

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
BATI SANATI VE ÇAĞDAŞ SANAT PROGRAMI**

**TÜRK RESMİNDE İSTANBUL'UN MİMARLIK ÖRNEKLERİ
1860-1960**

(Doktora Tezi)

Hazırlayan
20016109 Gül SARIDİKMEN

Danışman
Prof.Dr. Semra GERMANER

İSTANBUL - 2007

Gül SARIDİK MEN tarafından hazırlanan Türk Resminde İstanbul'un Mimarlık Örnekleri 1860-1960 adlı bu çalışma jürimizce Doktora Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 07 / 03 / 2007

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Semra GERMANER (Danışman-Tez İzl.Kom.Üy.) .....

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Zeynep İNANKUR (Tez İzl.Kom.Üy.) .....

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Uşun TÜKEL (İ.Ü.Tez İzl.Kom.Üy.) .....

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Baha TANMAN (İ.Ü.Öğr.Üy.) .....

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Nilüfer ÖNDİN .....

İÇİNDEKİLER

I
Sayfa

ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
RESİMLER LİSTESİ	VII
FOTOĞRAF LİSTESİ	XL
KISALTMA LİSTESİ	LX
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı	2
1.3. Çalışmanın Yöntemi	4
2. 19.YÜZYILDA BATILI SANATÇILARIN GRAVÜR VE RESİMLERİNDE İSTANBUL'UN MİMARLIK ÖRNEKLERİ	6
3. BATI TARZI TÜRK RESMİNİN GELİŞİMİ ve TÜRK RESMİNDE İSTANBUL'UN MİMARLIK ÖRNEKLERİ	22
4. KATALOG	121
4.1. Türk Resminde İbadet Yapıları	122
4.1.1. Ahmediye Camisi	123
4.1.2. Aksaray Valide/Pertevniyal Valide Sultan Camisi	126
4.1.3. Anadoluhisarı Namazgâhı	129
4.1.4. Aya İrini/St. İrene Kilisesi	132
4.1.5. Ayasofya Camisi	138
4.1.6. Ayazma Camisi	151
4.1.7. Bayezid Camisi	155
4.1.8. Bebek Camisi	160
4.1.9. Beylerbeyi Camisi	168
4.1.10. Bodrum/Mesih Paşa Camisi	172
4.1.11. Çınarlı/Hamdullah Paşa Camisi/Çengelköy Mescidi	177
4.1.12. Çilehane/Musalla Mescidi	183
4.1.13. Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi	192
4.1.14. Fatih Camisi	207
4.1.15. Fenari İsa/Molla Fenari İsa/Kilise Camisi	210
4.1.16. Fındıklı/Molla Çelebi Camisi	213
4.1.17. Hırka-i Şerif Camisi	220
4.1.18. Kadirga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi	224
4.1.19. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa/Cerrah Mahmud Efendi Camisi	229
4.1.20. Kariye Camisi	236
4.1.21. Küçük Ayasofya Camisi/Sergius ve Bakhos Kilisesi	243
4.1.22. Mahmud Paşa Camisi	248
4.1.23. Mihrimah Sultan/İskele Camisi	251
4.1.24. Mimar Sinan Mescidi	254
4.1.25. Nusretiye Camisi	257
4.1.26. Ortaköy/Büyük Mecidiye Camisi	263
4.1.27. Rüstem Paşa Camisi	268

4.1.28.	Sa'dâbâd/Çağlayan/Kağıthane/Aziziye Camisi	274
4.1.29.	Salacak/Teşrifatçı Camisi	281
4.1.30.	Sultanahmet Camisi	288
4.1.31.	Süleymaniye Camisi	293
4.1.32.	Tezkereci Osman Efendi/Kuruçeşme Camisi	302
4.1.33.	Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi	305
4.1.34.	Yeni Cami	309
4.2.	Türk Resminde Türbeler	315
4.2.1.	Ayasofya Sultan II. Selim Türbesi	316
4.2.2.	Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi	326
4.2.3.	Eyüp Sultan Türbesi	329
4.2.4.	Fatih Türbesi	335
4.2.5.	Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi Haziresi	338
4.2.6.	Koca Mustafa Paşa/Sümbül Efendi Külliyesi'ndeki Türbeler	342
4.2.7.	Şehzade Külliyesi'ndeki Türbeler	349
4.3.	Türk Resminde Saraylar, Köşkler, Kasırlar	353
4.3.1.	Dolmabahçe Sarayı	354
4.3.2.	Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı	367
4.3.3.	Tekfur Sarayı	382
4.3.4.	Topkapı Sarayı	385
4.3.5.	Yıldız Sarayı	449
4.3.6.	Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı Selamlık Köşkü	494
4.3.7.	Ayazağa Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk	503
4.3.8.	Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Selamlık Köşkü	507
4.3.9.	İmrahor Köşkü	514
4.3.10.	Küçüksu/Göksu Kasrı	522
4.3.11.	Poligon Kasrı	525
4.3.12.	Reşit Paşa Köşkü	528
4.4.	Türk Resminde Çeşme ve Sebiller	535
4.4.1.	Ali Ağa Çeşmesi	537
4.4.2.	Alman Çeşmesi	543
4.4.3.	Bayram Paşa Sebili ve Çeşmesi	547
4.4.4.	Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi	552
4.4.5.	Emirgân Meydan Çeşmesi	557
4.4.6.	Gazanfer Ağa Sebili	562
4.4.7.	Güngörmez Sebili ve Çeşmesi	565
4.4.8.	Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi	570
4.4.9.	Hamidiye Sebili ve Çeşmesi	574
4.4.10.	Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili	578
4.4.11.	Kısıklı Çeşmesi	582
4.4.12.	Küçüksu Meydan Çeşmesi	587
4.4.13.	Mimar Sinan/Süleymaniye Sebili	595
4.4.14.	Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili ve Çeşmesi	600
4.4.15.	Paşabahçe, Beyaz Erguvan Caddesindeki Çeşme	606
4.4.16.	Saraçlar Çeşmesi	609

4.4.17.	Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili	613
4.4.18.	Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi, Üsküdar	622
4.4.19.	Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili	626
4.4.20.	Yakup Kethüda Çeşmesi	631
4.5.	Türk Resminde Hisarlar	634
4.5.1.	Anadolu Hisarı	635
4.5.2.	Rumeli Hisarı	663
4.6.	Türk Resminde İskeleler	689
4.6.1.	Beylerbeyi İskelesi	690
4.6.2.	Çengelköy İskelesi	696
4.6.3.	Kandilli İskelesi	703
4.6.4.	Moda İskelesi	707
4.6.5.	Salacak İskelesi	712
4.7.	Türk Resminde Diğer Yapılar	725
4.7.1.	Çuhacı Han	726
4.7.2.	Simkeşhane-i Amire/Sırmakeş Hanı	729
4.7.3.	Fenerbahçe Feneri	732
4.7.4.	Galata Kulesi	740
4.7.5.	Kız Kulesi	744
4.7.6.	Haliç Tersanesi	755
4.7.7.	Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi	768
4.7.8.	Beyazid İmaret-i Meşrutî Köşkü/Vakıf Odası	771
4.7.9.	Ayasofya İmaret-i Kapısı ve Soğukçeşme Sokağı	779
4.7.10.	Bâb-ı Seraskerî/Serasker Kapısı	783
4.7.11.	Galata Köprüsü	787
4.7.12.	Kurbağalidere Köprüsü	792
4.7.13.	Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi	800
4.7.14.	Yeni Valide/Gülnuş Emetullah Valide Sultan Külliyesi	804
4.7.15.	Ziraat, Orman ve Maadin Nezaret-i Binası	807
5.	SONUÇ	810
6.	KAYNAKLAR	830
6.1.	Kitaplar	830
6.2.	Makaleler	844
6.3.	İnternet Kaynakları	854
7.	ÖZGEÇMİŞ	855

ÖNSÖZ

“Türk Resminde İstanbul’un Mimarlık Örnekleri 1860-1960” adlı doktora tezinin belirlenmesinde ve çalışmalarım süresince gösterdiği anlayış, verdiği destek ve değerli katkılarından dolayı tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Semra GERMANER’e;

Katkılarından dolayı Tez İzleme Komitesi üyeleri Sayın Prof.Dr. Zeynep İNANKUR ve Prof.Dr. Nur AKIN’a;

Prof.Dr.Banu MAHİR, Doç.Dr. Nilüfer ÖNDİN ve Hayri Fehmi YILMAZ’a;

Fotoğraf arşivleri konusunda katkılarından dolayı, IRCICA’dan Sayın Hidayet NUHOĞLU’na, İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nden Turan BİRGİLİ’ye;

Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi görevlileri, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu sorumlusu Aysel Çöteliolu, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu sorumlusu Gülsen Sevinç Kaya, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Kütüphaneler ve Müdürlüğü’nden Ramazan Minder’e, Yapı Kredi Kültür Sanat’tan Veysel Uğurlu, Milli Kütüphane Daire Başkanlığı, Turizm Bakanlığı, başta olmak üzere, çalışmalarım süresince yardımlarını gördüğüm tüm kişi ve kuruluşlara;

Çalışmalarım süresince her zaman yanımda olan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimle.....

Gül SARIDİKMEN

2007, Üsküdar

ÖZET

“Türk Resminde İstanbul’un Mimarlık Örnekleri 1860-1960” isimli tezde, manzara resimlerinde yer alan İstanbul’daki yapılar incelenmiştir.

19. yüzyıldan itibaren, Türk sanatçılar Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yaptıkları resimlerde, İstanbul’daki anıtsal yapılara yer vermişlerdir. Manzara resimlerinden mimari görünümü içeren örnekler seçilerek bu yapıtlar üzerinden yapıların resme yansımaları ve bunların resimler aracılığıyla tespitine çalışılmıştır.

Adı geçen resimlerin çoğu, görsel belge değerine sahiptir. Mümkün olduğu kadar, aynı açıdan, tuvaldeki görüntüyü bizzat yerinde tespit amacıyla çekilen fotoğraflar ve eski fotoğraf, kartpostal gibi kaynaklarla bu resimler karşılaştırılmış ve resimlerin sanatsal değerleri yanında, tespit edilen yapıların resmin yapıldığı dönem ile günümüzdeki halinin karşılaştırılması ve belgelenmesi yapılmıştır. Özellikle, Sa’dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı, İmrahor Köşkü, Poligon Kasrı, Salacak/Teşrifatçı Camisi, Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili, gibi günümüze ulaşmayan yapılar için bu resimlerin görsel belge değeri oldukça yüksektir.

Gerek 19. yüzyıl sonunda başlayan doğaya bağlı, gerçekçi betimlemelerin egemen olduğu resimler, gerekse soyutlamanın yaygınlaştığı 1960’lı yıllara kadar incelenen resim örnekleri, İstanbul’daki mimarlık örneklerinin tespitinde önemli rol oynamaktadır. Katalog bölümünde, “Türk Resminde İbadet Yapıları”, “Türk Resminde Türbeler”, “Türk Resminde Saraylar, Köşkler, Kasırlar,”, “Türk Resminde Çeşme ve Sebiller”, “Türk Resminde Hisarlar”, “Türk Resminde İskeleler” ve daha az örnekleri tespit edilmiş olan, han, köprü, kule, tersane, hastane, sıbyan mektebi gibi yapılar ise “Türk Resminde Diğer Yapılar”, başlığı altında incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk resmi, İstanbul, şehir, mimari, fotoğraf,

SUMMARY

In the thesis entitled “Examples of Istanbul Architecture in Turkish Painting 1860-1960”, buildings in Istanbul which are included in landscape painting have been examined.

Beginning from the 19th century, Turkish artists of the Ottoman and Republican Turkey used the monumental buildings of Istanbul as one of the main themes of their paintings. In this thesis, landscape paintings comprising architectural views have been chosen, the way they are depicted was examined and their documentation was made.

Most of the paintings mentioned have documentary values. Photographs were taken from the same angle as shown in the paintings, and these photographs along with the present state of the buildings were compared with their depiction in the original paintings, old photographs and postcards. Thus apart from the artistic value of these buildings a comparison of their situation when they were depicted and their present state was made and documented. The importance of these paintings as visual documents is particularly important in regard to such edifices as Sa’dâbâd/Çağlayan Palace, Çağlayan Kiosk, Imrahor Kiosk, Polygon Kiosk, Salacak/Teşrifatçı Mosque, Hekimbaşı Ömer Efendi Fountain which have not come to our day.

The paintings which are examined in the thesis belong to the period between the end of the 19th century where naturalism and realism were the predominant styles and 1960’s when abstraction became a widespread trend. In the catalogue “Religious Buildings in Turkish Painting”, “Tombs in Turkish Painting”, “Palaces, Kiosks, Pavilions in Turkish Painting”, “Fountains and Sebils in Turkish Painting”, “Castles in Turkish Painting”, “Wharfs in Turkish Painting” and comparatively few number of edifices as khan, bridge, tower, shipyard, hospital, primary school have been examined under the title “Other Buildings in Turkish Painting”.

Key words: Turkish painting, Istanbul, city, architecture, photograph.

RESİM LİSTESİ

- Res.1- Hüsni Yusuf'un, Süheyl Ünver tarafından renklendirilmiş olan resmi. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 159)
- Res.2- Şeker Ahmet Paşa, Erenköy'den Görünüm, tuval üzerine yağlıboya, 89 x 116 cm, MSGSÜ İRHM 460/873
- Res.3- Res.2'den ayrıntı
- Res.4- Süleyman Seyyid, Derviş, kağıt üzerine suluboya, 55 x 40 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 78)
- Res.5- Diyarbakırlı Tahsin, Sultanahmet, tuval üzerine yağlıboya, 49 x 68 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 21)
- Res.6- Hoca Ali Rıza, Mezarlık Yolu, kağıt üzerine suluboya, 33 x 46.5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3192
- Res.7- Hoca Ali Rıza, kağıt üzerine karakalem, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu
- Res.8- Hoca Ali Rıza, İstanbul Bozdoğan Mahallesinde Çeşme, 1908, kağıt üzerine karakalem, 35 x 33 cm, MSGSÜ İRHM
- Res.9- Hoca Ali Rıza, Peyzaj, H.1325/M.1907, mukavva üzerine yağlıboya, 26 x 20 cm, Özel Koleksiyon. (Portakal Sanat ve Kültür Evi 2002 İlkbahar Müzayedesini, Müzayede Kataloğu, 173)
- Res.10- Kulları Ziya, İstanbul Boğazi'ndan Görünüş, tuval üzerine yağlıboya, 68.7 x 100.8 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 663
- Res.11- Kadri Kulları, Peyzaj (Salacak Sahili), tuval üzerine yağlıboya, 99.5 x 75 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/743
- Res.12- Sanatçısı Bilinmiyor, Peyzaj (Balta Limanı Sahili), tuval üzerine yağlıboya, 99 x 73 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/737
- Res.13- Resim 12'den ayrıntı
- Res.14- Fahri Kaptan, Kadınlar Hamamı ve Kız Kulesi, tuval üzerine yağlıboya, 70 x 93 cm, Özel Koleksiyon. (Artı Mezat 18. Müzayede, 26 Kasım 2006, Müzayede Kataloğu, res.no:192, 125)
- Res.15- Fahri Kaptan, Boğaz, 1319, tuval üzerine yağlıboya, 67.5 x 92 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 41)
- Res.16- Hamdi Kenan, Peyzaj, 1316/1900-1901, tuval üzerine yağlıboya, 91 x 216 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/546

- Res.17- Halit Naci, Sebil Önünde Çocuklu Kadın, 1911, yağlıboya 40 x 70 cm, Özel Koleksiyon. (Türk Deniz Subayı Ressamları, 88)
- Res.18- İbrahim Çallı, Azapkapı Çeşmesi, mukavva üzerine yağlıboya, 26.5 x 32.5 cm. (Portakal Kültür ve Sanat Evi, 2002 Kış Müzayedesini "Karahisari" Osmanlı Sanat Eserleri, Tablo, Hat, Gümüş, Tombak, Beykoz, Müzayede Kataloğu, İstanbul, 2002, 76)
- Res.19- William Henry Bartlett, Galata'da Çeşme, 19. yüzyıl, gravür. (The Beauties Of The Bosphorus, 37)
- Res.20- İbrahim Çallı, Tophane Camii ve Türbesi, karton üzerine yağlıboya, 29 x 37.5 cm, Özel Koleksiyon. (İbrahim Çallı, 134)
- Res.21- William Henry Bartlett, Şehzade Camisi ve Çeşmesi, 19. yüzyıl, gravür. (The Beauties Of The Bosphorus, 79)
- Res.22- İbrahim Çallı, Peyzaj, duralit üzerine yağlıboya, 30 x 40 cm., Özel Koleksiyon. (İbrahim Çallı, 135)
- Res.23- William Henry Bartlett, Sarayburnu'nda III. Avlu, 19. yüzyıl, gravür. (The Beauties Of The Bosphorus, 70)
- Res.24- Ali Sami Boyar, Satıcı, 38.5 x 27cm, kağıt üzerine suluboya, Özel Koleksiyon. (Sanat Dünyamız 88 Türk Resmi İçin Bir Müze Denemesi, 72)
- Res.25- Ali Sami Boyar, Hisar, kağıt üzerine suluboya, 38 x 26 cm, Özel Koleksiyon. (Sanat Dünyamız 88 Türk Resmi İçin Bir Müze Denemesi, 62)
- Res.26- Avni Lifij, Fatih Camii Çorba Kapısı ve Nakşidil Sultan Sebili Önünde Deveci, 58 x 47 cm., Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 276)
- Res.27- Avni Lifij, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, kağıt üzerine karakalem ve beyaz boyalı kalem, 31 x 24 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 305)
- Res.28- Avni Lifij, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nde Hoca, tuval üzerine yağlıboya, 39 x 29 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 286)
- Res.29- Avni Lifij, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nden İzlenim, karton üzerine yağlıboya, 15 x 10 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 305)
- Res.30- Mehmet Ruhi Arel, Fatih Kaymakamlığı, 1926, yağlıboya, 81 x 66 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Türk Deniz Subayı Ressamları, 108)

- Res.31- Sami Yetik, Amca Hüseyin Paşa Medresesi, 1928, duralit üzerine yağlıboya, 94 x 118 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 183)
- Res.32- Sami Yetik, Amca Hüseyin Paşa Medresesi, 1939, tuval üzerine yağlıboya, 100 x 125 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 203)
- Res.33- Sami Yetik, Bebek Koyu, 1940, tuval üzerine yağlıboya, 21.5 x 28.5 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 210)
- Res.34- Sami Yetik, Bebek Koyu, 1944, tuval üzerine yağlıboya, 26 x 35 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 251)
- Res.35- Sami Yetik, Bebek Koyu, 1944, tuval üzerine yağlıboya, 32 x 40 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 252)
- Res.36- Mehmet Ali Laga, Sahilde Yalılar, 1316/1898-99, tuval üzerine yağlıboya, 26.5 x 36 cm, Sakıp Sabancı Müzesi 220-0042-MAL
- Res.37- Hayri Çizel, Çeşme, 1936, duralit üzerine yağlıboya, 33.5 x 28.5 cm., Özel Koleksiyon. (Hayri Çizel, 36)
- Res.38- Mahmut Cûda, Camili Peyzaj, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 61 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 990
- Res.39- Zeki Faik İzer, Boğaz'dan, 1951, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 58 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 975
- Res.40- Ferruh Başağa, Ortaköy Camisi, 1947, tuval üzerine yağlıboya, 80 x 60 cm, Özel Koleksiyon. (Ferruh Başağa, 19)
- Res.41- Hikmet Onat, Camili Peyzaj, Üsküdar'dan, 1959, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 71 cm, Türkiye İş Bankası Koleksiyonu 220
- Res.42- Kulları tamirhane-i hümayunlarında Onbaşı Ömer bin Mustafa, Aksaray Valide Camisi, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 58 x 79 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2568
- Res.43- Feyhaman Duran, Anadolu/A.hisar, Namazgah, 1955, duralit üzerine yağlıboya, 48.5 x 60 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 53/2000
- Res.44- Ali Sami Boyar, İrene Manastırı, 1958 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 31 x 46 cm, MSGSÜ İRHM 759/3709
- Res.45- Ali Avni Çelebi, Askeri Müze: Sent İren Kilisesi, 1937 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 38 x 46 cm, MSGSÜ İRHM 241/654

- Res.46- Sanatçısı Bilinmiyor, imza okunamadı, Ayasofya, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 99 x 74 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/742
- Res.47- Said, Manzara (Ayasofya), 1911-1912, mukavva üzerine yağlıboya, 47 x 69.5 cm, MSGSÜ İRHM 2124/8427
- Res.48- D.Galanakes, Ayasofya Camii, gravür. (A.G. Paspates, Byzantinai Meletai, Konstantinopolis, 1877, 338-339'dan, Gravürlerle Türkiye İstanbul 2, 14)
- Res.49- Resim 280'den ayrıntı, Ayasofya
- Res.50- Turgut Atalay, Ayasofya Camii, tuval üzerine yağlıboya, 78 x 58.5 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4559
- Res.51- Hikmet Onat, Camii, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 70.7 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 467
- Res.52- Nazmi Dayan, Ayasofya'nın Uzaktan Görünüşü, 1950, tuval üzerine yağlıboya, 60 x 40 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4397
- Res.53- Sanatçısı Bilinmiyor, Ayasofya Camii ve Sultanahmet Hamamı, 1977 öncesi, mukavva üzerine yağlıboya, 128 x 90 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4705
- Res.54- Hoca Ali Rıza, Salacak Ayazma Camii, 1902, kağıt üzerine suluboya, 20 x 12 cm, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 282. albüm no:6/15
- Res.55- Hikmet Onat, Kariye Camii, 1947, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 65 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0067-HO
- Res.56- Celal Uzel, Rüstem Paşa Camii Avlusu, 1950, tuval üzerine yağlıboya, 46 x 55 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 302
- Res.57- Feyhaman Duran, Beyazıt Meydanı, 1970 öncesi, karton üzerine yağlıboya, 33 x 41 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek Koleksiyonu 1704/2000
- Res.58- Ali Sami Boyar, 1900'de Bebek, 1900, tuval üzerine yağlıboya, 42 x 58 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 87

- Res.59- İbrahim Çallı, Bebek İskelesi Önü, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 46 x 54 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 273
- Res.60- İbrahim Çallı, Bebek Camii, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 62 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 119
- Res.61- İbrahim Çallı, Bebek Camisi için karakalem çizimler. (İbrahim Çallı, 19)
- Res.62- İbrahim Çallı, Bebek Camisi için karakalem çizimler. (İbrahim Çallı, 19)
- Res.63- Naci Kalmukoğlu, Bebek Camii, 1951 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 29 x 43 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 267
- Res.64- M. Tevfik, Kompozisyon (Sultan II. Mahmud-Cuma Selamlığı), 1255/1840, kağıt üzerine suluboya, 58.8 x 40.5 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/433
- Res.65- Amedeo Preziosi, Sultan Abdülmecid'in Beylerbeyi Camii'ne Gelişi, kağıt üzerine suluboya, 36 x 57 cm, Topkapı Sarayı Müzesi, 17/616
- Res.66- Ressam Hüsnü. (Bedayi-i Asar-ı Osmaniye, ikinci sayfadan)
- Res.67- Sanatçısı Bilinmiyor, Bodrum Camii, 1922, tuval üzerine yağlıboya, 21 x 40 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 1146
- Res.68- Sami Yetik, Peyzaj, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 75 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 135)
- Res.69- Hüseyin Avni Lifij, Cami (Eski Bir Bizans Kilisesi), kağıt üzerine karakalem, 23.8 x 18 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 302, r.258)
- Res.70- Hikmet Onat, Manzara, 1955, tuval üzerine yağlıboya, 48 x 58 cm, MSGSÜ İRHM 2438-9799
- Res.71- Çengelköy'nde Çınarlı Cami. (İstanbul Ansiklopedisi, C.7, 3916)
- Res.72- Eren Eyüboğlu, Çengelköy, 1945. ("İstanbul'un Adları 6", Antik & Dekor, S.43, 179)
- Res.73- Hoca Ali Rıza, Manzara, 1930 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 92.5 x 130.5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 774
- Res.74- Resim 73'ten ayrıntı

- Res.75- Osman Asaf, Peyzaj, 1317/1901-1902, tuval üzerine yağlıboya, 37 x 55 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2330
- Res.76- Resim 75'ten ayrıntı
- Res.77- Sanatçısı Bilinmiyor, Dolmabahçe Camii, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 76 x 100 cm, MSGSÜ İRHM 16/429
- Res.78- Şefik Bursalı, Dolmabahçe'den, 1930'lar, tuval üzerine yağlıboya, 80 x 100 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 0382 (Arkasında 0115)
- Res.79- Şefik Bursalı, 1932, tuval üzerine yağlıboya, 40 x 34 cm, Halkbank Resim Koleksiyonu
- Res.80- Sabri Fettah Berkel, Manzara: Dolmabahçe Sırtlarından, 1939, tuval üzerine yağlıboya, 32.5 x 41 cm, MSGSÜ İRHM 478/923
- Res.81- Hikmet Onat, İstanbul'da Yelkenli, 1935, tuval üzerine yağlıboya, 78 x 93 cm, T.C. Maliye Bakanlığı Koleksiyonu. (T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu, 24)
- Res.82- Resim 81'den ayrıntı
- Res.83- Şeref Akdik, Ayaspaşa'dan Dolmabahçe, 1959, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 51 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2466
- Res.84- Şeref Akdik, Dolmabahçe Camisi, 1959, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 65 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 349
- Res.85- Naci Kalmukoğlu, Dolmabahçe Camii, 1951 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 24 x 36 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 297
- Res.86- Naci Kalmukoğlu, Dolmabahçe Camii, tuval üzerine yağlıboya, 31 x 39 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 129)
- Res.87- Cevat Dereli, Topkapı Sarayı, 1951, mukavva üzerine yağlıboya, 69 x 55.5 cm, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 31
- Res.88- Celal Uzel, Fatih Camii, 1953, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 53.5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 2923
- Res.89- Ali Sami Boyar, Fenari İsa Camii, 1960 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 30 x 45 cm, T.C. Merkez Bankası Resim Koleksiyonu 2042

- Res.90- İbrahim Çallı, Cihangir'dan Üsküdar'a, 1957 öncesi, kontrplak üzerine yağlıboya, 114 x 79.5 cm, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 19
- Res.91- Resim 90'dan ayrıntı
- Res.92- İbrahim Çallı, Boğaz Peyzajı, kontrplak üzerine yağlıboya. 47 x 60 cm. (Artı Mezat 14. Müzayede 25 Şubat 2004, Müzayede Kataloğu, resim no.148, 118)
- Res.93- İbrahim Çallı, Manzara, 1957 öncesi, kontrplak üzerine yağlıboya, 21.5 x 27 cm, MSGSÜ İstanbul Resim ve Heykel Müzesi 581/1568
- Res.94- Sanatçısı Bilinmiyor, Çinili Camii, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 76 x 101 cm, MSGSÜ İRHM 2051/8343
- Res.95- Enderun-u Hümayun bendegânından Ahmet Kemal bin Hüseyin Fikri Kulları, Kompozisyon (Ayasofya Cami), 1310/1892-93, tuval üzerine yağlıboya, 81 x 65 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/716
- Res.96- Hüseyin Avni Lifij, Manzara, 1921, tuval üzerine yağlıboya, 47 x 38 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 64/2150
- Res.97- Hasan Şükrü, Peyzaj (Büyükdere), 1323/1907-1908, kağıt üzerine suluboya, 47 x 55 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/688
- Res.98- Leonardo de Mango, Büyükdere Camii, 1895, tuval üzerine yağlıboya, 35 x 55 cm, Özel Koleksiyon. (Beyoğlu'nda Bir Oryantalist Leonardo de Mango, 146)
- Res.99- Tevfik Beşiktaş, Kariye Camii, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 75 x 100 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 706
- Res.100- Hüseyin Karagümrük, Kariye Camii, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 76 x 99.5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 707

- Res.101- Sanatçısı Bilinmiyor, Küçük Ayasofya Camisi, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 48 x 73 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/748
- Res.102- Resim 101'den ayrıntı
- Res.103- Hüseyin Rifat, Mahmut Paşa Cami Avlusunda, 1332/1916, tuval üzerine yağlıboya, 81 x 60 cm, MSGSÜ İRHM 67/480
- Res.104- Üsküdarlı Cevat Göktengiz, Cami Kapısı, 1931, mukavva üzerine yağlıboya, 55 x 43 cm, MSGSÜ İRHM 216/629
- Res.105- Üsküdarlı Cevat, Üsküdar İskele Meydanı, 1928, kağıt üzerine suluboya, 26 x 61 cm, Özel Koleksiyon. (Üsküdarlı Cevat Resim Sergisi, 23 Eylül-18 Ekim 1991, sergi broşürü)
- Res.106- Nazmi Dayan, Hırka-i Şerifede Mimar Sinan'ın orijinal bir minaresi, 1943, tuval üzerine yağlıboya, 53.5 x 43.5 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 3995
- Res.107- İbrahim Çallı, Ortaköy Camii, 1960 öncesi, duralit üzerine yağlıboya, 48 x 37 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 62
- Res.108 Thomas Allom, Nusretiye Camisi, gravür, Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor, C.I. (Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, 69)
- Res.109- Nazmi Ziya Güran, Tophane Nusretiye Camii, 1928, tuval üzerine yağlıboya, 60 x 73 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 741
- Res.110- Nazmi Ziya, Nusretiye Camii ve Haliç, duralit üzerine yağlıboya, 19 x 27 cm, Özel Koleksiyon. (Nazmi Ziya, 2004, 303)
- Res.111- Zeki Faik İzer, Tophane'den Haliç, tuval üzerine yağlıboya, 49 x 50 cm, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 37
- Res.112- Cevat Dereli, Ortaköy Camii, 1949, tuval üzerine yağlıboya, 41.5 x 59.5 cm, MSGSÜ İRHM 1533/6973
- Res. 113- Ferruh Başağa, Ortaköy, 1944, kontrplak üzerine yağlıboya, 57.5 x 49 cm, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Resim Koleksiyonu 42999
- Res.114- Nurettin Ergüven, İstanbul'dan, tuval üzerine yağlıboya, 75 x 100 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 242

- Res.115- Ahmet Uzelli, Ortaköy Camii Şerifi ve Boğaz, 1959 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 30 x 35 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4627
- Res.116- Hüseyin Hüsnü, Rüstem Paşa Camii son cemaat mahalli, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 77 x 111 cm, MSGSÜ İRHM 27/440
- Res.117- Şevket Dağ, Rüstem Paşa Camii Son Cemaat Yeri, 1336/1917-1918, tuval üzerine yağlıboya, 92 x 60 cm, MSGSÜ İRHM 70/483
- Res.118- Şevket Dağ, Camii İçi, c.1336/1917-1918, tuval üzerine yağlıboya, 90 x 61 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 30
- Res.119- Mustafa, Kağıthane Camii, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 81.5 x 100 cm, MSGSÜ İRHM 17/430
- Res.120- Sanatçısı Bilinmiyor, Kağıthane Camii, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 97 x 74 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 12/2576
- Res.121- Kolağası Ahmet Şekür, Kağıthane Deresi, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 69 x 99.5 cm, MSGSÜ İRHM 18/431
- Res.122- Resim 121'den ayrıntı, cami
- Res.123- Resim 121'den ayrıntı, karakol
- Res.124- Halil Paşa, Peyzaj, 1939 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 62.5 x 97 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 766
- Res.125-Resim 124'ten ayrıntı
- Res.126 Halil Paşa, Peyzaj, 1936, tuval üzerine yağlıboya, 25 x 33 cm, Özel Koleksiyon. (Sezer Tansuğ, Halil Paşa, 146)
- Res.127- Dr. Ahmet Hikmet Hamdi Bey, Salacak'tan, 1909, tuval üzerine yağlıboya, 46 x 65 cm, Özel Koleksiyon. (Resim Tarihimizden: Galatasaray Sergileri 1916-1951, 138-139'dan ayrıntı)
- Res.128- Fausto Zonaro, Salacak, İstanbul 1891-1910, tuval üzerine yağlıboya, 82.5 x 135.5 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. (Doğumunun 150. Yılında Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro, 141)
- Res.129-Fausto Zonaro, Eski Salacak Camisi, İstanbul 1891-1910, tuval üzerine yağlıboya, 66 x 44.5 cm, Özel Koleksiyon. (Doğumunun 150. Yılında Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro, 89)

- Res.130- Hafız Abdurrahman, Sultan Ahmet Camii, 1899-1900, tuval üzerine yağlıboya, 46 x 55 cm, MSGSÜ İRHM 1284/6226
- Res.131- Sanatçısı Bilinmiyor, Sultanahmet Meydanı, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 85 cm, Özel koleksiyon. (Çağdaş Türk Sanatı, 88)
- Res.132- Şefik Bursalı, Camii'den, 1928, duralit üzerine yağlıboya, 39 x 32 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 64
- Res.133- Hüseyin Avni Lifij, Süleymaniye Camii ön cephesi ve avlusu, 1927 öncesi, ahşap üzerine yağlıboya, 22 x 27 cm, MSGSÜ İRHM 744/3642
- Res.134- Arif Kaptan, Süleymaniye Camii, 1934, tuval üzerine yağlıboya, 38 x 46 cm, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 276
- Res.135- Süleyman Abduraman, Cami Kapısı, 1939, tuval üzerine yağlıboya, 56.5 x 35 cm, MSGSÜ İRHM 393/806
- Res.136- Elif Naci, Süleymaniye, 1947, ahşap üzerine yağlıboya, 30 x 25 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 4193
- Res.137- Elif Naci, Sinan'ın Bahçesi, c.1947, mukavva üzerine yağlıboya, 34 x 51 cm, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 33
- Res.138- Elif Naci, Külliye, c.1947, tuval üzerine yağlıboya, 47 x 34 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0181-EN
- Res.139- Hikmet Onat, Kuruçeşme'deki Eski Ev, 1950, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 73 cm, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 16
- Res.140- Resim 139'dan ayrıntı
- Res.141- Hüseyin Avni Lifij, Manzara, 1332/1916-1917, mukavva üzerine yağlıboya, 15.5 x 34 cm, MSGSÜ İRHM 1604/7293
- Res.142- Hüseyin Avni Lifij, Tulumcu Hüssam Camii, kağıt üzerine karakalem ve beyaz boyalı kalem, 21.7 x 29.2 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 298, r.249/B.)
- Res.143- Şefik Bursalı, Yeni Cami, 1950, tuval üzerine yağlıboya, 88 x 116 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0114-SB
- Res.144- Cevdet Bilgişin, Yenicami, 1961 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 29 x 38 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 238

- Res.145- Celal Uzel, Süleymaniye Camii, 1950, tuval üzerine yağlıboya, 38 x 46 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 696
- Res.146- Muallim Şevket, Ayasofya'da II. Selim Türbesi, 1893 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 40.5 x 65 cm, MSGSÜ İRHM 55/468
- Res.147- Osman Hamdi Bey, Sultan II. Selim Türbesinde, 1880, tuval üzerine yağlıboya, 62 x 94 cm., Özel Koleksiyon. (Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi II, 667)
- Res.148- Muallim Şevket, Cami Kapısında İki Adam, 1893 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 55 x 40.5 cm, MSGSÜ İRHM 924/5632
- Res.149- Muallim Şevket, II. Selim Türbesi, 1311/1893, kağıt üzerine suluboya, 62 x 50 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 91)
- Res.150- Şevket Dağ, II. Selim Türbesi, 1909, tuval üzerine yağlıboya, 95 x 59 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0007-SD
- Res.151- Şevket Dağ, Türbe Önünde Dilenci, 1929, tuval üzerine yağlıboya, 60 x 53.5 cm, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 280
- Res.152- Şevket Dağ, Sarı Sultan Selimi Sani Türbe Kapısı, 1942, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 100 cm, TBMM Resim Koleksiyonu 14212
- Res.153- Şerif Ferit, Cami Avlusu, tuval üzerine yağlıboya, 55 x 43 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 3731
- Res.154- Hikmet Onat, Barbaros'un Türbesi, 1940, tuval üzerine yağlıboya, 63.5 x 80 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 160
- Res.155- A. Remzi, Eyüp, 1273/1857-1858, tuval üzerine yağlıboya, 82.5 x 54 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 13/503
- Res.156- Resim 155'den ayrıntı, sebil
- Res.157- A. Remzi, 1329/1911, Mescid, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 84 cm. (P Müzayede Kataloğu, "Mevlevî", 10 Kasım 1996, 15, r.38.)
- Res.158- Zeki Kocamemi, Fatih Türbesi, 1950, tuval üzerine yağlıboya, 60 x 81.5 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 4561

- Res.159- Mustafa Nuri, Evler ve Tekke, 1936, tuval üzerine yağlıboya, 125.5 x 90 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 1162
- Res.160- Resim 159'dan ayrıntı
- Res.161- Üsküdarlı Osman, Sümbül Efendi Dergâhı, 20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 92 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 714
- Res.162- Resim 161'den ayrıntı
- Res.163- Hüseyin Avni Lifij, Manzara, 1927 öncesi, mukavva üzerine yağlıboya, 28 x 20 cm, MSGSÜ İRHM 743/3641,
- Res.164- İbrahim Çallı, Türbeler, 1325/1907-1908, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 81.5 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0079-IC
- Res.165- Hikmet Onat, Peyzaj, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 60 cm, Özel Koleksiyon. (Hikmet Onat, 199)
- Res.166- Sanatçısı Bilinmiyor, Dolmabahçe Sarayı, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 78.5 x 63 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/171
- Res.167- Resim 166'dan ayrıntı
- Res.168- Hoca Ali Rıza, Dolmabahçe Sarayı Önleri, 1930 öncesi, kağıt üzerine karakalem ve karışık teknik, 18 x 32 cm, İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 2054
- Res.169- Mehmet Ruhi Arel, Atatürk'e İstikbal, 1927, tuval üzerine yağlıboya, 93 x 119 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 732
- Res.170- İbrahim Çallı, Dolmabahçe Sarayı'ndan, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 38 x 47 cm, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 274
- Res.171 Feyhaman Duran, Kabataş Rıhtımı, 1936, tuval üzerine yağlıboya, 89 x 74 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0055-FD
- Res.172- Cevat Dereli, Boğazdan Görüntü, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 72 cm, T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu. (T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu, 48)

- Res.173- İlhami, Fındıklı'da Takalar, 1957 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 39.5 x 46.5 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 1090
- Res.174- Fazıl Enderünî, Kağıthane, minyatür, 1798, Hubannâme ve Zenannâme, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, 1527/24. (Oryentalistlerin İstanbulu, 268)
- Res.175- Resim 174'ten ayrıntı. (Oryentalistlerin İstanbulu, 268'den)
- Res.176- Carl-Gustaf Löwenhielm, Kağıthane, kağıt üzerine suluboya, 38 x 48 cm, İstanbul İsveç Sarayı. (Oryentalistlerin İstanbulu, 269)
- Res.177- Salvatore Valeri, Sa'dâbâd Sarayı, tuval üzerine yağlıboya, 117 x 86 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2559
- Res.178- Süleyman, Sadâbâd Sarayı, 1266/1849, suluboya ile renklendirilmiş baskı, 28 x 44.5 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2776
- Res.179- İ. Hüsni, Kağıthane Çağlayan Kasrı, 18.7, tuval üzerine yağlıboya, 70 x 57 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/1390
- Res.180- Sanatçısı Bilinmiyor, Manzara: Çağlayan Köşkü, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 92 cm, MSGSÜ İRHM 436
- Res.181- Selâhattin, Kağıthane'de Çadır Köşkü, tuval üzerine yağlıboya, 120 x 90 cm, Özel Koleksiyon. (Çağdaş Türk Sanatı, 89)
- Res.182- Mehmet Kangır, Çağlayan Kasrı, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, Rantual üzerine yağlıboya, 72,5 x 92,5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 708
- Res.183- Üsküdarlı Cevat, Yıldız Sarayı'ndan, tuval üzerine yağlıboya, 100 x 76 cm.(Sanat Dünyamız, S.88, 42)
- Res.184- Nazmi Dayan, Tekfur Sarayı, 1946, tuval üzerine yağlıboya, 77.5 x 89 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4179

- Res.185- Fevzi, Kompozisyon (Topkapı Sarayı), 19. yüzyıl sonu, kağıt üzerine suluboya, 48 x 58 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/472
- Res.186- Gravür. Jouannin et Jules Van Gaver, Topkapı Sarayı Mermer Köşk, Turquie, Paris 1840. (Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, 92)
- Res.187- İbrahim Çallı, Yalı Köşkü Önünde Türk Donanmasının Geçit Merasimi, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 70 x 132 cm, İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 1748
- Res.188- Resim 187'den ayrıntı
- Res.189- İbrahim Çallı, Donanmayı Hümayun Sarayburnu'nda, tuval üzerine yağlıboya, 52 x 72 cm, Özel Koleksiyon. (İbrahim Çallı, 84)
- Res.190- Gedikpaşalı Cemal, Çinili Köşk, 1305/1889, tuval üzerine yağlıboya, 75 x 100 cm, MSGSÜ İRHM 14/427
- Res.191- Feyhaman Duran, Çinili Köşk, 1952, mukavva üzerine yağlıboya, 65 x 47 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/633
- Res.192- Darüşşafaka sekizinci sene şakirdlerinden İbrahim Ali Sabit Efendi Kulları, Kompozisyon (Topkapı Sarayı I. Avlu), Topkapı Sarayı'nda Bâb-ı Hümayûn ile Bâbü's Selam arasındaki I. Avlu, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 81 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/725
- Res.193- Gaspare Fossati. Ayasofya'nın kuzeydoğu minaresinden Topkapı Sarayı. (Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya, 552)
- Res.194- Nazmi Dayan, Topkapı Sarayı Giriş Kapısı, 1946, tuval üzerine yağlıboya, 66 x 57 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı
- Res.195- Ali Avni Çelebi, Topkapı Sarayı Orta Avlu (iç bahçe), tuval üzerine yağlıboya, 46 x 61 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 377
- Res.196- Ali Avni Çelebi, Topkapı Sarayı, tuval üzerine yağlıboya, 97 x 78.5 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0241-AAC
- Res.197- Şefik Bursalı, Topkapı Sarayı Avlusu, 1951, tuval üzerine yağlıboya, 34.5 x 48 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 4449

- Res.198- Feyhaman Duran, Topkapı Sarayı Valide Sultan Dairesi, 1945, tuval üzerine yağlıboya, 47 x 56 cm, TBMM Resim Koleksiyonu 14213
- Res.199- Şevket Dağ, Topkapı Sarayı Kızlarağası Dairesi, 1333/1917, tuval üzerine yağlıboya, 91 x 64.5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3147
- Res.200- Abdullah Çizgen, Çifte Kasırlar, c.1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 80 x 94 cm, TBMM Resim Koleksiyonu 8532
- Res.201- Abdullah Çizgen, Topkapı Sarayı-Harem Çifte Kasırlar (Şehzadeler Dairesi), tuval üzerine yağlıboya, 75 x 60 cm. (54. Artium Sanat Evi Kış Müzayedesi 22 Aralık 2005, Müzayede Kataloğu, 193)
- Res.202- Feyhaman Duran, Manzara/Topkapı Sarayı Müzesi Kulesinden Bogaziçi Görünümü, 1946, duralit/çuval üzerine yağlıboya, 48 x 61 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 5/2000
- Res.203- Feyhaman Duran, Manzara/Topkapı Sarayı Müzesi Kulesinden Bogaziçi Görünümü Eskizi, c.1946, karton üzerine yağlıboya, 45.5 x 54 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 307/2000
- Res.204- İbrahim Çallı, Topkapı Sarayı, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 75.5 x 112.3 cm, T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 1445
- Res.205- Feyhaman Duran, Dış Mekan (Topkapı Sarayı; Arz Odası), c.1943-1947, çuval üzerine yağlıboya, 57 x 47 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 490/2000
- Res.206- Kulları Mülazım-ı evvel Ali, Mimari, Topkapı Sarayı, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 97.5 x 73.5 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 12/2806
- Res.207- Kulları Nusret, Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi, Arz Odası, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 97.5 x 73 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı. Hazine-i Hassa Dairesi 11/169

- Res.208- Sanatçısı Bilinmiyor, Kompozisyon (Enderun Avlusu), 1840, kağıt üzerine suluboya, 56 x 100 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/709
- Res.209- Hamdi Kenan, Saray (Topkapı Sarayı), 1891, tuval üzerine yağlıboya, 64.6 x 38.2 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 1452
- Res.210- Sanatçısı Bilinmiyor, Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 80 x 60 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 64/2145
- Res.211- İbrahim Çallı, Topkapı Sarayı, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 51 x 64 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 141
- Res.212- Feyhaman Duran, Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Ağalar Camii, 1947, çuval üzerine yağlıboya, 110 x 78 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 77/2000
- Res.213- Güzin Duran, Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Ağalar Camii, c.1947, karton üzerine yağlıboya, 27 x 34 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 507/2000
- Res.214- Feyhaman Duran, Dış Mekan/Topkapı Sarayı; İftariye Kameriyesi, c.1943-1947, karton üzerine yağlıboya, 27 x 19 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 641/2000
- Res.215- Feyhaman Duran, Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Bağdat Köşkü'nden Revan Köşküne Bakış, c.1943-1947, karton üzerine yağlıboya, 27 x 19 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 1059/2000
- Res.216- Feyhaman Duran, Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Bağdat Köşkü'nden Revan Köşküne Bakış, c.1943-1947, karton üzerine yağlıboya, 55 x 46 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 486/2000
- Res.217- Mimar Zühtü, 25.11.8, Revan Köşkü, kağıt üzerine suluboya, 57.5 x 37cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/684
- Res.218- Şevket Dağ, Manzara, 1927, tuval üzerine yağlıboya, 50.5 x 60 cm, MSGSÜ İRHM 1980/8265

- Res.219- Güzin Duran, Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Revan Köşkü, c.1943-1947, karton üzerine yağlıboya, 27 x 34 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 503/2000
- Res.220- İbrahim Çallı, ---, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 70 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3102
- Res.221- İbrahim Çallı, Topkapı Sarayı, kontrplak üzerine yağlıboya, 38 x 45 cm. (Antik A.Ş. 230. Müzayede, 12 Şubat 2005, Müzayede Kataloğu, 97, resim no.147)
- Res.222- Güzin Duran, Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Revan Köşkü, c.1943-1947, karton üzerine yağlıboya, 34 x 27 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 293a/2000
- Res.223- Abdullah Çizgen, Topkapı Sarayı Revan Köşkü, 1942, tuval üzerine yağlıboya, 81 x 65 cm, MSGSÜ İRHM 1678/7641
- Res.224- Bilinmiyor, Manzara: Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 58.5 x 91 cm, MSGSÜ İRHM 841/4781
- Res.225- Abdullah Çizgen, Topkapı Sarayı Çinili Köşk, 1941, yağlıboya, 64 x 80 cm, Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu. (Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu, 72)
- Res.226- Sanatçısı Bilinmiyor, Yıldız Camii, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 67 x 83 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 723
- Res.227- Resim 226'dan ayrıntı, Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü, Set Köşkü ve Koltuk Kapısı
- Res.228- Resim 226'dan ayrıntı, Yıldız Camisi ve Dış Karakol Binası
- Res.229- Necip, Yıldız Camii, 19. yüzyıl sonu/c.1886-1899, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 92 cm, MSGSÜ İRHM 418/831
- Res.230- Giritli Hüseyin, Yıldız Sarayı Bahçesi, 19. yüzyıl sonu/c.1883-1891, tuval üzerine yağlıboya, 64.5 x 80.5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 710

- Res.231- Sanatçısı Bilinmiyor, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 92 cm. (Antik A.Ş. 211. Müzayede, İktisat Bankası Tablo Koleksiyonu, 27 Ocak 2002, Müzayede Kataloğu, 255, r.266)
- Res.232- Hüseyin Darüşşafaka, Yıldız Sarayı Bahçesinden, 19. yüzyıl sonu/c.1885-1891, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 92 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 771
- Res.233- Salih Molla Aşki, Yıldız Sarayı Bahçesinden, 19. yüzyıl sonu/c.1881-1892, tuval üzerine yağlıboya, 72.5 x 91.5 cm, MSGSÜ İRHM 8/421
- Res.234- Şamlı Ahmet Ziya, Yıldız Sarayı'ndan, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 92 cm, MSGSÜ İRHM 417/830
- Res.235- Sanatçısı Bilinmiyor, Yıldız Sarayı Limonluk Köşkü, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 79 x 57 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2799
- Res.236- Kasımpaşalı Hilmi, Yıldız Sarayı'ndan Köşkler, 19. yüzyıl sonu/c.1881-1889, tuval üzerine yağlıboya, 89 x 116 cm, MSGSÜ İRHM 819/4530
- Res.237- Sanatçısı Bilinmiyor, Yıldız'dan, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 71.5 x 91 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 923
- Res.238- Fahri, Manzara Yıldız Sarayı Bahçesinden, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 80.5 x 100 cm, MSGSÜ İRHM 6/419
- Res.239- Resim 238'den ayrıntı
- Res.240- Hüseyin Zekai Paşa, Yıldız Sarayı Bahçesinden, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 95 x 134 cm, MSGSÜ İRHM 21/434
- Res.241- Vidinli Osman Nuri, Manzara Yıldız Sarayı Bahçesinden, 19. yüzyıl sonu/c.1884-1891, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 92 cm, MSGSÜ İRHM 3/416
- Res.242- Hüseyin, Yıldız Sarayı'ndan, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 92 cm, MSGSÜ İRHM 414/827
- Res.243- Resim 242'den ayrıntı
- Res.244- Sanatçısı Bilinmiyor, Yıldız Sarayı Bahçesi'nde Köşk, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 128 x 90 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 14/2248

- Res.245- Darüşşafakalı Şevki Efendi, Manzara: Yıldız Sarayı Bahçesinden, 19. yüzyıl sonu/c.1879-1891, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 92 cm, MSGSÜ İRHM 413/826
- Res.246- Ahmet Ragıp, Manzara: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden, 19. yüzyıl sonu/c.1882-1890, tuval üzerine yağlıboya, 72.5 x 91.5 cm, MSGSÜ İRHM 399/812
- Res.247- Resim 246'dan ayrıntı
- Res.248- Sanatçısı Bilinmiyor, Yıldız Sarayı Kaskad Kasrı, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 89 x 70 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2558
- Res.249- Resim 248'den ayrıntı
- Res.250- Sanatçısı Bilinmiyor, Manzara: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 90 x 129.5 cm, MSGSÜ İRHM 39/452
- Res.251- Sanatçısı Bilinmiyor, Yıldız Sarayı, Saatli Köşkü, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 100 x 78 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2848
- Res.252- Mesrur İzzet, Kaleli Bir Ev, 1952 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 21 x 30 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 1144
- Res.253- Şevket Dağ, Peyzaj, Amcazade Paşa Yalısı, 1944 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 48 x 40 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 48
- Res.254- Fransız ressam Th. Frère'nin Köprülü Yalısı'na ait olduğu tahmin edilen yağlıboya tablosu. (Amcazâde Yalısı ve Manzumesi Onarımları, 30, foto.22.)
- Res.255- Anonim, Amcazade Yalısı, duralit üzerine yağlıboya, 48.5 x 34 cm. (Antik A.Ş. 211. Müzayede Kataloğu, İktisat Bankası Tablo Koleksiyonu, 27 Ocak 2002, s.17 r.6.)
- Res.256- Hayri Çizel, Amucazade Yalısı, 1946, yağlıboya, 38 x 50 cm, T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 629

- Res.257- Hoca Ali Rıza, Anadolu Hisarı İskele Başından Körfeze Doğru, kağıt üzerine karakalem, 10.3 x 19 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 636
- Res.258- Resim 257'den ayrıntı
- Res.259- Feyhaman Duran, Manzara (Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı), 1947 sonrası, karton üzerine yağlıboya, 19 x 27 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 315/2000
- Res.260- Nazlı Ecevit, Boğaz'dan, 1963, tuval üzerine yağlıboya, 40 x 48 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 346
- Res.261- Sanatçısı Bilinmiyor, Havuzlu Köşk, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 90 x 79 cm, MSGSÜ İRHM 2042/8334
- Res.262- Resim 261'den ayrıntı
- Res.263- Sanatçısı Bilinmiyor, Ihlamur Kasrı, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 90 x 80 cm, MSGSÜ İRHM 38/451
- Res.264- İbrahim, Ihlamur Kasrı, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 62 x 92 cm, MSGSÜ İRHM 9/422
- Res.265- imzası okunamadı, Ihlamur Kasrı, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 98 x 74 cm, Askeri Müze Resim Koleksiyonu 1057
- Res.266- Yazmacıyan, Ihlamur Kasrı, 1905, tuval üzerine yağlıboya, 59.5 x 73 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 74)
- Res.267- Süleyman Sami Kulları, Ihlamur kasrı, tuval üzerine yağlıboya, 120 x 90 cm, Özel Koleksiyon. (Çağdaş Türk Sanatı, 84)
- Resim.268- Kulları Ziya, Kağıthane'de İmrahor Köşkü, 1306/1888-1889, tuval üzerine yağlıboya, 93 x 72 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/127
- Res.269- Şemseddin Kulları (?-?),Kağıthane'de İmrahor Köşkü, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 93.5 x 72 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/1389
- Res.270- Mülazım Nureddin Kulları, İmrahor Köşkü, 1318/1902-1903, tuval üzerine yağlıboya, 97 x 73 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 12/2834

- Res.271- Sanatçısı Bilinmiyor, Küçüksu Kasrı, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, kağıt üzerine suluboya, 62.5 x 84.5 cm, MSGSÜ İRHM 1598/7136
- Res.272- Sanatçısı Bilinmiyor, Küçüksu Kasrı ve Çeşmesi, yağlıboya. (Osmanlı Başkenti İstanbul, 569, resim 379)
- Res.273- Sanatçısı Bilinmiyor, Manzara: Kağıthane Poligonu, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 100 x 134 cm, MSGSÜ İRHM 20/433
- Res.274- Halil Paşa, Peyzaj Kalamış'tan, 1924, tuval üzerine yağlıboya, 48 x 79 cm, MSGSÜ İRHM 1806/7857
- Res.275- Hasan Vecih Bereketoğlu, Kurbağalıdere, c.1940 öncesi, duralit üzerine yağlıboya, 46 x 70 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 921
- Res.276- Hasan Vecih Bereketoğlu, Kurbağalıdere, tuval üzerine yağlıboya, 64.5 x 50 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3101
- Res.277- Osman Asaf, Üsküdar Doğancılar, 1888-1889, tuval üzerine yağlıboya, 46 x 32 cm, MSGSÜ İRHM 466
- Res.278- Hoca Ali Rıza, Manzara, kağıt üzerine karakalem, 22.5 x 16.5 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 775
- Res.279- Hoca Ali Rıza, Sokak, 1336/1920, kağıt üzerine guaj, 32 x 24 cm, Özel Koleksiyon. (Su Resimleri: Süleyman Seyyid'den Günümüze Türk Resminde Suluboya, 29)
- Res.280- Bedri Kulları, Alman Çeşmesi, 1319/1901-1902, tuval üzerine yağlıboya, 84 x 110 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 772
- Res.281- Resim 280'den ayrıntı
- Res.282- Şerif Ferit, Haseki, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 65.5 x 51.5 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 3731
- Res.283- Resim 282'den ayrıntı
- Res.284- Miralay Cemal, Dolmabahçe Sebili, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, kağıt üzerine suluboya, 63.5 x 79 cm, MSGSÜ İRHM 497/951
- Res.285- Sanatçısı Bilinmiyor, Dolmabahçe, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 55.5 x 78 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 73)

- Res.286- İbrahim Çallı, Çınaraltı, c.1950, kontrplak üzerine yağlıboya, 61 x 85 cm, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Koleksiyonu 2889
- Res.287- İbrahim Çallı, Emirgân, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 59 x 80 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2060
- Res.288- İbrahim Çallı, Emirgân, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 39 x 53 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 700
- Res.289- Mehmet Agâh Özbulan, Peyzaj, c.1930'lar, tuval üzerine yağlıboya, 121 x 70 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 1142
- Res.290- Resim 289'dan ayrıntı
- Res.291- Ahmet Ziya Akbulut, Sultan Ahmet Camii, 1313/1897-1898, tuval üzerine yağlıboya, 123 x 150 cm, MSGSÜ İRHM 41/454
- Res.292- Resim 291'den ayrıntı
- Res.293- Hoca Ali Rıza, Çeşme, kağıt üzerine karakalem, 21 x 13.5 cm, Özel Koleksiyon. (Hoca Ali Rıza, İstanbul 2005, 189)
- Res.294- Hoca Ali Rıza, Sarıgüzelde Mehmet Paşa Camii, 1930 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 17 x 12 cm, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 228. albüm no:1/7
- Res.295- Süheyl Ünver, 1935. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 32)
- Res.296- Süheyl Ünver, Halıcılar'da Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi ve minaresi. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 30)
- Res.297- Hüseyin Zekai Paşa, Sebil, 1919 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 98.5 x 78 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 64/2167
- Res.298- Mehmet Agâh Özbulan, Mimar Sinan Türbesi'nin Eski Hali, 1946 öncesi, karton üzerine suluboya, 26 x 37 cm, MSGSÜ İRHM 1614/7316
- Res.299- Süheyl Ünver, 1940. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 63)
- Res.300- A. Süheyl Ünver, 1946. (İstanbul Risaleleri, C.4, 198)
- Res.301- Hamdi Kenan, Çamlıcadan Manzara, 1902, tuval üzerine yağlıboya, 130 x 90 cm, MSGSÜ İRHM 536/1493
- Res.302- Resim 301'den ayrıntı

- Res.303- Osman Asaf, H.1330/M.1911, Çamlıca'dan Kısıklı Çeşmesi, kağıt üzerine suluboya, 26 x 34 cm. (P Osmanlı Sanat Eserleri Tablo ve Hat Müzayedesini "Namik", 14 Mayıs 2000, 12, r.25.)
- Res.304- Resim 303'ten ayrıntı
- Res.305- Hüseyin Zekai Paşa, Küçükusu Çeşmesi, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 85.5 x 58.5 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 03/0316
- Res.306- Fahri Kaptan, Küçükusu Çeşmesi ve Namazgâhı, R.1327/M.1911, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 84cm. (P Tablo, Osmanlı ve Selçuklu Sanat Eserleri 29 Nisan-29 Mayıs 2004, Müzayede Kataloğu, 107)
- Res.307- Anonim, Çeşmeli ve Simitçi, prestual üzerine yağlıboya, 70 x 103cm. (Antik A.Ş. 211. Müzayede, İktisat Bankası Tablo Koleksiyonu, 27 Ocak 2002, Müzayede Kataloğu, 251)
- Res.308- Kulları Kolağası Hasan Behçet, Küçükusu Çeşmesi, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 97.5 x 72 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Hazine-i Hassa Dairesi 11/82
- Res.309- Nazmi Ziya Güran, Manzara Boğaziçinden Küçükusu, 1937 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 42 x 60 cm, MSGSÜ İRHM 124/537
- Res.310- Ahmet Doğuer, Gökusu Çeşmesi,1942, tuval üzerine yağlıboya, 58 x 69 cm, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Koleksiyonu 1856
- Res.311- Naci Kalmukoğlu, Küçükusu Çeşmesi, 1951 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 26 x 39 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 707
- Res.312- Ahmet Ziya Akbulut, Mimar Sinan Türbesi, 1327/1909-1910, tuval üzerine yağlıboya, 38 x 54.5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 709
- Res.313- Mehmet Agâh Özbek, Mimar Sinan Türbesi'nin yeni hali, 1946 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 23 x 30.5 cm, MSGSÜ İRHM 1615/7334
- Res.314- Resim 313'ten ayrıntı
- Res.315- Resim 313'ten ayrıntı

- Res.316- Lofçalı Ahmet, Manzara Şehzadebaşı'nın eski hali ve İbrahim Paşa Türbesi, 19. yüzyıl sonu/c.1892, tuval üzerine yağlıboya, 75 x 101 cm, MSGSÜ İRHM 24/437
- Res.317- Resim 316'dan ayrıntı
- Res.318- Resim 316'dan ayrıntı
- Res.319- Hoca Ali Rıza, İncir Köyü'nden, 1930 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 31 x 23 cm, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 197
- Res.320- Resim 319'dan ayrıntı.
- Res.321- Hoca Ali Rıza, Haydarpaşa Saraylar Kahvesi ve Çeşmesi, 1930 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 38 x 24 cm, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 265. albüm no:5/6
- Res.322- Hoca Ali Rıza, Haydarpaşa'da Saraylar Çeşmesi, 1900, kağıt üzerine karakalem, 52 x 18 cm, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 259. albüm no:4/7
- Res.323- Resim 322'den ayrıntı
- Res.324- Leonardo de Mango, Haydarpaşa, 1897, tuval üzerine yağlıboya, 37 x 53 cm, Özel Koleksiyon. (Beyoğlu'nda Bir Oryantalist Leonardo de Mango, 156)
- Res.325- Hüseyin Zekai Paşa, III. Ahmet Çeşmesi, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 100 x 136 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 679
- Res.326- Hüseyin Zekai Paşa, III. Ahmet Çeşmesi, tuval üzerine yağlıboya, 70 x 88 cm. (Antik A.Ş. 227. Müzayede, 12 Aralık 2004, Müzayede Kataloğu, 256-257)
- Res.327- Maçkalı Tefik, III. Ahmet Çeşmesi, tuval üzerine yağlıboya, 65.5 x 93 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 83)
- Res.328- Hilmi, Kompozisyon (III. Ahmed Çeşmesi), 1319/1903, tuval üzerine yağlıboya, 80 x 100 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/762
- Res.329- Şevket Dağ, III. Ahmed Çeşmesi ve Feraceli Kadınlar, 1910, tuval üzerine yağlıboya, 87.5 x 63.5 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0285-SD

- Res.330- Şevket Dağ, III. Ahmet Çeşmesi, 1912-1913, tuval üzerine yağlıboya, 33.5 x 20.5 cm, MSGSÜ İRHM 2304/9102
- Res.331- Ahmet Ziya Akbulut, Üsküdar Mihrimah Sultan Camii,1938 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 100 x 80 cm, MSGSÜ İRHM 40/453
- Res.332- Üsküdarlı Cevat Göktengiz, Üsküdar İskele Başı, 1939 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 37 x 24 cm, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 129
- Res.333- Hoca Ali Rıza, Nuh Kuyusu'nda Şeyh-ül İslam Arif Efendi Türbesi, 1930 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 13 x 19.5 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 694
- Res.334- Hoca Ali Rıza, Üsküdar'da Şeyhülislam Arif Efendi Türbesi, karton üzerine suluboya, 13 x 20 cm. (56. Artium Sanatevi Bahar Müzayedesini Kataloğu, 7 Mayıs 2006, resim no.137, sayfa 147.)
- Res.335- Üsküdarlı Cevat, Sokak, kağıt üzerine suluboya, 12 x 17 cm, Özel Koleksiyon. (Su Resimleri: Süleyman Seyyid'den Günümüze Türk Resminde Suluboya, 40)
- Res.336- Ahmet Uzelli, Edirne Kapı Neslişah Mahallesi, mukavva üzerine yağlıboya, 39 x 27,5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3275
- Res.337- Ahmet Uzelli, Üsküdar'da Bir Sokak, tuval üzerine yağlıboya, 68 x 84 cm, Özel Koleksiyon. (39. Artium Sungur Sanat Evi Güz Müzayedesini Kataloğu, Klasik ve Çağdaş Türk Resmi, 24 Kasım 2002, Müzayede Kataloğu, 176 numaralı resim, 158-159)
- Res.338- Albert Gabriel, Anadolu Hisarı, restitüsyon. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş A.)
- Res.339- Sanatçısı Bilinmiyor, Anadolu Hisarı, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 84 x 152 cm, MSGSÜ İRHM 280/693
- Res.340- Resim 339'dan ayrıntı
- Res.341- Resim 339'dan ayrıntı
- Res.342- Ali Arif Bey, Eski Göksu, tuval üzerine yağlıboya, 67 x 92 cm, ayrıntı
- Res.343- Ali Arif Bey, Eski Göksu, tuval üzerine yağlıboya, 67 x 92 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2347

- Res.344- Feyhaman Duran, Manzara/Anadoluhisarı, 19.4 ?, tuval üzerine yağlıboya, 95 x 75 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 87/2000
- Res.345- Güzin Duran, Manzara/Anadoluhisarı, duralit üzerine yağlıboya, 80 x 59 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 283/2000
- Res.346- Feyhaman Duran, Manzara/Anadoluhisarı, 1953, karton üzerine yağlıboya, 41 x 32.5 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 1705/2000
- Res.347- Feyhaman Duran, Manzara/Anadoluhisarı, 1955, duralit üzerine yağlıboya, 65 x 155 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 116/2000
- Res.348- Feyhaman Duran, Manzara/Anadoluhisarı, 1965, duralit üzerine yağlıboya, 86 x 116 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 102/2000
- Res.349- Hikmet Onat, Anadolu Hisarı, 1959, tuval üzerine yağlıboya, 61 x 81 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 529
- Res.350- Hikmet Onat, Anadolu Hisarı, c.1959, tuval üzerine yağlıboya, 60 x 72 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 2943
- Res.351- Feyhaman Duran, Anadolu Hisarı, tuval üzerine yağlıboya, 44 x 54 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 486
- Res.352- Cevat Erkul, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 73 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 389
- Res.353- Hasan Vecih Bereketoğlu, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 81 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2473
- Res.354- Hasan Vecih Bereketoğlu, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya, 32 x 40 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 524
- Res.355- Hasan Vecih Bereketoğlu, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya, 32 x 40 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 236
- Res.356- Şeref Akdik, Anadoluhisarı, 1962, tuval üzerine yağlıboya, 33 x 41 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2467
- Res.357- İbrahim Safi, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya, 33 x 44 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 289

- Res.358- Bedri Rahmi Eyüboğlu, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 65 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 42
- Res.359- Ahmet Uzelli, Anadolu Hisarı, tuval üzerine yağlıboya, 29.5 x 45 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4663
- Res.360- Hikmet Onat, Anadolu Hisarı, 1957, tuval üzerine yağlıboya, 51 x 70 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 34
- Res.361 Hikmet Onat, Göksu, 1960, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 72 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 116)
- Res.362- Cevat Erkul, Boğaziçi, Tarihi Yalılar, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 73 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 557
- Res.363 Albert Gabriel, Rumeli Hisarı, restitüsyon, Chateaux Turcs Du Bosphore, planş B.
- Res.364 Van Mour, Türk Düğünü, 59 x 90 cm, yağlıboya, Amsterdam Rijksmuseum. Ayrıntı, Rumeli Hisarı. (Boğaziçi Ressamları, 15)
- Res.365- İhsan, Rumeli Hisarı, 19. yüzyıl sonu, tuval üzerine yağlıboya, 94 x 138 cm, MSGSÜ İRHM 2085/8377
- Res.366- Şevket Dağ, Surlardan, 1933, tuval üzerine yağlıboya, 101 x 90 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 361
- Res.367- Hayri Çizel, Koman Arslanlarım, 1950 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 80 x 130 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 112
- Res.368- Hayri Çizel, Hisar'dan, 1949, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 70 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 40
- Res.369- Hayri Çizel, Rumeli Hisarı, 1947, tuval üzerine yağlıboya, 40.5 x 55.5 cm, T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 628
- Res.370- Feyhaman Duran, Manzara/Rumelihisarı, 1947, karton üzerine yağlıboya, 33 x 41 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 671/2000
- Res.371- Naci Kalmukoğlu, Hisar, 1951 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 26 x 32 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2573
- Res.372- Naci Kalmukoğlu, Hisar, 1951 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 31 x 43 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 1710

- Res.373- Şevket Dağ, Rumeli Hisarı, prestual üzerine yağlıboya, 46 x 33 cm, T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu. (T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu, 17)
- Res.374- Naci Kalmukoğlu, Hisar'dan, 1951 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 30 x 36 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 84
- Res.375- Feyhaman Duran, Manzara/Rumelihisarı, 1952, tuval üzerine yağlıboya, 104 x 150 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 115/2000
- Res.376- Resim 372'den ayrıntı
- Res.377- Feyhaman Duran, Manzara/Rumelihisarı, 1954, kontrplak üzerine yağlıboya, 47 x 55.5 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 16/2000
- Res.378- İbrahim Çallı, Boğaziçi, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 38 x 46 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 207
- Res.379- İbrahim Çallı, Rumeli Hisarı-Baltalimanı, 1960 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 38 x 46 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 207
- Res.380- Ali Sami Yetik, Bir Tarihi Sahne, 1960 öncesi, duralit üzerine yağlıboya, 81.6 x 62.3 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 926
- Res.381- Sırrı Eldem, Kompozisyon (Rumeli Hisarı), 1960 öncesi, karton üzerine yağlıboya, 26 x 45 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/661
- Res.382- Sami Lim, Rumeli Hisarı, 1951, kağıt üzerine yağlıboya, 35 x 55 cm, T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 776
- Res.383- Cevat Erkul, Beylerbeyi İskelesi, 1938, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 65 cm, T.C. Merkez Bankası Resim Koleksiyonu 3962
- Res.384- Selahattin Teoman, Beşiktaş Barbaros İskelesi, tuval üzerine yağlıboya, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu.
- Res.385- Hikmet Onat, Beylerbeyi Sahili, 1963, tuval üzerine yağlıboya, 53 x 73 cm, T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 811
- Res.386- Şeref Akdik, Salacak İskelesi, 1962, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 73 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 243

- Res.387- Hasan Vecih Bereketoğlu, Anadoluhisarı, İskele, tuval üzerine yağlıboya, 32 x 40 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 542
- Res.388- Saip Tuna, Çengelköy, 1950, duralit üzerine yağlıboya, 46 x 61 cm, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Resim Koleksiyonu 5560
- Res.389- Saip Tuna, Peyzaj, c.1950, tuval üzerine yağlıboya, 53 x 80 cm, T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 915
- Res.390- Hasan Vecih Bereketoğlu, Çengelköy İskelesi, tuval üzerine yağlıboya, 46 x 61 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 536
- Res.391- Hasan Vecih Bereketoğlu, Çengelköy'den İskele, tuval üzerine yağlıboya, 27 x 40 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 231
- Res.392- Hikmet Onat, Boğaz'dan, 1960, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 84 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 293
- Res.393- Selahattin Teoman, Boğaz'dan, 1960, tuval üzerine yağlıboya, 46 x 54 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 195
- Res.394- Hasan Tahsin (Diyarbakırlı Tahsin), Bostancı Vapur İskelesi, 1926, tuval üzerine yağlıboya, 60 x 80 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 767
- Res.395- Hoca Ali Rıza, Moda İskelesi, 1930 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 47 x 56 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0094-HAR
- Res.396- Hikmet Onat, Salacak İskelesi, 1943, ahşap üzerine yağlıboya, 41 x 50 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 1113
- Res.397- Celal Uzel, Salacak'ta Sabah, 1952, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 46 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2469
- Res.398- Nazlı Ecevit, Salacak'tan, 1959, tuval üzerine yağlıboya, 55 x 65 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 982
- Res.399- Nazlı Ecevit, Salacak İskelesi'nden Kızkulesi, 1967, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 73 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 165
- Res.400- Hikmet Onat, Salacak, 1960, tuval üzerine yağlıboya, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu s.190

- Res.401- Hasan Vecih Bereketoğlu, Salacak, c.1960, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 73 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 684
- Res.402- Hasan Vecih Bereketoğlu, Salacak, c.1960, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 73 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 675
- Res.403- Şeref Akdik, Salacak'tan Kızkulesi, 1960, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 65 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2704
- Res.404- Şeref Akdik, Salacak İskelesi, 1962, tuval üzerine yağlıboya, 59 x 50 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2468
- Res.405- Celal Uzel, Çulhacı Hanı-İstanbul, 1944?, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 65 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2470
- Res.406- Nazmi Dayan, Şarki Romanın..., 1946, tuval üzerine yağlıboya, 61.5 x 81.5 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 3967
- Res.407- Hasan Şükrü, Peyzaj (Fenerbahçe), 1321/1905-1906, kağıt üzerine suluboya, 44 x 56 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/689
- Res.408- Sanatçısı Bilinmiyor, Deniz Peyzajı, 19 yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 59 x 81 cm, MSGSÜ İRHM 2039/8331
- Res.409- Hoca Ali Rıza, Fenerbahçe, 1929, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 112 cm, TBMM Resim Koleksiyonu 4597
- Res.410- Resim 409'dan ayrıntı
- Res.411- Hoca Ali Rıza, Fenerbahçe Burnu, kağıt üzerine karakalem, 15.3 x 19.5 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu
- Res.412- Hasan Vecih Bereketoğlu, Fenerbahçe'den, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 73 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 634
- Res.413- Üçüncü sınıf talebelerinden Safiyettin, Peyzaj (Galata Kulesi), 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 61 x 46 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/697
- Res.414- Ziya Kulları, Peyzaj (Kız Kulesi), 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 61 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/721
- Res.415- Hoca Ali Rıza, Kız Kulesi, 1930 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 17.5 x 12 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 747

- Res.416- Hoca Ali Rıza, Kız Kulesi, 1930 öncesi, mukavva üzerine yağlıboya, 43 x 26 cm, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 161
- Res.417- Hikmet Onat, Salacak'ta Sandallar, 1951, tuval üzerine yağlıboya, 60 x 73 cm, İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 1727
- Res.418- Hikmet Onat, Kız Kulesi, 1957, tuval üzerine yağlıboya, 60 x 70 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 258
- Res.419- Nazlı Ecevit, Kız Kulesi, 1960, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 61 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 299
- Res.420- Resim 403'ten ayrıntı, Salacak'tan Kız Kulesi ve iskele
- Res.421- Celal Uzel, Kız Kulesi, 1962, tuval üzerine yağlıboya, 45 x 53 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 166
- Res.422- Celal Uzel, Salacak'tan İstanbul, 1965 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 53 x 65 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 695
- Res.423- Hasan Vecih Bereketoğlu, Kız Kulesi, tuval üzerine yağlıboya, 45 x 55 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 248
- Res.424- Hasan Vecih Bereketoğlu, Salacak'tan Kızkulesi, tuval üzerine yağlıboya, 27 x 40 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 231
- Res.425- Katip Hüsni Tengüz, Kalyon Devrinde Haliç Tersanesi, 1950 öncesi, kağıt üzerine guvaş, 24 x 70 cm, İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 1510
- Res.426- Antoine Ignace Melling, gravür, Vue de l'Arsenal de Constantinople. (Voyage Pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore, Pl. No:18.)
- Res.427- Resim 425'ten ayrıntı
- Res.428- Resim 426'dan ayrıntı
- Res.429- İnşaiyeci Yakup Efendi, Mahmudiye Kalyonu Kasımpaşa Önünde, 1314/1898, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 75 cm, İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 536
- Res.430- Brindesi, Tersane, gravür, Atatürk Kitaplığı. (Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, 17)
- Res.431- Resim 429'dan ayrıntı
- Res.432- Resim 430'dan ayrıntı

- Res.433- Katip Hüsnü Tengüz, Tersanenin Tepebaşı'ndan Görünüşü, 1891, kağıt üzerine suluboya, 21 x 30 cm, İstanbul Deniz Müzesi 1538
- Res.434- Kaymakam İsmail Hakkı, Tersane-i Amire, 1892, tuval üzerine yağlıboya, 82 x 138 cm, İstanbul Deniz Müzesi 1266
- Res.435- Resim 434'ten ayrıntı
- Res.436- Katip Hüsnü Tengüz, Selimiye Fırkateyni'nin Denize İndirilişi, 1902, kağıt üzerine suluboya, 34 x 41 cm, İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 1539
- Res.437- Resim 436'dan ayrıntı
- Res.438- Ahmet Bedri, Etfal Hastanesinin eski hali, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 73 cm, MSGSÜ İRHM 4/417
- Res.439- Ahmet Ziya Akbulut, Beyazıt Eski İmaret Binası, 1922, tuval üzerine yağlıboya, 65.5 x 90 cm, MSGSÜ İRHM 59/472
- Res.440- Süheyl Ünver, Bayezid Vakıf Odaları, 1336. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 97)
- Res.441- Süheyl Ünver, Bayezid Vakıf Odası, 1973. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 96)
- Res.442- Ahmet Ziya Akbulut, Beyazıt Eski İmaret Binası, 1339/1923, kağıt üzerine suluboya, 48 x 31.5 cm, MSGSÜ İRHM 68/481
- Res.443- Ahmet Ziya Akbulut, Bayezıt Sahaflar ve Eski İmaret Binası, 1938 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 35 x 46 cm, MSGSÜ İRHM 76/489
- Res.444- Hüseyin Zekai Paşa), 1919 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 64 x 80.5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 922
- Res.445- Sanatçısı Bilinmiyor, Kompozisyon, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 33.5 x 41 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/718
- Res.446- Mustafa Nuri Paşa, Bâb-ı Seraskeri, tuval üzerine yağlıboya. (Osmanlı Başkenti İstanbul, 510)
- Res.447- Mustafa Nuri Paşa, Galata Köprüsü, 1905 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 79 x 117 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 748
- Res.448- Kulları Mustafa (Aksaraylı Mustafa), Galata Köprüsü, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 77 x 137 cm, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 4521

- Res.449- Hikmet Onat, Kurbağalıdere, 1317/1899, tuval üzerine yağlıboya, 53.5 x 65 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0069-HO
- Res.450- Hasan Vecih Bereketoğlu, Kurbağalıdere, c.1930, tuval üzerine yağlıboya, 55 x 81 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim koleksiyonu 200-0258-HVB
- Res.451- Hasan Vecih Bereketoğlu, Kurbağalı Dereden, 1939 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 53.5 x 73 cm, MSGSÜ İRHM 168/581 ve 2005/8296
- Res.452- Hasan Vecih Bereketoğlu, Manzara, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 81 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 1314
- Res.453- Hikmet Onat, Kurbağalıdere, 1932, tuval üzerine yağlıboya, 66.5 x 84 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 729
- Res.454- Sanatçısı Bilinmiyor, Türbe, 20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 60 x 73 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 667
- Res.455- Üsküdarlı Cevat (Göktengiz), Üsküdar'da Bitpazarı, 1939 öncesi, kağıt üzerine suluboya, 26 x 42 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 1759
- Res.456- Diyarbakırlı Tahsin, Sultanahmet Meydanı ve Dikilitaşlar, 20. yüzyıl başı-1937 öncesi, tuval üzerine yağlıboya, 97 x 73 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/80
- Res.457- Resim 456'dan ayrıntı

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Foto.1- Erenköy Tren İstasyonu, Haziran 2006
- Foto.2- Üsküdar, Gündoğumu Caddesi 19 Haziran 2006
- Foto.3- Sefer Ağa Çeşmesi, Temmuz 2006
- Foto.4- Beykoz, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90763/74, B. Kargopoulo
- Foto.5- Salacak limanı, 1880-1893, Abdullah Frères. II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.6- Salacak sahili, 18 Aralık 2006
- Foto.7- Kefeliköy, 1880, Guillaume Berggren. (Konstantiniyye'den İstanbul'a II, 701)
- Foto.8- Foto.7'den ayrıntı
- Foto.9- Kefeliköy, Ağustos 1919, Anonim. (Konstantiniyye'den İstanbul'a II, 713'ten ayrıntı)
- Foto.10- Kız Kulesi ve sahilde kadınlar hamamı, c.1875, B. Kargopoulo. (Dersaadet'in Fotoğrafçıları II, 668)
- Foto.11- Hekimoğlu Ali Paşa Sebili, Mayıs 2006
- Foto.12- Yedikule, 1940'lı yıllar. (Chateaux Turcs Du Bosphore, Pl. XXVI 2'den ayrıntı)
- Foto.13- Avni Lifij, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi. (Avni Lifij, 286)
- Foto.14- Rumeli Hisarı, Abdullah Frères. (Dersaadet'in Fotoğrafçıları, C.2, 645)
- Foto.15- Ahmediye Külliyesi'nden Ahmediye Camisi ve Medrese Odaları, Nisan 2006
- Foto.16- Ahmediye Külliyesi, 1940. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 42)
- Foto.17- Pertevniyal Valide Sultan Camisi, Sébah Joaillier, Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi. (19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm", 64)
- Foto.18- Aksaray Valide/Pertevniyal Valide Sultan Camisi, Nisan 2006
- Foto.19- Anadoluhisarı Namazgâhı, 17 Aralık 2006
- Foto.20- Aya İrini, Mart 2006
- Foto.21- Aya İrini, Nisan 2006

- Foto.22- Ayasofya, 1880-1900, Abdullah Frères. II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.23- Ayasofya, Aralık 2006
- Foto.24- Ayasofya, 2 Nisan 2006
- Foto.25- Ayasofya, fotoğraf, Ara Güler. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, 447'den ayrıntı)
- Foto.26- Ayasofya, Aralık 2006
- Foto.27- Ayasofya ve Ayasofya/Haseki Hamamı, Ocak 2007
- Foto.28- Ayasofya/Haseki Hamamı, Aralık 2006
- Foto.29- Üsküdar, Ayazma Camisi, 1888-1910, Sébah & Joaillier, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.30- Ayazma Camisi, 19 Haziran 2006
- Foto.31- Bayezid Camisi Avlusu, Nisan 2006
- Foto.32- Beyazıt Meydanı'ndan Beyazıt Camisi, Nisan 2006
- Foto.33- Bebek Camisi, Nisan 2006
- Foto.34- Bebek Camisi ve Hıdiva Sarayı, Nisan 2006
- Foto.35- Bebek Camisi, Nisan 2006
- Foto.36- Bebek Camisi, Nisan 2006
- Foto.37- Beylerbeyi Camisi ve İskelesi, Haziran 2006
- Foto.38- Bodrum Camisi, 1936 civarı, İstanbul IV No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi 13/257
- Foto.39- Bodrum Camisi, 9 Nisan 2006
- Foto.40- Bodrum Camisi, İstanbul IV No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi 13/258
- Foto.41- Bodrum Camisi, Avni Lifij'in çektiği fotoğraf. (Avni Lifij, 302, r.257)
- Foto.42- Çengelköy'de Çınarlı Camii, 6 Ağustos 1946, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 605 R.51-4
- Foto.43- Çengelköy'de Çınarlı Camii ve tarihi çınar, 1969, Ara Güler, (Üsküdar Hatırası, 125)
- Foto.44- Çengelköy Çınaraltı Meydanı ve Çınarlı Camii, 27 Aralık 2006
- Foto.45- Çengelköy'de Çınarlı Camii, minare, 6 Ağustos 1946, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 605 R.51-5

- Foto.46- Çilehane Mescidi, şadırvanı ve su kuyusu. (Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, I, 159)
- Foto.47- Çilehane Mescidi, 10 Haziran 1943, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 5294
- Foto.48- Çilehane Mescidi, şadırvan, 10 Haziran 1943, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 5295
- Foto.49- Çilehane Mescidi, su kuyusu, 10 Haziran 1943, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 5296
- Foto.50- Çilehane Mescidi, 2004
- Foto.51- Çilehane Mescidi, minare, 2004
- Foto.52- Çilehane Mescidi, minare, Nisan 2006
- Foto.53- Çilehane Mescidi, Nisan 2006
- Foto.54- Konut bahçesi içinde kalan Çilehane Mescidi şadırvanı ve su kuyusu, Nisan 2006
- Foto.55- Dolmabahçe Camisi, 2007
- Foto.56- Kartpostal. (Geçmişten Günümüze Beyoğlu II, 786)
- Foto.57- Dolmabahçe Camisi ve Saray Tiyatrosu, 1865-70, Anonim. (Konstantiniyye'den İstanbul'a I, 163)
- Foto.58- 1930'lar, İstabl-ı Amire, Gazhane ve çevresi. (Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III, 23)
- Foto.59- 6.6.1923, saat 11.30. İngiliz işgal kuvvetlerinin şehri boşaltmasından az önce uçaktan aldırıldığı seri fotoğraflardan birinden ayrıntı. Dolmabahçe Camisi ve Hamlahâne Binası. (Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III, 10'dan ayrıntı)
- Foto.60- Fatih Camisi avlusu, Haziran 2006
- Foto.61- Fenari İsa Camisi, yaklaşık 1935'de batıdan görünümü. (İstanbul'un Tarihsel Topografyası, 130)
- Foto.62- Fenari İsa Camisi, Nisan 2006
- Foto.63- Fındıklı. (Eldem, Boğaziçi Anıları, 20-21, resim 11'den ayrıntı)
- Foto.64- Fındıklı/Molla Çelebi Camisi önünde Koca Yusuf Paşa Sebili, 4 Ocak 1937. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi, 264/1923
- Foto.65- Fındıklı/Molla Çelebi Camisi, 15 Nisan 2006

- Foto.66- Fındıklı/Molla Çelebi Camisi önünden sökülerek caddenin karşı tarafına taşınan Koca Yusuf Paşa Sebili, 16 Nisan 2006
- Foto.67- Fatih'te Hırka-i Şerif Camisi, Nisan 2006
- Foto.68- Hırka-i Şerif Camisi. (Osmanlı Devri Mimarisi, 440)
- Foto.69- Hırka-i Şerif Camisi, Nisan 2006
- Foto.70- Hırka-i Şerif Camisi avlusunda, Hırka-i Şerif için yapılan ilk odanın günümüzdeki hali ve avlu dışında Akseki Kemâleddin Mescidi minaresi, Mayıs 2005
- Foto.71- Kadırga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi, 14 Mayıs 2006
- Foto.72- Kadırga Sokullu Camisi avlusu, 14 Mayıs 2006
- Foto.73- Kadırga Sokullu Camisi avlusu, derslane önü ve altındaki basamaklı avlu girişi 14 Mayıs 2006
- Foto.74- Kartpostal, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, Büyükdere semti. (Boğaziçi Gezi Rehberi, 49 numaralı kartpostal)
- Foto.75- Büyükdere, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camisi. (100 İstanbul, 65)
- Foto.76- Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camisi, Mayıs 2006
- Foto.77- Çayırbaşı, Cerrah Mahmud Efendi Mescidi, 1880, Guillaume Berggren. (Konstantiniyye'den İstanbul'a II, 721)
- Foto.78- Çayırbaşı, Cerrah Mahmud Efendi Mescidi, Ağustos 1919, Anonim. (Konstantiniyye'den İstanbul'a II, 715)
- Foto.79- Kariye Camisi. (Kariye Cami-i Şerifi, iç kapaktan)
- Foto.80- Kariye Camisi, Nisan 2006
- Foto.81- Kariye Cami, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90450/6, Gülmez Fréres.
- Foto.82- Kariye Camisi. (Eski İstanbul: Abidat ve Mebanisi: Şehrin Tesisinden Osmanlı Fethine Kadar, 157)
- Foto.83- Kariye Camii. (Servetifünun, No.53, 5 Mart 1308/1892, Osmanlı Başkenti İstanbul)
- Foto.84- Kariye Camisi, Mart 2006
- Foto.85- Kariye Müzesi önündeki Mustafa Ağa Çeşmesi, Mart 2006
- Foto.86- Küçük Ayasofya Camisi, Nisan 2006

- Foto.87- Küçük Ayasofya Camisi, 1888-1910, Sébah & Joaillier, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.88- Küçük Ayasofya Camisi, 1880-1893, Abdullah Frères, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.89- Foto.87'den ayrıntı, minare
- Foto.90- Minare, 2 Nisan 2006
- Foto.91- Mahmud Paşa Camisi Avlusu, Nisan 2006
- Foto.92- Üsküdar, Mihrimah Sultan/İskele Camisi avlusu ve sıbyan mektebi, 28 Nisan 2006
- Foto.93- Mimar Sinan Mescidi, 5 Haziran 1939, İstanbul IV No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi 399/2777
- Foto.94- 1976'da yeniden yaptırılan Mimar Sinan Mescidi ve orijinal minaresi, Nisan 2006.
- Foto.95- Mimar Sinan Mescidi minaresi ve çeşme, 5 Haziran 1939, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 2776
- Foto.96- Nusretiye Camisi, Aralık 2006
- Foto.97- Nusretiye Camisi, 15 Nisan 2006
- Foto.98- Ortaköy Camisi, 28 Aralık 2006
- Foto.99- Rüstem Paşa Camisi, Nisan 2006
- Foto.100- Rüstem Paşa Camisi, 21 Ocak 2007
- Foto.101- Rüstem Paşa Camisi, 21 Ocak 2007
- Foto.102- Sa'dâbâd Camisi, Mayıs 2005
- Foto.103- Sa'dâbâd Camisi, Mayıs 2005
- Foto.104- İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız/Abdülhamid Albümleri, 90489/1
- Foto.105- Sa'dâbâd Camisi ve çevresi, Mayıs 2005
- Foto.106- Eski Salacak Vapur İskelesi'nden Salacak Camisi. (Bir Ulu Rüya'yı Görenler Şehri Üsküdar, 62)
- Foto.107- Eski Salacak Vapur İskelesi'nden Salacak Camisi. (Bir Ulu Rüya'yı Görenler Şehri Üsküdar, 63'ten ayrıntı)
- Foto.108- Salacak. (Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, C.1, 305)
- Foto.109- Eski Salacak İskelesi ve Salacak Camisi. (Bir Ulu Rüya'yı Görenler Şehri Üsküdar, 79)

- Foto.110- Salacak Camisi, Foto.109'dan ayrıntı
- Foto.111- Dikilitaş, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90407/46
- Foto.112- Dikilitaş ve Sultanahmet Camisi, Ocak 2007
- Foto.113- Sultanahmet Camisi, 1880-1893, Abdullah Frères, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.114- Burmalı/Yılanlı Sütun ve Sultanahmet Camisi, Ocak 2007.
- Foto.115- Süleymaniye Camisi, Nisan 2006
- Foto.116- Süleymaniye Camisi ve Hazire girişi, Nisan 2006
- Foto.117- Süleymaniye Camisi avlusu, Mart 2006
- Foto.118- Süleymaniye Darüzziyafe avlusu, Mart 2006
- Foto.119- Kuruçeşme Camisi ve Köprülü Hemşiresi Çeşmesi, Mayıs 2005
- Foto.120- Köprülü Hemşiresi Çeşmesi, Mayıs 2005
- Foto.121- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi, 5 Kasım 1933. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 16/935
- Foto.122- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi, 5 Kasım 1933. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 16/933
- Foto.123- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi yeri, 10 Ekim 1945. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 6693
- Foto.124- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi, 22 Aralık 2006
- Foto.125- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi, 5 Kasım 1933. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 16/932
- Foto.126- Yeni Cami, Ocak 2007
- Foto.127- Yeni Cami, 21 Ocak 2007
- Foto.128- Yeni Cami, 21 Ocak 2007
- Foto.129- Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi ve Sultan III. Mehmed Türbesi, Mart 2006
- Foto.130- Sultan III. Mehmed Türbesi, Mart 2006
- Foto.131- Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi girişi, Mart 2006
- Foto.132- Sultan II. Selim Türbe girişi, Mart 2006
- Foto.133- Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi Mart 2006
- Foto.134- Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, Nisan 2006
- Foto.135- Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, Nisan 2006

- Foto.136- Eyüp Sultan Camisi avlusunda, Eyüp Sultan Türbesi ve Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili, Temmuz 2006
- Foto.137- Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili, Temmuz 2006
- Foto.138- Eyüp Sultan Camisi avlusunda, Eyüp Sultan Türbesi, Hacet/Kısmet Çeşmesi ve Sultan I. Ahmet Sebili/Mustafa Ağa Sebili, Temmuz 2006
- Foto.139- Eyüp Sultan Türbesi, 1880-1893, Abdullah Frères, Sultan II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.140- Eyüp Sultan Camisi avlusunda, Eyüp Sultan Türbesi, Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili ve hazire, Temmuz 2006
- Foto.141- Fatih Türbesi, Şubat 2006
- Foto.142- Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi Haziresi, Mayıs 2006
- Foto.143- Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi Haziresi Girişi, Mayıs 2006
- Foto.144- Koca Mustafa Paşa/Sünbül Efendi Külliyesi avlusu, 6 Mart 2006
- Foto.145- Koca Mustafa Paşa/Sünbül Efendi Külliyesi, avludaki türbeler ve çeşmeler, Mart 2006
- Foto.146- Kuş Çeşmesi ve Sıdıka Hatun/Sarı Sıdıka'nın mezarı, Mart 2006
- Foto.147- Kuş Çeşmesi, Zincirli Servi, Daye Hatun Türbesi, Sünbül Efendi Türbesi ve Hacı Beşir Ağa Çeşmesi, Mart 2006
- Foto.148- Daye Hatun Türbesi, Hacı Beşir Ağa Çeşmesi ve duvarla kapatılan hazire, Mart 2006
- Foto.149- Sünbül Efendi Türbesi, Mart 2006
- Foto.150- Sünbül Efendi Türbesi, Safiye Hatun Türbesi'nin giriş revakı, Mart 2006
- Foto.151- Şehzade Külliyesi haziresinde, Şehzade Mahmud Türbesi, Hatice Sultan Türbesi ve Rüstem Paşa Türbesi Haziran 2006
- Foto.152- IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90530/1, B. Kargopoulo

- Foto.153- Dolmabahçe Sarayı, Abdullah Frères. (Konstantiniyye'den İstanbul'a I, 191)
- Foto.154- Dolmabahçe Sarayı, 21 Ocak 2007
- Foto.155- 20. yüzyıl ortalarında Dolmabahçe Sarayı İstabl-ı Amiresi ve Dolmabahçe Gazhanesi. (Dolmabahçe Sarayı, 27)
- Foto.156- Dolmabahçe Sarayı, 21 Ocak 2007
- Foto.157- Kabataş'tan Dolmabahçe Camisi ve Dolmabahçe Sarayı, 21 Ocak 2007
- Foto.158- Çağlayan Kasrı ve Sa'dâbâd Sarayı. Abdullah Frères. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu.
- Foto.159- Çağlayan Dar-ül Eytamı olarak kullanıldığı dönem. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu
- Foto.160- Sol tarafta, Kağıthane Belediye Binası önünde, Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı ile Cedvel-i Sim'in olduğu yerin günümüzdeki görünümü, Mayıs 2005
- Foto.161- Çeşme ve çağlayandan günümüze kalanlar. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu
- Foto.162- Kartpostal. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu
- Foto.163- Çağlayan Kasrı ve Saray ve havuzdan günümüze ulaşanlar. (Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, 11)
- Foto.164- Kartpostal. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu.
- Foto.165- IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90489/6
- Foto.166- Üsküdarlı Cevat'ın, "Yıldız Sarayı'ndan" adlı resminde görülen yerin günümüzdeki hali. (Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, 9)
- Foto.167- Tekfur Sarayı, 15 Nisan 2006
- Foto.168- Tekfur Sarayı, 15 Nisan 2006
- Foto.169- Topkapı Sarayı, 4 Nisan 2006
- Foto.170- Sepetçiler Köşkü, Mayıs 2006
- Foto.171- Çinili Köşk, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90819/17, Abdullah Frères
- Foto.172- Çinili Köşk, Nisan 2006
- Foto.173- Çinili Köşk, 23 Nisan 2006
- Foto.174- Çinili Köşk eyvanlı giriş, 23 Nisan 2006

- Foto.175- Topkapı Sarayı Bâb-ı Humâyûn ve Sultanahmet Camisi, 23 Ocak 2007
- Foto.176- Topkapı Sarayı'nda Bâbü's Selam ve orta avlu, Mart 2006
- Foto.177- Bâbü's Selam ve orta avlu, Mart 2006
- Foto.178- Bâbü's Selam'ın dilimli kemerli revakından II. Avlu ve mutfaklar, Mart 2006
- Foto.179- Topkapı Sarayı Harem'den Valide Sultan Taşlığı/Avlusu, Mayıs 2006
- Foto.180- Topkapı Sarayı Harem'de Veliahd Dairesi/Çifte Kasırlar, Mayıs 2006
- Foto.181- Topkapı Sarayı Avlusu, 1880-1893, Abdullah Frères, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.182- Veliahd Dairesi/Çifte Kasırlar'ın Gözdeler Taşlığı'ndan onarım öncesi görünümü. (Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem), 64)
- Foto.183- Onarımlar sırasında ekler söküldükten sonra üst katta ortaya çıkan üç pencere. (Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem), 64)
- Foto.184- Onarımlar sırasında üst kattaki dikdörtgen pencere açıklıklarının üst kısmı söküldükten sonra ortaya çıkan kemerler. (Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem), 65)
- Foto.185- Adalet Kulesi'nden bakış. Haziran 2005
- Foto.186- Bâbü-s Saade'den bakışla Arz Odası, Haziran 2005
- Foto.187- Arz Odası önündeki çeşme, Haziran 2005
- Foto.188- Topkapı Sarayı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90751/12, B. Kargopoulo
- Foto.189- Enderun Meydanı'ndan Arz Odası, Nisan 2006
- Foto.190- Enderun Avlusu'nda, solda Arz Odası ve ortada III. Ahmet Kütüphanesi, Nisan 2006
- Foto.191- Kartpostal, Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi. (Max Fruchtermann Kartpostalları II, 459)
- Foto.192- Enderun Kitaplığı önündeki çeşme, Haziran 2005
- Foto.193- Arz Odası, III. Ahmet Kitaplığı, Nisan 2006
- Foto.194- Has Oda/Hırka-i Saadet Dairesi, Silahtar Hazinesi, Nisan 2006
- Foto.195- Hazine Kethüdaları Koğuşu'nun revakı, Nisan 2006

- Foto.196- Hırkai Şerif, 1880-1893, Abdullah Frères, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.197- Topkapı Sarayı, Has Oda/Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler Hazinesi/Silahtar Hazinesi, Nisan 2006
- Foto.198- Solda Enderun Kitaplığı, ortada Arz Odası ve sağda Ağalar Camisi, Haziran 2005
- Foto.199- Ağalar Camisi, Nisan 2006
- Foto.200- Ağalar Camisi ve Akağalar Koğuşu, Nisan 2006
- Foto.201- Topkapı Sarayı, Sofa-i Hümayun Taşlığı'nda İftariye Kameriyesi/Mehtaplık, Haziran 2005
- Foto.202- Topkapı Sarayı'ndan Bağdat Köşkü ve Revan Köşkü, Nisan 2006
- Foto.203- Topkapı Sarayı Revan Köşkü, Nisan 2006
- Foto.204- Lala Bahçesi/IV. Avlu'dan şadırvan ve Revan Köşkü, Nisan 2006
- Foto.205- Topkapı Sarayı, Revan Köşkü, Haziran 2005
- Foto.206- IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90751/8, B. Kargopoulo
- Foto.207- Revan Köşkü, Bağdat Köşkü ve Mustafa Paşa Köşkü, Nisan 2006
- Foto.208- Revan Köşkü ve Mustafa Paşa Köşkü, Haziran 2005
- Foto.209- Lala/Lale Bahçesi'nde Mustafa Paşa/Sofa Köşkü, Haziran 2005
- Foto.210- Büyük Mabeyn Dairesi ve Hamidiye Camii, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90815/2, Abdullah Frères
- Foto.211- Yıldız Hamidiye Camii, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90819/3, Abdullah Frères
- Foto.212- Yıldız/Hamidiye Camisi, Nisan 2006
- Foto.213- Büyük Mabeyn Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90817/1, Abdullah Frères
- Foto.214- Yıldız Hasbahçe'de Şale Köşkü, 1880-1893, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.215- Cihannüma Köşkü, Mayıs 2005

- Foto.216- Yıldız Sarayı Has Bahçesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90614/2, Abdullah Frères
- Foto.217- Yıldız Sarayı Has Bahçesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90614/15, Abdullah Frères
- Foto.218- Kışlık Kameriye Köşkü, Mayıs 2005
- Foto.219- Yıldız Sarayı'nda Kamelya Köşkü ve Selim III. Çeşmesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/3
- Foto.220- Sultan III. Selim Çeşmesi, 2005
- Foto.221- Namazgâh taşı, 2005
- Foto.222- Yıldız Sarayı'nda Limonluk Köşkü (Mehtap Köşkü) ve Valide Sultan Köşkü (Hünkâr Dairesi), İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/23
- Foto.223- Yıldız Sarayı'ndan. (Hayat, S.3, 10 Ocak 1963, 15)
- Foto.224- Yıldız Sarayı'nda Hünkâr Hamamı ve camekânın olduğu yerin günümüzdeki hali. Solda yeni hamam, sağda Küçük Mabeyn Köşkü, önde kaskat ve havuz, 2005
- Foto.225- Yıldız Sarayı müdüriyet binası önünden günümüzde Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörlük Binası olarak kullanılan Valide Sultan Köşkü/Hünkâr Dairesi, 2005
- Foto.226- Yıldız Sarayı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90407/34, B. Kargopoulo
- Foto.227- IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90407/35, B. Kargopoulo
- Foto.228- Yıldız Sarayı Hususi Daire, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90468/9
- Foto.229- Yıldız Sarayı'nda Hususi Daire (Yeni Köşk), İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/3
- Foto.230- Günümüze ulaşmayan Hususi Daire'nin olduğu yer ve günümüzde burada yer alan Müdüriyet Binası, 2005
- Foto.231- Şale Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90469/21
- Foto.232- Yıldız Sarayı'nın bahçesindeki tahta köprünün Abdülhamit devrinde alınmış resmi. (Hayat, S.5, 24 Ocak 1963, 15)

- Foto.233- Yıldız Sarayı'nda Hususi Daire, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90614/17, Abdullah Frères
- Foto.234- Hususi Daire, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/3, Diğer Hususi Daire
- Foto.235- Şale Kasrı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90751/17, B. Kargopoulo
- Foto.236- Yıldız Sarayı Çadır Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90614/18, Abdullah Frères
- Foto.237- Yıldız Sarayı Hasbahçesi'nden görünüş, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/33
- Foto.238- Saatli Köşk, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90751/74, B. Kargopoulo
- Foto.239- Foto.238'den ayrıntı
- Foto.240- Yıldız Sarayı Bahçesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90407/40, B. Kargopoulo
- Foto.241- Yıldız Çini Fabrikası, Nisan 2006
- Foto.242- Yıldız Çini Fabrikası, Nisan 2006
- Foto.243- Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı'nın Selamlık Köşkü, 18 Aralık 2006
- Foto.244- Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın Selamlık Köşkü, 1947. (Amcazâde Yalısı ve Manzumesi Onarımları, 36, foto.5)
- Foto.245- Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın Selamlık Köşkü, 1947. (Amcazâde Yalısı ve Manzumesi Onarımları, 37, foto.8)
- Foto.246- Ayazağa Kasırları'ndan Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk, 2 Eylül 2005
- Foto.247- Ayazağa Kasırları'ndan Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu
- Foto.248- Ayazağa Kasırları'ndan Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk, 2 Eylül 2005
- Foto.249- Ihlamur Kasrı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90474/26, Abdullah Frères
- Foto.250- Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkü ve önündeki havuz, Nisan 2006

- Foto.251- Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkü, Nisan 2006
- Foto.252- Ihlamur Kasrı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90751/53, B. Kargopoulo
- Foto.253- Mabeyn/Merasim Köşkü ve önündeki havuz, Nisan 2006
- Foto.254- Mabeyn/Merasim Köşkü ve önündeki havuz, Nisan 2006
- Foto.255- İmrahor Köşkü. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu
- Foto.256- İmrahor Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90854/6
- Foto.257- İmrahor Köşkü'nün olduğu yerin günümüzdeki hali. (Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, 40)
- Foto.258- Kartpostal. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu.
- Foto.259- Kağıthane'de İmrahor Köşkü, c.1891-92, Abdullah Frères. (Dersaadet'in Fotoğrafçıları, C.2, 692)
- Foto.260- İmrahor Köşkü, 1894, Sebah Joaillier. (Sébah & Joaillier'den Foto Sabah'a Fotoğrafta Oryantalizm, 121)
- Foto.261- İmrahor Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90474/35
- Foto.262- Küçükusu Kasrı ve Küçükusu Çeşmesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90751/32, B. Kargopoulo
- Foto.263- Küçükusu Kasrı ve Küçükusu Meydan Çeşmesi, 17 Aralık 2006
- Foto.264- Günümüze ulaşmayan Poligon Kasrı'nın olduğu yer. (Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, 37)
- Foto.265- Poligon Kasrı, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90479/22
- Foto.266- Reşit Paşa Köşkü, Kurbağalıdere ve Yoğurtçu Parkı. (Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy, 117)
- Foto.267- Reşit Paşa Köşkü, 1940'ta yanmadan önce. (Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları, 109)
- Foto.268- Kurbağalıdere, Haziran 2006
- Foto.269- Kurbağalıdere 1930'lar. (Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy, 105)
- Foto.270- Kurbağalıdere, Haziran 2006
- Foto.271- Doğancılar Maksemi, 2002

- Foto.272- Ali Ağa Çeşmesi, 2002
- Foto.273- Alman Çeşmesi ve Ayasofya, Ocak 2007
- Foto.274- Alman Çeşmesi ve Ayasofya, Ocak 2007
- Foto.275- Bayram Paşa Sebili, Çeşmesi ve Türbesi, Nisan 2006
- Foto.276- Bayram Paşa Sebili ve Türbesi, Nisan 2006
- Foto.277- Bayram Paşa Çeşmesi, 14 Mayıs 2006
- Foto.278- Bayram Paşa Sebili, Çeşmesi ve Türbesi, 4 Aralık 1938. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 60/2166
- Foto.279- Mehmet Emin Ağa Sebili, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90763/52, Basile Kargopoulo
- Foto.280- Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi, 14 Temmuz 2006
- Foto.281- Dolmabahçe Sebili, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 2142
- Foto.282- Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi, Mayıs 2005
- Foto.283- Emirgân Meydan Çeşmesi ve Emirgân Camisi, Eylül 2005
- Foto.284- Emirgân/Hamid-i Evvel Camisi, 26 Kasım 2004
- Foto.285- Gazenfer Ağa Sebili, Mayıs 2006
- Foto.286- Gazenfer Ağa Sebili, 1930'lar. (Su Güzeli İstanbul Sebilleri, 95)
- Foto.287- Güngörmez Sebili ve Çeşmesi, Nisan 2005
- Foto.288- Güngörmez Sebili ve Çeşmesi ile Sultanahmet Camisi, Mart 2006
- Foto.289- Güngörmez Sebili ve Çeşmesi. 1910. (Güngörmez Sebili, Arkitekt, S.432, 84)
- Foto.290- Foto.289'dan ayrıntı, sebil ve çeşme
- Foto.291- Abdülhamid I. Sebili, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90763/31, Basile Kargopoulo
- Foto.292- Hamidiye Sebili ve Çeşmesi ile Zeynep Sultan Camisi. Aralık 2004
- Foto.293- Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili. (III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri, 162, Res.100a)
- Foto.294- Kısıklı Çeşmesi ve Kısıklı Camisi, Nisan 2006

- Foto.295- Kısıklı Çeşmesi, 10 Haziran 1943. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi, 5292
- Foto.296- Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı, 17 Aralık 2006
- Foto.297- Küçüksu Çeşmesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90614/52, Abdullah Frères
- Foto.298- Küçüksu Çeşmesi, yaklaşık 1870, B. Kargopoulo. (Dersaadetin Fotoğrafçıları II, 604, r.613.)
- Foto.299- Mimar Sinan/Süleymaniye Sebili, Aralık 2004
- Foto.300- Mimar Sinan Türbesi ve Sebili, 26 Nisan 2006
- Foto.301- Mimar Sinan/Süleymaniye Sebili, 2006
- Foto.302- Mimar Sinan Türbesi, 2006
- Foto.303- Şehzadebaşı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90819/66
- Foto.304- Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili, çeşmesi, hazire ve mescit, Nisan 2006
- Foto.305- Kartpostal. Şehzadebaşı'nda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili, Direklerarası ve sağda Osman Baba Türbesi
- Foto.306- Şehzadebaşı Sebili 1880-1893, Abdullah Frères, Sultan II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.307- Paşabahçe, Beyaz Erguvan Caddesi'nde 1998'de yapılan yeni çeşme, 14 Aralık 2006
- Foto.308- Beyaz Erguvan Caddesi'ndeki çeşme 1972. (İstanbul'un Çeşmeleri ve Sebilleri, 201)
- Foto.309- Saraçlar Çeşmesi. (İstanbul Çeşmeleri II, 375)
- Foto.310- Sultan Ahmed Çeşmesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Seyfeddin Özege Koleksiyonu No:24, 90763/28, Basile Kargopoulo
- Foto.311- Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, Mayıs 2006
- Foto.312- Sultan Ahmed Çeşmesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90819/24, Abdullah Frères
- Foto.313- Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, Aralık 2004
- Foto.314- IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90819/43, Abdullah Frères

- Foto.315- Üsküdar, Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Mihrimah Sultan Camisi, Mart 2006
- Foto.316- Nuhkuyusu'nda Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili ve Kartalbaba Tekkesi Mescidi, 2004
- Foto.317- Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili ve Kartalbaba Tekkesi. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 167)
- Foto.318- Kartalbaba Tekkesi. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 169)
- Foto.319- Kartalbaba Tekkesi Şeyh Evi. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 168)
- Foto.320- Yakup Kethüda Çeşmesi, 15 Nisan 2006
- Foto.321- Yakup Kethüda Çeşmesi, 1936, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 5/136 ayrıntı
- Foto.322- Anadolu Hisarı. (Boğaziçi Yalıları II Anadolu Yakası, 76-77'den ayrıntı)
- Foto.323- Anadolu Hisarı, Nisan 2006
- Foto.324- Göksu Köprüsü ve Anadolu Hisarı. (Bir Zamanlar Beykoz)
- Foto.325- Göksu Köprüsü ve Anadolu Hisarı
- Foto.326- Anadoluhisarı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90450/40, Gülmez Frères. (İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'ndan Örneklerle Manzara, 117)
- Foto.327- Göksu Deresi, köprü ve hisar, 17 Aralık 2006
- Foto.328- Anadoluhisarı Sur Üstü Yalı Köşkü. (Boğaziçi Sahilhaneleri 1 Beykoz Anadoluhisarı, 179)
- Foto.329- Anadolu Hisarı, 1889, Sébah & Joaillier. (Dersaadet'in Fotoğrafçıları II, 657, foto.663'ten ayrıntı)
- Foto.330- Anadolu Hisarı, 17 Aralık 2006
- Foto.331- Anadolu Hisarı, Mart 2006
- Foto.332- Anadolu Hisarı, Mart 2006
- Foto.333- Göksu Deresi girişindeki yalılar, 17 Aralık 2006
- Foto.334- Rumeli Hisarı, Fatih Kulesi yanı Kuzey Kapısı, Nisan 2006

- Foto.335- Fatih Kulesi yanındaki Kuzey Kapısı'nın hisar içinden görünümü. (Rumelihisarı Restorasyonu (Belgelerle-Anılarla) 1955-1957, 62)
- Foto.336- Rumeli Hisarı, 1943 öncesi. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş 9-2)
- Foto.337- Rumeli Hisarı, 1943 öncesi. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş 9-2'den ayrıntı)
- Foto.338- Rumeli Hisarı, Saruca Paşa Kulesi, Mayıs 2005
- Foto.339- Rumeli Hisarı, 1943 öncesi. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş 12)
- Foto.340- Rumeli Hisarı, Saruca Paşa ve Halil Paşa kulesi, 20 Nisan 2006
- Foto.341- Rumeli Hisarı, 1943 öncesi. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş 16-1'den ayrıntı)
- Foto.342- Rumeli Hisarı, Saruca Paşa Kulesi, 20 Nisan 2006
- Foto.343- Rumeli Hisarı, 1943 öncesi. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş 12'den ayrıntı)
- Foto.344- Anadoluhisarı'ndan Rumeli Hisarı, Mart 2006
- Foto.345- Foto.344'ten ayrıntı, Anadoluhisarı'ndan Rumeli Hisarı, Mart 2006
- Foto.346- Beylerbeyi İskelesi, 3 Temmuz 2006
- Foto.347- Beylerbeyi İskelesi ve meydan, 28 Aralık 2006
- Foto.348- Beylerbeyi İskelesi, 17 Aralık 2006
- Foto.349- Eski Çengelköy İskelesi. (Bir Ulu Rüya'yı Görenler Şehri Üsküdar, 111)
- Foto.350- Çengelköy İskelesi, 28 Aralık 2006
- Foto.351- Çengelköy İskelesi, 28 Aralık 2006
- Foto.352- Kandilli İskelesi, 17 Aralık 2006
- Foto.353- Kandilli İskelesi ve Kandilli Çeşmesi, 6 Mart 2006
- Foto.354- Moda İskelesi, 14 Haziran 2006
- Foto.355- Moda İskelesi. (Yandan Çarklıdan Günümüze İstanbul Vapurları, 65)

- Foto.356- Moda İskelesi. ("İskeleler Kenti İstanbul", İstanbul, Nisan 1997, 40)
- Foto.357- Eski Salacak İskelesi. (Bir Ulu Rüüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 79)
- Foto.358- Eski Salacak İskelesi. (Bir Ulu Rüüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 67'den ayrıntı)
- Foto.359- Kartpostal. Salacak sahili. (Üsküdar Hatırası, 136)
- Foto.360- Eski Salacak İskelesi. (Bir Ulu Rüüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 78)
- Foto.361- Salacak kıyıları, 28 Aralık 2006
- Foto.362- Eski Salacak İskelesi ve Kız Kulesi. (Üsküdar Hatırası, 106)
- Foto.363- Kartpostal. Salacak sahili. (Üsküdar Hatırası, 174)
- Foto.364- Çuhacı Han ve Nuruosmaniye Camisi, Temmuz 2006
- Foto.365- Çuhacı Han ve Nuruosmaniye Camisi, Temmuz 2006
- Foto.366- Simkeşhane, 12 Şubat 1941, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi, 555/4095
- Foto.367- İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi olarak kullanılan Simkeşhane-i Amire'den günümüze ulaşanlar, 10 Nisan 2006
- Foto.368- Fenerbahçe Feneri, 27 Eylül 2006
- Foto.369- Fenerbahçe, 1900 civarı, Sébah & Joaillier. (Die Häffen von Byzantion Konstantinupolis İstanbul, tafel 56, 2)
- Foto.370- Foto.369'dan ayrıntı
- Foto.371- Kartpostal. (Geçmişten Günümüze Beyoğlu II, 781)
- Foto.372- Galata Kulesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90763/45, B. Kargopoulo
- Foto.373- Büyük Hendek Caddesi'nden Galata Kulesi, 28 Aralık 2006
- Foto.374- Kız Kulesi, 18 Aralık 2006
- Foto.375- Salacak'tan Kız Kulesi, 28 Aralık 2006
- Foto.376- Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Karargâh Binası olarak kullanılan beşinci Divanhane Binası, Deniz Hastanesi ve çevresi, Nisan 2006

- Foto.377- Dördüncü Divanhane Binası ve Camisi ile Deniz Hastanesi. (Bahriye'nin Haliç Serüveni "İstanbul'un Fethinden Son Divanhane", 183'ten ayrıntı)
- Foto.378- Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Karargâh Binası olarak kullanılan beşinci Divanhane Binası, Deniz Hastanesi ve çevresi, Nisan 2006
- Foto.379- Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Karargâh Binası olarak kullanılan beşinci Divanhane Binası, Deniz Hastanesi ve çevresi, Nisan 2006
- Foto.380- Osmanlı Donanması, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri 90925/4
- Foto.381- Foto.380'den ayrıntı
- Foto.382- Çorlulu Ali Paşa Camisi ve çevresi, Nisan 2006
- Foto.383, Çorlulu Ali Paşa Camisi, Nisan 2006
- Foto.384- Hamidiye Etfal Hastanesi'nin dahilden görünüşü, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 91279/2b, Kaymakam Hüsameddin
- Foto.385- Bayezid Meşruta Köşkü avludan görünüş. (Köşkler ve Kasırlar II, 105)
- Foto.386- Bayezid Meşruta Köşkü. (Köşkler ve Kasırlar II, 102)
- Foto.387- Beyazıt Devlet Kütüphanesi olarak kullanılan İmaret, Mart 2006
- Foto.388- İstanbul-Ayasofya İmareti Kapısı ve Soğukçeşme Sokağı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, SÖ010352, Seyfettin Özege Koleksiyonu, B. Kargopoulo
- Foto.389- Ayasofya İmareti'nin kapısı ve Soğukçeşme sokağındaki evler, Haziran 2006
- Foto.390- Bâb-ı Seraskerî/Serasker Kapısı ve Yangın Kulesi, 10 Nisan 2006
- Foto.391- Seraskerlik Kapısı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90476/23, Abdullah Frères
- Foto.392- Üçüncü Galata Köprüsü. (Galata Köprüleri Tarihi, 107'den ayrıntı)
- Foto.393- Üçüncü Galata Köprüsü. (Galata Köprüleri Tarihi, 107)

- Foto.394- Galata Köprüsü ve Yeni Cami, Mayıs 2006
- Foto.395- Galata Köprüsü, Nisan 2006
- Foto.396- Kurbağalıdere'deki tahta köprü. (Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy, 136)
- Foto.397- Kurbağalıdere Köprüsü, Haziran 2006
- Foto.398- Kurbağalıdere ve köprü, Haziran 2006
- Foto.399- Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, 1919 (İşgal İstanbul'undan Fotoğraflar İstanbul 1919: Images D'occupation, 74)
- Foto.400- Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, Kütüphane, Nisan 2006
- Foto.401- Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, Türbe, Nisan 2006
- Foto.402- Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, şadırvan, türbe, hazire ve kütüphane, Nisan 2006
- Foto.403- Yeni Valide Külliyesi'nin kuzey avlu kapısı üzerindeki sıbyan mektebi, imaret ve Sineperver Valide Sultan Çeşmesi, 2003
- Foto.404- Dikilitaş, 1880-1893, Abdullah Frères. II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)
- Foto.405- Sultanahmet'te Dikilitaş, Örne Sütun ve Marmara Üniversitesi Rektörlüğü, Ocak 2007
- Foto.406- Marmara Üniversitesi Rektörlük Binası ve Yeniçeri Müzesi olarak inşa edilen yapı, 23 Ocak 2007

KISALTMA LİSTESİ

MSGSÜ İRHM : Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul
Resim ve Heykel Müzesi

1. GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

“Türk Resminde İstanbul’un Mimarlık Örnekleri (1860-1960)” adlı doktora tezi çalışmasında, Türk resminde, 1860-1960 tarihleri arasında yapılmış olan resimler içinden, İstanbul’daki belli başlı yapıları yansıtan örnekleri belirleyerek, bunların resme yansımaları ve hangi yapılar olduklarının doğru biçimde tespiti amaçlanmıştır.

Tez kapsamında incelenen koleksiyonlarda yer alan ve mimari görünümü içeren birçok örnek yanlış adlandırılmıştır. Bu yanlışlıkları düzeltmek amacıyla, resimlerdeki yapıların tespiti yapılarak bunların esasında nerelerin görünümünü sunduğu belirtilmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren örnekleri elimize ulaşmış olan Batılı tarzda yapılmış Türk resim sanatında, İstanbul’daki mimarlık örnekleri olan saraylar, köşkler, kasırlar, camiler, mescidler, türbeler, çeşme ve sebiller, hisarlar, iskeleler, hanlar, başta olmak üzere, resimlere aktarılmış olan her türlü yapının tespiti, bu yapıların gerçeğe uygun olarak ele alınıp alınmadığı ve günümüze ulaşmayan ya da değişime uğrayarak ulaşan yapılar için görsel belge değeri olup olmadığı incelenmiştir.

Bu çalışmada, 19. yüzyıl Osmanlı döneminden asker ressam kuşağıyla başlayarak, Cumhuriyet dönemi Türkiye’si ve soyutlamaya yönelik resimlerin çoğaldığı 1960’lara kadar olan süreç içindeki tuval resimleri, suluboya resimler incelenerek, hem batılı tarza geçiş aşamasından itibaren Türk resminin gelişimi, hem de resimler aracılığı ile İstanbul’un mimarlık örnekleri tanıtılmıştır. Sanatçının resme bakış açısı, yapıların resme ne şekilde yansıdığı, daha çok hangi yapıların ve hangi bölgelerin resme aktarıldığı, kentte ve mimaride yaşanan değişimler de araştırılmıştır.

1.2. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

“Türk Resminde İstanbul’un Mimarlık Örnekleri (1860-1960)” adlı doktora tezi çalışmasında, 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Türk resminde soyutlamaya yönelik çalışmaların yaygınlaştığı 1960'lara kadar olan süreç ele alınmıştır. Bu süreçte üretilmiş olan yağlıboya ve suluboya resimler içinde mimarının yer aldığı İstanbul görünülerini konu alan resimler seçilmiştir. Aynı bir çalışma konusu olabilecek desenler çalışmanın kapsamına dâhil edilmemişse de, bazı yapılar için destekleyici görsel olması açısından karakalem çizimlere de yer verilmiştir.

Türk resim sanatı örnekleri içinde, İstanbul’u ve mimarisini yansıtan resimlerin çok sayıda olduğu eldeki örneklerden anlaşılmaktadır. Çalışmada yüz yıllık bir süreç incelendiğinden örneklerin hepsine yer vermek mümkün olamamıştır. Bu yüzden çeşitli kısıtlamalara gidilmiştir. 1860-1960 gibi zaman sınırlaması, yağlıboya, suluboya resim gibi tekniğe yönelik kısıtlamalar yapılmıştır. Yine, resimde mimari gibi oldukça geniş bir konu incelendiği için, görünülerde de bir sınırlamaya gidilmiştir. İç mekân/enteriyör görünümleri ayrı bir çalışma konusu olacağı için konu dışında bırakılmış ve doğrudan dış görünüler incelenmiştir. Bu sınırlama, yapı tespiti açısından da kolaylık sağlamıştır. Esas olarak anıtsal mimarlık örnekleri incelenmekle birlikte, panoramik genel görünüler, sokak görünülerine de yer verilmiştir. İstanbul’un değişen yüzü bu resimlerde açıkça ortaya çıkmıştır. Yine sayısal olarak resimlerin çokluğu nedeniyle, resmi kurum ve kuruluş koleksiyonlarına yönelinmiştir. Başta, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’ne bağlanmış olan İstanbul Resim ve Heykel Müzesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı müzeler ve galeriler esas alınmıştır. Bakanlık bünyesinde, Güzel Sanatlar Müdürlüğüne bağlı Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi, İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi koleksiyonlarından tüm örnekler incelenmiştir. Diğer devlet resim ve heykel müzeleri ile güzel sanatlar galerilerinde, konumuz kapsamında resim örneği bulunamamıştır. Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne bağlı Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu da çalışmamızda önemli yer tutmuştur. Milli Kütüphane Daire Başkanlığı bünyesindeki Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu ve Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi Resim Koleksiyonu ile meclisin İstanbul’daki

Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağı Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Küçüksu Kasrı gibi birimlerde yer alan resim koleksiyonu da çalışma kapsamına alınmıştır. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağı olan ve içinde Feyhaman Duran, Güzin Duran, Selim Turan'ın resimlerinin yer aldığı Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek ile Sabancı Üniversitesi'ne bağı Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu'nda konumuz kapsamında resimlere sahiptir. İstanbul Deniz Müzesi'nde ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu kapsamında da Atatürk Kitaplığı ve Şehir Müzesi'nde çalışma kapsamında resimler olduğu görülmüştür. Başta Türkiye İş Bankası olmak üzere, Yapı ve Kredi Bankası, T.C. Merkez Bankası, T.C. Ziraat Bankası, Halkbank gibi bankaların da resim koleksiyonları incelenmiştir. Çalışmamız açısından bu bankalar arasından en fazla resim, İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda yer almaktadır. Özel koleksiyonlardaki resimlere de konumuzu pekiştirici örnekler olarak yeri geldikçe değinilmiştir.

1.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamızda, Sosyal Bilimlere yönelik araştırma ve inceleme yöntemleri kullanılmıştır.

Resimlerin tespitinden sonra, kaynakça çalışması yapılarak Türk resmiyle ilgili kaynaklar, İstanbul’u konu alan mimari, fotoğraf, gravür, kartpostal gibi görsellerin yer aldığı yayınlar ve arşivler incelenmiştir. Özellikle eski İstanbul fotoğrafları için İstanbul Üniversitesi Yıldız/Abdülhamid Albümleri ve aynı albüm kapsamında, IRCICA Fotoğraf Arşivi ile Library of Congress’in web sitesindeki II. Abdülhamid Koleksiyonu fotoğraf arşivi, özellikle onarım ve yıkım çalışmalarıyla ilgili esaslı fotoğrafların yer aldığı İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi ile bu arşivin dosyalarının nakledildiği İstanbul IV No’lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi gibi resmi arşivlerden yararlanılmıştır.

Resimler üzerinden yapılan tespit ve kaynak araştırmalarından sonra, yapıların günümüzdeki durumlarını tespit için yerinde fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Tezde kullanılan fotoğraflardan, alıntı olanlar alındığı kaynağa ve arşive dayalı olarak belirtilmiş; çekimleri bizzat tarafından yapılanlara tarih eklenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde, Batılı sanatçıların gravür ve resimlerinden örneklerle İstanbul görünümü ve resmedilen yapılarla ilgili genel bilgilendirmenin ardından, Türk resminin gelişimi ve İstanbul görünümü ile mimarlık örneklerinin bu gelişim sürecinde hangi sanatçılar ve gruplar tarafından ne şekilde ele alındığı incelenmiştir.

Çalışmanın asıl bölümü katalog bölümüdür. Bu katalog çalışmasında, koleksiyonlarda yer alan resimlerin, koleksiyondaki adı, sanatçısı, tarihi, tekniği, ölçüleri ve demirbaş/envanter numarası gibi künye bilgileri ile bu resimlerde betimlenen yerler tespit edilmiştir. Resimde yer alan mimarlık örneğinin doğru adı, yine katalogda belirtilmiş ve yapı hakkında kısa tarihi bilgi verilmiştir.

Tezin kapsamında değinilen resim koleksiyonlarından yola çıkılarak alt başlıklarla yapı türlerine göre gruplandırmalar yapılmıştır. “Türk Resminde İbadet Yapıları” başlığı altında cami, mescid, namazgâh gibi ibadet amaçlı yapılar, “Türk Resminde Türbeler”, başlığı altında türbe ve hazire, “Türk Resminde Saraylar Köşkler, Kasırlar”, başlığı altında Yıldız

Sarayı, Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn Köşkü, İmrahor Köşkü, Küçüksu Kasrı gibi yapılar ile “Türk Resminde Çeşme ve Sebiller”, “Türk Resminde Hisarlar”, Türk Resminde İskeleler” gibi özel gruplamalardan sonra, “Türk Resminde Diğer Yapılar” başlığıyla belirli bir gruba girmeden hastane, han, köprü, imaret, Kız Kulesi, Galata Kulesi, Fenerbahçe Feneri gibi yapılar incelenmiştir.

Çalışmamızda, böylece, yağlıboya ve suluboya tekniğinde yapılmış Türk resmi örneklerinden hareketle, İstanbul'un mimarlık örnekleri ve şehrin değişimi ortaya çıkarılmıştır.

2. 19. YÜZYILDA BATILI SANATÇILARIN GRAVÜR VE RESİMLERİNDE İSTANBUL'UN MİMARLIK ÖRNEKLERİ

15. yüzyıldan başlayarak Osmanlı İstanbul'u, Batılı gezginlerin ve sanatçıların ilgisini çekerek İstanbul görünümüleri sunan resimler, birçok kitapta yer almıştır. Tek tek yapılar üzerinde yoğunlaşan resimlerle birlikte panoramalar halinde resimle de vardır. Panoramik görünümler daha çok, Galata, Pera, Sarayburnu ve Üsküdar ağırlıklıdır.

İstanbul'un Türklerin fethinden önceki durumunu gösteren çeşitli harita ve gravürler de vardır. Bunlar arasında 15. yüzyılın ilk yarısında, yaklaşık 1420'de¹ Konstantinopolis'i gören rahip ve gezgin Christophore Buodelmonti'nin hazırladığı resimli şehir planı niteliğindeki çizimi önemlidir.²

16. yüzyıl Osmanlı İstanbulunu belgeleyen en önemli panoramalardan biri, Melchior Lorichs'in (1527-1583), Galata Kulesi civarından çizdiği İstanbul panoramasıdır.³ Kanuni Sultan Süleyman döneminde, 1555-1559 yılları arasında Avusturya elçisi Ogier Ghislain de Busbecq'in maiyetinde İstanbul'a gelerek sultanın en etkileyici ve gerçekçi portrelerinden birini yapan⁴ Alman sanatçı Lorichs, İstanbul'da bulunduğu süreçte kentin ayrıntılı bir panoramasını da resmetmiştir. Sarayburnu'ndaki Topkapı Sarayı, Ayasofya, Bayezid Camisi, Eski Saray, Süleymaniye Camisi, Şehzade Camisi, Bozdoğan/Valens Su Kemeri, Fatih Camisi, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi başta olmak üzere, kent silüetine hâkim yapılar ve kıyıya doğru ve kıyı şeridindeki diğer cami, külliye kuruluşlarının yapıları ve oldukça yoğun konut yapılarını sahildeki surlarla birlikte vermiştir.

İstanbul'u resmeden sanatçıların bir kısmı, bizzat İstanbul'u gelip görerek resmetmesine karşılık, bir kısmı da hayali ve bir kısmı gravürlerden, fotoğraflardan, kartpostallardan ya da diğer sanatçıların resimlerinden faydalanarak resmetmiştir.

¹ Çizim için bkz. Doğan Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul**, ikinci basım, İstanbul 2000, 164.

² Buodelmonti'nin Constantin planı ve açıklama için bkz. Mustafa Cezar, **Osmanlı Başkenti İstanbul**, İstanbul 2002, 20-21.

³ Melchior Lorichs'in İstanbul panoraması için bkz. Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 133-135.

⁴ Jürg Meyer zur Capellen-Serpil Bağcı, "İhtişam Çağı", **Padişahın Portresi Tesvir-i Âl-i Osman**, İstanbul 2000, 103, 120.

1984 yılında düzenlenen TBMM Milli Saraylar Sempozyumu kapsamında 1985'de yayımlanan, saray, köşk ve kasırlar ağırlıklı “Resimli Kaynaklarda Osmanlı Sarayı”⁵ ve İstanbul’daki hemen hemen her türden anıtsal yapıları konu alan gravürler, Neclâ Arslan’ın “Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul (18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl)”⁶ ile Mustafa Sevim’in hazırladığı sekiz ciltlik “Gravürlerle Türkiye” serisinin üç ciltlik “İstanbul”⁷ gibi yayınlarda, genel bir bakış açısıyla bu gravürlerin yer aldığı değişik kitaplardan derlenerek topluca ele alınmıştır.

Hayali İstanbul manzaraları konusunda, Aykut Gürçağlar’ın “Hayali İstanbul Manzaraları”⁸ adlı kitabında, çok sayıda resim ve gravür örneği ile açıklamaları mevcuttur. Semra Germaner ve Zeynep İnankur’un “Oryantalistlerin İstanbulu”⁹ ve “Oryantalizm ve Türkiye”¹⁰ adlı kitaplarında da konumuz kapsamında çok sayıda yağlıboya, suluboya resimler ve gravürlere yer verilmiştir.

İstanbul’u konu alan çok sayıda gravür ve resim sayesinde, kentin geçmişteki durumu, yapıları, yaşanan değişimler gözler önüne serilir. Çoğu belgesel nitelikte olan gravür ve resimler sayesinde, özellikle günümüze ulaşmamış olan yapılar hakkında bilgi edinilebilmektedir. Bu gravürlerin büyük bir çoğunluğu seyahatnameleri resimlemiş ve bu seyahatnamelerde yapılar anlatımları bu gravürlerle desteklenerek hem yazılı, hem de görsel olarak tanıtılmışlardır. Konumuz açısından önemi de günümüze ulaşan ya da ulaşmayan İstanbul’un anıtsal yapıları için görsel birer belge değeri taşımasıdır. Bu gravürlerin bir kısmı, yapılar için görsel belge değeri taşıırken aynı zamanda İstanbul’un gündelik, sosyal yaşantılarını da aktarırlar. Dönemlerinde İstanbul’u Batı’ya tanıtan bu gravürler, günümüzde de fotoğrafın olmadığı dönemlerde kullanılır durumda olan, ancak günümüze ulaşmayan yapıları bize tanıtmaktadır.

⁵ Filiz Çağman-Banu Mahir (Haz.), **Resimli Kaynaklarda Osmanlı Sarayı**, TBMM Milli Saraylar Sempozyumu 15-17 Kasım 1984, İstanbul 1985.

⁶ Neclâ Arslan, **Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul (18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl)**, İstanbul 1992.

⁷ Mustafa Sevim (Haz.), **Gravürlerle Türkiye İstanbul 1**, ikinci baskı, Ankara 2002; **Gravürlerle Türkiye İstanbul 2**, ikinci baskı, Ankara 2002; **Gravürlerle Türkiye İstanbul 3**, ikinci baskı, Ankara 2002.

⁸ Aykut Gürçağlar, **Hayali İstanbul Manzaraları**, İstanbul 2005.

⁹ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **Oryantalistlerin İstanbulu**, İstanbul 2002.

¹⁰ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **Oryantalizm ve Türkiye**, İstanbul 1989.

18. yüzyılda XIV. Louis döneminde Fransa'da ortaya çıkan Turquerie modası, Doğu sözcüğü ile hemen hemen özdeşleşmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Türkleri ön plana çıkarır.¹¹ 18. yüzyıldan itibaren İstanbul'da özellikle Pera'da daimi Fransız elçiliği başta olmak üzere elçilikler açmış ve bu elçiliklerde resmi görevli olarak ressam ve desinatör bulundurulmuştur. Bu sanatçılar, panoramik ve topografik manzaralar şeklinde, genellikle Pera'daki elçiliklerin bahçelerinden ve Galata Kulesi'nden bakış açısıyla İstanbul'u resmetmişlerdir.

1776 yılında Choiseul-Gouffier (1752-1817) ile birlikte İstanbul'a gelen Jean-Baptiste Hilair, 1784'te İstanbul'a gelip 1802 yılında İstanbul'dan ayrılan¹² ve bu süreçte, Sultan III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'ın mimarı, ressamı ve aynı zamanda dekoratör ve bahçıvan olarak 18 yıl İstanbul'da yaşayan Antoine-Ignace Melling (1763-1831), 27 Eylül 1784'te elçi Choiseul-Gouffier ile birlikte İstanbul'a gelen ve birkaç hafta burada kalan Louis-François Cassas (1756-1827),¹³ Mühendis Ferrégeau'nun heyetinde mimar sıfatıyla katılan ve 1797 yılında İstanbul'da birkaç ay kalan Antonie Laurent Castellan (1772-1838),¹⁴ İngiltere elçisi Sir Robert Ainslie maiyetinde Osmanlı başkentinden toplu görünümler çizmekle görevlendirilen Luigi Mayer (1755-1803),¹⁵ 1796'da orduda ve deniz kuvvetlerindeki atölyeleri düzenleme göreviyle İstanbul'a çağrılan bir heyette mimar olarak bulunan ve 1827'de hâlâ İstanbul'da olan Michel-François Préalut¹⁶ gibi birçok isim, kentin panoramik görünümünü ve şehrin silüetini belirleyen Sultanahmet Camisi, Ayasofya, Süleymaniye Camisi, Yeni Cami, Sultan III. Ahmet Çeşmesi ve Topkapı Sarayı ve köşkleri başta olmak üzere, birçok anıtsal yapıyı resimleyerek İstanbul'u Avrupa'ya tanıtmıştır.

Aynı şekilde 19. yüzyılda topografik manzara ressamı olarak tanınan

¹¹ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **Oryantalistlerin İstanbulu**, İstanbul 2002, 17.

¹² Jacques Perot-Frédéric Hitzel-Robert Anhegger, **Hatice Sultan İle Melling Kalfa Mektupları**, Çev. Ela Gültekin, İstanbul 2001, 17-18.

¹³ Auguste Boppe, **XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları**, Çev. Nevin Yücel-Celbiş, İstanbul 1998, 152.

¹⁴ Auguste Boppe, **a.g.e.**, 154.

¹⁵ Jacques Perot-Frédéric Hitzel-Robert Anhegger, **a.g.e.**, 7.

¹⁶ Auguste Boppe, **a.g.e.**, 174.

İngiliz illüstrasyon ve gravür sanatçısı William Henry Bartlett (1809-1854) ve 1836-1838 arasında İstanbul'dan başlayarak Anadolu, Suriye ve Filistin'i gezerek çok sayıda taslak halinde çizimler yapan ve bu çizimleri aside yedirme tekniğiyle gravüre aktarılan İngiliz sanatçı Thomas Allom (1804-1872) gibi topografik manzara ressamı da İstanbul'a gelerek İstanbul'un anıtsal yapılarını adeta belgesel nitelikte resmetmiş ve desenleri, gravürleri kitaplarda yayımlanarak İstanbul'un Batı'da tanınmasına katkıda bulunmuşlardır.

Napolyon'un 1798 yılında düzenlediği Mısır Seferi ile başlayan ve Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması ile sona eren¹⁷ Oryantalizm, 19. yüzyıl boyunca sanat alanında çok etkin olmuştur. Gezgin ressamlar, kendi kültürlerinden oldukça farklı olan Doğu kültürlerini incelemek ve farklı resimler üretebilmek için Fas, Tunus, Cezayir gibi ülkeleri, Kahire ve İstanbul gibi İslam kentlerini tercih etmişlerdir. 19. yüzyıl başında İstanbul, Beyoğlu semtinde yabancıların rahatlıkla yaşabilmesi ve henüz 1826 reformlarıyla Batılılaşmamış bir dekor sunması nedeniyle¹⁸ yabancı sanatçıları kendine çekmiştir. Genellikle eskizler ve suluboya olarak yaptıkları çalışmalarını ya da çektikleri fotoğrafları, ülkelerine döndüklerinde rahat çalışma şartları altında yağlıboya tablolara aktarmışlardır. 19. yüzyıldan itibaren Batılılar için başlı başına pitoresk bir obje olmaya başlayan İstanbul, bu özelliği ile elçi ya da zenginlerin koruması altında olmayan sanatçıları da kendine çekmiş ve İstanbul'u konu alan gravürler Avrupa'da yüksek fiyatlarla satılmıştır.¹⁹ Ancak, sanatçıların şehri pitoresk bir obje olarak görmeleri, gerek tek yapı, gerekse şehrin genel anlatım ve resimlerinde gerçekleri değiştirmelerine yol açmamıştır.²⁰ Bununla birlikte, hayali manzaralar, kaprisler de yapılmıştır.

Batılı sanatçılar, İstanbul'da çoğunluğu belgesel değere sahip olmak üzere, tarihi yarımada, Topkapı Sarayı, At Meydanı, Ayasofya, Sultanahmet Camisi, Süleymaniye Camisi gibi büyük camilerin, Eminönü ve Haliçteki

¹⁷ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 41.

¹⁸ Semra Germaner-Zeynep İnankur, "19. Yüzyılda Oryantalizm ve Türkiye", **Osmanlı Sarayı'nda Oryantalistler**, Ed. Ömer Taşdelen, İstanbul 2006, 20; Semra Germaner-Zeynep İnankur, "19. Yüzyılda Oryantalizm ve Türkiye", **Osmanlı Saray Koleksiyonundan**, Ed. Ömer Taşdelen, İstanbul 2006, 33.

¹⁹ Neclâ Arslan, **a.g.e.**, 20.

²⁰ Neclâ Arslan, **a.g.e.**, 27.

limanların, sarayların yanı sıra şehirde halkın yoğun bulunduğu alanlar olan külliyelerin, camilerin avlularını, çarşıları, çeşme ve sebilleri, kahvehaneleri ve mesire yerlerini de resimlere sık sık konu etmişlerdir.

19. yüzyıl İstanbul panoramaları, şehirdeki külliye, cami, han, hamam yapılarını öne çıkarır niteliktedir. Tarihi yarımada başta olmak üzere, Beyazıt ve Süleymaniye çevresi yine en çok resmedilen alanlardır.

İstanbul'da uzun süre yaşayan Joseph Schranz'ın (1794-1872) panoramik İstanbul görünümüleri, 1799-1819 arasında İstanbul'u ziyaret eden Henry Astonbarker'in (1774-1856) İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu'ndaki 1830 tarihli İstanbul panoramaları²¹ gibi, İstanbul'un o yıllardaki kent görünümünü, yapılarını ayrıntılı olarak aktaran panoramik görünüm resmedilmiştir. Joseph Schranz'ın Topkapı Sarayı Müzesi'nde yer alan ve 19. yüzyıl ortalarında İstanbul Boğazındaki yapıları belgeleyen Boğaz panoraması litografileri, desenleri ve suluboyaları önemlidir. Schranz, Boğazı, Sarayburnu'ndan Asya yakasındaki Yuşa Tepesi'ne kadar ve Yuşa Tepesi yakınından Kandilli, Karadeniz'e açılan uca kadar her iki yakayı da hem doğal yapısı hem de mimari eserleriyle birlikte betimlemiş ve sanatçı, ayrıca karakalem ve suluboya panoramalarında, semtlerin isimlerini de altlarına yazmıştır.²²

İstanbul panoramaları içinde, Avrupa yakasında Eyüp ve Beşiktaş sırtlarından da görünüm olmasına karşılık, Galata ve Pera'dan bakış açısıyla yapılan resimler her zaman ağırlıklıdır. Çünkü bu bölgeler, adeta Batı yerleşmesi gibidir ve sanatçılar burada rahat çalışabilmektedir. Egzotizm arayışıyla şehre gelen Oryantalist ressamlar, Galata ve Pera'yı kendi yaşadıkları ülkelere çok benzedikleri için hemen hemen hiç resmetmemiş,²³ buna karşılık buralardaki elçilik binalarının bahçelerinden, teraslarından, Galata Kulesi'nden bakış açısıyla İstanbul'u resmetmişlerdir.

²¹ Bkz. **İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu**, Haz. Rasim Ünlü-Şükrü Özpınar-vd., İstanbul 2004, 347.

²² Ayrıntılı bilgi ve resimler için bkz. Bânu Mahir, "Topkapı Sarayı Müzesi Resim Galerisindeki Eserleriyle Joseph Schranz", **Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-3**, İstanbul 1988, 108-125; **Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri**, İstanbul 1995, 42-43, 210.

²³ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **Oryantalistlerin İstanbulu**, İstanbul 2002, 206.

Tophane semti, ressamaların ilgisini çeken bölgelerden biridir. Burada yer alan Kılıç Ali Paşa Külliyesi, Tophane Saat Kulesi, Tophane Kasrı, Tophane Çeşmesi, Nusretiye Camisi gibi Osmanlı mimarisinin anıtsal yapıları yanında, İstanbul'a deniz yoluyla ulaşan yabancıları karşılayan Tophane İskelesi'nin burada olması ve Tophane Meydanı'nda kurulan pazarın da etkisiyle bir araya gelen farklı etnik gruplardan oluşan renkli ve kalabalık bir yapıya sahiptir.

Şehrin Avrupa yakasında Galata ve Pera'dan bakış açısıyla başta Sarayburnu olmak üzere Eminönü, Süleymaniye, Divanyolu, Karaköy, Beşiktaş, Yıldız, Kağıthane, gibi bölgeler ve Eyüp'teki mezarlıklar, türbeler ve liman resmedilirken, Anadolu yakasında ise Üsküdar, Çamlıca, Bulgurlu, Karacaahmet ve gözde mesire yeri olan Küçüksu, Göksu resimlere aktarılmıştır. Üsküdar, Anadolu'nun kapısı kabul edilir. İskeledeki Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Mihrimah Sultan Külliyesi'nin ana yapısı olan anıtsal cami başta olmak üzere, Salacak kıyıları, Kız Kulesi ve geri planda Sarayburnu ve Galata resimlere aktarılmıştır.

19. yüzyılda, panoramik görünümeler yanında, İstanbul'da başta Sarayburnu'nda Topkapı Sarayı olmak üzere, Sultan II. Mahmud'un Beşiktaş Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Çırağan Sarayı, Boğaz'daki köşk ve kasırlar, camiler, türbeler, çeşme ve sebiller, elçilik binaları, askeri yapılar gibi İstanbul'un anıtsal yapıları da gravürlere, tablolarla aktarılmıştır.

Resmedilen yapılar arasında, saraylar, köşkler, kasırlar büyük yer tutar. Batılı sanatçılar için adeta İstanbul manzaralarının, panoramik görünümelerinin temelini oluşturan yapı, kuşkusuz Topkapı Sarayı'dır. Topkapı Sarayı, gerek İstanbul'a ziyaretçilerin, sanatçıların karşısına ilk çıkan yerlerden biri olan Sarayburnu'ndaki konumu, gerekse bir zamanlar Batılıların korkulu rüyası olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezi olması gibi nedenlerle en çok merak edilen ve resimlere aktarılan yapı olmuştur. Topkapı Sarayı merkezli İstanbul panoramaları yanında, doğrudan sarayı ve köşklerini gösteren resimler de vardır. Topkapı Sarayı'nın sahil kısmındaki çoğu günümüze ulaşmayan köşkların de çeşitli gravürleri yapılmıştır. Sahil tarafında, Cirit Meydanı'nın arkasındaki surların önünde, Ahır Kapı ile Değirmen Kapı arasında devam eden sur duvarının burcu üzerinde yer alan İncili Köşk/Sinan Paşa Köşkü, sahilde,

Haliç'e bakan tarafta, sur dışında yer alan ve günümüze ulaşamayan Yalı/Cebeciler Köşkü, sahilde yer alan yapılarından Toplu Kapı/Top Kapı ve Mermer Köşk, Soğukçeşme Kapısı'nın ilerisindeki sur duvarı üzerinde yer alan Alay Köşkü de resmedilen yapılar arasındadır. Melling, Bartlett, Hilair, Castellan, L'Espinasse ve Jouannin et Jules Van Gaver gibi sanatçıların gravürlerinde bu yapıları takip edebilmek mümkündür.²⁴

Resimlere konu olan ve Melling ve Gouffier'nin gravürlerinden tanınabilen, günümüze ulaşmamış olan saraylardan biri, Kasımpaşa'daki Tersane'nin has bahçesinde yer alan ve 18. yüzyılda büyük padişah saraylarından biri olan Aynalıkavak Sarayı/Tersane Sarayı'dır.

Avrupa yakasının gözde mesire yerlerinin başında gelen Kâğıthane'deki Sa'dâbâd Sarayı ve civarı da birçok resme konu olmuştur. Yine günümüze ulaşmayan, ancak değişik dönemlerde farklı görünümle yeniden inşa edilen yapı, çeşitli gravür ve resimleriyle tanınabilmektedir. . Sultan I. Mahmud'un tamir ettirip yenilediği II. Sa'dâbâd, Hilair ve L'Espinasse'nin gravürleri; II. Mahmud'un inşa ettirdiği III. Sa'dâbâd Sarayı, Préault, Miss Pardoe ile Bartlett tarafından yapılan gravürlerde,²⁵ Carl-Gustaf Löwenhielm'in suluboya resminde ve Salvatore Valéri'nin (1856-1946) Dolmabahçe Sarayı'ndaki yağlıboya resminde ise III. Sâdabad görülür. Aynı şekilde günümüze ulaşmayan ve 18. yüzyıl sonundan itibaren, padişahların Avrupalı sefir ve konukları kabulünde kullandıkları²⁶ Bebek Köşkü de 19. yüzyılda Melling, Préault, Jouannin gibi sanatçılar tarafından resmedilmiştir.

Osmanlı saray yapıları içinde günümüze ulaşmamış olan Beşiktaş Sarayı da, L'Espinasse ve Melling gibi sanatçıların gravürleri sayesinde tanınabilmektedir.

Sultan Abdülmecid döneminde, 1840'larda yıktırılan eski Beşiktaş Sarayı'nın yerine yapılan Dolmabahçe Sarayı birçok resme konu olmuştur. Schranz'ın, Atatürk Kitaplığı'nda yer alan litografisi, Gümüşsuyu yönünden bakışla Dolmabahçe Sarayı'nı gösterir. Venedikli ressam Luigi Querena

²⁴ Neclâ Arslan, **a.g.e.**,73-101.

²⁵ Neclâ Arslan, **a.g.e.**, 110-116.

²⁶ Neclâ Arslan, **a.g.e.**, 119.

(1820/24-1890) ve Prusyalı ressam Ernst Karl Eugen Koerner (1846-1927) gibi sanatçılar da Dolmabahçe Sarayı'nı resimlerine aktarmıştır.

Batılılaşma ile şehirde artan yapılaşma, şehrin geleneksel silüetinde de değişimlere neden olmuştur. İstanbul'un geleneksel silüetini değiştirecek yapılaşma, Sultan II. Mahmud'un Beşiktaş Sarayı'nı tamir ettirip buraya taşınmasıyla başlamıştır.²⁷ 1834'te inşaatına başlanan ve 1841'de tamamlanan Çırağan Sarayı, yine yabancı sanatçılar tarafından resmedilmiştir. II. Mahmud'un Batılı tarzda inşa ettirdiği, klasik bir tapınak cephesini andıran pedimentli üçgen alınlığı, dor, iyon ve korint başlıklı plastır ve sütunları, üçgen alınlıklı pencereleri, kat ayrımlarını belirginleştiren silmeleri, aylama askılı panoları, mermer çatı korkulukları ve geniş çaplı merdivenleriyle Neo-Klasik ve Ampir özellikleri gösteren²⁸ Çırağan Sarayı, Bartlett, Allom, arkeoloji ve mimari ressamı olan Fransız Eugène Flandin (1803-1874), Rouargue Kardeşler gibi sanatçılar tarafından resmedilmiştir. Çırağan Sarayı gravürler dışında, Sultan Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde İstanbul'a gelerek şehrin çok sayıda resmini yapan Rus ressam İvan Konstantinoviç Ayvazovski (1817-1900) tarafından 1875 yılında tuval üzerine yağlıboya olarak hazırlanan ve Osmanlı donanmasını gösteren resimde de fonda Çırağan Sarayı belirir. Tablonun, denize ve donanmaya özel ilgi duyan Sultan Abdülaziz tarafından sanatçıya verilmiş bir sipariş olduğu düşünülür.²⁹

Joseph Schranz da İstanbul panoramalarında, eski Çırağan Sarayı ve Beylerbeyi Sarayı'nın³⁰ görünümleri karakalem olarak yer alır.

Yıldız Sarayı, devletin yönetim merkezi olan Dolmabahçe Sarayı yerine, Sultan II. Abdülhamid'in (1876-1909) saltanatı süresince yönetim merkezi olmuştur. Topkapı Sarayı gibi ayrı yapılardan oluşan saray kompleksi, Yıldız tepesinde yer alır. Yıldız Sarayı, imparatorluğun diğer

²⁷ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 208.

²⁸ Neclâ Arslan, **a.g.e.**,s.158.

²⁹ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 103.

³⁰ Eski Çırağan Sarayı ve Beylerbeyi Sarayı resimleri için bkz. Bânu Mahir, **a.g.m.**, 114-115.

idare merkezi olan Topkapı Sarayı ve Boğaz'daki diğer saraylar kadar çok resmedilmemiştir.³¹

Uzun yıllar yaşamını İstanbul'da sürdüren ve İstanbul'u köşe bucak anıtsal yapılarıyla, törenleriyle, gündelik yaşamıyla resimlerine aktaran ve 1896 başlarında Sultan II. Abdülhamid tarafından Osmanlı Saray Ressamı olarak 1896 yılında "Ressam-ı Hazret-i Şehriyari" unvanı ile atanan³² Fausto Zonaro'nun (1854-1929), Kayzer Wilhelm ve eşini Yıldız'da gösteren 1899 tarihli suluboya resminde, tamamı görülmemekle birlikte Yıldız Şale Köşkü resme fon oluşturur. Yıldız Şale Köşkü'nün önünde atlı arabada kral ve eşi betimlenmiştir.

Préault, Allom ve Josef Warnia-Zarzecki (1850-?), tarafından resmedilen yapılardan biri de Anadolu yakasının gözde mesire yeri olan Küçüksu'daki, Küçüksu Meydan Çeşmesi yakınındaki Küçüksu/Göksu Kasrı olmuştur.

Müslümanların dini yapılarının başında gelen camiler, batılı sanatçıların ilgisini çeken önemli yapı gruplarındandır. Camiler, başlı başına bir resim konusu olmakla birlikte, Cuma selamlıkları Osmanlı İmparatorluğu'ndaki törenler içinde en önemli olanlarından biri olmuş ve sanatçılar bu töreni resmederken camileri de ayrıntılı olarak aktarmışlardır. Sultanların çoğunlukla Cuma namazını kıldıkları, Ayasofya, Süleymaniye, Sultanahmet, Bayezid, Yeni Cami, Laleli, Kılıç Ali Paşa, Nusretiye, Dolmabahçe, Yıldız/Hamidiye, Ortaköy, Beylerbeyi camileri gibi camiler tören resimlerine konu olmuştur. Amadeo Preziosi'nin (1816-1882) Topkapı

³¹ Germaner ve İnankur, Yıldız Sarayı'nın daha az resmedilmiş olmasının nedenlerini şu şekilde belirtirler: "19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun simgesi olarak görülen Topkapı Sarayı, bu özel konumunu yüzyılın ilerleyen tarihlerinde Dolmabahçe, Çırağan ve Beylerbeyi gibi Boğaz kıyılarında yer alan diğer saraylarla paylaşmıştır. Osmanlı hanedanını temsil eden ve Boğaziçi görünümüleriyle bütünleşen bu yapılar, İstanbul'u betimleyen gravür ve tabloların vazgeçilmez ögesi olmuştur. Buna karşın, imparatorluğun son döneminde II. Abdülhamid'in saltanat yıllarında yönetim merkezi olmasına rağmen diğerlerine oranla Yıldız Sarayı, Doğu imgesiyle fazla bağdaştırılmamış ve Batılılarca bir resim konusu olarak ele alınmamıştır. Bunda kuşkusuz diğer saray yapılarıyla karşılaştırıldığında Yıldız Sarayı'nın kent içindeki gözden uzak konumunun ve bir Doğu sarayının görkeminden uzaklaşarak daha çok minyatür bir İtalyan mahallesini andırmasının ve sarayın yabancılar tarafından resimlenmesine izin verilmemesinin payı vardır." Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 75-76.

³² Osman Öndeş-Erol Makzume, **Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro**, Ed.Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul 2003, 11, 42-43.

Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'ndaki, Sultan Abdülmecid'in Cuma namazı için saltanat kayığıyla Beylerbeyi Camisi'ne gelişini gösteren resmi bu tür resimlere güzel bir örnek oluşturur.

Sultanahmet Camisi ve önündeki At Meydanı/Hippodrom, şehrin en kalabalık ve renkli alanlarından. Pek çok sanatçıda bu bölgeyi resmine konu olarak seçmiştir. At Meydanı ve çevresinin en güzel görünülerinden biri, 1855-59 arasında Türkiye'de bulunan Germain Fabiust Brest'in (1823-1900) 1882 tarihli resmidir. Altı minaresiyle birlikte Sultanahmet Camisi'ni ve külliye duvarlarını, girişlerini, sola doğru Ayasofya'yı ve bölgedeki ahşap yapıları resme aktarırken Dikilitaş ve Yılanlı Sütun'un görüldüğü büyük meydanı tüm canlılığıyla izleyicilere sunar. Meydanda tente örtülü tezgâhlar, açık kahvehane, manda arabaları, eşek kafilesi, atlılar, alışveriş yapanlar, gezinenler, sokak köpekleri dahi tüm doğallıklarıyla verilmiştir. Brest, daha öncesinde de 1849 yılında bu tabloya çok benzeyen bir desen yapmıştır.³³ Meydan ve Sultanahmet Camisi, Sperenza Fecir'in MSGSÜ İRHM'deki 1840 tarihli yağlıboya resminde, selamlık alayına fon oluştururken, François Dubois'in (1790-1871) Dolmabahçe sarayı'nda yer alan yağlıboya resminde de Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin geçit törenine sahne olmuştur.

Tophane'de deniz kenarında, dolgu alan üzerindeki Kılıç Ali Paşa Külliyesi'nin anıtsal camisi, Allom, Melling, Préault, başta olmak üzere, pek çok sanatçının resmine konu olmuştur. Yine, Tophane sahilindeki Nusretiye Camisi de en çok resmedilen yapılar arasındadır. 1825'te inşa edilen, merkezi planlı, tek kubbeli ve iki minareli olan, oldukça gösterişli Barok ve Ampir özellikler gösteren yapının, Allom, Flandin, Lewis, gibi birçok sanatçı tarafından denizden bakış açısıyla oldukça gerçekçi görünümün sunan gravürleri yapılmıştır. Nusretiye Camisi yanında, birbirinin eşi iki yapı olan Nusretiye Sebili ve Nusretiye Muvakkithanesi ile Top Arabacıları Kışlası da bu görünümün de yer almıştır.

Zonaro başta olmak üzere pek çok sanatçı Eminönü'ndeki Yeni Cami'yi resimlemiştir. Zonaro'nun Ertuğrul Süvari Alayı'nın Galata Köprüsü'nden Geçişini canlandırdığı resimlerinde, ahşap Galata

---

³³ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 241.

Köprüsü'nden geçmekte olan atlı askeri alayı ve geride anıtsal Yeni Cami görülür.

Anadolu yakasında ise Üsküdar Selimiye'deki kışlanın camisi olan Selimiye Camisi, Salacak kıyısındaki Salacak/Teşrifatçı Camisi, Mihrimah Sultan Camisi, Beylerbeyi Camisi de yine ressamlar tarafından ilgi görmüştür.

İstanbul'daki türbeler de batılı sanatçıların resimlerine konu olmuştur. Genellikle türbelerin külliye bütünlüğünde resimlerde yer aldığı görülür. Ayrıca, resimlere konu olan törenlerden biri olan, Kılıç Alayı töreni gibi tören resimlerinde de türbeler resmedilmiştir.³⁴ Pavlo Verona'nın Sultan Abdülmecid'i maiyetiyle birlikte Eyüp'ten kılıç alayıyla birlikte dönüşünü betimlediği resminde olduğu gibi, Zal Mahmut Paşa Camisi yanındaki, türbe, hazire, çeşme, sebil ve sıbyan mektebinden oluşan Şah Sultan Külliyesi'nin önünden geçerken betimlenmiştir.

İstanbul'daki önemli merkezlerden biri Sultanahmet ile Beyazıt Meydanı arasındaki Divanyolu'dur. Önemli ve işlek bir cadde niteliğine sahip Divanyolu, günümüzde de bu işlevine devam etmektedir. Divanyolu, camileri, külliyeleeri, çarşılarıyla her zaman kalabalıktır ve oldukça renkli bir yaşamı gözler önüne serer. Doğal olarak ülkeye gelen yabancı ressamlar da bu renkliliği ve canlılığı resimlerine aktarmışlardır. Ressam Fabiust Brest'in, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'nda yer alan 1855-1859 tarihli tuval üzerine yağlıboya resminde, sağda ve solda alışveriş yapılan dükkânlar, ortada ise Koca Sinan Paşa Külliyesi'nin çokgen planlı, kubbe örtülü türbesi ve hemen önünde yer alan, yine çokgen planlı kurşun kaplı üst örtüsü, kemerli açıklıklarında madeni şebekeleri olan Koca Sinan Paşa Sebili ve hazire duvarı geriye doğru devam eder. Aynı şekilde, Amadeo Preziosi'nin de suluboya resimleri arasında Divanyolu görünümü vardır.

Batılı sanatçılar, Topkapı Sarayı başta olmak üzere saraylar, köşkler, camiler kadar İstanbul'da yine zengin ve canlı görününler sunan, etrafında

---

³⁴ Kılıç Alayı töreni, tahta yeni çıkan Osmanlı sultanının ilk günlerinde, Eyüp'te kılıç kuşanmaları için hazırlanan törendir. Deniz yoluyla İmam İskelesi'ne gelerek Eyüp'e ayak basan Sultan, at üzerinde türbeleri ziyaret eder ve Eyyüp El-Ensâri Türbesi ile Eyüp Sultan Camisi arasındaki avluda şeyhülislam tarafından kılıç kuşatılır ve sonrasında atıyla Edirnekapı üzerinden türbe ziyaretlerine devam ederek Topkapı Sarayı'na dönerdi.

sosyal hayatın sürdüğü çeşme ve Batı'da eşi benzeri olmayan sebilleri ve çeşmeleri de oldukça pitoresk görünüşleri sunduğu için sıkça resimlerine aktarmışlardır. Resim örneklerinden, mahallelerdeki, köşe başlarındaki küçük duvar çeşmelerinden ziyade, anıtsal meydan çeşmelerini resmetmeyi tercih ettikleri anlaşılır. Lale Devri ile birlikte inşa edilmeye başlanan İstanbul'un meydan çeşmeleri, Azapkapı Saliha Sultan Meydan Çeşmesi, Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi'nde olduğu gibi sebillerle birlikte tasarlanan çeşme-sebil ve Üsküdar Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Tophane Meydan Çeşmesi'nde olduğu gibi sadece çeşmelerden oluşur. Azapkapı'daki Saliha Sultan Meydan Çeşmesi ve Sebili, gerek Galata Köprüsü'nün başında bulunması, gerekse ilginç planı ve kendi güzelliğiyle Batılı sanatçıların ilgisini çeken meydan çeşmesi-sebil yapılarından biridir. Yapı ve çevresi, Bartlett, Flandin, Cesare Biseo (1843-1909), Hippolyte Berteaux, gibi sanatçılar tarafından resmedilmiştir.³⁵ Tophane Meydanı'ndaki Tophane Meydan Çeşmesi de çok sayıda resme konu olmuştur. Gözde bir mesire yeri olan Küçüküsu'daki Küçüküsu/Mihrişah Sultan Meydan Çeşmesi de yine en çok resmedilen çeşmeler arasındadır. L'Espinasse, Gouffier, Melling, Bartlett, Lewis, Allom, Flandin, Brindesi'nin gravürleri yanında, Amadeo Preziosi'nin suluboya resmi gibi birçok sanatçı tarafından resmedilen Bab-1 Hümayun önündeki Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili kadar, Anadolu yakasında Üsküdar iskelesindeki, Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi de en çok resmedilen yapılar arasına girmiştir. Sanatçılar en çok adı geçen bu çeşmeleri resmetmişlerdir.

Üsküdar kıyılarından uzaklaşıp yukarıya mezarlık bölgesi olan Karacahmet'e ulaştığımızda ise ulu servilerle birlikte mezarlıklar sıkça resmedilmiştir. Burada yer alan Sadeddin Efendi Çeşme ve Sebili de Bartlett ve Eugène Flandin'in ilgisini çekmiştir. Şehzadebaşı'ndaki Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili de Şehzade Camisi'ni betimleyen gravürlerde yer almıştır.

Saray mensuplarının, sıradan halkın ve ülkedeki Batılıların en gözde mesire yeri olan Göksu, Küçüküsu ve Göksu dereleri, yeşillik alanları,

³⁵ Resimler ve açıklamaları için bkz. Gül Sarıdikmen Ahraz, "Resimler ve Gravürde Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi ve Sebili", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu Bildirileri 22-23 Mayıs 2003**, İstanbul 2004, 445-458.

Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Meydan Çeşmesi, Anadolu Hisarı ve muhteşem boğaz manzarasıyla haklı olarak birçok resme konu olmuştur. Batılı sanatçılar, bu bölgenin doğal güzellikleri yanı sıra Anadolu Hisarı, Küçüksu Kasrı, Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı gibi anıtsal yapıları, çok sayıda yağlıboya tablo ve gravüre aktarmıştır.

İstanbul'un simgelerinden olan Galata Kulesi ve Kız Kulesi de pek çok gravür ve resimde yer alır. Galata bölgesinden ve Galata Kulesi'nden bakış açısıyla yapılan İstanbul panoramaları yanında, İstanbul İsveç elçisi Carl Gustaf Löwenhielm'in (1790-1858) 1824 tarihli kağıt üzerine suluboya resminde Galata Kulesi, tek yapı olarak resimde görülürken, Flandin'in L'Orient adlı eserinde Pl.No:15'te yer alan gravüründe, Galata Kulesi resmin gerisinde adeta fon oluşturur ve sokak görüntüsü sunan resimde ayrıca 1732'de Defterdar Mahmut Efendi tarafından inşa ettirilmiş olan Bereketzade Çeşmesi de tüm süslemeleriyle ayrıntılı olarak yer alır. Galata Kulesi, V. Adam, L. Thienon ve Bartlett başta olmak üzere pek çok sanatçı tarafından da resmedilmiştir.³⁶

Üsküdar'ın simgesi olan Kız Kulesi, gerek gündüz gerekse gece pitoresk ve romantik görünümü sunduğundan şehre gelen pek çok sanatçının resmine konu olmuştur. Bartlett, Allom'un gravürleri yanında, İtalyan ressam Carlo Bossoli, Henry Gerard, Leonardo de Mango (1843-1930) ve Zonaro'nun resimlerinden Kız Kulesi'nin değişik dönemlerdeki farklı görünümüleri takip edilebilir. Azınlık sanatçılardan Civanyan da çok sayıda Kız Kulesi ve Fenerbahçe Feneri'ni betimleyen resimlere imza atmıştır.

İstanbul'da deniz ulaşımı yanında, kara ulaşımını da rahatlatmak üzere inşa edilen köprüler, Batılı sanatçılar tarafından resmedilmiştir. 1836 yılında Azapkapı ile Unkapanı arasında, Hassa Müşiri Kaptan Ahmed tarafından inşa ettirilen, ahşap strüktürlü Cısr-ı Atik Köprüsü, Thomas Allom'un gravüründe ve sanatçısı bilinmeyen bir yağlıboya resimde, hemen hemen aynı görünümle yer alır.³⁷ 1845 yılında Bezmiâlem Valide Sultan tarafından inşa ettirilen, Karaköy ile Eminönü iskelelerini birbirine

³⁶ Galata Kulesi'nin farklı görünümünü sunan gravürler için bkz. Mustafa Sevim, **a.g.e.**, 36-43.

³⁷ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 223-226.

bağlayan Cısr-i Cedid Köprüsü, Amadeo Preziosi'nin 1856-60 arasında resmettiği resimlerinde³⁸ ve Zonaro'nun Galata köprüsü resimleri, Haliç'te değişik dönemlerde inşa edilen, ancak günümüze ulaşmayan köprüleri tanıtıcı niteliktedir.

Askeri yapılar içinde, Anadolu ve Rumeli Hisarı ile başta Tophane'deki Top Arabacıları Kışlası ile Selimiye Kışlası olmak üzere birçok kışla ve Kasımpaşa'daki Tersane Binası resmedilmiştir.

Küçüksu Kasrı ve Meydan Çeşmesi'nin ilerisinde, Göksu'nun diğer kıyısında, Anadolu Hisarı yer alır. Anadolu Hisarı ve karşısında Rumeli yakasındaki Rumeli Hisarı'nın kule ve burçlarını günümüzde olmayan külah örtülü gösteren resimler vardır. Bu külah örtüler, Melling'in gravürü ve Jean-Baptiste Van Mour'un (1671-1737) Amsterdam Rijksmuseum Koleksiyonu'nda yer alan "Türk Dügünü" adlı yağlıboya resminde açıkça görülür. Bartlett başta olmak üzere çok sayıda sanatçı, karşılıklı iki yakada duran hisarları günümüzde olduğu gibi külah örtüsüz olarak da resimlerine taşımıştır.

Anadolu Hisarı ve Rumeli Hisarı resimleri yanında, özellikle yenileşme hareketleriyle birlikte 18. yüzyıl sonlarından itibaren yapımı büyük hız kazanan kışla binaları da 19. yüzyılda Batılı sanatçılar tarafından resmedilmiştir. En çok resmedilen kışla binalarından biri, Tophane'de günümüze ulaşmamış olan Top Arabacıları Kışlası'dır. Melling, Hobhouse, Lewis'in gravürlerinden, Nusretiye Camisi ile Top Arabacıları Kışlası kolaylıkla tanınabilmektedir. Hasköy Halıcioğlu'ndaki Humbaracılar Kışlası da Hobhouse ve Préault'nun gravürlerinde karşımıza çıkar. 1792 yılında inşa edilen kışla, orta avlulu, dikdörtgen planlı, iki katlı yapı, Sultan II. Mahmud döneminde yenilenmiştir.

Anadolu yakasında Üsküdar'da adını verdiği Selimiye'deki Selimiye Kışlası da Batılı sanatçılar tarafından en çok resmedilen askeri yapılardandır. Flandin, Brindesi ve Lady Alicia Blackwood'un gravürleri anıtsal yapı ve çevresini belgeler.

Kasımpaşa'da bulunan Tersane, yine Batılı sanatçılar tarafından resimlenmiştir. Melling, "Voyage pittoresque de Constantinople et des rives

---

³⁸ Resimler için bkz. Begüm Kovulmaz (Haz.), **Amadeo Preziosi**, İstanbul 2006, 60-62.

du Bosphore”, Pl. No:18’deki “Tersane” gravüründe, Tersane ve çevresinin Sultan III. Selim dönemindeki görünümü ayrıntılı olarak aktarırken, Tersane’nin Sultan II. Mahmud dönemindeki Neo-Klasik üslup özellikleri gösteren yeni görünümü de Préault ve Brindesi’nin gravürlerinden takip edilebilmektedir.

Sanatçıları himaye eden ve İstanbul ile ilgili resimler yaptıran elçilikler de sanatçılar tarafından resimlere aktarılmıştır. Pera’daki en eski elçilik binalarından olan Venedik elçiliği binası, Fransız elçilik binası, hemen yanında Venedik elçilik binası ve Rus elçiliği ile Boğaziçi’ndeki yazlık elçilik binaları olan Tarabya’daki Fransız Elçiliği, Büyükdere’de Rusya Elçiliği ve İspanya Elçiliği de resmedilmiştir.

Son yıllarda resim sergilerinde üzerinde, durulan Ivan Constantinoviç Ayvazovski, Fausto Zonaro, Leonardo de Mango, Amadeo Preziosi gibi İstanbul’a gelmiş ve hayatının bir bölümünü de burada geçirmiş, hatta Zonaro gibi saray ressamlığı bile yapmış olan bu sanatçılar üzerine çıkan kitaplardaki resimlerde,³⁹ değişik İstanbul görünümleri bir arada görülebilir.

Yukarıda bahsedilen sanatçılar ve resimleri ile adını saymadığımız daha nice sanatçı, İstanbul’un farklı yerlerini, anıtsal yapılarını farklı teknik ve üsluplarla görselleştirmişlerdir. Özellikle de 19. yüzyılda bizzat İstanbul’a gelerek, ellerinde fırçaları, tuvaleri, kağıtları kalemleriyle köşe başlarında, meydanlarda resim yapan sanatçılar, İstanbul’a ve Osmanlı toplumuna tuval resmi tanıtmada aracı olmuş ve camileri, türbeleri, çeşmeleri, sebilleri resmetmeleriyle de halka sempatik gelmiş olabilirler.

19. yüzyıl ortalarından başlayarak artık Osmanlı Türkleri de bu tarzda, yani batılı tarzda resimler yapmaya başlamıştır. Batılı sanatçılarla paralel olarak İstanbul’un anıtsal yapılarını resmetmişlerdir. Onlar, kendilerine yabancı bir kültürü, toplumu tanıttıcı resimler yerine, yaşadıkları toplumu, bu kültürün yansıması olan yapıları, kendilerinin

---

³⁹ Osman Öndeş, **İstanbul Âşığı Ressam Kont Amadeo Preziosi**, İstanbul 1999; **Amadeo Preziosi**, Haz. Begüm Kovulmaz, İstanbul 2006; Osman Öndeş-Erol Makzume, **Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro**, ed. Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul 2003; **Doğumunun 150. Yılında Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro**, Haz. Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul 2004. **Beyoğlu’nda Bir Oryantalist Leonardo De Mango**, ed. Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul 2006; Mayda Saris, **Bir İstanbul Ressamı Mıgırdiç Civanyan**, Ed. Ahsen Erdoğan, İstanbul 2006.

yaşadıkları toprakları, ibadet ettikleri mekânları, su içtikleri çeşmeleri, sebilleri, padişahın evi olan sarayları, kağıtlara, tuvallere taşımaya başlamışlardır. Fotoğraflarla birlikte bu resimler sayesinde, betonlaşmış İstanbul'un geçmişte kalan o güzel, pitoresk görüntülerini, bir kısmı günümüze ulaşmayan anıtsal yapılarını zihnimizde canlandırabiliyoruz.

Bu örnekler aynı zamanda, içinde yer alan anıtsal mimarlık örneklerinin betimlendiği İstanbul görünümüleri olarak Türk ressamları için de örnek oluşturmuştur.

3. BATI TARZI TÜRK RESMİNİN GELİŞİMİ ve TÜRK RESMİNDE İSTANBUL'UN MİMARLIK ÖRNEKLERİ

Batılı sanatçılar gibi Türk ressamı da İstanbul'daki mimarlık örneklerini resimlerine aktarmışlardır. Bunlar arasında İstanbul'dan panoramik görünüm sunan resimler yanında, genellikle doğrudan mimarinin öne çıkarıldığı örnekler sayıca fazladır. Başta Topkapı Sarayı, Yıldız Sarayı olmak üzere köşkler, kasırlar, camiler, mescitler, çeşmeler, sebiller, hisarlar, türbeler, iskeleler gibi çeşitli yapılar resimlere aktarılmıştır. Bir kısmı günümüze ulaşamamış olan bu yapılar, resimleri sayesinde tanınabilmektedir.

Malik Aksel, "Ressamlar Şehri Üsküdar" adlı makalesinde, Hoca Ali Rıza, Süleyman Seyit, Şeker Ahmet Paşa, Hüseyin Zekai Paşa, Halil Paşa, Ahmet Ziya Akbulut, Üsküdarlı Cevat, Üsküdarlı Osman, Osman Asaf gibi Üsküdarlı ressam ve Üsküdar konulu resimlerden bahsetmekle birlikte, batılı sanatçılarla Türk sanatçıların İstanbul'a bakış açıları arasındaki farklılıkları da kaleme almıştır. Eski İstanbul'un resim sanatı yönünden iki yüzü olduğunu, bunlardan birinin Avrupalı ressamın yaptıkları resimlerde, diğersinin de Türk ressamın resimlerinde görüldüğünü söyleyen Malik Aksel, şöyle devam eder:

"Bu iki görüş arasında büyük farklar mevcuttur. Birincisinde resimler muayyen konularda toplanır. Meselâ: Frenklerin Büyük Pazar dedikleri Kapalıçarşı ve Bedesten içi, rengârenk poturlu, şalvarlı, sarıklı, cebkenli insanlarla dolu idi. Resimlerde harem hayatı, kafes arkasında sürmeli gözlü, halhallı (ayakları bilezikli), çıplak, beyaz esireler, bunları muhafaza eden eli yatağanlı, büyük kavuklu akağalar, yarı çıplak abanoz vücutlu harem ağaları, kadınlar hamamı, kıvrak, tumbul vücutlar garpli ressamın bitmez tükenmez ilham kaynağıdır. Bunlara hayal genişliği nisbetinde ilâveler yapılır, isterik, şehvî, tavırlar veriliyordu.

Yine Avrupalı bir kısım realist ressam ise ahşap evler arasında köpeklerle dolu daracık sokaklar, yangınlar, tulumbacılar, çeşme başında kırbalı sakalar, şerbetçi, macuncu, su muhallebicileri, Yenicami berberleri, manda arabalarıyla teferrüce gidiş, Göksu kayık safaları, Kâğıthanede çingenelerin fal bakmaları, oyunları, mesireler, kahveler, Mevlevî âyinleri, Rûfai tekkesi, galata Rıhtımı, balıkçılar vesaire... gibi resimler yaparlardı.

Diğers taraftan Türk ressamı da İstanbul'un Avrupalılarca cazip oriyantal tarafını değil, Üsküdar'ın Anadolu yakasının تنها, sessiz köşelerini alırlardı. Bu ressamın

resimleri arasında ne bir Beyazıt meydanı, ne Fatih gibi o zamanın en kalabalık semtleri görünürdü. Bütün bu sanatkârlar gözlerini Anadolu yakasının sessiz köşelerine çevirmişler, oraların manzaralarını ortaya koymağa gayret etmişlerdir. Birinciler toplu yaşayışımızı biraz da mübalâğalı ve görmek istedikleri şekilde göstermeğe çalışmışlar. İnciler ise buna önem vermemişler, cemiyet hayatımızı ihmal etmekle beraber mahallî renk ve üslûbda, yapmacıklıktan uzak olarak gördüklerini aksettirmeğe çalışmışlar gerçek bir pentür havası yaratmışlardır. Asıl önemlisi bu ressamlarımızın çoğunun Üsküdar'lı olmalarıdır. Bu şehir âdeta bir devir ressamlar diyarı olmuştur. İncir ağaçları arasında harap çatlak duvarlar, yan yatmış ahşap evler, bostan kuyuları hâlâ bir kısım ressamlarımızın eserlerinde yaşamaktadır. Üsküdar'ın bu garip Türk diyarının mahrumiyete, bakımsızlığa rağmen toz, toprak içinde kalmış gizli bir güzelliği vardı ki bunu sadece bir devir Türk ressamları görebildiler ve anlatabildiler. Bir resim tarzı yarattılar, bu tarz, Avrupa'lı ressamların zıddına olarak resimler figürlerle dolu değildi. Burada tabiata bağlı bir Türk peyzajı vardı.⁴⁰

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda batı tarzı resim türü, ilk olarak askeri okul öğrencilerinin kaleminden, fırçasından çıkmıştır.

Batı tarzı resmin, Türkiye'deki gelişim sürecine bakıldığında; resim sanatının, Tanzimat sonrasında saray, Batılılaşma yanlısı bürokratlar, paşalar, özellikle de Avrupa'da uzun süre elçilik yapan kişiler ve bazı aydınlar tarafından desteklenmiş olduğu görülür. Batı tarzı resim, saray ve çevresinden büyük destek almış ve Türkiye'de ilk kez yakın çevresinde sanat eseri bulunduran kesimi de yine saray mensupları oluşturmuştur.⁴¹

Batı tarzı resim öğrenim alanına, Batı'nın bilgi ve tekniğinden askeri alanlarda faydalanmaya çalışırken, askerlikle ilgili teknik bilgiler arasında yavaş yavaş Türk subay ve öğrencilerinin karşısına çıkarak girmiştir.⁴² 1773'te faaliyete geçen Mühendishane-i Bahrî- i Hümâyün'un programında resim dersinin kesin olup olmadığı bilinmemekle birlikte, bu okulda, gemi çizimleri, haritacılık gibi bazı bilgiler gereği teknik resmin bir ifade ve

⁴⁰ Malik Aksel, "Ressamlar Şehri Üsküdar", **Sanat ve Folklor**, İstanbul 1971, 273-274.

⁴¹ Semra Germaner, "Batı Tarzı Resmin İstanbul Yaşamına Katılışı ve Yer Aldığı Ortamlar", **19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı Habitat II'ye Hazırlık Sempozyumu 14-15 Mart 1996 Bildiriler**, İstanbul 1996, 130.

⁴² Mustafa Cezar, **Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi**, C.I, İstanbul 1995, 374.

öğretim aracı olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.⁴³ Kesin bir biçimde ise Türkiye’de Batı tarzı resim eğitimine ilk olarak, Batı’nın bilim ve tekniğini öğrenmek için III. Selim’in kurduğu ve 1795’te eğitime başlanan Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun’da (Topçu Okulu), ders programına, mimarlık ve mühendislik bilgilerine yardımcı olmak üzere, ilk kez konulan resim dersi ile başlanmıştır. Batı’dan getirtilen hocalar aracılığıyla desen, usul-ü tersim (perspektif) dersleri görülmüştür. Dersler güzel sanatlardan ziyade, teknik çizimler biçiminde öğrencilere, topçuluk, istihkâm ve haritacılığa yönelik yardımcı dersler olarak verilmiştir.⁴⁴ Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun’un 1795 tarihli kanunnamesinde, kırk kişilik öğrenci mevcudu olması ve bunların onar kişilik dört sınıfa ayrılmaları, dördüncü sınıf öğrencilerine teknik resim, imla matematik, resim sanatı, Arapça, geometriye giriş, aritmetik ve Fransızca öğretilip sınavla üçüncü sınıfa geçebilmeleri, üçüncü sınıfta aritmetik, geometri, coğrafya, Arapça ve Fransızca dersleri, ikinci sınıflar coğrafya, düzlemsel trigonometri, cebir, topografya ve harp tarihi dersleri, birinci sınıf öğrencileri ise koni kesitleri, diferansiyel ve entegral hesap, mekanik, astronomi ve balistik, lağımçılık, askerlik ve istihkam bilimi öğretiminden bahsedilmektedir. Sınıflar, dördüncü sınıfla başlanıp birinci sınıfa kadar ilerlenir ve birinci sınıf son sınıf olduğundan boş kadrolara, yeteneklerine göre sınava tabi tutularak eğitim kadrosuna getirilme esasları belirtilmiştir.⁴⁵

Mühendishane’de 1824 yılına kadar program değişmeden devam etmiş, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra 1825’te Mühendishane’de değişimler meydana gelmiş ve zamanın ihtiyaçları göz önüne alınarak ders programında yenilik yapılarak resim derslerine daha önem verilmiştir.⁴⁶

Türk öğrencilerinin Batı bilim ve tekniğini bizzat Batı’ya giderek yerinde öğrenmelerinin daha iyi sonuç vereceği düşünülerek resim alanında oldukça önemli bir hamle yapılmış ve resme yetenekli genç Mühendishaneliler, resim alanında kendilerini geliştirmek üzere Avrupa’ya

⁴³ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 374-376.

⁴⁴ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 375-377; Sezer Tansuğ, **Çağdaş Türk Sanatı**, birinci basım, İstanbul, 1986, 51-52.

⁴⁵ Kâzım Çeçen-A.M.Celâl Şengör, **Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun’un 1210/1795 Tarihli Kanunnâmesi**, İstanbul 1988, 29.

⁴⁶ Sami Yetik, **Ressamlarımız**, C.1, İstanbul 1940, 6-7.

öğrenime gönderilmeye başlanmıştır. 1829 yılında ilk kez dört kişilik bir öğrenci grubu Fransa'ya gönderilmiştir. Sultan II. Mahmud vasıtasıyla Avrupa'ya giden ilk öğrenciler olan Hüseyin Rifki, Ahmed, Abdüllâtif ve Edhem, yurda döndüklerinde topçu generali, deniz subayı, kurmay albay, maden mühendisi gibi görevlere getirilmişlerdir. İlk grup yurda dönmeden 1834 ve 1835 yıllarında iki subay ve on öğrenciden oluşan oniki kişilik bir grup daha kendilerini geliştirmek üzere Avrupa'ya eğitim için gönderilmiştir.⁴⁷ Mühendishane-i Berrî-i Hümayun öğrencisi olan bu grup askeri amaçlı gönderilmişler ve döndüklerinde Tophane-i Amire, Baruthane, Dökümhane ve diğer askeri tesislerle, 1834 yılında kurulan Mektebi Harbiye'de öğretmenlik yapacaklardı.⁴⁸ Mühendishane'nin resim öğretmenleri içinde, Abdurrahman Bey'in perspektif ve gölge dersleri verdiği, ilk ressamlarımızdan biri olan Hüsnü Yusuf Bey'in Abdurrahman Bey'den resim dersleri aldığı ve Hüsnü Yusuf Bey'in 1849'da Kolağası rütbesiyle Mühendishane'de resim öğretmeni olduğu ve Fethi Ahmet Paşa'nın aracılığıyla Avrupa'ya gönderilerek Paris, Belçika, Viyana, Berlin ve İtalya'da eğitim gördüğü kaynaklarda belirtilmektedir.⁴⁹

Sultan II. Mahmud'un, eğitim görmüş, bilgili subaylar yetiştirme isteği doğrultusunda, 1834 yılında Mekteb-i Harbiye kurulmuş ve 1835 yılında ders programına resim dersi kabul edilmiştir. 1835 yılından itibaren bu okul için öğretmen ve orduya bilgili subay yetiştirmek üzere ilk defa Viyana, Berlin ve Londra'ya subay ve öğrenciler gönderilmiştir. Okulda, Mühendishaneden mezunlarla ve Avrupa'dan getirtilen hocalarla resim dersi verilmiştir. Türkiye'de doğmuş ve Harbiye ile Harbiye İdadisi'ndeki resim hocalığını yaklaşık kırk yıl sürdürmüş olan Mösyö Gués tarafından desen ve yağlıboya dersleri ve İspanya'da şöhretli bir ressam olan Joseph Schranz da suluboya dersleri vermiştir.⁵⁰ Schranz, Selim Satı Paşa

⁴⁷ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 378; Sami Yetik, **a.g.e.**, 7.

⁴⁸ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 378.

⁴⁹ Mehmed Esad, **Mir'at-ı Mühendishane-i Berrî-i Hümayun**, İstanbul 1312, 121-122; Halil Edhem, **Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu/Türk Resim Sanatı Tarihi**, Çev. Gültekin Elibal, birinci baskı, İstanbul 1970, 33; Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 380-381.

⁵⁰ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 390.

tarafından resim dersleri vermek üzere 1847'de İstanbul'a davet edilmiş ve sanatçı, uzun süre Harbiye Mektebi'nde bu görevini sürdürmüştür.⁵¹

1845 yılında Askeri İdadiler kurulmuştur.⁵² Harbiye Mektebi'nin, "Mekteb-i Ulûm-u Harbiye" ve "Mekteb-i Fünun-u İdadiye" olarak ikiye ayrılıp İdadi kısmının ortaya konması ile Türkiye'de bir ortaöğretim kurumu ortaya çıkmıştır. İdadilerden mezun olan başarılı öğrenciler eğitimlerine Harp Okulu'nda devam etmişlerdir. Döndüklerinde öğretmen olmak üzere 1835'te Avrupa'ya gönderilen öğrenci ve subaylar ile yurt dışından getirilen öğretmenler bu okul öğrencilerine dersler vermiştir. İdadilerde, 2., 3., 4., ve 5. sınıflarda öğrencilere resim dersi verilmiştir.⁵³

1851 yılında da bütün özel ve resmi Türk okullarında resim derslerinin yapılması kabul edilmiş⁵⁴ ve askeri okullar yanında sivil okullarda da resim dersleri verilmiştir. 1860 yılında da Paris'te, öğrenim için buraya gönderilen öğrencilerin ortama alışmalarını sağlamak, Fransızca öğrenmelerini ve eksik bilgilerini tamamlamak amacıyla Mekteb-i Osmanî açılmıştır. Bu okula önceleri sadece askeri okul öğrencileri gönderilirken, sonraları askeri okul yerine sivil okul öğrencileri gönderilmiştir. 1874 yılında kapanan okulun ders programında resim dersleri de yer almıştır.⁵⁵

Okullarda resme gittikçe çok daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Mühendishane-i Berrî-i Hümayun'dan 1852-1865 yılları arasında mezun olan öğrenciler "Mühendis Sınıfı", "Topçu Sınıfı" ve "Ressam Sınıfı" olarak

⁵¹ Sami Yetik, **a.g.e.**, 7. Harbiye Mektebi'nin resim alanındaki önemli faaliyetlerinden biri de burada, 1849 yılında ilk kez bir okul sergisi düzenlenmiş ve Sultan Abdülmecid sergiyi ziyaret etmiştir. Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 390-391. Asker ressamların ilk resim sergileri, bu dönem içinde ilk olarak askeri okullarda görülmektedir. Sergide suluboya, litoğrafi, karakalem teknikleriyle peyzaj ve natüremortlar ile geleneksel süsleme sanatı eserleri, hüsn-i hat levhaları, desenler, fotoğraflar ve haritalar yer almıştır. Bkz. Engin Özdeniz, **Türk Deniz Subayı Ressamları**, ikinci baskı, İstanbul 2000, 19-20. Askeri okullardaki sınavlar ve ödül töreni, öğrencilerin yaptıkları karakalem, suluboya resimler ve litograf baskılarla ilgili 1851 tarihli 19 Haziran 1851 tarihli gazetedede de bilgiler bulunmaktadır. "Interior: Examens et Distribution Des Prix A L'école Militaire", **Journal de Constantinople**, 19 Haziran 1851.

⁵² Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 383,391.

⁵³ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 393.

⁵⁴ Sami Yetik, **a.g.e.**, 10; Ahmet Kâmil Gören, "Türkiye'de Sanat Eğitimi Bağlamında Askeri ve Sivil Okulların Türk Resim Sanatındaki İşlevi", **Antik & Dekor**, S.37, İstanbul 1996, 64.

⁵⁵ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 395-396.

ayrılmıştır.⁵⁶ 1864 yılında da Harbiye'den mezun olup askeri okullara öğretmen yetiştirmek üzere, üniversite düzeyinde Menşe-i Muallimin adıyla yardımcı bir sınıf kurulmuştur ve Sınıf-ı Sâni Ressamlığı (askeri rüştiyelere öğretmen yetiştiriliyor, iki yıllık eğitimi var) ve Sınıf-ı Evvel Ressamlığı (Liselere resim öğretmeni yetiştiriliyor, dört yıllık eğitim veriliyor) sınıfı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Hendese-i resmiye, menazır ve gölge, resmi hattî, karakalem, sepya, çini ve boyalı resim, kopya, modelden ve tabiattan resim, hayali resim, yağlıboya resim, tarama, yalama, makine tersimatı, fotoğrafçılık ve elbise tarihi gibi dersler uygulamalı ve teorik olarak gösterilmiştir.⁵⁷

Sultan II. Mahmut zamanında kurulan Askeri Tıbbiye programına sonradan resim dersi konulmuştur. 19. yüzyılda askeri okulların yanında, Sultan Abdülaziz zamanında, sivil doktor yetiştirmek üzere, 1867'de Mekteb-i Mülkiye-i Tıbbiye kurulmuştur. Ülkede sivil teknik eleman özellikle mimar ve mühendis ihtiyacını karşılamak üzere, 1869'da bir mühendislik okulu kurulmasına karar verilerek, Hendese-i Mülkiye Mektebi (Mühendislik Mektebi) kurulmuştur. Okul ancak, 15 yıl sonra 1884'te eğitime başlayabilmiş ve resimle ilgili olarak karakalem, suluboya resim, perspektif, ornöman resim eğitimi verilmiştir.⁵⁸

1868'de Sultanahmet'te bir sanat okulu olarak kurulan Mekteb-i Sanayi ve aynı yıl kurulan Galatasaray Mekteb-i Sultanisi ve 1873 yılında kurulan Darüşşafaka Lisesi'nde de resim dersleri verilmiştir. Bu okullarda fen bilgisi kapsamında resim ve desen dersleri verilmiştir. 1874 yılında ilk defa resim eğitimi vermek üzere Desen ve Resim Akademisi adında bir akademi kurulmuştur. Beyoğlu'nda açılan bu özel akademiye ressam Mösyö Guillemet ve yine ressam olan eşi ile birlikte yönetmiştir. Sadece resim dersi verilmiştir. 1876 yılında akademi öğrencileri bir sergi açmıştır.⁵⁹

1883 yılında, Osman Hamdi Bey'in girişimleri ile Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşu ile Batı tarzı Türk resminin ve güzel sanatların Türkiye'de gelişimi açısından çok önemli bir atılım yapılmıştır.

⁵⁶ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 384.

⁵⁷ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 397-398; Sami Yetik, **a.g.e.**, 8-9; Ahmet Kâmil Gören, **a.g.m.**, 64; Engin Özdeniz, **a.g.e.**, 17.

⁵⁸ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 387-388.

⁵⁹ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, C.II, 448-450.

19. yüzyıldaki Batı tarzı resimler yapan sanatçılar ve resimlerine bakıldığında;

Batı tarzı resim örneği olarak ilk Osmanlı ressamlarının eserlerinde doğrudan doğruya gerçeği yansıtmayı amaçladığı görülür. Adeta fotografik bir gerçeklikle görüneni kağıda, tuvale aktarmak önemlidir. Resimlerin konuları içinde manzara ve mimari konulu resimlerin ağırlıklı olduğu dikkat çeker. Genellikle figürden kaçınılan bu tür resimlerde, bizim için önemli olan mimarilerin gerçeğe uygun olarak resme aktarılmış olmasıdır. Resmedilen yer de genellikle başkent İstanbul olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda batı tarzı resmin ilk öncüleri olan asker ressamlar, askeri okullarda gördükleri teknik çizimler, arazi krokileri çizimi kaynaklı resim dersleri ile çağdaş Türk resminin kaynağını oluşturmuştur.

Mühendishane'de yetişen en eski mezunlarından ve Batı tarzı resim yapan ilk Osmanlı ressamı olarak Ferik İbrahim Paşa (1815-1889)⁶⁰ ve Ferik Tevfik Paşa (1819-1866)⁶¹ resim sanatımız içinde önemli bir yere sahiptir. 1835'te, İngiltere ve Viyana'ya gönderilen Ferik İbrahim Paşa, yağlıboya resimleri ile ün kazanmış ve Sultan Abdülmecit zamanında yurda dönerek, sultana resim dersi vermiş ve bir de portresini yapmıştır. Ferik Tevfik Paşa, Enderun'da öğrenim gördükten sonra Mühendishane'ye devam etmiş ve ardından 1835 yılında Paris'e gönderilmiştir. Her iki ressamın da maalesef günümüze eserleri ulaşmamıştır ve çok başarılı portre çalışmalarından söz edilmekle birlikte manzara, mimari konulu resimlerinden bahsedilmemektedir.⁶²

Batı tarzı resim yapan ilk Osmanlı ressamlarından biri de Hüsnü Yusuf Bey'dir (1817-1861). 1837'de Mühendishane'den mezun olup Mühendishane'de resim hocalığı yapan ve Kaymakam rütbesinde 1861'de vefat eden Hüsnü Yusuf Bey'in resimleri önemlidir. Mühendishane'de öğrenciliğinde Abdurrahman Bey'den perspektif ve gölge dersleri alan sanatçı, aynı okulda resim öğretmenliğine getirilmiş ve 1849 yılında

⁶⁰ Sami Yetik, **a.g.e.**, 11-12; Ahmet Kâmil Gören, **a.g.m.**, 63-64; Halil Edhem'in Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu'nda, Tevfik Paşa adı altında Ferik İbrahim Paşa anlatılmıştır. Kitapta bir basım hatası mevcuttur. Hemen altta Ferik Tevfik Paşa başlığıyla da Tevfik Paşa hakkında bilgi verilmektedir. Bkz. Halil Edhem, **a.g.e.**, 33.

⁶¹ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 380; Sami Yetik, **a.g.e.**, 36.

⁶² Sami Yetik, **a.g.e.**, 11-12, 36-37.

Tophane-i Amire Nazırı Fethi Ahmet Paşa aracılığıyla ve Sultan Abdülmecid'in emriyle resim alanında kendini daha da geliştirmek üzere Avrupa'ya gönderilerek, Paris, Belçika, Viyana, Berlin ve İtalya'da çalışmıştır.⁶³ Hüsnü Yusuf'un mimari konulu resimleri olduğu bilinmektedir. Halil Edhem, 1924'te İstanbul'da yayımlanan "Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu"nda, Hüsnü Yusuf Bey'in, Sultanahmet Camisi'ni gösteren bir tablosunu ressam Zekâi Paşa'nın evinde gördüğünü söyler.⁶⁴ Halil Paşa da Mühendishane-i Berri-i Hümânyun'da bulunduğu sırada, hocalarının Binbaşı Hacı Mahmud ve Mülazım Ahmet beyler olduğunu, Hüsnü Yusuf'un da daha önceden aynı okulda hocalık yaptığını ve Hüsnü Yusuf'un Ayasofya'sını hatırladığını bildirir.⁶⁵ Süheyl Ünver de Hüsnü Yusuf Bey'in yine kendisi gibi ressam olan oğlu Celâl Bey'in, Hoca Ali Rıza'nın yakın arkadaşı olduğunu ve babası Hüsnü Yusuf Bey'in eskiz niteliğindeki koleksiyonunu Hoca Ali Rıza'ya hediye ettiğini ve Hoca Ali Rıza'nın da ölümü üzerine oğlu Nasır Çizen'in bu koleksiyonu kendisine hediye ettiğini belirtir. Ünver, kendisine hediye edilen koleksiyon ve Hüsnü Yusuf Bey ile ilgili olarak şunları aktarır:

"Mühendishane-i Berri-i Hümâyun'a müteaddit yapı projeleri çizmiştir. Mücessem ve menazırı plânlar hazırlamakta bizde ilk olanlardadır. Menazırı çok kuvvetlidir. Eğer Hüsnü Yusuf Bey İstanbul ve Anadolu'nun tarihî yerlerinden bugün mevcut olmayanları o zaman tesbit etmeseydi mesleğine küfran-ı nimet etmiş olurdu. Bunu yapmamak vebalinden kurtulmuştur.

Sultaniye gemisi, Boğaz'da ilk Kalender Yalısı, Sarayburnu'nda yıkılan Topkapısı'nın yerine Sultan Mecid'in yaptırdığı meşhur armalı kitabeli kapı, Tophane kışlalarının eski hali, Beykoz'da Sultan Mahmudu Adli zamanında Kağıthane Kasrı... bu meyandadır.

"Bu suretle rahmetli, eski binalar tarihimize çok şeyler kazandırmıştır. Yoksa onların 120 sene önceki durumlarını bilemeyecektik."⁶⁶

⁶³ Nüzhet İslimyeli, **Asker Ressamlar ve Ekoller**, Ankara 1965, 32-33; Nüzhet İslimyeli, **Türk Plastik Sanatçıları Ansiklopedisi**, C.I, Ankara 1967, 294-296.

⁶⁴ Halil Edhem, **a.g.e.**, 33.

⁶⁵ Malik Aksel, "General Halil'in Ankara Halkevinde İkinci Resim Sergisi", **Ar**, S.7, Temmuz 1937, 5.

⁶⁶ Süheyl Ünver, "Ressam Hüsnü Yusuf Bey Hakkında", **Ankara Sanat**, S.1, 1 Mayıs 1966, 6-7.

Süheyl Ünver, Hüsnü Yusuf Bey'in koleksiyonundan, Beykoz Kağıthanesi ve Kasrı'nın görünüşünü 1968 yılında renklendirerek resmetmiştir (Res.1). Resminin sol alt köşesine, "Ressam Eyüb Sultanlı Hüsnü Yusuf Bey'in 120 yıl önce çizdiği Beykoz Kağıthanesi ve Kasrının görünüşünden renklendirilmiştir." şeklinde not düşen Ünver'in resminde; sağda kasrın bir bölümü ve geride sıra sıra yapılar ile bir minare belirir.

Res.1- Hüsnü Yusuf'un, Süheyl Ünver tarafından renklendirilmiş olan resmi. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 159)

Türk resminde, Sultan Abdülaziz'in emriyle resim eğitimi almak üzere Paris'e gönderilen Şeker Ahmet Paşa ve Süleyman Seyyid ve yurtdışında resim eğitimi almayan Hüseyin Zekai Paşa gibi asker ressamların ayrıcalıklı bir yeri vardır.

Asıl adı Ahmet Ali olan Şeker Ahmet Paşa (1841-1907), 1855 yılında sınavla Tıbbiye Mektebi'ne girmiş ve doktorluğun kendisine uygun olmayacağını düşünerek okuldan ayrılıp 1856 yılında Harbiye Mektebi'ne kaydolmuştur.⁶⁷ Ahmet Ali, 1861/1862'de Sultan Abdülaziz'in emriyle gönderildiği Paris'te Mektebi Osmanî'ye devam etmiştir. Gustave Boulanger (1824-1888) ve Jean-Léon Gérôme (1824-1904) gibi dönemin ünlü ressamlarının atölyelerinde çalışan ve burada akademik bir eğitim alan sanatçı, Fransa-Prusya Savaşı nedeniyle 1869/1870 yılında İstanbul'a

⁶⁷ Ayhan Dürrüoğlu, **Şeker Ahmet Paşa**, Ankara, 1962, 5.

dönmüştür. Manzara ve natürmort ustası olarak tanınan sanatçı, Natüralist bir anlayışla resim yapmıştır. Mimari konulu resmi, portre çalışmaları gibi çok az sayıdadır.

MSGsÜ İRHM'deki "Erenköy'den Görünüm" adlı yağlıboya tablosunda (Res.2), sağ üst kısımda Erenköy Tren İstasyonu'na da yer vermiştir. Bu örnekte de manzara içinde mimariyi başarılı biçimde gerçeğe uygun olarak resmettiği görülür (Res.3).

Sol alt köşede eski yazıyla "Ahmet Ali" yazılı olan yağlıboya resimde, manzara içerisinde, ön planda yeşillik tarlalar ve daha geride deniz, adalar ve gökyüzüyle kompozisyon sonlanır. Sağ üst kısımdaki yapı, Erenköy Tren İstasyonu'dur. Resimde görüldüğü gibi, uzun dikdörtgen gövdeli, yuvarlak kemerli pencere açıklıklı ve üzeri iki yana eğimli çatı örtülü olan istasyonun üst kısmında orta bölümde, yine üzeri iki yana eğimli çatı örtülü ve dikdörtgen pencere açıklıklı bir bölüm daha vardır. Resimde, tren istasyonu pembe tonlarda resmedilmiştir. Bu manzara ile günümüzdeki uyum, istasyonun pembe rengidir. Adaların dahi görünmesinin mümkün olduğu resimde, etrafı yeşillik boş arazi olan tren istasyonu, yüksek apartmanlar arasında kalmıştır. Şeker Ahmet Paşa'nın resmi, Erenköy'ün doğal yapısı ve tren istasyonunun 19. yüzyıl sonlarındaki görünümünü aktaran görsel belge değeri taşımaktadır.

Res.2- Şeker Ahmet Paşa, Erenköy'den Görünüm, tuval üzerine yağlıboya, 89 x 116 cm, MSGsÜ İRHM 460/873

Res.3- Resim 2'den ayrıntı

Foto.1- Erenköy Tren İstasyonu, Haziran 2006

Sanatçının yaver olduktan sonra manzara resmi yapmak için dışarı çıkamadığı ve Mercan'daki atölyesinde daha çok büyük boyutlu natürmortlar yaptığı bilinir.⁶⁸ Sanatçının, Alemdağ, Beykoz ve Bursa'ya sık sık gittiği, resimler yaptığı da kaynaklarda geçer.⁶⁹ Sanatçının eserlerinin büyük kısmı günümüze ulaşmamış olduğu için konumuz açısından mimari çalışması da kısıtlı gözükmemektedir. Resmi görevleri yanında, saraya ilk

⁶⁸ Ayhan Dürrüoğlu, **a.g.e.**, 7; Cemal Tollu, **Şeker Ahmet Paşa**, İstanbul 1967, 5.

⁶⁹ Ayhan Dürrüoğlu, **a.g.e.**, 12.

resim koleksiyonunu oluşturması ve Türk resim tarihi içinde, 1873'te ilk resim sergisini Sultanahmet Sanayi Mektebi'nde açması da onu ayrıcalıklı kılmaktadır.

Aynı kuşak sanatçıları arasında Miralay Süleyman Seyyid Bey (1842-1913) de asker ressam olarak Şeker Ahmet Paşa gibi Sultan Abdülaziz tarafından Paris'e gönderilmiştir. Harbiye'den mezun sanatçı, Paris'te Alexandre Cabanel'in (1823-1889) atölyesinde çalışmıştır.⁷⁰ Sanatçı yurda döndüğünde Harbiye ve Tıbbiye mektepleri ile askeri liselerde ve İnas Kız Sanayi-i Nefise Mektebi'nde resim öğretmenliği yapmıştır. Avrupa'da akademik bir eğitim gören Süleyman Seyyid, natürmortlarıyla tanınmakla birlikte figür ve manzaralar da resmetmiştir. "Metrolojist" lakabı takılan sanatçı, gözleme dayanan, gördüğünü olduğu gibi yansıtan natüralist bir üslupla eser üretmiştir. Sanatçı, "Fenni Menazır" adında bir kitap hazırlamaya başlamış, ancak 1913'te vefat edince tamamlayamamıştır.⁷¹

Pertev Boyar, Süleyman Seyyid'in "Çoban Ayazması" adında bir resminden bahseder. "İcadiye tepesi doğusunda ve hekimbaşı çiftliği batısında 5, 6 yaşlı çınarın ortasında bir örme taş çeşme olup çok ıssız ve sapa bir mahaldir."⁷² açıklamasını yapar. Sami Yetik de, Süleyman Seyyid'in Üsküdar Nuhkuyusu civarında oturduğu ahşap eve Hoca Ali Rıza ile birlikte gittiğini, Süleyman Seyyid'in o sabah erkenden Filezof adlı eşeğine binerek Alemdağı civarındaki çoban ayazmasına giderek orada daha önceden tasarladığı ve pek beğendiği bir köşeyi etüt etmiş olduğunu ve resmi kendilerine gösterdiğini ve resimdeki yeşil renklerin tabiattaki rollerini anlattığını ve sanatçının genelde Üsküdar manzaraları resmettiğini, Üsküdar'dan hep övgüyle bahsettiğini yazar.⁷³

Sanatçının geniş perspektifli İstanbul görünümleri sunan manzara resimleri vardır. Taviloğlu Koleksiyonu'ndaki "Derviş" resminde (Res.4) ise, öndeki anıtsal figürün arkasında yer alan fon, mimariyi esas alır.

⁷⁰ Süleyman Seyyit için bkz. Sami Yetik, **a.g.e.**, 64; S. Pertev Boyar, **Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde Türk Ressamları Hayatları ve Eserleri**, Ankara 1948, 42.

⁷¹ Sami Yetik, **a.g.e.**, 69-70.

⁷² S. Pertev Boyar, **a.g.e.**, 45.

⁷³ Sami Yetik, **a.g.e.**, 65-67.

Buradaki yapı, gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Eyüpsultan'daki Türbe ve Sultan I. Ahmed Sebili'nden bir bölüm resimde fonda yer almıştır. Süleyman Seyyid'in büyük figür ve fonda mimari sunan bu resmi, Osman Hamdi Bey'i hatırlatır.

Res.4- Süleyman Seyyid, Derviş, kağıt üzerine suluboya, 55 x 40 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 78)

İkinci Asker Ressamlar Kuşağı sanatçılarından olan Hüseyin Zekai Paşa (1859-1919), resim eğitimi için Avrupa'ya gitmemiş olmamasına karşılık, kendini çok iyi geliştirmiştir. Başlangıçta, Türk Primitifleri gibi fotoğraftan yararlanarak resimler yapmıştır. Ancak onun resimleri diğer primitiflerden farklı bir teknikle ele alındığından dolayı fotoğraflarla belgeleninceye kadar fotoğraftan çalıştığı düşünülmemekteydi. Sonrasında da 1914 Kuşağı sanatçıları gibi izlenimci tekniğe yakın çalışmalar yapmıştır. Sanatçı Hoca Ali Rıza ile aynı dönemde Harbiye'de öğrenim görmüştür. 1881 yılında Harbiye Mektebi'nden subay olarak mezun olup saray ressamı Şeker Ahmet Paşa'nın yanında görev aldıktan sonra, Şeker Ahmet Paşa'nın ölümünün ardından saray ressamlığına getirilmiştir.

Sanatçının figüre yer verdiği, MSGSÜ İRHM'deki yağlıboya, “Yıldız Sarayı Bahçesi'nden” resmi (Res.240) Türk Primitifleri tarzındadır ve ayrıntılı bir şekilde Yıldız Sarayı bahçesindeki Hususi Daire'yi betimler. Sanatçının mimari konulu resimleri çok sayıdadır. Gerçeğe uygun betimlemeler yapmış ve adeta belgesel nitelikte çalışmıştır. Aynı şekilde, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki Bâb-ı Hümayun önündeki “III. Ahmet Çeşmesi” (Res.325) ve Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki Ayasofya İmareti'nin kapısı ve Soğukçeşme Sokağı'ndaki evleri betimlediği resmi (Res.444), fotoğraftan çalıştığı resim örnekleri arasındadır. Hüseyin Zekai Paşa'nın doğrudan mimariyi esas alan resimleri yanında, daha ileriki dönemlerinde resmettiği panoramik görünüm sunan resimleri de vardır ve Türk Primitifleri tarzından farklı, serbest fırçayla öncekilerden farklı bir teknikle izlenimci nitelikte çalışmalar yapmıştır.

Şeker Ahmet Paşa, Hüseyin Zekai Paşa yanında yine asker kökenli Halil Paşa, Hoca Ali Rıza, Ahmet Ziya Akbulut, Diyarbakırlı Tahsin gibi birçok asker ressam, İstanbul mimarisini resimlerine aktarmışlardır.

Asker ressamlar kuşağından olan ve deniz resimleriyle tanınan Diyarbakırlı Tahsin (1874-1937), 1895'te Harbiye'den süvari mülazımı olarak mezun olmuş ve uzun yıllar İstanbul dışında görev almıştır. Nuri Paşa ve Hoca Ali Rıza'dan resim dersleri alan sanatçı, özellikle Hoca Ali Rıza'nın yönlendirmesiyle doğadan resimler yapmıştır. Sami Yetik, Diyarbakırlı Tahsin'in tatillerde, Galata rıhtımındaki gazinolardan birine yerleşerek saatlerce posta vapurlarını etüt ettiğini, adalara geçerek deniz resimleri yaptığını, Boğaziçi sahillerinde gezerek yolcu vasıtalarını çizdiğini belirtir.⁷⁴ Sanatçının İstanbul'un doğasını ve mimarisini yansıtan resimleri, döneminin İstanbul'unu belgeler niteliktedir. Moda İskelesi (Res.394) ve Sultanahmet'teki Dikilitaş, Burmalı ve Örme sütunlar ile Ziraat, Orman ve Maadin Nezareti Binası'nı gösteren resmi (Res.456) ile Taviloğlu Koleksiyonu'ndaki yağlıboya “Sultanahmet” resmi (Res.5), onun bu alandaki çalışmalarına güzel bir örnektir. Sanatçının kış peyzajı sunan resminde, merkezde kubbe örtülü Alman Çeşmesi, gerisinde meydanın çevresindeki evler ve çeşmenin sağında ise iki minaresi görülecek biçimde Ayasofya ve

---

⁷⁴ Sami Yetik, **a.g.e.**, 150.

Sultan Ahmet Külliyesi'nin kuzeydoğu köşesinde yer alan, kare planlı, kubbe örtülü Sultan I. Ahmed Türbesi'nin bir bölümü görülür. Diyarbakırlı Tahsin, figüre yer vermediği resminde, ayrıntıya inmeden yapıların genel görünümünü vermiştir.

Res.5- Diyarbakırlı Tahsin, Sultanahmet, tuval üzerine yağlıboya, 49 x 68 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 21)

Asker ressamı arasında, özellikle deniz, Osmanlı donanması ve tarihi kişilikleri betimleyen resimleriyle adından söz ettiren Katip Hüsnü Tengüz (1876-1950) de bazı resimlerinde İstanbul'daki yapıları resmetmiştir. İlk resim sevgisini çocukluğunda ressam Emin Baba'dan aldığını belirten sanatçı,⁷⁵ Rüşdiye Mektebi'nde Fahri Kaptan'dan ve Bahriye Mektebi'nde beş ay öğrenim gördüğü Kaymakam Şükrü Bey'den resim dersleri almıştır. Hastalığı nedeniyle bir süre okula devam edemediği için 1892'de okulun "menşei küttab" sınıfından mezun olmuş ve Fethiye Kalyonu'nda teğmen rütbesiyle görevlendirilmiştir. 1894'te Erkânı Harp dairesi'ne tayin olmuş ve burada harita ve resimle ilgilenmiştir. Kurmay Dairesi reisinin izniyle ve Şevket Dağ'ın yönlendirmesiyle bir süre Sanayi-i Nefise Mektebi'ne de devam etmiş, Salvator Valeri ve Joseph Warnia Zarzecki'nin (1850-1924 sonrası) öğrencisi olmuştur. 1902'de, Mahmut Şevket Paşa'nın "Osmanlı Teşkilâtı ve Askerî Kıyafetleri" adlı eserini

⁷⁵ Hüsnü Tengüz, **Sanat Hayatım: Bahriye Ressamı Hüsnü Tengüz'ün Hatıraları**, Haz. Müge Kılıçkaya, İstanbul 2005, 3.

resimlendirme çalışmaları sırasında, sanat hayatında dönüm noktası olan Hoca Ali Rıza ile de tanışmış ve beraber çalışmıştır.⁷⁶ Uzun yıllar Bahriye Matbaası'nda ressamlık yapan Hüsnü Tengüz'ün kuşkusuz bahriyeli olmasıyla alakalı olarak Kasımpaşa'daki Tersane'nin değişik dönemlerindeki görünümünü resmetmiştir. Kimi Melling yabancı sanatçıların gravüründen ya da fotoğraftan renklendirilen bu resimleri (Res.425, 433, 436), Kasımpaşa'daki Tersane ve çevresi için belgesel nitelik taşımaktadır. Ressamlığının yanı sıra sanatçının, "Kasımpaşa Tarihi", "Bahriye Matbaasının Tarihçesi", gibi yayımlanmamış çalışmaları ve resimli albüm olarak "Osmanlı Bahriyesinin Mazisi",⁷⁷ gibi araştırmaya yönelik çalışmaları da vardır. Sanatçının mimari için önemli çalışmalarında biri de "Bayram Hediyesi" adını verdiği, yazımı ve içindeki çizimleri bizzat kendisine ait olan ve basımı Bahriye Matbaası'nda 1919'da gerçekleştirilen "Bedayi-i Asar-ı Osmaniye"⁷⁸ adlı eseridir. Şehzade Camisi, Ayasofya, Sultanahmed Camisi, Beyazıt Camisi, Süleymaniye Camisi, Mimar Sinan Türbesi, Üsküdar Mihrimah Sultan Camii, Çinili Cami, Ayazma Camisi, Selimiye Camisi, Beylerbeyi Camisi, Laleli Camisi, Dolmabahçe Camisi, Nusretiye Camisi, Yıldız Hamidiye Camisi, Orhaniye Kışlası Camisi, Kasımpaşa Camii Kebir, Hırka-i Şerif Camisi, Aksaray Valide Camisi, gibi İstanbul'daki anıtsal yapıların çizimlerini ve onlar hakkında bilgiler sunmuştur. Tengüz, açıklamalarıyla birlikte 70 çizim yer alan bu kitabın basım amacını şu şekilde aktarır:

"İstanbul, Edirne ve Bursa'daki mabetlerimizin resim, kroki ve yazılarıyla çokluğunu göstermek, bu memleketlerin öz yurdu olduğunu cihana tanıtmak gayesiyle bir kitap çıkartmaya kalkıştım.

Ben de bu suretle vatana bir hizmette bulunmuş olacağımı tahmin ediyordum. Matbaa müdürümüz rahmetli Rıfat Bey'in teşvik ve yardımıyla "Bayram Hediyesi" adıyla o hazin senenin bayramında kitabı çıkardık.

Kitabın hem eser sahibi hem ressamı hem de tâb' edeni idim. ...kadar resmini litoya elimle yaparak bastım."⁷⁹

⁷⁶ Hüsnü Tengüz, **a.g.e.**, 9-28.

⁷⁷ Hüsnü Tengüz, **Osmanlı Bahriyesinin Mazisi**, Haz. İskender Pala, İstanbul 1995.

⁷⁸ Ressam Hüsnü, **Bedayi-i Asar-ı Osmani**, İstanbul 1335.

⁷⁹ Hüsnü Tengüz, **Sanat Hayatım: Bahriye Ressamı Hüsnü Tengüz'ün Hatıraları**, Haz. Müge Kılıçkaya, İstanbul 2005, 65.

Katip Hüsnü Tengüz gibi, yine bahriyeli ressamalar arasından İnşaiyeci Yakup Efendi (?-1903) de, gravür renklendirerek Tersane'yi resmetmiştir. İstanbul Deniz Müzesi'nde yer alan 1898 tarihli resminde, Brindesi'nin yapmış olduğu gravürü, yağlıboya olarak tuvale aktarmıştır (Res.429). Hüsnü Tengüz'ün, Bahriye Mektebi'nden çıkan ressamaların değerlilerinden olduğunu, güzel resim yaptığını, birçok seneler beraber çalıştıklarını ve genç iken vefat ettiğini⁸⁰ bildirdiği Yakup Efendi, 1883'te Bahriye Mektebi'ne girmiş ve 1887'de Harbiye sınıfına geçmiş, 1889'da teğmen rütbesiyle inşaiye sınıfından mezun olmuştur. 1901'de üsteğmen rütbesiyle Tersane-i Amire İnşaiye Resimhanesi'ne atanan sanatçı, yüzbaşı rütbesinde 1903'te vefatına kadar bu görevde kalmıştır.⁸¹

1869 yılında Mühendishan-i Berri-i Hümayun'a kayıt yaptırıp 1873 yılında topçu teğmeni olarak Mühendishane'den mezun olan Halil Paşa (1852-1939)⁸² özellikle peyzajlarıyla meşhurdur. 1880-1888 arasında Paris'te Gérôme ve Gustave Courtois (1853-1924) atölyelerinde resim eğitimi alan sanatçının İstanbul'dan çeşitli görünümeler sunan peyzajlarında, doğa kadar mimari de önemlidir. Doğum yeri ve hayatının büyük bölümünü geçirdiği Çengelköy'ü konu alan pek çok resminde, başta Çengelköy İskeleyi olmak üzere Çengelköy'deki yalıları ve diğer yapıları resmetmiştir. Üsküdar, Halil Paşa için önemlidir. Üsküdar, Çengelköy yanında Salacak, Beylerbeyi, Göksu, Kalamış ve Boğaziçi'ndeki yalılar ve Kurbağalıdere'deki köşkler (Res.274), Salacak sahilindeki günümüze ulaşmayan Salacak Camisi (Res.124, 126) onun İstanbul resimlerine konu olmuştur. Halil Paşa'nın resim sanatı açısından ayrıcalıklı bir yeri de vardır. Bilindiği gibi resim, askeri okullarda bir çeşit araziye tanıma, topografya ve haritacılığa yardımcı olarak kabul edilirdi ve "hendese-i resmiye", "menazır", "gölge", "resm-i hattı", "sepya", "hendesi ornuman", "litografya" modelleri kopya olarak yaptırılırdı. Halil Paşa ile resim dersleri yeni bir yola girerek kopyalardan bir

⁸⁰ Hüsnü Tengüz, **a.g.e.**, 22.

⁸¹ **İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu**, Haz. Rasim Ünlü-Şükrü Özpınar-
vd., İstanbul 2004, 68: Rasim Ünlü, **Bahriye'nin Haliç Serüveni "İstanbul'un
Fethinden Son Divanhaneye"**, İstanbul 2005, 68.

⁸² Sezer Tansuğ, **Halil Paşa**, İstanbul 1993, 18-19.

derece uzaklaşmıştır.⁸³ Asker ressamı kuşağından olan sanatçı, 1914 kuşağı sanatçılarıyla aynı süreçte açık havada yaptığı resimleriyle ve Güzel Sanatlar Birliği'nin Galatasaray Sergileri'nde sergilenen Çengelköy, Fenerbahçe, Bostancı, Salacak, Boğaz manzaralarının başta olduğu İstanbul görünümüleri yanı sıra, Ankara ve Mısır, Nil peyzajlarıyla hafızalarda yer edinmiştir.

Halil Paşa gibi Hoca Ali Rıza (1858-1930) da Üsküdarlı'dır ve Üsküdar'ı resimlerine konu edinmiştir. Yurt dışında eğitim almamış olan sanatçı, özellikle peyzaj ressamı olarak adını duyurmuştur. İlk resim derslerini Süleyman Seyyit, Osman Nuri Paşa ve M. Kez'den alan Hoca Ali Rıza, 1884 yılında Harbiye'den mezun olup, Harbiye'deki resim hocası Osman Nuri Paşa'nın yardımcısı olarak göreve başlamıştır. 1910 yılında yarbay rütbesinde emekliye ayrılmış olan sanatçı, 47 yıl başta Harbiye olmak üzere Darüşşafaka, Kız Sanayi-i Nefise, Çamlıca, Üsküdar ve Amelihat kız okullarında resim hocalığı yapmıştır.⁸⁴ Hoca Ali Rıza'nın çok sayıda Kız Kulesi resmi (Res.415, 416), Fenerbahçe Feneri (Res.409, 411), Üsküdar'dan görünümüleri ve özellikle çeşme, sebil, cami, mescit ve büyük çoğunluğu evler ve köşkler gibi mimarileri yansıtan resimleri vardır. Sanatçının sokak görünümüleri de meşhurdur ve döneminin gezip gördüğü, hayatını geçirdiği yerleri gözleme dayalı ve gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır. Sanatçının resimlerinin, değişen İstanbul için görsel belge değeri bu bakımdan oldukça yüksektir. Halil Paşa gibi, 1914 Kuşağı ile aynı süreçte etkinlik göstermeye devam etmiş ve Galatasaray sergilerinde de yer almıştır.

1915'ten 1930'a kadar onbeş yıl kadar öğrencisi olan ve beraber resimler yapan⁸⁵ Süheyl Ünver'in yerinde bir tespitle "İstanbul ve Boğaziçi Ressamı"⁸⁶ olarak değerlendirdiği Hoca Ali Rıza'yı, Uğur Derman da "Milli

⁸³ Malik Aksel, "Bizde Resmin Geçtiği Yollar", **Sanat ve Folklor**, İstanbul 1971, 199.

⁸⁴ Nüzhet İslimyeli, **Asker Ressamlar ve Ekoller**, Ankara 1965, 56-57.

⁸⁵ A. Süheyl Ünver, **Ressam Ali Rıza Hayatı ve Eserleri (1858-1930)**, İstanbul 1949, 7.

⁸⁶ Süheyl Ünver, "İstanbul ve Boğaziçi Ressamı Ali Rıza Bey", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, nr.70, İstanbul 1930, 349-355. Aynı yazı için bkz. A. Süheyl Ünver, "İstanbul ve Boğaziçi Ressamı Ali Rıza Bey", **İstanbul Risaleleri**, C.1, Haz. İsmail Kara, İstanbul 1995, 23-32.

Ressamımız” olarak değerlendirir. “... Rıza Bey gibi hayatı boyunca Türk yaşayışını, Türk evlerini ve sokaklarını, mezarlıklarını; namazgâhıyla, çeşmesiyle, kedisiyle, güverciniyle Türk şehir ve köylerini, elhâsıl bizden olan her şeyi -Avrupa’lı ve yerli başka ressamların tesirinde kalmadan- millî duygularla resmeden, örnek ahlâk sâhibi bir Türk ressamına ‘millî’ denilmesi, şüphesiz hakkın teslimi olur.”⁸⁷

Kendi yazdığı hal tercümesinde, “Mesleğim (Peyzaj) ressamlığı olup resim sanatının icap ettirdiği diğer kısımlarında da behreyap olmak pek tabii bulunmakla beraber...”⁸⁸ diyen Hoca Ali Rıza, fikirden olan ve üzerlerine fikirden diye not düştüğü manzaraları olmakla beraber, her zaman doğadan resimler yapmayı tercih etmiştir. Ünver, Hoca Ali Rıza’nın “Ressamlık tabiatten çizmektir. Modelden çizmeğe çalışan, tabiattan çizerken muvaffak olamaz.”⁸⁹ dediğini aktarır. Hoca Ali Rıza, başta İstanbul olmak üzere, Anadolu’dan da Gebze, Değirmendere, Karamürsel, Yenişehir, Söğüt’ten belgesel nitelikte resimler yapmıştır. Sanatçı, hal tercümesinde de bunu dile getirmiştir.

“...En büyük emelim, memleketimin tercüman-ı sâdık-ı olan âsârı vücade getirmektir... Yegâne zevkim yurdumun tatlı semaları altında zümridin manâzırına serpilmiş aşîyanlarını, mahallelerini, meşrecelerini, âsâr-ı âliye ve tarihiyesini öldürmemek ve onlara bir hayatı dâradûr vermektir. Onun için bu hususa dikkat ederek yaptığım pek çok puşatlar, krokiler, karakalem, suluboya ve yağlı boya tabii resimler, kâmilen mahfuzum ve günden güne adetleri artmakta olan yadigârlarımdır.”⁹⁰

“En ziyade temayülüm milletimin, memleketimin, hissien, şeklen, ahlâkan ve hayaten sadık ve hakikî tercümanı olarak bihakkın İstanbulu ve onun Boğazını ölmez bir hayat lisaniyle söyleten eserleri vücade getirmektir.”⁹¹

⁸⁷ M. Uğur Derman, **Üsküdar’lı Ressam Hoca Ali Rıza Bey**, Ankara, 1. Aynı yazı için bkz. Uğur Derman, “Giriş”, **Hoca Ali Rıza (1858-1930)**, Haz. Ömer Faruk Şerifoğlu, İstanbul 2005, 11.

⁸⁸ Süheyl Ünver, Münih Üniversitesi İslam devletleri ve İslam dilleri kürsüsü profesörü iken Dr. K. Süsheim’in ressam Ali Rıza Bey’den hal tercümesini istediğini ve bu hal tercümesinin onun müsveddesinden alınmış olduğunu belirtir. A. Süheyl Ünver, **Ressam Ali Rıza Hayatı ve Eserleri (1858-1930)**, İstanbul 1949, 9.

⁸⁹ A. Süheyl Ünver, “İstanbul ve Boğaziçi Ressamı Ali Rıza Bey”, **İstanbul Risaleleri**, C.1, Haz. İsmail Kara, İstanbul 1995, 26-27.

⁹⁰ A. Süheyl Ünver, **a.g.m.**, 28-29.

⁹¹ A. Süheyl Ünver, **Ressam Ali Rıza Hayatı ve Eserleri (1858-1930)**, İstanbul 1949, 6.

Ömrünü Üsküdar'da geçiren ve mezarı da yine Üsküdar Karacahmet'te olan Hoca Ali Rıza, bu güzel ilçeyi adeta karış karış resimlerine taşımıştır. Üsküdar dışında, Ümraniye, Çengelköy, Beykoz, İncirköy, Paşabahçe, Çubuklu, Anadoluhisarı, Kadıköy, Fenerbahçe, Erenköy, Bostancı, Bebek, Rumelihisarı, Arnavutköy, Kocamustafapaşa, Fatih, Sarıgözel, Çarşamba, Sultanahmet, Beyazıt, Şehzadebaşı, Eyüp, gibi semtleri de belgeleyen resimler yapmıştır. Ayrıca, Gebze, Karamürsel, Değirmendere, adalar, gibi İstanbul'a yakın yerlerle, "Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı Devletinin kuruluş devirlerinin tesbiti için, Muallim Nâci'yi (1850-1893) vazifelendirdiği zaman, Söğüt, Bilecik, Eskişehir, Bursa, Yenişehir gibi İmparatorluğun ilk şehirlerine gönderilen askeri hey'ete dâhil edilen Rıza Bey, buralarda gördüğü mefâhirimizi de sihirli kalemıyla çizmiştir."⁹² diyen Uğur Derman'ın belirttiği gibi bu bölgeleri de resimlerine aktarmıştır.

Sanatçının tüm resimleri, gerek karakalem çizimleri, gerek suluboya ve yağlıboyalı hep İstanbul'u tarihiyle, doğasıyla, mimarisiyle resimlerinde yaşatmaktadır. Değişen İstanbul'un yüzü onun resimleriyle takip edilebilmektedir. Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu'ndaki suluboya, Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi (Res.294) ve Paşabahçe, Beyaz Erguvan Caddesi'ndeki Çeşme (Res.319), Saraçlar Çeşmesi (Res.321, 322) gibi kimi yok olmuş ya da Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki Bulgurlu'daki Çilehane Mescidi, meşrutası ve şadırvanı betimleyen yağlıboya resmi (Res.73) ve Üsküdar'da, Tavaşi Hasan Ağa Mahallesi'nde Gündoğumu Caddesi'ni betimleyen suluboya resminde (Res.6) ve aynı yerin Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu'ndaki karakalem çiziminde (Res.7) olduğu gibi, oldukça değişime uğramış yapılar ya da genel sokak görünüşleri onun döneminin İstanbul'unu belgeler.

Sol alt köşede, Hoca Ali Rıza'nın imzası ve eski yazıyla açıklama olan suluboya resimde, iki kola ayrılan bir sokak resmedilmiştir. Solda, dükkân olduğu tahmin edilen tek katlı bir yapının çok az bir bölümü ile ağaç ve geriye doğru giden sokak uzanır. Sağ tarafta ise, yarısı görülen evler ve geriye doğru giden bir başka sokak yer alır. İki sokağın ortasında kalan alanda ise taş duvarlı setle belirlenmiş mezar taşlarının olduğu bir hazire,

⁹² M. Uğur Derman, **Üsküdar'lı Ressam Hoca Ali Rıza Bey**, Ankara, 8.

Res.6- Hoca Ali Rıza, Mezarlık Yolu, kağıt üzerine suluboya, 33 x 46.5 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3192

Res.7- Hoca Ali Rıza, kağıt üzerine karakalem, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu

Foto.2- Üsküdar, Gündoğumu Caddesi, 19 Haziran 2006

gerisinde ikişer, üçer katlı ahşap evler sıralanır. Biraz daha geride, mermer olduğu anlaşılan bir duvar belirir. Bu, hazire duvarıdır. Burası, Üsküdar'da Tavaşi Hasan Ağa Mahallesi'dir. Soldaki sokak Gündoğumu Caddesi'dir. Resimdeki hazire duvarı, İnadiye Rifai Tekkesi⁹³/Rifâi Âsitânesi'ne aittir. Dergâh, Şeyh Hâfi Dergâhı, Seyyid Ahmed Dergâhı, Yusuf Rıza Efendi Dergâhı veya Perşembe Dergâhı olarak da anılmıştır.⁹⁴ Hoca Ali Rıza, suluboya resminin alt köşesine yazdığı eski yazı notta da, “Üsküdar'da İnadiye'de menzilhane yokuşunun başında Perşembe dergahının pencerelerinin yanındaki...olan hanenin...” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Hoca Ali Rıza'nın suluboya resmi, ahşap evlerin yerini alan apartmanlar, boşluk alanlara eklenen gecekondularla hızla değişen İstanbul'u belgeler. Sanatçı, doğduğu ve hayatını geçirdiği Üsküdar'ı konu alan çok sayıda resim yapmıştır. Bu resmi de, Üsküdar'ın tarihi dokusunu aktaran güzel bir örnektir.

Hoca Ali Rıza'nın İstanbul'daki yapıları belgeleyen resimlerine bir başka örnek olarak, MSGSÜ İRHM'deki karakalem çizim “İstanbul Bozdoğan Mahaltesinde Çeşme” resmi (Res.8) ve aynı yerin özel koleksiyonda yer alan yağlıboya resmi (Res.9) verilebilir. Sanatçı, Vezneciler'den Vefa Kilise Camisi'nin olduğu yolun devamında kemerli geçidin ilerisinde, iki sokağın kesiştiği yerde yer alan, H.1029/M.1620 tarihli Sefer Ağa Çeşmesi'ni resmetmiştir. Alt kenarda Osmanlıca imza ve yazı olan karakalem desende, bir sokak görünümü sunulmuştur. Solda ön planda, bir ağaç ve ağaç gerisinde bir çeşme ile çeşme gerisinde sağa doğru ahşap evler sıralanır. Önünde devasa ağaç olan sivri kemerli çeşme, Sefer Ağa Çeşmesi'dir. Günümüzde de aynı çınar ağacı ve çeşme, desendeki görünümünü korumaktadır. Hoca Ali Rıza, sivri kemeri üzerindeki kitabesi, kemer içindeki ayna taşı, sivri kemer biçimindeki tas yuvasıyla çeşmeyi gerçeğe uygun olarak çizmiştir. Çizimde, yapının üzerinin iki yana eğimli çatı ile örülü olduğu görülür. Günümüzde ise bu çatı görülmez. Çeşme arkasında sokak boyunca görülen ahşap evlerin yerini de betonarme yapılar almıştır.

⁹³ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.1, İstanbul 2001, 501-503.

⁹⁴ Salim Yorgancıoğlu, **Üsküdar Dergâhları**, İstanbul 2004, 114.

Res.8- Hoca Ali Rıza, İstanbul Bozdoğan Mahallesiinde Çeşme, 1908, kağıt üzerine karakalem, 35 x 33 cm, MSGSÜ İRHM

Foto.3- Sefer Ağa Çeşmesi, Temmuz 2006

Res.9- Hoca Ali Rıza, Peyzaj, H.1325/M.1907, mukavva üzerine yağlıboya, 26 x 20 cm, Özel Koleksiyon. (Portakal Sanat ve Kültür Evi 2002 İlkbahar Müzayedesini, Müzayede Kataloğu, 173)

Hoca Ali Rıza'nın aynı yeri gösteren bir yağlıboya resminde ise, solda yer alan ağaç gövdesinin alt kısmına doğru eski yazıyla imza ve tarih vardır. Çeşme ve çeşmenin arkasındaki evler aynen görülür. Ancak, karakalem

çizimde, sağ tarafta kat izi gibi duran bölümden itibaren desendeki sağ taraftaki yapılar görülmez.

Hoca Ali Rıza, hem bıraktığı eserler hem de yetiştirdiği ressamlarla adını Türk resim tarihine layıkıyla yazdırmış ender sanatçılardan biridir. Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu'ndaki yağlıboya tabloları, albümlerinde yer alan çizimleri, suluboya resimleri, İstanbul'un birçok köşesi için belgesel niteliktedir. Sanatçının, bazı resimlerine, neresinin resmini yaptığı dair yazdığı el yazı notlarıyla da ayrıca bu belgeci yönünü vurgulamıştır. Aynı yöntem, onun ekolünde olan Osman Asaf için de geçerlidir.

Harbiye'nin 1887 piyade mezunlarından olan Ahmet Ziya Akbulut (1869-1938), resim alanında Ressam Nuri Paşa ve Hoca Ali Rıza ile birlikte çalışmıştır. Mezuniyetinin ardından Erkânı Harbiye Resimhanesi'ne tayin edilmiş ve 1894 yılına kadar burada görev yaptıktan sonra, aynı yıl yüzbaşı rütbesiyle Kuleli Askeri Lisesi'nde resim hocası Osman Nuri Paşa'nın muavini olarak görev almıştır. Burada resim hocası olarak çalışan sanatçı, 1898 yılında Mekâtibi Askeriye Matbaası'na müdür tayin edilerek okuldan ayrılmıştır. 1905'te binbaşılığa yükselen ve 1913'te Osmanlı Ressamlar Cemiyeti idare heyeti başkanı olan Akbulut, 1914'te Matbaa'dan emekliye ayrılmış ve 1938 yılına kadar Sanayi-i Nefise Mektebi'nde matematik ve perspektif dersleri vermiştir. Perspektife çok önem veren ve bu alanda "Ameli Menazır ve Usulu" ile "Ameliye-i Fenni Menazır" adlı kitapları yazan sanatçı, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası'nda da perspektifle ilgili yazılar yazmıştır. Genelde mimari yapıları konu alarak, perspektif kurallarını bu resimlerine aktarmış ve yapıları gerçeğe uygun olarak, oldukça ayrıntılı resmetmeye özen göstermiştir. Bu açıdan sanatçının resimlerinin görsel belge değeri de vardır. Beyazıt'taki Eski İmaret Binası (Res.439, 442, 443), Sultan Ahmet Camisi ve külliyyeye bağlı olan ancak günümüze ulaşmayan sebili ve harap haldeki çeşmesiyle Güngörmez Sebili ve Çeşmesi (Res.291) ve Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camisi ile önündeki Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi (Res.331) onun perspektif bilgisini sunan en güzel eserleri arasındadır.

Bu büyük isimlerin yanında yine Asker Ressamlar Kuşağı'ndan başka isimler de İstanbul'un mimarisini resimlerine aktarmışlardır. Bu isimler içinde, Kuleli Askeri Lisesi'ndeki öğrenimi sırasında resme olan

yeteneğinden dolayı “Kulelinin Ressamı” diye anılmaya başlanan Üsküdarlı Cevat (Göktengiz) (1875-1939), 1892’de Harp Okulu’ndan mezun olmuştur. Suluboya resminin önde gelen isimlerinden biri olan sanatçı, Ahmet Ziya Akbulut, Osman Asaf, Ali Rıza Beyazıt, Sadık Göktuna ile birlikte Hoca Ali Rıza ekolüne bağlanarak Üsküdar başta olmak üzere Çamlıca, Salacak, Beykoz ve İçerenköy’ün, tarihi evlerini, camilerini, çeşmelerini, eski sokaklarını, görsel birer belge niteliğinde, içtenlik ve titizlikle suluboya ve yağlıboya resimlerine aktarmıştır. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer alan sanatçı, Galatasaray Sergilerine, Viyana Sergisi’ne katılmıştır. Binbaşı rütbesinde iken emekliye ayrılan sanatçı, Maltepe ve Kuleli Askeri liselerinde, Çamlıca Kız Lisesi’nde resim öğretmenliği yapmıştır. Üsküdar’daki Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi (Res.332) ve Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili (Res.335), Mihrimah Sultan Camisi (105) ve cami ile birlikte Sıbyan Mektebi (104), resimleri onun çalışmaları arasındadır.

Adı geçen asker ressamın yanında, Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi resmiyle (Res.438) 1892 Harbiye mezunu Balatlı Ahmet Bedri (1871-?),⁹⁵ Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve sebili resmiyle (Res. 327) 1871 Harbiye mezunu Maçkalı Tefik (1850-?),⁹⁶ saraya takdim ettiği Sümbül Efendi avlusu ve buradaki yapıları gösteren resmiyle (Res.161) 1885 Harbiye mezunu olan ve Süleyman Seyyid ile yirmi dokuz yıl beraber çalışan Üsküdarlı Osman (1866-1921),⁹⁷ gibi diğer asker ressamın resimleri de tezin katalog bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Dış gerçekliğin olduğu gibi tuvale aktarılmasının birinci derecede önemli olduğu, 19. yüzyıl Türk resminde, fotoğrafın kullanımı önemli olmuştur. Özellikle “Darüşşafakalı Ressamlar”, ya da genel olarak “Türk Primitifleri” olarak adlandırılan grup bu türde örnekler vermiştir. Bu grup ressamın arasında hem askeri okullar, hem de Darüşşafaka gibi sivil okul öğrencilerinin yaptıkları resimler yer alır. Manzaranın içinde yer alan mimari eserlerin resmin birinci ögesi olarak kullanılmış olması bu eserleri tezin konusu açısından öne çıkarır. Sezer Tansuğ, Türk Primitifleri olarak

⁹⁵ Nüzhet İslimyeli, **a.g.e.**, 64.

⁹⁶ Nüzhet İslimyeli, **a.g.e.**, 45.

⁹⁷ Nüzhet İslimyeli, **a.g.e.**, 59-60.

adlandırılan grubun resimlerinin fotoğraf modellerine bağımlı olduklarının, Amerika'da Washington'daki bir sahaftan alınıp İstanbul'a getirilen bir fotoğraf albümü sayesinde anlaşıldığını belirtir. Abdullah Biraderler'in fotoğraflarından oluşan bu albümün büyük çoğunluğu, İstanbul fotoğraflarına ayrılmış ve albümde Sofya, Atine ve Korfu'dan da görünümle de sıralanmıştır.⁹⁸ Sezer Tansuğ, 19. yüzyıl Türk resminde özgün bir grup⁹⁹ olarak görülen 19. yüzyıl Türk Foto-Yorumcuları'nı dünya resim tarihinde açılmış özgün bir sayfa olarak değerlendirir.¹⁰⁰

Bu grup resimler arasında, Darüşşafakalı ressamlar ağırlıklı bir yere sahiptir. Yoksul ve yetim Müslüman çocukların eğitimi için Cemiyet-i Tedrîsiyye-i İslamiyye¹⁰¹ adında bir hayır cemiyeti olarak kurulan Darüşşafaka'daki¹⁰² resim derslerine göz atılacak olursa; Darüşşafaka'nın

⁹⁸ Sezer Tansuğ, "1820-1920 Pentürde İstanbul Sergisi", **Sanat Çevresi**, S.44, Haziran 1982, 4; Sezer Tansuğ, "İncelemeler Işığında Fotoğraflardan Çalışılmış Özgün Bir Üslubun Ustaları: 19. Yüzyıl Sonu Türk Primitif Ressamları", **Antik & Dekor**, S.9, Aralık-Ocak 1990-1991, 144.

⁹⁹ Sezer Tansuğ, **Çağdaş Türk Sanatı**, birinci basım, İstanbul 1986, 85.

¹⁰⁰ Sezer Tansuğ, **a.g.e.**, 90.

¹⁰¹ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, İstanbul 1332, 23, 33; Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **Darüşşafaka Türkiye'de İlk Halk Mektebi, Darüşşafaka Nasıl Doğdu, Ne Hizmetler Etti, Nasıl Yaşıyor?**, 1927, Haz. Mehmet Kanar, İstanbul 2000, 1-2.

¹⁰² Yoksul ve yetim Müslüman çocukların eğitimi için Cemiyet-i Tedrîsiyye-i İslamiyye adında bir hayır cemiyeti kurulmuştur. Bu amaçla, 1281/1865 tarihinde tamir edilerek kurulan ilk halk mektebi, Simkeşhane'deki Valide Mektebi'dir. Açıldığı yılın Nisan ayından 1290/1874 tarihine kadar eğitime devam etmiştir. Mektepte üç sınıf vardır ve "İslam unsurunun maarifte terakkisini temin olduğundan gerek çirak mekteplerinin ve gerek yeni açılacak mektebin İslam çocuklarına hasrı esası kabul edildiğinden" dini içerikli derslerle ve matematik, geometri, coğrafya, gibi dersler okutulmuştur. 1285/1868 yılında, Sultan Selim ile Fatih Camileri arasındaki tepede, Haliç ve Boğaziçi'ne hâkim bir mevkide mektep inşasına başlanarak 1289/1873 tarihinde açılış töreni yapılmış ve üç gün sonrasında eğitime başlanmıştır. İlk açılışta 54 öğrenci alınmış ve bunlar sınavla iki sınıfa ayrılmıştır. Biraz okuma bilen 28 kişi ikinci sınıfa, diğerler birinci sınıfa alınmıştır. Bkz. Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 3-5. Okul için, Paris'ten İstanbul'a gelen ve cemiyete katılan Sakızlı Esad Paşa'nın tavsiyesiyle Darüşşafaka'da İslamiyye'nin tesisi kabul edilmiş ve Esad Paşa'nın Paris civarında gördüğü, Pritanée Militaire de la Flèche Mektebi gibi kız ve erkek yetimlere yönelik bir talim ve terbiye müessesesi olması fikri esas alınmıştır. Okulun resim ve planları, Ohanes Kalfa'ya özel olarak yaptırılmış ve şehremeni Server ve Erkan-ı Harbiye reisi Mahmud paşalarla Bâb-ı Seraskeri ruznamçesi ilk kurucu Yusuf Ziya ve Kolağası Mehmed Ziya ve bina kâtibi Emin Efendiler ve mimar Mösyö Barironi'den oluşan bir heyet nezaretinde inşa edilmiştir. Okul, kız ve erkek çocuklar için iki taraflı yapılmış ancak, yalnızca erkek çocuklara tahsis edilerek açılmıştır. **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 13-15; Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 6-8.

ilk tesisindeki ders programında resim dersine de yer verilmiştir.¹⁰³ 1327/1911 yılında öğretim kurulu tarafından düzenlenen programda da resim dersi vardır. Birinci yılda değil, ama ikinci yıldan başlayarak çocuklara resim dersi verilmiştir.

Okulun beş senelik Birinci Devre eğitiminde, ikinci sınıfların haftada bir saatlik resim dersinde, “Tahtada gösterilmek üzere ve büyültüp küçültmek suretiyle muhtelif çizgilerin çeşitli konumları, resmedilmesi ve sathî muntazam şekillerin ölçülerek resmedilmesi ve anılan şekillerin terkihi ile (file) ve (rozans) teşkili.”; üçüncü sınıfta birer saat, “İkinci sınıf dersleriyle mücessem şekillerin resim usulü ve talebenin ellerine verilecek ayrı bir deftere de modelden ev eşyası vs. resminin yaptırılması.”; dördüncü sınıfta birer saat, “Tabiattan muhtelif çizgiler ve geometrik mücessem şekillerin muhtelif durumlarda resmedilmeleri ve gölge.”; beşinci sınıfta yine birer saat, “Kontur almak suretiyle alçıdan mücessem yaprak, meyve ve ‘orneman’ tersimi. Gölge.” gösterilmiştir.¹⁰⁴ İkinci Devre’de (Birinci Sene), yani öğrencilerin altıncı yılında, haftada birer saat resim dersi kapsamında

¹⁰³ Darüşşafakanın ilk tesisindeki programı için bkz. **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 181-183. Resim dersine de yer verilen ders programları aşağıdadır.

İkinci sene: Kur’an-ı Azimmüşan, Hüsn-ü Hatt-ı Sülüs, Talim-i Farisi, Lügat-ı Sülase, Medhal-i Kavaid, Muhtasar İlm-i Hal, Hesab, İmla-i Türki, Tersim-i Hutut, Muhtasar Coğrafya

Üçüncü Sene: Coğrafyay-ı Umumi, İmla-i Türki, Fransızca, Hesab, Sarf-ı Arabi, Farisi, Lügat-i Selase, İlm-i Hal, Resim, Rık’a Hattı

Dördüncü sene: Hesab-ı Mükemmel, Sarf-ı Arabi ve Avamil, Fransızca, Terkihi İbare, Mevalid-i Sülase, Tarih-i Osmani, Farisi, Hendese-i Sathiyeye, Coğrafya-yı Osmani, Kavaid-i Osmani, Çini ve Siyah Boyalı Resim, Hendese Ameliyatı, Hüsn-i Hattı Fransevi

Beşinci Sene: Ulum-ı Tabiiyye, Hendese-i Sathiyeye, Cebir, Hikmet, Kimya, Usul Defteri, Coğrafya-yı Osmani, Arabi Meani-i Mantık, Kitabet, Boyalı Resim, Hendese Ameliyat, Fransızca

Altıncı Sene: Cebir-i Ala, Hendese-i Mücessime, Kitabet, Fransızca, Adab, Hikmet-i Tabiiyye, Kimya, Tarih-i Tabii, Tarih-i Osmani, Resim

Yedinci Sene: Müselsat-ı Müsteviyye ve Kürevi, Kozmografya, Usul-i Fıkıh, Hikmet-i Tabiiyye, Minhayat-ı Müsta’mele, Usul Defteri, Mebaniü’l-İnşa, Kitabet, Tarih-i Tabii, Kimya-ı Uzvi, Resim, Tarih-i Umumi, Elektrik

Sekizinci Sene: Mecelle, Hendese-i Resmiye ve Menazır, Fransızca, Mebaniü’l-İnşa, Hikmet-i Tabiiyye, Fenn-i Makine, Topoğrafya, Tarih-i Umumi, Usul Defteri, Resim, Tabakatü’l-Arz, Elektrik, Kimya-ı Sanayi

¹⁰⁴**Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 191-202; Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 23-26.

“Kontur almak suretiyle alçıdan mücessem ayak, el ve baş resmedilmesi. Gölge.”; yedinci ve sekizinci sınıfta resim dersi programda yoktur.¹⁰⁵

Cemiyet-i Tedrisiyye'nin öğretim kadrosunda Resim ve El İşleri dersinin öğretmeni Âgah Bey'in adı geçer. Okulun resim muallimleri arasında, Bahriye Kolağalarından Fahri Efendi de vardır. Ayrıca, Arif, Hüsnü, Hilmi, Hayri ve Mehmed Ali beyler gibi Darüşşafaka mezunları da resim öğretmeni olarak görev almıştır.

“Öğrencilere resmî program dairesinde karakalem, pastel ve istidadı olanlara sulu ve yağlı boya resim yaptırılır. İlk sınıflarda başlayan hayalî resim, ezber, tedrisî, tezyinî, hendesî, sınaî, ihtiyarî resimler sınıf yükseldikçe saha ve mevzularını genişletir.

...

El işleri de özel bir önem ile takip edilmekte ve resmî program dairesinde eserler vücuda getirilmesine gayret ve dikkat olunmaktadır. Bu hususta Resim ve El işleri muallimi Âgah Bey'in himmet ve mesaisi kaydedilmeye değerdir.”¹⁰⁶

Darüşşafaka öğrencilerinin resim dersi kapsamında yaptıkları başarılı tablolar padişaha sunulmuş ve ödüllendirilmiştir.

“Muamele-i vakıa üzerine Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye 1304 tarihinde bilfiil tatil-i içtima eylemiş bulunuyordu. Sadr-ı sabık Said Paşa'nın Darüşşafaka ahvaline dair Hakpay-ı hümayuna arz eylediği maruzatında hasıl ettiği hüsn-i tesir üzerine dergah-ı tarih-i mezkurda mektebden mezun altı efendi mabeyn-i hümayuna celeb ve bizzat tersim eyledikleri tablolar utbe-i şahaneye takdim olunarak hizmet-i seniyyeye kabul buyurulmuşlardı.

İşte bu tarihten itibaren her sene mektepten neşet edecek efendilerin esami ve tabloları utbe-i şahaneye takdim edilmek adeti tesis edilmiştir.”¹⁰⁷

“Sanat-ı resimde liyakat gösteren talebenin mazhar-ı taltifat-ı şahane olacağına dair tebliğ-i resmi suretidir:

Darüşşafaka şakirdanının çire-i dest-i mahareti olan yağlı boya resimlerin manzur-ı şahane buyurulmak üzere takdimi ve ilk sene rütbe-i salis ve sanayi madalyası ve sair senelerde onar ve yirmişer liray-ı osmani ile taltif buyurulması. 1 Nisan 1300”¹⁰⁸

¹⁰⁵ Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 28-29.

¹⁰⁶ Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 83-84.

¹⁰⁷ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 23.

¹⁰⁸ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 53-54.

Tez kapsamında incelenen resimler içerisinde, bir kısmı isimsiz olmak üzere, isimleri tespit edilebilen öğrenciler, Necip (İstinye), Kasımpaşalı Hilmi, Ahmet Ragıp, Fatihli Mustafa, Vidinli Osman Nuri, Şefik (İstinye), Giritli Hüseyin, Kangırlı Hüseyin, Şevki (İzmit), Lofçalı Ahmet, Salih Molla Aşki'dir. Darüşşafakalı bu isimlerin yaptıkları tablolar incelendiğinde, bunların Yıldız Albümleri/II. Abdülhamid Albümleri olarak adlandırılan fotoğraf koleksiyonundaki resimlerden yararlanılarak yapıldıkları ortaya çıkmıştır.

Darüşşafaka'dan mezun olan gençler posta, telgraf ve gümrük kurumlarında görev alarak memuriyete atılmışlardır. Mezunlar, ayrıca ülkenin sivil mühendis ve mimar gereksinimi karşılamak üzere, sınavla Hendese-i Mülkiye Mektebi'ne de devam etmiştir. Telgraf nezareti tarafından Darüşşafaka'dan mezun yetenekli gençlerden bazılarının 1883 yılından başlayarak 1892 yılına kadar Paris'teki Yüksek Telgraf Mektebi'ne gönderildiği ve burada eğitim almaları sağlandığı da kaynaklarda geçer.¹⁰⁹ Dolayısıyla, buradan mezun gençlerin, resim deneyimlerinin okuldaki öğrencilikleriyle sınırlı olduğunu düşünmek mümkündür. Yukarıda adı geçen öğrencilerin durumlarına göz atacak olursak:

Kasımpaşalı Hilmi, 1867de Kasımpaşa'da doğmuştur ve 1297/1881'de okula kaydolup 1305/1899'da mezun olmuştur. Mezuniyet sonrasında, Dersaadet Gümrüğü İstimatoru (Gümrük'te muayene ve tahakkuk memuru) olarak görev almıştır.¹¹⁰ Yıldız Sarayı'ndaki köşkleri betimleyen resmi (Res.236) vardır.

Necip, 1867 İstinye doğumludur ve ikameti Hisar'dır. 1295/1879'da kaydolup 1305/1889'da mezun olmuştur.¹¹¹ Kasımpaşalı Hilmi ile birlikte aynı zamanda okulu bitiren Necip, 1913 öncesinde vefat etmiştir.¹¹² Darüşşafaka'nın fahri muallimleri arasında yer alan 1305 mezunu Necip'in

¹⁰⁹ Adnan Çoker, "Fotoğraftan Resim ve Darüşşafakalı Ressamlar", **Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi**, S.2/9, Ocak 1983, 9.

¹¹⁰ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 210; Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 113; Adnan Çoker, **a.g.m.**, 7; Siraceddin Erdoğan, **Darüşşafaka Türkiye'de İlk Halk Okulu**, İstanbul 1948, 77.

¹¹¹ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 210; Siraceddin Erdoğan, **a.g.e.**, 77; Adnan Çoker, **a.g.m.**, 10.

¹¹² **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 210. Salname'de Necip'in mezuniyet sonrasında ne iş yaptığı belirtilmeyip, vefat ettiği yazılmıştır ve salname 1913 tarihli olduğuna göre, vefatı da kitabın basımından öncedir.

resim öğretmenliği yaptığı da kaynaklarda geçmektedir.¹¹³ Yıldız Camisi'ni betimleyen resmi (Res.229) vardır.

Ahmet Ragıp, 1871 Dersaadet doğumlu olup, Bıçakçılar'da ikamet etmiş ve 1298/1882'de okula kaydolup 1306/1890'da mezun olmuştur. Sonrasında telgraf memuru olarak çalışmıştır.¹¹⁴ Yıldız Sarayı Hasbahçesi'nden Malta Köşkü ve Orhaniye Kışlası'nı betimleyen resmi (Res.246) vardır.

Fatihli Mustafa, 1868'de İzle (Sofya) doğumludur ve Fatih'te ikamet etmiştir. 1298/1872'de okula kaydolup 1306/1890'da mezun olmuştur.¹¹⁵ 1306 mezunları içinde ilk sırada, Fatihli Mustafa Subhi Efendi'nin adı geçer ve mezuniyet sonrasında Telgraf Nezareti hey'et-i fenniye kaleminde görev aldığı kaydedilmiştir.¹¹⁶ Ayrıca, 1306 mezunu Fatihli Mustafa Subhi Bey, Darüşşafaka'da fahri muallimler arasında yer almış ve hesap, hendese, müsellesat ve cebir öğretmenliği yapmıştır.¹¹⁷

Vidinli Osman Nuri, 1871 Vidin doğumludur ve Aksaray'da ikamet etmiştir. 1300/1884'te okula kaydolup 1307/1891'de mezun olmuştur.¹¹⁸ Ayrıca, 1307 mezunu Osman Nuri Bey, Darüşşafaka'nın fahri muallimler arasında yer alır ve coğrafya ile hesap derslerini okutmuştur.¹¹⁹ 1913 öncesinde vefat etmiştir.¹²⁰ Yıldız Sarayı'ndaki Hususi Daire'yi betimleyen resmi (Res.241) vardır.

Şefik, 1868 İstinye doğumludur ve Ağa Çayırı'nda (Sultanahmet) ikamet etmiştir. 1295/1879'da okula kaydolup 1307/1891'de mezun olmuştur. Sonrasında, Sabık Ceyb-i Hümayun katibi olarak görev almış¹²¹ ve katiplikten emekli olmuştur.¹²²

¹¹³ Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 93.

¹¹⁴ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 211; Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 114; Adnan Çoker, **a.g.m.**, 7.

¹¹⁵ Adnan Çoker, **a.g.m.**, 10.

¹¹⁶ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 211.

¹¹⁷ Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 93.

¹¹⁸ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 212; Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 114; Adnan Çoker, **a.g.m.**, 12.

¹¹⁹ Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 91.

¹²⁰ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 212. Salname'de Osman Nuri'nin mezuniyet sonrasında ne iş yaptığı belirtilmeyip, vefat ettiği yazılmıştır ve salname 1913 tarihli olduğuna göre, vefatı da kitabın basımından öncedir.

¹²¹ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 213; Adnan Çoker, **a.g.m.**, 10.

¹²² Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 115.

Giritli Hüseyin, 1873 Girit doğumludur. 1299/1883'te okula kaydolup 1307/1891'de mezun olmuştur. Sonrasında, telgraf ve posta memuru olarak görev almıştır.¹²³ Ancak, Giritli Hüseyin, Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi'nde vefat etmiş olarak kayda geçmiştir.¹²⁴ Yıldız Sarayı'ndaki Büyük Mabeyn Köşkü'nü betimleyen resmi (Res.230) vardır.

Hüseyin, 1873 Kangara doğumludur ve Kocamustafapaşa'da ikamet etmiştir. 1301/1885'de okula kaydolup 1307/1891'de mezun olmuştur. Sonrasında, vilayet tercümanı,¹²⁵ mabeyn şifre katibi olarak görev almış ve ticaretle uğraşmıştır.¹²⁶ Yıldız Sarayı'ndaki Cihannüma Köşkü'nü betimleyen resmi (Res.232) vardır.

Şevki, 1869 İzmit'in Nabık Köyü-Mirgün'de doğmuş ve Balat'ta ikamet etmiştir. 1295/1879'da okula kaydolup 1307/1891'e mezun olmuştur. Sonrasında, Postanede müdür muavini ve Edirne Posta müdürü olarak çalışmıştır.¹²⁷ Yıldız Sarayı'ndaki Çadır Köşkü'nü betimleyen resmi (Res.245) vardır.

Lofçalı Ahmet, 1870 Lofça doğumludur ve Hallaç Ali Mahallesi'nde ikamet etmiştir. 1297/1881'de okula kaydolup 1308/1892'de mezun olmuştur.¹²⁸ Sonrasında, Galata Gümrüğü memuru (İstanbul İthalat gümrüğü muayene memuru) olarak çalışmıştır.

Salih Molla Aşki, 1869 İstinye doğumludur ve Molla Aşki'de ikamet etmiştir. 1297/1881'de okula kaydolup 1308/1892'de mezun olmuştur.¹²⁹ Sonrasında, Beyoğlu Telgrafhanesinde muhaberat memuru (İstanbul Telgraf Merkez memuru) olarak görev almıştır. Yıldız Sarayı'nda Hasbahçe'deki Güzel Sanatlar Binası ve çevresini betimleyen resmi (Res.233) vardır.

Bu sanatçıların resmettiği yerler arasında, Yıldız Sarayı ve çevresi önemli yer tutar. Yıldız Sarayı'nın içinde yer alan yapıları gösteren çok

¹²³ Adnan Çoker, **a.g.m.**, 12; Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 114.

¹²⁴ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 213.

¹²⁵ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 212; Adnan Çoker, **a.g.m.**, 12;

¹²⁶ Adnan Çoker, **a.g.m.**, 12; Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 114.

¹²⁷ **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 213; Adnan Çoker, **a.g.m.**, 12; Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 115.

¹²⁸ Adnan Çoker, **a.g.m.**, 12.

¹²⁹ Adnan Çoker, **a.g.m.**, 9; **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, 214.

sayıda resim yapılmıştır. Büyük çoğunluğu günümüzde MSGSÜ İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'nda olmak üzere, Ankara Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'nda ve bazı özel koleksiyonlarda da yer alan resimler, ayrı ayrı yapılardan oluşan sarayın yapılarını, park ve bahçelerini betimler. Fotoğraftan yapılan ve oldukça gerçekçi olan, bir atölyeden çıkmış izlenimi veren bu yağlıboya resimler, oldukça dingin, insandan ve bazı diğer ayrıntılardan arındırılarak, sadece mimari ve doğayı konu alırlar ve resimlerde ön ve arka plan arasında netlik farkı olmayıp tüm ayrıntılar aynı netlikte işlenmiştir.

Sezer Tansuğ, bu sanatçıların fırça kullanımında, resimsel dokuyu net bir strüktür içinde saklayan, boyanın herhangi bir rölyef etkisi uyandırmayacak tarzda düz uygulandığı bir ilkeye bağlı görüldüğünü ve su ya da ağaç gibi unsurlarla bina cephesi, fener, fiskiye ve benzerleri gibi yapma nesnelere arasında, bu unsurları bütünlük içinde kaynaştıran resimsel kavrayışlarından söz edilmesini belirtir. Tansuğ, 19. yüzyıl İstanbul pitoreskinin en anlamlı yanının ahşap ya da taş mimari tasarımlarla doğal çevre arasında kurulabilen tamamlayıcı ilişkilerde görüldüğünü, sanatçıların fotoğrafın getirdiği objektif kompozisyon zorunluluğu içinde pitoreskin bu organik anlamını kavrayan ve güçlendiren bir müdahaleyi de kattıklarını ve onları basit fotoğraf kopyacılığından ayıran ve yorum ustalığında temellendiren dayanaklardan birinin de bu olduğunu vurgular.¹³⁰

Nurullah Berk, Fransız sanat tarihçisi René Huygue'e Resim ve Heykel Müzesi'ni gezerken ilk salondaki tablolar önünde uzun uzun durup bunlar hakkında bilgi istediğini ve o zamanlar bu tabloları yapan ressamın hakkında bilgileri çok kısıtlı olduğundan, "Bunlar Batı tekniğiyle çalışan ilk ressamlarımız, saf yürek, 'nayif' ressamlarımız" demekle yetindiğini ve Huygue'nin, bunlar için "Çağdaş Primitifler" ibaresini kullandığını söyler.¹³¹ Berk, bahsi geçen resimler için de şu açıklamaları yapar:

"Buradaki resimler, görüş, duyuş ve teknik açısından tek bir sanatçının fırçasından çıkmışçasına birbirine benzeyen görünümündedir. Bu resimlerin tümü İstanbul'da yapılmıştı ama seçilen doğa parçaları, ne şehrin mahalle ve semtleri ne de

¹³⁰ Sezer Tansuğ, **a.g.e.**, 88.

¹³¹ Nurullah Berk, **Türk ve Yabancı Resminde İstanbul**, İstanbul 1977, 11-12.

genel görüntüleri idi. Bütün tablolar, aşağı yukarı eşit çaplar içinde, yer yer sarayların, köşklerin yükseldiği bakımlı park ve bahçelerdi. Bu saray ve köşklerin çevrelerindeki parklar, bakımlı, tertemiz doğa parçalarıydı. Çimenler kesilmiş, yollar tarhedilmiş, kimi birer küçük göle benzeyen, süslü fenerlerle çevrili havuzlar tertemizdi. Çayır ve çimenlerden, dizili saksılardan çiçekler renkleniyor, ağaçların yıkanmış, çitlenmiş etkisini uyandıran yaprakları yeşillerinin değişik tonlarıyla gök üstünde beliriyordu. Gök ise, bütün bu resimlerde, tek elden çıkmışçasına biteviyelikte, beyaz bulutları, tatlı mavilikleriyle seyircinin içini açacak berraklıktaydı. Bu resimlerin hiç birinde insan yoktu. İnsanlar çekilip gitmiş, sarayları, köşkleri, park ve bahçeleri kimsesiz bırakmışlardı sanki.”¹³²

Nurullah Berk, ayrıca, “Doğaya sonsuz bir hayranlık, bir bağlılık, doğayı kutsallaştırma sezilir bu resimlerde. Dış görüntünün hiçbir çizgi ve rengini, hiçbir biçimini ihmal etmeden yansıtma, en önemsiz ayrıntıyı değerlendirme, doğayı fotografik, ama gözlerimiz önüne serilen sevgi ve bağlılıktan ötürü fotoğrafın cansızlığını çok aşan bir işleme, bir teknikle tuvale geçirme var bu resimlerde.”¹³³ diyerek, ressamların fotoğrafları birebir kopya ederek tuvale aktarmaktan ziyade, kendilerinden de bir şeyler kattıklarını belirtir. Resimler incelendiğinde her yerin aynı netlikte, aynı canlılıkta olduğu gözden kaçmaz. Sanatçı, elindeki fotoğrafı model almakta, ancak, kendinden de bir şeyler katarak fotoğrafta görünmeyen ayrıntıları da aynı netlikte, apaçık vermekte ve siyah beyaz fotoğrafa canlılık katmaktadır.

Ermiş sabrıyla tuvalerini boyayan bu ressamların, çoğunlukla Yıldız Sarayı'nın köşklerini, yapma gölleri, havuzları, dizi dizi fenerleri, mermer saksılarıyla, serin gölgeli ağaçlarla donatılmış, yemyeşil, ıslak çimli bahçelerini bazısı biraz daha tutuk, donuk, bazısı daha kıvıltılı, ürpertili bir fırçayla düşleştirdiklerini söyleyen Turan Erol ise, resimler için şu yorumu yapar:

“Bu resimlerde ufka yaklaştıkça ağarmağa yüz tutan ya da incecik ak bulutlarla ışıklanan gökyüzü hep mavi, sular bu maviliği yansıtan bir aynadır. Hep gökyüzüne doğru uzanan ve aynı yönde sıralanan ağaçlar, fenerler tekdüzeli bir ritm oluşturur, hiçbir şey kıvıldamaz, her şey sonsuza dek aynı ışık kaynağından aynı derecede payını alır.

Bu resimler öylesine bir yeryüzünün aynasıdır ki burada ne akşam vardır, ne sabah, ne uzaklıklar sislere bürünür, ne

¹³² Nurullah Berk, **a.g.e.**, 12.

¹³³ Nurullah Berk, **a.g.e.**, 14.

güneş parıldar, ne mevsimler değişir. Bu dünyada ne sonbahar olur, ne kış. Her şey orada dolaylı bir ilkbahar ışığı içinde sonsuza giden bir uykuya dalmış görünür.”¹³⁴

Fotoğraftan tuvale aktarılan resim örnekleri içerisinde, doğrudan manzara içinde mimariyi konu alan resimler yanında, panoramik görünümde de vardır. Fotoğraftan tuvale aktarıldığı anlaşılan Ziya imzalı bir yağlıboya resimde (Res.10), Beykoz’dan bakışla İstanbul Boğazı resmedilmiştir.

Oldukça harap olan yağlıboya resimde, ön planda boydan boya yatay hat oluşturan taş duvarla çevrili bir alan, alt kısmında duvar boyunca kiremit çatılar, sağda üç, solda ise kompozisyona dikey hareketlilik kazandıran iki ağaç yer alır. Orta planda, Boğaz manzarası sunan resimde, geriye doğru şehrin panoramik görünümü verilmiştir. Boğaz’ın her iki yakasının tepeleri, kıvrımları, gözü derine çekmekte ve gökyüzüyle kompozisyon sonlanmaktadır. Yağlıboya resim, Sultan Abdülhamid’e sunulan Yıldız Albümleri içerisinde yer alan bir fotoğraftan çalışılmıştır. B. Kargopoulo tarafından çekilmiş olan fotoğrafta, ön planda solda ayakta bir figür, solda da karşılıklı oturmuş iki figür görülür.

Fotoğrafta, sol altta “Vue de Bosphore prise de Beykoz” yazısı yer alır ve deniz gerisindeki kara parçaları silik görünmektedir. Yağlıboya resimde, bu alanlar belirgin olarak verilmiştir. Ayrıca, diğer Türk Primitifleri’nde de olduğu gibi, burada da figürler tuvale aktarılmamıştır. ¹³⁵

¹³⁴ Turan Erol, “19. Yüzyıl Türk Ressamları”, **Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi**, C.1, İstanbul 1980, 112-113.

¹³⁵ İlk tuval resmi çalışmalarında figüre yer verilmemesinin nedenleri içinde, esasında, İslam dinindeki, canlı varlıkların resimlerini yapanlardan kıyamet günü hesap sürüleceği ve cezalandırılacakları düşüncesinin egemen olmasının da etkisi vardır ve bunun ilk tuval resimlerinin manzara ağırlıklı olmasını etkilediği kaçınılmazdır. Mazhar Ş. İpşiroğlu, **İslâmda Resim Yasağı ve Sonuçları**, İstanbul 2005, 9.

Res.10- Kulları Ziya, İstanbul Boğazı'ndan Görünüş, tuval üzerine yağlıboya, 68.7 x 100.8 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 663

Foto.4- Beykoz, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90763/74, B. Kargopoulo

Fotoğraftan tuvale aktarılan resimler arasında, Salacak ve sahildeki çeşitli yapılar, konakları gösteren Kadri Kulları imzalı bir tablo da (Res.11) vardır. Ön planda denizin olduğu yağlıboya tabloda, Salacak sahili ve buradaki konaklar resmedilmiştir.

Res.11- Kadri Kulları, Peyzaj (Salacak Sahili), tuval üzerine yağlıboya, 99.5 x 75 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/743

Foto.5- Salacak limanı, 1880-1893, Abdullah Frères. II. Abdülhamid Koleksiyonu. Library of Congress. (www.loc.gov)

Foto.6- Salacak sahili, 18 Aralık 2006

Fotoğraftan çalışılmış olduğu anlaşılan yağlıboya resim, 1880-1893 civarında, Abdullah Frères çekimi bir fotoğrafla uyum içindedir. Ancak fotoğrafta ön plandaki denizde görülen kayık ve kayıkçılar tabloda yoktur. Sanatçının bu fotoğraftan çalışmış olması ihtimali çok güçlüdür. Eldeki diğer resim örneklerinde de fotoğrafta yer alan insan ya da hayvanların resme aktarılmadığı pek çok örnek vardır. Tablonun solunda, sahildeki bitişik olarak eğimli çatılı, beş gözlü yapı grubu, fotoğraftaki kayıkların çekildiği kayıkhaneler olmalıdır. Eğimli arazide tepede görülen ahşap konaklardan sadece biri günümüze ulaşmıştır.¹³⁶ Tabloda, sağa doğru Selimiye Kışlası'nın bir bölümü ile kulelerinden biri de seçilir. Tablo, görsel belge niteliğinde Salacak'tan Selimiye'ye doğru hem mimariyi, hem de topografyayı aktarır.

Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'ndaki örnekler arasında, Türk Primitifleri tarzında sanatçısı bilinmeyen bir resimde, Kefeliköy'ün eski

¹³⁶ Sedat Hakkı Eldem, "Boğaziçi Anıları" kitabında da aynı fotoğrafa yer vermiştir. Eldem, fotoğraf altı açıklamasında: Salacak'ta, üzerinde sıra ile inşa edilmiş olan Ayşe Sultan ve Tırnakçı Yalıları yıkıldıktan sonra bölünen bu eski bahçe denize kadar uzandığının bilindiğini ve eski Salacak Sarayı'nın parçalanmış arazisinde, eski setler üzerine dört köşkün oturtulduğunu ve bu köşkerlerin pencere ve çıkma oranlarının birbirine uygun olmakla birlikte, her birinin kendi öz karakteri olduğunu ve fotoğrafta ön planda bulunan iki konaktan sağ taraftakinin sonradan Çürüksulu Ahmet Paşa ailesine geçeceğini, eskiden bahçe içinde bulunan yokuş yolun Salacak İskelesi'ne gittiğini ve deniz tarafındaki büyük, muntazam setlerin kısmen yıkılmış olduğunu belirtir. Sedat Hakkı Eldem, **Boğaziçi Anıları**, İstanbul 1979, 380-381.

hali görülür (Res.12). Ön planda denizin olduğu yağlıboya resimde, Kefeliköy sahilinde, günümüze ulaşmayan Hasan Paşa Mescidi, Abraham Paşa/Kevork Eramyan Yalısı ve diğer yalılar betimlenmiştir.

1880 tarihli bir fotoğrafta da hemen hemen aynı görünümün yakalanabildiği yağlıboya resim, sanatçının yapıları ve doğayı gerçeğe uygun olarak tuvale aktardığını gösterir. Ön planda deniz ve orta planda yapılar, geride yeşillik boş arazi olarak tepelik alan ve gökyüzü ile kompozisyon sonlanır. Orta planda, sağdan sola doğru, tek gözlü, iki tarafında ahşap korkulukları olan küçük bir köprü, etrafı duvarla çevrili bahçe içinde iki katlı, kiremit kaplı eğimli çatı örtülü bir yapı, devamında yine kiremit kaplı çatılı ikişer katlı evler ve ortada soğan formu külahı olan tek minareli bir mescid ile yine kiremit kaplı çatılı ikişer katlı evler sıralanır. Büyükdere'nin denize döküldüğü yerdeki köprü yanındaki bahçeli ev, Abraham Paşa'nın babası, İstanbul'un ünlü sarraflarından Kevork Eramyan'a (Karakahya) aittir. Soğan formu külahlı minaresi olan kâgir mescid, Kaptan-ı Derya Uluç Hasan Paşa'nın (ö.1589-1590) yaptırdığı, günümüze ulaşmayan Hasan Paşa Mescidi'dir. Mescidin solundaki iki katlı yalılardan birinde de Seyhülislam Damatzade Ebü'l-hayr Ahmed Efendi oturmuştur.¹³⁷

Kefeliköy'ün aynı kıyı şeridini gösteren 1919 tarihli bir fotoğrafında ise Hasan Paşa Mescidi görülmemektedir. Mescidin yerine ve iki tarafında önceki fotoğraftaki bazı evlerin yerine de yeni yalılar yapılmıştır. Sağdaki Abraham Paşa ve Kevork Eramyan'ın duvarla çevrili bahçesi içindeki kır evi biçimindeki yalısı aynen durmaktadır. Ancak yapı, günümüze ulaşamamıştır. Fotoğrafta, Büyükdere üzerindeki köprü de yenilenmiştir. Köprü'nün kemer sayısı arttırılmış, boyu uzatılmış ve korkulukları da yeni köprüye uygun olarak yapılmıştır. Mescidin olması gereken yerdeki soğan kubbeli yeni yapı, Dikranyan Efendi Yalısı, solundaki iki katlı yeni yapı da Villa Rebiidir.¹³⁸ Tüm bu değişimler göz önüne alındığında, fotoğraftan tuvale aktarılan resimlerin görsel belge olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

¹³⁷ M. Sinan Genim, **Konstantiniyye'den İstanbul'a XIX. Yüzyıl ortalarından XX. Yüzyıla Boğaziçi'nin Rumeli Yakası Fotoğrafları**, C.II, İstanbul 2006, 700.

¹³⁸ M. Sinan Genim, **a.g.e.**, 712.

Res.12- Sanatçısı Bilinmiyor, Peyzaj (Balta Limanı Sahili), tuval üzerine yağlıboya, 99 x 73 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/737

Foto.7- Kefeliköy, 1880, Guillaume Berggren. (Konstantiniyye'den İstanbul'a II, 701)

Res.13- Resim 12'den ayrıntı

Foto.8- Foto.7'den ayrıntı

Foto.9- Kefeliköy, Ağustos 1919, Anonim. (Konstantiniyye'den İstanbul'a II, 713'ten ayrıntı)

Fotoğraftan çalışan ressamınlar arasında, Fahri Kaptan'ın (1858-?) İstanbul'daki anıtsal yapıları konu alan resimleri vardır. 1870'de Bahriye Mektebi'ne giren ve 1876'da güverte sınıfından teğmen rütbesiyle mezun olan sanatçı, 1884te kıdemli yüzbaşı, 1907'de önyüzbaşı olmuş ve 1910'da emekliye ayrılmıştır. Uzun yıllar Bahriye Mektebi'nde, sivil rüştiyelerde ve Darüşşafaka'da resim öğretmenliği yapan sanatçı, Kâtip Hüsnü Tengüz gibi birçok ressamın yetişmesini sağlamıştır. Deniz Müzesi'nde donanma ve gemilerle ilgili deniz resimleri olan sanatçının, özel koleksiyonda yer alan 1911 tarihli yağlıboya Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı'nı betimleyen ve fotoğraftan tuvale aktarılmış olduğu anlaşılan yağlıboya

tablosu (Res.306), Türk Primitifleri tarzındadır. Sanatçının özel koleksiyonlardaki, doğası ve mimarisiyle Boğaz'dan genel görünüm sunan “Boğaz” (Res.15) ve Kız Kulesi (Res.14) resimleri, İstanbul'un mimarisini yansıtan örnekler arasındadır. Kız Kulesi ve günümüze ulaşmayan deniz hamamını gösteren resmi, o yıllar için belgesel değere sahiptir.

Res.14- Fahri Kaptan, Kadınlar Hamamı ve Kız Kulesi, tuval üzerine yağlıboya, 70 x 93 cm, Özel Koleksiyon. (Artı Mezat 18. Müzayede, 26 Kasım 2006, Müzayede Kataloğu, res.no:192, 125)

Foto.10- Kız Kulesi ve sahilde kadınlar hamamı, c.1875, B. Kargopoulo. (Dersaadet'in Fotoğrafçıları, 668)

Res.15- Fahri Kaptan, Boğaz, 1319, tuval üzerine yağlıboya, 67.5 x 92 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 41)

Türk resminde klasikler arasında yer alan Osman Hamdi Bey'in (1842-1910) de fotoğraftan yararlanarak yaptığı resimler vardır. Darüşşafakalılar ve diğer fotoğraftan çalışan Türk Primitifleri'nden oldukça farklı bir anlayış ve tekniğe sahip olan sanatçı, kendi çektiği fotoğrafları tuvale aktarmış ve anıtsal figürlere yer vermiştir. Bazı kompozisyonlarında değişik yapılardan aldığı ayrıntılar ve süsleme öğelerini bir arada kullanmıştır. Aynı ayrı fotoğrafları, aynı kompozisyonda kullanmıştır. Bursa Muradiye Camisi, Yeşil Cami, Şehzade Türbesi, Rüstem Paşa Camisi, gibi birçok yapı ve bu yapılara ait detaylar resimlerinde görülebilir.¹³⁹

Tez kapsamı içerisinde incelenen mimari konulu resimler arasında, Enderun Mektebi öğrencilerinin yaptıkları resimler de vardır. Bir kısmı, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'nda yer alan bu resimler, asker ressam ve Darüşşafakalı öğrencilerde olduğu gibi fotoğraflar ve kartpostallardan yapılmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Enderunlu öğrencilerin tablolarının bir kısmında, öğrencilerin Enderun'daki sınıflarını ve isimlerini belirten eski yazı notlar ve tarihler vardır.

¹³⁹ Osman Hamdi'nin fotoğraftan yararlanarak yaptığı mimari konu resimler ve açıklamaları için bkz. Belgin Demirsar, **Osman Hamdi Tablolarında Gerçekle İlişkiler**, Ankara 1989.

Enderûn, mülkî, idarî ve diğerk önemli kadronun yetiştirildiğı yerlerdir. II. Murad zamanında kurulan Enderun Mektebi gerçek kimliğine Fatih Sultan Mehmet zamanında kavuşmuştur. Fatih zamanında Enderun Mektebi yalnız bir devşirme mektebi olma hüviyetinden çıkarak, devletin korunması için gerekli mülkî ve idarî kadronun eğitime de yönelmiştir.¹⁴⁰

Topkapı Sarayı'nda bulunan Enderûn Mektebi; sarayın, Enderûn Avlusu olarak adlandırılan üçüncü avlusunda yer almıştır. Bâbü's-Saade kapısıyla girilen avluda, arz odası, has oda, Enderun kütüphanesi, cami, koğuşlar gibi pek çok bölüm vardır. 1850'den sonra iptidaisiyle birlikte rüştiye derecesinde bir okul haline getirilen Enderun Mektebi'nde okutulan dersler arasında, resim dersine yer verilmiştir.

Enderun koğuşlarında öğrencilere, okuyup yazmak, terbiye sistemi, hükümdarla birlikte savaşlara katılmaları gerektiğinden kemankeşlik, cündilik (süvarilik), ciridbazlık (mızrak talimi), tüfek kullanımı ve silahlara ait ayrıntılı bilgiler, çevik olarak ata binebilmek, at üzerinde iyi mızrak kullanmayı öğrenmenin yanısıra, musiki, edebiyat, şiirle meşgul olmak, yazı dersleri alarak hattat derecesinde yazı yazmak, cild, tezhip, oymacılık ve hatta resim gibi sanatları öğrenmek ve bütün vakitlerini boşa harcamadan sürekli çalışma yaptırılmıştır.¹⁴¹ Enderun Mektebi'nin 1909 yılı ders programında, Rüşdi Birinci sene, rüşdi ikinci sene, rüşdi üçüncü sene ve rüşdi dördüncü sene dersleri içinde resim dersi de yer alır.¹⁴²

Enderûn-i Hümâyûnda öğretmene ihtiyacı olduğunda birer kararname ile kabiliyetli kişilerin okula öğretmen olarak atandığı arşiv belgelerinde geçer. 4 Mayıs 281 tarihli bir belgede, Enderun Mektebi'ne riyâziyye muallimi Es'ad Bey ve resim muallimi Necib Efendi'nin memur muallim olarak atanmaları; 2 Safer 281 ve 25 Haziran 280 tarihli belgede de

¹⁴⁰ Enderun'a, Acemi Oğlanlardan seçilen öğrenciler alınırđı. Bunlar Enderun Mektebine hazırlık olarak Saray Mektebi'ne dağıtılırlardı. Bu hazırlık sarayları; Edirne Sarayı, Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı ve İskender Sarayı olmak üzere dört taneydi ve öğrenciler bu sarayların eğitime tahsis edilmiş odalarında eğitim görürlerdi. Enderun Mektebi'ne, akıllı, zeki, kabiliyetli ve yakışıklı Hıristiyan tebanın yetenekli çocukları alınırđı. Devşirme sistemiyle toplanan bu çocuklar Enderun'da iyi bir Müslüman, güvenilir ve nitelikli bir devlet adamı ve usta bir sanatkâr olarak yetiştirilirdi. Osmanlılara tâbi olan ülkelerin rehine olarak İstanbul'a gönderdikleri çocukları da yine Enderun'da eğitilirlerdi.

¹⁴¹ İsmail H. Baykal, **Enderun Mektebi Tarihi**, C.1, İstanbul 1953, 78.

¹⁴² Ülker Akkutay, **Enderûn Mektebi**, Ankara 1984, 148-149.

mektebin riyaziyye hocalığına Mühendishane-i Berri-i Hümâyûn zabitanından binbaşı Hacı Mahmud Efendi ve resim hocalığına Kolağası Hacı Mahmûd Efendi'nin memur edildiği görülür.¹⁴³ Okulun resim hocaları arasında, Hamdi Kenan da yer almıştır. Hamdi Kenan'a Sanayi-i Nefise Mektebi mezunları arasında yer verilecektir.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde E 12274 kayıta yer alan Enderun Mektebi'nin devam ve iç tüzüğüyle ilgili nizamnameden de öğrencilere diğer dersler yanında karakalem, suluboya ve yağlıboya resimler yaptırıldığı anlaşılır.¹⁴⁴ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde D 4783/3 kayıta yer alan Hicri 292-293 senesi Enderûn-i Hümâyûn Mektebi'nin ders programını gösteren belgede, ikinci sene derslerinden başlayarak, resim öğretmeni Hacı Mahmûd Efendi tarafından haftada bir, senede 36 olmak üzere, ikinci ve üçüncü senelerde kurşun kalem; dördüncü senede, boyalı resim mücessem ve İşârât-ı Mevzûa; beşinci senede ise elvan boya ile resm-i mücessem öğretimi yaptırıldığı ortaya çıkar.¹⁴⁵

1883 yılında, Osman Hamdi Bey'in girişimleri ile Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşu ile Batı tarzı Türk resminin ve güzel sanatların Türkiye'de gelişimi açısından çok önemli bir atılım yapılmıştır. Okulda ders vermek üzere, yurtdışından çeşitli hocalar getirtilmiştir. Ders veren hocaların bir kısmı da Levantenlerden oluşmaktadır. 2 Mart 1883'de erkek öğrencileri kabul eden bir okul olarak açılıp öğretime başlanan ve 1928 yılına kadar Sanayi-i Nefise Mektebi¹⁴⁶ adını taşıyan okulun ilk öğretim kadrosunda, Müze ve Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürü Osman Hamdi Bey, dahili müdür ve heykel öğretmeni Oskan Efendi (1855-1914), fenn-i mimari öğretmeni Vallauri, yağlıboya resim öğretmeni Salvator Valeri, karakalem resim öğretmeni Warnia-Zarzecki, tarih öğretmeni Aristoklas Efendi, Ulumu riyaziye (Matematik) öğretmeni Kaymakam Hasan Fuat Bey ve Teşrih

¹⁴³ Ülker Akkutay, **a.g.e.**, 148.

¹⁴⁴ Ülker Akkutay, **a.g.e.**, 133.

¹⁴⁵ Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Belgesi D 4783/3. Bkz. Ülker Akkutay, **a.g.e.**, 139-143.

¹⁴⁶ 1928-1982 arasında Güzel Sanatlar Akademisi, 1982-2004 arasında Mimar Sinan Üniversitesi adını taşıyan okul 2004'te Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olarak isim değiştirmiştir.

(Anatomi) öğretmenini olarak Kaymakam Hasan Fuat Bey yer almıştır.¹⁴⁷ Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, ilk etapta resim, heykel, mimarlık alanında eğitim verilmiştir. Daha ileriki yıllarda diğer bölümler açılmıştır. Okulda, figür ağırlıklı derslerin verilmesi çok önemlidir. Batıda olduğu gibi canlı modelden figür yapılmıştır. Ancak ilk modeller erkektir ve giyimlidir. Öğrencilere bol bol figür ve portre çalışmaları yaptırılması, bu alandaki eksiği tamamlama açısından büyük bir atılımdır. Çünkü manzara türü resimler zaten diğer askeri okullarda veriliyordu.

1914 yılında ikinci büyük atılımla kızlar için bir Güzel Sanatlar Okulu açılmış ve Ekim 1914'te öğretime başlanmıştır. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi adını taşıyan okulun resim ve heykel bölümleri vardır. Okulun ilk müdürü ünlü matematikçi Salih Zeki Bey ve sonrasında kendisi ilk kadın ressamlardan olan Mihri Müşfik Hanım olmuştur. İki okul, 1925'te Cemil Cem'in müdürlüğü zamanında birleştirilmiştir. İki okulun birleşimiyle Sanayi-i Nefise Mektebi'nin resim bölümünde, 1883-1928 yılları arasında, 1883'teki ilk kadro yanında, Ömer Adil Bey, Halil Paşa, Ali Sami Boyar, Aznif Hanım, İbrahim Çallı, Mihri Müşfik Hanım, Hikmet Onat, Nazmi Ziya Güran, İbrahim Feyhaman Duran, Mehmet Cemil ve Namık İsmail¹⁴⁸ de görev almıştır.

Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki resim eğitimi akademik bir eğitimidir. Konumuz açısından mimari konulu resimlerde, yine dış gerçekliğe bağlı betimlemeler görülür. Okulun ilk mezunlarından Muallim Şevket, Osman Asaf, Halit Naci, Şevket Dağ, Hamdi Kenan gibi birçok ressam, gözleme dayalı olarak mimariyi gerçeğe uygun biçimde resimlerine aktarmışlardır.

İlk mezunlardan Muallim Şevket (1856-1893), asker ressamlar kuşağından olup, askeri okul eğitiminin ardından, 1883'te Sanayi-i Nefise Mektebi'ne gitmiş ve bir yıl öğrenim gördükten sonra Galatasaray Sultanisi'nde resim öğretmenini olmuştur.¹⁴⁹ Sanatçı, MSGSÜ İRHM

---

¹⁴⁷ Mustafa Cezar, "Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Tarihçesi", **Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1883-1968**, 3 Mart 1968 tarihinde Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin 85. kuruluş yıldönümü münasebetiyle hazırlanan broşür, İstanbul 1968, 8; Mustafa Cezar, **Sanayi-i Nefise Muallimleri Resim ve Heykel Sergisi, Sanayi-i Nefise Mekteb-i Ali'sinden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne 1: 1883-1928**, İstanbul 2004, 16.

¹⁴⁸ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 38-40.

¹⁴⁹ Ferit Edgü Ed., **Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi**, İstanbul 1997, 50.

Koleksiyonu'nda yer alan ve Ayasofya Sultan II. Selim Türbesi'ni konu alan "Ayasofya'da II. Selim Türbesi" (Res.146) ve "Camii Kapısı" (Res.148) adlı resimlerinde de görüldüğü gibi, ayrıntılı bir çalışma ile gerçeğe uygun mimari konulu resimler yapmıştır. "Perspektif yardımıyla çizgisel dilin dinsel iç ve dış mekânlarda anıtsal uygulamaları ve ayrıntılara verilen önem; İşte Muallim Şevket'in evreni."¹⁵⁰ ifadesini kullanan Adnan Çoker, sanatçının çalışmaları için oldukça yerinde bir değerlendirme yapmıştır.

Osman Asaf (Bora) (1869-1935), 1889 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan ilk resim öğrencileri arasında yer almıştır. 1909 yılında Üsküdar'da kurulan "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti"nin kurucularından biri olan Osman Asaf, bu cemiyetin yayın organı "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası"nda derginin müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Çeşitli okullarda resim öğretmenliği yapan sanatçı, Üsküdarlı Hoca Ali Rıza'nın etkisinde ve hayranlığında kalmıştır. Hoca Ali Rıza ekolü içinde, Üsküdar başta olmak üzere, Kağıthane, Göksu, Erenköy, Kızıltoprak, Kalamış, Fenerbahçe, Acıbadem, Dudullu, Maltepe gibi İstanbul'un Anadolu yakasını konu alan çok sayıda resim yapmıştır. Resimlerinde genellikle, bu bölgelerin doğal güzelliklerini, sahilleri, sokakları, eski konakları ve diğer mimarlık örneklerini ele almıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde resim eğitimi almış olmasına rağmen, resimleri çoğunlukla Hoca Ali Rıza'nın sanat anlayışını yansıtmaktadır.

Osman Asaf'ın peyzaj resimlerini, yakın dost olduğu Hoca Ali Rıza ile birlikte yaptığı bilinmektedir. Açık havada, renkli bir palet ile çalışan sanatçı, doğalcı bir yaklaşım ile izlenimci ışık ve renk etkili resimler yapmıştır. Resimleri, izlenimci paletin renklerine, güçlü bir ışık kullanımı ve doğalcı bir anlatıma sahiptir. Özellikle mimari resimlerinde, MSGSÜ İRHM'de yer alan "Üsküdar, Doğancılar" resminde (Res.277) olduğu gibi güçlü bir desen hakimdir ve bu yönüyle resimleri görsel belge niteliği taşımaktadır. Onun peyzajları, gözleme dayalı titiz bir çalışmanın ürünüdür. Çamlıca'daki eski Kısıklı Çeşmesi (Res.303) ve Çilehane Mescidi'ni betimleyen resmi (Res.75), onun mimariyi yansıtan eserleri arasındadır.

¹⁵⁰ Adnan Çoker, **Osman Hamdi ve Sanayi-i Nefise Mektebi, Toplu Sergiler 8**, İstanbul 1983, 34.

1897 yılında mezun olan Şevket Dağ (1875-1944), önce Evkafta göreve başlamış ve Tevfik Fikret aracılığıyla Galatasaray Sultanisi'nde resim öğretmeni olan sanatçı, İstanbul Öğretmen Okulu'nda da yirmi dört yıl resim öğretmenliği yapmıştır. Perspektife önem veren sanatçı, özellikle dini yapıların iç mekânlarını tuvale aktarmıştır. Malik Aksel, "Bir Cami Ressamı" başlıklı makalesinde, sanatçının senelerce Ayasofya'da çalıştığından dolayı romatizmaya tutulduğunu söyler.¹⁵¹ Sanatçının en çok çalıştığı yer Ayasofya olmuştur ve burada çalışmak üzere kendisine iradei seniye çıkarttırmıştır.¹⁵²

Şevket Dağ'ın oldukça başarılı ve gerçeğe uygun iç mekân görünüşleri yanında, yapıları dış görünüşleriyle betimleyen eserleri de vardır. Ayasofya, Ayasofya'da Sultan II. Selim Türbesi (Res.150, 151, 152), Rüstem Paşa Camisi (Res.117, 118), Yeni Cami, Valide Hanı, Fatih'te Şekerci Hanı ve Rumeli Hisarı (Res.366, 373), Topkapı Sarayı'ndaki köşkler, (Res.199, 218), Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili (Res.329, 330), resmettiği yerler arasındadır. Sanatçı, 1920'lerde İzlenimciliğe yönelmişse de her zaman sağlam desen anlayışı kendini korumuş ve mimariyi konu alan resimlerinde, yapılar gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır.

Galatasaray Sergileri'ne katılan sanatçı, bu sergilere Rüstem Paşa Camisi, Yeni Cami ve Ayasofya resimleri başta olmak üzere, İstanbul'un mimarisini konu alan çok sayıda resimle katılmıştır. İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi mezunlarından, Darülmualimin ve Darülmualimat Resim Muallimi olarak katıldığı 1924'teki sergiye, Ayasofya ve Rüstem Paşa camileri ile "Mahmudpaşa Civarında (Kalcı) Hanı İstanbul'un Eski Köşelerinden" adında dört ayrı resim ile katılmıştır.¹⁵³ Konya mebusu olarak katıldığı 1938'deki sergideki Varakçı Hanı, Çuhacı Hanı,¹⁵⁴ gibi örneklerde görüldüğü üzere, genelde camileri ve hanları resimlerinde canlandırmıştır. Şevket Dağ'ın han resimlerini Galatasaray Sergileri'nde sergilenen resim isimlerinden tespit etmek mümkündür. 1917'deki sergide

¹⁵¹ Malik Aksel, "Bir Cami Ressamı", **Sanat ve Folklor**, İstanbul 1971, 257.

¹⁵² Malik Aksel, **a.g.m.**, 260.

¹⁵³ **Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi**, sergi broşürü, 340 (1924), İstanbul Matbaa-yı Milli, 10.

¹⁵⁴ **Güzel Sanatlar Birliği Resim Şubesi 22 inci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, 1938, 19.

Tahtakale’de Hurma Hanı, 1923’te Mahmutpaşa’da Kalıcı Han, 1924’te Kalıpçı Hanı, 1926’da Vezir Hanı, 1928’de Çuhacı Han, 1929’da Vezir Hanı, 1931’de Valide Hanı, 1938’de Varakçı Hanı, Çuhacı Hanı resimleri¹⁵⁵ bunlar arasındadır.

Okulun ilk mezunları arasında yer alan ve yaşamı hakkında fazla bilgi bulunmayan Hamdi Kenan (1870-?), diğer arkadaşları gibi dış gerçekliğe bağlı kalarak resimler yapmıştır. Enderun Mektebi resim öğretmenlerinden biri olan Hamdi Kenan’ın, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu’nda yer alan Topkapı Sarayı’nın Enderun Avlusu ve avludaki yapıları gösteren yağlıboya resmi (Res.209) ve MSGSÜ İRHM’deki 1902 tarihli “Çamlıca’dan Manzara” resminde (Res.301) olduğu gibi gerçeğe uygun olarak tuvale aktardığı, mimariyi konu alan resimleri vardır. Sanatçının yine Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu’nda bulunan bir tablosunda ise Anadolu yakasından bakış sunan İstanbul panoraması görülür (Res.16).

Res.16- Hamdi Kenan, Peyzaj, 1316/1900-1901, tuval üzerine yağlıboya, 91 x 216 cm, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/546

Sol altta Osmanlıca “Kulları Hamdi Kenan 1316” olarak imza ve tarih olan yağlıboya resimde, Anadolu yakasından, muhtemelen Çamlıca tepelerinden bakışla, İstanbul panoraması resmedilmiştir. Ön planda, tepede bir kısmı yıkık olan taş duvarla çevrili bir bahçe içerisinde sağda ahşap bir kulübe ile daha geride araya serpiştirilmiş birkaç ev dışında,

¹⁵⁵ Ömer Faruk Şerifoğlu, **Resim Tarihimizden: Galatasaray Sergileri 1916-1951**, İstanbul 2003, 27, 45, 48, 55, 61, 63, 67, 85.

genelde yeşillik boş arazi olan yamaçların gerisinde, Boğaz ve ışıklı geri planda soldan sağa doğru, Topkapı Sarayı merkezli Tarihi Yarımada, Galata, Galata Kulesi, Karaköy, Tophane, Fındıklı, Kabataş, Dolmabahçe, Beşiktaş, Ortaköy sahili boyunca anıtsal Dolmabahçe Sarayı, Çırağan Sarayı, Ortaköy Camisi belirirken, panoramik görünüm içerisinde topografyaya uygun olarak diğer yapılar sıralanır.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk mezunları arasında, Halit Naci (1875-1927) gibi asker kökenliler de vardır. Bahriye Mektebi'ndeki eğitimi sırasında resme olan ilgisi ve yeteneği öğretmenleri tarafından fark edilerek sürekli resme teşvik edilen Halit Naci'nin yaptığı Sultan II. Abdülhamid portresi, Sultan Abdülhamid'e sunulmasıyla Halit Naci'nin Sanayi-i Nefise Mektebi'ne gitmesinin yolu açılmıştır. Kendisi için çıkarılan irade ile Sanayi-i Nefise Mektebi Resim Bölümü'ne askeri öğrenci olarak devam etmiş ve üç yıllık öğrenim hayatının ardından 1893'te mezun olmuştur. Padişah tarafından Yıldız Sarayı Bahçesi'nde kurulması düşünülen çini fabrikası için, Sévres porselenlerini incelemesi ve çini ressamlığında yetişmesi amacıyla Paris'e gönderilmiş ve 1897'de yurda dönünce, Yıldız Çini Fabrikası'nda baş ressam olarak göreve başlamıştır. Genellikle İstanbul manzaralarının, padişah portrelerinin meyve ve çiçek resimlerinin ve az sayıda kadın, çocuk ve melek tasvirinin yer aldığı bu Yıldız porselenleri içinde, çoğunlukla İstanbul manzaralı örneklerde "Halid" yada "Kulları Halid" imzasını taşıyan çok sayıda ürün Halit Naci'ye aittir. Yeni Camii, Küçüksu Çeşmesi, Kâğıthane Deresi, Rumelihisarı, Göksu Deresi ve Anadolu Hisarı resimli Yıldız porselen tabaklar bunlar arasındadır. Bu tür örnekler, Türk Primitifleri tarzındaki yağlıboya tablolarla paralellik göstermektedir. Bu dönemde porselen resimleri yanında, yağlıboya, suluboya resim çalışmalarını da sürdürmüş, tarihi konulu resimler, sultan portreleri ve 1911 tarihli "Sebil Önünde Çocuklu Kadın" resminde (Res.17) olduğu gibi birer görsel belge niteliğinde İstanbul mimarisini yansıtan resimler yapmıştır.¹⁵⁶

Halit Naci'nin "Sebil Önünde Çocuklu Kadın" resminde, Hekimoğlu Ali Paşa Sebili görülür. Altımermer'de Davutpaşa Mahallesi Hekimoğlu Ali

¹⁵⁶ Gül Sarıdikmen Ahraz, "Ressam Halit Naci", **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VI. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler 10-12 Mayıs 2002**, İstanbul 2003, 408-415.

Paşa Caddesi üzerinde, cami, türbe, kütüphane, tekke, muvakkithane, şadırvan ve çeşmelerden meydana gelen Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi'ne dâhil olan sebil, 1733'te Sadrazam Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Resimde, Hekimoğlu Ali Paşa Sebili önünde, dönemin giysileri içinde bir kadın ve yanında eliyle sebili gösteren küçük bir kız, geride dükkânlar yer alır. Sebil, çok gerçekçi olarak betimlenmiştir. Ayrıntılı ve titiz bir çalışmanın ürünü olan resimde önemli yer tutan sebil, o yıllardaki haliyle çalışır durumdadır. Bu resmin önemi, büyük ölçüde sebilin tüm ayrıntılarını vermesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, resimde görülen sebilin dilimli kemerli pencere açıklıklarında görülen madeni döküm şebekeleri ayrıntılı olarak resmedilmiştir. Bugün bu şebekeler tahribata uğramış olduğundan dolayı alttaki su verme aralıklarını oluşturan sütun ve kemer sistemi kırılmış, üstte kemer alınlığı içinde kalan bitkisel karakterli bölümü de günümüze ulaşmamıştır. Bu açıdan resim, sebilin özgün halini yansıttığından dolayı belgesel bir nitelik taşır.

Res.17- Halit Naci, Sebil Önünde Çocuklu Kadın, 1911, yağlıboya 40 x 70 cm, Özel Koleksiyon. (Türk Deniz Subayı Ressamları, 88)

Foto.11- Hekimoğlu Ali Paşa Sebili, Mayıs 2006

Konumuz açısından mimariyi esas alan resimler yapan sanatçılardan biri olan Mehmet Agâh Özbulan (?-1946), Tekezade Sait ile aynı dönemde Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nde öğrenim görmüş¹⁵⁷ ve Darüşşafaka Lisesinde resim öğretmeni olmuştur.

Mehmet Agâh Özbulan'ın çok sayıda sebil resmi vardır. MSGSÜ İRHM'deki "Mimar Sinan Türbesi" resminde (Res.313), Mimar Sinan Türbesi ve Sebili'ni, "Mimar Sinan Türbesi'nin Eski Hali" adıyla kayıtlı suluboya resminde (Res.298) ise Fındıkzade'de günümüze ulaşmamış olan Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili'ni ve İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda yer alan, yağlıboya "Peyzaj" adlı resminde de (Res.289), Bozdoğan Kemeri'nin hemen alt kısmında yer alan Gazanfer Ağa Külliyesi'nin bir parçası olan 1591 tarihli Gazanfer Ağa Sebili'ni resmetmiştir. Mehmet Agâh'ın İstanbul sebillerine karşı özel bir ilgisi olduğu söylenebilir. Sanatçı, 1940 yılındaki 24. Galatasaray Resim Sergisi'ne, Darüşşafaka Lisesi resim öğretmeni olarak "Saraçhanebaşı (Amuca Hüseyin Paşa Sebili)", "Saraçhanebaşı (Amuca Hüseyin Paşa medresesi kapısı)", "Çarşıkapı Sebili", "Mollagürani Sebili", "Süleymaniye: Mimar Sinan Türbesi", "Ayasofya Üçüncü Selim Türbesi kapısı", resimleriyle katılmıştır.¹⁵⁸

Türk resim tarihinde "İzlenimci Kuşak" ya da "1914 Kuşağı" ve "Çallı Kuşağı" olarak da adlandırılan kuşak, Batıdaki İzlenimci akımın Türk resmine yerleşmesini sağlamıştır. Işık ve renk sorunlarıyla yakından ilgilenen bu grup, açık havada yaptıkları manzara resimlerinde, serbest fırça kullanımı, ışık ve renk etkileri ile İzlenimci anlayışa yönelik çalışmalar yapmışlardır. Tablolarında, serbest fırça kullanımlarına karşılık, sağlam bir desen anlayışı olduğu görülür. Bu dönemle birlikte, artık, doğanın doğrudan olduğu gibi, gerçekçi, natürel olarak resmedilmesinden vazgeçilip, resimde resimsel değerler ön plana çıkmaya ve sanatçının gördüğünü doğrudan tuvale aktarması değil, ışık ve renk, serbest fırça kullanımı önem kazanmaya başlamıştır.

¹⁵⁷ Kıymet Giray, **İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'ndan Örneklerle Manzara**, İstanbul, 184.

¹⁵⁸ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 24. üncü Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1940, 10-11.

İbrahim Çallı (1882-1960), Sami Yetik (1878-1945), Mehmet Ruhi Arel (1880-1931), Ali Sami Boyar (1880-1967), Nazmi Ziya Güran (1881-1937), Ahmet Hikmet Onat (1882-1977), İbrahim Feyhaman Duran (1886-1970), Hüseyin Avni Lifij (1889-1927) ve Namık İsmail (1890-1935), gibi askeri ya da sivil okullardan mezun olmuş ressamlardan oluşan grup içinde, resim eğitimi amacıyla ilk olarak, 1909 yılında Avni Lifij Paris'e gönderilmiş ve ardından 1910 yılında diğerleri, devlet bursu ya da kişisel girişimleriyle Paris'e gitmiştir. Burada Ecole des Beaux Arts'da Fernand Cormon (1845-1924) Atölyesi'nde ya da Julian Akademisi'nde Jean Paul Laurens (1838-1921) gibi hocalardan akademik resim eğitimi almışlardır. Ancak, müzeleri dolaşarak ve kendilerini geliştirerek dışarıda geçerliliğini koruyan İzlenimci akıma da yönelerek Türkiye'de bu akımın temsilcileri olmuşlardır. 1914 yılında, I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile yurda dönmek zorunda kalmışlar ve İstanbul'a geldiklerinde, önemli bir sanat grubu oluşturmuşlardır.

Kendilerinden önceki kuşaktan farklı olarak İzlenimci anlayışta resimler yapan ve Türkiye'de, açık hava resminin temsilcisi olarak kabul edilen grup üyeleri, bunun dışında portre, iç mekân, çıplak, savaş konuları ve günlük hayat sahnelerini resmetmişlerdir. Figürlü resim, iç mekân ya da çıplak konusu çalışınca, figürü bozmayan, natüralist, gözleme dayalı eserler üretmelerine karşılık, açık havada çalıştıkları manzaralarda gün ışığı önemli olmuş ve figürler ışık içinde erimiştir.

Bu kuşak ile birlikte Türk resmi, Akademik-Klasik Gerçekçi geleneğe bağlı ilk devresinden sonra İzlenimciliği esas alan ikinci devresine girmiştir. "Yüz Senelik Türk Resmi Sergisi" için hazırlanan kitapçıkta da, realist bir sanat anlayışına bağlı, tabiata gösterdikleri saygı ve görünüşe olan bağlılıklarıyla Mühendishane-i Berrî-i Hümayun ile Harbiye Mektebi'nden yetişen Şeker Ahmet, Süleyman Seyit, Hüseyin Zekai Paşa, Osman Hamdi Bey, gibi isimler ve naif bir espri içinde, herhangi bir geleneğe dayanmadan saf ve samimi bir intibayla titiz bir işçilikle tual resimleri yapan Salih Molla Aşki, Fahri Kaptan, Ahmed Bedri, Hüseyin Giritli, Osman Nuri gibi isimler, Türk resim tarihinde "Birinci Devre"; İbrahim Çallı, Sami Yetik, Mehmet Ruhi Arel, Nazmi Ziya Güran, Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Avni Lifij ve Namık İsmail ise Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olup Fransa'ya

gönderilen ve dönüşlerinde resim alanında empresyonizme dayanan yeni bir hamle yapan “İkinci Devre”, olarak değerlendirilmişlerdir.¹⁵⁹

1914 Kuşağı sanatçılarının açık havada yaptığı manzaralarında, Boğaziçi, Bebek, Küçüksu, Göksu, Tophane, Süleymaniye, Üsküdar başta olmak üzere İstanbul’un birçok köşesi resme aktarılmıştır. Bunlar da genellikle değişen atmosfer olaylarını, ışık etkilerini göstermek amaçlı yapılmışsa da birçoğunda oldukça sağlam desen anlayışıyla gerçekçi betimlemeler yapılmıştır ve görsel belge değeri ilk gruba göre zayıf kalmakla birlikte, yine de bu değere sahiptirler. Daha çok pitoresk görünümü sunan Boğaziçi ve sokak görünümleri çok sayıda olmasına karşılık, anıtsal yapılar da ele alınmıştır. Neresi olduğu tespit edilemeyen çok sayıdaki sokak resimlerinde, dönemin evleri resmedilirken anıtsal yapıların yer aldığı resimlerde bölgenin, semtin belirlenmesi daha da kolaylaşmaktadır.

Nurullah Berk, “Türk ve Yabancı Resminde İstanbul” adlı kitabında, “İstanbul’a Açılan Pencereleler” başlığı altında, 1914 Kuşağı’nın açık havada yaptıkları İstanbul konulu resimleri için şunları söyler:

“Ressam atölyelerinden pencereler İstanbul’a 1914 de açıldı. Şövaleler, saray, köşk, park ve bahçelerinden Halil Paşa ve Hoca Ali Rıza’yla kurtulmuşken, 1914 de memlekete dönen bir grup ressamla ardlarına kadar açıldılar İstanbul doğasına. Bu yeni dönemin öncüleri Çallı İbrahim, Nazmi Ziya Güran, Feyhaman Duran, Avni Lifij, Namık İsmail ve Hikmet Onat olacaktır.”¹⁶⁰

1914 Kuşağı olarak adlandırılan grubun İstanbul ve mimarisini konu alan resimlerine bakıldığında:

Gruba adını veren İbrahim Çallı, Sanayi-i Nefise Mektebi’nde resim öğrenimi gördükten sonra, devlet bursuyla Paris’te Fernand Cormon Atölyesi’ne devam etmiştir. İbrahim Çallı, İstanbul görünümünde mimari ağırlıklı olarak Rumeli Hisarı, Anadolu Hisarı, Emirgân, Bebek, Baltalimanı, Dolmabahçe ağırlıklı resimler yapmıştır.

1914 Kuşağı sanatçılarının çoğunun üye olduğu Güzel Sanatlar Birliğinin ilkinin 1916’da düzenlediği Galatasaray Sergileri başta olmak üzere, sonrasında 1937-1944 arasında CHP’nin düzenlediği Yurt Gezileri,

¹⁵⁹ **Yüz Senelik Türk Resmi Sergisi**, İstanbul 1956, 2-7.

¹⁶⁰ Nurullah Berk, **Türk ve Yabancı Resminde İstanbul**, İstanbul 1977, 22.

ilki 1939 da açılan Devlet Resim ve Heykel Sergileri gibi etkinliklerde de sanatçıların mimari konulu resimlerinin adlarına sıkça rastlanmaktadır.

1942'de CHP'nin Yurt Gezileri kapsamında İstanbul'da görev alan İbrahim Çallı'nın resimleri arasında, konumuz kapsamına girecek resimleri içinde, "Ayazpaşa'dan", "Rumelihisarı", "Üsküdar'da Cami" ve iki ayrı "Fındıklı Camisi" adlı resmi vardır.¹⁶¹ Rumeli Hisarı da sanatçının çok sayıda resmine konu olmuştur. 1942'de Dördüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne, 1943 yılında Beşinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne, 1948 yılında Dokuzuncu Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne, 1943 ve 1944 yıllarındaki Yurt Gezileri kapsamındaki CHP sergilerine Rumeli Hisarı resimleriyle katılmıştır. İbrahim Çallı, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki "Boğaziçi" (Res.378), "Rumeli Hisarı-Baltalimanı" (Res.379) adlı resimlerinde ve özel koleksiyonlarda yer alan diğer resimlerinde farklı bakış açılarıyla hisarın kulelerini betimlemiştir.

Çallı'nın resmettiği anıtsal yapılar içinde, Bebek Camisi, Nusretiye Camisi, Fındıklı Camisi gibi camiler de önemli yer tutar. Sanatçı, İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda yer alan ve bütünüyle izlenimci tekniği uyguladığı "Bebek İskelesi Önü" adlı resminde de (Res.59) görüldüğü gibi, önde üzerindeki kayıklarla birlikte denizi, geride ise Bebek iskelesi yönündeki kıyıdaki yapıları resmetmiştir. Sanatçı, ışık altında eriyen Bebek Camisi'ni genel hatlarıyla yansıtmıştır. Tek minareli, kare gövdeli ve üzeri kurşun kaplı kubbe örtülü yapının, genel olarak tüm yapısını resme aktarılmıştır. Aynı koleksiyonda Bebek Camisi'ni gösteren bir resmi daha vardır (Res.60). Sanatçının tablo dışındaki desenlerinde de (Res.61, 62) caminin tüm ayrıntıları görülmektedir.¹⁶²

Sanatçının doğrudan mimariyi esas almamakla birlikte, Fındıklı Camisi ve önündeki Koca Yusuf Paşa Sebili'ni gösteren resimleri (Res.90, 92, 93), eskiden cami önünde yer alan sebili göstermesi açısından belgesel değere sahiptir. Sanatçının resmettiği yapılar grubu arasında, Şehzadebaşı'nda Şehzade Camisi avlusundaki türbeler (Res.164) de yer alır.

¹⁶¹ **Cumhuriyet Halk Partisi Resim Sergisi**, sergi kataloğu, 1944, 53, 62. Bu resimler, CHP'nin 1943 ve 1944 yılında açılan sergilerinde sergilenmiştir. Amelié Edgü Ed., **Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri (1938-1943)**, İstanbul 1998, 109.

¹⁶² Karakalem desenler için Bkz. Kaya Özsezgin, **a.g.e.**, 19.

Sanatçının, doğaya yönelik, açık havada gözleme dayalı resimleri yanında, ayrıca William Henry Bartlett'in gravürlerinden yağlıboyaya aktardığı çalışmaları da vardır. Çallı, özel koleksiyonda yer alan bu tür örneklerinden birinde, Azapkapı'daki Saliha Sultan Meydan Çeşmesi ve Sebili'ni (Res.18) betimlemiştir. Sanatçı, Bartlett'in Julia Pardoe tarafından hazırlanan ve Londra'da 1838 yılında yayımlanan "The Beauties Of The Bosphorus" adlı kitabın 36. ve 37. sayfaları arasındaki sayfada yer alan gravürünü (Res.19) yağlıboyaya aktarmıştır.

Res.18- İbrahim Çallı, Azapkapı Çeşmesi, mukavva üzerine yağlıboya, 26.5 x 32.5 cm. (Portakal Kültür ve Sanat Evi, 2002 Kış Müzayedesini "Karahisari", Müzayede Kataloğu, 2002, 76)

Res.19- William Henry Bartlett, Galata'da Çeşme, 19. yüzyıl, gravür. (The Beauties Of The Bosphorus, 37)

Çallı, Kaya Özsezgin'in hazırladığı kitapta, "Tophane Camii ve Türbesi" adıyla geçen resminde¹⁶³ (Res.20) de, William Henry Bartlett'in "The Beauties Of The Bosphorus" adlı kitaptaki "Fountain and mosque of Chahzadè" adı altında yayımlanan gravürünü (Res.21) yağlıboyaya aktarmıştır. Tophane Camisi ve Türbesi'ni değil, Şehzadebaşı'ndaki Şehzade Camisi ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili'ni resmetmiştir.

Res.20- İbrahim Çallı, Tophane Camii ve Türbesi, karton üzerine yağlıboya, 29 x 37.5 cm, Özel Koleksiyon. (İbrahim Çallı, 134)

Res.21- William Henry Bartlett, Şehzade Camisi ve Çeşmesi, 19. yüzyıl, gravür. (The Beauties Of The Bosphorus, 79)

¹⁶³ Bkz. Kaya Özsezgin, **a.g.e.**, 134.

Çallı'nın bir diğer resminde (Res.22), William Henry Bartlett'in "The Beauties Of The Bosphorus" adlı kitaptaki Topkapı Sarayı III. Avlu'sundaki Arz Odası ve III. Ahmet Kütüphanesi'ni betimlediği gravürünü (Res.23) de yağlıboya aktarmış olduğu görülür.

Res.22- İbrahim Çallı, Peyzaj, duralit üzerine yağlıboya, 30 x 40 cm., Özel Koleksiyon. (İbrahim Çallı, 135)

Res.23- William Henry Bartlett, Sarayburnu'nda III. Avlu, 19. yüzyıl, gravür. (The Beauties Of The Bosphorus, 70)

Çallı, Bartlett'in gravürü dışında, Saray'da bizzat bulunarak Hikmet Onat gibi bir seri Topkapı Sarayı resmi yapmıştır. Saray avlularından gözleme dayalı olarak yapıları resmettiği izlenimci nitelikteki resimlerinde

(Res.204, 211, 220, 221) yapılar kendini tanıtıcı niteliktedir. 1947 ve 1949 yılları arasında yaptığı resimleri, 1949 yılındaki Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde sergilenmiştir.¹⁶⁴ 1949 yılında Güzel Sanatlar Birliği'nin 33. Galatasaray Resim Sergisi'ne "Topkapı Müzesi'nden Üçüncü Ahmet Kütüphanesi",¹⁶⁵ Ankara Halkevi Sergi Salonu'nda 2 Ocak-2 Şubat 1949 tarihlerinde açık kalan Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde, "Revan Köşkü", "Topkapı Sarayı'ndan İstanbul'a Bakış", "Topkapı Sarayı'nda Bir Köşe", "Üçüncü Ahmet Kütüphanesi" adlı resimleri, ve 15 Nisan-15 Mayıs 1950 tarihleri arasında açık kalan Onbirinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde de "Topkapı Müzesi'nde Revan Köşkü" adlı resmi sergilenmiştir.¹⁶⁶ Özel Koleksiyondaki "Donanmayı Hümayun Sarayburnu'nda" (Res.189) ve İstanbul Deniz Müzesi Koleksiyonu'ndaki "Yalı Köşkü Önünde Türk Donanmasının Geçit Merasimi" resimlerinde (Res.187) de, Sarayburnu'nda Topkapı Sarayı'nı ve deniz kıyısındaki köşklerini resmetmiştir. Dolmabahçe Sarayı da (Res.170) sanatçının resmettiği yapılar arasındadır.

Sanatçının Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonunda yer alan ve koleksiyonda adı "Ortaköy Camisi" olarak geçen yağlıboya resmi de (Res.107) mimariyi konu alır. Resimdeki yapı, Ortaköy Camisi değil, Tophane'deki Nusretiye Camisi'dir. Resimde, cami ve Tophane Saat Kulesi genel hatlarıyla verilmiştir. Sanatçının resminin ön planındaki sağdaki büyük gemiler ve soldaki kürekçileriyle birlikte kayıklar, Thomas Allom'un Walsh'ın "Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor" adlı eserinin birinci cildinde yer alan "Nusretiye Camisi" gravürünü akla getirir. İki resim karşılaştırıldığında, genel görünüm büyük oranda benzemesine karşılık, kulenin Allom'un gravüründe üç katlı iken Çallı'nın resminde dört katlı olması ve caminin cephesindeki farklılıklar gibi ayrıntılarda birtakım farklılıklar görülür.

Çallı'nın resmettiği yapılar arasında, Emirgân'daki tarihi Çınaraltı Meydanı ve Emirgân Meydan Çeşmesi de yer alır (Res.286, 287, 288). Çallı, başta İş Bankası Koleksiyonu olmak üzere, Merkez Bankası Koleksiyonu ve

¹⁶⁴ Kıymet Giray, **Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu**, İstanbul 2000, 138.

¹⁶⁵ **Güzel San'atlar Birliği 33 üncü Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916-1949**, sergi broşürü, İstanbul 1949, 6.

¹⁶⁶ Kıymet Giray, **Çallı ve Atölyesi**, İstanbul 2000, 71-72.

özel koleksiyonlarda da görülebildiği gibi sekizgen planlı, mermer gövdeli, üstü kurşun kaplı iki kademeli üst örtüyle örtülü meydan çeşmesi ve önündeki açık kahvenin çok sayıda resmini yapmıştır.¹⁶⁷

Bahriye Mektebi'nden mezun olduktan sonra, Sanayi-i Nefise Mektebi'ne devam eden ve mezun olunca, Osman Hamdi Bey'in aracılığıyla Bahriye Nezareti'nden özel izinle, Paris'e gönderilen ve burada iki sene Cormon atölyesinde resim eğitimi gören Ali Sami Boyar'ın figür, portre, tarihi konulu resim ve manzara çalışmaları yanında mimari ağırlıklı resimleri de oldukça fazladır. 1914 Kuşağı'nın İzlenimci eğilimlerini benimsemiş ve bu türde eserler vermiş olan sanatçı, sonradan gerçekçiliğe yönelmiştir.¹⁶⁸ Mimari betimlemelerinde, Ayasofya başta olmak üzere, ışık oyunlarına yer verdiği iç mekân resimleri önemlidir. Konumuz kapsamında, İstanbul'un anıtsal yapılarını büyük bir titizlikle resmetmiştir. Sanatçı, 1935 yılında Ayasofya Müzesi Müdürü olarak görev almış ve yaş haddi nedeniyle 1944 yılında emekli olana kadar müdürlüğünü sürdürmüştür.¹⁶⁹ Bu görevi sırasında, Ayasofya ve tarihi ile ilgili bir kitap hazırlamış ve kendi yaptığı Ayasofya resimleriyle süslediği kitabı, Türkçe-İngilizce olarak 1943 yılında yayımlanmıştır.¹⁷⁰ Müze müdürü olarak yıllarca Ayasofya'ya hizmet vermesi, araştırmalar yapıp, kazılara katılması ve yine Ayasofya'da Açık Hava Müzesi kurması ve bir kitap hazırlaması gibi nedenleri de göz önüne alırsak, gerek iç mekân, gerekse dış görünüm olarak sanatçının, kaleminden, fırçasından çıkan Ayasofya resimlerinin ayrıcalıklı bir yeri vardır.

Sanatçı, Türk mimarisine de hayrandır ve resim ve mimariyi birbirine bağdaştırmıştır.

“Bugünkü resim sa'natı da, mimarlık gibi, kuvvetini volume esasından, kütleli san'at güzelliğinden alır. Resimde gözü yoran detayların şekillerin bağdaşması, hattâ, mimaride siluet üzerindeki çıkıntılara sitil yaratan bir durum verilmesi, en esash şarttır. Türk mimarisinin bütün dünyaya hayret veren

¹⁶⁷ Çallı'nın Emirgân'daki tarihi Çınaraltı Meydanı ve Emirgân Meydan Çeşmesi'ni konu alan resimleri için bkz. Gül Sarıdikmen, “Resimlerde Emirgân Meydan Çeşmesi”, **Fen Edebiyat MSGSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.5, İstanbul 2006, 170-173.

¹⁶⁸ Sezer Tansuğ, “Boyar, Ali Sami”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 199, 280.

¹⁶⁹ Engin Özdeniz, **a.g.e.**, 208.

¹⁷⁰ Ali Sami Boyar, **Ayasofya**, İstanbul 1943.

kudreti bu ince görüşün mahsulü olmasındandır. Dedelerimiz bu estetik güzelliği garpten beş asır evvel sezmişler ve keşfetmişlerdir. Süleymaniye, Selimiye, Sultanahmet Camileri, türbeler, geniş saçaklı çeşmeler, sebiller, hep o mimarî güzelliğin yaşayan örnekleridir.

Temeli, Fatih'in ilk şehremini olan Süleyman bey tarafından atılan Türk İstanbul'un ana mimarisi de, mecmu heyeti ile beraber bu esasın değerli bir nümunesidir.

... her kullandığı eşyayı bedii zevkine göre hazırlayan dedelerimiz, mimarilerini de bu yüksek zevklerinden doğan ilhamlarla yaratmışlar ve inkişaf etmişlerdir. Günün her saatinde, yakından veya uzaktan, hattâ gece karanlığında bile güzelliğinden hiçbir şey kaybetmiyen Türk mimarisinin sırrı bu noktadadır.”¹⁷¹

Yedikule, Kariye Camisi, Süleymaniye Cami Avlusu, Ayasofya Sultan İbrahim Türbesi, Laleli Cami Kapısı, Bebek Camisi ve Taş Han da sanatçının resmettiği yapılar arasındadır. Sami Boyar için 1959'da İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nde açılan sergideki eserlerin listesinde, başta Ayasofya'dan görünümüleri olmak üzere pek çok yapının adı geçer.¹⁷² Sanatçının suluboya resimleri incelendiğinde, oldukça güçlü bir desene sahip olduğu görülür. Desen üzerine suluboya ile renklendirmeler yapmıştır. Bu resimlerde konumuz açısından mimariyi gerçeğe uygun resmetmeye çalışmış olduğu ortaya çıkar. Yağlıboya resimleri ise izlenimci nitelikte, açık havada çalışılmış örneklerdir ve Bebek sahilini konu alan resminde (Res.58) olduğu gibi, mimari manzara içersinde pitoresk bir görünüm olarak belirir.

Ali Sami Boyar, MSGSÜ İRHM'deki suluboya “Aya İrini” resminde (Res.44), ön planda Aya İrini'yi ve geriye doğru yeşillikler içinde Topkapı Sarayı'nın avlularını ve Adalet Kulesi başta olmak üzere buradaki yapıları, denizi ve karşı sahilini gerçeğe uygun olarak resmetmiştir. Fenari İsa Camisi de sanatçının gerçeğe uygun betimleri arasındadır (Res.89).

¹⁷¹ Sami Boyar, “Güzel San'at Zevki”, Radyo Konferanslarından, **Radyo Mecmuası**, Mart 1947, C.6, 63 aynen alıntı, **Ressam Ali Sami Boyar A Well Known Turkish Painter**, Der. Bedi N. Şehsuvaroğlu, İstanbul 1959, 68-69.

¹⁷² Liste için bkz. **Ressam Ali Sami Boyar A Well Known Turkish Painter**, İstanbul 1959, 8.

Sanatçının yaşadığı, vaktini geçirdiği yerler resimlerinden de takip edilebilmektedir. Kendisi de Laleli’de adını taşıyan bir apartmanda¹⁷³ yaşamış olan Ali Sami Boyar, suluboya “Laleli Camii Kapısı”¹⁷⁴ resminde (Res.24), Laleli Külliyesi’nin avlu kapısından çıkan yaşlı bir satıcıyı betimlemiştir.

Res.24- Ali Sami Boyar, Satıcı, 38.5 x 27cm, kağıt üzerine suluboya, Özel Koleksiyon. (Sanat Dünyamız 88 Başlangıcından Bugüne Türk Resmi İçin Bir Müze Denemesi, 72)

¹⁷³ Âdil Öner, “Ressam Sami Boyar’ın Hal Tercümesi”, **Ressam Ali Sami Boyar A Well Known Turkish Painter**, Der. Bedi N. Şehsuvaroğlu, İstanbul 1959, 16.

¹⁷⁴ Resmin adı, **Ressam Ali Sami Boyar A Well Known Turkish Painter** adlı kitapta “Laleli Camii Kapısı”, bir başka yayında ise “Satıcı” olarak geçer. Bkz. **Sanat Dünyamız 88 Başlangıcından Bugüne Türk Resmi İçin Bir Müze Denemesi**, İstanbul 2003, 72.

18. yüzyıl Osmanlı mimarlığının güzel bir uygulaması olan Laleli Külliyesi, Sultan III. Mustafa (1757-1774), döneminde inşa edilmiştir. Eskiz boyutundaki suluboya resimde, anıtsal camiyi çevreleyen duvarın tam köşesinde yer alan, yuvarlak kemerli giriş açıklığı ve üzeri tepesi alemli, kurşun kaplı tekne tonoz örtülü olan anıtsal kapı ve arkasında camiden bir bölüm görülür. İki renkli mermer kemer ile üst örtü arasında, kitabe panosu yer alır. Kapının solunda oldukça dekoratif küçük bir çeşme, sağında ise küçük bir kulübe vardır. 1960'lardaki bir fotoğrafta¹⁷⁵ da girişin sağında ayrı bir birim olarak bu kulübe de görülür.

Anadolu Hisarı ve karşısındaki Rumeli Hisarı yerli ve yabancı pek çok ressamın pek çok resmine konu olmakla birlikte, onlardan çok uzakta kalan Yedikule Hisarı pek resmedilmemiştir. Yedikule Hisarı'nın bir kulesi, Ali Sami Boyar'ın suluboya resmine konu olmuştur.

Ali Sami Boyar, Özel Koleksiyon'da yer alan kağıt üzerine suluboya "Hisar" resminde (Res.25), resmin birinci planı doldurarak geriye doğru daralarak resmin ortasında sonlanan toprak bir yola yer vermiştir. Yol ve oldukça geride olduğu izlenimi veren küçük cami gözü derinlere çeker. Buna karşılık sol kısımda ise oldukça anıtsal olarak çok gen gövdeli, üzeri dendanlı ve üstünde iki yanda ağaç büyümüş olan kuleyi resmetmiştir. Kulenin hemen önünde de ağaçlıklı küçük bir bahçe içinde bir ev yer alır. Öyle ki suluboya resminde görülen kule tepesindeki ağaçlar, kule dibindeki ağaçlı, bahçeli ev, yolun karşısındaki evler ve gerideki caminin yükselen minaresi, İstanbul'daki kulelerle ilgili çok önemli ve kapsamlı araştırma yapan Albert Gabriel'in "Chateaux Turcs du Bosphore" adlı kitabındaki bir fotoğrafta da görülür.

---

¹⁷⁵ Foto için bkz. Gülsün Tanyeli, "Laleli Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1994, 190.

Res.25- Ali Sami Boyar, Hisar, kağıt üzerine suluboya, 38 x 26 cm, Özel Koleksiyon. (Sanat Dünyamız 88, 62)

Foto.12- Yedikule, 1940'lı yıllar. (Chateaux Turcs Du Bosphore, Pl. XXVI 2'den ayrıntı)

Grubun önemli isimleri arasındaki Hüseyin Avni Lifij, gerek figürlü, gerek figürsüz manzara çalışmaları içinde, İstanbul'u çok sayıda resminde konu etmiştir. Sanatçı, figürlü ya da figürsüz manzaralarında İstanbul ve Ankara, Afyon gibi Anadolu'dan görünümüyle, köy, kasaba, mezarlık, çeşme, sebül, cami, medrese, türbe, han, hamam, kale, sur, sur kapısı, köprü, su kemeri, müze, postane, gar, çarşı, kilise, evler, sokak ve mezarlık görünümüleri gibi hemen hemen tüm mimari örneklerini, kimi zaman mimariyi öne çıkaracak biçimde, kimi zamanda doğa görünümünü içerisinde ele almıştır.

Sanatçının doğrudan açık havada çalıştığı poşadları, yerinde gözleme dayalı gerçekleştirdiği resimleri, eskizleri, yanında fotoğraftan yaralandığı ve bizzat kendi çektiği fotoğraflardan da resimler ürettiği bilinmektedir.¹⁷⁶ Bir süre Sanayi-i Nefise Mektebi'ne devam eden sanatçı, resim eğitimi görmesi için Halife Abdülmecit Efendi tarafından 1909'da burslu olarak Paris'e gönderilmiş ve burada Cormon atölyesine devam etmiş, aynı zamanda Guillemet (Jean Baptiste Antoine) (1842-1918) ve Lecomte Du Nouÿ'dan (1842-1923) da resim dersleri almıştır.¹⁷⁷ Akademik eğitim almasına karşılık, İzlenimciliğe yönelen sanatçı, suluboya, pastel, fügen, renkli kalem, çini mürekkep ve yağlıboya gibi çok çeşitli malzemeler ile manzaralar, poşadlar, figürler, çıplaklar, figürlü kompozisyonlar, sembolik, mitolojik, alegorik, savaş, tarihsel konulu kompozisyonlar, natürmortlar yapmıştır.

Avni Lifij'in İstanbul'u konu alan resimleri incelendiğinde, sanatçının İstanbul'un Avrupa yakasını resimlerine aktardığı dikkat çeker. Adeta Avrupa yakasının ressamı olarak nitelendirebileceğimiz sanatçı, özellikle oturduğu semt olan Laleli, Süleymaniye, Fatih, Eyüp, Haliç, tarihi yarımada ve çevresini resimlerine aktarmıştır. Nurullah Berk, sanatçıyı "İstanbul portrecisi ve İstanbul şairi" olarak nitelendirir.¹⁷⁸

Laleli'deki evinden görünen ve Laleli Hamamı olarak da anılan Çukur Çeşme Hamamı, sanatçının pek çok resmine konu olmuştur. 1923-1936'da

¹⁷⁶ Avni Lifij'in gerek açık havada gerçekleştirdiği poşadları, eskizleri ve gerekse fotoğraflardan yararlanarak yaptığı çalışmaları üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Kâmil Gören, **Avni Lifij**, İstanbul 2001, 266-341.

¹⁷⁷ Ahmet Kâmil Gören, **a.g.e.**, 24.

¹⁷⁸ Nurullah Berk, **a.g.e.**, 22, 25.

kısım kısım yıktırılarak ortadan kaldırılmış¹⁷⁹ olan hamam, Lifij'in resimlerinde canlanmaktadır.¹⁸⁰ Yine Laleli'deki Bodrum/Mesih Paşa Camisi olarak da bilinen Myrelaion/Mirelaion Manastırı'nın kilisesi, 1986'daki restorasyonundan önceki harap haliyle Avni Lifij'in resimleri (Res.69) ve çektiği fotoğrafları arasında yer alır.

Günümüze ulaşmayan yapılar arasındaki, Kocamustafapaşa Altımermer'deki Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi de Lifij'in en çok resmettiği yerler arasındadır (Res.141, 142). Girişi üzerinde yer alan orijinal minare düzenlemesiyle 1945'de tamamen ortadan kaldırılan ve günümüzde yerinde bambaşka bir cami görülen Tulumcu Hüsam Mescidi, farklı zamanlarda, farklı ışık şartları altında, sanatçının resimlerine konu olmuştur.¹⁸¹

Sanatçının mimariyi konu alan karakalem çizimlerinde desen sağlamlığı ön planda iken, yağlıboya resimlerinde, poşadlarında renksel nitelikler daha ağır basar ve serbest fırça kullanımı, renk, ışık önem kazanır. Ayasofya, Zeyrek Kilise Camisi, Sultanahmet Camisi, Süleymaniye Camisi, Fatih Camisi, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, Topkapı Sarayı ve çevresi, Arkeoloji Müzesi, Sirkeci Garı, Şehzadebaşı Direkleri, sanatçının desen, poşad ve tablolarında kimi zaman fotoğraf, kimi zaman gözleme dayalı olarak yer almıştır. Kadırga Sokullu Camisi (Res.96), Süleymaniye Camisi (Res.133), Koca Mustafa Paşa/Sünbül Efendi Külliyesi Avlusu (Res.163) de sanatçının resmettiği yapılar arasındadır.

Sanatçının gerçeğe uygun betimlerine, özel koleksiyonda yer alan "Fatih Camii Çorba Kapısı ve Nakşidil Sultan Sebili Önünde Deveci" adlı resmi (Res.26) güzel bir örnek oluşturur. Avni Lifij'in resminde, Nakşidil Sultan Sebili ve Fatih Camisi betimlenmiştir. Lifij'in resminin sağında birinci planda, 1818 tarihli Nakşidil Sultan Sebili'nin biri tam, biri yarım olmak üzere iki pencere açıklığının olduğu alan görülür. Sebilin yükseldiği

¹⁷⁹ Semavi Eyice, "Çukur Çeşme Hamamı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul 1994, 537-538.

¹⁸⁰ Çukurçeşme Hamamı resimleri ve Lifij'in çektiği fotoğraf için bkz. Ahmet Kâmil Gören, **a.g.e.**, 310-311.

¹⁸¹ Lifij'in bu yapıyla ilgili resimleri için bkz. Ahmet Kâmil Gören, "Sanatçı-Konu İlişkisi Bağlamında Lifij'in Fırçasından Tulumcu Hüsam Camii", **Artist**, S.9, İstanbul Haziran 2003, 32-36.

iki basamaklı mermer podyum üzerinde, mermer etek bölümü ve yuvarlak kemerli sütunlar arasında kemer açıklığına göre gelişen yuvarlak kemerli madeni döküm şebekeler gibi ayrıntılar, gerçeğe uygun olarak resme aktarılmıştır. Resmin birinci planında solda ise bir deveyi tutan bir erkek ile geriye doğru bir kadın ve iki erkek figür daha vardır. Figürlerin arka kısmında ise Fatih Külliyesi'nin avlu duvarı ile Çorba Kapısı gerisinde anıtsal olarak yükselen Fatih Camisi ve bir minaresi yer alır. Sanatçı oldukça güçlü bir desen anlayışıyla, gerçekçi olarak yapıları aktarmıştır. Resmin solundaki deveci ve deve için fotoğraftan yararlanmış¹⁸² Deveci ve deve figüründe olduğu gibi yapılarda da fotoğraftan yararlanmış olmalıdır.

Res.26- Avni Lifij, Fatih Camii Çorba Kapısı ve Nakşidil Sultan Sebili Önünde Deveci, 58 x 47 cm., Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 276)

Avni Lifij'in fotoğraf kullanımına bir diğer örnek, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'ni konu alan resimleridir (Res.27-28-29).

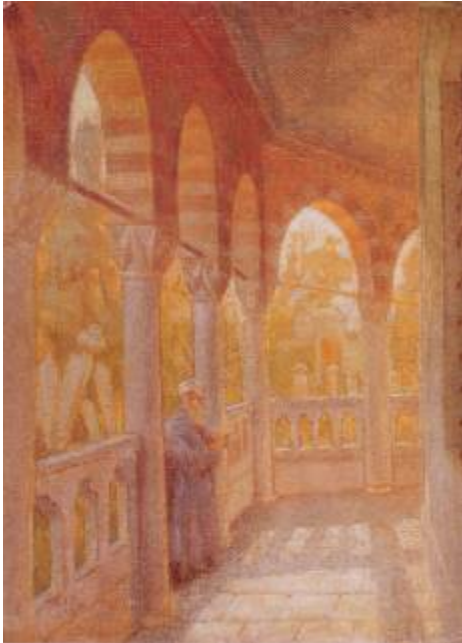
¹⁸² Foto için bkz. Ahmet Kâmil Gören, **Avni Lifij**, İstanbul 2001, 276.

Foto.13- Avni Lifij, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi. (Avni Lifij, 286)

Res.27- Avni Lifij, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, kağıt üzerine karakalem ve beyaz boyalı kalem, 31 x 24 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 305)

Res.28- Avni Lifij, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nde Hoca, tuval üzerine yağlıboya, 39 x 29 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 286)

Res.29- Avni Lifij, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nden İzlenim, karton üzerine yağlıboya, 15 x 10 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 305)

Sanatçının kendi çektiği fotoğrafı,¹⁸³ bundan çizdiği deseni ve yaptığı yağlıboya resimleri, onun desen ve yağlıboyaları arasındaki farklı bakış, yorum ve tekniğini ortaya koyar.

Adnan Çoker, Lifij'in hemen her resmindeki "gölgelerin, tarafsız kahverengi ve koyu gri renklerden arındırılma tasası"nın "Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nde Hoca" resminde de gözlemlendiğini ve bazı Meşrutiyet sanatçılarının da ortak sorunu olan çizgisel perspektifin, Lifij'in de bir kenara bırakamayacağı bir değer olduğunu ve Meşrutiyet öncesi birçok Türk sanatçısının da başlıca sorunlarından olan perspektif biliminin, tabloya uygulanmasının soyut sorun gibi ele alınamayacağını, yerel konuların özellikle anıtların resmedilmesinin bu sorunla sıkı ilişkisi olduğunu belirtip, Lifij'in de göz ardı etmediği anıtların resmedilmesi sorununa örnek olarak aldığı bu yapıtı, sanatçının hem çizgisel desen bilgisini, hem de boyasal poşad özelliğini gösteren bir sentez niteliğini vurgulayan bir örnek olarak ele alır."¹⁸⁴

Avni Lifij'in gerçeğe uygun betimleri yanında, Haliç görünümünü içeren ve "Haliç Görünümü/Fantastik Görünü" adlarıyla geçen resimlerinde olduğu gibi, manzaradaki mekânın adeta düşsel bir görünüme dönüştürdüğü resim örnekleri de vardır.¹⁸⁵ İzlenimci kuşağın önde gelen isimlerinden biri olan Lifij, 19. yüzyıl sonunda Paris'te ortaya çıkan Sembolizm akımından da etkilenmiştir. Özellikle, P. Puvis de Chavannes'dan etkilendiği bilinen¹⁸⁶ Lifij, Sembolist sanatçıların eserlerinde görülen dinsel, mistik, mitolojik, alegorik konuları birçok resminde ele almıştır.

İzlenimci Kuşak içinde daha çok portreleriyle ün salan Feyhaman Duran, İstanbul'u resimlerine taşıyan sanatçılar arasında yer alır. Feyhaman Duran Mektebi Sultani'de, Viçen Arslanyan ve Şevket Dağ'dan resim dersleri almıştır. Ressamlık mesleğinde portreleri ile ün yapan ve

---

¹⁸³ Fotoğraf, tezimizde sağ-sol çevrilerek kullanılmıştır. Fotoğrafın yayımlanmış olduğu kaynakta, baskı tam tersidir. Fotoğraf için bkz. Ahmet Kâmil Gören, **a.g.e.**, 286.

¹⁸⁴ Adnan Çoker, **Avni Lifij Poşadlar**, İstanbul 1984, XXVIII.

¹⁸⁵ Lifij'in Haliç görünümünü içeren resimleri için bkz. Ahmet Kâmil Gören, **a.g.e.**, 226-227, 294.

¹⁸⁶ Ahmet Kâmil Gören, **a.g.e.**, 221.

Türk resmi içine portrecilik türünü yerleştiren sanatçı, 1910 yılında Abbas Halim Paşa ve ailesinin fotoğraftan portrelerini yapmış ve portreleri çok beğenen Halim Paşa'nın aracılığıyla, aynı yıl Paris'e giderek Julian Akademisi'nde Jean-Paul Laurens Atölyesi'nde ve Ecole des Beaux Arts'da Cormon Atölyesi'nde çalışmıştır.

Sanatçının açık havada, gözleme dayalı çalıştığı resimlerinde, anıtsal yapılar içinde özellikle Anadolu Hisarı ve Rumeli Hisarı, Topkapı Sarayı görünümleri ağırlıktadır. Süleymaniye'deki evinin çevresini yansıtan sokak görümleri yanında, Boğaz manzaraları da önemlidir. Sanatçı, açık havada çok sayıda poşad, eskiz yapmıştır. Yağlıboya ile çalışmayı seven sanatçı, aydınlık ve saf renkleri kullanmıştır. Gül İrepoğlu'nun da belirttiği gibi, çok hızlı resimler yapan Feyhaman'ın bazı resimleri bitmemiş gibi görünmekle beraber, bunlar aslında hızlı çalışılmış ve anlık izlenimi yakalayabilmiş, tamamlanmış eserlerdir. Sanatçı, yağlıboya zaman zaman en uçucu görüntüleri verebilecek bir teknik düzeye ulaştırmıştır.¹⁸⁷

Sanatçı ve kendisi gibi ressam olan eşi Güzin Duran (1898-1981), 1943-1947 yılları arasında Topkapı Sarayı Müzesi'nde çalışmalar yapmışlardır.¹⁸⁸ Savaş sırasında müze koleksiyonunun bir bölümü Niğde'ye taşındığından, müzeye ziyaretçi alınmamıştır.¹⁸⁹ Feyhaman ve Güzin Duran bu süreçte, çok sayıda ve ayrıntılı olarak hem iç mekân, hem de dış mekân görünümleri aktaran resimler yapmışlardır. Feyhaman Duran'ın İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek Koleksiyonu başta olmak üzere resmi ve özel koleksiyonlarda yer alan Topkapı Sarayı görünümlerinde (Res.191, 198, 202, 203, 205, 212, 214, 215, 216), izlenimci nitelikte, ışığın ve rengin öne çıktığı, ancak desen sağlamlığının da yine kendini gösterdiği gözlemlenir. Anadolu Hisarı (Res.344, 346, 347, 348, 351) ve Rumeli Hisarı (Res.370, 375, 377) görümlerinde de aynı durum söz konusudur. Sanatçı, 1930'larda Beyazıt'taki evine taşınmış ve buraya taşındıktan sonra yazlığa

¹⁸⁷ Gül İrepoğlu, **Feyhaman Duran Resme Adanmış Bir Yaşam**, Ankara 2001,47.

¹⁸⁸ Gül İrepoğlu, **Feyhaman**, İstanbul 1986, 38.

¹⁸⁹ A. Gül İrepoğlu, **İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek Koleksiyonu**, ed. V.Belgin Demirsar Arlı, İstanbul 2004, 134.

Büyükada'ya, daha sonraları ise Anadoluhisarı'na gitmiştir.¹⁹⁰ Sanatçının Anadolu Hisarı'nda hisar ve çevresini, Anadoluhisarı Namazgâhı'nı (Res.43), Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nı (Res.259) konu alan resimleri de bu yazlık süreçlerinde yapılmış olmalıdır. Yine Büyükada'yı konu alan çok sayıda resmi vardır. Sanatçı ve eşinin oturduğu evin yer aldığı Beyazıt ve çevresi, Beyazıt Meydanı ve Beyazıt Camisi başta olmak üzere resimlerine (Res.57) de konu olmuştur. Sakıp Sabancı Müzesi'nde yer alan 1936 tarihli "Kabataş Rıhtımı" adlı resmi de (Res.171) Güzel Sanatlar Akademisi'nin rıhtımından Fındıklı, Kabataş, Dolmabahçe sahilini yapılarıyla birlikte belgeler niteliktedir. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek Koleksiyonu'nda Güzin Duran'ın da Topkapı Sarayı'nı (Res.213, 219, 222) ve Anadolu Hisarı'nı (Res.345) konu alan resimleri vardır.

İzlenimci kuşağın bir diğer sanatçısı Namık İsmail'in İstanbul'daki yapıları konu alan mimari ağırlıklı resimleri az sayıdadır. Namık İsmail, 1912'de Galatasaray Sultanisi'nin son sınıfındayken resim öğrenimi için ailesi tarafından Paris'e gönderilmiş ve bir süre Julian Akademisi'ne devam ettikten sonra, Corman Atölyesi'ne geçmiştir. Sonrasında, Berlin'de Alman İzlenimcilerinden olan ve bir ara Dışavurumcu anlatıma yaklaşan bir üslup geliştiren, Lovis Corinth (1858-1925) ve Max Liebermann (1847-1935) atölyelerinde de resim çalışmalarını sürdürmüştür. Paris dönüşü izlenimci, Berlin dönüşünde ise dışavurumcu anlayışa yaklaşan eserler üretmiştir. Sanatçı, 1914 Kuşağı'nın izlenimciliğine pek fazla bağlı kalmayıp, kısa süre sonra dışavurumcu sayılabilecek bir renk ve fırça tekniğine yönelmiştir.¹⁹¹

Namık İsmail, savaş resimleri, manzara, kent görünüşleri, portre, figür, natürmort, iç mekân gibi konuları ele almakla birlikte en çok manzara, portre, figür ve çıplaklarında üslup özelliklerini göstermiştir. Kent görünüşlerinde Bursa, Ankara, İstanbul ve yurt dışında bulunduğu süreçte İtalya'da Venedik ve Fransa'da Paris'ten görünüşler ve mimarileri sunan resimler yapmıştır. Bursa Ulu Camisi'ni konu alan resimleri, sanatçının mimari resimlerinin en başarılı örnekleri arasındadır. Namık İsmail, İstanbul Ticaret Odası Resim Koleksiyonu'nda yer alan, "İstanbul",

¹⁹⁰ Gül İrepeoğlu, **Feyhaman Duran Resme Adanmış Bir Yaşam**, Ankara 2001, 13.

¹⁹¹ Zeynep Rona, **Namık İsmail**, İstanbul 1992, 21-22.

1926 tarihli yağlıboya “Sirkeci Rıhtımı”, “Kapalı Çarşı Yorgancıları”¹⁹² gibi, İstanbul’u konu alan çok az sayıdaki resimlerinde görüldüğü gibi daha çok liman ve genel görünümlere yönelmiştir.

İzlenimci Kuşak içinde yer alan Mehmet Ruhi Arel, daha çok figürlü kompozisyonlara yönelmiş ve mimari konulu resimleri diğer konulara göre daha az tercih etmiş, genelde mimariyi fon olarak ele almıştır. Harbiye Mektebi ve Sanayi-i Nefise Mektebi’nde eğitim gören Ruhi Arel, mezuniyetinden sonra, 1910’da devlet tarafından resim eğitimi için Paris’e gönderilmiş ve Cormon Atölyesi’nde çalışmıştır. Sanatçının aldığı akademik eğitimin etkisiyle, hem akademik gerçekçi anlayışta resimler, hem de 1914 Kuşağı sanatçıları içinde yer alan İzlenimci anlayış ile resimler yapmış olduğu görülmektedir. Sağlam deseni ve kompozisyonu olan sanatçı, figürlü kompozisyonlar, portreler, gündelik yaşam sahneleri ve canlı modelden çıplak resimleri yapmıştır.

Ruhi Arel’in mimari ve figür ağırlıklı resimleri arasında, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi’nde yer alan yine ön planda figürlerin olduğu “Atatürk’e İstikbal” resmi (Res.169), Dolmabahçe Sarayı ve çevresinden bir görünüm sunar. Sanatçı, Galatasaray sergilerine katılmış ve sergilenen eserleri arasında Haliç, Kasımpaşa, Kağıthane görünümleri de yer almıştır.

Sanatçının konumuz kapsamındaki en güzel resim örneği, Fatih Kaymakamlık Binasını resmettiği, 1926 tarihli yağlıboya “Fatih Kaymakamlığı” tablosudur (Res.30). Sanatçının ön planda figürlere yer verdiği manzara içindeki kaymakamlık binası, izlenimci teknikle resme aktarılmıştır. Işığın ve rengin ön planda olduğu resimde, yapı genel hatlarıyla tanınabilmektedir.

---

¹⁹² Resimler için, **İstanbul Ticaret Odası Resim Koleksiyonu**, İstanbul 2001, 11, 16, 22. Ahmet Kâmil Gören, sanatçının “Kapalı Çarşı Yorgancıları” adıyla geçen resminin, “Mısır Çarşısı” görünümü olduğunu belirtir. Ahmet Kâmil Gören, “Türk Resminde Adı Konulmayan Yapıtlar: 2 Namık İstanbul’un Mısır Çarşısı”, **Tombak**, S.15, 1997, 84-88.

Res.30- Mehmet Ruhi Arel, Fatih Kaymakamlığı, 1926, yağlıboya, 81 x 66 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Türk Deniz Subayı Ressamları, 108)

İzlenimci Kuşağın bir diğer sanatçısı Sami Yetik Harbiye’de, ressam Hoca Ali Rıza’dan resim dersi almış ve 1898 yılında mezun olup daha sonra Sanayi-i Nefise Mektebi’ne devam etmiştir. Akademik bir resim eğitimi alan sanatçı, Mahmut Şevket Paşa’nın izniyle Paris’e giderek, 1910-1912 yılları arasında Julian Akademisi’nde Laurens’in atölyesinde ve “Ecole Pigié” de sanatını geliştirmiştir.¹⁹³ Sanatçı, Paris’te izlenimci renk anlayışına yönelmiştir. 1912 yılında yurda dönmüş ve Balkan Savaşı nedeniyle Edirne’deki cepheye gönderilmiştir. Daha çok manzara, savaş ve kahramanlık konulu tablolarıyla ün yapmıştır.

Fatih’te yaşamış ve resim öğretmenliği yapmış olan ressam Sami Yetik, İstanbul görünümünü resimlerine aktarmıştır. Sanatçı, Bebek’te Bebek Camisi, Saraçhanebaşı’ndaki Amcazade Hüseyin Paşa Medresesi, başta olmak üzere, değişik sokak görünümleri, Zekeriyaköy’deki eski evler, Selimiye Kışlası, Salacak, Kız Kulesi, Rumelihisarı ve Boğaz manzaralarını

¹⁹³ Kaya Özsezgin, **Sami Yetik**, İstanbul 1997, 22.

resimlerine aktarmıştır. Yetik, İstanbul dışında Ankara, İzmir ve Bursa'dan da doğa ve mimariyi yansıtan resimler yapmıştır.

Sanatçının Laleli'deki Bodrum Camisi'ni gerçeğe uygun olarak betimlediği resmi, konumuz açısından önemlidir. "Peyzaj" adıyla geçen izlenimci nitelikteki yağlıboya resmin (Res.68) merkezinde, anıtsal olarak Bodrum/Mesih Paşa Camisi'ni etrafı açık alan ve yapının kendisinin harabe halini betimlemiştir. Tarihsiz olan resim diğer örneklerle göre dış gerçekliğe daha bağlıdır ve yapının harabe halini belgeler niteliktedir.

Sami Yetik'in "Amca Hüseyin Paşa Medresesi" adıyla geçen ve tarihleri 1928 (Res.31) ve diğerininki 1939 olan (Res.32) iki yağlıboya resim, birbirinin benzeridir. Aralarındaki en belirgin fark, sağda yer alan ahşap tekerlikli at arabasının konumlanmasıdır. Kış manzarası sunan izlenimci nitelikteki her iki resimde de, kubbe örtülü medrese ve odaları orta planda ışıklı olarak yer alır. Sanatçı, aynı yerin farklı ışık altında görünümünü vermiştir. Düzenli olarak Galatasaray Sergileri'ne katılan sanatçının çok sayıda resmi sergilenmiş ve bunlar arasında, 1938'deki 22. Galatasaray Resim Sergisi'nde "Amca Hüseyin Paşa Medresesi"¹⁹⁴ ve 1941'deki 25. sergide ise "Hüseyin Paşa Medresesi"¹⁹⁵ adındaki resimleri de yer almıştır.

Sami Yetik, farklı ışık etkisi altında, izlenimci nitelikte, açık havada gerçekleştirdiği "Bebek Koyu" adlı resimlerinde de (Res.33, 34, 35) Bebek Camisi'ni resmetmiştir. Eskiz boyutunda, açık havada çalışıldığı anlaşılan resimlerde, cami, ışık ve renk lekeleri altında erimiştir ve serbest fırça vuruşları, gün ışığı renkleriyle, pitoresk bir görünüm ve sanatçının tekniğini yansıttığı bir araç halindedir.

---

¹⁹⁴ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 22 inci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1938, 18.

¹⁹⁵ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 25 inci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1941, 30.

Res.31- Sami Yetik, Amca Hüseyin Paşa Medresesi, 1928, duralit üzerine yağlıboya, 94 x 118 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 183)

Res.32- Sami Yetik, Amca Hüseyin Paşa Medresesi, 1939, tuval üzerine yağlıboya, 100 x 125 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 203)

Res.33- Sami Yetik, Bebek Koyu, 1940, tuval üzerine yağlıboya, 21.5 x 28.5 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 210)

Res.34- Sami Yetik, Bebek Koyu, 1944, tuval üzerine yağlıboya, 26 x 35 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 251)

Res.35- Sami Yetik, Bebek Koyu, 1944, tuval üzerine yağlıboya, 32 x 40 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 252)

İzlenimci kuşak içinde, izlenimciliğe en uygun teknikle çalışan sanatçı, Nazmi Ziya Güran olmuştur. Manzara ressamı olarak bilinen sanatçı, İzlenimci nitelikte, açık havada aynı yerin değişik saatlerde ve günlerde, değişen atmosfer ve ışık etkilerine göre defalarca resmini yapmıştır. İlk resim derslerini, Mülkiye Mektebi'ne giderken Hoca Ali Rıza'dan alan ve 1902'de Sanayi-i Nefise Mektebi'ne giden sanatçı, doğayı olduğu gibi kopya eden akademik eğitime karşı çıkmıştır. Daha öğrencilik yıllarında izlenimciliğe yöneldiği söylenebilir. Doğayı taklit yerine daha serbest çalışmayı tercih etmiştir. Mezun olduktan sonra, Paris'e giderek üç ay Julian Akademisi'ne ve 1913'te yurda dönene kadar da Cormon Atölyesi'ne devam etmiştir.

İstanbul'u resimlerine konu eden sanatçı, bir zamanlar öğrencisi olduğu Hoca Ali Rıza gibi, adeta sokak sokak İstanbul'u resimlerine taşımıştır. Gerek Çamlıca, Karacaahmet, Salacak, Küçüksu (Res.309), Göksu, gibi Anadolu yakasından görünümümler, gerekse Beyazıt, Süleymaniye, Fatih, Haliç, Tophane, Beşiktaş, Taksim gibi Avrupa yakasından görünümümlerle, Boğaz'ın her iki yakasını da pitoresk görünümümleriyle tuvale aktarırken, aynı zamanda döneminin İstanbul'unu belgelemiştir. Genelde açık havada, manzaralar resmeden sanatçı, doğa ile birlikte mimariyi de ele almıştır. Sanatçı, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki Nusretiye Camisi (Res.109) ve özel koleksiyonlardaki Beşiktaş Tütün Deposu'nu¹⁹⁶ ve bir seri halindeki Edirnekapi'daki Koç Kahvesini¹⁹⁷ konu alan değişik resimlerinde görüldüğü gibi, aynı yerden görünümümler resmetmiştir. Sanatçı, Nurullah Berk tarafından haklı olarak "İstanbul portrecisi" olarak nitelendirilir.¹⁹⁸ Nurullah Berk, Nazmi Ziya'nın çalışma biçimi ve İstanbul resimleri için şunları söyler:

"Tam anlamıyla İstanbul ressamıydı Nazmi Ziya Güran. Gün ağarırken kalkar, resim takımlarını omzuna asar, şehrin henüz uyanmadığı çok erken saatlerde, bir gün önceden seçtiği görüntü karşısına şövaesini diker, çalışırdı. Tablo bitinceye

¹⁹⁶ Beşiktaş Tütün Deposu'nu konu alan resimler için bkz. Atila Taşpınar, **Nazmi Ziya**, İstanbul 2004, 93, 192.

¹⁹⁷ Koç Kahvesi'nden görünümümler sunan resimleri için bkz. Atila Taşpınar, **a.g.e.**, 83, 98, 101, 123, 153, 228, 302.

¹⁹⁸ Nurullah Berk, "Türk Resminde Modern Eğilimlere İlk Adımlar", **Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Sanatı**, C.2, 41; Nurullah Berk, **Türk ve Yabancı Resminde İstanbul**, İstanbul 1977, 22.

kadar her gün giderdi aynı yere. Sabah saatlerini severdi özellikle. ‘Sabahleyin erken kalkarak, gecenin gündüz olmak için geçirdiği değişime tanık olmayanlar yeryüzünde hiçbir şey görmemişlerdir’ derdi. Doğayla bu direkt alış veriş, bu karşılıklı sohbet, bu aracısız, bu yalın sevişme sonucu bize belki de yüzleri geçen tablo kazandırdı. Tümü İstanbul’u dile getiren irili ufaklı ‘manzara’ resimleri Çamlıca’nın top ağaçları, Karacaahmet’in mezar ve selvileri, yeşillikleri, yer yer güneşin beneklediği korular, Boğazlar’dan görünümeler, mavuna ve yelkenliler, Langa bostanları, dereler, mahalle aralarındaki üç beş masalı kahveler, İstanbul’un dış görüntü olarak nesi var nesi yoksa dökülmüştür Nazmi Ziya’nın yapıtlarına.”¹⁹⁹

Berk, Nazmi Ziya ile birlikte, Avni Lifij ve Hikmet Onat için de İstanbul portrecisi tabirini kullanmıştır.²⁰⁰

1914 Kuşağı ve aynı zamanda Mehmet Ruhi Arel, Sami Yetik, Ali Sami Boyar, Üsküdarlı Cevat, Mehmet Ali Laga gibi 4. asker ressamı kuşağından²⁰¹ olan Hikmet Onat, izlenimci nitelikte, açık havada çalıştığı resimlerinde hep İstanbul’u resmetmiştir. 1904’te Bahriye Mektebi’nden teğmen olarak mezun olup, daha sonra Sanayi-i Nefise Mektebi’ne kaydolmuş ve 1910’da İbrahim Çallı ve Mehmet Ruhi ile birlikte devlet adına Paris’e gönderilmiştir. Paris’te, klasik eğitim verilen Academie des Beaux Arts’da, Cormon Atölyesi’nde eğitim görmüştür.

Onat da, Hoca Ali Rıza ve Nazmi Ziya gibi, karış karış İstanbul’u resimlerine taşımıştır. Daha çok, Boğaz’ı, kıyıları, iskeleleri, sandalları resmetmiştir. Nurullah Berk, kendisinin de hocası olmuş olan Hikmet Onat ile 1973’te yaptığı bir görüşmede, Onat’ın İstanbul çalışmalarıyla ilgili olarak söylediklerini şu satırlarla aktarır:

“Resim yapmam, her yılın yaz aylarında, matematik bir kesinlikle tekrarlanır. Yaz gelince gün ağarırken, dört buçukta kalkarım. Hafif bir kahvaltıdan sonra kutumu, portatif şövalemi alır. Taksim meydanına yollarım. Sabah beşte Boğaz’a otobüs vardır. Ona biner istediğim yere giderim. Örneğin bu yıl Sarıyer kıyılarına dadandım. Orada bir kıyı kahvesi var, kahveciyle ahbap olduk. Sabah çalıştıktan sonra tuvalimi, şövalemi ona bırakırım. Konuyu bir haftada bitiririm doğa karşısında. Resimlerime dışarıda başlar, dışarıda bitiririm. Eve dönünce onlara dokunmam genellikle.”²⁰²

¹⁹⁹ Nurullah Berk, **a.g.e.**, 24.

²⁰⁰ Nurullah Berk, **a.g.e.**, 22.

²⁰¹ Sezer Tansuğ, **Çağdaş Türk Sanatı**, birinci basım, İstanbul 1986, 148.

²⁰² Nurullah Berk, **a.g.e.**, 28-29.

Hikmet Onat'ın bu açıklamaları, sanatçının resimlerini, açık havada çalıştığını ispatlar.

Hikmet Onat, İstanbul'u hem doğal güzellikleri, hem de mimarisiyle resimlerine taşımıştır. Sanatçının onarım nedeniyle Topkapı Sarayı'nın kapalı olduğu süreçte aldığı özel izinle, sarayda gerçekleştirdiği çok sayıdaki Topkapı Sarayı resmi, aynı zamanda belgesel nitelik taşır.²⁰³ Onat, 1947-1955 yılları arasında büyük boyutlu yağlıboya resimlerini yapmıştır.²⁰⁴ Sanatçının Topkapı Sarayı'nı konu alan resimleri yanında, doğduğu ve yaşadığı yer olan Fındıklı, Kabataş, Beşiktaş, Kuruçeşme, Bebek, Sarıyer, Eyüp, Anadolu yakasında Kurbağalıdere, Boğaz kıyıları, Anadoluhisarı, Göksu, Çengelköy, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Üsküdar, Salacak, gibi birçok yer, doğa ve mimarisiyle resimlerine konu olmuştur. Bir seri halindeki izlenimci nitelikte, serbest fırçayla yapılmış, ışığın ve rengin öne çıktığı Kurbağalıdere resimleri (Res.449, 453) resmi ve özel koleksiyonlara dağılmış durumdadır. Günümüzde bambaşka bir yer olan Kurbağalıdere ve kıyılarındaki ahşap köşkler, resimlerinde belgelenir. Kurbağalıdere serisi gibi, döneminin Salacak'ı için günümüzde görsel belge değerine sahip Salacak kıyıları ve Salacak İskelesi (Res.396, 400), Kız Kulesi (Res.417, 418), Anadolu Hisarı ve çevresindeki yapıların (Res.349, 350, 360, 361) görünüşleri de önemlidir.

Sanatçının Topkapı Sarayı resimlerinde olduğu gibi doğrudan mimariyi konu alan Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki Beşiktaş'taki Barbaros Türbesi'ni betimlediği "Barbaros Türbesi" resmi (Res.154), İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde "Kuruçeşme'deki Eski Ev" adıyla kayıtlı 1950 tarihli olan ve Kuruçeşme'deki, Tezkereci Osman Efendi Camisi/Kuruçeşme Camisi ve Köprülü Hemşiresi Çeşmesi'ni betimlediği resmi (Res.139), İş Bankası Koleksiyonu'ndaki "Camili Peyzaj" adındaki 1959 tarihli olan ve Üsküdar'daki Ahmediye Külliyesi'nden bir görünüm sunan yağlıboya resmi (Res.41), Kandilli İskelesi'ni gösteren 1960 tarihli "Boğaz'dan" resmi (Res.392) ve Beylerbeyi İskelesi (Res.385), resimlerinde olduğu gibi gözleme dayalı, gerçeğe uygun betimleri vardır.

²⁰³ Kıymet Giray, **Hikmet Onat**, İstanbul 1995, 30.

²⁰⁴ Kıymet Giray, **Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu**, İstanbul 2000, 178.

Resimleri, İstanbul'un pitoresk köşeleri olmakla birlikte, Çengelköy İskelesi'ndeki Çınarlı Camisi/Çengelköy Mescidi/Hamdullah Paşa Camisi'ni betimleyen MSGSÜ İRHM'deki 1955 tarihli "Manzara" resmi (Res.70) örneğinde olduğu gibi günümüze oldukça farklı ulaşan yapılar için görsel belge oluşturur. Şehzadebaşı'nda Şehzade Camisi avlusundaki türbeler (Res.165) de sanatçının resmettiği yapı gruplarından. Sanatçının Sakıp Sabancı Müzesi'nde, "Kariye Camisi" adıyla geçen resmi de Üsküdar'daki Ayazma Camisi ve çevresini gösterir (Res.55).

Asker ressamı kuşağından olan ve İzlenimci nitelikte resimlere imza atan Mehmet Ali Laga (1878-1947), İstanbul ile ilgili resimler de yapmıştır. Kuleli Askeri Lisesi'ndeki eğitiminin ardından, Harbiye'ye devam ederek Hasan Rıza ve Hoca Ali Rıza'nın öğrencisi olan Laga, 1898'de Harbiye'den mülazım rütbesiyle mezun olmuştur.

Laga, İzlenimci anlayışta resimler yapmış ve genellikle manzara konusuna ağırlık vermiştir. Sanatçı, resimlerinde, görevli olarak bulunduğu Edirne, Çanakkale, Bursa gibi şehirler ile İstanbul'un doğasını ve mimarisini yansıtmıştır. Sakıp Sabancı Müzesi'ndeki Rumelihisarı sahilindeki yapıları betimleyen resmi (Res.36), mimariyi esas alır ve belgesel niteliktedir.

Sol alt köşede eski yazıyla imza ve tarih olan yağlıboya resimde, sol tarafta deniz ve sağda önlerinde kayık iskeleleriyle ahşap yalılar sıralanır. Yalılar arasında yükselen, beyaz gövdeli, kurşun kaplı sivri külahlı minare, burada yer alan, dörtgen planlı ve üzeri kiremit kaplı çatı örtülü olan Hacı Kemaleddin Camisi'nin minaresidir. Minare gerisinde, tepe boyunca Rumeli Hisarı'nın kuleleri sıralanmaktadır. Resimdeki görünümü günümüzde görmek mümkün değildir. Sanatçının resmi, Rumeli sahilindeki ahşap yalıları gösteren belge değeri taşımaktadır. Bölgeye ait eski fotoğraflarda da sahildeki bu ahşap yalıları takip edebilmek mümkündür. Çoğunun alt kısmında kayıkhanesi de olan bu ahşap yalılar, ikişer, üçer katlı, idi. Sanatçı, sahildeki yapıları, gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır.

Res.36- Mehmet Ali Laga, Sahilde Yalılar, 1316/1898-99, tuval üzerine yağlıboya, 26.5 x 36 cm, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 220-0042-MAL

Foto.14- Rumeli Hisarı, Abdullah Frères. (Dersaadet'in Fotoğrafçıları, C.2, 645)

İzlenimci Kuşakla paralel eserlere imza atan Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971), İstanbul'u resimlerine taşımıştır. Hasan Vecih, hukuk öğrenimi görmüş olmasına karşılık, sanata olan ilgisi ağır bastığından hukuk mesleğini bırakıp sanata yönelmiştir. İlk olarak 1916-1920 yılları arasında Halil Paşa'dan resim dersleri almıştır. 1923'te Fransa'ya giderek Académie Julian'da resim eğitimini sürdüren ve L.

Simon'dan resim dersleri alan sanatçı,²⁰⁵ 1924'te İstanbul'a dönmüş ve uzun yıllar Kadıköy Mühürdar semtinde oturmuştur. 1943 yılında Ankara'ya yerleşen Hasan Vecih Bereketoğlu, 1950'de kendi isteğiyle ayrılana kadar Cumhurbaşkanlığı Daire Müdürlüğü görevini sürdürmüştür ve 1950'de tekrar İstanbul'a yerleşerek kendini tamamen resme vermiştir. Düzenli olarak Galatasaray sergilerine ve Devlet Resim ve Heykel sergilerine katılmış ve Ankara, İstanbul görünümüleri bu sergilerde de yer almıştır.

Açık havada çalıştığı peyzajlarında, İstanbul'un hem doğal güzelliklerini, hem de bu doğa içerisinde yer alan mimarisini resmetmiştir. Sanatçının eserleri arasında genel görünümeler olarak, Halil Paşa, Hoca Ali Rıza, Hikmet Onat gibi ressamlarında resmettiği, o dönemler İstanbul'unun pitoresk köşeleri olan Salacak, Kurbağalıdere, Fenerbahçe (Res.412) görünümüleri çok sayıdadır. Salacak kıyıları, buradaki yapılar, günümüze ulaşmayan iskele ve diğer yapılarla, adeta Salacak görümlerinin ayrılmaz parçası olan Kız Kulesi onun izlenimci nitelikteki resimlerinin konusu olmuştur (Res.401,402, 423, 424). Bir zamanların meşhur Kurbağalıdere'si de yine onun tuvalleriyle o güzel görüntüsünü bizlere taşımaktadır. MSGSÜ İRHM (Res.451), Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi (Res.275, 276, 452), Sakıp Sabancı Müzesi (Res.450) ve İş Bankası ve özel koleksiyonlarda yer alan resimlerinde, etrafı yeşillik, suları pırıl pırıl Kurbağalıdere, günümüze ulaşmayan ahşap köprüsü ve kıyılarındaki ahşap köşkleri, konaklarıyla Bereketoğlu'nun fırçasından tuvale yansiyarak belgelenmiştir. Aynı şekilde, Çengelköy İskelesi (Res.390, 391), Beylerbeyi İskelesi (Res.387), Anadolu Hisarı (Res.353, 354, 355) ve Haydarpaşa da sanatçının resmettiği yerler olmuştur. Açık havada çalıştığı, serbest fırça vuruşları, ışığın ve rengin öne çıktığı izlenimci nitelikteki resimleri, Hikmet Onat ile paralellik göstermektedir. Gerek tekniği, gerekse resmettiği yerler açısından Hikmet Onat'la büyük uyum içinde olan sanatçının, Hikmet Onat'la birlikte aynı yerlerde resim yaptığı bilinmektedir. Cevat Erkul, Selahattin Teoman gibi ressam da Hikmet Onat'ın takipçisi olmuştur.

Hayri Çizel (1891-1950), İstanbul'u resmeden sanatçılar arasındadır. İlk resim derslerini Edirne Lisesi'nde, ressam Hasan Rıza'dan almış ve

²⁰⁵ Zeynep Yasa Yaman, **Kayıt**, Ankara, 1993, 45.

İstanbul'da Sanayi-i Nefise Mektebi'ne devam ederek Ömer Adil, Valeri ve Warnia Zarzecki'nin öğrencisi olmuştur. 1914'te mezun olan ve Çanakkale Savaşı'na katıldıktan sonra, devlet tarafından Almanya'ya gönderilerek Hofmann atölyesinde resim çalışmalarını sürdüren sanatçı, ülkeye dönünce ilk önce Bab-ı Ali'de Şark Sanayi-i Nefise adındaki fotoğraf atölyesini açmıştır.²⁰⁶ Sonrasında çeşitli okullarda resim öğretmenliği yapan Hayri Çizel, izlenimci kuşak sanatçıları arasında yer alır. Savaş ve kahramanlık resimlerinden başka, figürlü ve figürsüz manzaralar resmeden Çizel'in döneminin İstanbul'unu belgeleyen çok sayıda resmi vardır. Başta, Yapı ve Kredi Bankası ve Ziraat Bankası koleksiyonlarında yer alan Rumeli Hisarı görünümüleri (Res.367, 368, 369) ve yine Ziraat Bankası Koleksiyonu'ndaki "Amcazade Yalısı" resmi (Res.256) olmak üzere, Boğaz'dan görünüm, Göksu, Anadoluhisarı, Kurbağalıdere, Fenerbahçe, Moda, Eyüp, Eminönü, Şehzadebaşı, gibi İstanbul'un değişik yerlerini doğa ve mimarisıyla tuvallerine aktarmıştır. Galatasaray sergilerine katılan sanatçının sergilenen eserleri arasında, Rumeli Hisarı, Kandilli, Kanlıca, Göksu, Salacak görünümüleri yer almıştır. Hayri Çizel, "Çeşme" resminde (Res.37) de görüldüğü gibi, 1914 Kuşağı'nın izlenimciliğini benimsemiştir.

Res.37- Hayri Çizel, Çeşme, 1936, duralit üzerine yağlıboya, 33.5 x 28.5 cm., Özel Koleksiyon. (Hayri Çizel, 36)

²⁰⁶ Naci Terzi, "Hayri Çizel (Hasan Hayrettin Çizel) 1891-1950", **Hayri Çizel**, Haz. Veysel Uğurlu, İstanbul 1994, 3.

Hayri Çizel, eskiz boyutundaki, pitoresk bir görünüm sunan açık hava peyzajında, ağaçlar arasında ışıklı olarak Küçüksoy Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı ile geri planda Boğaz'ı resmetmiştir. İzlenimci nitelikte, serbest fırça vuruşlarıyla yaptığı resminde, güçlü bir desen anlayışıyla yapının genel görünümü ve mimarisi doğru olarak aktarmıştır. İstanbul Erkek Lisesi Resim Muallimi olarak katıldığı 1936'daki 20. Galatasaray Sergisi'nde, Göksu Çeşmesi, Göksu Kasrı isimli resimleri de sergilenmiştir.²⁰⁷

Mimari konulu resimler arasında, ilk sergilerini 1928'de İstanbul'da açan ve 1929'da kurulan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği üyelerinin de manzara ve mimari çalışmaları vardır. Ressam Mahmut Cûda (1904-1987), Ali Avni Çelebi (1904-1993), Zeki Kocamemi (1900-1959), Cevat Dereli (1900-1989), Refik Fazıl Epikman (1902-1974), Hale Asaf (1905-1938), Muhittin Sebati (1901-1932), Nurullah Berk (1906-1982), Şeref Kamil Akdik (1899-1971-2) ve Fahreddin Arkunlar'dan (1901-1971) oluşan sanatçılar grubunun çoğunun eserlerinde, İstanbul'daki çeşitli yapıların o yıllardaki görünümü takip edilebilmektedir. Türk resminin gelişimi açısından, Müstakil ressamların, yeni sanat biçimlerini ülkeye getirme konusunda devrimci çabaları olmuştur.²⁰⁸ Zeki Kocamemi ve Ali Avni Çelebi, Almanya'da Münih'te Hans Hofmann (1880-1966) atölyesinde resim eğitimlerini geliştirmişler ve 20. yüzyıl sanat akımlarının herhangi birine bağlanmadan kübizmden ekspresyonizme kadar her türlü sanat akımının özümsemişi, konstrüktif sistem açısından güçlü bir üslup yenilenmesiyle²⁰⁹ eserlerini oluşturmuşlardır. Resimlerin modernleşmesi, yapıların tanınmasına engel olmamıştır. Her ne kadar konu biçimin arkasına itilmişse de yapıları ayrıntıları aramadan, genel görünümüyle tanıyabilmek mümkündür.

Türk resim tarihi içinde yer alan bir diğer grup da, 1933 yılında kurulan D Grubu'dur. Sezer Tansuğ'un da belirttiği gibi grubun sanatsal yönden temel çıkış noktası, "empresyonist eğilimleri reddetmek ve kompozisyonu kübist ve konstrüktivist akımlardan esinlenen sağlam bir

²⁰⁷ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 20 inci Galatasaray Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1936, 21.

²⁰⁸ Sezer Tansuğ, **a.g.e.**, 167.

²⁰⁹ Sezer Tansuğ, **a.g.e.**, 165.

desen ve inşa temeline oturtmaktadır.”²¹⁰ Zeki Faik İzer (1905-1988), Nurullah Berk, Elif Naci(1898-1987), Cemal Tollu, Abidin Dino ve heykeltıraş Zühtü Müridoğlu tarafından kurulan²¹¹ grubun bazı sergilerine sonradan, Turgut Zaim (1906-1974), Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911-1975), Halil Dikmen (1906-1964), Eşref Üren (1897-1984), Eren Eyüboğlu (1913-1988), Arif Kaptan (1906-1979), Salih Urallı (1908-1984), Sabri Fettah Berkel (1907-1993), Zeki Kocamemi gibi sanatçılar da katılmıştır.²¹² 1933-1951 yılları arasında etkin olan D Grubu, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği’yle beraber Cumhuriyet’in genç sanatçı kuşağını temsil etmiş ve döneminde oldukça etkili olmuştur. Çoğunluğu Paris’te’ki atölyelerde çalışan grup üyeleri, André Lhôte’un (1885-1962) kübist ve yapısalcı, Fernand Léger’nin (1881-1955) sentetik kübist biçim anlayışını, Türk sanatına sokmuş ve 1914 Kuşağı’nın akademik izlenimciliğine karşı çıkmıştır. Düzenledikleri sergilerle yeni sanatı halka tanıtmak için uğraşmışlardır.²¹³

Ali Avni Çelebi, İstanbul’u resimlerine taşıyan sanatçılar arasındadır. Akademi’de önce Hikmet Onat, sonra İbrahim Çallı atölyesinde, Almanya’da Hofmann atölyesinde resim alanında kendini geliştirmiştir. Hofmann’ın sanatından etkilenen Ali Çelebi, Alman Dışavurumculuğu, Kübizm ve Konstrüktivizm etkisinde kalmıştır ve çalışmalarında, biçim ve çizgi araştırmalarını önemsemiş, rengin salt duyarlılığa bağlı kullanımını kendi kişiselliği ile yorumlamıştır. Eserlerinde, Dışavurumcu, Kübist, Konstrüktivist anlayışı, belirli oranlarda, o anki ruhsal durumuna göre, kişiliğine uygun bir sentez içinde ele almıştır.²¹⁴ Daha çok büyük figürlü kompozisyonlar yapan sanatçının, Sakıp Sabancı Müzesi ve İş Bankası Koleksiyonu’ndaki Topkapı Sarayı’ndan görünüm sunan resimleri (Res.195, 196) ve MSGSÜ İRHM’deki Aya İrini’yi betimleyen resmi (Res.45) az sayıdaki mimari konulu eserleri arasındadır.

Ali Avni Çelebi gibi Zeki Kocamemi de Akademi’de önce Hikmet Onat, sonra İbrahim Çallı atölyesinde, Almanya’da da Hofmann atölyesinde resim

²¹⁰ Sezer Tansuğ, **a.g.e.**, 181.

²¹¹ Fikret Adil, **“D” Grubu ve Türkiye’de Resim**, İstanbul 1947,

²¹² Sezer Tansuğ, **a.g.e.**, 179-182.

²¹³ Zeynep Yasa Yaman, “d grubu 1933-1951”, **d grubu d group 1933-1951**, Haz. Nihan Elvan, İstanbul 2002, 8-9.

²¹⁴ Gönül Gültekin, **Ali Çelebi**, Ankara 1984, 11, 33.

alanında kendini geliştirmiştir. Zeki Kocamemi de Ali Çelebi gibi kübizmi, dışavurumculuğu ve konstrüktivizmi özümseyerek kendine has resimler yapmıştır. Figür, portre, kompozisyonları yanında manzaralar da resmeden sanatçının, Edirnekapı, Eyüp, Süleymaniye, Otakçılar, Erenköy, Fenerbahçe, Kalamış gibi İstanbul'dan görünümüleriyle²¹⁵ mimari konulu resimleri vardır. Mimariyi esas alan en başarılı çalışmalarından biri, Fatih Türbesi'ni betimlediği 1950 tarihli yağlıboya "Fatih Türbesi" resmidir (Res.158). Sanatçı, resmin merkezinde yer alan anıtsal türbeyi gerçeğe uygun olarak resmetmiştir. Zeki Kocamemi, İstanbul görünümüleriyle Devlet Resim ve Heykel Sergilerine de katılmıştır.²¹⁶

Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği üyelerinden olan Mahmut Cûda'nın da bazı resimleri mimari konuludur. Darüşşafaka'daki eğitiminin ardından, Akademi'de önce Hikmet Onat, sonra İbrahim Çallı atölyesinde resim öğrenimi gören Cûda, 1923'te kendi olanaklarıyla Münih'e giderek Ali Avni Çelebi ve Zeki Kocamemi ile birlikte Hans Hofmann atölyesine devam etmiştir. Bir buçuk yıl burada kaldıktan sonra tekrar İbrahim Çallı atölyesine dönmüş ve 1924'te Paris'te Ulusal Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'na giderek Lucien Simon (atölyesinde dört yıl resim çalışmasını sürdürmüştür.²¹⁷ "Gerçekçilik benim doğal eğilimim, bu eğilimde ilerlemek de tek amacımdır. Uygulamalarım ise, eş doğrultuda, fakat ayrı ayrı gerçek araştırmalardır."²¹⁸ ayrıca, "Ben kendi hesabıma bireysel ve toplumsal kişiliğimi korumak çabasıyla ilk yağlıboya ressamlarının, çevrelerinin yerel beğenilerine uygun yapıtlarından esinlenmeyi yeğledim. Onlardan sonra gelen Şeker Ahmet Paşa, Zekai Paşa ve Süleyman Seyit Bey'in benzer özelliklerinden yararlanarak, resmimizin başlangıcında tutulan yolda yürümeye büyük özen gösterdim."²¹⁹ diyen Cûda, gerçekçiliği benimsemiş ve bu anlayışta resimler yapmıştır. Mimari

²¹⁵ Sanatçının resimleri için bkz. Adnan Çoker, **Zeki Kocamemi, Toplu Sergiler 5**, İstanbul 1979, 34, 48, 51-52, 55.

²¹⁶ Adnan Çoker, **a.g.e.**, 61.

²¹⁷ Kıymet Giray, **Mahmut Cûda**, Ankara 1982, 4-8; Kıymet Giray, **Mahmut Cûda**, İstanbul 2002, 11-19.

²¹⁸ Kıymet Giray, **Mahmut Cûda**, Ankara 1982, 26; Kıymet Giray, **Mahmut Cûda**, İstanbul 2002, 44.

²¹⁹ Kıymet Giray, **Mahmut Cûda**, Ankara 1982, 40; Kıymet Giray, **Mahmut Cûda**, İstanbul 2002, 181.

konulu resimleri az sayıdadır. Sanatçının İstanbul'la ilgili olarak Ortaköy Camisi ve çevresini konu alan yağlıboya resmi (Res.38) vardır. Ağaçlar arkasında kalmakla birlikte, anıtsal Ortaköy Camisi resmin merkezinde yer alır.

Res.38- Mahmut Cûda, Camili Peyzaj, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 61 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 990

Ali Avni Çelebi ve Mahmut Cûda gibi Sanayi-i Nefise Mektebi'nde önce Hikmet Onat, sonrasında İbrahim Çallı atölyelerinde resim eğitimi alan Cevat Dereli'nin de resimleri arasında, İstanbul manzaralarında mimari örnekler yer alır. 1924'te Paris'e giderek Académie Julian'da Paul Albert Laurens atölyesinde resim eğitimine devam etmiştir. MSGSÜ İRHM'deki 1949 tarihli Ortaköy Camisi resminde olduğu gibi (Res.112), doğa içerisindeki Ortaköy Camisi, Boğaz, Anadolu yakasında Beylerbeyi Sarayı ve Beylerbeyi Camisi uzaktan lekesel olarak Dereli'nin tuvaline yansır. Kabataş'tan Dolmabahçe ve Ortaköy Camisi'ne bakış sunan bir resminde de (Res.172) bu bölgedeki yapıları resmine aktarmıştır. Dolmabahçe Camisi (Res.87) sanatçının resmettiği yapılardandır. Sanatçı, zamanla daha geometrik kurgulara yönelmiş ve geometrik lekesel planlar, renkler, çizgi ve dinamizmle kendine has resimler yapmıştır.

Bu dönem sanatçıları içinde yer alan Şeref Akdik, İstanbul konu alan çok sayıda resim yapmıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, Warnia Zarzecki,

Ömer Adil Bey ve İbrahim Çallı atölyelerinde resim eğitimi alan Akdik, 1924'te Paris'e giderek, Mahmut Cûda gibi, resim eğitimini Académie Julian'da Paul Albert Laurens atölyesinde sürdürmüştür. 1928'de yurda dönen sanatçı, Anadolu'ya öğretmen olarak gönderilmiş ve Ankara'da öğretmenlik yaptığı dönemde Ankara'yı konu alan resimler yapmıştır. 1932 sonunda İstanbul'a gelen sanatçı, çeşitli okullarda öğretmenliğe devam etmiş ve 1958'de Moda'daki evinde atölyesini açmıştır. Güzel Sanatlar Birliği'nin Galatasaray sergilerine ve Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin sergileri ile Devlet Resim ve Heykel sergilerine katılan sanatçı, Hoca Ali Rıza ve Hikmet Onat gibi, Üsküdar, Salacak başta olmak üzere, Boğaz, Anadoluhisarı, Çamlıca, Fenerbahçe, Moda ve Pendik görünümüleriyle İstanbul'u tuvallerine taşımıştır. Sanatçı, İstanbul'un pitoresk görünümünü tuvale aktarırken hem doğayı hem de mimariyi izlenimci nitelikte ele almıştır. İş Bankası Koleksiyonu'ndaki 1962 tarihli Anadolu Hisarı (Res.356), 1959 tarihli Dolmabahçe Camisi resimlerinde (Res.83, 84), Kız Kulesi (Res.420) ve Salacak (Res.386, 403, 404) resimlerinde de görüldüğü gibi, izlenimci nitelikte fırça, ışık ve renk kullanımıyla birlikte, gözleme dayalı olarak yapıları gerçeğe uygun resmetmiştir.

D Grubu'nun kurucuları arasında yer alan Zeki Faik İzer'in (1905-1988) soyutlamaya yönelik resimleri arasında, İstanbul görünümü de yer almıştır. 1923'te Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi Resim Bölümüne kaydolmuş, önce Hikmet Onat, sonra İbrahim Çallı atölyelerinde öğrenimine devam etmiş ve 1928'de Fransa'ya gönderilmiştir. André Lhote Atölyesi'nde ve Emile-Othon Friesz'in (1879-1949) atölyesinde resim öğrenimi görmüş ve Uygulamalı Sanatlar Okulu Dekoratif Sanatlar Bölümü'nde altı ay Prof. Maret'in denetiminde fresk, seramik ve duvar resmi çalışmıştır.²²⁰

Zeki Faik İzer, İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki 1951 tarihli olan yağlıboya "Boğazdan" (Res.39) resminde olduğu gibi, Dolmabahçe Sarayı ve çevresinden görünüm sunan İstanbul konulu az sayıda da olsa resim yapmıştır. Tamamen serbest fırçanın egemen olduğu, rengin öne çıktığı soyut nitelikteki resmin belgesel yanı olmayıp, resimsel değeri vardır.

²²⁰ Gül İrepoğlu, **Zeki Faik İzer**, İstanbul 2005, 15-21.

Sanatçının Nusretiye Camisi ve çevresini konu alan resmi (Res.111) de aynı özellikleri gösterir.

Res.39- Zeki Faik İzer, Boğaz'dan, 1951, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 58 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 975

Sanatçının, “Fındıklı’dan Üsküdar’a Bakış”, “Gece Cihangir’den Üsküdar”, 1960’da yaptığı “Sultanahmet Camisi Camları” ve 1963 tarihli “Cihangirde Mehtap”²²¹ gibi adlara sahip resimlerinde, ne İstanbul görünümünü, ne de mimari yoktur. Görünen renklerdir, tamamen soyut olan bu resimlerde, açıklı koyulu renk lekeleri vardır. İstanbul oldukları, sadece adlarından anlaşılır. Sanatçının MSGSÜ İRHM’de yer alan ve 1961’de Guggenheim Vakfı ödülünü kazanan, “Sultanahmet Camisi Camları” resmini yapışını ve sanat anlayışını, Zeki Faik İzer’in eşi Sevim İzer, şu şekilde aktarır:

“O günlerde Zeki Bey, heyecanla, ‘Sultanahmet konulu resim yapacağım,’ dedi. Orayı defalarca gezdi; karşısındaki büyük, monumental hatları koymaya çalıştı. İçeride, camlardan sızan renkli ışıkların mimari üzerine düşen aksini tahlil etti. Çalışma ilerledikçe resim, cami ve içinin görüntüsü oluyordu. Zeki Bey, ‘Yapmak istediği bu değil; ben mimar değilim, ben resim yapıyorum,’ diyerek o tuvali kaldırdı ve ressam olarak bütün bu çalışmadan bana kalan, o mimarinin

²²¹ Resimler için bkz. Gül İrepoğlu, **a.g.e.**, 80, 106, 107, 108.

içinde dolaşan renklerin yarattığı ışıklı dünyadır, düşüncesiyle ilk önemli abstre resmini yaptı...”²²²

D Grubu'nun kurucuları arasında yer alan Elif Naci'nin de mimari konulu resimleri vardır. 1914'te Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girerek Warnia Zarzecki ve İbrahim Çallı atölyelerinde çalışan ve 1928'de mezun olan Elif Naci, öğrenciliği sırasında çeşitli gazetelerde gazeteci olarak da görev almıştır. 1929'da Müstakil Ressamlar ve heykeltıraşlar Birliği üyeleri arasında yer alan sanatçı, 1933'te de D Grubu'nun kurucularından biri olmuştur. Gazeteciliğe de devam eden sanatçı, 1937'de Türk ve İslam Eserleri Müzesi müdür yardımcılığı görevine başlamış ve 1943'te müze müdürü olmuştur. 1952'de Fatih Müzesi'ni kurmakla görevlendirilmiş ve müdür olarak görev yapmış, 1963'te Topkapı Sarayı Müzesi'nden emekliye ayrılmıştır.²²³ Nurullah Berk, sanatçıyı yazı sanatıyla minyatür resminden anıları birleştiren bir ressam olarak değerlendirmiştir.²²⁴ Elif Naci'nin konumuz kapsamında İstanbul'daki mimariyi esas alan resimlerini, 1937'de müdür yardımcısı olarak göreve başladığı Türk ve İslam Eserleri Müzesi olan Süleymaniye Külliyesi ve imaretin avlusunun görünümüleri oluşturur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu'ndaki 1947 tarihli yağlıboya “Süleymaniye” (Res.136), İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki “Sinan'ın Bahçesi (Res.137), Sakıp Sabancı Müzesi'ndeki “Külliye” (Res.138) gibi resimlerinde görüldüğü gibi Süleymaniye Külliyesi'nden görünümüleri, soyutlama olmadan, izlenimci nitelikte, doğalcı yaklaşımla gerçeğe uygun resmetmiştir.

D Grubu'nun sergilerine katılan Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Eren Eyüboğlu'nun bazı resimlerinde de İstanbul vardır. Sanatçı, 1933'te Paris'ten İstanbul'a dönünce, Fındıklı'da akademinin karşısında bir eve yerleşmiştir. Eski İstanbul'un pitoresk karakterini sürdüren Tophane'deki Karabaş Mahallesi, buradaki akşamcı kahveleriyle Bedri Rahmi'nin resimlerine konu olmuştur.²²⁵ Sanatçı, bu bölge dışında, Beylerbeyi, Anadolu Hisarı (Res.358) başta olmak üzere İstanbul'un değişik yerlerini

²²² Gül İrepoğlu, **a.g.e.**, 104.

²²³ Amelié Edgü, **a.g.e.**, 168.

²²⁴ Nurullah Berk, **a.g.e.**, 47.

²²⁵ Nurullah Berk, **a.g.e.**, 39.

kendine has renkçi tarzıyla resmetmiştir. Geleneksel süsleme sanatları, yerel motifleri ve temaları, Batı resim tekniğiyle yorumlayarak kendine özgü resimler gerçekleştirmiştir. Eşi Eren Eyüboğlu’da yine Tophane, Fındıklı, Cihangir, Çengelköy (Res.72) görünümelerini resimlerine aktarmıştır. Her iki sanatçının İstanbul resimlerinde de resimsel değerler ön plandadır.

D Grubu sergilerinde görülen bir diğer sanatçı, Sabri Fettah Berkel’dir. 1928’de Belgrad Güzel Sanatlar Okulu’nda, 1929-1935 arasında Floransa Güzel Sanatlar Akademisi’nde Felice Carena atölyesinde fresk ve oymabaskı çalışan Berkel, 1935’te İstanbul’a gelmiştir. Sanatçı, MSGSÜ İRHM’deki 1939 tarihli yağlıboya “Manzara: Dolmabahçe Sırtlarından” resminde (Res.80) olduğu gibi, soyutlamaya yönelik çalışmaları öncesinde, İstanbul’u konu alan doğaya bağlı çalışmalar da yapmıştır.

Nurullah Berk, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği ile D Grubu üyesi olan sanatçıların İstanbul’a bakışları ile bu dönem öncesindeki İstanbul’u konu alan ressamların resimleri arasındaki farkları şu satırlarıyla açıklar:

“Verimleri geçmiş yıllara karışmış olan Türk ressamlarında İstanbul tutkusu kuşkusuz daha saf, daha katıksızdı. Katıksız sözüyle, tablolara yansıtılan görünümlere yabancı düşünce ve yorumların eklenmemiş olduğuna işaret etmek istiyoruz. Bir Nazmi Ziya, bir Avni Lifij ya da Bir hikmet Onat, bir Hoca Ali Rıza, çalışma ve yetiştirme koşullarının, yaşadıkları dönemlerin etkisiyle, resimledikleri konuya, görünüme bağlı kalmış, onları kişisel yorumlarla değiştirme eğilimini göstermemişlerdi. Entelektüel katkılar, modeli değiştirme, üsluplaştırma araştırması, İstanbul teması üstüne istif, düzen, desen ve renk bakımından denemeler tablolarında rastlanmaz. Natüralizm’den, doğaya sadık bir bağlılıktan daha gevşek, daha rahat bir bağlılığa geçmiş, ama bu değişimi yaparken modern sanatın geniş yorum repertuarına el atmamışlardı.

Oysa, 1928 ile 1940 arası kurulan yeni sanat toplulukları, bir yandan Batılı eğilimlerin etkisi, bir yandan da soyutluğun egemen olduğu ulusal sanatın hatırlanışıyla gerçekçilikten ayrılıyor, fikrîsel çabanın sanattaki önemini, rolünü kavramaya başlıyorlardı. Bu bakımdan, 1914 döneminden sonra yetişen ressamlarla İstanbul olduğu kadar yerli tema ve konular bambaşka perspektiflere yol açacaklardı.

...
1928’de dört yıllık bir çalışma döneminden sonra İstanbul’a gelen bir grup genç ressam, 1850 lerden beri yüzlerce tablo, gravür ve desene konu olmuş bu şehri yepyeni

gözlerle seyredeceklerdi. Öncekilerin natüralist, gerçekçi bakışıyla yetinmeyeceklerdi artık. İstanbul'u elbette ki sevecekler, ama resimlemek için karşılıklarına geçtikleri görünümlere kendilerinden çok şeyler katacaklardı. Düşünsel elemanlar, yorum, dış dünyaya değişik anlamlar vermek, üsluplaştırma başlıca kaygılarıydı. Zaten İstanbul, gerçekçilik planında ustalarını bulmuş, yabancı ve Türk fırçaları onu, dış görünümleri bakımından yeterince canlandırmıştı."²²⁶

D Grubu'na karşıt olarak, 1941-1952 yılları arasında etkin olan Yeniler Grubu görülür. Akademi'de Léopold Lévy (1882-1966) atölyesinde yetişen bir grup sanatçı, D Grubu'nun Avrupa sanat eğilim ve tekniklerini memleketimize aktarmakla yetinip, toplumsal sorunlara yabancı kaldıklarını ileri sürerek çeşitli sergiler açmışlardır.²²⁷ 1941'de Yeniler Grubu'na katılan Ferruh Başağa (1914-) da soyutlamaya yönelik çalışmaları öncesinde, Ortaköy Camisi'ni konu edindiği resminde olduğu gibi, doğaya biraz daha yakın çalışmalar yapmıştır.

Res.40- Ferruh Başağa, Ortaköy Camisi, 1947, tuval üzerine yağlıboya, 80 x 60 cm, Özel Koleksiyon. (Ferruh Başağa, 19)

²²⁶ Nurullah Berk, **a.g.e.**, 32-33.

²²⁷ Nurullah Berk-Kaya Özsezgin, **Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi**, Ankara 1983, 72-73.

Güzel Sanatlar Akademisi'nde Nazmi Ziya, Léopold Lévy ve Zeki Kocamemi'nin öğrencisi olan Ferruh Başağa, 1947'de mezun olmuştur. Merkez Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki 1944 tarihli (Res.113) ve özel koleksiyondaki 1947 tarihli Ortaköy Camisi resmi (Res.40), sanatçının sanat anlayışına göre, daha sonraki çalışmaları içinde, realist nitelik taşırlar. Ancak, diğer sanatçıların resimleriyle karşılaştığımızda, bunlar soyutlamaya yönelik çalışmalar olarak görülür.

Müstakillerin ve D Grubu'nun etkin olduğu süreçte, bağımsız sanatçılar grubuna giren ve İstanbul'un doğasını, mimarisini resmeden pek çok sanatçı olmuştur. Bu sanatçılar arasında, Şefik Bursalı (1903-1990) da yer alır. Sanatçı, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde İbrahim Çallı ile çalışmış ve 1930'da mezun olmuştur.²²⁸ 1937'de Akademi'ye öğretim üyesi olarak giren sanatçı, Çallı kuşağının izleyicilerinden biri sayılabileceği kadar, Müstakillerin biçim ve renk anlayışlarını da yansıtan²²⁹ resimlerinde, İstanbul yanında, doğum yeri olan Bursa, resim öğretmenliği yaptığı Konya, 1942'de CHP'nin Yurt Gezileri kapsamında gittiği Kocaeli²³⁰ ve Akademi'den emekli olduktan sonra yerleştiği, Ankara gibi şehirlerden görünümlere de yer vermiştir. Sakıp Sabancı Müzesi'ndeki 1950 tarihli "Yeni Cami" resmi (Res.143), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu'ndaki 1951 tarihli yağlıboya "Topkapı Sarayı Avlusu" (Res.197), Ayaspaşa'dan bakışla Dolmabahçe Camisi, Dolmabahçe Sarayı ve çevresini betimlediği Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki "Dolmabahçeden" (Res.78) ve Halkbank Resim Koleksiyonu'ndaki Dolmabahçe Camisi'ni resmettiği (Res.79), Yapı ve Kredi Bankası Koleksiyonu'ndaki Burmalı/Yılanlı Sütun ve Sultanahmet Camisi'ni gösteren (Res.132) yağlıboya resminde de görüldüğü gibi, resimsel değerler ön planda olmakla birlikte, döneminin İstanbul'unu ve anıtsal yapılarını belgeleyici niteliğe de sahip pek çok resim yapmıştır.

Sami Lim (1905-1986), Güzel Sanatlar Akademisi'ne girmiş ve burada Hikmet Onat ile İbrahim Çallı atölyelerinde yaklaşık dört yıl çalışmıştır. 1926 yılından sonra Ankara Etnografya Müzesi'nde ve Türk Ocağı'nda sergiler açmıştır. 1944 yılında Güzel Sanatlar Birliği'ne giren

²²⁸ Nüzhet İslimyeli, **Türk Resim Sanatından Desenler**, Ankara 1977, 87.

²²⁹ Sezer Tansuğ, **a.g.e.**, 222.

²³⁰ **Cumhuriyet Halk Partisi Resim Sergisi**, 53, 66.

Sami Lim, 1946 yılında birlikten ayrılmıştır. Bağımsız olarak çalışmalarını sürdüren sanatçı, dönemin sanat tartışmalarına da katılmıştır. 1923'te başladığı Devlet Demiryolları'ndaki desinatörlük görevinden 1954'te emekliye ayrılarak İstanbul'a yerleşmiştir. İzlenimci nitelikte resimler yapan sanatçı, ilimsiz sanat olmayacağına inanmıştır. "Altın Kesim" biriminin resim sanatındaki yeri ve önemi konusunda bazı makaleler yazmış, resimlerinde bu kurala önem vermiş ve "Altın Oran" değerlerine önem vermek gerektiğini savunmuştur.²³¹ Avrupa'da eğitim almamış olmamasına rağmen, doğadan gözleme dayalı olarak yaptığı resimlerinde döneminin çoğu sanatçısına göre oldukça başarılı eserler ortaya koymuştur. Daha çok peyzaj ve natürmortları ile tanınmıştır. Üsküdar, Salacak, Kız Kulesi, Kurbağalıdere, Kandilli, Kanlıca, Rumelihisarı (Res.382) görünüşleri gibi İstanbul'un çeşitli yerlerinden, değişik atmosfer ve ışık altında izlenimci nitelikte, İstanbul'un doğal ve mimarisini yansıtan resimler yapmıştır.

İstanbul'daki yapıları resimlerine aktaran bir başka sanatçı, Naci Kalmukoğlu (1898-1951) olmuştur. Kalmuk Türklerinden olan sanatçı, Türk vatandaşlığına geçmeden önce Rusya'da Nicolai Kalmikof adını taşıyordu. 1919'da Türkiye'ye sığınmış ve sonrasında Türk vatandaşlığına geçerek Naci Kalmukoğlu adını almıştır.²³² Harkof'da Ticaret Lisesi'nde ticaret üzerine eğitim alan sanatçı, lise eğitiminin ardından yine ticaretle ilgili Yüksek Ticaret Okulu'na devam ederken, resim yapma arzusuyla bir taraftan da Güzel Sanatlar Akademisi'ne gitmiştir. Sonra sadece Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etmiştir. Sanat Enstitüsü'nde ünlü dekoratör Profesör Terof'dan dekoratörlük eğitimi almıştır. Manzaralarında izlenimciliğe yaklaşan bir palet ve tekniği benimsemiştir. Sanatçının İstanbul'un değişik görünüşlerini sunan manzaraları, döneminde çok tutulmuştur. Taha Toros, sanatçının 1947'de Ankara açtığı beşinci sergisinde, sergilenen resimleri arasında yer alan birçok cami, kütüphane, çeşme manzaralarının da göz alıcı sanat eserleri olarak serginin kapanışında tümüyle satılmış olduğunu ve bunlar arasında İstanbul'da

²³¹ Haz. Veysel Uğurlu, **Sami Lim Resim Sergisi 14 Eylül-9 Ekim 1992**, sergi broşürü, İstanbul 1992, 3.

²³² Taha Toros, "Naci Kalmukoğlu (1898-1951)", **Antik & Dekor**, S.71, Özel Yat Sayısı, Haziran-Temmuz-Ağustos 2002, İstanbul, 94-95.

Taksim, Süleymaniye Camii, Göksu Deresi, Emirgan Çeşmesi, Küçüksu Kahvesi, Üsküdar Camii, Uludağ'daki Cennet Kayası gibi doğal manzaraların birbiriyle yarış edencesine alıcı bulduğunu söyler. Ayrıca, 1947'de İstanbul'da İstiklal Caddesi'ndeki Ada mağazasında açtığı sergisinde de camiler, tarihi yapılar, Boğaziçi ve Adalar'ın yansıtıldığını ve 1948'de yine İstiklal Caddesi'nde Beler Oteli Salonu'ndaki sergisinde de Boğaziçinden, Gündoğarken Kandilli, Göksu'da Akşam, Küçüksu Plajı, Anadolu Hisarı resimlerinin sergilenen eserler arasında olduğunu belirtir.²³³ Sanatçının İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki, "Küçüksu Çeşmesi" (Res.311), Rumeli Hisarı'ndan görünümü sunan "Hisar" adlı iki resmi (Res.371, 372), Bebek Camisi'ni betimleyen "Bebek'ten" (Res.63) ve "Dolmabahçe Camii" (Res.85, 86) resimleri, Yapı ve Kredi Bankası'ndaki Rumeli Hisarı'nı konu alan "Hisar'dan" resmi (374), İstanbul'un doğa ve mimarisini yansıtan resimleri arasındadır.

İstanbul resimleriyle adından söz edilmesi gerek sanatçılar arasında Fatma Nazlı Ecevit (1900-1985) de yer alır. Darülmuaalimat'ta (Kız Öğretmen Okulu) öğreniminin ardından 1915 yılında, ressam Mihri Müşfik Hanım'ın girişimleri ile açılan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne kayıt yaptıran Nazlı Hanım, okulun ilk öğrencileri arasındadır. Dört yıl boyunca Mihri Müşfik ve Ömer Adil Bey'den resim dersleri almıştır. Daha sonra Feyhaman Duran ve Hoca Ali Rıza'dan da resim dersleri alan sanatçı, portre ve peyzaj konusunda kendini geliştirmiştir. Uzun yıllar Ankara'da resim öğretmeni olarak çalışan sanatçı, eşinin vefatından sonra İstanbul'a dönmüş ve uzun yıllar ara verdiği resim çalışmalarına Salacak'taki evinde devam etmiştir. Salacak'taki evinden Salacak, Kız Kulesi görünümü başta olmak üzere, Boğaz, Üsküdar ve Karacaahmet çevresini tuvallerine aktarmıştır. İzlenimci etkiler görülen manzaraları, döneminin İstanbul'unu aktarır. Özellikle Salacak resimleri, Salacak'ın eski görünümünü aktaran belgesel niteliktedir. Salacak ve Kız Kulesi resimlerinde, günümüze ulaşmayan eski Salacak İskelesi de yer almıştır (Res.398, 399, 419). Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı da sanatçının resmettiği yapılar arasında görülür (Res.260).

---

²³³ Taha Toros, **a.g.m.**, 96, 98.

İstanbul'un Göksu, Kandilli, Anadoluhisarı gibi pitoresk görünüşlerini ve yapılarını resimlerine aktaran Ahmet Doğuer (1890-1944), Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Valeri atölyesinde çalışmış ve 1914'te mezun olmuştur. Güzel Sanatlar Birliği azası olan sanatçı, liselerde öğretmenlik yapmıştır.²³⁴ Merkez Bankası Resim Koleksiyonu'nda yer alan 1942 tarihli "Göksu Çeşmesi" adlı, Küçüksu Meydan Çeşmesi'ni konu alan yağlıboya resminde de (Res.310) görüldüğü üzere, açık havada, gözleme dayalı betimlemeler yapmıştır.

Konumuz kapsamında adı geçen bir diğer sanatçı, Abdullah Çizgen (1909-1987), Feyhaman Duran atölyesinde çalışmış ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nden 1934 yılında mezun olmuştur. Güzel Sanatlar Birliği azası olan sanatçı, Topkapı Sarayı Müzesi'nde ressam olarak görev almıştır.²³⁵ Galatasaray sergilerine, Topkapı Müzesi ressamı²³⁶ olarak katılan sanatçının, sarayın avlularından ve mekânların içinden ve dışından görünüşleri sunan çok sayıda resmi sergilenmiştir. Belgesel nitelikteki bu Topkapı Sarayı resimleri yanında, Çamlıca, Kanlıca gibi İstanbul görünüşleri ve Konya, Karaman görünüşleri de bu sergilerde yer almıştır. Konya Türkmenlerinden olan sanatçı, ressam yönüyle birlikte, tablo onarımlarında da uzmandır.²³⁷ Abdullah Çizgen'in Topkapı Sarayı'nda ressam olarak görev alması ve onun Topkapı Sarayı görünüşleri sunan resimlerindeki gerçeğe uygunluk, resimlerine görsel belge değeri de yükler.

²³⁴ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 25 inci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1941, 19; **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi Galatasaray Resim Sergisi 30 uncu Yıl 1916-1946**, sergi broşürü, İstanbul 1946, sayfa no yok.

²³⁵ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 25 inci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1941, 18. Nüzhet İslimyeli, Abdullah Çizgen'in doğum tarihinin 1911 ve Sanayi-i Nefise'den mezun oluşunun da 1932 olduğunu belirtir. Nüzhet İslimyeli, **Türk Plastik Sanatçıları Ansiklopedisi**, C.I, Ankara 1967, 128.

Topkapı Müzesi'ne saray ressamlığı kadrosuyla giren Abdullah Çizgen, müzenin resim ve Türk işlemleri bölümlerinin kurulması yolunda çaba göstermiş ve o yıllarda İstanbul'a iltica etmiş olan Peroftan resim onarım tekniğini öğrenmiştir. Topkapı Sarayı koleksiyonunda bulunan pek çok eski tabloyu da onarmıştır. Keban kurtarma kazılarında görev alan sanatçı, bu kazılarda bulunan yapıtların çizimlerini de gerçekleştirmiştir. Topkapı Sarayı'nda başladığı görevini, Arkeoloji Müzesi'nde sürdürmüştür. Bilgi için Bkz. <http://www.turkishpaintings.com>

²³⁶ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 22 nci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1938, 7; **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 23 üncü Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1939, 8.

²³⁷ Nüzhet İslimyeli, **a.g.m.**, 128.

Sanatçı, sağlam deseniyle bol ışıklı ve gerçeğe uygun betimlemeler yapmıştır. Çoğu özel koleksiyonlarda olan Topkapı Sarayı görünülerinden birkaçı, MSGSÜ İRHM (Res.223), Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu (Res.225) ve TBMM Resim Koleksiyonu'nda (Res.200) yer alır.

Mimari konulu resimler yapan sanatçılardan biri olan Nazmi Dayan (1893- ?), İdadi tahsilinden sonra dört yıl Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etmiş ve özel okullarda resim öğretmenliği yapmıştır.²³⁸ İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü ressamı²³⁹ olarak katıldığı Galatasaray sergilerine, Topkapı Sarayı başta olmak üzere, Eyüp, Haliç, Mahmutpaşa Camisi, Nuruosmaniye, Kapalıçarşı ve İstanbul'un değişik görünümüyle katılmıştır. Sanatçının İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu'nda yer alan Topkapı Sarayı Giriş Kapısı ve Sultanahmet Camisi (Res.194), Tekfur Sarayı (Res.184) ve Ayasofya'yı konu alan resminde (Res.52) görüldüğü gibi, yapıları gerçeğe uygun olarak resmetmiştir. Mimar Sinan Minaresi'ni gösteren resminde (Res.106) ve Teodosius Takı ve Simkeşhane'yi betimleyen "Şarki Romanın ..." (Res.406) adlı resimlerinde olduğu gibi, sanatçının bazı resimleri, günümüze ulaşmayan ya da değişimlerle ulaşabilen yapılar için görsel belge değeri taşır.

Genelde sokak peyzajlarıyla tanınan ve İstanbul'un sokaklarını, döneminin ahşap evlerini resimlerine aktaran Ahmet Uzelli (1904-1978), 1923 yılında Muallim Mektebi'nden mezun olup resim öğretmeni Şevket Dağ'ın delaletiyle Sanayi-i Nefise Mektebi'nde İbrahim Çallı Atölyesi'ne girmiştir.²⁴⁰ Sanatçının, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu'ndaki Ortaköy Camisi (Res.115), Anadolu Hisarı (Res.359), Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki "Edirne Kapı Neslişah Mahallesi" (Res.336) ve özel koleksiyonda yer alan "Üsküdar'da Bir Sokak" adlı (Res.337) Yakub Kethüda Çeşmesi'ni betimlediği yağlıboya resimlerinde olduğu gibi yapıları gözleme dayalı ve gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

²³⁸ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 25 inci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1941, 27.

²³⁹ **Güzel San'atlar Birliği 32 inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916-1948**, sergi broşürü, İstanbul 1948, 11.

²⁴⁰ Gönül Uzelli, Ölümünün Yirminci Yılında Ressam Ahmet Uzelli", **Antik Dekor**, S.45, Şubat-Mart 1998, 95.

Celal Uzel (1901-1965), resimlerinde mimariye yer veren sanatçılar arasındadır. İstanbul Öğretmen Okulu'nda Şevket Dağ'ın öğrencisi olan sanatçı, çeşitli okullarda resim öğretmenliği yapmıştır. 1965'te İstanbul'da vefat eden Celal Uzel, izlenimci nitelikte, doğaya bağlı olarak İstanbul'un birçok köşesini, anıtsal yapılarıyla birlikte resimlerinde belgelemiştir. Galatasaray Sergilerine, Devlet Resim ve Heykel sergilerine katılan sanatçı, İlk resim bilgisini aldığı Üsküdarlı Cevat ve Şevket Dağ'ın etkisinde kalmış ve gözleme dayalı, gerçeğe bağlı, izlenimci nitelikte, açık havada çalışmıştır. İstanbul görünümüleri içinde, Hikmet Onat gibi Kurbağalıdere başta olmak üzere Fenerbahçe, Boğaziçi, Üsküdar, Salacak yer alır. Güzel Sanatlar Birliğinin Galatasaray sergilerinde de İstanbul, Erzurum, Edirne görünümüleri sergilenmiştir. Celal Uzel'in Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda yer alan, Çuhacı Hanı (Res.405), "Süleymaniye Camisi" adıyla geçen, ancak Eminönü'ndeki Yeni Cami'yi betimleyen resmi (Res.145), "Rüstem Paşa Camii Avlusu" adıyla geçen ama Beyazıt Camisi avlusunu gösteren resmi (Res.56), Salacak ve Kız Kulesi resimleri (Res.421, 422), Uzel'in İstanbul'un değişik yerlerini gösteren izlenimci nitelikteki resimleri arasındadır.

Cevat Erkul (1897-1981) Selanik Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde Hikmet Onat Atölyesinde çalışmıştır.²⁴¹ Güzel Sanatlar Birliği'nin Galatasaray sergilerine katılan ve sergilen eserleri arasında İstanbul görünümüleri de olan sanatçının, İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki Anadolu Hisarı (Res.352), yine Anadoluhisarı'ndaki tarihi yalıları konu alan "Boğaziçi, Tarihi Yalılar" (Res.362), Merkez Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki Beylerbeyi İskeleyi resmi (Res.383), Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki Boğaz, Kandilli, Fenerbahçe, Haliç, Eyüp görünümüleri sunan resimlerinde²⁴² görüldüğü gibi, izlenimci nitelikte, pitoresk görünümüleriyle döneminin İstanbul'unu ve yapılarını resimlerine aktarmıştır.

Selahattin Teoman (1901-1980), başta doğum yeri olan Çengelköy

²⁴¹ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi Galatasaray Resim Sergisi 30 uncu Yıl 1916-1946**, sergi broşürü, İstanbul 1946, 2.

²⁴² Resimler için bkz. **T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu**, Ankara 1992, 63-65.

olmak üzere, boğaz manzaraları, Çamlıca, Rumelihisarı, Kuruçeşme, Ortaköy, Beşiktaş, Eyüp, gibi İstanbul'un değişik yerlerinden görünümüne sunan resimleriyle Güzel Sanatlar Birliği'nin Galatasaray Sergileri'ne katılmıştır. Sanatçının resimleri, İstanbul'un doğa ve mimarisini yansıtır. 1920'de İstanbul Öğretmen Okulu'ndan mezun olan Selahattin Teoman, Şevket Dağ ve Halil Paşa ile resim çalışmış, 1954'te Güzel Sanatlar Akademisi'nde Ali Avni Çelebi atölyesine devam etmiştir.²⁴³ Galatasaray sergileri yanında, Devlet Resim ve Heykel sergilerine katılmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi'ne bağlı Rumeli Hisarı Müzesi müdürlüğünden yaş haddi nedeniyle emekliye ayrılan sanatçının, izlenimci nitelikteki resimleri arasında görev yaptığı Rumeli Hisarı'nı ve Topkapı Sarayı'nı konu alan resimlerinin de ayrıcalıklı yeri vardır. İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki "Beşiktaş Barbaros İskeleyi" adıyla geçen, ancak Beylerbeyi İskeleyi'ni gösteren resmi (Res.384) ve "Boğaz'dan" adlı Kandilli İskeleyi'ni gösteren resminde (Res.393) olduğu gibi, açık havada gözleme dayalı, izlenimci nitelikteki çalışmalarında, yapılar gerçeğe uygun olarak betimlenmiştir.

İstanbul'u resmeden sanatçılar arasında, Âli Halil Sözel (1904-1974) de yer alır. Babası olan Halil Paşa gibi, Ali Halil de İstanbul'u doğası ve mimarisiyle resimlerine taşımıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki eğitiminin ardından, Paris'te Académie Julian ve Ecole National des Beaux Arts'da resim alanında kendini geliştirmiştir. Yurda dönünce, Pertevniyal Lisesi ve Üsküdar İkinci Kız Orta Okulu ve Robert Koleji gibi okullarda resim öğretmenliği²⁴⁴ yapan sanatçı, Güzel Sanatlar Birliği üyesi²⁴⁵ olarak Galatasaray sergilerine, Devlet Resim ve Heykel sergilerine katılmıştır. İzlenimci nitelikte, Moda Fenerbahçe, Bostancı, Kalamış, Salacak, Çamlıca, Çengelköy, Rumelihisarı, Boğaz manzaraları resmetmiştir.

İstanbul'u mimari açıdan konu alan resimler, öncelikle, askeri okullar ve Darüşşafaka gibi sivil okullardan yetişen ve genel olarak Türk Primitifleri ve asker ressamı kuşağı ile oldukça revaçta olmasına karşılık,

²⁴³ Nüzhet İslimyeli, **Türk Plastik Sanatçıları Ansiklopedisi**, C.3, Ankara 1971, 738-740; Zeynep Yasa Yaman, **Kayıt**, Ankara 1993, 85.

²⁴⁴ **Güzel San'atlar Birliği 31 inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916-1947**, sergi broşürü, İstanbul 1947, 5.

²⁴⁵ **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 25 inci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul 1941, 18.

figür sorununa ağırlık vermekle birlikte, pitoresk görünümeler olarak İstanbul'u ve mimarisini resimlerine taşıyan 1914 Kuşağı/Türk İzlenimcileri/Çallı Kuşağı'ndan sonra ortaya çıkan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği ve D Grubu ile sonrasında kurulan değişik sanat toplulukları ve 1950'lerde yaygınlaşmaya başlayan resimde soyutlamanın da etkisiyle, İstanbul ve mimari betimlemeler değerini kaybetmeye başlamıştır. İlk dönemlerdeki gibi mimarinin de içinde olduğu doğaya yönelik betimlemelerin yerini, toplumsal konular ve soyutlamaya yönelik çalışmalar almıştır. Yine de genelde, izlenimciliği tercih eden sanatçılar, İstanbul'u resimlerine mimarisiyle, pitoresk görünümüleriyle aktarmaya devam etmiştir.

4. KATALOG

4.1. TÜRK RESMİNDE İBADET YAPILARI

“Türk Resminde İbadet Yapıları” başlığı altında, ibadet mekânları olan cami, mescit, namazgâh ve kiliseler incelenmiştir.

Tez kapsamında incelenen resim örnekleri ışığında; Ahmediye Camisi, Aksaray Valide/Pertevniyal Valide Sultan Camisi, Anadoluhisarı Namazgâhı, Aya İrini, Ayasofya, Ayazma Camisi, Bebek Camisi, Beyazid Camisi, Beylerbeyi Camisi, Bodrum/Mesih Paşa Camisi, Çilehane/Musalla Mescidi, Çınarlı/Hamdullah Paşa Camisi/Çengelköy Mescidi, Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi, Fatih Camisi, Fenari İsa/Molla Fenari İsa/Kilise Camisi, Fındıklı/Molla Çelebi Camisi, Hırka-i Şerif Camisi, Kadırga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa/Cerrah Mahmud Efendi Camisi, Kariye Camisi, Küçük Ayasofya Camisi, Mimar Sinan Mescidi, Mahmud Paşa Camisi, Üsküdar Mihrimah Sultan/İskele Camisi, Salacak/Teşrifatçı Camisi, Nusretiye Camisi, Ortaköy/Büyük Mecidiye Camisi, Sa’dâbâd/Çağlayan/Kağıthane/Aziziye Camisi, Rüstem Paşa Camisi, Süleymaniye Camisi, Tezkereci Osman Efendi/Kuruçeşme Camisi, Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsameddin Mescidi ve Yeni Cami incelenmiştir.

Bu yapılar dışında, resimlerde Yıldız Sarayı bütünlüğünde görülen Yıldız Hamidiye Camisi de Yıldız Sarayı başlığı altında ele alınmıştır.

4.1.1. AHMEDİYE CAMİSİ

Üsküdar, Ahmediye semtindeki Esvapçı Sokak ile Gündoğumu Caddesi'nin birleşiminde, köşede yer alan Ahmediye Külliyesi'nin bir bölümü, Hikmet Onat'ın firçasından tuvale aktarılmıştır.

1730'da vefat eden Ahmet Ağa tarafından yaptırılan Ahmediye Külliyesi²⁴⁶, kare planlı, moloz taştan, tek kubbeli ve kesme taştan bir minaresi olan cami; "L" planlı medrese (tekke), fevkani kütüphane, hazire, 1722 tarihli sebil ve iki çeşmeden oluşan bir yapı grubudur ve külliye'nin hem caddeye, hem de sokağa bakan cephesinde birer kapısı vardır.

---

²⁴⁶ Külliye, 1945'te Vakıflar İdaresi ve Kızılay'ın mutfak ve erzak ambarı ile imareti olarak kullanılmıştır. 1986'da medresenin bir bölümü, dersane ve kütüphanesi Diyanet İşleri'ne bağlı Kur'an kursu olarak kullanılırken, diğer bölümlerin imaret olarak kullanımı sürdürülmüştür. İ. Aydın Yüksel, "Ahmediye Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, 1993, 136.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Camili Peyzaj, Üsküdar'dan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ahmediye Külliyesi'nden Ahmediye Camisi ve Medrese Odaları

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapım Tarihi: 1959

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 54 x 71 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 220

Res.41

Foto.15- Ahmediye Camisi ve Medrese Odaları, Nisan 2006

Sağ alt köşede, “Hikmet Onat 1959” şeklinde imza ve tarih olan yağlıboya tabloda, Üsküdar Ahmediye’deki Ahmediye Külliyesi’nden bir bölüm resmedilmiştir. Doğrudan mimariyi konu alan resimde, külliyenin Esvapçı Sokağı’na bakan cephesinde, sağdan sola doğru, kütüphane, kütüphane kapısı, hazire ve kare planlı, tek kubbeli ve tek minareli caminin üst kısmı görülür. Resimde de görüldüğü gibi, dörtgen planlı, kubbe örtülü ve önünde üçlü revak düzenlemesi olan kütüphane fevkânidir. Sokağa bakan cephede altta dörtgen iki pencere açıklığı, üst katta ise alttakiler dikdörtgen, üsttekiler sivri kemerli üçer pencere açıklığı vardır ve mermer sütunlu, kemerli revaklar günümüzde camekânla kapatılmıştır. Kütüphane yanındaki basık kemerli avlu giriş kapısı yanında, yolun eğimine bağlı olarak alçalan dörtgen pencere açıklıklı avlu duvarı devam eder.

Sanatçı, izlenimci tarzdaki yağlıboya resminde, yapıları genel görünüm ve oranları açısından gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

Foto.16- Ahmediye Külliyesi, 1940. (Bir Ulu Rüyaı Görenler Şehri Üsküdar, 42)

4.1.2. AKSARAY VALİDE/PERTEVİNİYAL VALİDE SULTAN CAMİSİ

Tez kapsamı içerisinde incelenen resim örneklerinden “Kulları tamirhane-i hümayunlarında Onbaşı Ömer bin Mustafa” imzalı olan tablo, Aksaray’da meydana yer alan Aksaray Valide/Pertevniyal Valide Sultan Camisi’ni gösterir.

Cami, Sultan Abdülaziz’in annesi ve Sultan II. Mahmud’un eşi olan Pertevniyal Valide Sultan tarafından yaptırılmıştır. Kaynaklarda yapının 1869’da inşasına başlanan ve 1871’de ibadete açılan yapı, bazı kaynaklarda mimar Montani Efendi’nin eseri²⁴⁷ olarak geçerken, bazı belgelerden Serkis Balyan’ın eseri olduğu ortaya çıkmıştır.²⁴⁸

Cami, esasında mektep, türbe, muvakkithane ve sebilden oluşan bir külliye parçasıdır. 1956-1959 arasındaki Aksaray Meydanı düzenlenmesi sırasında, külliye diğer unsurları yok edilmiş veya sebil gibi yerleri değiştirilmiştir. Aksaray Valide Camisi’nin, yüksek kasnaklı küçük bir kubbesi ve iki yanda ince, uzun birer minaresi vardır. Eklektik bir yapıya sahip olan ve Osmanlı, Gotik ve Hint kaynaklı öğeler taşıyan cami, Neogotik tasarımıyla diğer camilerden farklı bir mimari sergiler ve dörtgen planın dört köşesinde Hint esintili birer kule yer alır.

²⁴⁷ Tahsin Öz, **İstanbul Camileri I-II Cilt**, üçüncü baskı, Ankara 1997, 149.

²⁴⁸ Mustafa Cezar, **Osmanlı Başkenti İstanbul**, İstanbul 2002, 546.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Aksaray Valide Camisi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Aksaray Valide/Pertevniyal Valide Sultan Camisi

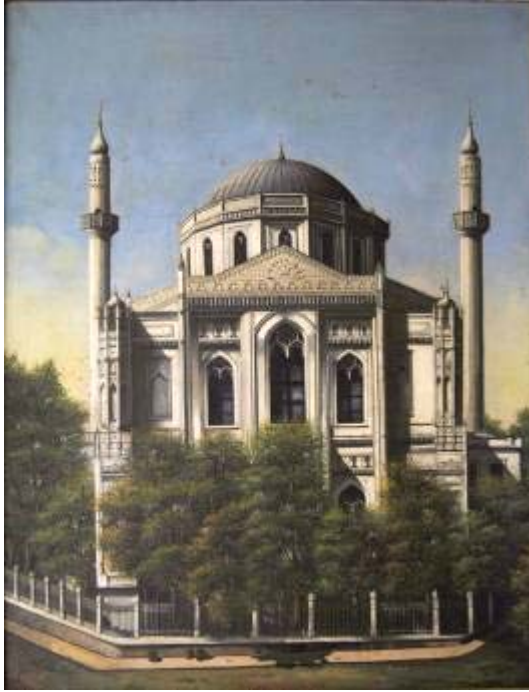
Sanatçısı: Kulları tamirhane-i hümayunlarında Onbaşı Ömer bin Mustafa

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 58 x 79 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2568

Res.42

Foto.17 Pertevniyal Valide Sultan Camisi, Sébah Joaillier, Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi. (19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında “Oryantalizm”, 64)

Sol alt köşede, “Kulları tamirhane-i hümayunlarında Onbaşı Ömer bin Mustafa” ve ortada “Aksaray Valide Camii şerifi” yazılı olan yağlıboya tabloda, Aksaray’daki Pertevniyal Valide Sultan Camisi’nin meydana bakan ana cephesi resmedilmiştir. Doğrudan mimariyi esas alan ve adeta fotoğraf gibi olan tabloda, caminin hem mimari, hem de süslemeleri gerçeğe uygun olarak aktarılmıştır. Fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan resimde, önde

parmaklıklı çevre duvarı, ağaçlar ve gerisinde, iki minaresiyle birlikte anıtsal cami yükselir. Sébah Joaillier tarafından çekilmiş olan bir fotoğrafın yağlıboyaya aktarılmış hali olan resimde, fotoğrafta ön planda ağaçlar altındaki figür resme aktarılmamış olmasına karşılık, aynı yerdeki ağaç gölgeleri ve duvar dibindeki üç sepet aynen fotoğrafta olduğu gibi, resimde yerini almıştır. Sanatçı, figür dışında, fotoğraftaki tüm ayrıntıları titizlikle tuvale aktarmıştır.

Foto.18- Aksaray Valide/Pertevniyal Valide Sultan Camisi, Nisan 2006

4.1.3. ANADOLUHİSARI NAMAZGÂHI

Tez kapsamı içersinde incelenen resimlerden birinde Anadoluhisarı Namazgâhı resmedilmiştir. Resim, Feyhaman Duran tarafından yapılmıştır.

Anadoluhisarı'nda hisarın denize bakan tarafında Toplarönü mevki denilen yerde, etrafı duvarla çevrili büyük dörtgen bahçe içerisinde, kible yönünde muntazam kesme taştan mihrap ve basamaklı minberden oluşur. Namazgâh, harap ve bakımsız durumda iken, 1985 yılında Beykoz Belediyesi tarafından, etrafını çeviren duvar tamir edilmiş ve temizlenmiştir.²⁴⁹

---

²⁴⁹ Semavi Eyice, "Anadoluhisarı Namazgâhı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1993, 259-260.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Anadolu/A.hisar, Namazgah

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadoluhisarı Namazgâhı

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1955

Tekniği: duralit üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 48.5 x 60 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 53/2000

Res.43

Foto.19- Anadoluhisarı Namazgâhı, 17 Aralık 2006

Sol alt köşede “Feyhaman 1955 A. Hisarı namazgah” yazılı olan resimde, Anadoluhisarı’nın denize bakan tarafında, Toplarönü mevkisindeki, etrafı duvarla çevrili büyük bahçe içindeki namazgâh resmedilmiştir. Sanatçının açık havada çalışmış olduğu izlenimci nitelikteki yağlıboya resminde, yeşillikler içerisinde, namazgâhın muntazam kesme taştan, kemerli mihrabı ve hemen sağında yer alan yine kesme taştan basamaklı minber gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir.

Sanatçı, resimde, çayırılık alanda iki tavuk, mihrap önünde küçük bir kuzu ile minber olan basamaklı bölümün üstünde küçük bir çocuğa da yer vermiştir.

Feyhaman Duran’ın resmindeki görünümle, günümüzdeki görünüm uyum içerisindedir.

4.1.4. AYA İRİNİ/ST. İRENE KİLİSESİ

Türk resmine konu olan yapılar içerisinde, Aya İrini Kilisesi de yer alır. Tez kapsamında, Ali Sami Boyar ve Ali Avni Çelebinin resimleri incelenmiştir.

Topkapı Sarayı I. Avlu'sunda yer alan Aya İrini,²⁵⁰ 6. yüzyılda İmparator Iustinianus zamanında inşa edilmiştir. Atrium, narteks, üç nefli naos ve apsisten oluşan bir Bizans kilisesi olan yapı, İstanbul'un fethinden sonra camiye çevrilmediği için, pek fazla değişikliğe uğramadan günümüze ulaşmıştır.

Fatih Sultan Mehmed, Topkapı Sarayı'nı yaptırırken cebecilerin bir kısmını buraya yerleştirmiş ve burayı sarayın silah ambarı haline getirmiştir.²⁵¹ Yapı, değerli harp silah, araç ve gereçlerinin toplandığı "Cebehane" olarak kullanılmıştır. 1726'da Sultan III. Ahmed'in emriyle onarılıp tüm malzemeler düzenlenerek "Dar-ül Esliha" adı ile yeni bir kuruluş gerçekleştirilmiştir. 1846'da Tophane Müşiri Damat Ahmet Fethi Paşa'nın gayretleri ile modern anlamda ilk müze olarak açılmış ve Askeri Müze'nin gerçek anlamda ilk kuruluşu olmuştur. Aya İrini'deki revakların araları camekânlarla kapatılarak sergileme mekânları haline getirilmiş, eski harp silah, araç ve gereçlerinden oluşan koleksiyonlar ile arkeolojik eser koleksiyonları sergilenmiştir. 1869'da Aya İrini, Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) adını almış ve zamanla, sergi mekânlarının yetersiz kalması nedeniyle buradaki eserler, 1875'te Çinili Köşk'e taşınmıştır. Aya İrini, 1908'den 1940'a kadar Askeri Müze olarak faaliyet göstermiş ve II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine güvenlik nedeniyle Aya İrini'deki eserler, 1940'ta Niğde'ye taşınmıştır. Daha sonra yapı bir süre boş kalmış ve onarılarak, Ayasofya Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı bir birim haline

²⁵⁰ Ayasofya'dan sonra Bizans'ın ikinci büyük kilisesi olan yapının yerinde önceden Roma döneminde mabetler olduğu bilinir ve 4. yüzyıl başlarında da I. Constantinus'un bu mabet kalıntılarında yararlanarak Aya İrini'yi inşa ettirmiştir. Ayasofya ile aynı avlu duvarı içindeki yapı, 532'deki Nika Ayaklanması'nda yanmıştır. İmparator Iustinianus zamanında Ayasofya ile birlikte yeniden yaptırılmıştır. İmparator Iustinianus'un son dönemlerinde Atriumu yanan yapı, III. Leon, V. Konstantinos ve IV. Leon zamanlarındaki depremlerde ve 9. yüzyıldaki depremde de zarar görmüştür. İstanbul'un fethinden sonra Topkapı Sarayı'nın Sur-u Sultanisi içinde kalmıştır. Erdem Yücel, "Aya İrini Kilisesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1993, 433.

²⁵¹ İstanbul, "Askeri Müze", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1993, 350-351.

getirilmiştir. 1945-1960'da kilisede kazılar yapılmış, 1973-1974'te de kiliseyi sağlamlaştırma çalışmaları ve yine kazılar yapılmıştır.²⁵² 1992'de küçük çaplı bir yangın geçiren yapı, günümüzde ise sergi ve konser mekânı olarak kullanılmaktadır.

---

²⁵² Wolfgang Müller-Wiener, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-Istanbul**, Çev. Ülker Sayın, İstanbul 2001, 117.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: İrene Manastırı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Aya İrini ve Topkapı Sarayı

Sanatçısı: Ali Sami Boyar (1880-1967)

Yapıtın Tarihi: 1958 öncesi²⁵³

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 31 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 759/3709

Res.44

Foto.20- Aya İrini, Mart 2006

²⁵³ Resim, müzeye 1958'de alınmıştır. Sanatçı, 1944'e kadar Ayasofya Müzesi'nde çalışmıştır. Muhtemelen resmi de, Ayasofya'da görevli çalıştığı süreçte yapmış olmalıdır.

Sol alt köşede, “Sami Boyar” imzalı olan suluboya resimde, Ayasofya'nın minaresinden bakışla, önde Aya İrini ve gerisinde Topkapı Sarayı'nın avluları, ağaçlar arasında yapılar, Adalet Kulesi ve geride Boğaz manzarası görülür. Sanatçı, kurşun kalemle çizdiği desen üzerine, suluboya ile renklendirme yapmıştır. Gözleme dayalı bir çalışmanın ürünü olan resimde, yapılar gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Boyar'ın resminde yapının gövdesinde yer alan pencereler, dikdörtgen açıklıklı gibi görülür, ancak sanatçı kemerleri çizim olarak bırakmıştır.

Ayasofya Müzesi müdürü olan ressam Ali Sami Boyar, Ayasofya'nın içinden ve dışından görünüm sunan çok sayıda resim yapmıştır. Sanatçı, Ayasofya'nın minaresinden bakışla hemen yanındaki Aya İrini ve sarayı da resme aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Askeri Müze: Sent İren Kilisesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Aya İrini Kilisesi

Sanatçısı: Ali Avni Çelebi (1904-1993)

Yapıtın Tarihi: 1937 öncesi²⁵⁴

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 38 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 241/654

Res.45

Foto.21- Aya İrini, Nisan 2006

²⁵⁴ Resim, müzeye 1937'de alınmıştır.

Sol alt köşede, “Ali” imzalı olan Ali Avni Çelebi'nin yağlıboya resminde, ağaçlar arkasında anıtsal olarak Aya İrini yer alır. Resmin ön planında, sağda ve solda düşey öğeler olarak beliren yapraksız, kahverengi ağaçlar gerisinde orta planda yer alan Aya İrini, canlı, çarpıcı rengiyle öne çıkar. Resimde, genel olarak yapının ana hatları belirgin olmakla birlikte, resimsel nitelikler ön plandadır ve yapı, ressamın tekniğini gösterdiği bir araç haline dönüşmüştür.

4.1.5. AYASOFYA CAMİSİ

İstanbul'daki anıtsal yapılardan biri olan Ayasofya, gerek Fossati başta olmak üzere, çok sayıda batılı sanatçı²⁵⁵ gerekse Ali Sami Boyar, Şevket Dağ, Said, Bedri Kulları gibi Türk sanatçılar tarafından da resmedilen yapılar arasındadır.

Bizans'ın en büyük ve görkemli yapısı olan Ayasofya, İstanbul'un fethinden sonra camiye dönüştürülmüştür. İlk inşası için farklı görüşler sunulan Ayasofya, Arkadius döneminde (395-408) 404'te çıkan isyanda yakılıp yıkılmıştır. II. Theodosios zamanında (408-450) ikinci Ayasofya inşa edilmiş ve 415'te ibadete açılmış, 532'deki Nika isyanına kadar ayakta kalmıştır. I. Justinianus döneminde (527-565) ise 532-537 arasında üçüncü Ayasofya yapılmıştır. İstanbul'un fethine kadar defalarca onarımlar geçiren yapı, camiye çevrildikten sonra da çeşitli onarımlar görmüş ve yapıya eklemeler yapılmıştır. Fatih zamanında bir minare, Darü't-Ta'lim (Ayasofya Mektebi), 1466'da medrese ve sebil eklenmiştir. Sultan II. Bayezid döneminde de bir minare ve medreseye bir kat eklenmiş, yeni mihrap yapılmış ve onarımlara devam edilmiştir. Kanuni döneminde, Ayasofya hamamı inşa edilmiş ve Sultan II. Selim zamanında da 1572-76 arasında cami çevresi açılmış, onarımlar ve istinat duvarları yapılmıştır. İki minare ve iki yeni medrese, Ayasofya çeşmesi ve II. Selim Türbesi eklenmiştir. Sultan III. Murad devrinde Şehzadeler Türbesi ilave edilmiş ve onarımlar ve çevre düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Tamir ve bakımlar III. Mehmed döneminde de sürmüştür ve III. Murad Türbesi inşa edilmiştir. Sultan I. Ahmed zamanında III. Mehmed Türbesi ve Sultan IV. Murad zamanında da I. Mustafa ile I. İbrahim Türbesi yapılmıştır. Onarımlar sürdürülmüş ve Sultan I. Mahmud döneminde kütüphane, Çifte Hamam, sıbyan mektebi, imaret, şadırvan eklenmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde muvakkithane, V. Mehmed Reşad devrinde Üçüzlü çeşme, yeni eklemeler olarak görülür. Bu arada her padişah, Ayasofya ve eklenen diğer yapıların bakım ve onarımlarını yaptırmışlardır. Cumhuriyet sonrasında Ayasofya'nın müzeye çevrilmesi gündeme gelmiş ve 1935'de Ayasofya Müzesi olmuştur.

²⁵⁵ Ayasofya gravürleri için bkz. Mustafa Sevim (Haz.), **Gravürlerle Türkiye İstanbul 2**, ikinci baskı, Ankara 2002, 6-40. Ayasofya'nın çeşitli görünümü için bkz. Ahmet Kamil Gören, "Geçmişten Günümüze Sanatçı Gözüyle Ayasofya", **Sanatsal Mozaik**, S.9, Yıl:1, Mayıs 1996, 30-43.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ayasofya

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya Camisi

Sanatçısı: Bilinmiyor, imza okunamadı

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 99 x 74 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/742

Res.46

Foto.22- Ayasofya, 1880-1900, Abdullah Frères. II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

Foto.23- Ayasofya, Aralık 2006

Sol alt köşede eski yazı imza olan ancak, bir kısmı da çerçeve altında kaldığından okunamayan yağlıboya resimde, Sultanahmet Meydanı'ndan bakışla Ayasofya Camisi ve önündeki sultan türbeleri görülür. Fotoğraftan çalışılmış olduğu anlaşılan Türk Primitifleri tarzındaki resimde, yapılar genel görünüm ve oranlarıyla gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Ön planda solda yarısı kesilmiş olarak iki katlı ahşap bir yapı yer alır. Alt katı dükkân olduğu anlaşılan yapının gerisinde soldan sağa doğru anıtsal Ayasofya Camisi ve sultan türbeleri sıralanır. Henüz küçük fidanlar görünümündeki ağaçların arkasından Ayasofya şadırvanı, muvakkithane, Şehzadeler Türbesi, Sultan III. Murad Türbesi ve Sultan II. Selim Türbesi, kurşun kaplı kubbeleri, çokgen planlı gövdeleriyle sağ tarafta görülebilmektedir.

Ayasofya, Fossati'nin yapıyı baştan başa yatay kuşaklarla boyadığı görünümü yansıtır.²⁵⁶ Sultan Abdülmecid'in Ayasofya'nın onarımı için görevlendiği Gaspara Fossati'nin 1847-1849 arasında gerçekleştirdiği onarım sırasında dış cephesi, kırmızı-sarı renkli şeritler halinde boyanan Ayasofya, Cumhuriyet döneminde soluk sarı renge, 1982-1988 onarımlarında ise gülcürusu renge boyanmıştır.²⁵⁷

²⁵⁶ Haz. Selmin Kangal, **600 Yıllık Ayasofya Görünümleri ve 1847-49 Fossati Restorasyonu**, İstanbul 2000, 152.

²⁵⁷ Ahmet Akgündüz-Said Öztürk-Yaşar Baş, **Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya**, İstanbul 2005, 858.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara (Ayasofya)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya Camisi

Sanatçısı: Said (1861-?)

Yapıtın Tarihi: 1911-1912

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 47 x 69.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 2124/8427

Res.47

Res.48- D.Galanakes, Ayasofya Camii, gravür. (A.G. Paspates, Byzantinai Meletai, Konstantinopolis, 1877, 338-339'dan, Gravürlerle Türkiye İstanbul 2, 14)

Foto.24- Ayasofya, 2 Nisan 2006

Sol alt köşede Osmanlıca "Said" yazılı olan resim, adeta bir kartpostal havasındadır.

Türk Primitifleri tarzındaki yağlıboya resim, 1877'de yayımlanan A.G. Paspates'nin *Byzantinai Meletai* adlı eserinde yer alan, D. Galanakes tarafından yapılmış olan Ayasofya Camii gravürüne²⁵⁸ çok benzemektedir. Asker ressamından olan Said'in²⁵⁹ yağlıboya resmi, gravürün renklendirilmiş hali gibidir.

Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'nda yer alan yağlıboya resimler hemen hemen aynı görünümü sunan resimde, solda yarısı görülen iki katlı ahşap yapı, ortada neredeyse resmin tamamını dolduran anıtsal Ayasofya Camisi ve sultan türbeleri yer alır. Yapının fotoğraftan bakılarak resmedildiği söylenebilir. İki renkli gövdesiyle yapının tüm ayrıntıları aynı netlikle işlenmiştir. Yatay ve düşeylerin dengesinden oluşan kompozisyonda, sanatçı güçlü bir desen anlayışıyla Ayasofya'nın Sultanahmet Meydanı'na bakan cephesini resmetmiştir. Ayasofya, yine Fossati'nin yapıyı baştan başa yatay kuşaklarla boyadığı görünümü yansıtır.

²⁵⁸ A.G. Paspates, *Byzantinai Meletai*, Konstantinopolis, 1877, 338-339'dan alıntı. Mustafa Sevim, **a.g.e.**, 14.

²⁵⁹ 1861 Beyrut doğumlu olan Said, 1881 yılında Harb Okulu'ndan mezun olup Şam Askeri İdadisi'nde resim öğretmeni olmuştur. 1885 yılında yüzbaşı, 1892'de Kolağası olan sanatçı, 1900'de emekliye ayrılmıştır. S. Pertev Boyar, **a.g.e.**, 69.

Ayasofya'nın dış cephesinin kırmızı-sarı şeritlerle boyalı görüntüsü, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde yer alan ve Sultanahmet Meydanı'nın 20. yüzyıl başındaki görünümünü sunan Bedri Kulları imzalı yağlıboya resimde de vardır. Sultanahmet Meydanı'nda cepheden bakış açısıyla merkezde sütunlu, yuvarlak kemerli, üzeri kubbe örtülü, sekizgen planlı Alman Çeşmesi'nin anıtsal olarak betimlendiği resimde, sağ tarafta ikinci planda dört minaresi, kurşun kaplı kubbesi ve yatay kuşaklar halinde boyanmış gövdesiyle Ayasofya görülür.

Res.49- Resim 280'den ayrıntı, Ayasofya

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ayasofya Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya Camisi

Sanatçısı: Turgut Atalay (1918-)

Yapıtın Tarihi: c.1949-1953

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 78 x 58.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4559

Res.50

Foto.25- Ayasofya, fotoğraf, Ara Güler. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, 447'den ayrıntı)

Turgut Atalay'ın yağlıboya resminde, Ayasofya, apsisin olduğu doğu cephesinden bakışla resmedilmiştir. Resimde, ön planda ağaçların olduğu bahçeden bakış açısına göre, üç minaresi, kurşun kaplı kubbesi ve güney cephesinin bir bölümünün görüldüğü yapı, resmin ana konusudur. Ayasofya'nın cephelerinin sarı-kırmızı şeritler halinde boyanmış olduğu görülür. Resimde, genel görünüm olarak Ayasofya'nın tüm mimari yapısı gerçeğe uygun resmedilmiştir. Resim, 1949-1953 arasında yapılmış olabilir.²⁶⁰

---

²⁶⁰ Burhan Toprak tarafından düzenlenen, Türk İstanbulun 500. Yılına Hazırlık İstanbul Manzaraları Sergisi için hazırlanan resimler içerisinde, Turgut Atalay'ın "Ayasofya Camii" resmi de vardır. Bu resim, o sergi için hazırlanan resim olmalıdır. İstanbul Belediyesi tarafından, 1953'teki 500. yıl kutlamaları için 34 resim yaptırılmıştır. **Türk İstanbulun 500. Yılına Hazırlık İstanbul Manzaraları**, sergi broşürü, 26. sıradaki resim.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya Camisi

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 70.7 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 467

Res.51

Hikmet Onat'ın izlenimci nitelikteki yağlıboya resminde, manzara içerisinde sağda, Ayasofya'nın batı cephesi ve sola doğru Aya İrini'nin Ayasofya'ya bakan cephesiyle üst kısmı ve iki yapı arasında sarayın suru belirir. Önceki örneklerden farklı olarak, Ayasofya artık Cumhuriyet döneminde boyandığı soluk sarı boyalı rengeyle görülür.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ayasofya'nın Uzaktan Görünüşü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya Camisi

Sanatçısı: Nazmi Dayan (1893- ?)

Yapıtın Tarihi: 1950

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 60 x 40 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4397

Res.52

Foto.26- Ayasofya, Aralık 2006

Sağ alt köşede “N. Dayan 1950” şeklinde imza ve tarih olan yağlıboya resimde de manzara içerisinde Ayasofya görülür. Ön planda harabelerin sıralandığı kompozisyonda geride ağaçlık alan ve Ayasofya'nın dört minaresiyle birlikte kurşun kaplı kubbesi ve gövdesinin üst kısmı ağaçlar arkasında yükselir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ayasofya Camii ve Sultanahmet Hamamı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya Camisi ve Ayasofya/Haseki Hamamı

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 1977 öncesi²⁶¹

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 128 x 90 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4705

Res.53

Foto.27- Ayasofya ve Ayasofya/Haseki Hamamı, Ocak 2007

²⁶¹ Envanter defterindeki kayıtlara göre resim, müzeye 1977'de alınmıştır.

Foto.28- Ayasofya/Haseki Hamamı, Aralık 2006

Yağlıboya resimde, sağda diyagonal olarak kurşun kaplı kubbe örtüleriyle Ayasofya Hamamı olarak da adlandırılan Haseki Hamamı yer alır. Dörtgen planlı yapıların arasındaki daha küçük ve kırmızı renkli alanlar da hamamın kadınlar ve erkekler kısımlarının sıcaklık bölümleridir. Sağda kütleli olarak hamam yer alırken, sol taraf yeşillik alanıdır ve ağaçlar gerisinde Ayasofya yükselir. Üst kısmı, kubbesi ve iki minaresiyle kompozisyonda yarım olarak Ayasofya'nın yer aldığı resimde, geri planda bulutlu gökyüzü devam eder.

Sağ tarafta görülen Haseki Hamamı,²⁶² Kanuni Sultan Süleyman'ın başhasekisi Hürrem Sultan tarafından 1556-1557'de Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Çifte hamamın sıcaklık ve ılık bölümleri, resimde kırmızı boyalı olarak verilmiştir. Resimde de görüldüğü gibi, iki uçtaki daha yüksek ve büyük olan soyunmalık bölümleri moloz taş ve tuğla cephelidir ve sivri kemerli pencereleri vardır. Erkekler bölümünün revakının bir bölümü de beyaz olarak Ayasofya yönünde görülür.

²⁶² Çifte hamam olan yapı, erkekler bölümündeki üç gözlü revak ve tuvaletlerin biraz daha büyük olması dışında kadınlar bölümüyle aynıdır. Simetrik yerleştirilmiş olan bölümlerden, Ayasofya'ya bakan tarafı erkekler, Sultanahmet tarafındaki ise kadınlar bölümüdür. İki uçta diğer bölümlerden daha yüksek olan ve tromplarla geçilen, aydınlık fenerli büyük kubbeli alanlar soyunmalıktır. Hemen yanlarında alçak olan yan yana üçer kubbeli bölümler, soğukluk; kubbe ve tonozlarla örtülü ortadaki bölümler ise sekiz kollu sıcaklık bölümleridir. Aptullah Kuran, **Mimar Sinan**, İstanbul 1986, 91-92, 390.

4.1.6. AYAZMA CAMİSİ

Üsküdar'da Ayazma semtinde Ressam Ali Rıza Bey ve Mehmet Paşa Değirmeni sokakları arasında yer alan Ayazma Camisi, Hoca Ali Rıza ve Hikmet Onat tarafından resmedilmiştir.

Cami, 1757'de tahta geçen Sultan III. Mustafa tarafından 1732'de ölen kardeşi Şehzade Süleyman ile yine aynı yıl ölen annesi Mihrişah Kadın'ın ruhlarını şad etmek için yaptırılmış ve 1760'da tamamlanmış ve törenle ibadete açılmıştır. Ayrıca, çeşmesi, mektebi, hamamı ve günümüze ulaşmayan muvakkithanesi vardır.²⁶³ Camiye vakıf olarak hamam, dükkânlar ve han yaptırılmıştır.²⁶⁴ Cami, üç yönde girişi olan geniş bir avlu içinde, meyilli bir arazide yer alır ve son cemaat yerine yarım daire biçiminde basamaklarla çıkılır. Dikdörtgen planlı cami, dört kemer üzerinde onaltı pencerele kasnağa oturan merkezi bir kubbeye ve köşelerde ağırlık kulelerine sahiptir. Görünüm itibariyle yüksek olan caminin solunda hünkâr köşkü ve sağında minaresi vardır.

---

²⁶³ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.I, İstanbul 2001, 83.

²⁶⁴ Semavi Eyice, "Ayazma Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1993, 471.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak Ayazma Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Salacak'ta Ayazma Camisi

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1902

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 20 x 12 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 282. albüm no:6/15

Res.54

Hoca Ali Rıza'nın karakalem çizim üzerine suluboya renklendirme ile yaptığı resminde, Ayazma Camisi ve çevresi görülür. Kendisi de uzun süre bu civarda bir evde yaşayan sanatçı, caminin evler arasından görülen minare ve kubbesinin olduğu üst kısmını resmetmiştir. Evler ve ağaçlar arasından görülen cami, gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Caminin olduğu sokağa da Ressam Ali Rıza Bey Sokağı adı verilmiştir. Sanatçı bu civardan görünüm sunan çok sayıda resim yapmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kariye Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayazma Camisi

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1947

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0067-HO

Res.55

Foto.29- Üsküdar, Ayazma Camisi, 1888-1910, Sébah & Joaillier, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

Foto.30- Ayazma Camisi, 19 Haziran 2006

Koleksiyonda adı Kariye Camii²⁶⁵ olarak geçen yağlıboya resimde, Kariye Camisi değil, Üsküdar Ayazma'daki Ayazma Camisi resmedilmiştir. İzlenimci kuşağın önde gelen isimlerinden olan Hikmet Onat, izlenimci nitelikte ışığın ve rengin öne çıktığı resminde, pitoresk bir görünüm olarak Ayazma Camisi ve çevresini resme aktarmıştır. Açık havada, fırça darbeleriyle oluşturulmuş olan resimde, ayrıntılar dikkate alınmadan genel görünüm itibariyle, gerek caminin gövdesi, köşelerdeki pencereci ağırlık kuleleri ve kurşun kaplı kubbesi, gerekse minaresi gerçeğe uygun formdadır.

Resim, Ayazma Camisi ve çevresinin 1947'deki görünümünü aktarır. Resimde, yeşillik alan görülen yerler, günümüzde apartmanlarla doldurulmuştur.

²⁶⁵ Sakıp Sabancı Müzesi envanter kayıtları ve Kıymet Giray-M. Uğur Derman Fulya Bodur Eruz, **Sabancı Koleksiyonu Hat-Resim-Heykel-Porselen**, İstanbul 1995, 294.

4.1.7. BAYEZİD CAMİSİ

İncelenen resim örneklerinde, Bayezid Camisi de yer almaktadır. Tez kapsamı içerisinde, Feyhaman Duran ve Celal Uzel'in resimleri incelenmiştir.

Sultan II. Bayezid tarafından yaptırılan Beyazid Camisi'nin inşasına 1500'de başlanmış ve 1505'de tamamlanmıştır. Aşhane-imarethane, sıbyan mektebi, tabhaneler, medrese, hamam ve kervansaraydan oluşan külliye bütünlünde yer alan cami, külliyenin merkezindedir. Merkezi kubbeli, kuzey-güney yönlerde birer yarım kubbe ve doğu-batı yönlerinde dörder küçük kubbesi olan caminin iki minaresi ve kuzey yönünde, cami ile aynı büyüklükte, revaklı kare avlusu vardır. Üç yönden giriş olan avluda kurşun kaplı kubbe örtülü mermer şadırvan bulunur. Caminin güneyinde, Sultan II. Bayezid ve kızı Selçuk Hatun ile Tanzimat Fermanı'nı ilan eden Mustafa Reşid Paşa'nın türbeleri yer almaktadır.

Caminin sol tarafındaki, külliyenin imarethane ve kervansarayının bugüne ulaşan kısmı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Caminin sağında biraz uzakta yer alan medrese ise Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi olarak kullanılmaktadır. Külliyenin hamamı medresenin ilerisinde, Edebiyat Fakültesi'nin yanındadır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Rüstem Paşa Camii Avlusu

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bayezid Camisi Avlusu

Sanatçısı: Celal Uzel (1901-1965)

Yapıtın Tarihi: 1950

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 46 x 55 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 302

Res.56

Foto.31- Bayezid Camisi avlusu,
Nisan 2006

Sol alt köşede, “Celal Uzel 1950” yazılı olan yağlıboya resimde, koleksiyonda kayıtlı olduğu gibi, Rüstem Paşa Camisi avlusu değil, Bayezid Camisi avlusu resmedilmiştir.

Celal Uzel'in Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi koleksiyonunda yer alan “Fatih Camii” resminde olduğu gibi, ön planda sağda kompozisyonu dikey olarak ikiye bölen mukarnas başlıklı sütun yer alır. Caminin kare planlı avlusu, mukarnas başlıklı, granit, mermer ve porfir sütunlar ve iki renkli kemerler üzerinde kasnaklı kubbelerle örtülü revakla çevrilidir. Ön plandaki sütunun sağında, kurşun kaplı kubbe ve saçak

örtülü şadırvandan bir bölüm ile gerisinde kubbeli revak seçilir. Sol tarafta ise caminin anıtsal girişinin olduğu sivri kemerli son cemaat yeri revakı sıralanır. Sanatçı, mimariyi konu alan resminde, yapıları gerçeğe uygun olarak tuvale aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Beyazıt Meydanı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Beyazıt Meydanı ve Beyazıt Camisi

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1970 öncesi

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 33 x 41 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek Koleksiyonu
1704/2000

Res.57

Foto.32- Beyazıt Meydanı'ndan Beyazıt Camisi, Nisan 2006

Feyhaman Duran'ın yağlıboya resminde, Beyazıt'taki Beyazıt Külliyesi'nden bir görünüm sunulmuştur. Açık havada çalışılmış olan resimde, sağdan sola doğru, Beyazıt Camisi'nin kubbeli, iki kat pencereci revaklı dörtgen avlusunun İstanbul Üniversitesi'nin anıtsal girişinin olduğu yöne bakan cephesi ve doğu taraftaki tek şerefeli minaresi ile bugün Devlet Kütüphanesi olarak kullanılan imarethane ve kervansarayın bir bölümü seçilir. Sanatçı, kış manzarası sunan açık renklerin hâkim olduğu eskiz boyutundaki resminde, yapıları genel hatlarıyla aktarmıştır.

Caminin solundaki Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 1884 yılında Kütüphane-i Umumi-i Osmanî adıyla açılmıştır. 1906 yılında Beyazıt Camisi Külliyesi'nin imaret kısmının bir bölümünde faaliyete geçmiş ve zamanla genişletilmiştir. 1948 ve 1953 tarihinde çıkan iki ayrı Bakanlar Kurulu Kararı ile imaretin tamamına yayılmıştır. 1962 yılında kütüphanenin adı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi olmuştur. Külliye'nin kervansarayının hemen yanına yapılmış olan Dişçilik Okulu da 1979'da kütüphaneye dâhil edilmiştir.²⁶⁶ Beyazıt Devlet Kütüphanesi, modern depoları, okuma salonları ve diğer bölümleri ile bugün hizmet vermeye devam etmektedir.

---

²⁶⁶ Havva Koç, 'Beyazıt Devlet Kütüphanesi', **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul 1994, 189.

4.1.8. BEBEK CAMİSİ

Bebek'te Bebek Parkı'nda deniz kenarında yer alan Bebek Camisi, Boğaz'daki pitoresk görünümüyle 1914 Kuşağı olarak adlandırılan izlenimci sanatın temsilcilerinden İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Sami Yetik, Ali Sami Boyar, Feyhaman Duran ve Naci Kalmukoğlu gibi sanatçılar tarafından resimlere konu edilmiştir.

Kare prizma üzerine sekizgen gövdeli ve kubbe örtülü ve üç bölümlü son cemaat yeri olan cami, 1913 yılında, I. Ulusal Mimarlık Akımı'nın önemli temsilcisi Mimar Kemaleddin Bey'e inşa ettirilmiştir.²⁶⁷

---

²⁶⁷ 1725-26'da Sultan III. Ahmed'in sadrazamı Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Bebek Hümayunabad Kasrı'nın yanında Sultan III. Ahmed adına bir cami inşa ettirmiştir. Padişah mahfiline de sahip olan fevkani ve alt katı mektep olarak kullanılan yapı, zamanla harap olduğu için Evkaf Nazırı Mustafa Hayri Efendi tarafından yıktırılarak, 1913'de Mimar Kemaleddin Bey'e günümüzdeki cami yaptırılmıştır. Bkz. Hakan Arlı, "Bebek Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul 1994, 116.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: 1900'de Bebek

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bebek Camisi

Sanatçısı: Ali Sami Boyar (1880-1967)

Yapıtın Tarihi: 1900

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 42 x 58 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 87

Res.58

Foto.33- Bebek Camisi, Nisan 2006

Ali Sami Boyar'ın Bebek sahilini betimlediği tablosunda, orta planda Bebek Camisi yer alır. Açık havada çalışıldığı anlaşılan resimde, Bebek Camisi, kurşun kaplı kubbesi, minaresi ve sarı renkteki gövdesiyle uzaktan görülür. Açık havada, fırça darbeleriyle oluşturulmuş resimde, planlar birbiri içinde erimiştir. Dolayısıyla yapı, ayrıntılar yerine, bir bütün olarak algılanır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Bebek İskelesi Önü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bebek Camisi ve Hıdiva Sarayı

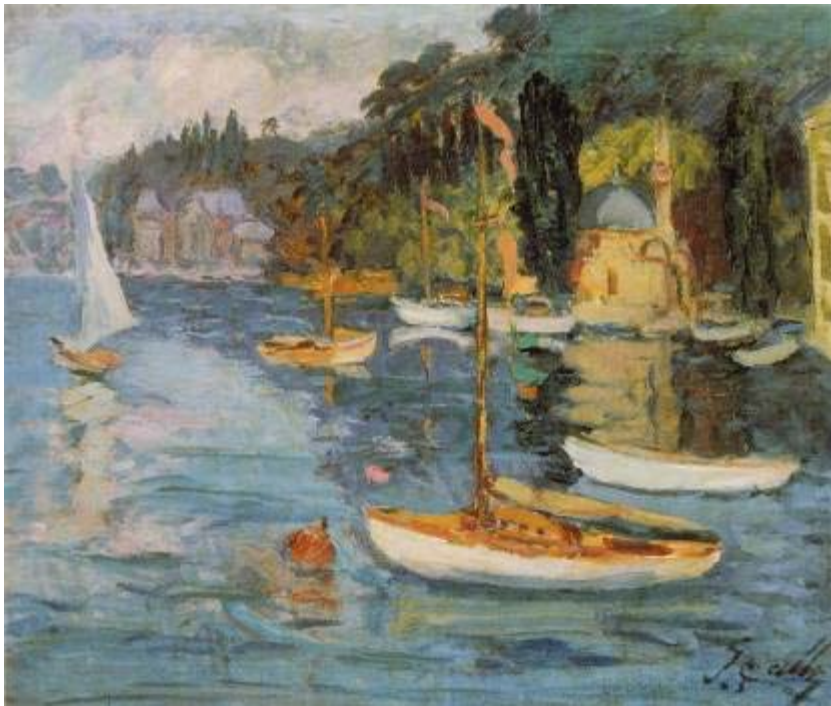
Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 46 x 54 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 273

Res.59

Foto.34- Bebek Camisi ve Hıdiva Sarayı, Nisan 2006

İbrahim Çallı, Bebek Camisi'ni çok sayıda resmine konu etmiştir. Ön planda denizin ve kayıkların yer aldığı izlenimci nitelikteki resimde, Bebek Camisi minaresi ve kubbe örtüsüyle denizden bakış açısıyla resmedilmiştir. Açık havada çalışılmış olan resimde, caminin arkasında ve soluna doğru ağaçlıklı alan ve kıyıdaki bugün Mısır Konsoloslğu olarak kullanılan Hıdiva Sarayı,²⁶⁸ denize bakan cephesiyle siluet halinde görülür. Resimsel nitelikler ön planda olmakla birlikte, yapılar tanınabilir nitelikte resme aktarılmıştır.

---

²⁶⁸ Hıdiva Sarayı için bkz. Afife Batur, "Hıdiva Sarayı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul 1994, 63-65.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Bebek Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bebek Camisi

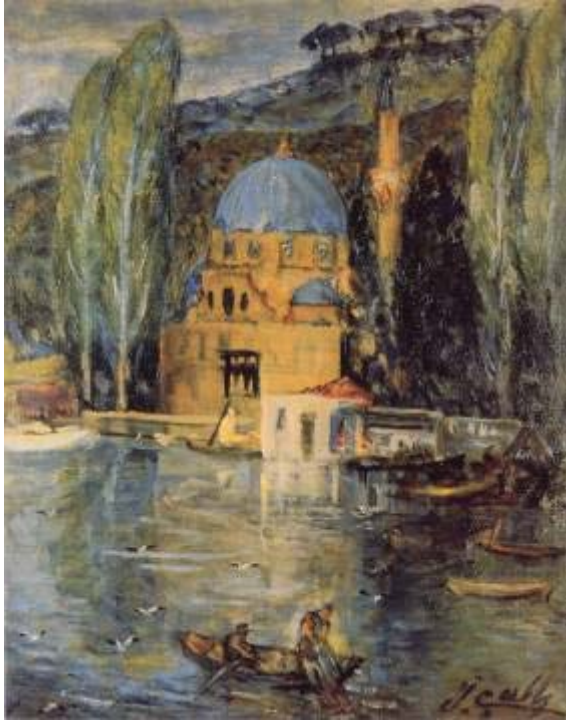
Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 62 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 119

Res.60

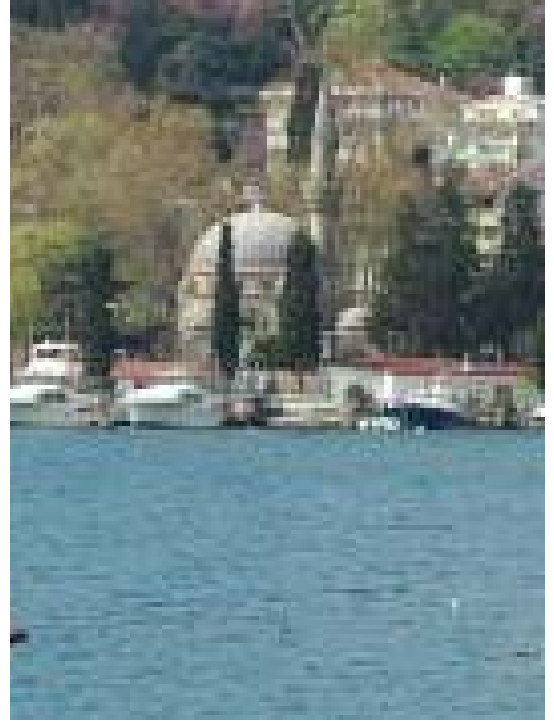

Foto.35- Bebek Camisi, Nisan 2006

İbrahim Çallı, yağlıboya resminde Bebek Camisi'ni daha yakından resmetmiştir. Ön planda yine denizin olduğu resimde, Bebek Camisi, resmin merkezinde anıtsal olarak yer alır ve resmin ana konusudur. İki yanında ağaçlar ve gerisinde ağaçlıklı tepeler yükselen cami, deniz kıyısında yer alır. Sanatçı izlenimci teknikteki resimde, kubbe kasnağını uzatmış olmakla birlikte, resim genel olarak yapıyı tanıtıcı niteliktedir.

Sanatçının tablo dışındaki, eskiz niteliğindeki çizimlerinde de caminin tüm ayrıntıları görülmektedir.²⁶⁹

²⁶⁹ Karakalem desenler için bkz. Kaya Özsezgin, **İbrahim Çallı**, İstanbul 1993, 19.

Res.61-62 İbrahim Çallı, Bebek Camisi için karakalem çizimler. (İbrahim Çallı, 19)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Bebek Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bebek Camisi

Sanatçısı: Naci Kalmukoğlu (1898-1951)

Yapıtın Tarihi: 1951 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 29 x 43 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 267

Res.63

Foto.36- Bebek Camisi, Nisan 2006

Bebek Camisi'ni resmeden sanatçılardan biri olan Naci Kalmukoğlu, sol alt köşede imzası olan eskiz boyutundaki yağlıboya resminde, ışık ve renge yönelerek camiyi genel hatlarıyla aktarmıştır. Resimsel nitelikler ön planda olmakla birlikte, yapı tanınabilir durumdadır.

4.1.9. BEYLERBEYİ CAMİSİ

Tez kapsamı içerisinde incelenen resim örneklerinden M. Tevfik imzalı bir resim, Beylerbeyi Camisi'ni gösterir.

Beylerbeyi iskelesinin önündeki meydanın doğusunda, deniz kıyısında yer almaktadır. Caminin bulunduğu yerde daha önce İstavroz Sarayı'nın hırka-i şerif dairesi bulunmaktaydı. Bu saray 18. yüzyıl ortalarında yıktırılmış ve sonra yerine Sultan I. Abdülhamid tarafından, Barok üsluptaki Beylerbeyi Camisi yaptırılmıştır. Mimarı Mehmet Tahir Ağa olan ve bina eminliğini Şehremini Hafız el-Hac Mustafa Efendi'nin yaptığı yapının inşasına 3 Nisan 1777'de başlanmış, caminin açılış töreni ise 15 Ağustos 1778'de olmuştur. 1810-1811'de Sultan II. Mahmud'un isteğiyle son cemaat yeri değiştirilerek yeniden yapılmış ve bu arada minaresi yıkılarak iki yeni minare inşa edilmiştir. II. Mahmud ayrıca bir muvakkithane ile deniz kıyısından dört cepheli çeşme yaptırmış ve caminin önündeki rıhtımı genişleterek duvarla çevreletmiştir. Beylerbeyi Camisi, 1969 esaslı bir onarım görmüştür. 13 Mart 1983 gecesi bitişiğindeki İsmail Paşa yalısından çıkan yangın Beylerbeyi Camisi'nin ahşap kubbesini yanarak çökmesine neden olmuş ve cami kısmen hasar görmüştür. Cami vakıflar idaresince tamir edilerek 29 Mayıs 1983'te tekrar ibadete açılmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kompozisyon (Sultan II. Mahmud-Cuma Selamlığı)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Beylerbeyi Camisi ve iskelesi

Sanatçısı: M. Tevfik (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1255/1840

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 58.8 x 40.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/433

Res.64

Res.65- Amedeo Preziosi, Sultan Abdülmecid'in Beylerbeyi Camii'ne Gelişi, kağıt üzerine suluboya, 36 x 57 cm, Topkapı Sarayı Müzesi, 17/616

Sol alt köşede “M. Tevfik” imzalı ve tarih olan suluboya resim, esasında Sultan Abdülmecid’in saltanat kayığıyla Cuma selamlığı için Beylerbeyi Camisi’ne gidişini konu almakla birlikte, sağ tarafta Beylerbeyi Camisi açıkça görülür.

Doğrudan mimariyi konu almayan resim, Amedeo Preziosi’nin (1816-1882) yine aynı koleksiyonda yer alan suluboya “Sultan Abdülmecid’in Beylerbeyi Camii’ne Gelişi” resminin benzeridir. M. Tevfik imzalı resim, 1255/1840 tarihlidir. Preziosi, Eylül 1842’de Malta’dan ayrılarak İstanbul’a gelmiştir ve İstanbul’la ilgili en erken tarihli resimleri 1842 sonbaharına aittir.²⁷⁰ Ressam Hüsnü Tengüz’ün Bedayi-i Asar-ı Osmaniye (Bayram Hediyesi) adında hem yazarlığını, hem ressamlığını, hem de tab etme işini üstlendiği kitabında da Preziosi’nin resminin Hüsnü Tengüz tarafından yapılmış baskısı yer alır.²⁷¹ Ayrıca, Asırlar Boyunca İstanbul’da da aynı resmin çizimi vardır.²⁷²

Res.66- Ressam Hüsnü. (Bedayi-i Asar-ı Osmaniye, ikinci sayfadan)

Suluboya resimde, Cuma Selamlığı için saltanat kayığıyla Dolmabahçe Sarayı’ndan çıkmış olan Sultan Abdülmecid’in Beylerbeyi Camisi’ne yaklaşması ve sağ tarafta ise Beylerbeyi Camisi ve iskele önünde

²⁷⁰ Zeynep İnankur, “İstanbul’un Hikâyesini Anlatan Ressam”, **Amedeo Preziosi**, Haz. Begüm Kovulmaz, İstanbul 2007, 9-10.

²⁷¹ Ressam Hüsnü, **Bedayi-i Asar-ı Osmaniye**, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1335, 2.

²⁷² Halûk Şehsuvaroğlu, **Asırlar Boyunca İstanbul**, İstanbul 1954, 134-135.

tören düzeni için bekleyen hassa askerleri, kıyıda toplanan halk, kayıklarla sultanı karşılamaya gelen kadınli erkekli kalabalık toplulukla o anın tüm coşkusu yansıtılmıştır.²⁷³ Germaner ve İnankur'un da belirttiği gibi, sultanın Boğaz kıyısında bir camiye ziyareti söz konusu olduğunda, törenin görkemini yansıtabilmek amacıyla sanatçılar daha geniş bir bakış açısını tercih ederek, manzara içinde ziyaret edilecek olan camiye, köşklü saltanat kayıklarını, sandallarla katılan saray mensuplarını ve halkı titizlikle betimlemişlerdir. Boğaz'da geçen bu sahnelerde, sultanın kendisi görünmemekle birlikte, törenin kalabalıklığı ve canlılığı deniz üzerinde sürmekte ve Boğaz dekoru içerisinde bu tören sahnesi Oryantalist konuyu zenginleştirmektedir.²⁷⁴

Topkapı Sarayı'ndaki suluboya resimde, caminin önünde, Sultan II. Mahmud'un yaptırdığı deniz kıyısındaki çevre duvarı ve geride yine Sultan II. Mahmud'un yaptırdığı iki minaresiyle birlikte ahşap kubbeli cami görülür. Caminin ahşap kubbesi, 1983'te çıkan yangında yanmış ve çökmüştür. Cami, hemen aynı yıl onarılmış, kubbe yenilenmiştir.

Foto.37- Beylerbeyi Camisi ve İskelesi, Haziran 2006

²⁷³ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 137, 139.

²⁷⁴ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 137.

4.2.10. BODRUM/MESİH PAŞA CAMİSİ

Laleli'de Ordu Caddesi'nin güneyindeki Bodrum Camisi, resmedilen yapılar arasındadır. Yapı, adı bilinmeyen bir sanatçı, Avni Lifij ve Sami Yetik tarafından resmedilmiştir.

Mesih Paşa Camisi olarak da bilinen yapı, altındaki büyük su sarnıcından dolayı Bodrum Camisi olarak adlandırılmıştır.

10. yüzyılda Myrelaion/Mirelaion Manastırı'nın kilisesi²⁷⁵ olarak inşa edilen ve 1203'te çıkan yangınla harap olup, 13. yüzyıl sonuna doğru yeniden yapılan kilise, İstanbul'un fethinden sonra, 1501'de vefat eden Sadrazam Mesih Ali Paşa tarafından ihya edilerek camiye dönüştürülmüştür. Dört destekli, kapalı haç planlı yapının, ana mekânı üzerinde yüksek kasnaklı, kemerli pencere açıklıklı bir kubbesi vardır. 1782 ve 1911'deki yangınlarda zarar gören yapı, uzun yıllar harap olarak kalmıştır. 1930'da D.T. Rice ve Th. Macridy kazı çalışmalarına başlamıştır. 1965'te de C.L. Striker incelemeler ve R. Naumann kazı yapmıştır.²⁷⁶ 1950'lilerde onarım çalışmalarına başlanmış, ancak tamamlanmamıştır. 1986'da bir dernek tarafından bilgisizce restore edilmiştir.²⁷⁷ Yapı, günümüzde iyi durumda olup cami olarak kullanılmaktadır.

---

²⁷⁵ Yapı için bkz. Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 103-107; John Freely-Ahmet S. Çakmak, **İstanbul'un Bizans Anıtları**, Çev. F. Gülru Tanman, İstanbul 2004, 149-153.

²⁷⁶ Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 105.

²⁷⁷ Semavi Eyice, "Bodrum Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1994, 263-264.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Bodrum Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bodrum/Mesih Paşa Camisi

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 1922

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 21 x 40 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 1146

Res.67

Foto.38- Bodrum Camisi, 1936 civarı, İstanbul IV No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi 13/257

Sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resmin merkezinde, anıtsal olarak Bodrum Camisi yer alır. Geri planda, sahil boyunca yapılar, deniz ve gökyüzüyle kompozisyon sonlanır. Sağda caminin minaresi şerefesine kadar tabloda yer alır. Geçirdiği yangınlar sonucu, harabeye dönen yapı uzun yıllar bakımsız kalmıştır. 1922 tarihli yağlıboya tabloda yapı, harabe halindedir. Sanatçı, yapıyı gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır.

Resimde çayırılık alanda, etrafı açık ve arkasında deniz görülen yapı, günümüzde çok katlı iş merkezleri arasında sıkışıp kalmıştır. 1986'da yapılan onarımdan sonra, 1987'den itibaren cami olarak işlevini sürdüren yapının minaresinin olduğu yöne, son cemaat yeri niteliğinde ahşap bir bölme eklenerek, caminin girişi buradan verilmiştir.

Foto.39- Bodrum Camisi, 9 Nisan 2006

Bodrum Camisi'nin etrafı yeşillik açık alan içindeki harabe halindeki görünümü, İzlenimci kuşak sanatçılarından Sami Yetik'in bir yağlıboya resminde de görülmektedir. Sanatçı, yapının diğer cepheden görünüşünü aktarmıştır.

Res.68- Sami Yetik, Peyzaj, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 75 cm, Özel Koleksiyon. (Sami Yetik, 135)

Foto.40- Bodrum Camisi, İstanbul IV No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi 13/258

Bodrum Camisi, Hüseyin Avni Lifij tarafından da resmedilen yapılar arasındadır. Fotoğraflar çekip, bu fotoğraflardan resimlerinde yararlanan sanatçı, Bodrum Camisi'nin de fotoğrafını çekmiş ve karakalem deseninde, yapıyı ayrıntılı olarak çizmiştir. 1927'de ölen sanatçı, Bodrum Camisi'nin bu dönemlerdeki harabe halini aktarmıştır.

Res.69- Hüseyin Avni Lifij, Cami (Eski Bir Bizans Kilisesi), kağıt üzerine karakalem, 23.8 x 18 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 302, r.258)

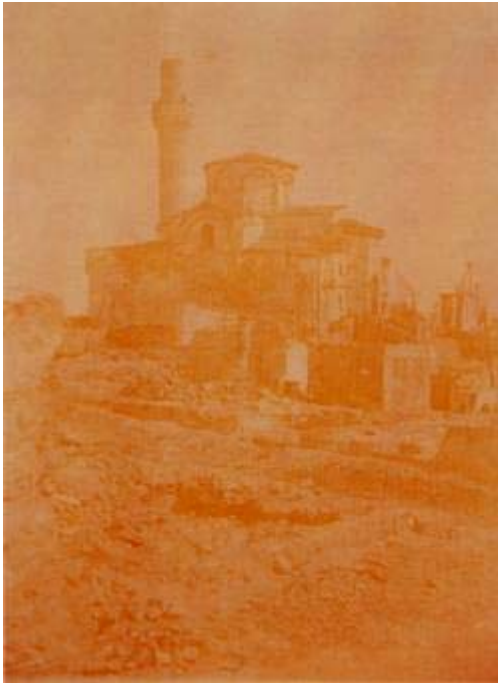

Foto.41- Bodrum Camisi, Avni Lifij'in çektiği fotoğraf. (Avni Lifij, 302, r.257)

4.1.11. ÇINARLI/HAMDULLAH PAŞA CAMİSİ/ÇENGELKÖY MESCİDİ

Hikmet Onat tarafından resmedilen yapılar içinde, Çengelköy İskelesi'ndeki Çınarlı Camii/Çengelköy Mescidi/Hamdullah Paşa Camisi de yer alır.

Halk arasında önündeki çınardan dolayı Çınarlı Camii olarak adlandırılan Çengelköy Mescidi/Hamdullah Paşa Camisi, Kaptan-ı Derya Abdullah Paşa tarafından yaptırılmıştır.²⁷⁸ Dörtgen planlı, kâgir ve üzeri çatı örtülü olan yapının bir minaresi vardır.

---

²⁷⁸ Yapım tarihi üzerindeki tabelada, M.1823/H.1239 olarak geçmekle birlikte, farklı kaynaklarda farklı tarihler vardır. Hadikat'ül Cevami'de, Mezkûr Çengel karyesi iskelesinde, Kapudân-ı deryâ Abdullah Paşa tarafından 1234/1818-19'da yaptırıldığı belirtilir. İbrahim Hakkı Konyalı, Üsküdar Tarihi'nde, Abdullah Paşa'nın kaptanı derya olduğu H.1234/M.1818 yılında yaptırmış olduğunu yazar. İbrahim Hakkı Konyalı, **Üsküdar Tarihi I**, İstanbul 1976, 128. Ayvansarâyî Hüseyin Efendi Ali Sâti Efendi Süleymân Besim Efendi, **Hadikatü'l- Cevâmi (İstanbul Câmileri ve Diğer Dîni-Sivil Mi'mârî Yapılar)**, Haz. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul 2001, 578. Kolağası Mehmed Raif'in Mir'ât-ı İstanbul adlı eserinde de 1234/1818-19 olarak geçer. Mehmed Râ'if, **Mir'ât-ı İstanbul**, I. Cild (Asya Yakası), Haz. Günay Kut-Hatice Aynur, İstanbul 1996, 266. Tahsin Öz, İstanbul Camileri adlı kitabında yapım tarihini 1835 seneleri olarak verir. Tahsin Öz, **a.g.e.**, 17.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Çınarlı Camii/Çengelköy Mescidi

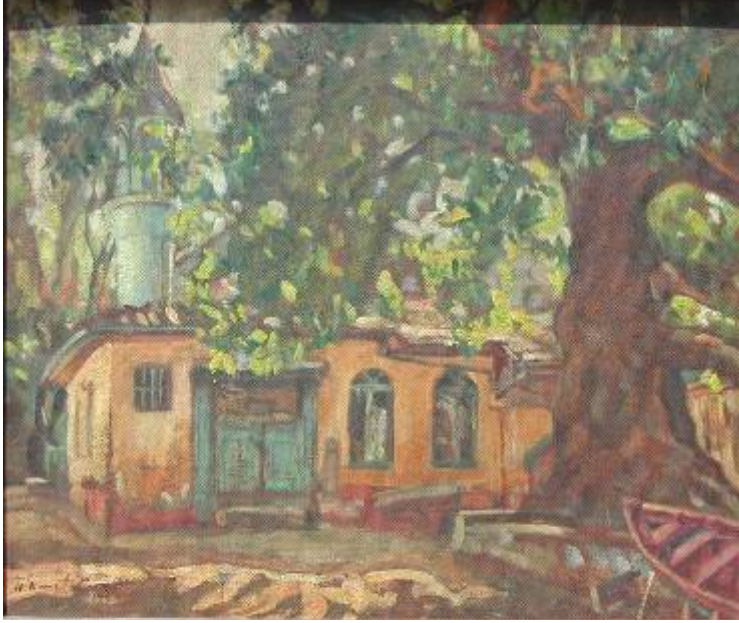
Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1955

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 48 x 58 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 2438-9799

Res.70

Foto.42- Çengelköy'de Çınarlı Camii, 6 Ağustos 1946, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 605 R.51-4

Foto.43- Çengelköy’de Çınarlı Camii ve tarihi çınar, 1969, Ara Güler, (Üsküdar Hatırası, 125)

Foto.44- Çengelköy Çınaraltı Meydanı ve Çınarlı Camii, 27 Aralık 2006

Sol alt Köşede “Hikmet Onat 1955” olarak imza ve tarih bulunan izlenimci tarzdaki yağlıboya resimde, sağ alt köşede bir kısmı görülen

kayıktan dolayı deniz kenarında olduğu düşünölen bir mescit resmedilmiştir. Yine resmin sağında yer alan ve kompozisyonda düşey etki yaratan büyük çınar ağacı da bu yapının Çengelköy’de deniz kenarında, Çınaraltı Meydanı denilen meydandaki, Çınarlı Camii olduğunu gösterir. Yapı, resimde dikdörtgen planlı, tek katlı, yuvarlak kemerli pencereli, kiremit kaplı eğimli çatı örtülü ve üst kısmı ahşap olan bir minareye sahiptir. Reşat Ekrem Koçu, 1964 yılı Temmuz’unda bu ahşap bodur minarenin filiz yeşili boyalı olduğunu belirtir.²⁷⁹ Yağlıboya resimde de minare yeşil boyalıdır.

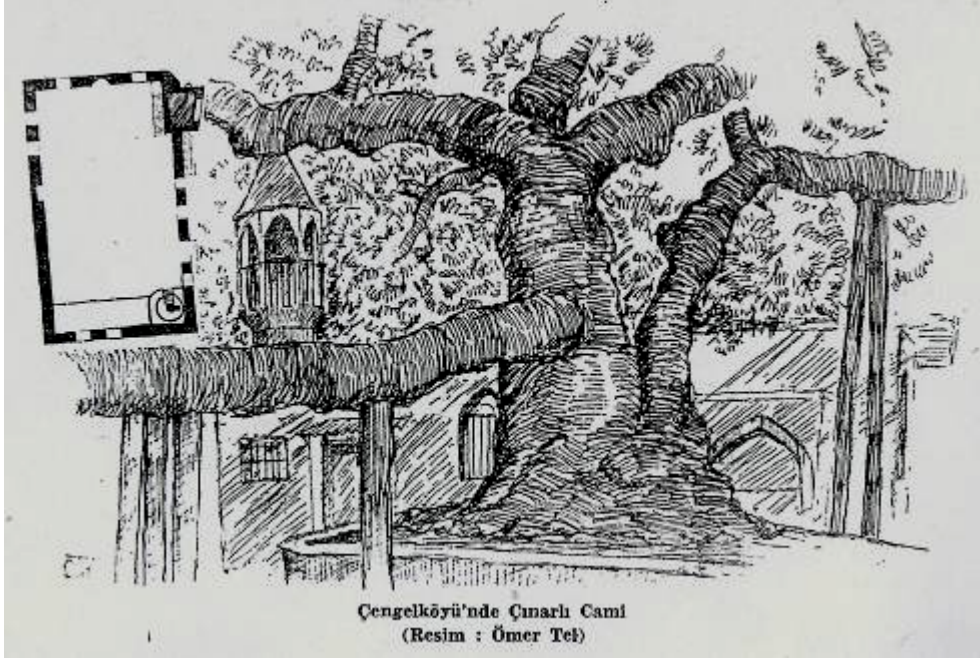

Foto.45- Çengelköy’de Çınarlı Camii minare, 6 Ağustos 1946, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 605 R.51-5

Bugün de ayakta olan ihtişamlı çınarın gölgesinde kalan yapı, resimdekinden farklı olarak günümüze ulaşmıştır. Cami, 1960’lı yıllardaki bir fotoğrafta, onarılmış görölmektedir. Resimdekinden farklı olarak, Boğaz’a doğru açılan ahşap giriş kapısının önüne camekânlı bir bölüm eklenmiş ve minaresinin şerefesinden itibaren üst kısmı değişikliğe uğramıştır. Koçu’nun İstanbul Ansiklopedisi’nde yer alan yapının çiziminde

²⁷⁹ R. Ekrem Koçu, “Çınarlı Camii”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1965, 3916.

de öndeki ulu çınar arkasında, Hikmet Onat'ın resmindeki minare ve ön cephe görülmektedir.

Res.71- Çengelköyü'nde Çınarlı Camii. (İstanbul Ansiklopedisi, C.7, 3916)

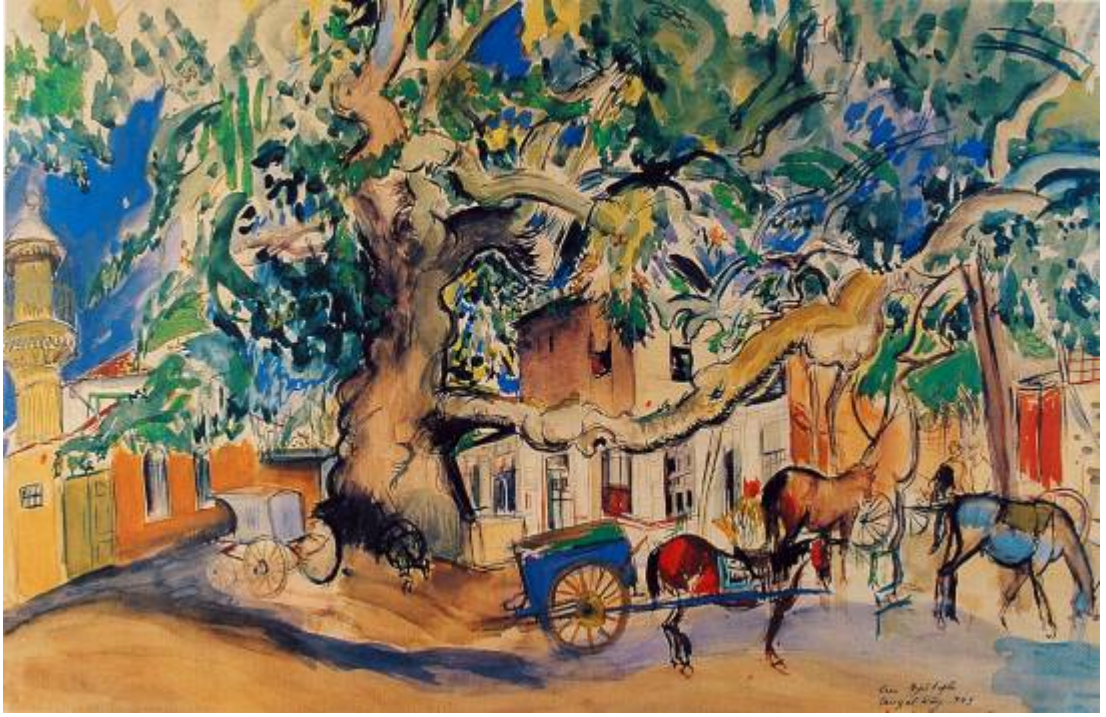
Cami, halkın girişimleriyle 1963 yılında tamir edilmiştir.²⁸⁰ 1970'de camiye imam olarak atanan Nurettin Menekşe zamanında yedi yıllık bir çalışmayla 73 metrekarelik cami, 170 metrekareye büyütülmüş ve minaresi saç, şerefesi de çinko ile kaplanmıştır.²⁸¹ Bu arada, caminin meydana bakan giriş cephesine son cemaat yeri niteliğinde bir bölüm eklenmiştir. 1999 yılında bu ön bölüm, tuğla örgülü ve yuvarlak kemerli pencereli olarak yeniden yaptırılmıştır.

Hikmet Onat'ın izlenimci nitelikteki yağlıboya resmi, yapının 1955'teki durumunu gösteren görsel belge değerine sahiptir.

Eren Eyüboğlu'nun 1945 tarihli resminde de, Çengelköy'deki tarihi çınar ve ahşap minaresiyle birlikte cami görülür.

²⁸⁰ Reşat Ekrem Koçu, **a.g.m.**, 3916-3917.

²⁸¹ 1970'de camiye imam olarak atanan Nurettin Menekşe'nin cami için hazırladığı panodan.

Res.72- Eren Eyüboğlu, Çengelköy, 1945. ("İstanbul'un Adları 6", Antik & Dekor, S.43, 179)

4.1.12. ÇİLEHANE/MUSALLA MESCİDİ

Küçük Çamlıca Tepesi'nde, yamaçta yer alan Çilehane/Musalla Mescidi, meşrutası ve şadırvanı, Hoca Ali Rıza ve Osman Asaf'ın resmettiği yerler arasındadır.

19. yüzyıl eseri olan, kiremit kaplı eğimli çatı örtülü, beş pencere, dörtgen yapıya 1958 yılında bir minare eklenmiştir. Mehmet Nermi Haskan, mescidin yerinde, Aziz Mahmut Hüdai Efendi'nin Bursa'dan İstanbul'a geldiğinde, ailesini barındırmak için iki odalı bir yapı yaptırdığını ve bunun altında ya da civarında toprak altında ayrıca bir çilehanesinin olduğunu rivayet edildiğini ve 1690 tarihlerinde Şeyh Selami Efendi tarafından mescidin yeniden yaptırıldığını, günümüzdeki şeklini de avludaki kuyu ve şadırvanın tarihlerine göre, 1865'te almış olabileceğini belirtir.²⁸² Reşat Ekrem Koçu, yapının 17. yüzyılda şeyh Aziz Mahmut Hüdai tarafından çilehane olarak yaptırıldığını ve ölümünden sonra mescit olarak kullanıldığını bildirir.²⁸³

Mescit, 2004-2005 arasında kapsamlı bir restorasyon geçirmiştir. Yapı grubunun biraz ilerisine, 1990'lı yıllarda yeni Çilehane Camisi yaptırılmıştır.

²⁸² Mehmet Nermi Haskan, **a.g.e.**, 157-159.

²⁸³ Reşad Ekrem Koçu, "Çilehane Mescidi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1965, 3980.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Çilehane/Musalla Mescidi

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1930 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 92.5 x 130.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 774

Res.73

Res.74- Resim 73'ten ayrıntı

Foto.46- Çilehane Mescidi, şadırvanı ve su kuyusu. (Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, I, 159)

Foto.47- Çilehane Mescidi, 10 Haziran 1943. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 5294

Şadırvan, Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa tarafından 1874'te yaptırılmıştır. Üzerinde ta'lik hatlı ve 1291 tarihini veren kitabesi olan oval formlu, mermer şadırvanın kitabenin olduğu ön cephesinde iki musluğu vardır. Eski fotoğrafında ve Hoca Ali Rıza'nın resminde görüldüğü gibi, şadırvanın üst kısmında mermer bir küre bulunuyordu. Şadırvanın suyu da

arkasındaki kuyudan temin ediliyordu. Kuyunun mermer bileziğinde Sultan Mahmud'un kadınlarından Üçüncü Aşubican Kadınefendi tarafından 1868'de yaptırıldığını belirten bir kitabe vardır. Hoca Ali Rıza'nın resminde, mermer şadırvanın arkasında görülen madeni aksam, bu kuyunun dekoratif çıkırığıdır.

Foto.48- Çilehane Mescidi, şadırvan, 10 Haziran 1943. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 5295

Foto.49- Çilehane Mescidi, su kuyusu, 10 Haziran 1943. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 5296

Hoca Ali Rıza'nın yağlıboya resmi, Çilehane Mescidi, şadırvanı ve çevresinin 1930 öncesi görünümünü belgelemesi açısından önemlidir. Günümüzde resimdeki yeşillik alan kalmamıştır. Yapıya da 1958 yılında bir minare eklenmiştir. Hoca Ali Rıza'nın yağlıboya resminde, dikdörtgen yapının solundaki toprak yolda, bir figür de yer alır. Sanatçının Taviloğlu Koleksiyonu'nda yer alan daha küçük boyutlu bir resmi daha vardır ve bu resmin kopyası gibidir.²⁸⁴

Foto.50- Çilehane Mescidi, 2004

Foto.51- Çilehane Mescidi, minare, 2004

²⁸⁴ Hoca Ali Rıza'nın Peyzaj adlı, 38 x 61 cm ölçülerindeki tuval üzerine yağlıboya resmi için bkz. Ferit Edgü, **a.g.e.**, 35, kn.662.

Foto.52- Çilehane Mescidi, minare, Nisan 2006

Foto.53- Çilehane Mescidi, Nisan 2006

Yapılan son düzenlemelerle yapının giriş tarafına mermer bir şadırvan eklenmiş ve önceki şadırvanı ve su kuyusu da yapı bütünlüğünden ayrılmıştır. Şadırvan ve su kuyusu, üst kısma yapılan konutun bahçe duvarı gerisinde kalmıştır. Son onarımlarda, minareye kurşun kaplı külâh eklenmiş, şerefeye ahşap kaplama yapılmış, yapının kiremit kaplı çatısına izolasyon yapılmıştır.

Foto.54- Konut bahçesi içinde kalan Çilehane Mescidi şadırvanı ve su kuyusu, Nisan 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Çilehane/Musalla Mescidi

Sanatçısı: Osman Asaf (1869-1935)

Yapıtın Tarihi: 1317/1901-1902

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 37 x 55 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2330

Res.75

Res.76- Resim 75'ten ayrıntı

Sağ altta eski imza ve tarih olan yağlıboya resim, Hoca Ali Rıza'nın yağlıboya resminin hemen hemen aynısıdır. Aralarındaki en büyük farklılık, Hoca Ali Rıza'nın resminde, yapının solundaki toprak yolda yürüyen bir

figür olmasıdır. Birbirinin kopyası niteliğindeki iki resimde de dikdörtgen planlı, kiremit kaplı eğimli çatı örtülü yapı, sağdaki şadırvan, su kuyusu, ağaçlar ve diğer unsurlar aynıdır. Muhtemelen iki sanatçı birlikte açık havada çalışmıştır. Yakın arkadaş oldukları ve açık havada birlikte resimler yaptıkları bilinen Osman Asaf ile Hoca Ali Rıza'nın birbirine benzeyen, aynı yerden görünüm sunan resimleri vardır.

4.1.13. DOLMABAĞÇE/BEZMİÂLEM VALİDE SULTAN CAMİSİ

Kabataş'ta deniz kenarında yer alan Dolmabahçe Camisi, birçok sanatçının resmine konu olmuştur. Tez kapsamı içerisinde, Şefik Bursalı, Hikmet Onat, Sabri Fethah Berkel, Şeref Akdik, Naci Kalmukoğlu ve Cevat Dereli'nin resimleri incelenmiştir.

Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından inşası başlatılan yapı, ancak ölümü üzerine Sultan Abdülmecid tarafından tamamlattırılmıştır. 1855 yılında ibadete açılan yapı, kare planlı, kubbe örtülüdür ve caminin girişinin olduğu kuzey cephesinde, hünkâr bölümü ve iki minaresi bulunmaktadır. Yapı, günümüzde oldukça iyi durumdadır.

Foto.55- Dolmabahçe Camisi, 2007

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dolmabahçe Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi ve Dolmabahçe Tiyatrosu

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 76 x 100 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 16/429

Res.77

Foto.56- Kartpostal. (Geçmişten Günümüze Beyoğlu II, 786)

Foto.57- Dolmabahçe Camisi ve Saray Tiyatrosu, 1865-70, Anonim. (Konstantiniyye'den İstanbul'a I, 163)

Belgesel nitelikte olan yağlıboya resim, Dolmabahçe/Bezmialem Valide Sultan Camisi'ni merkez alarak, önündeki çokgen gövdeli, kurşun kaplı kubbe örtülü muvakkithanenin özgün konumunu ve günümüze ulaşmayan Dolmabahçe Tiyatrosu'nu²⁸⁵ betimler. Resmin sağında kesilmiş olarak görülen tiyatro binası, iki katlı, üstte dikdörtgen, altta yuvarlak kemerli pencere açıklıklarıyla, Ampir üslup özellikleri gösterir. Tiyatronun önünde yuvarlak kemerli, kilit taşı belirginleştirilmiş, iki yanda da ikişer sütunlu kör kemerli ve yanlarında daha alçak dikdörtgen nişli, yine Ampir özellikli, zafertakı görünümlü anıtsal girişi görülür. Ortada yuvarlak kemerli açıklıkları olan duvar, Ampir üslupta çokgen gövdeli muvakkithane ve solunda yuvarlak kemerli anıtsal girişi olan caminin bahçesi, bol ağaçlı yeşil bir alan görünümündedir. Muvakkithanenin yanındaki girişin yanındaki

²⁸⁵ Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu, Sultan Abdülmecid tarafından inşa ettirilir ve 12 Ocak 1859'da resmi açılışı yapılır. 1863 yılında tiyatronun içi kısmen yanar ve tamir edilmeyen bina harap halde kalır. Sonrasında bir süre tütün deposu olarak kullanılır ve 1939 yılında Ayaspaşa-Dolmabahçe yolu düzenlemesi sırasında yıktırılır. Suha Umur, "Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1994, 96-97.

duvar devamı olarak görülen sarı boyalı yer ise karakol olarak kullanılmıştır. Meydana açılan bu karakol, daha sonra Serasker Dairesi olarak kullanılmıştır.²⁸⁶ Yatay bir hat oluşturan ağaçların üst kısmından itibaren caminin geniş yuvarlak kemerli iki cephesi, köşelerindeki süslü üç köşe kulesiyle iki cephesi görülecek biçimde betimlenmiştir.

Yatay bir hat oluşturan ağaçların üst kısmından itibaren caminin geniş yuvarlak kemerli iki cephesi, köşelerindeki süslü üç köşe kulesiyle iki cephesi görülecek biçimde betimlenmiştir. Kurşun kaplı merkezi kubbeli caminin, yine kurşun kaplı külah örtülü iki minaresi oldukça uzun ve ince olarak gösterilmiştir.

Resmin solunda ise, ağaçlar ve ağaç gövdeleri arasından deniz görülür. Gökyüzünün geniş yer tuttuğu resim, yapıların tüm ayrıntılarını gösterir. Gerçeğe uygun olarak resmedilen yağlıboya resim, caminin etrafındaki yerleşimi belgeler. Günümüzde caminin ön kısmında görülen muvakkithane, özgün yerinden sökülerek deniz tarafına taşınmıştır. Ayrıca, caminin resimde görülen avlu duvarı da günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşmayan tiyatro binasının olduğu yerden de bugün yol geçmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak, resmin görsel belge değeri yüksektir.

---

²⁸⁶ Deniz Esemeli, **Osmanlı Sarayı ve Dolmabahçe**, İstanbul 2002, 219-220.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dolmabahçe'den

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi ve Dolmabahçe Sarayı

Sanatçısı: Şefik Bursalı (1903-1990)

Yapıtın Tarihi: 1930'lar²⁸⁷

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 80 x 100 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 0382 (Arkasında 0115)

Res.78

Şefik Bursalı'nın yağlıboya resminde, Ayaspaşa'dan bakışla, sağda Dolmabahçe Camisi, solda Dolmabahçe Saat Kulesi ve Dolmabahçe Sarayı ve orta planda deniz, geri planda da Anadolu yakası ve gökyüzüyle kompozisyon sonlanır. Sanatçının resminde, Dolmabahçe Camisi'nin günümüze ulaşmayan avlu duvarı ve anıtsal girişleri açıkça görülür. Yine bugün deniz tarafında yer alan muvakkithane de, duvar köşesinde yola hâkim konumunda orijinal yerindedir. Bu açıdan, resmin görsel belge değeri vardır.

²⁸⁷ Dolmabahçe Camisi'nin avlu duvarı, 1937'deki imar faaliyetleri sırasında yıktırılmış ve avlunun olduğu yere şimdiki meydan yapılmıştır. Avlu duvarı köşesindeki muvakkithane, deniz kenarına taşınmış ve avlu kapısındaki kitabe de caminin mihrap duvarı önüne yerleştirilmiştir. Bkz. Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II**, İstanbul 1969, 57. 1937'deki imara kadar caminin avlu duvarı ve muvakkithane özgün konumunu koruduğuna göre, tablo da yıkım çalışmalarından önceki tarihlerde, 1930'lu yıllarda yapılmış olmalıdır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: -

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi

Sanatçısı: Şefik Bursalı (1903-1990)

Yapıtın Tarihi: 1932

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 40 x 34 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Halkbank Resim Koleksiyonu

Res.79

Sol alt köşede “Şefik Bursalı 932” yazılı olan yağlıboya resimde, Dolmabahçe Camisi ve boğaz resmedilmiştir. Ön planda sağda ağaç gövdesinin yer aldığı kompozisyonda, sola doğru caminin son cemaat yeri, şerefesine kadar bir minaresi ve kurşun kaplı kubbesi ile dörtgen gövdesindeki pencere sistemi açıkça görülmektedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara: Dolmabahçe Sırtlarından

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi

Sanatçısı: Sabri Fettah Berkel (1907-1993)

Yapıtın Tarihi: 1939

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 32.5 x 41 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 478/923

Res.80

Sabri Berkel'in 1939 tarihli yağlıboya manzara resminde, ön plandaki yeşil alandan sonra, orta planda Dolmabahçe Camisi yer alır. Resmin yarısını yeşil alan ve yapılar, diğer yarısını cami gerisinde yer alan mavi deniz ve gökyüzü kaplar.

Dolmabahçe Sarayı'nın bütünlüğünde, sarayın aydınlatma ve ısıtmasında kullanılan Dolmabahçe Gazhanesi'nin olduğu alan, İstabl-ı Amire'nin bir bölümü ve sahildeki Dolmabahçe Camisi'nin üst kısmı görülür. Berkel'in resmi, Maçka, Küçük Çiftlik Parkı sırtlarından bakışla bu bölgenin 1939'daki görünümünü aktarır.

Foto58- 1930'lar, İstabl-ı Amire, Gazhane ve çevresi. (Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III, 23)

Hikmet Onat'ın resimsel değerlerin ön plana çıktığı İzlenimci nitelikteki 1935 tarihli bir yağlıboya resmi de cami ve çevresindeki yapıları tanıtıcı niteliktedir.

İzlenimci nitelikteki yağlıboya resimde, denizden bakışla kıyıdağı tekneler ve sol tarafta cami resmedilmiştir. Resmin ana konusu olmamakla birlikte, geri planda yer alan kubbe örtülü ve iki minareli cami, Dolmabahçe Camisi, genel olarak mimarisi ve oranlarıyla doğru olarak resmedilmiştir.

Dolmabahçe Camisi'nin solunda, günümüze ulaşmayan Hamlahâne binası yer alır. Saray kayıklarının yer aldığı, küçük onarımlarının gerçekleştirildiğı ve hamlacılar tarafından kullanılmış olan Hamlahâne Binası²⁸⁸, 1956 yılında Dolmabahçe-Fındıklı arasındaki kıyı çalışmaları sırasında yıktırılmıştır.

²⁸⁸ Sema Öner, "Dolmabahçe Saray Kompleksini Oluşturan Yapıların Değerlendirilmesinde Yeni Bulgular", **Milli Saraylar 1994/1995**, İstanbul 1996, 118-119.

Res.81- Hikmet Onat, İstanbul'da Yelkenli, 1935, tuval üzerine yağlıboya, 78 x 93 cm, T.C. Maliye Bakanlığı Koleksiyonu. (T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu, 24)

Saltanat kayıklarının bağlandığı ve çekildiği küçük mendireğe sahip olan Hamulahâne'nin, Hamlacı Ocakları ve cami bitişiğinde küçük limanı vardır. Yan cephesi ve limana bakan cephesinde kemerli kayıkhaneleri olan yapının üst katı dikdörtgen pencerelidir. Yapıların uç kısmında da, yine diğer yapılar gibi günümüze ulaşmayan kömür depoları yer alıyordu.²⁸⁹ Küçük limanı günümüze ulaşan Hamulahâne'nin olduğu yerde, halen bir park vardır. Bu değişimler göz önüne alındığında, ışığın ve rengin öne çıktığı İzlenimci tarzdaki 1935 tarihli yağlıboya resim, Dolmabahçe Camisi ve bu yıllarda yıktırılmamış olan Hamulahâne ile çevresi hakkında bilgi verici niteliktedir.

²⁸⁹ Deniz Esemeli, **a.g.e.**, 221.

Res.82- Resim 81'den ayrıntı

Foto.59- 6.6.1923, saat 11.30. İngiliz işgal kuvvetlerinin şehri boşaltmasından az önce uçaktan aldırıldığı seri fotoğraflardan birinden ayrıntı. Dolmabahçe Camisi ve Hamlehâne Binası. (Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III, 10'dan ayrıntı)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ayaspaşa'dan Dolmabahçe

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayaspaşa'dan Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi ve Dolmabahçe Sarayı

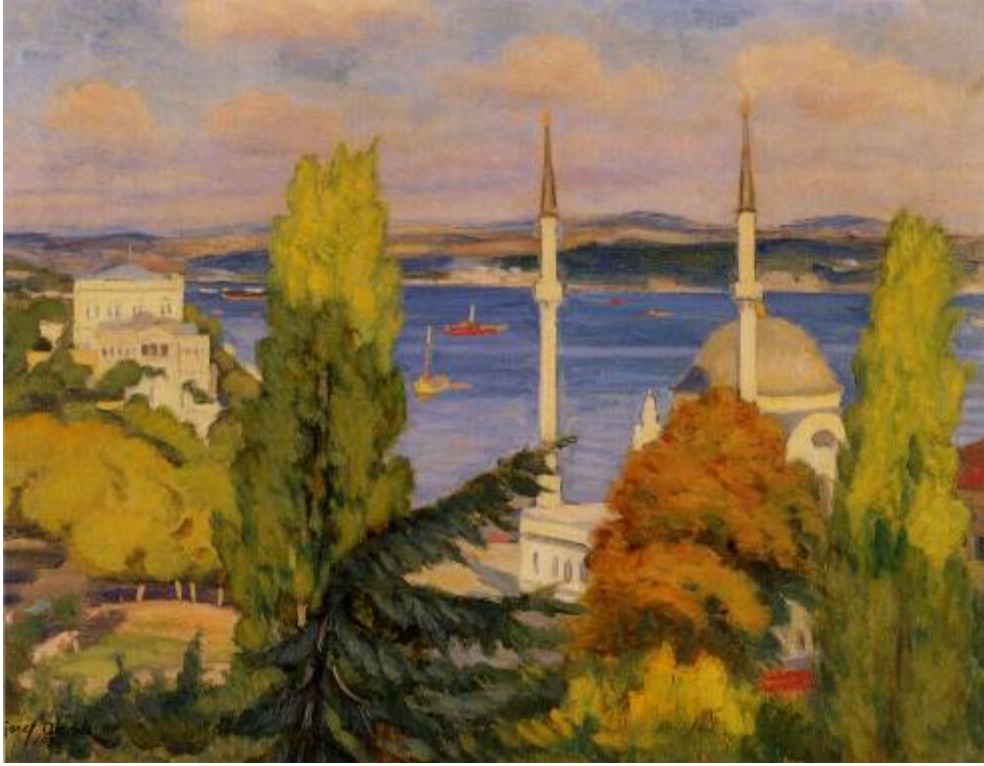
Sanatçısı: Şeref Akdik (1899-1972)

Yapıtın Tarihi: 1959

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 51 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2466

Res.83

Şeref Akdik'in bol ışıklı ve renkli yağlıboya resminde, Ayaspaşa'dan bakışla ön planda ağaçlık ve sağda, ağaçlar arkasında Dolmabahçe Camisi'nin minareleri ile kubbeli üst bölümü; solda ise, yine ağaçlar arasından Dolmabahçe Sarayı görülür. Orta planda masmavi denizde sarı ve kırmızı gemiler, daha geride yatay hat biçiminde Anadolu yakası ve gökyüzü yer alır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dolmabahçe Camisi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi

Sanatçısı: Şeref Akdik (1899-1972)

Yapıtın Tarihi: 1959

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 349

Res.84

Şeref Akdik'in yine aynı koleksiyonda yer alan 1959 tarihli yağlıboya resminde, caminin karşısındaki ağaçlıklı tepelik Ayaspaşa'dan bakışla Dolmabahçe Camisi'ni ve Boğaziçi'ni betimler. Ön planda ağaçların yer aldığı resmin orta planında solda, Dolmabahçe Camisi'nin yola bakan cephesindeki hünkâr bölümü, iki minaresi ve kubbe örtüsüyle ana kütle açıkça görülür. Cami gerisinde üzerinde vapurlar ve gemilerle mavi deniz ve yatay bir hat halinde Anadolu yakası belirir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dolmabahçe Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi

Sanatçısı: Naci Kalmukoğlu (1898-1951)

Yapıtın Tarihi: 1951 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 24 x 36 cm

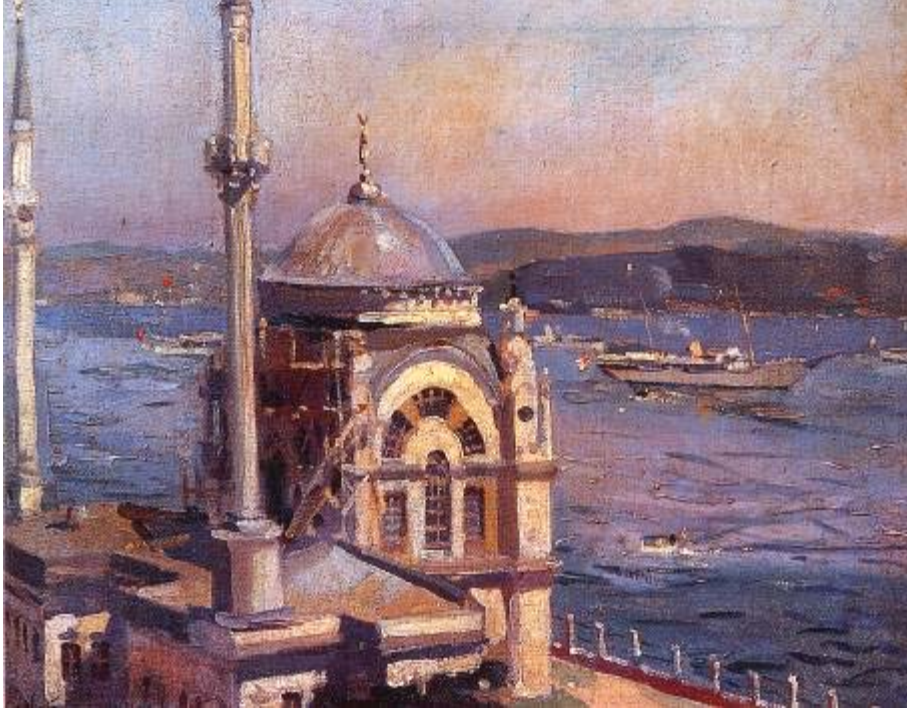
Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 297

Res.85

Naci Kalmukoğlu'nun İzlenimci tarzdaki yağlıboya resmi de, yine Şeref Akdik gibi Ayaspaşa'dan bakışla, Dolmabahçe Camisi'nin hünkâr bölümü ve minarelerinin yer aldığı cephesini betimler. Şeref Akdik'in resminde olduğu gibi, cami gerisindeki mavi denizde gemiler ve geride, yatay hat halinde Anadolu yakası belirir.

Naci Kalmukoğlu'nun Dolmabahçe Camisi'ni betimlediği bir diğer yağlıboya resmi de, Taviloğlu Koleksiyonu'nda yer alır. Caminin ön plana çıktığı resimde, yapının hünkâr bölümü, üst örtüsü, minareleri, caminin ana kütlesi ve kubbe örtüsü ayrıntılı olarak görülür.

Res.86- Naci Kalmukoğlu, Dolmabahçe Camii, tuval üzerine yağlıboya, 31 x 39 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 129)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi ve Sarayburnu'nda Topkapı Sarayı

Sanatçısı: Cevat Dereli (1900-1989)

Yapıtın Tarihi: 1951

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 69 x 55.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 31

Res.87

Cevat Dereli'nin 1951 tarihli yağlıboya resminde, ön plandaki ağaçlık alan gerisinde, orta planda Dolmabahçe Camisi ve geri planda silüet halinde Sarayburnu'nda Topkapı Sarayı belirir. Resimsel özelliklerin ön planda olduğu resimde, genel görünüm olarak cami tanınabilmektedir.

4.1.14. FATİH CAMİSİ

Tez kapsamı içerisinde incelenen resimlerden Celal Uzel'in bir resmi, Fatih Camisi avlusundan görünüm sunar.

Fatih Sultan Mehmed tarafından 1463-1470 arasında Mimar Sinanneddin Yusuf'a yaptırılan ilk Fatih Camisi, 1509 depreminde zarar görmüştür. Caminin kubbesinde hasar meydana gelmiş ve minaresi yıkılmıştır. Cami, 1556 depreminde ve 1766 depreminde de tamamen tahrip olmuştur. Fatih Camisi, onaltı medrese, darüşşifa, tabhane, imaret, kervansaray, hamam, sıbyan mektebi, kütüphane, muvakkithane ve türbelerden oluşan külliye'nin merkezinde yer alır. Bu yapılardan, darüşşifa, kütüphane, muvakkithane, hamam, sıbyan mektebi ve medreselerden beşi günümüze ulaşmamıştır. Caminin güneybatısına, Sultan I. Mahmud 1742'de bir kütüphane ve 1741'de hazire duvarına Vezir Ahmed Paşa bir çeşme yaptırmıştır. Günümüzdeki merkezi kubbeli Fatih Camisi, Sultan III. Mustafa tarafından 1767-1771 arasında Mehmed Tahir Ağa'ya yeniden yaptırılmış ve güneydoğu köşesine rampalı hünkar mahfili eklettirilmiştir. Külliye'nin güneyine 19. yüzyıl başında, Sultan II. Mahmud'un annesi Nakşidil Valide Sultan, türbe, sebil ve sıbyan mektebinden oluşan küçük bir külliye yaptırmıştır.²⁹⁰

---

²⁹⁰ M. Baha Tanman, "Osmanlı Dönemi Eserleri", **Fotoğraflarla Fatih Anıtları**, İstanbul 50.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Fatih Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fatih Camisi avlusu

Sanatçısı: Celal Uzel (1901-1965)

Yapıtın Tarihi: 1953

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 53.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 2923

Res.88

Foto.60- Fatih Camisi avlusu, Haziran 2006

Sağ alt köşede “Celal Uzel” imzalı olan yağlıboya resimde, Fatih Camisi avlusu resmedilmiştir. Mimariyi konu alan resimde, revaklı avluda, şadırvan ve cami girişi ile caminin üst örtüsünden bir bölüm görülür. Ön planda sağ tarafta, kompozisyonu dikey olarak bölen mukarnas başlıklı sütun, avluyu çeviren revak sütunlarından biridir. Sütun gerisinde ise caminin ilk inşasından kalan, şadırvan yer alır. Mermer sütunların taşıdığı, kurşun kaplı iki kademe üst örtüsü vardır. Örtü, üstte, külah biçimli olup, geniş saçaklıdır. Resimde, şadırvan yanında ağaçlar görülür. Günümüzde de burada ağaçlar vardır. Şadırvan gerisinde soldan sağa doğru caminin anıtsal mermer cümle kapısı ve mukarnas başlıklı mermer sütunlara oturan iki renkli kemerlere sahip ve kubbelerle örtülü revak sıralanır. Avluda, figürlere de yer verilmiştir ve bu figürler adeta yapının anıtsallığını vurgulamaktadır.

Sanatçı yapıları, sağlam bir desen üzerine gerçeğe uygun olarak aktarmıştır.

4.1.15. FENARİ İSA/MOLLA FENARİ İSA/KİLİSE CAMİSİ

Tez kapsamında incelenen örnekler içinde, Ali Sami Boyar'ın resimlerinden biri Fenari İsa/Molla Fenari İsa/Kilise Camisi'ni betimler.

Fatih ve Çapa semtleri arasında, Vatan Caddesi kenarında yer alan Fenari İsa Camisi, Bizans kilisesinden camiye çevrilmiştir. Yapı, esasında Bizans manastırı ve onun farklı tarihlerde inşa edilen bitişik iki kilise ve mezar şapelinden oluşur.²⁹¹ Geç Roma çağına ait bir mezarlıkta, İmparator IV. Leon döneminde (886-912), Drungarios Patrizier Konstantinos Lips tarafından kurulan manastırın kilisesi olarak inşa edilmiştir. İmparator IV. Leon'un da katıldığı törenle 907'de açılışı yapılan yapı, zamanla eklemelerle genişletilmiştir. İmparatoriçe Theodora'nın 13. yüzyılda yaptırdığı güney kilise, 15. yüzyıl sonunda Molla Şemseddin Fenari'nin yeğeni Rumeli Kazaskeri Alâaddin Ali Efendi tarafından minare ve mihrap eklettirilerek mescide çevrilmiştir. 1633'teki yangın sonrasında da Sultan IV. Murad'ın sadrazamı Bayram Paşa tarafından tamir ettirilmiş ve minber konularak camiye çevrilmiştir. 17. yüzyıl sonunda caminin bir bölümü ve manastırın hücreleri İmam Şeyh İsâ el-Mahvî tarafından Halveti tekkesi olarak kullanılmıştır. Cami, geçirdiği yangınlar sonucu 1918 yılında kullanılmaz duruma gelmiş ve 1929'da harabe halinde iken Th. Macridy tarafından incelenmiştir. 1947'den itibaren Ayasofya Müzesi yönetimine geçmiştir.²⁹² Semavi Eyice, 1943'te caminin minaresinin sebepsiz olarak yıktırılmış ve 1960'dan sonra yeniden yaptırılmış olduğunu belirtir.²⁹³ Uzun yıllar harabe halinde kalan Fenari İsa Camisi, 1960 yılında kapsamlı bir restorasyonla tekrar cami olarak ibadete açılmıştır.

²⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 126-131; John Freely-Ahmet S. Çakmak, **a.g.e.**, 145-149.

²⁹² Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 128.

²⁹³ Semavi Eyice, **a.g.e.**, 172.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Fenari İsa Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fenari İsa/Molla Fenari İsa/Kilise Camisi

Sanatçısı: Ali Sami Boyar (1880-1967)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 30 x 45 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. Merkez Bankası Resim Koleksiyonu 2042

Res.89

Foto.61- Fenari İsa Camisi, yaklaşık 1935'de batıdan görünümü. (İstanbul'un Tarihsel Topografyası, 130)

Foto.62- Fenari İsa Camisi, Nisan 2006

Sami Boyar imzalı eskiz boyutundaki suluboya resimde, Fenari İsa Camisi resmedilmiştir. Sanatçının açık havada çalıştığı anlaşılan küçük resminde, yapı ve çevresi gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir.

Tarihsiz olmakla birlikte, suluboya resimde yapının oldukça harap olduğu ve duvarlarında ve üst kısmında otların büyümüş olduğu görülür. Yapı, 1918 yılındaki büyük yangında yanmış ve uzun yıllar harabe olarak kalmıştır. 1960 yılında onarılan yapının, resimdeki harabe görünümünden dolayı, 1960 öncesinde resmedilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Etrafı yeşillik alan olan yapının hafif tepelik bir alanda olduğu göze çarpar. Yapı günümüzde bakımlı olmakla birlikte, Menderes döneminde Vatan Caddesi'ndeki yol düzenlemesi²⁹⁴ sonucunda yol seviyesinin altında kalmıştır. Sami Boyar'ın resminde etrafı açıklık ve yeşillik olan ve harabe haline karşılık anıtsal bir görüntü sunan yapı, etrafındaki yüksek binaların gölgesinde kalmıştır. Sami Boyar'ın resmi, Fenari İsa Camisi ve çevresinin 1960'daki onarım öncesindeki durumunu belgeler.

²⁹⁴ Adnan Menderes dönemindeki imar faaliyetleri ve Vatan Caddesi ve Millet Caddesi yol çalışmaları için bkz. **İstanbul'un Kitabı**, Kitap 1, İstanbul 1957, 17-26.

4.1.16. FINDIKLI/MOLLA ÇELEBİ CAMİSİ

Fındıklı'da Meclisi Mebusan Caddesi üzerinde, deniz kenarında yer alan Fındıklı/Molla Çelebi Camisi, İbrahim Çallı'nın yağlıboya resminde görülür.

Molla Çelebi lakaplı Mehmed Vusulî Efendi tarafından Mimar Sinan'a inşa ettirilen cami; günümüze ulaşmayan sıbyan mektebi ve hamamdan oluşan küçük bir külliye parçasıdır.²⁹⁵ 16. yüzyıl yapısı olan cami, depremler ve yangınlarda hasarlar görmüş ve çok sayıda onarımdan geçmiştir. 1957-58'deki yol genişletme ve çevre düzenleme çalışmaları sırasında sıbyan mektebi ve hamam yıktırılmış ve 1958'de, caminin önüne beş kubbeli revaklı bir son cemaat yeri eklenmiştir.

---

²⁹⁵ M. Baha Tanman, "Molla Çelebi Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1994, 483.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Cihangir'dan Üsküdar'a

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fındıklı/Molla Çelebi Camisi

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapım Tarihi: 1957 öncesi

Tekniği: kontrplak üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 114 x 79.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 19

Res.90

İbrahim Çallı'nın Boğaz manzarası sunan yağlıboya tablosunda, Cihangirden bakışla, Fındıklı Molla Çelebi Camisi, Boğaz ve Anadolu yakası betimlenmiştir. İzlenimci nitelikteki resimde, ön planda kıyıya yanaşmış tekneler, Molla Çelebi Camisi ve çeşitli yapılar sıralanır. Denizin geniş yer tuttuğu manzarada, Anadolu kıyısındaki camiler ve tepe boyunca diğer yapılar belirir.

Sanatçı, ön plandaki Molla Çelebi Camisi'nin, kurşun kaplı kubbesi, köşelerdeki çeyrek kubbeleri, tek minaresi ve yapı önündeki kurşun kaplı son cemaat yerini belirgin olarak resme aktarmıştır. Caminin önündeki son cemaat yeri, 1958 yılında Vakıflar İdaresi'nin yaptırdığı onarım sırasında kaldırılmış ve yerine, günümüzdeki beş kubbeli revaklı son cemaat yeri yapılmıştır. Ayrıca, resimde son cemaat yeri önünde, bir yapı daha olduğu görülür. Bu, 1786-1787'de, Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın, caminin ahşap

revakı önüne yaptırdığı Koca Yusuf Paşa Sebili'dir. Caminin girişi önünde, göbek gibi duran ve yapıyı maskeleyen sebil, 1957'deki imar faaliyetleri sırasında buradan kaldırılmış ve yolun karşısına alınarak Kabataş'ta sed duvarı önüne monte edilmiştir.²⁹⁶

Foto.63- Fındıklı. (Eldem, Boğaziçi Anıları, 20-21, resim 11'den ayrıntı)

Res.91- Resim 90'dan ayrıntı

²⁹⁶ Behçet Ünsal, **a.g.m.**, 52.

Foto.64- Fındıklı/Molla Çelebi Camisi önünde Koca Yusuf Paşa Sebili, 4 Ocak 1937, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi, 264/1923

Caminin sağ tarafında, üst kısmı görülen yapı, külliye'nin hamamı olmalıdır. Sinan yapısı olan 1561 tarihli Fındıklı Hamamı/Molla Çelebi Hamamı, caminin hemen yanındaki sokağın köşesinde, ana cadde üzerinde yer alıyordu. Sinan'ın Ayasofya Hamamı'nın küçük bir örneği olan bu çifte hamamın²⁹⁷ üst kısmında ahşap ve kiremit kaplı eğimli çatılı bir üst kat vardı. Resimde görülen de bu üst kattır.

Hamam, 1957-58'de Meclis-i Mebusan Caddesi'nin genişletilmesi amacıyla, Çallının resminde de görülen diğer yapılarla birlikte yıktırılmış sadece, Molla Çelebi Külliyesi'nin camisi kalmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Çallı'nın pitoresk bir görünüm sunan izlenimci nitelikteki yağlıboya manzara resmi, 1957 öncesi cami ve çevresindeki yapıları belgelemesi açısından görsel belge değerine de sahiptir.

²⁹⁷ Behçet Ünsal, **a.g.m.**, 51.

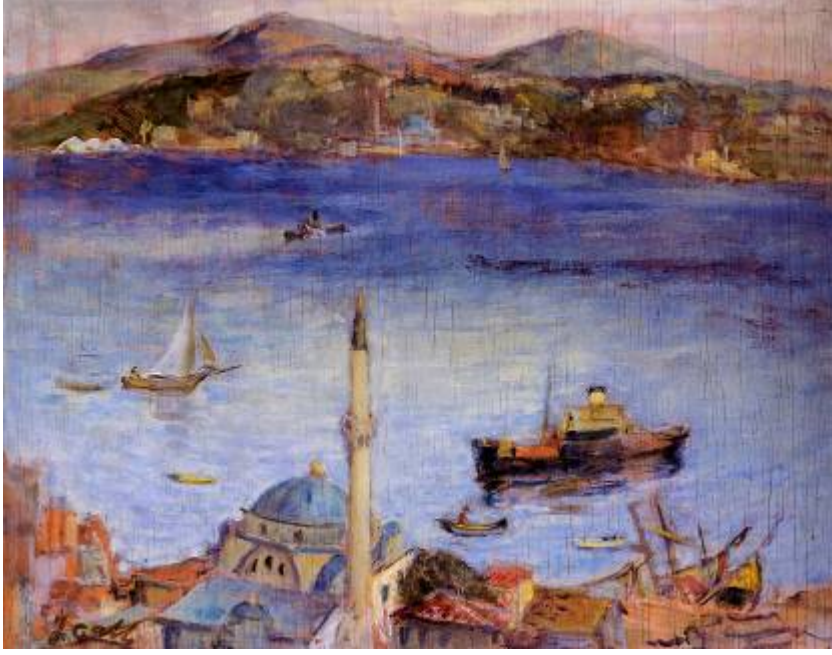

Foto.65- Fındıklı/Molla Çelebi Camisi, 15 Nisan 2006

Foto.66- Fındıklı/Molla Çelebi Camisi önünden sökülerek caddenin karşı tarafına taşınan Koca Yusuf Paşa Sebili, 16 Nisan 2006.

İbrahim Çallı'nın İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki tablosundaki görünümün bir benzeri daha vardır. Sanatçı, yine aynı yeri resmetmiştir.

Res.92- İbrahim Çallı, Boğaz Peyzajı, kontrplak üzerine yağlıboya. 47 x 60 cm. (Artı Mezat 14. Müzayede 25 Şubat 2004, Müzayede Kataloğu, resim no.148, 118)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fındıklı/Molla Çelebi Camisi

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapım Tarihi: 1957 öncesi

Tekniği: kontrplak üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 21.5 x 27 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İstanbul Resim ve Heykel Müzesi 581/1568

Res.93

İbrahim Çallı, sağ alt köşede kırmızıyla "İ. Çallı" imzalı olan yağlıboya resimde, yine Fındıklı'yı, Boğazı ve karşı Üsküdar sahilini, tepelerini resmetmiştir. İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki yağlıboya tablonun eskizi olan bu küçük boyutlu resimde de, altta orta kısımda Fındıklı Camisi'nin üst kısmı seçilir.

Örneklerde de görüldüğü gibi Çallı, farklı gün ve vakitlerde, değişik ışık şartları altında aynı yerin resimlerini yapmıştır.

4.1.17. HIRKA-İ ŞERİF CAMİSİ

Fatih'te Muhtesip İskender Mahallesi'nde yer alan Hırka-i Şerif Camisi,²⁹⁸ resimlere konu olan camilerden biridir.

1851 yılında Sultan Abdülmecid tarafından Hz. Muhammed'in Veysel Karani'ye verdiği Hırka-i Şerif'in muhafazası ve ziyareti için yaptırılmıştır. Sekizgen planlı, kubbe örtülü hariminin kuzeyinde iki katlı hünkâr kasrı ve iki minare, güneyinde ise Hırka-i Şerif Dairesi vardır.

Nazmi Dayan'ın İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tablo Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı'nda yer alan ve Mimar Sinan Mescidi Minaresi'nin ön planda yer aldığı, yağlıboya resminde de arka planda Hırka-i Şerif Camisi görülmektedir. Bu resim, Mimar Sinan Mescidi Minaresi başlığı altında incelenmiştir.

---

²⁹⁸ M. Baha Tanman, "Hırka-i Şerif Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul 1994, 68-69; Oktay Aslanapa, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul 1986, 440-441; Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 536.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çinili Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fatih'te Hırka-i Şerif Camisi

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 76 x 101 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 2051/8343

Res.94

Foto.67- Fatih'te Hırka-i Şerif Camisi, Nisan 2006

Sanatçısı bilinmeyen ve “Çinili Camii” adıyla kayıtlı olan yağlıboya resimde, Fatih'teki Hırka-i Şerif Camisi resmedilmiştir. Türk Primitifleri

tarzındaki resimde görüldüğü gibi, Ampir üslup özellikleri taşıyan yapının, çokgen gövdesinde yuvarlak kemerli pencere açıklıkları vardır.

Caminin güney tarafında yer alan, sekizgen planlı ve kubbe örtülü olarak yapıya bitişen bölüm ise Hırka-i Şerif Dairesi'dir. Caminin, sekizgen planlı harim bölümü cephesinde görülen camekânlı alan, kadınlar mahfilinin iki tarafından da Hırka-i Şerif Dairesi'ne geçişi sağlayan camekânlı geçittir. Sarı boyalı ve çokgen gövdeli yapı grubunun önünde, yine aynı renkte boyanmış olan hünkâr kasrı ve minareler vardır. Resimde de görüldüğü gibi, üst kattaki tonoz örtülü basık kemerli pencereci hünkâr kasrının çıkması alt kattaki dört sütunla taşınır ve bu sütunlu alanda kasrın girişi yer alır. Doğu ve batı cephelerinde, her iki yönde de bu düzenleme vardır. Resimde, batı cephesindeki düzenleme görülür. Sanatçı, gerçeğe uygun resminde, Hırka-i Şerif Camisi'nin 20. yüzyıl başındaki görünümünü vermiştir. Resme göre, çokgen gövdelerin üst kısmında dekoratif metal şebekelerle taçlandırma yapılmıştır. Bu dekoratif metal şebekeler günümüze ulaşmamıştır.

Foto.68- Hırka-i Şerif Camisi. (Osmanlı Devri Mimarisi, 440)

Foto.69- Hırka-i Şerif Camisi, Nisan 2006

Resmin sağında avlu girişinin gerisinde, yine bir minare yükselir. Burası, Akseki/Akseki Kemâleddin Mescidi'nin²⁹⁹ minaresidir. Avlu içinde, hünkâr kasrının gerisinde çok az bir bölümü görülen yapı, Hırka-i Şerif için ilk inşa edilen odanın olduğu yerdir. Günümüzde oldukça bakımlı olan yapı, Veysel Karani Hırka-i Şerif Camii Hizmet Vakfı olarak kullanılır.

Foto.70- Hırka-i Şerif Camisi avlusunda, Hırka-i Şerif için yapılan ilk odanın günümüzdeki hali ve avlu dışında Akseki Kemâleddin Mescidi minaresi, Mayıs 2005

²⁹⁹ Mescid, ilk Akseki Kemâleddin Bey tarafından, sonra Dal Mehmed Efendi ve son olarak 1897'de Hacı Mehmed Şevki Efendi tarafından günümüzdeki haliyle yaptırılmıştır. **Fâtih Câmilere ve Diğer Târihî Eserler**, 53.

4.1.18. KADIRGA SOKULLU/SOKULLU ŞEHİT MEHMET PAŞA CAMİSİ

Enderun Hümâyün bendegânından Ahmet Kemal bin Hüseyin Fikri Kulları'nın Topkapı Sarayı'nda ve Hüseyin Avni Lifij'in Dolmabahçe Sarayı'nda yer alan tabloları, Kadırğa'daki Sokullu Şehit Mehmet Paşa Külliyesi'nin avlusundan bir görünüm sunar.

Sultanahmet Meydanı'ndan Kadırğa'ya inen yolun üzerinde, eğimli bir mevkide bulunan cami, H.979/M.1571-72'de bir kilisenin yerine inşa edilmiştir. Yapı, Sokullu Mehmet Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.³⁰⁰

Dışında avlusu olmayan caminin, sivri kemerlerle birbirine bağlanan mukarnas başlıklı mermer sütunlar ve kubbe örtülü yedi bölümden oluşan son cemaat yeri önünde, üç tarafı revaklar ve bunların gerisinde yer alan, üzerleri kubbeli 16 medrese odası ile çevrelenmiş bir iç avlusu vardır.³⁰¹ Avluya, kuzeydeki derslane altından merdivenlerle çıkılan ana giriş dışında, iki yan giriş vardır ve bu yan girişlerde müezzin ve kayyım odaları bulunmaktadır. Ayrıca avlunun ortasında, çokgen planlı, mermer şebekeli, kurşun kaplı kubbesi ve geniş saçağı olan bir şadırvan vardır.

³⁰⁰ Aptullah Kuran, **a.g.e.**, 296. Sokullu Mehmed Paşa, Kadırğa'daki bu külliyei Sultan II. Selim'in kızı olan eşi İsmihan Sultan adına yaptırmıştır. Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 130.

³⁰¹ 1940'lı yıllarda Vakıflar tarafından onarılan cami ile medrese günümüzde iyi durumdadır. Aptullah Kuran, **a.g.e.**, 296, 347.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kompozisyon (Ayasofya Cami)³⁰²

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kadırga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi avlusundan medrese ve derslane önündeki avlu girişi

Sanatçısı: Enderun-u Hümâyün bendegânından Ahmet Kemal bin Hüseyin Fikri Kulları (?-?)³⁰³

Yapıtın Tarihi: 1310/1892-93

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 81 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/716

Res.95

Foto.71- Kadırga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi, 14 Mayıs 2006

Sağ alt köşede, eski yazıyla “Enderun-u Hümâyün bendeganından Ahmet Kemal bin Hüseyin Fikri Kulları” ve sağ alt köşede “1310” olarak

³⁰² Topkapı Sarayı Müzesi envanter defterinde resmin Küçük Ayasofya Camisi'nin avlusunu gösterdiği yazılıdır. **Topkapı Sarayı Müzesi Resim Galerisi Envanter Defteri II (608-984)**, 17/716, sayfa 40.

³⁰³ Topkapı Sarayı Müzesi envanter defterinde, Enderun Hümâyün bendeganından Ahmet Kemal bin Hüseyin Fevzi Kulları yazılıdır. **Topkapı Sarayı Müzesi Resim Galerisi Envanter Defteri II (608-984)**, 17/716, sayfa 40.

imza ve tarih bulunan yağlıboya resimde, Kadirga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi'nin taş döşemeli avlusundan bir bölüm görülür.

Doğrudan mimariyi esas alan resimde de görüldüğü gibi, meyilli bir arazide yer alan yapının avlusuna derslane altından merdivenli giriş vardır. Resimde de bu giriş açıkça görülmektedir. Baklavalı başlıklı mermer sütunların geniş sivri kemerlerle birbirine bağlandığı ve pendentiflerle geçilen kurşun kaplı kubbesiyle giriş bölümü, iki yandaki revaklardan daha yüksek tutulmuştur. Avlu girişinin sağlandığı merdivenli bölüm üzerinde, yüksek kubbeli mekânın altında, arkadaki dörtgen planlı kubbe örtülü dershaneye girişi sağlayan iki yönlü merdiven ve gerisindeki dershanenin demir parmaklıklı pencere açıklıkları da resimde seçilebilmektedir. İki yanda daha alçak tutulmuş olan revaklı bölümlerin arkasında medrese odaları vardır. Avluyu üç yönde saran kubbeli medrese odaları ve önlerindeki baklavalı mermer sütunların kaş kemerlerle bağlandığı, kurşun kaplı düz çatılı revaklar gerçeğe uygun resmedilmiştir. Bol ışıklı resimde, kompozisyonda ön planda görülen gölge de, avlu ortasında yer alan şadırvanın gölgesidir.

Sanatçı hem mimari, hem de süslemeler açısından oldukça ayrıntılı ve gerçeğe uygun bir çalışma yapmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kadirga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi avlu ve şadırvan

Sanatçısı: Hüseyin Avni Lifij (1889-1927)

Yapıtın Tarihi: 1921

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 47 x 38 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 64/2150

Res.96

Foto.72- Kadirga Sokullu Camisi avlusu, 14 Mayıs 2006

Sağ alt köşede “A.Lifige 1921” olarak imza ve tarih bulunan yağlıboya resimde, sağda yarısı görülen bir şadırvan, solda su taşıyan ihtiyar bir adam ve arka tarafta kubbeli hücre odalarıyla bütünleşen revak yer alır.

Mimarinin ön plana çıktığı tabloda resmedilen yer, Kadırğa'daki Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi'nin taş döşemeli avlusudur. Caminin avlusundaki şadırvan, resimde de görüldüğü gibi, iki renkli mermerden sivri kemerlerle birbirine bağlanan mermer sütunlar üzerinde, kurşun kaplı geniş saçaklı bir kubbe ile örtülüdür. Geride ise dörtgen planlı, kurşun kaplı kubbe örtülü dersane yönünden, avluya girişin sağlandığı merdivenli giriş ve solda kaş kemerli revak ve gerisinde kubbeli medrese odaları görülür.

Sanatçı, gözleme dayalı olarak ışığın ve rengin öne çıktığı yağlıboya resminde, hem mimari, hem de oranları açısından yapıları gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır.

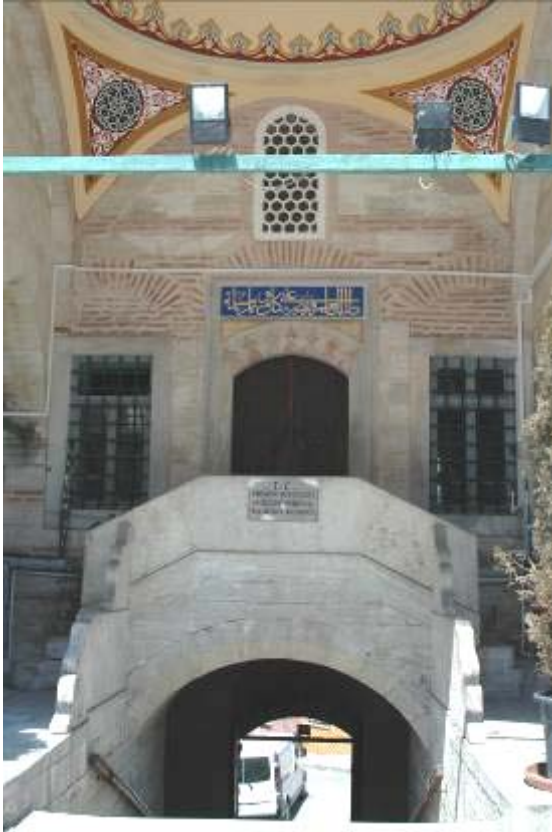

Foto.73- Kadırğa Sokullu Camisi avlusu, dersane önü ve altındaki basamaklı avlu girişi, 14 Mayıs 2006

4.1.19. KAPTAN-I DERYA CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA/CERRAH MAHMUD EFENDİ CAMİSİ

Tez kapsamında incelenen resim örneklerinden Hasan Şükrü imzalı bir resim, Büyükdere'deki Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa/Cerrah Mahmud Efendi Camisi'nin 20. yüzyıl başındaki görünümünü aktarır.

İlk banisi, Kılıç Ali Paşa'nın cerrahı Mahmud Efendi olan Cerrah Mahmud Efendi Camisi, 16. yüzyılda yapılmış olup çeşitli tamir ve tadiller görmüştür. Yapının duvarları kârgir, çatısı ahşap ve minaresi tuğladır. Yapının ikinci banisi, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'dır. Cami yanında, Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın ihya ettiği 1197/1782-83 kitabeli çeşme vardır.³⁰⁴ Yapı, günümüzde Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camisi adını taşımaktadır.

---

³⁰⁴ Bkz. Tahsin Öz, **a.g.e.**, 16.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj (Büyükdere)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Büyükdere, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa/Cerrah Mahmud Efendi Camisi

Sanatçısı: Hasan Şükrü (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1323/1907-1908

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 47 x 55 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/688

Res.97

Foto.74- Kartpostal, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, Büyükdere semti. (Boğaziçi Gezi Rehberi, 49 numaralı kartpostal)

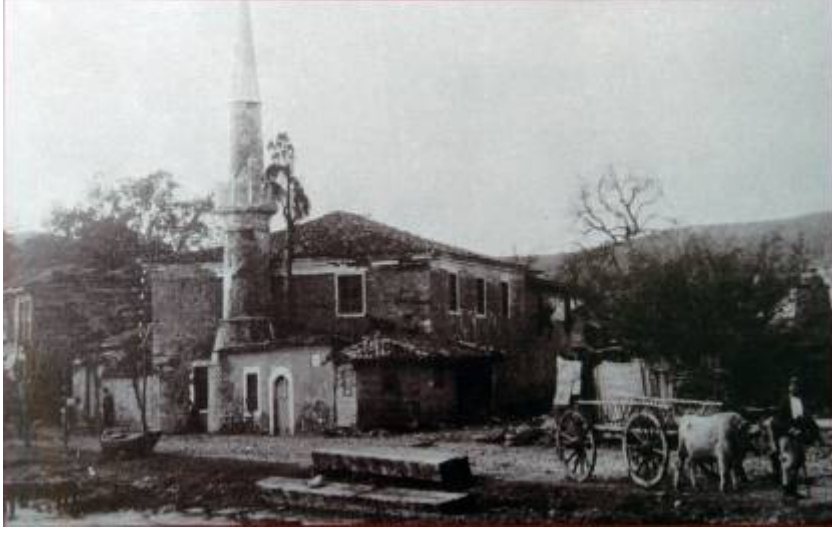

Foto.75- Büyükdere, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camisi. (100 İstanbul, 65)

Sol alt köşede eski yazı ile “Hasan Şükrü 1323 Büyükdere” yazılı olan suluboya resimde, deniz kenarında kârgir, tek minareli, dörtgen planlı, üzeri kiremit kaplı kırma çatı örtülü bir mescit resmedilmiştir. Resmin merkezindeki yapının iki yanında ahşap evler ve ön kısmında iskele vardır. Resimde de görüldüğü cami, mescidin kurşun kaplı sivri külahlı tek şerefeli beyaz minaresi deniz tarafındadır. Minaresinin sağında, dikdörtgen açıklıklı bir pencere ve yuvarlak kemerli bir girişi yine kiremit kaplı küçük bir bölüm ve onunda sağında yine kiremit kaplı çatıyla örtülü başka bir bölüm daha vardır. İki katlı olduğu anlaşılan yapının pencere açıklıkları dikdörtgendir. Bu yapı, günümüze değişmiş olarak ulaşan Büyükdere, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camisi’dir. Yapının minaresinin külahı, resimde kurşun kaplı sivri konik külah iken, günümüzde daha farklıdır. Yine resimde dikdörtgen planlı olan yapının uzun kenarına, eklenme yapılarak genişletilmiş ve burası son cemaat yeri olarak değerlendirilerek giriş buradan verilmiştir. Üst örtüde, yeni eklenen bölüme uygun olarak yenilenmiş ve her iki bölümü de kapatmaktadır. Minarenin sağ tarafında dikdörtgen açıklıklı bir pencere olmasına karşılık, şimdi minarenin iki tarafında alçı revzenli kemerli birer pencere vardır. Minare kaidesinin solunda yer alan dikdörtgen açıklıklı pencere yerinde durmaktadır. Minare kaidesinin sağında küçük bir hazire vardır. Burada yapının ilk banisi olan

Cerrah Mahmud Efendi'nin mezarı ve çeşitli mezar taşları yer alır. Ayrıca buraya dekoratif mermer bir şadırvan konulmuştur.

Caminin sağında, kesme taştan, ampir üslupta ve yola bakan ön yüzde yuvarlak kemerli mermer pano içinde, çeşmenin 1197 tarihini veren kitabesi ve kabartma gemi çapası arma yer alır. Beşik çatı örtülü, dikdörtgen su haznesi olan çeşmenin ilk banisi, caminin ilk banisi olan Cerrah Mahmud Efendi'dir. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından tamir ettirilmiştir.³⁰⁵

Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'nda yer alan suluboya resim, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başlarına ait bir kartpostal ve fotoğrafla uyum içindedir. Kartpostalda, sağda öküz arabası ve figürler, solda da yine figürler görülürken, resimde bunlara yer verilmemiştir. Kartpostalda ve resimde yapı, denize çok yakındır ve ahşap iskele vardır. Büyükdere'deki sahil, günümüzde oldukça farklıdır. 1985-1989 arasında denize çakılan ayaklar üzerine kazıklı yol inşa edilmiştir.³⁰⁶ Kazıklı yolun inşasıyla birlikte önceden sahil kenarında kalan yapıların bir kısmı denizle olan irtibatını kaybetmiştir. Bu açıdan bakıldığında, suluboya resim, yapı ve çevresinin, Büyükdere'nin 20. yüzyıl başındaki görünümünü aktaran belgesel değere sahiptir.

Büyükdere'deki cami ve önündeki ahşap kayık iskelesi, 1895'te Leonardo de Mango tarafından da resmedilmiştir. Mango'nun sağ alt köşede "Büyükdere 1895" yazılı olan yağlıboya resimde, cami önünde öküz arabası, sahilde yürüyüş yapanlar, sandalla gezinenler, iskelede balık tutan figür gibi çok sayıda insan da vardır. Dikdörtgen planlı cami, dikdörtgen açıklıklı pencere ve kiremit kaplı eğimli çatı örtülüdür. Mango'nun resmindeki minarenin külahı, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'nda yer alan suluboya resimden farklı olarak, günümüzdekiyle aynıdır. Bu durumda, Hasan Şükrü imzalı suluboya resmin, bir fotoğraf, kartpostal ya da başka bir resimden yola çıkılarak 1895 öncesi görünümü yansıttığı ortaya çıkar.

³⁰⁵ Engin Özdeniz, **İstanbul'daki Kaptan-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri**, İstanbul 1995, 230-231.

³⁰⁶ Çiğdem Aysu, "Büyükdere", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C2, İstanbul 1994, 361.

Res.98- Leonardo de Mango, Büyükdere Camii, 1895, tuval üzerine yağlıboya, 35 x 55 cm, Özel Koleksiyon. (Beyoğlu'nda Bir Oryentalist Leonardo de Mango, 146)

Foto.76- Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camisi, Mayıs 2006

Cami ve çevresine ait farklı tarihlerde çekilmiş iki fotoğrafta da caminin minaresi iki farklı durumuyla belgelenir. Bunlardan 1880 tarihli olan fotoğrafta, oldukça harap olduğu gözlenen yapı, moloz taş duvarlı, kiremit kaplı eğimli çatı örtülü ve tek şerefeli minaresi kurşun kaplı ince, uzun bir külaha sahiptir. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi de bu fotoğrafta görülmez. Sol tarafta ise deniz kenarında görülen tek katlı ahşap

yalı, eski Bostancı Ocağı'dır. Sultan Abdülaziz döneminde Boğaz yolunun genişletilmesi sırasında bu yapı yıktırılmıştır.³⁰⁷

Foto.77- Çayırbaşı, Cerrah Mahmud Efendi Mescidi, 1880, Guillaume Berggren. (Konstantiniyye'den İstanbul'a II, 721)

Foto.78- Çayırbaşı, Cerrah Mahmud Efendi Mescidi, Ağustos 1919, Anonim. (Konstantiniyye'den İstanbul'a II, 715)

³⁰⁷ Sinan Genim, **Konstantiniyye'den İstanbul'a XIX. Yüzyıl ortalarından XX. Yüzyıla Boğaziçi'nin Rumeli Yakası Fotoğrafları**, C.II, İstanbul 2006, 720.

Yapı ve çevresinin Ağustos 1919 tarihli fotoğrafında ise solda Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın yenilediği çeşme görülmektedir. Moloz taş duvarlı caminin tek şerefeli minaresinin külâh örtüsü de yenilenmiştir. Eskisinden çok farklı, kurşun kaplı günümüzdekiyle aynı formda yeni külâhıyla yer alır.

4.1.20. KARIYE CAMİSİ

Edirnekapı'nın kuzeyinde Haliç'e inen yamaçta yer alan ve Kariye Müzesi olarak kullanılan Kariye Camisi, Tevfik Beşiktaş ve Hüseyin Karagümrük tarafından resmedilen yapılar arasındadır.

Yapının olduğu araziye, 6. yüzyılda Theodor tarafından bir manastır inşa ettirildiği düşünülür. Yapı, 7. yüzyıl başında Krispos tarafından yenilenmiş ve 9. yüzyılda çeşitli eklemelerle büyütülmüştür. 1077-1081 arasında, 6. yüzyıldan kalan yapı kalıntıları üzerine İmparator Aleksios I. Komnenos'un kayınvalidesi Maria Dukaina yeni bir kilise inşa ettirmiş ve 12. yüzyılda İsaakios Komnenos yapıda değişiklikler ve eklemeler yaptırmıştır. 13. yüzyıl sonlarında harabeye dönen manastır, Theodor Metokhitos 14. yüzyılda yeniden yaptırmış ve kiliseyi de onartarak çeşitli eklemelerle genişletmiştir. 1453 yılında yağmalanan kilise,³⁰⁸ Sultan II. Bayezid dönemi sadrazamlarından Atik Ali Paşa (ö.1511) tarafından camiye çevrilmiştir. Khora Manastırı Kilisesi/Hora Manastırı da Kariye Camii olarak adlandırılmıştır. İçinde oldukça zengin mozaikleri olan yapıda, 1876'da mozaikler temizlenmiş ve Rus Arkeoloji Enstitüsü, F. Schmit başkanlığında 1903-1906 yılları arasında onarım gerçekleştirmiştir. 1929'da da Evkaf tarafından çeşitli bölümlerinde onarımlar yapılmış³⁰⁹ Ayrıca, yapıdaki mozaiklerin 1948'de Amerikan Bizans Enstitüsü tarafından restorasyonuna başlanmış ve restorasyon 1959'da sona ermiştir. 1948'den sonra cami olarak kullanıma kapatılarak Müzeler İdaresi'ne bağlanmış ve günümüzde de müze olarak hizmet vermektedir.³¹⁰ 1972'den itibaren Çelik Gülersoy'un girişimi ve bağışlarla Kariye'de kapsamlı onarım faaliyetlerine başlanmıştır. Kariye Müzesi ve çevresindeki bu imar faaliyetlerinde çevredeki evler onarılmış, Pembe Köşk ve Kariye Oteli, çay bahçeleri, hediyelik eşya satış yerleri yapılmıştır.³¹¹

³⁰⁸ Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 159-162.

³⁰⁹ Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 162.

³¹⁰ Semavi Eyice, "Kariye Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul 1994, 466-469.

³¹¹ Çelik Gülersoy'un başlattığı onarımları, yöneticisi olduğu Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu finanse etmiştir. Ayrıca, Gülersoy tarafından hazırlanan ve dört dilde yayımlanan Kariye kitabının geliri de bu çalışmalara harcanmıştır. "Kariye Düzenlemesi Üzerine Çelik Gülersoy'la Bir Söyleşi", **Çevre Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi**, S.3, Mayıs/Haziran 1979, 54-56.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kariye Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kariye Camisi

Sanatçısı: Tevfik Beşiktaş (1871-1914)³¹²

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 75 x 100 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 706

Res.99

Foto.79- Kariye Camisi. (Kariye Cami-i Şerifi, iç kapaktan)

³¹² Tevfik Beşiktaş, 1871 doğumlu ve Harbiye'den 1890 yılında süvari mülazım olarak mezun olan Beşiktaşlı Tevfik olmalıdır. Çeşitli okullarda resim öğretmenliği yapmış ve 1914'te ölmüştür. S. Pertev Boyar, **a.g.e.**, 100.

Tevfik Beşiktaş'ın yağlıboya resminde, orta planda minaresiyle birlikte Kariye Camisi yer alır. Caminin, sağında ve solunda kiremit kaplı eğimli çatılı evler ve sol tarafta Haliç görülür. Resmin yarısını açık gökyüzü kaplar. Minaresi beyaz boyalı olan Kariye'nin tüm cephesi sarıya boyalı ve kubbeleri kurşun kaplıdır. Gerçeğe uygun olarak fotoğraftan resmedildiği anlaşılan resimde, günümüzde aynı yerden bakış açısıyla Kariye aynı şekilde görülememektedir. Kariye'nin önündeki yeşillik açık alanda, buranın turistik alan olmasından dolayı Kariye Pembe Köşk, çay bahçeleri ve hediyelik eşya satış yerleri vardır. Ayrıca, yüksek ağaçlar da bu görüş açısını engeller.

Foto.80- Kariye Camisi, Nisan 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kariye Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kariye Camisi

Sanatçısı: Hüseyin Karagümrük (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 76 x 99.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 707

Res.100

Foto.81- Kariye Cami, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90450/6, Gülmez Frères

Foto.82- Kariye Camisi. (Eski İstanbul: Abidat ve Mebanisi: Şehrin Tesisinden Osmanlı Fethine Kadar, 157)

Fotoğraftan resmedildiği anlaşılan yağlıboya resimde, minaresiyle birlikte Kariye Camisi yer alır. Resimde merkezdeki yapının önünde, sağında ve solunda kiremit kaplı eğimli çatılı tek ya da iki katlı evleri ve geriye doğru yine oldukça kalabalık olarak evler ve yer yer camilerin minareleri yükselir. Oldukça dengeli olan kompozisyonda cami arkasında yer alan yapılar, solda tepelerle birleşerek paralel bir hat oluşturur. Resmin yarısını açık gökyüzü kaplar. Sanatçı, yapıyı gerçeğe uygun olarak, tüm ayrıntılarıyla resme aktarmıştır.

Yağlıboya resimde, Tevfik Beşiktaş'ın resminde olduğu gibi, caminin cephesinin sıvalı ve sarı boyalı olduğu görülür. Günümüzde ise cephe duvarları, taş-tuğla dizisi biçimindedir.

Hüseyin Karagümrük'ün Kariye Camii ve çevresini gösteren yağlıboya resmindeki görünüm, 1892 yılında Servetifünun'da yayımlanan bir fotoğrafla da uyum içindedir.

Foto.83- Kariye Camii. (Servetifünun, No.53, 5 Mart 1308/1892, Osmanlı Başkenti İstanbul)

Kariye Camisi'nin sol tarafındaki kiremit kaplı çatısı olan dörtgen yapı, günümüzde de var olan Mustafa Ağa Çeşmesi'dir. Kesme taştan yapılmış klasik üsluptaki çeşmenin Kariye'nin ön kısmına bakan ön yüzü sivri kemerlidir ve teknesi vardır. H.1079/M.1668 tarihli olan çeşme, 1978 yılında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından tamir edilmiştir.³¹³ Çeşme, günümüzde bakımlı ve iyi durumdadır. Çeşmenin üst kısmındaki boşluk alan ise evlerle doludur.

1894 depreminde, Kariye Camisi'nin minaresinin şerefesinden itibaren üst kısmı yıkılmıştır.³¹⁴ Sultan II. Abdülhamit zamanında 1898'de cami restore edilmiş ve bu alan yenilenmiştir. Bu dönem fotoğrafında³¹⁵ minarenin şerefesinin yağlıboya resimlerdekinden farklı olduğu görülür. Bu arada caminin girişinde bulunan camekânlı alan da kaldırılmış, ayrıca ön resimlerde ön planda görülen bahçe duvarlı ahşap yapı da yok olmuştur.

³¹³ Affan Egemen, **İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil)**, İstanbul 1993, 625.

³¹⁴ Foto için bkz. Çelik Gülersoy, **Kariye (Chora)**, İstanbul 1977, 52-53.

³¹⁵ Çelik Gülersoy, **a.g.e.**, 54-55.

Foto.84- Kariye Camisi, Mart 2006

Foto.85- Kariye Müzesi önündeki Mustafa Ağa Çeşmesi, Mart 2006

Tevfik Beşiktaş ve Hüseyin Karagümrük'ün resimleri, Kariye ve çevresinin 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başındaki görünümünü aktaran görsel belge değerine sahiptir.

4.1.21. KÜÇÜK AYASOFYA CAMİSİ/SERGIUS VE BAKHOS KİLİSESİ

Tez kapsamı içinde Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'nda incelenen resim örneklerinden biri, Küçük Ayasofya Camisi'ni betimler.

Küçük Ayasofya Camisi, Eminönü ilçesinde Cankurtaran ile Kadırga semtleri arasında Marmara surlarının güney deniz kısmında yer alır. Sergios ve Bakhos adlı iki azize ithaf edilerek, İmparator İustinianos tarafından 531-536 yılları arasında yaptırılan kilise, İstanbul'un fethinden sonra camiye dönüştürülmüştür.

Sergius ve Bakhos Kilisesi,³¹⁶ 1504'te Kapu Ağası Hüseyin Ağa'nın yapıyı camiye dönüştürülmesi sırasında tüm iç süslemeleri değiştirilip iç kısmında güneydoğuya minber, kuzeybatıya müezzin mahfili ve batısına beş kubbeli son cemaat yeri eklenmiştir. Hüseyin Ağa ayrıca, yapı önüne sonradan medreseye dönüştürülmüş olan zaviyeyi yaptırmıştır. Hüseyin Ağa'nın sekizgen türbesi de caminin kuzeyinde yer alır.

Yapının güneybatı köşesine esas yapıdan bağımsız olarak bir minare inşa edilmiştir. Kurşun kaplı klasik bir külâhı olan minaresi bilinmeyen bir nedenle 1936 yılında kürsüsüne kadar yıktırılmıştır. Bir süre yıkık duran minare, 1955 yılında yeniden inşa edilmiştir.³¹⁷

Balkan Savaşı sırasında savaştan kaçanlar tarafından barınma mekânı olarak kullanılan yapı Cumhuriyet döneminde 1937 ve 1955'te olmak üzere iki büyük onarım geçirmiştir. Cami, 2006 yılında kapsamlı bir restorasyon geçirmektedir.

³¹⁶ Merkezi planlı, kilisenin batısında narteks kısmı, doğusunda da dışa üç cepheli olarak taşan apsis kısmı yer alır. Düzgün olmayan dikdörtgenin içine yerleştirilmiş olan sekizgen planlı orta mekân, köşelerinde eksedralarla genişletilmiştir. Orta mekân üzerinde köşelerindeki sekiz büyük ayak ile taşınan 16 dilimli bir kubbe yer almaktadır. Bu dilimlerin sekizi düz, sekizi de içbükey olup, diğer yapılardan oldukça farklı bir görünüm sergiler. Yapı için bkz. Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 173; John Freely-Ahmet S. Çakmak, **a.g.e.**, 109-115.

³¹⁷ Semavi Eyice, "Küçük Ayasofya Camii, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1994, 147.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Küçük Ayasofya Camisi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Küçük Ayasofya Camisi

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 48 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/748

Res.101

Foto.86- Küçük Ayasofya Camisi, Nisan 2006

Foto.87- Küçük Ayasofya Camisi, 1888-1910, Sébah & Joaillier, II. Aldülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

Türk Primitifleri tarzındaki sanatçısı bilinmeyen, imzasız yağlıboya resim, muhtemelen Enderun Mektebi talebelerinden biri tarafından fotoğraftan çalışılmıştır.

Doğrudan mimariyi esas alan resimde, sağda anıtsal olarak Küçük Ayasofya Camisi'nin doğu cephesi ve ilerisinde evler görülür. Sağ alt köşeden başlayıp sola doğru kıvrım yaparak giden demiryolu ve iki yanındaki yapılar resme derinlik kazandırır.

Solda çok az bölümü görülen yapıların olduğu yer, 1850-1900'de Fransız Hapishanesi olarak inşa edilen, 1914 sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun el koymasıyla Valilik Ahırları ve Cumhuriyet sonrasında çeşitli amaçlarla, günümüzde ise Eminönü Belediyesi'nin Küçükayasofya Necip Fazıl Kısakürek Kültür Merkezi olarak kullanılan alandır.

Küçük Ayasofya Camisi'nin resimde de görüldüğü gibi, güneybatı köşesinde tek şerefeli bir minare yer alır. 1750'lerde yapıya eklenmiş olan minare, 1936 yılında alt kısmına kadar yıkılmış ve 1955'te yeniden

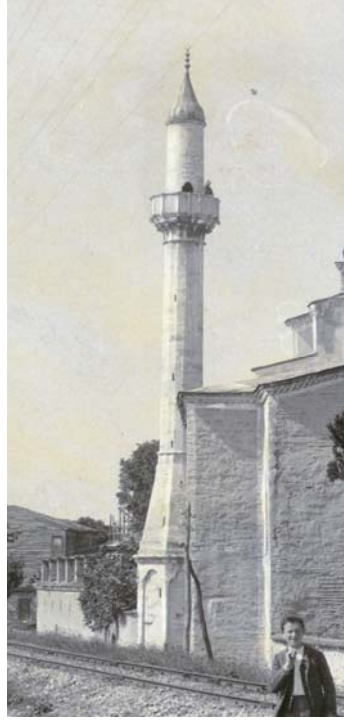
yaptırılmıştır. Resimde 1936'da yıktırılmış olan eski minare³¹⁸ görülür. Günümüzdeki tek şerefeli minare ile aralarında bazı farklılıklar vardır. Yine resimde, sıvalı ve badanalı olarak görülen duvarlar da değişmiştir. 1955 onarımından sonra kubbe kasnağı dışında tüm cephede tuğla ve taş örgüleri görünür hale getirilmiştir.³¹⁹ Yapıda, 2006'da kapsamlı bir restorasyon çalışması başlatılmıştır.

Foto.88- Küçük Ayasofya Camisi, 1880-1893, Abdullah Frères, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

³¹⁸ Mustafa Paşa tarafından 1750'lerde yaptırılan minare, Barok üslup özelliklerine sahiptir. Kesme taştan yapılan minarenin kürsü kısmı sekizgen biçimindeydi ve köşeleri sütunceler biçiminde yontulmuş ve üstlerine Barok profilli kemerler oturtulmuştur. Uzun bir pabuç bölümünden sonra yükselen gövde, bir bilezikle şerefeye bağlanmıştır. Tamamen Barok süslemelere sahip şerefenin korkuluğu da düz levhalardan yapılmıştır.

³¹⁹ Semavi Eyice, **a.g.m.**, 148.

Res.102-Resim 101'den ayrıntı Foto.89-Foto.87'den ayrıntı Foto.90-2 Nisan 2006

1870-1871'de yapıyla güney deniz surları arasında kalan bölgeye yapıdan yaklaşık 5 metre mesafeden geçecek biçimde demiryolu inşa edilmiştir. Zemin seviyesinden bir metre yükseklikte bulunan demiryolu yaklaşık elli yıl tek hat olarak hizmet vermiştir. 20. yüzyılın başlarında demiryolu zemin seviyesinden 3 metre yükseltilerek çift hatlı hale getirilmiştir.

Tüm bu değişimler göz önüne alındığında, sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resim, Küçük Ayasofya Camisi ve çevresinin 19. yüzyıl sonundaki görünümünü göstermesi açısından görsel belge değeri taşır.

4.1.22. MAHMUD PAŞA CAMİSİ

MSGSÜ İRHM Koleksiyonu'nda yer alan Ahmet Rıfat'ın yağlıboya resmi, Mahmud Paşa Camisi'nin avlusunu gösterir.

Mahmud Paşa Camisi, Nuruosmaniye Külliyesi'nin kuzeydoğusunda yer alan ve medrese, imaret, mektep, türbe, hamam ve dükkânlardan oluşan Mahmud Paşa Külliyesi'ne³²⁰ dâhildir.

---

³²⁰ 1463-1474 arasında inşası tamamlanan külliye için bkz. Doğan Kuban, "Mahmud Paşa Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1994, 268-271; Doğan Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul**, ikinci baskı, İstanbul 2000, 202-204.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Mahmut Paşa Cami Avlusunda

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Mahmud Paşa Camisi Avlusu

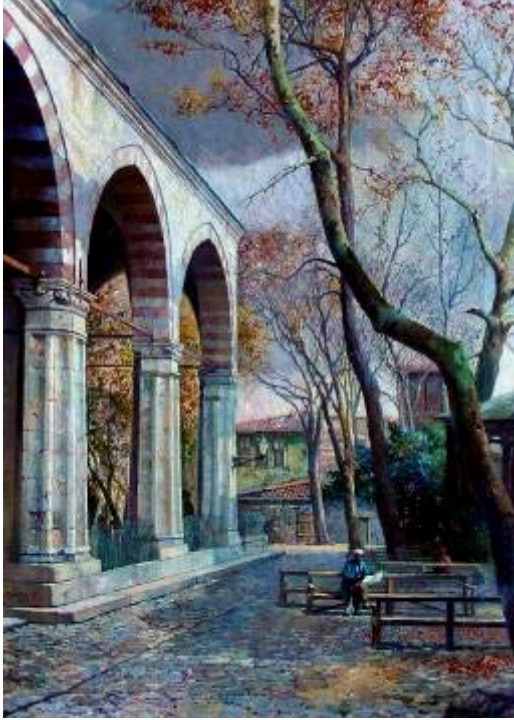
Sanatçısı: Hüseyin Rifat (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1332/1916

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 81 x 60 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 67/480

Res.103

Foto.91- Mahmud Paşa Camisi Avlusu, Nisan 2006

Mimariyi konu alan yağlıboya resimde, Mahmud Paşa Camisi'nin iki renkli sivri kemerleriyle son cemaat yeri revakı ve önündeki avludan bir bölüm görülür. Resmin sol tarafında perspektif kurallarına uygun olarak caminin kalın, yivli gövdeli sütunlarına oturan sivri kemerli son cemaat yerinin üç sütunlu bölümünü, sağ tarafında ise yüksek ağaçların olduğu taş döşemeli avlu, buradaki ahşap oturakları ve geride dönemin evlerini resmetmiştir. Avludaki oturaklardan birinde nargile içip elindeki kâğıdı okuyan figür dikkat çekicidir. Figürün yanında, caminin son cemaat yerindeki kemerler ve kemerlerin oturduğu taşıyıcılar devasa etkiye sahiptir. Oldukça kalın olan bu taşıyıcılar, kesme taş örgüdür. Yangınlarda zarar gören caminin sütunları, 1827 yangınından sonra taş gömlekle kaplanmıştır.³²¹

Mimariyi gerçeğe uygun olarak tuvale aktaran sanatçı, resimde sol taraftaki taşıyıcının oturduğu kaideye, eski yazıyla "H.Rıfat 332 olarak imza ve tarih eklemiştir. Bu bilgiler resmin yapılış tarihinin 1332/1916 olduğunu gösterir. Yağlıboya resim, 1916'da ilki açılmış olan Galatasaray Sergileri'nde Hüseyin Rıfat Bey'in sergilenen resimleri arasında 33. sırada görülen Mahmut Paşa Camii Avlusu³²² resmi olabilir.

---

³²¹ Doğan Kuban, **a.g.e.**, 204. Doğan Kuban, Pierre Gilles'in, 16. yüzyıl ortasında, caminin girişinde iki porfir, iki mavi çizgili beyaz mermer ve iki tane beyaz lekeli yeşil sütunlu giriş revakı olduğunu belirttiğini ve yangınlar sonucu çatlayan bu sütunların kalın taş gömlekle çevrildiğini belirtir. Doğan Kuban, "Mahmud Paşa Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, 269-270.

³²² **Galatasaraylılar Yurdu 332 İlkbahar Resim Sergisi**, Birinci Sene, sergi broşürü, 1332 [1916].

4.1.23. MİHRİMAH SULTAN/İSKELE CAMİSİ

Tez kapsamı içinde incelenen resim örnekleri arasında, Üsküdar İskele Meydanı'nda yer alan Mihrimah Sultan/İskele Camisi ve Sıbyan Mektebi'nin Üsküdarlı Cevat tarafından resmedildiği tespit edilmiştir. Ahmet Ziya Akbulut'un hem meydandaki çeşmeyi, hem de camiyi betimlediği yağlıboya resmi ise Üsküdar Sultan III. Ahmed Meydan Çeşmesi altında incelenmiştir.

Bu yapı grubu, 1547-1548'de Kanuni Sultan Süleyman zamanında Mimar Sinan'a yaptırılan cami, medrese, sıbyan mektebi, çeşme, hazire ve türbelerden oluşan bir külliye bütünlüğünde yer alır. Ancak bu bütünlük içindeki aşhane ve tabhane günümüze ulaşmamıştır.³²³ İki minareli, üç yönde yarım kubbe, kıble yönündeki yarım kubbe yanında da iki küçük köşe kubbeli ve kare gövde üzerinde onaltı pencerele kasnağa oturan büyük bir merkezi kubbesi olan caminin denize bakan cephesinde, altı sütuna oturan beş kubbeli son cemaat yeri ve son cemaat yeri önünde de geniş saçaklı ayrı bir revakı ve şadırvanı vardır.

Sıbyan mektebi, caminin kıble yönünde, Selmanağa Çeşme Sokak ile Yeni Dünya Sokağı'nın birleşiminde yer alır. Mimar Sinan tarafından cami ile birlikte 1548'de inşa edilen mektep, yazlık ve kışlık olmak üzere yan yana iki bölümden oluşur. Yazlık kısmı, kare planlı kubbe örtülü ve sokağa bakan cephede büyük sivri kemerli eyvan biçiminde olup, kışlık bölüm ise yine kare planlı mekân üzerinde, dört köşesinde yarım kubbeleri ve üç yüzünde birer pencereye sahip sekizgen bir bölüm ve üzerinde sekizgen kasnağa oturan bir kubbeye sahiptir. Eğimli bir arazide olduğu için kışlık mekânın alt katında geniş kemerli bir açıklıklı dükkânı olan yapı, 1968'de Çocuk Kütüphanesi'ne dönüştürülmüştür.³²⁴

³²³ Aptullah Kuran, **a.g.e.**, 49.

³²⁴ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.2, İstanbul 2001, 918-919.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Cami Kapısı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Mihrimah Sultan/İskele Camisi avlusu ve sıbyan mektebi

Sanatçısı: Üsküdarlı Cevat Göktengiz (1875-1939)

Yapıtın Tarihi: 1931

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 55 x 43 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 216/629

Res.104

Foto.92- Mihrimah Sultan/İskele Camisi avlusu ve sıbyan mektebi, 28 Nisan 2006

Üsküdarlı Cevat, 1931 tarihli yağlıboya resmini, Sultantepesi'ndeki evinin hemen aşağısında yer alan Mihrimah Sultan Camisi'nin avlusu içinde yapmıştır. Caminin avlusunda, sivri kemerlerle birbirine bağlanan, mukarnas başlıklı, mermer sütunlardan oluşan son cemaat yerinin iki sütunu ve kemerleri, caminin iki penceresi, hazireye giriş kapısı ve duvarı ile duvarın gerisinde bugün Çocuk Kütüphanesi olarak kullanılan çokgen gövdeli, kubbe örtülü Sıbyan Mektebi'ni resmetmiştir. Sivri kemerlerle birbirine bağlanan mukarnas başlıklı sütunlara oturan geniş saçaklı bu revak, caminin batı yönündeki yan girişinin olduğu bölümdür. Resimde

hazire gerisinde görülen yer, mektebin altı dükkân olan kare planlı kubbe örtülü kışlık bölümüdür.

Yağlıboya resimde, revak üzerindeki saçağın köşesi yuvarlak hatlı iken, günümüzde burası köşelidir. Cami, 1955-1963 yılları arasında esaslı bir onarım geçirmiştir.³²⁵ Revakı örten kurşun kaplı saçak, bu onarımlar sırasında değiştirilmiş olmalıdır. Gözleme dayalı gerçekçi resimler yapan sanatçı, mimari konulu resminde yapıları gerçeğe uygun olarak aktarmıştır.

Üsküdarlı Cevat, İskele Meydanı'ndaki bu caminin üst kısmında Sultantepe'deki ahşap bir köşkte yaşıyordu. Dolayısıyla sanatçının yaşamını geçirdiği bu yerler de onun resimlerine konu olmuştur. Sanatçının Mihrimah Sultan Camisi ve çevresinden genel görünüm sunan resmi de vardır. Suluboya resim, 1928'de cami, çeşme ve cami önündeki günümüzde otobüs duraklarının olduğu meydanın durumunu belgelemektedir.

Res.105- Üsküdarlı Cevat, Üsküdar İskele Meydanı, 1928, kağıt üzerine suluboya, 26 x 61 cm, Özel Koleksiyon. (Üsküdarlı Cevat Resim Sergisi, 23 Eylül-18 Ekim 1991, sergi broşürü)

³²⁵ Aptullah Kuran, **a.g.e.**, 288.

4.1.24. MİMAR SİNAN MESCİDİ

Fatih, Hoca Üveys Mahallesi, Koca Sinan Caddesi'ndeki Mimar Sinan Mescidi'nin minaresi ve Hırka-i Şerif Camisi, Nazmi Dayan tarafından resmedilmiştir.

Mimar Sinan tarafından kendi adına 1573-74'te yaptırdığı Mimar Sinan Mescidi, 1918'de Cibali-Fatih yangınında zarar görmüş ve zamanla yıkılmıştır. Yapının minaresi, 1938 ve 1962'de onarılmıştır. Minaresi kalan mescidin yerine, Gurlitt'in 1918'den önce çizdiği kroki ve Ali Saim Ülgen'in 1944'te hazırladığı restitüsyon projesi ile 1973'te yapılan kazı sonuçları doğrultusunda 1976'da Vakıflar İdaresi tarafından yeni bir cami yaptırılmıştır.³²⁶

---

³²⁶ Abtullah Kuran, **a.g.e.**, 314.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Hırka-i Şerifede Mimar Sinan'ın orijinal bir minaresi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Mimar Sinan Mescidi Minaresi ve Hırka-i Şerif Camisi

Sanatçısı: Nazmi Dayan (1893-?)

Yapıtın Tarihi: 1943

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 53.5 x 43.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tablo Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 3995

Res.106

Foto.93- Mimar Sinan Mescidi, 5 Haziran 1939, İstanbul IV No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi 399/2777

Yağlıboya tabloda, sağda görülen minare Mimar Sinan Mescidi'nin minaresidir. Resmin solundaki yapı ise Hırkai Şerif Camisi'dir. Mimar Sinan Mescidi günümüze ulaşmamıştır. Ancak, yapının kurşun kaplı kubbe örtülü, çokgen gövdeli minaresi ayakta. Küfeki taşından yapılmış sekizgen gövdeli orijinal minarenin şerefe bölümü çıkması yoktur ve kubbe

altındaki bölümde, sekizgenin her yüzüne bir kemer gelecek biçimde ezan okunması için kemerli açıklıklar oluşturulmuştur. Sanatçı minareyi gerçeğe uygun olarak resmetmiştir. Minare kaidesi yanında, mescidin yıkık duvarlarından küçük bir bölüm görülür. 1943 tarihli tabloda minaresinin etrafı yeşil alan olarak belirirken, sol tarafta da ağaçlar gerisinde Hırka-i Şerif Camisi ve minareleri yükselir. Günümüzde iki yapı arasındaki alan apartmanlarla dolmuş ve iki yapı arasındaki görüş engellenmiştir. Sanatçının tablosu, 1940'lı yıllardaki durumu belgelemesi açısından önem kazanmaktadır.

Foto.94- 1976'da yeniden yaptırılan Mimar Sinan Mescidi ve orijinal minaresi, Nisan 2006

Foto.95- Mimar Sinan Mescidi minaresi ve çeşme, 5 Haziran 1939, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 2776

4.1.25. NUSRETIYE CAMİSİ

Tophane'de, Meclisi Mebusan Caddesi üzerinde yer alan Nusretiye Camisi, yerli ve yabancı sanatçılar tarafından çeşitli gravür ve resimlere konu olmuştur.

Allom, Flandin, Lewis, gibi birçok Batılı sanatçı tarafından denizden bakış açısıyla oldukça gerçekçi görünümeler sunan gravürleri yapılmıştır. İbrahim Çallı, Nazmi Ziya Güran ve Zeki Faik İzer gibi Türk sanatçılar tarafından da resmedilmiştir. Sultan II. Mahmud tarafından 1823'de yanan Topçu Kışlası ve mescidinin yerine inşa ettirilerek 8 Nisan 1826 tarihinde açılışı yapılan³²⁷ cami, merkezi planlı, tek kubbeli ve iki minareli olup, Barok ve Ampir özellikler gösterir. Bir selâtin camisi olan yapı, birbirinin eşi sebil ve muvakkithane ile 1848'de yapılan bir şadırvana sahiptir.

---

³²⁷ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 462-463.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ortaköy Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Nusretiye Camisi

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: duralit üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 48 x 37 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 62

Res.107

Res.108- Thomas Allom, Nusretiye Camisi, gravür, Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor, C.I. (Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, 69)

Sanatçının “Ortaköy Camisi” olarak geçen resmi aslında, Ortaköy Camisi’ni değil, Tophane’deki Nusretiye Camisi’ni betimler. Yağlıboya resimde, anıtsal olarak deniz kenarındaki Nusretiye Camisi ve solunda da Tophane Saat Kulesi resmedilmiştir. Resimde, denizden bakış açısıyla cami ve kule genel hatlarıyla verilmiştir. Sanatçının resminin ön planında sağdaki büyük gemiler ve soldaki kürekçileriyle birlikte kayıklar, Thomas

Allom'un Walsh'ın "Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor" adlı eserinin birinci cildinde yer alan "Nusretiye Camisi" gravürünü akla getirir. İki resim karşılaştırıldığında, genel görünüm büyük oranda benzemesine karşılık, Kule'nin Allom'un gravüründe üç katlı iken Çallı'nın resminde dört katlı olması ve caminin cephesindeki farklılıklar gibi ayrıntılarda birtakım değişiklikler görülür. Ancak, karşılaştırma yapıldığında, sanatçının resmi, bu gravürden esinlenerek resmettiği anlaşılır.

Yapının denize bakan cephesi, gravür ve resimdekiyle aynı bakış açısıyla tamamen görülmez. Burada yer alan İstanbul Modern binası bu görünümü engeller. Liman ve gümrük binaları arasında kalan Saat Kulesi'ni de görmek mümkün değildir. 1956'daki imar faaliyetlerinden sonra yaptırılan liman ve gümrük binaları,³²⁸ bölgenin görünümünü çok değiştirmiştir.

Foto.96- Nusretiye Camisi, Aralık 2006

³²⁸ Çelik Gülersoy, "Tophane", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 994, 276.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Tophane Nusretiye Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Nusretiye Camisi

Sanatçısı: Nazmi Ziya Güran (1881-1937)

Yapıtın Tarihi: 1928

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 60 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 741

Res.109

Foto.97- Nusretiye Camisi, 15 Nisan 2006

Sağ alt köşede, “N. Ziya 28” biçiminde imza ve tarih olan izlenimci tarzdaki yağlıboya resimde, Tophane’deki Nusretiye Camisi, caminin karşısındaki tepeden bakış açısıyla resmedilmiştir. Resmin solunda birinci planda, anıtsal olarak caminin sol yan cephesi ile Meclisi Mebusan Caddesi’ne bakan girişinin ve minarelerinin olduğu cephe görülür. Tek kubbeli yapının ön kısmında, kubbeli revaklı son cemaat yeri ve son cemaat yerinin iki tarafında birer kanat halinde dışa taşan hünkâr mahfili ve iki minaresi yer alır. Orta planda, kayıklar ve vapurların olduğu deniz ve gerisinde, tarihi yarımada ve gökyüzü devam eder.

İzlenimci nitelikteki bol ışıklı resimde, caminin genel hatları ve oranları doğru olarak aktarılmıştır. Resim, 1928 yılında Nusretiye Camisi ve çevresinin durumunu belgeler.

Nazmi Ziya’nın hemen hemen aynı yerden, aynı görünümü sunan bir çalışması daha vardır. Tarihsiz olan eskiz niteliğindeki bu resim de 1928’de yapılmış olmalıdır.

Res.110- Nazmi Ziya, Nusretiye Camii ve Haliç, duralit üzerine yağlıboya, 19 x 27 cm, Özel Koleksiyon. (Nazmi Ziya, 2004, 303)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Tophane'den Haliç

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Tophane, Nusretiye Camisi

Sanatçısı: Zeki Faik İzer (1905-1988)

Yapıtın Tarihi: -

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 49 x 50 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 37

Res.111

Zeki Faik İzer'in serbest fırça vuruşlarıyla renk lekelerinden oluşan yağlıboya resminde de yine Cihangir'den bakışla Nusretiye Camisi, deniz ve tarihi yarımada görülür. Sanatçı, renk lekeleriyle yapıların genel görünümünü aktarmıştır. Resimsel nitelikler ön planda olmakla birlikte, genel olarak bölgeyi ve yapıları tanımlayabilmek mümkündür.

4.1.26. ORTAKÖY/BÜYÜK MECİDİYE CAMİSİ

Resimlere konu olan yapılar arasında Ortaköy/Büyük Mecidiye Camisi de yer alır. Ferruh Başağa, Nurettin Ergüven, Ahmet Uzelli gibi bazı sanatçılar, doğa içerisinde Ortaköy Camisi'ni resimlerine aktarmışlardır.

Ortaköy'de deniz kenarında iskele meydanında yer alan ve Neo-barok özellikler taşıyan cami, 1853'te Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır. Tek kubbeli olan yapının iki minaresi ve hünkâr kasrı vardır.

Foto.98- Ortaköy Camisi

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ortaköy Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ortaköy/Büyük Mecidiye Camisi

Sanatçısı: Cevat Dereli (1900-1989)

Yapıtın Tarihi: 1949

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 41.5 x 59.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 1533/6973

Res.112

Resimde, doğa içerisindeki Ortaköy Camisi, boğaz, denizin diğer kıyısında Beylerbeyi Sarayı ve Beylerbeyi Camisi uzaktan lekesel olarak Dereli'nin tuvaline yansımıştır. Işığın ve rengin ön planda olduğu resimde, ön plandaki ağaçlık alan gerisinde iki minaresiyle birlikte Ortaköy Camisi kendini tanıtıcı niteliktedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ortaköy

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ortaköy ve Ortaköy/Büyük Mecidiye Camisi

Sanatçısı: Ferruh Başağa (1914-)

Yapıtın Tarihi: 1944

Tekniği: kontrplak üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 57.5 x 49 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Resim Koleksiyonu 42999

Res.113

Sağ alt köşede imza olan Ferruh Başağa'nın yağlıboya resminde, Boğaz manzarası içerisinde belirgin olarak Ortaköy Camisi yer alır. Sanatçının soyutlamaya yönelmiş olduğu resimde, boya, renk, dokusal değerler, biçimin önüne geçmektedir. Doğa ve mimari yalın formlara indirgenerek tuvale aktarılmıştır.

Benzer bir görünüm Nurettin Ergüven tarafından da resmedilmiştir.

Res.114- Nurettin Ergüven, İstanbul'dan, tuval üzerine yağıboya, 75 x 100 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 242

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ortaköy Camii Şerifi ve Boğaz

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ortaköy/Büyük Mecidiye Camisi

Sanatçısı: Ahmet Uzelli (1904-1978)

Yapıtın Tarihi: 1959 öncesi³²⁹

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 30 x 35 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4627

Res.115

Sağ alt köşede “Ahmet Uzelli” yazan yağlıboya resimde, ön plandaki ağaçlık yeşil alandan sonra, resmin merkezinde, deniz kenarındaki Ortaköy Camisi yer alır. İki minaresiyle birlikte görülen caminin gerisinde deniz ve şehrin Anadolu yakası ve gökyüzü ile kompozisyon sonlanır. Cami, genel olarak bakıldığında gerçeğe uygundur.

³²⁹ Envanter defterine göre resim, 1959’da alınmıştır. Dolayısıyla 1959 ya da öncesine tarihlendirmek mümkündür.

4.1.27. RÜSTEM PAŞA CAMİSİ

Tez kapsamında incelenen örnekler içinde, Hüseyin Hüsnü ve Şevket Dağ'ın Rüstem Paşa Camisi'nin önündeki son cemaat yeri revakını gösteren resimleri de vardır.

Cami, 1561 yılında Sadrazam Rüstem Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Dükkânların üzerinde yer alan merkezi kubbeli caminin beş kubbeli son cemaat yeri revakı önünde, eğimli çatılı ikinci bir bölüm daha vardır. Sakıflı son cemaat yerinin açıldığı küçük avluya doğu ve batı yönlerindeki iki merdivenle ulaşılır. İznik çinileriyle ün yapan caminin hem içinde, hem de son cemaat yerinde oldukça zengin çiniler vardır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Rüstem Paşa Camii son cemaat mahalli

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rüstem Paşa Camisi son cemaat yeri

Sanatçısı: Hüseyin Hüsnü (?-?)

Yapıtın Tarihi: c.19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 77 x 111 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 27/440

Res.116

Foto.99- Rüstem Paşa Camisi, Nisan 2006

Sağ alt köşede Osmanlıca “Mülazım-ı Evvel H.Hüsnü kulları” yazısı olan yağlıboya resimde, Rüstem Paşa Camisi'nin sakıflı son cemaat yeri görülür. Baklavalı başlıklı mermer sütunların sivri kemerlerle birbirine bağlandığı öndeki bölümün gerisinde, beş küçük kubbe ile örtülü mukarnas başlıklı mermer sütunların iki renkli kemerlerle birbirine bağlandığı son cemaat yeri vardır. Sütunların gerisinde, cami cephesinde birbirinden farklı kompozisyonlar ve desenlerde çiniler görülür. Sanatçı mimariyi gerçeğe uygun olarak aktarırken, çini süslemeleri de ayrıntılı olarak resmetmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Rüstem Paşa Camii Son Cemaat Yeri

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rüstem Paşa Camisi Son Cemaat Yeri

Sanatçısı: Şevket Dağ (1876-1944)

Yapıtın Tarihi: 1336/1920

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 92 x 60 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 70/483

Res.117

Foto.100- Rüstem Paşa Camisi, 21 Ocak 2007

Alt orta kısımda, kırmızı boya ile imzası ve 1336 olarak tarihi yazan Şevket Dağ yağlıboya resimde, Rüstem Paşa Camisi'nin girişini resmetmiştir. Doğrudan mimariyi konu alan resimde, çini kaplamalı giriş cephesinde caminin kapalı kapısı ve buradaki kubbeli son cemaat yerinden bir bölüm görülür. Sanatçı izlenimci nitelikteki ışıklı resminde, genel olarak mukarnas başlıklı mermer sütunlara oturan iki renkli kemerleri olan son cemaat yerini ve gerek kubbelerin pandantif geçişlerindeki kalemişi süslemeleri, gerekse cami cephesinde birbirinden farklı kompozisyonlar ve desenler sunan çinileri gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Camii İçi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rüstem Paşa Camisi Son Cemaat Yeri

Sanatçısı: Şevket Dağ (1876-1944)

Yapıtın Tarihi: c.1336/1920

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 90 x 61 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 30

Res.118

Foto.101- Rüstem Paşa Camisi, 21 Ocak 2007

Şevket Dağ'ın yağlıboya tablosu, Rüstem Paşa Camisi'nin son cemaat yerinden camiye giriş bölümünü gösterir. Sanatçı, doğrudan mimariyi konu alan resminde, solda sütun, sağda kapının yarısı ve ortada cepheyi kaplayan çini panolara yer vermiş, mimari ve çini süslemeleri gerçeğe uygun olarak resmetmiştir. Açık kapıdan cami içinde oturmuş dua eden bir figür belirir.

Şevket Dağ'ın en çok resmettiği yapılardan biri olan Rüstem Paşa Camisi'nin çok sayıda resim örneği, sanatçının sağlığında ve ölümünden sonra da Galatasaray Sergileri'nde sergilenmiştir. 1917'de Rüstem Paşa

Camii Mihrabı, Rüstem Paşa Camii'nden Bir Kısım, 1917-18'de Rüstem Paşa Camii Mihrabı, 1919'da Rüstem Paşa cami-i Şerifi Dahili, Rüstem Paşa Cami-i Şerifi Kapısı, Rüstem Paşa Cami-i Şerifi Yukarı Kapı, Rüstem Paşa Cami-i Şerifi Şadırvan Kapısı, Rüstem Paşa Cami-i Şerifi Dahili Akşam, Rüstem Paşa Cami-i Şerifi Dahili Sabah, Rüstem Paşa Cami-i Şerifi'nde Bir Pencere, 1922'de Rüstem Paşa'da Son Cemaat Yeri, Rüstempaşa Camii'nde Sabah, 1924'te Rüstempaşa Camii'nde Sabah, 1931'de Rüstempaşa Avlusu, 1933'te Rüstempaşa Camii ve Rüstempaşa Mihrabı, 1939'da Rüstempaşa Camii, 1941'de Rüstempaşa, 1946'da Rüstem Paşa Mihrabı bu sergilerdeki resimleri arasındadır.³³⁰

---

³³⁰ Ömer Faruk Şerifoğlu, **a.g.e.**, 27, 29, 31, 41, 48, 67, 72, 87, 91, 104.

4.1.28. SA'DÂBÂD/ÇAĞLAYAN/KAĞITHANE/AZİZİYE CAMİSİ

Çağlayan'da Kağıthane Deresi kenarında yer alan ve Çağlayan, Kağıthane ya da Aziziye Camisi adıyla da bilinen Sa'dâbâd Camisi, adı bilinmeyen bir sanatçı, Mustafa ve Kolağası Ahmet Şekür tarafından resmedilen yapılar arasındadır.

Sultan Abdülaziz tarafından 1862 yılında Sarkis Balyan'a inşa ettirilen³³¹ yapı, zamanında mesire alanı içinde iken sonrasında Yedek Subay İstihkâm Okulu arazisinde kalmıştır. Günümüzde Kağıthane Belediye Binası yanında yer alır. Cami 1997-1998'de restore edilmiştir ve ibadete açık olan yapı, oldukça bakımlıdır.

Foto.102- Sa'dâbâd Camisi, Mayıs 2005

³³¹ Caminin yerinde ilk olarak Lale Devri'nde 1722'de inşa ettirilen cami vardı. Bu cami, Sultan III Selim ve Sultan II Mahmud dönemlerinde onarım görmüştür. Bkz. Selçuk Batur, "Sa'dâbâd Camisi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul 1994, 386-388.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kağıthane Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sa'dábâd/Çağlayan/Kağıthane/Aziziye Camisi

Sanatçısı: Mustafa

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 81.5 x 100 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 17/430

Res.119

Foto.103- Sa'dábâd Camisi, Mayıs 2005

Türk Primitifleri tarzındaki yağlıboya tabloda, Sa'dâbâd Camisi görülür. Kağıthane Deresi kenarında yer alan cami, kubbe örtülü harim bölümü ve kuzeyinde eğimli çatı örtülü, iki katlı hünkar mahfili ile konut bölümü ve batısında tek şerefeli minareye sahiptir. Ön planda yeşil çayırın yer aldığı resimde sol tarafta, bir bahçe duvarı gerisinde caminin harimi, hünkâr mahfili ve minaresi açıkça görülmektedir. Orta planda, caminin sağına doğru, dört yana eğimli çatısı olan diğer yapılar, yüksek ağaçlar ve en sağda ahşap köprü sıralanır. Caminin ve şerefesinin tüm süsleme ayrıntıları ve genel olarak yapının oranları, gerçeğe uygundur.

Caminin ön kısmında görülen kiremit kaplı eğimli çatı örtülü yapılar günümüze ulaşmamıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kağıthane Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sa'dâbâd/Çağlayan/Kağıthane/Aziziye Camisi

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapım Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 97 x 74 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 12/2576

Res.120

Foto.104- İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız/Abdülhamid Albümleri, 90489/1

Foto.105- Sa'dâbâd Camisi ve çevresi, Mayıs 2005

Türk Primitifleri tarzında fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan ve ön planda Kağıthane Deresi'nin ve iki yanda ağaçların yer aldığı yağlıboya tabloda, orta plandaki yapı, Sultan Abdülaziz'in inşa ettirdiği Sa'dâbâd Camisi'dir. Kurşun kaplı kubbe örtülü dörtgen harim bölümü, kubbe arkasında minaresi ve sağında yine kurşun kaplı çatısıyla iki katlı müezzin konutu ve mahfili yer alır. Resimde, caminin tüm süsleme ayrıntıları açıkça görülür. Harimde mihrabının olduğu güney cephesi ve doğu cephesi resmedilmiştir.³³²

Önceki resimden farklı olarak caminin hariminin cephesi, bordo ve beyaz boyalı, yanındaki iki katlı yapının üzeri ise kurşun kaplı çatı ile örtülüdür.

Türk Primitifleri tarzındaki resim, yapının 19. yüzyıl sonlarındaki durumunu ortaya koyan görsel belge değerine sahiptir. Günümüzde, cephesi turuncu boyalı olan cami ve çevresi büyük değişim geçirmiştir. Cami arkasındaki yeşillik boş araziye yüksek siteler inşa edilmiştir ve bölgede yapılaşma devam etmektedir.

³³² Dörtgen planlı harimin kuzey, doğu ve batı cephelerinde ikişer sıra halinde üçer pencere yer alırken, güney cephesinde alt katta orta pencere olması gereken yere mihrap geldiği için bu alana pencere açıklığı bırakılmamıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kağıthane Deresi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kağıthane Deresi ve

Kağıthane/Aziziye/Sa'dâbâd Camisi

Sanatçısı: Kolağası Ahmet Şekür (1856- ?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

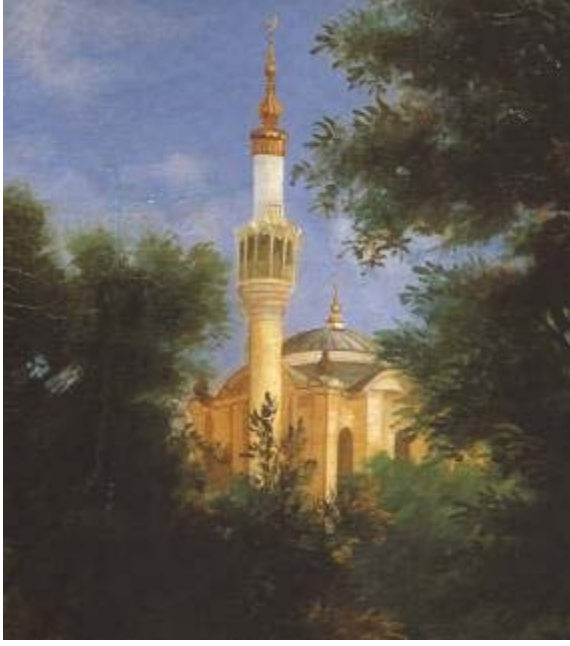
Ölçüleri: 69 x 99.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 18/431

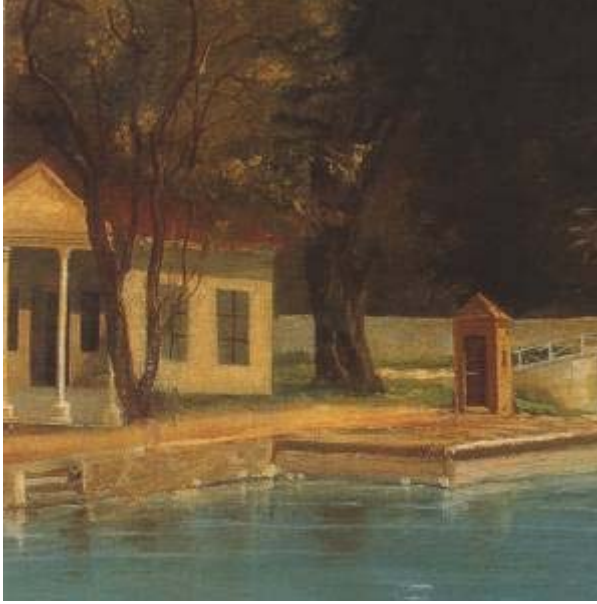
Res.121

Sol alt köşede Osmanlıca "Kolağası Şekür" yazan yağlıboya tablo, Kağıthane deresinden bir görünüm sunar. Ön plandan geriye doğru kıvrımlı olarak devam eden derenin sol tarafında yapılar, sağ tarafında ise çayır sıralanır. Solda, sütunlarla taşınan üçgen alınlıklı, eğimli çatı örtülü ve tek katlı olduğu anlaşılan bir yapı, ortada dere üzerinde günümüze ulaşmayan ahşap köprü ve gerisinde ağaçlar arasından, Sa'dâbâd Camisi'nin kurşun kaplı kubbesiyle hariminin üst kısmı ve minaresi yükselir.

Res.122- Resim 121'den ayrıntı, cami

Resimde orta plandaki ahşap köprünün solunda yer alan ve bir kısmı görülen yapı, karakol olmalıdır.³³³

Res.123- Resim 121'den ayrıntı, karakol

³³³ Sedad Hakkı Eldem'in Sa'dabad ile ilgili kitabında yer alan ve Sultan Abdülaziz'in inşa ettirdiği saray ve yakın çevresinin 1930 yılına kadarki durumunu gösteren plan ve kuşbakışı fotoğraftan resimdeki yapının karakol olduğu anlaşılır. Plan ve fotoğraf için bkz. Sedad H. Eldem, **Sa'dabad**, İstanbul 1977, 96-97, Şekil 94-95.

4.1.29. SALACAK/TEŞRİFATÇI CAMİSİ

Günümüze ulaşmayan yapılardan biri olan Salacak/Teşrifatçı Camisi, pek çok sanatçının Salacak manzarası sunan resminde görülebilmektedir. Başta Halil Paşa olmak üzere, Dr. Ahmet Hikmet Hamdi Bey'in Salacak resimlerinde minaresiyle birlikte cami olarak görülen yapı, Türk ressamlar dışında, Zonaro'nun da resmettiği yapılar arasında yer alır. Cami, daha geç tarihli olan, Hikmet Onat, Nazlı Ecevit, Celal Uzel, Hasan Vecih Bereketoğlu ve Şeref Akdik'in resimlerinde ise minaresiz, iki katlı bir yapı olarak belirir.

1761'de Teşrifatçı Akif Mehmet Bey tarafından yaptırılmış olan cami, 1940'larda evkaf tarafından kadro harici bırakılmış ve satışa çıkarılmıştır. Minaresi yıkılarak 1974 yılına kadar ev olarak kullanılan yapı, yol çalışmaları nedeniyle yıktırılmıştır.³³⁴

Foto.106- Eski Salacak Vapur İskelesi'nden Salacak Camisi. (Bir Ulu Rüya'yı Görenler Şehri Üsküdar, 62)

³³⁴ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.1, İstanbul 2001, 303.

Foto.107- Eski Salacak Vapur İskelesi'nden Salacak Camisi. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 63'ten ayrıntı)

Foto.108- Salacak. (Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, C.1, 305)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Salacak sahili ve Salacak/Teşrifatçı Camisi

Sanatçısı: Halil Paşa (1857-1939)

Yapıtın Tarihi: 1939 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 62.5 x 97 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 766

Res.124

Foto.109- Eski Salacak İskelesi ve Salacak Camisi. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 79)

Res.125- Resim 124'ten ayrıntı

Foto.110- Salacak Camisi, Foto.109'dan ayrıntı

Halil Paşa'nın yağlıboya resminde, Salacak kıyıları resmedilmiştir. Işığın ve rengin öne çıktığı izlenimci nitelikteki resimde, ön planda deniz ve kayıkların barınağı olan kayalık liman ve daha geride sağ tarafta, Salacak kıyıları ve buradaki yapılar sıralanır. Sahilde yer alan ve günümüze ulaşmamış olan Salacak/Teşrifatçı Camisi beyaz minaresiyle belirir. Halil Paşa'nın yağlıboya tablosunda da görüldüğü gibi, deniz kıyısında, sarı boyalı olarak görülen Salacak Camisi, dikdörtgen planlı, kâgir, kiremit kaplı çatılı ve tek minareli ve yuvarlak kemerli pencere açıklıklarına sahipti.

Üst kısmında yükselen tek minare de günümüzde de var olan Fatih Sultan Mehmet Camisi'ne³³⁵ aittir.

Halil Paşa'nın resmi, günümüze ulaşamayan cami için görsel belge değerine sahiptir. Resim, genel olarak Salacak'ın 1939 öncesindeki görünümünü aktarmaktadır.

Halil Paşa'nın özel koleksiyonda yer alan 1936 tarihli bir başka yağlıboya resminde de Salacak'taki Salacak İskelesi ve kıyıda beyaz minaresi, sarı boyalı cephesiyle Salacak Camisi açıkça görülür.

Res.126- Halil Paşa, Peyzaj, 1936, tuval üzerine yağlıboya, 25 x 33 cm, Özel Koleksiyon. (Sezer Tansuğ, Halil Paşa, 146)

Salacak'ın bu görünümü ve Salacak Camisi, Dr. Ahmet Hikmet Hamdi Bey'in 1909 tarihli bir yağlıboya resmiyle de belgelenir.

³³⁵ Üsküdar'da inşa edilen ilk cami olan Fatih Sultan Mehmet Camisi, mescit olarak yapılmış ve 1732 civarında Sadrazam Ali Paşa tarafından minber eklettirilerek camiye dönüştürülmüştür. Sultan I. Mahmud tarafından 1753'te yeniden yaptırılan cami, Sultan II. Mahmud tarafından da 1811'de tamir ettirilmiştir. 1894 depreminde zarar gören yapı 1898'de Galip Paşa'nın Evkaf Nazırlığı zamanında onarılarak günümüzdeki şeklini almıştır. 1993'te de tamir edilen yapı, kare planlı, kiremit kaplı çatılı olup, kurşun kaplı külâh örtülü tek minaresi vardır. Mehmet Nermi Haskan, **a.g.e.**, 180-182.

Res.127- Dr. Ahmet Hikmet Hamdi Bey, Salacak'tan, 1909, tuval üzerine yağlıboya, 46 x 65 cm, Özel Koleksiyon. (Resim Tarihimizden: Galatasaray Sergileri 1916-1951, 138-139'dan ayrıntı)

İtalyan ressam Fausto Zonaro'nun resimlerinde de Salacak Camisi'ni görmek mümkündür.

Res.128- Fausto Zonaro, Salacak, İstanbul 1891-1910, tuval üzerine yağlıboya, 82.5 x 135.5 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. (Doğumunun 150. Yılında Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro, 141)

Res.129- Fausto Zonaro, Eski Salacak Camisi, İstanbul 1891-1910, tuval üzerine yağlıboya, 66 x 44.5 cm, Özel Koleksiyon. (Doğumunun 150. Yılında Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro, 89)

4.1.30. SULTANAHMET CAMİSİ

Speranze Fecir, François Dubois, Biseo, Hilair, Marchebein, Bartlett, Allom, Melling gibi pek çok batılı sanatçı tarafından gravür ve resimlere aktarılan Sultanahmet Camisi ve meydan, Türk sanatçılar tarafından da resmedilmiştir. Tez kapsamında, Hafız Abdurrahman ile Şefik Bursalı'nın resimleri incelenmiştir.

Sultan I. Ahmed tarafından 1609-1619 yılları arasında Sedefkâr Mehmet Ağa'ya yaptırılan külliye; cami, medrese, sıbyan mektebi, tabhane, imaret, darülkurra, türbe, arasta, hünkâr kasrı, muvakkithane, dört sebil ve çeşmeden oluşmaktadır. Dört sebilden biri, arasta dükkânlarının yarısı, kira evleri ve revaklı avlu etrafında sıralanan hücrelerden oluşan darüşşifa, darüşşifanın hamamı ve güneydeki arasta yakınındaki asıl hamam, gibi bazı yapıları günümüze ulaşmamıştır.³³⁶

Caminin inşasına 1609 yılında büyük bir törenle başlanmış, ancak inşaatı oldukça uzun sürmüştür. Cami, 1617'de ve külliyenin geri kalan kısımları ise 1619'da tamamlanabilmiştir.

Çinilerinin rengi nedeni ile Mavi Cami olarak da anılan ve merkezi kubbeye dört yönde eklenen dört yarım kubbe ile örtülü olan Sultanahmet Camisi'nin dört köşesinde birer ve avlu revaklarının dış köşelerinde de birer olmak üzere toplam altı minaresi vardır. Hareme bitişik minareler dörder şerefeli, diğer iki minare ise ikişer şerefelidir. Minarelerdeki toplam onaltı şerefe, Sultan I. Ahmed'in 16.ncı Osmanlı Padişahı olduğunu göstermektedir. Caminin hünkâr kasrı günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü Halı Müzesi olarak kullanılmaktadır.

³³⁶ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 191-192.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Sultan Ahmet Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sultanahmet Meydanı'nda Dikilitaş, Burmalı/Yılanlı Sütun ve Sultanahmet Camisi

Sanatçısı: Hafız Abdurrahman (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1899-1900

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 46 x 55 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 1284/6226

Res.130

Foto.111- Dikilitaş, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90407/46

Foto.112- Dikilitaş ve Sultanahmet Camisi, Ocak 2007

Türk Primitifleri tarzındaki yağlıboya resimde, Sultanahmet Meydanı ve altı minaresiyle birlikte Sultanahmet Camisi resmedilmiştir. Ön planda, meydandaki etrafı parmaklıklarla çevrili olan Dikilitaş ve Burmalı/Yılanlı Sütun ve orta planda ise dış avlu duvarı gerisinde revaklı iç avlusu ve altı minaresiyle birlikte Sultan Ahmet Camisi ve sağ tarafta avlu girişi görülür. Kompozisyonda, gerek Dikilitaş, gerek caminin uzun, ince gövdeli altı minaresi ve bahçedeki serviler düşeyliği vurgularken, dış avlu duvarı ve yapıların pencere dizileri yataylığı vurgular. Girişin sağındaki yapılar topluluğu günümüze ulaşmamıştır.

Türk Primitifleri tarzında, fotoğraftan tuvale aktarılmış olan ve hemen hemen aynı görünümü sunan başka bir resim daha vardır. Sanatçısı bilinmeyen resim, Hafız Abdurrahman'ın resmine göre daha başarılı bir yorum sunar.

Res.131- Sanatçısı Bilinmiyor, Sultanahmet Meydanı, tuval üzerine yağlıboya, 65 x 85 cm, Özel Koleksiyon. (Çağdaş Türk Sanatı, 88)

Foto.113- Sultanahmet Camisi, 1880-1893, Abdullah Frères, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Camii'den

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sultanahmet Camisi ve Burmalı/Yılanlı Sütun

Sanatçısı: Şefik Bursalı (1903-1990)

Yapıtın Tarihi: 1928

Tekniği: duralit üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 39 x 32 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 64

Res.132

Foto.114- Burmalı/Yılanlı Sütun ve Sultanahmet Camisi, Ocak 2007

Şefik Bursalı'nın eskiz boyutundaki yağlıboya resminde, önde Burmalı/Yılanlı Sütun ve oturan bir figür ile arkada fon olarak Sultanahmet Camisi resmedilmiştir. Altı minareli caminin beş minaresi kompozisyonda yer almış ve bunlarla düşeylik vurgulanmıştır. Resimsel niteliklerin ön planda olduğu resimde, yapılar genel görünüşleriyle tanınabilmektedir.

4.1.31. SÜLEYMANİYE CAMİSİ

Tez kapsamında incelenen resimler içerisinde, Süleymaniye Külliyesi'nin çeşitli bölümlerinin resmedilmiş olduğu görülür. Thomas Allom, C. Biseo, Eugène Flandin, William Henry Bartlett, Franz von Alt gibi yabancı sanatçılar ve Süleyman Abduraman, Hüseyin Avni Lifij, Arif Bedii Kaptan gibi Türk ressamlarının cami ve avludan görünüm sunan çeşitli resimleri vardır. Elif Naci de yine Süleymaniye Külliyesi'nden görünüm sunan resimler yapmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1550-57 arasında Mimar Sinan'a yaptırılan külliye; cami başta olmak üzere, hazire, türbeler, medreseler, sıbyan mektebi, bimarhane, darüzziyafe, tabhane, imaret, hamam gibi yapılardan oluşan oldukça büyük bir komplekstir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Süleymaniye Camii ön cephesi ve avlusu

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Süleymaniye Camisi

Sanatçısı: Hüseyin Avni Lifij (1889-1927)

Yapıtın Tarihi: 1927 öncesi

Tekniği: ahşap üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 22 x 27 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 744/3642

Res.133

Foto.115- Süleymaniye Camisi, Nisan 2006

Sol alt köşede Osmanlıca “Avni Lifij” yazılı olan yağlıboya resimde, anıtsal bir yapıdan bir bölüm resmedilmiştir. Sanatçı, açık havada çalıştığı küçük boyutlu poşadında, renklerle Süleymaniye Camisi'nin cephesini kütleli olarak vermiştir. İki yanda birer ağacın yer aldığı kompozisyonda, cami diyagonal olarak yerleştirilmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Süleymaniye Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Süleymaniye Camisi

Sanatçısı: Arif Kaptan (1906-1982)

Yapıtın Tarihi: 1934

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 38 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 276

Res.134

“Arif Bedii” imzalı olan yağlıboya resimde, Süleymaniye Camisi avlusundan bakışla caminin anıtsal cephesi, genel görünüm itibariyle gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Resim, Süleymaniye Camisi'nin iki katlı galerisi, kuleleri, payandaları, abdest musluklarının olduğu ön cephesini, yapı tasarımı yönünden tanıtıcı niteliktedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Cami Kapısı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Süleymaniye Camisi ve Hazire girişi

Sanatçısı: Süleyman Abduraman (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1939

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 56.5 x 35 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 393/806

Res.135

Foto.116- Süleymaniye Camisi ve Hazire girişi, Nisan 2006

Sol alt köşede eski yazıyla "Apturaman 1939" olarak imza ve tarih olan yağlıboya resimde, bir caminin basamaklı, revaklı bir bölümüyle avlu duvarı görülür. Burası, Süleymaniye Camisi'nin güneybatı yönündeki revaklı cephesi, payandası ve hemen yanındaki duvar ve kemerli giriş ise, caminin güneyinde yer alan Kanuni Sultan Süleyman Türbesi ve Hürrem Sultan Türbesi'nin bulunduğu hazireye girişin olduğu bölümdür. Güneybatı köşeye gelen kubbeli mekâna girişi sağlayan üç gözlü kemerli giriş revakının iki kemerli bölümü, kompozisyonda kesilmiş olarak görülür. Sanatçı, doğrudan mimariyi konu alan resimde, gözleme dayalı olarak mimari ve süslemelerini gerçeğe uygun biçimde tuvale aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Süleymaniye

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Süleymaniye Camisi avlusu

Sanatçısı: Elif Naci (1898-1987)

Yapıtın Tarihi: 1947

Tekniği: ahşap üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 30 x 25 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 4193

Res.136

Foto.117- Süleymaniye Camisi avlusu,
Mart 2006

Sol alt köşede “Elif” imzalı olan yağlıboya resimde, Süleymaniye’den bir köşe resmedilmiştir. İki yanda ağaçların olduğu resimde, Süleymaniye Camisi avlusundan bakışla, avlu duvarı ile basık kemerli giriş kapısı ve gerisinde kubbeleri ve bacalarıyla külliyyeden bir bölüm görülür. Bu avlu kapısı, kuzeybatı cephede, tıp medresesine bakan kapıdır ve gerisindeki kubbeli, bacalı bölümde tıp medresesinin camiye bakan cephesidir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Sinan'ın Bahçesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Süleymaniye Darüzziyafe avlusu

Sanatçısı: Elif Naci (1898-1987)

Yapıtın Tarihi: c.1947

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 34 x 51 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 33

Res.137

Foto.118- Süleymaniye Darüzziyafe avlusu, Mart 2006

Sol alt köşede “Elif” imzalı olan yağlıboya resimde, yine Süleymaniye Külliyesi’nden bir köşe resmedilmiştir. Önde saksı içinde çiçekler, ortada dörtgen mermer havuz ve ağaçlar, ağaçlar gerisinde de kubbeli revaklı bölüm görülür. Tepeleri alemlî, kurşun kaplı kubbeleri olan revaklı bölüm, Darüzziyafe olmalıdır.

Külliye'nin imareti olarak yapılan, ortası dörtgen havuzlu, kare planlı revaklı avlu etrafında kubbeli mekânlardan oluşan yapı, cami ile birlikte inşa edilmiştir. 1913'te Evkaf-ı İslamiye Müzesi olan yapı, Cumhuriyet döneminde 1983 yılına kadar Türk ve İslam eserleri Müzesi olarak kullanılmıştır.³³⁷ Türk resminde D Grubu olarak anılan grubun kurucuları arasında yer alan Elif Naci, 1937'de Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde müdür yardımcısı olarak görev almış ve 1943'te müze müdürü olmuştur. Dolayısıyla Süleymaniye ve çevresi de sanatçının resmettiği yerler arasına girmiştir.

Günümüzde burası, restoran olarak kullanılmaktadır.

---

³³⁷ Doğan Kuban, **Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları**, İstanbul 1998, 120-121.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Külliye

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Süleymaniye Darüzziyafe avlusu

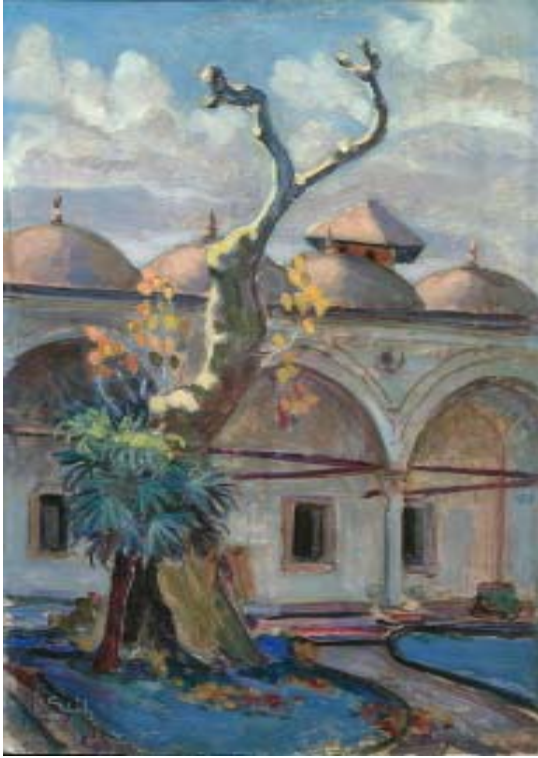
Sanatçısı: Elif Naci (1898-1987)

Yapıtın Tarihi: c.1947

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 47 x 34 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0181-EN

Res.138

Elif Naci'nin yağlıboya resminde, revaklı bir yapı görülür. Süleymaniye Külliyesi bütünlüğündeki imaretin avlusundan bir görünüm sunan sanatçı, gözleme dayalı olarak yapıyı gerçeğe uygun resmetmiştir.

4.1.32. TEZKERECİ OSMAN EFENDİ/KURUÇEŞME CAMİSİ

Kuruçeşme-Arnavutköy Caddesi üzerinde yer alan Tezkereci Osman Efendi Camisi ve alt katında yer alan Köprülü Hemşiresi Çeşmesi de Hikmet Onat tarafından resmedilmiştir.

Tezkereci Camisi ya da Kuruçeşme Camisi adlarıyla da bilinen cami, 17. yüzyılda Tezkereci Osman Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Fevkani caminin, harim kısmının alt katında dükkânlar ve yan tarafında çıkma yapan ek bölümünün alt katında ise, klasik üslup özelliklerine sahip bir çeşme yer alır. Çeşmenin kitabesinden H.1093/M.1682 yılında inşa edildiği anlaşılır. Kesme taştan, sivri kemerli ve önünde teknesi olan çeşme, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın kız kardeşi tarafından yaptırılmıştır.³³⁸ Tahsin Öz, çeşmenin zamanla susuz kaldığı için bu semtin Kuruçeşme ismini aldığını ve çeşmeyi Köprülü Kerime Hatun'un tamir ettirmiş olduğunu belirtir.³³⁹

---

³³⁸ Affan Egemen, **a.g.e.**, 476.

³³⁹ Tahsin Öz, **a.g.e.**, 42.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kuruçeşme'deki Eski Ev

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Tezkereci Osman Efendi/Kuruçeşme Camisi ve Köprülü Hemşiresi Çeşmesi

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1950

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 54 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 16

Res.139

Foto.119- Kuruçeşme Camisi ve Köprülü Hemşiresi Çeşmesi, Mayıs 2005

“Kuruçeşme’deki Eski Ev” adıyla geçen resimde, Kuruçeşme’deki parkın karşısında yer alan Tezkereci Osman Efendi Camisi resmedilmiştir. Hikmet Onat, açık havada resmettiği İzlenimci nitelikteki bol ışıklı resminde, genel olarak yapıyı gerçekçi olarak resme aktarmıştır. Sanatçı, yolun karşısındaki parktan bakış açısıyla resmi yapmıştır.

Resimde de görüldüğü gibi, yapının orta kısmında, dükkânların üst katında, caminin mihrabı yarım yuvarlak olarak dışa taşar. İki yanında alttakiler dikdörtgen, üsttekiler ise yuvarlak kemerli üçer pencere dizisi vardır. Sol tarafta caminin alt katında, önünde teknesiyle sivri kemerli ve yeşil boyalı kitabesiyle Köprülü Hemşiresi Çeşmesi yer alır

Res.140- Resim 139’den ayrıntı, çeşme

Foto.120- Köprülü Hemşiresi Çeşmesi, Mayıs 2005

Resmin sağ alt köşesindeki imza altında görülen “950” tarihi, resmin 1950’de yapıldığını gösterir. Resimde biraz harap olan cami, 1953 yılında tamir edilmiştir.³⁴⁰ Yapı, günümüzde bakımlı durumdadır.

³⁴⁰ Tülay Taşçıoğlu-Zeynep Tülin Özgen, “Kuruçeşme”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1994, 130.

4.1.33. TULUMCU HÜSAM/ŞEYH HÜSAMETTİN MESCİDİ

Tez kapsamı içerisinde incelenen resimler arasında, Hüseyin Avni Lifij'in Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi'ni resmetmiş olduğu görülmektedir.

Tulumcu Hüsam Mescidi, Kocamustafapaşa, Altımermer'de yer alır. 1645'te vefat eden ve Tulumcu Hüsam lakaplı olan İstanbul Kadısı Şeyh Hüsameddin Efendi tarafından 1630'da yaptırılan mescid, kesme taştan, dikdörtgen planlıdır. Yapının İstanbul'da başka bir örneği olmayan ve kapı kemerini üzerine yapılmış olan minaresi, 1945 yılında tamamen yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.³⁴¹ Harap olan yapının taşları da satılmıştır. 1985-1988 arasında hayırsever vatandaşlar tarafından dernek kurularak ihya edilmiştir.³⁴²

Foto.121- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi, 5 Kasım 1933, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 16/935

³⁴¹ Semavi Eyice, **İstanbul Minareleri I**, İstanbul 1962, 34-35.

³⁴² **Fâtih Câmileri ve Diğer Tarihî Eserler**, İstanbul 1991, 217.

Foto.122- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi, 5 Kasım 1933,
İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 16/933

Foto.123- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi yeri, 10 Ekim 1945,
İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 6693

Foto.124- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi, 22 Aralık 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi

Sanatçısı: Hüseyin Avni Lifij (1889-1927)

Yapıtın Tarihi: 1332/1916-1917

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 15.5 x 34 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 1604/7293

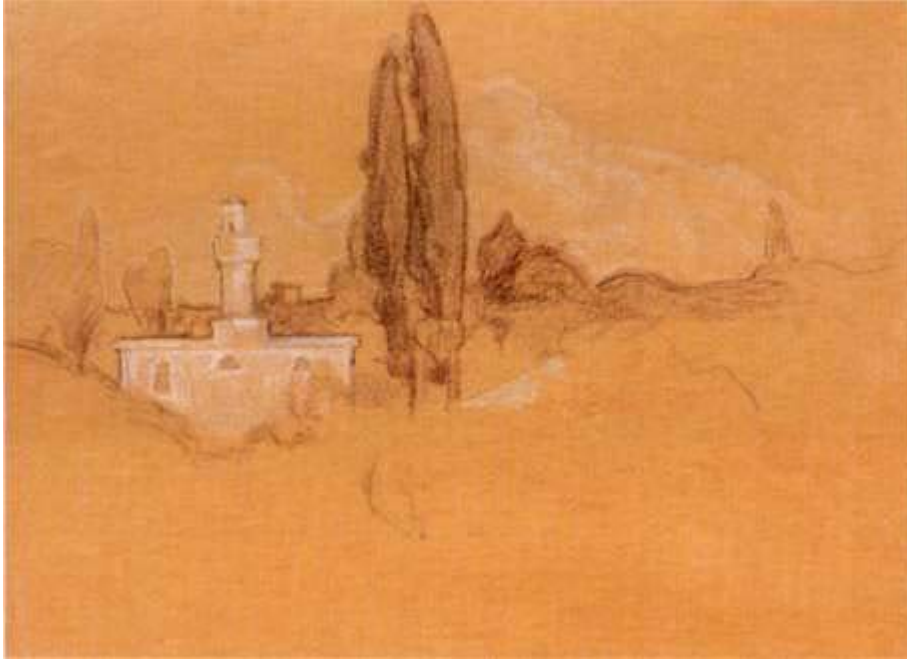

Res.141

Foto.125- Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi, 5 Kasım 1933, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 16/932

Sol alt köşede Osmanlıca imza ve tarih olan küçük boyutlu yağlıboya resimde, doğa içerisinde, orta planda beyaz tonlarda, tek minareli ve dörtgen planlı olduğu anlaşılan bir cami yer alır. Bu yapı, Tulumcu Hüsam Mescidi'dir. 1914 Kuşağı sanatçılarından olan Avni Lifij'in, Tulumcu Hüsam Mescidi'ni konu alan çok sayıda resmi vardır. Desene çok önem veren sanatçı, izlenimci nitelikte, farklı zamanlarda, farklı ışık şartları altında, Tulumcu Hüsam Mescidi'ni resmetmiştir.³⁴³

Res.142- Hüseyin Avni Lifij, Tulumcu Hüsam Camii, kağıt üzerine karakalem ve beyaz boyalı kalem, 21.7 x 29.2 cm, Özel Koleksiyon. (Avni Lifij, 298, r.249/B.)

Sanatçının eskiz boyutundaki resimleri sayesinde, 1945 yılında Evkaf tarafından yıktırılan Tulumcu Hüsam Mescidi ve orijinal minaresi konusunda bilgi edinilebilmektedir. Sanatçının resimleri, bu açıdan günümüze ulaşmayan yapı için belgesel nitelik taşımaktadır.

³⁴³ Ahmet Kamil Gören, "Sanatçı-Konu İlişkisi Bağlamında Lifij'in Fırçasından Tulumcu Hüsam Camii", **Artist**, S.9, İstanbul Haziran 2003, 32-36.

4.1.34. YENİ CAMİ

Eminönü'nde deniz kıyısında yer alan Yeni Cami, pek çok batılı sanatçı ve Şefik Bursalı, Cevdet Bilgişin, Celal Uzel, Nurettin Ergüven, gibi Türk sanatçılar tarafından resmedilmiştir. Tez kapsamı içerisinde, Şefik Bursalı, Cevdet Bilgişin ve Celal Uzel'in resimleri incelenmiştir.

Sultan III. Mehmed'in annesi ve Sultan III. Murad'ın eşi olan Safiye Sultan adına 1597'de Mimar Davud Ağa tarafından yapımına başlanan Yeni Cami'nin mimarlığını, 1598'den sonra Dalgıç Ahmed Ağa üstlenmiştir. 1603'e kadar süren inşaat, Sultan I. Ahmed'in tahta çıkışıyla yarım kalmıştır. 1661 yılında Sultan IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan tarafından tekrar başlatılan inşaat, 1663'te Mustafa Ağa'nın mimarlığında tamamlanabilmiş ve 1665'te görkemli bir törenle açılışı yapılmıştır.

Küllüye; cami, hünkâr kasrı, darülkurra, sıbyan mektebi, sebil, çeşme, sonradan Mısır Çarşısı olarak adlandırılan arasta ve türbeden oluşmaktaydı. Bu yapılardan darülkurra ve sıbyan mektebi günümüze ulaşamamıştır. Darülkurra'nın yerine İş Bankası binası yapılmıştır.³⁴⁴ Kare planlı cami, merkezi kubbe ve dört yarım kubbeli olup, üst örtüde çok sayıda küçük kubbecik yer alır. Caminin kuzeyinde, üçer şerefeli iki minaresi ve dörtgen planlı, kubbeli revaklı avlusu vardır ve avluya, merdivenle üç yönden giriş yapılmıştır.

Yeni Cami'de, minarelerde ve hünkâr kasrında kapsamlı bir restorasyon gerçekleştirilmektedir. Hünkâr kasrı da Turgut Zaim, M. Halil, Mehmet Adil gibi sanatçılar tarafından resmedilmiştir.

---

³⁴⁴ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 192-195.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yeni Cami

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yeni Cami

Sanatçısı: Şefik Bursalı (1903-1990)

Yapıtın Tarihi: 1950

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 88 x 116 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0114-SB

Res.143

Foto.126- Yeni Cami, Ocak 2007

Sağ alt köşede Şefik Bursalı'nın imzası ve 1950 tarihi olan yağlıboya resimde, Galata Köprüsü yönünden bakışla Yeni Cami resmedilmiştir. Sanatçı, yapının iki minaresi, kubbeli, revaklı dörtgen avlusunu, ana mekânın tüm üst örtü sistemini ve soldaki Hünkâr Kasrı'nı gerçeğe uygun olarak resmetmiştir. 1950 tarihli resim, Yeni Cami önündeki meydanın o dönemdeki görünümünü gözler önüne sermektedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yenicami

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yeni Cami

Sanatçısı: Cevdet Bilgişin (1890-1961)

Yapıtın Tarihi: 1961 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 29 x 38 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 238

Res.144

Foto.127- Yeni Cami, 21 Ocak 2007

Sağ alt köşede imza olan suluboya resimde, denizden bakış açısıyla Yeni Cami ve çevresi resmedilmiştir. Sanatçı, eskiz boyutundaki resminde, camiyi, avlusunu ve çevresini gerçeğe uygun olarak aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Süleymaniye Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yeni Cami

Sanatçısı: Celal Uzel (1901-1965)

Yapıtın Tarihi: 1950

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 38 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 696

Res.145

Foto.128- Yeni Cami, 21 Ocak 2007

Sol alt köşede “Celal Uzel 1950” yazılı olan yağlıboya resimde, bir cami resmedilmiştir. Doğrudan mimariyi konu alan resimdeki cami, koleksiyondaki adıyla Süleymaniye Camisi değil, Yeni Cami'dir. Günümüzde, Mısır Çarşısı'nın Yenicami Kapısı önündeki çay bahçelerinin olduğu yerden bakışla, Yeni Cami'nin merkezi kubbesi ve diğer küçük kubbecikleri ve kuleleriyle tüm üst örtü sistemi açıkça görülmektedir. Solda, avluya giriş kapısı ve minare yükselir. Sanatçı, açık havada çalıştığı ışıklı ve renkli resminde, genel yapı itibariyle gerçeğe uygun bir betimleme yapmıştır

4.2. TÜRK RESMİNDE TÜRBELER

“Türk Resminde Türbeler” başlığı altında türbeler ve hazireler incelenmiştir.

Tez kapsamında incelenen resim örneklerinden, Ayasofya avlusundaki türbeler, Şehzade Camisi avlusundaki türbeler, Koca Mustafa Paşa/Sünbül Efendi Külliyesi avlusundaki türbeler, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, Eyüp Sultan Türbesi, Fatih Türbesi ile Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi haziresinin resmedilmiş olduğu tespit edilmiştir.

4.2.1. AYASOFYA, SULTAN II. SELİM TÜRBESİ

Ayasofya avlusundaki Sultan II. Selim Türbesi, Osman Hamdi Bey, Muallim Şevket, Şevket Dağ ve Şerif Ferit tarafından resmedilen yapılar arasındadır.

Sultan II. Selim (1566-1574) öldükten sonra yaptırılan ve Klasik Osmanlı türbe mimarisinin güzel bir örneğini oluşturan türbe, giriş revakına açılan kapı üzerindeki çini kitabesine göre 984/1576-77 tarihlidir.³⁴⁵ Önünde kubbeli ve kurşun kaplı çatılı revak olan çokgen planlı, kubbe örtülü yapının oldukça zengin çinileri vardır. Ayasofya bahçesinde inşa edilen ilk türbe olan II. Selim Türbesi'nin mimarı, Mimar Sinan'dır. Mimar Sinan, cami etrafındaki yapıları yıkmış, caminin etrafını temizlemiş ve türbe ile birlikte cami duvarını yapmıştır.³⁴⁶ Sultan II. Selim Türbesi ile birlikte bu alan içinde, 1599'da tamamlanan Sultan III. Murad Türbesi, 16. yüzyıl yapısı Şehzadeler Türbesi ve 1608 tarihli Sultan III. Mehmed Türbesi ve Ayasofya vaftizhanesinden 17. yüzyılda türbeye dönüştürülen Sultan I. Mustafa ve Sultan I. İbrahim Türbesi vardır. Çeşitli dönemlerde onarımlar³⁴⁷ geçiren türbeler, son olarak 2006'da kapsamlı bir restorasyona girmiştir.

³⁴⁵ Uğur Tanyeli, "Selim II Türbesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul 1994, 504. (504-505)

³⁴⁶ Ahmet Akgündüz-Said Öztürk-Yaşar Baş, **a.g.e.**, 361.

³⁴⁷ Sultan Abdülaziz döneminde 1868'de avludaki padişah türbeleri, 1872'de III. Murad türbedar odası ile III. Mehmed türbedar odası onarılmış ve 1871'de Sultan II. Selim Türbesi türbedarı için oda yaptırılmış ve 1873'te Sultan Mustafa Türbesi türbedar odası mefruşatı tanzim edilmiş ve 1874'te de II. Selim Türbesi türbedarı odasında onarım gerçekleşmiştir. Ahmet Akgündüz-Said Öztürk-Yaşar Baş, **a.g.e.**, 590. Sultan II. Abdülhamid döneminde de, 1880'den 1909'a kadar da türbelerde çeşitli onarımlar gerçekleşmiştir. Bkz. Ahmet Akgündüz-Said Öztürk-Yaşar Baş, **a.g.e.**, 624-625. 1950 yılında çıkarılan bir kanunla da buradaki türbeler onarılmış ve türbedar odaları kaldırılmıştır. Ahmet Akgündüz-Said Öztürk-Yaşar Baş, **a.g.e.**, 820. Ayrıca, 1977'de de türbelerde onarım gündeme gelmiş ve 1981'de türbelerde tamirat başlamış ve 1992'ye kadar çeşitli onarımlar gerçekleşmiştir. Ahmet Akgündüz-Said Öztürk-Yaşar Baş, **a.g.e.**, 838-858.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ayasofya'da II. Selim Türbesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi ve Sultan III. Mehmed Türbesi

Sanatçısı: Muallim Şevket (1856-1893)

Yapıtın Tarihi: 1893 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 40.5 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 55/468

Res.146

Foto.129- Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi ve Sultan III. Mehmed Türbesi
Mart 2006

Adnan Çoker'in ifadesiyle, "Perspektif yardımıyla çizgisel dilin dinsel iç ve dış mekânlarda anıtsal uygulamaları ve ayrıntılara verilen önem; İşte Muallim Şevket'in evreni."³⁴⁸ Gerçekten de, sanatçı, çizgisel bir desen sağlamlığıyla, belgesel nitelikte, gerçeğe uygun betimlemeler yapmıştır.

Resimde türbenin, önünde mukarnas başlıklı mermer sütunlara oturan iki renkli mermerden sivri kemerli üç açıklıklı ve üzeri geniş saçak örtülü olan revaklı giriş cephesi ön plandadır. Bu üç bölümlü revaklı cephede, girişin iki yanında çini panolar yer alır. Giriş bölümünün kemeri daha geniş ve yüksek, iki yan bölüm ise daha alçak ve küçüktür. Yan bölümlerde sütunlar arasında oyma mermer şebekeli panolardan oluşan bir korkuluk sistemi vardır. Yüksek sivri kemerin iki yanında, dekoratif öge olarak birer kabara ve iki yandaki sivri kemerin üzerinde de, dikdörtgen kitabe panosu yer alır. Muallim Şevket, yapının önündeki revakın tüm mimari sistemini ve süsleme ayrıntılarını gerçeğe uygun olarak tuvaline aktarmıştır. Sağdaki kemer aynasını süsleyen petek görünümlü düzenleme, günümüzde mevcut değildir. Ayrıca revakın geniş saçağının da günümüzde farklı olduğu görülür. 1981'de Sultan II. Selim Türbesi'nin revak çatısının onarımına başlanmıştır.³⁴⁹ 1990'lı yıllardaki onarımlarda da II. Selim Türbesi'nin çatı örtü kaplamaları yenilenmiştir.³⁵⁰

Sultan II. Selim Türbesi'nin ilerisinde görülen diğer yapı ise, Sultan I. Ahmed'in 1608 yılında Mimar Dalgıç Ahmet'e yaptırdığı Sultan III. Mehmed Türbesi'dir. Yine çokgen gövdeli ve kurşun kaplı kubbe örtülü olan türbenin önünde, kurşun kaplı saçakla örtülü bir revakı vardır. İki renkli mermer kemerleri olan revak, iki yandakiler daha dar ve alçak kemerli olmak üzere üç bölümlüdür. Ortadaki kemer saçağa kadar yükselmektedir.

Resimde en solda yarısı görülen kurşun kaplı üst örtüsü olan yapı ise, sarnıçtır. Resimde duvarları sıvalı olan yapının duvarları, günümüzde sıvasız taş-tuğla dizisi biçimindedir.

³⁴⁸ Adnan Çoker, **Osman Hamdi ve Sanayi-i Nefise Mektebi, Toplu Sergiler 8**, İstanbul 1983, 34.

³⁴⁹ Ahmet Akgündüz-Said Öztürk-Yaşar Baş, **a.g.e.**, 840.

³⁵⁰ Ahmet Akgündüz-Said Öztürk-Yaşar Baş, **a.g.e.**, 858.

Muallim Şevket'in tablosu, Osman Hamdi Bey'e ait olarak gösterilen³⁵¹ "Sultan II. Selim Türbesinde" adlı tablonun, figürsüz halidir. Osman Hamdi Bey'in tablosunda sağ kısımda, yerde oturan yaşlı bir dilenci ve solda da, arkası dönük olarak kırmızı kıyafetli bir figür daha yer alır. Her iki tablonun da fotoğraftan yararlanılarak yapılmış olduğu açıktır.

Res.147- Osman Hamdi Bey, Sultan II. Selim Türbesinde, 1880, tuval üzerine yağlıboya, 62 x 94 cm., Özel Koleksiyon. (Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi II, 667)

Foto.130- Sultan III. Mehmed Türbesi, Mart 2006

³⁵¹ Bu tablonun aslında Osman Hamdi Bey'in değil, Muallim Şevket'in olduğu konusunda bazı görüşler vardır. Bkz. Tuncay Opçin, **Değmesin Yağlıboya "Türk Resim Piyasasında Sahtecilik"**, İstanbul 2001, 56-57.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Cami Kapısında İki Adam

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi

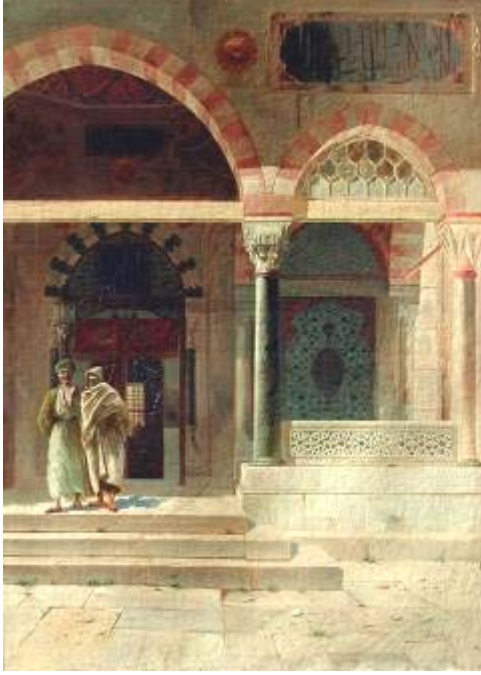
Sanatçısı: Muallim Şevket (1856-1893)

Yapıtın Tarihi: 1893 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 55 x 40.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 924/5632

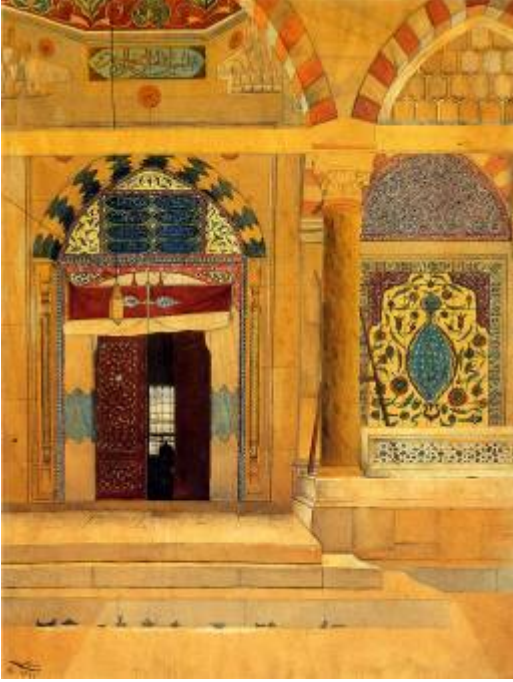
Res.148

Foto.131- Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi girişi, Mart 2006

Sağ alt köşede "Chevket" imzasını taşıyan resim, "Ayasofya II. Selim Türbesi" resminin ayrıntısı niteliğinde, türbenin revaklı girişinden bir kesit sunar. İki figüre de yer verdiği tabloda, kompozisyonun tamamını türbenin iki renkli mermerden yüksek sivri kemerli giriş hacmi ile hemen sağındaki sivri kemerinin içinde petek düzenlemesi olan daha alçak sivri kemerli yan bölüm oluşturur. Sanatçı, mermer, küfeki, çini gibi malzemelerin dokusunu ve klasik Osmanlı süslemesini tüm ayrıntılarıyla aktarmıştır.

Muallim Şevket'in Taviloğlu Koleksiyonu'nda yer alan ve sol alt köşede imza ve tarih olan resminde de Sultan II. Selim Türbesi'nin girişini resmetmiştir. MSGSÜ İRHM'deki "Cami Kapısı" adlı yağlıboya resme göre daha yakından bir görünüm sunar. Birinci planda yer alan kemerler kesilmiş olarak görülür ve türbenin asıl girişi, ahşap kapısı, kitabe panosu, çini süslemeleri, kalemişi ile sağdaki çini panonun tüm ayrıntıları ve diğer tüm süsleme örnekleri ayrıntılı olarak, aynı netlikte ve ışık etkisi altında verilmiştir. Türbenin bir kanadı açık olan kapısından karanlık olan iç mekân ve bu açıklıktan görülen parmaklıklı pencere ile izleyicinin gözü iç mekâna kayar ve aynı zamanda resme derinlik kazandırır.

Res.149- Muallim Şevket, II. Selim Türbesi, 1311/1893, kağıt üzerine suluboya, 62 x 50 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 91)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: II. Selim Türbesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi Girişi

Sanatçısı: Şevket Dağ (1875-1944)

Yapıtın Tarihi: 1909

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 95 x 59 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0007-SD

Res.150

Foto.132- Türbe girişi, Mart 2006

Şevket Dağ'ın yağlıboya tablosunda, Sultan II. Selim Türbesi'nin girişi görülür. Sanatçı, yapının tüm ayrıntılarını resme aktarmıştır. Tabloda, renkli mermer ve çini ile yapılmış olan süslemeleriyle, gerçeğe uygun olarak doğrudan giriş kapısını resmetmiştir. Türbenin açık kapısından, iç mekânı ve burada dua eden beyaz sakallı bir figürü görmek mümkündür. Kapı önündeki baston ve terlikler de, bu kişiye ait olmalıdır. Ayrıntılı bir çalışma yapan sanatçı, bir hattat edasıyla kapı üzerindeki kitabeyi, gayet okunaklı olarak tuvale geçirmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Türbe Önünde Dilenci

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi Girişi

Sanatçısı: Şevket Dağ (1875-1944)

Yapıtın Tarihi: 1929

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 60 x 53.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 280

Res.151

Şevket Dağ'ın sol alt köşede, "Şevket 929" olarak imza ve tarih olan yağlıboya tablosunda, ön plandaki ayakta elini açmış bir figür gerisinde, Sultan II. Selim Türbesi'nin girişi resmedilmiştir. Sanatçı, ışığın ve rengin ön plana çıktığı resminde, mimari ve genel olarak fazla ayrıntıya girmeden süslemelerini resme aktarmıştır. Türbe, ön plandaki figüre fon oluşturur niteliktedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Sarı Sultan Selimi Sani Türbe Kapısı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya Sultan II. Selim Türbesi Girişi

Sanatçısı: Şevket Dağ (1875-1944)

Yapıtın Tarihi: 1942

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 100 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Resim Koleksiyonu
14212

Res.152

Şevket Dağ'ın Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu'ndaki resminin hemen hemen aynısı olan resimde, sol tarafta "Ş. Dağ 1942" şeklinde imza ile tarih vardır ve yine, Sultan II. Selim Türbesi'nin girişi görülür. Ancak bu tabloda, özellikle çinilerdeki desenler gerçeğe uygun olmakla birlikte önceki resimdeki gibi ayrıntılı olarak verilmemiştir. Türbenin açık kapısından, iç mekânı ve burada dua eden beyaz sakallı bir figürü görmek mümkündür. Kapı önündeki baston ve terlikler de, bu kişiye ait olmalıdır. Sanatçı, ölümünden iki yıl önce yaptığı bu resimde, 1909 tarihli diğer resmini örnek almış ve ilerleyen yaşında tekrar resmetmiştir. Ancak, birtakım ayrıntılar değişmiştir. Öncekinde eşikte kuşlar ve iki çift terlik varken, burada sadece bir çift terlik ile baston vardır ve kuşlar yoktur.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Cami Avlusu

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi

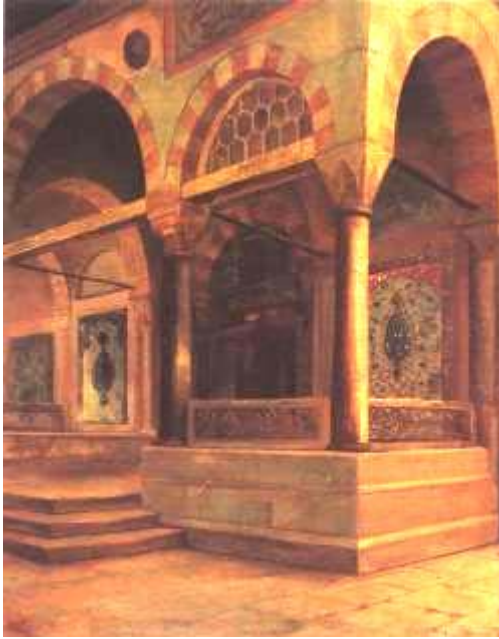
Sanatçısı: Şerif Ferit (1871- ?)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 55 x 43 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 3731

Res.153

Foto.133- Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi, Mart 2006

Sol alt köşede Osmanlıca imzalı olan yağlıboya resimde, Ayasofya Sultan II. Selim Türbesi'nin revaklı girişinin olduğu bölüm görülür. Sanatçı, gerek mimari, gerekse süslemelerdeki ayrıntılar açısından, yapıyı gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

4.2.2. BARBAROS HAYREDDİN PAŞA TÜRBESİ

Beşiktaş'ta Sinan Paşa Camisi'nin karşısında, otobüs duraklarının olduğu yerdeki Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, Hikmet Onat tarafından resmedilmiştir.

Çokgen gövdeli, kurşun kaplı kubbe örtülü yapının giriş cephesinde, kurşun kaplı tonoz örtüsüyle sütunlar tarafından taşınan revakı vardır. Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa tarafından, kendisi için ölümünden beş yıl önce 1541'de Mimar Sinan'a inşa ettirmiştir.³⁵²

---

³⁵² Oktay Aslanapa, **a.g.e.**, 496.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Barbaros'un Türbesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1940

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 63.5 x 80 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 160

Res.154

Foto.134- Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, Nisan 2006

İzlenimci kuşağın önde gelen isimlerinden Hikmet Onat'ın 1940 tarihli yağlıboya resminde, merkezde anıtsal olarak Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi yer alır. Açık havada gün ışığı ve renklerini taşıyan resimde, çokgen gövdeli türbenin üsttekileri sivri kemerli ve geometrik şebekeli; alttakileri mermer alınlıklı ve dikdörtgen söveli, demir parmaklıklı pencereleri; çokgen gövde üzerinde yine çokgen kasmağa oturan kurşun kaplı kubbesi ve girişindeki mermer sütunlara oturan sivri kemerli ve kurşun kaplı tonoz örtülü revak bölümü, hem ayrıntıları, hem de genel mimari dokusu açısından gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Merkezde yer alan türbenin iki yanı ağaçlıktır ve sağda geri planda evler görülmektedir.

Sanatçı, gerçekçi bir gözlemlerle türbenin gövdesine düşen ağaç gölgesini dahi resme aktarmıştır. Hikmet Onat'ın resmi, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ve çevresinin 1940'daki görünümünü belgeler.

Foto.135- Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, Nisan 2006

4.2.3. EYÜP SULTAN TÜRBESİ

Eyüp Sultan Camisi'nin iç avlusunda yer alan, Eyüp Sultan Türbesi ve türbe giriş kapısının sağ tarafında yer alan Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili, A. Remzi tarafından resmedilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in 1454-1455'te inşa ettirdiği ve içinde Hz. Halid Bin Zeyd Ebû Eyyüb el-Ensâri'nin medfun olduğu³⁵³, Eyüp Sultan Türbesi, çokgen planlı ve kurşun kaplı kubbe örtülüdür. Avluya bakan cephesi çinilerle kaplı olan ve basık kemerli kapısı ve ziyaret penceresi bulunan ziyaret bölümü, 1612-1613'te ve önündeki sakıf 1798-1800'de yaptırılmıştır. Çinilerle kaplı cephe önündeki, volütlü başlıklara sahip dört mermer sütuna oturan geniş saçaklı ve kurşun kaplı çadır biçimde çatıyla örtülü bir sakıfı³⁵⁴ olan türbenin ziyaret bölümünün yanında, 1613'te yaptırılan sebil yer alır. Sebilin içinde büyük bir çeşme ile 1623 yılında vefat eden Kızlarağası Mustafa Ağa'nın mezarı yer alır. Bu sebeple, bu sebile Mustafa Ağa Sebili de denilir.

Eyüp Sultan Türbesi'ne bitişik olan sebil, üç pencere ile avluya açılır. Cephe sebilleri grubuna giren sebil, türbenin geniş saçağı altında kendine ait kurşun kaplı ikinci bir saçağa sahiptir.

³⁵³ Mehmet Nermi Haskan, **Eyüpsultan Tarihi**, ikinci baskı, İstanbul 1996, 151.

³⁵⁴ M. Baha Tanman, "Kılıç Kuşanma Törenlerinin Eyüp Sultan Külliyesi İle Yakın Çevresine Yansıması", **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler**, 8-10 Mayıs 1998, İstanbul 1998, 84. (76-93)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Eyüp

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Eyüp Sultan Camisi avlusunda, Eyüp Sultan Türbesi ve Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili

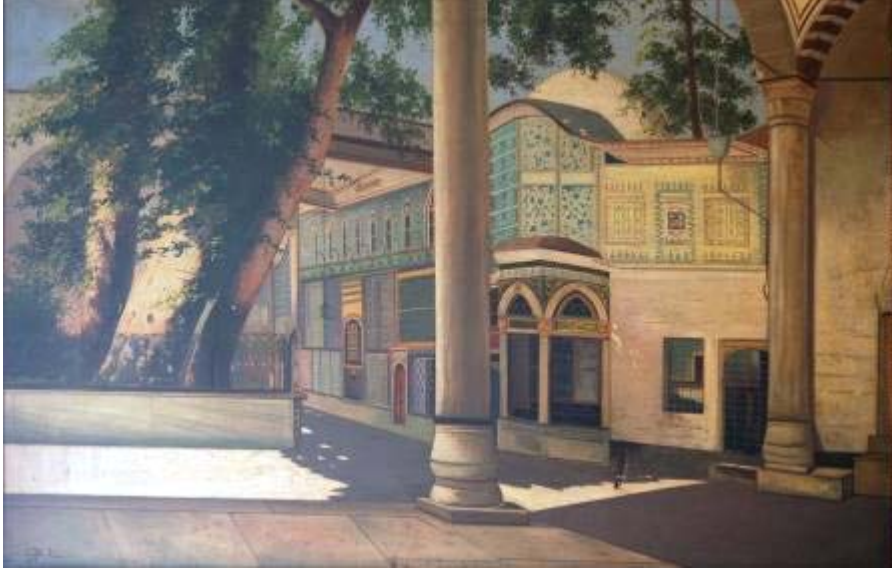
Sanatçısı: A. Remzi (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1273/1857-1858

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 82.5 x 54 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 13/503

Res.155

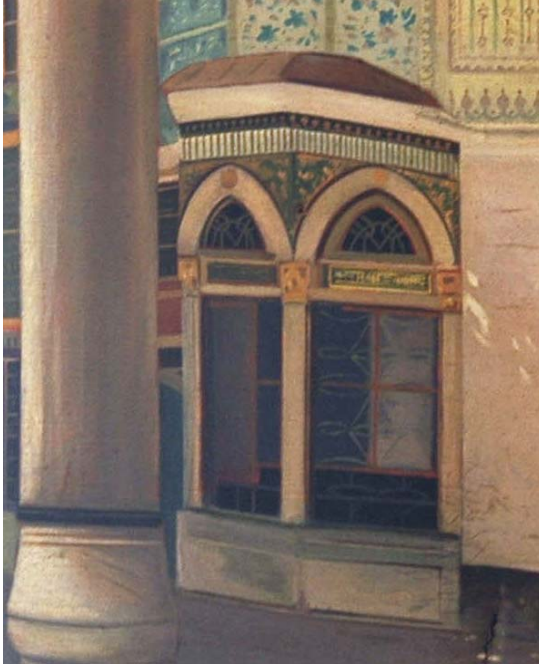

Foto.136- Eyüp Sultan Camisi avlusunda, Eyüp Sultan Türbesi ve Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili, Temmuz 2006

A. Remzi imzalı resimde, Eyüp Sultan Camisi'nin iç avlusundan bir görünüm sunulmuştur. Sanatçı, caminin iç avlusunda, doğu kapısı yönünden bakarak batı girişine doğru, cephesi tamamen çinilerle kaplı ve volütlü başlıklara sahip dört mermer sütuna oturan geniş saçaklı ve kurşun kaplı sakıfı olan türbenin ziyaret bölümünü resmetmiştir.

Resimde, ön planda ortada, yuvarlak mermer bir sütun kompozisyonu ikiye böler. Sütunun hemen sağında görülen, sivri kemerlerle birbirine bağlanan mermer sütunlar arasında dikdörtgen pencere açıklıklı yapı, Sultan I. Ahmet Sebili'dir. Sebil, caminin iç avlusunun doğuya açılan girişine yakındır ve cephesi değişik kompozisyon ve renklere sahip çini panolarla bezeli Eyüp Sultan Türbesi'ne bitişiktir. Sanatçı, türbe ve sebili gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır.

Res.156- Resim 155'ten ayrıntı, sebil

Foto.137- Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili, Temmuz 2006

Resimde, en sağda, ortadaki büyük sütun ile aynı tarzda bir mermer sütun daha vardır. Bu iki sütun kompozisyonunda düşeyliği vurgular. Bu sütunlar, cami avlusunu üç yönde saran revakların sütunlarından. Ortadaki sütunun solunda, içinde büyük ağaçların olduğu, parmaklıkla çevrili bir alan yer alır ve etrafı parmaklıklarla çevrili bu alan zeminden yüksektir. Burası, 1798'de yıktırılan Sinan Paşa Kasrı'nın yeridir.

Kaynaklarda, içinde Fatih devrinden kalma iki ulu çınar olduğu ve bunlardan birinin 1910-1915’de yaşlılık nedeniyle yıkıldığı, ayrıca, bir söylentiye göre bu alan Hazreti Eyyüb’un gasledildiği yer olduğu ve ayak altında kalmaması için etrafının çevrildiği belirtilir.³⁵⁵ Resimde olduğu gibi günümüzde de bu alan ağaçlıktır. Bu alanı çevreleyen duvarların köşelerinde de Sultan III. Selim’in tuğrasıyla bezenmiş Hacet Çeşmeleri ya da Kısmet Çeşmeleri³⁵⁶ adı verilen dört mermer çeşme vardır. Resimde, sebile bakan köşedeki yandan görüldüğü için fark edilememektedir.

Foto.138- Eyüp Sultan Camisi avlusunda, Eyüp Sultan Türbesi, Hacet/Kısmet Çeşmesi ve Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili, Temmuz 2006

Resimde sebinin sağında, bağlı bulunduğu cephedeki saçağı paylaşan, altta parmaklık örtülü dikdörtgen açıklıklı bir penceresi ve basık kemerli kapısı olan bölüm, günümüzde yoktur. Buradaki cephe, günümüze ulaşmamıştır. Sadece demir parmaklıkla örtülü bu alan haziredir. Burada Kıbrıs Fatihi olarak ünlenmiş, Enderun’da yetişmiş Lala Mustafa Paşa’nın Mimar Sinan tarafından yapılmış dört mermer sütun üzerinde sivri kemerli ve kubbe örtülü türbesi ile Lala Mustafa Paşa’nın oğlu olduğu sanılan

³⁵⁵ Mehmet Nermi Haskan, **a.g.e.**, 53.

³⁵⁶ Mehmet Nermi Haskan, **a.g.e.**, 53; M. Baha Tanman, “Eyüb Sultan Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1994, 239. (237-243)

Mehmed Paşa'nın dolama kavuklu mermer lahdi ve başka lahitlerle mezarlar vardır.³⁵⁷

A. Remzi imzalı yağlıboya resimdeki bu alanın kalemışı bezemeli duvarlı görüntüsü, Sultan II. Abdülhamid Albümü'nde yer alan bir fotoğrafta da görülür.

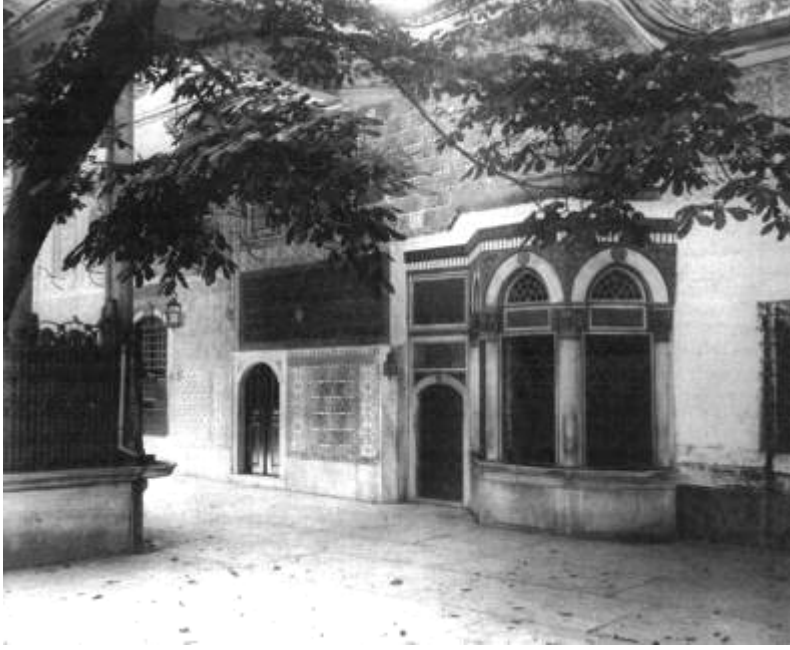

Foto.139- Eyüp Sultan Türbesi, 1880-1893, Abdullah Frères, Sultan II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

Foto.140- Eyüp Sultan Camisi avlusunda, Eyüp Sultan Türbesi, Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili ve hazire, Temmuz 2006

³⁵⁷ Mehmet Nermi Haskan, **a.g.e.**, 184-185.

A. Remzi imzalı 1329/1911 tarihli olan ve yine aynı yeri betimleyen bir başka tablo daha vardır. Onarım görmüş olduğu belirtilip “Mescid” adıyla müzayede kataloğunda yer alan tablonun ölçüleri de diğerine çok yakındır. Tablo, ağaç yapraklarındaki küçük farklılıklar dışında, adeta Beylerbeyi Sarayı’nda yer alan tablonun kopyası niteliğindedir.

Res. 157- A. Remzi, 1329/1911, Mescid, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 84 cm. (P Müzayede Kataloğu, “Mevlevî”, 10 Kasım 1996, 15, r.38.)

4.2.4. FATİH TÜRBEŚİ

İstanbul'da Fatih Külliyesi bütünlüğündeki Fatih Sultan Mehmed Türbesi, Zeki Kocamemi tarafından resmedilmiştir.

Fatih Külliyesi merkezindeki caminin kible duvarı önündeki hazirede yer alan türbe, ongen planlı ve kubbe örtülüdür. 1765 depreminde yıkılan ve 1766 yılında eski temelleri üzerinde yeniden yaptırılan³⁵⁸ türbenin cephesi mermer kaplamadır ve doğu yönündeki giriş revakı üzerinde Barok etkili, geniş dalgalı bir saçak yer almaktadır.

---

³⁵⁸ Oktay Aslanapa, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul 1986, 492-493.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Fatih Türbesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fatih Külliyesi'nde Fatih Türbesi

Sanatçısı: Zeki Kocamemi (1901-1959)

Yapıtın Tarihi: 1950

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 60 x 81.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 4561

Res.158

Foto.141- Fatih Türbesi, Şubat 2006

Resmin merkezinde anıtsal olarak yer alan Fatih Türbesi, batı yönünden bakışla, çokgen gövdesi ve tepesi alemlî, kurşun kaplı kubbesiyle,

genel olarak mimari yapısıyla gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Yapının mermer kaplı ve köşelerdeki pilastrları ve silmelerle belirlenen iki katlı cephesinde, altta dikdörtgen söveli ve üstte yuvarlak kemerli pencere açıklıkları gibi ayrıntıları da gerçeğe uygundur. Türbenin iki yanındaki servilerle, resimdeki düşeylik vurgulanmış ve soldaki servi ile türbe arasındaki üç figürle, adeta yapının ölçüleri belirtilmiştir.

4.2.5. HAREM İSKELE/MEHMET TAHİR EFENDİ CAMİSİ HAZİRESİ

Harem İskelesi yakınındaki Selimiye İskele Sokağı, Selimiye Ambarı Sokağı ve Kavak Bayırı Sokağı'nın arasında yer alan Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi'nin³⁵⁹ hazire bölümü, Mustafa Nuri tarafından resmedilmiştir.

Hazirenin, caddeye bakan cephesinde mermer söveli kemerli pencere açıklıkları ve mermer sütunlu revaklı avlu kapısı vardır.

---

³⁵⁹ Cami, eğimli konumdan dolayı fevkânî olarak yapılmıştır. Alt katında bir çeşme ve dükkânlar olan cami, Sultan II. Mahmut dönemine tarihlenmektedir. Yapı için bkz. Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.1, İstanbul 2001, 251-255.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Evler ve Tekke

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi Haziresi

Sanatçısı: Mustafa Nuri (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1936

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 125.5 x 90 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 1162

Res.159

Foto.142- Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi Haziresi, Mayıs 2006

Res.160- Resim 159'dan ayrıntı

Foto.143- Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi Haziresi Girişi, Mayıs 2006

Sağ alt köşede Osmanlıca, “Mustafa Nuri” imzalı yağlıboya resimde, Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi haziresinin mermer cephesi ve mermer sütunlarla taşınan revaka sahip avlu kapısı resmedilmiştir. Solda, hazirenin yola bakan mermer hazire duvarında, iki yanda demir parmaklıklarla örtülü dörtgen; ortada ise dökme bronz şebekeyle örtülü kemerli hacet penceresi vardır. Bu dekoratif şebekeli hacet penceresi üzerinde bir satırlık kitabe yer alır. Kemerli açıklıklardaki madeni

parmaklık ve şebekeden, haziredeki mermer mezar taşları seçilebilmektedir. Hacet duvarı üzerindeki mermer tepelikler dahi, yağlıboya resimde açıkça görülür. Burada, caminin eğimli arazi yapısından dolayı iki yönde basamaklı merdiveniyle, mermer sütunlar tarafından taşınan kiremit kaplı eğimli çatı örtülü revakıyla avlu kapısı yer alır. Resimde de görüldüğü gibi kapı, mermer söveli, yuvarlak kemerlidir ve kemerin kilit noktasında, içinde ayet yazılı dekoratif kartuş biçimli bir madalyon vardır. Avlu kapısı yanındaki ahşap evler günümüze ulaşmamıştır. Resimdeki taş döşemeli yol, günümüzde asfalta dönüştürülmüştür.

Mustafa Nuri'nin gerçeğe uygun olarak tuvale aktardığı yağlıboya resmi, buranın 1936 senesindeki görünümünü belgeler.

4.2.6. KOCA MUSTAFA PAŞA/SÜN BÜL EFENDİ KÜLLİYESİ'NDEKİ TÜRBELELER

Fatih Kocamustafapaşa semtinde, Koca Mustafa Paşa Külliyesi bütünlüğünde yer alan Sünbül Efendi Camisi ve avlusundaki türbeler, resimlere konu olan yapı gruplarındandır. Üsküdarlı Osman ve Avni Lifij tarafından resmedilmiştir.

Bizans dönemine ait Hagios Andreas en te Krisei Manastır Kilisesi'nin Sultan II. Bayezid döneminde 1486-1490 arasında cami ve tekkeye dönüştürülmesiyle kurulmuştur. Cami-tevhidhaneneye dönüştürülen manastır kilisesinin çevresine, derviş hücreleri, imaret, sıbyan mektebi, medrese, hamam, çeşme, sebil, şadırvan gibi yapılar inşa edilerek bir külliye oluşturulmuştur.³⁶⁰ 1766 depremi sonrasında tamir edilen cami ve bazı binalar, 1834'de Sultan II. Mahmud ve 1847'de de Sultan Abdülmecid tarafından tamir ettirilmiştir. 1953'te³⁶¹ ve 1981'de Sünbül Sinan Camii Koruma Derneği tarafından kapsamlı bir onarım yaptırılmıştır. 1987'de de cami derneği tarafından avluya, alt katı tuvalet, abdest alma yeri, üst katı ise kütüphane, dernek, görevli odaları ve depo olarak kullanılan iki katlı hizmet binası eklenmiştir.³⁶² Avluda, Sünbül Efendi, Serasker Rıza Paşa, Şeyh Nureddin Efendi, Safiye Hatun, Dâye Hatun türbeleri, Hz. Hüseyin'in kızlarına ait olduğu rivayet edilen Çifte Sultanların açık türbesi yer alır.

³⁶⁰ Tekke ve külliye'nin banisi, 1512'de ölen Koca Mustafa Paşa'dır. 1511'de sadrazam olan Koca Mustafa Paşa, 1512'de Yavuz Sultan Selim tarafından katlettilmiştir. Sünbül Efendi Tekkesi için bkz. M. Baha Tanman, "Sünbül Efendi Tekkesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, 105-107; Semavi Eyice-M. Baha Tanman, "Koca Mustafa Paşa Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1994, 30-34.

³⁶¹ Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 175.

³⁶² **Fâtiḥ Câmileri ve Diğer Târiḥî Eserler**, İstanbul 1991, 206.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Sümbül Efendi Dergâhı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Koca Mustafa Paşa/Sünbül Efendi Külliyesi avlusundaki türbeler ve çeşmeler

Sanatçısı: Üsküdarlı Osman (1866-1921)

Yapıtın Tarihi: 20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 73 x 92 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 714

Res.161

Foto.144- Koca Mustafa Paşa/Sünbül Efendi Külliyesi avlusu, 6 Mart 2006

Üsküdarlı Osman tarafından resmedilen yağlıboya resim, Sünbül Efendi Camisi avlusunu betimler. Külliye'nin ana yapısı olan ve tekkenin tevhidhanesi olarak da kullanılan cami, Bizans döneminde manastır kilisesi olarak inşa edilmiştir. Sağda, sarı ve beyaz boyalı, mermer sütunlu, yuvarlak kemerli ve kitabeli cephesiyle caminin avluya bakan görünüşü yer alır. Sarı boyalı caminin cephesindeki sütun kemer sisteminin arası, günümüzde metal doğrama çerçeveli camekânlarla kapatılmıştır. Camiye çevrilirken büyük onarım geçiren yapının önünde, yamuk planlı geniş bir avlu vardır.

Külliye avlusu içinde, Emine Hanım Sebili'nin önünden bakış sunan resimde, şadırvan, türbeler, çeşmeler ve yapıların gerisinde büyük ağaçlar görülür. Solda, kurşun kaplı örtüsüyle, sekizgen planlı mermer şadırvan ve gerisinde pek seçilememekle birlikte, Şeyh Nureddin Efendi Türbesi yer alır. Şadırvanın kurşun kaplı üst örtüsü yerine, günümüzde yenilenmiş olan kiremit kaplı üst örtü vardır.

Foto.145- Koca Mustafa Paşa/Sünbül Efendi Külliyesi, avludaki türbeler ve çeşmeler, Mart 2006

Resimde ortada görülen yapılar türbelerdir. Burada, koca bir ağacın devrilmemesi için ağaç direklerle desteklendiği görülür. Bu ağaç, bugün de

var olan Zincirli Servi'dir. Cami ile Zincirli Servi arasında görülen parmaklıkla çevrili alan ise Bizans imparatoru Konstantin'in müslüman olduktan sonra Sıdika adını alan kızı Katerina'nın gömülü olduğu söylenen yerdir. Sıdika Hatun/Sarı Sıdika'nın metfun olduğu düşünülen bu alandaki dekoratif parmaklığın yerini günümüzde düz demir çubuklardan oluşan basit parmaklık almıştır.

Foto.146- Kuş Çeşmesi ve Sıdika Hatun/Sarı Sıdika'nın mezarı, Mart 2006

Ağaç direkler arasında yer alan beyaz mermer sütun ise, üst kısmında yalağı ve musluklarıyla kuşların rahatsız edilmeden su içmeleri için yapılmış olan Kuş Çeşmesi'dir.

Direkler ve çeşme gerisinde, üzeri kurşun kaplı örtülü, çokgen gövdeli ve dikdörtgen pencere açıklıkları önünde demir parmaklıkları olan yapı, anıtsal serviyi çevreler. Burası Daye Hatun Türbesi'dir. Resimde sarı boyalı olan yapı, günümüzde kahverengidir.

Servinin arkasında sağda görülen beyaz boyalı, kurşun kaplı kubbeli ve yine kurşun kaplı dalgalı geniş saçakla örtülü, pencere açıklıkları önünde demir parmaklıkları olan yapı ise, Sümbül Efendi Türbesi'dir. 1834-1835 civarında Sultan II. Mahmud ve 1920'de Serasker Rıza Paşa'nın yaptırdığı onarımlarla bugünkü görünümünü alan³⁶³ sekizgen planlı

³⁶³ M. Baha Tanman, **a.g.m.**, 107.

türbenin, yağlıboya resimde iki cephesi ve üst örtüsünün yarısı görülür. Yapının saçağa geçiş yüzeylerine, sümbüller resmedilmiştir. Sünbül Efendi Türbesi'nin sağında, hemen cami bitiminde Safiye Hatun Türbesi'nin revakından bir bölüm ve geri planda, külliye giriş sağlayan basık kemerli avlu kapısı görülür.

Res.162- Resim 161'den ayrıntı

Foto.147- Kuş Çeşmesi, Zincirli Servi, Daye Hatun Türbesi, Sünbül Efendi Türbesi ve Hacı Beşir Ağa Çeşmesi, Mart 2006

Zincirli servinin solunda görülen beyaz boyalı ve kurşun kaplı üst örtüye sahip, dikdörtgen pencere açıklıkları önünde demir parmaklıkları

olan yapı, yine türbedir. Bu yapı ile şadırvan arasında görülen beyaz sütun ise, tepesi soğan kubbe biçimli, yekpare mermerden yapılmış, 1737 tarihli Hacı Beşir Ağa Çeşmesi'dir. Çeşmenin arkasındaki alanın parmaklıklarla çevrili olduğu ve gerisinde ağaçlıklı bir hazire yer aldığı görülür. Günümüzde bu bölüm yüksek duvarla kapatılmıştır.

Foto.148- Daye Hatun Türbesi, Hacı Beşir Ağa Çeşmesi ve duvarla kapatılan hazire, Mart 2006

Sanatçı, avludaki tüm yapıları gerçeğe uygun resmetmiştir. Resimle günümüzdeki görünüm karşılaştırıldığında, resmin görsel değeri ortaya çıkar.

Foto.149- Sünbül Efendi Türbesi, Mart 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Koca Mustafa Paşa/Sünbül Efendi Külliyesi avlusundan Sünbül Efendi Türbesi ve Safiye Hatun Türbesi

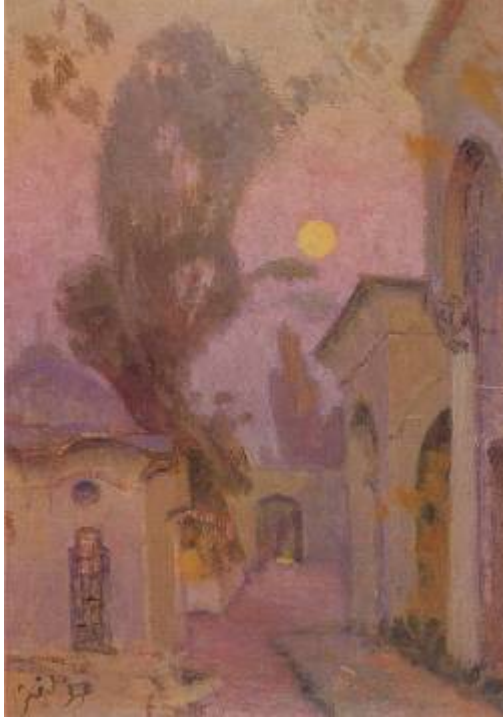
Sanatçısı: Hüseyin Avni Lifij (1889-1927)

Yapıtın Tarihi: 1927 öncesi

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 28 x 20 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 743/3641

Res.163

Foto.150- Sünbül Efendi Türbesi, Safiye Hatun Türbesi'nin giriş revakı, Mart 2006

Sol alt köşede, Osmanlıca "Avni Lifij" imzalı olan ve gün batımı sunan manzara resminde, Sünbül Efendi Tekkesi avlusundan bir bölüm görülür. Eskiz boyutundaki İzlenimci tarzdaki resimde, soldaki kurşun kaplı kubbeli ve dalgalı saçaklı yapı, Sünbül Efendi Türbesi'dir. Sağda sütun ve kemer sisteminden çok az bir bölümü görülen ilk yapı cami, diğeri ise klasik üsluptaki, kurşun kaplı kubbe örtülü, sekizgen gövdeli Safiye Hatun Türbesi'nin giriş bölümündeki revaktır. Resmin ortasında yer alan ve geriye doğru giden yolun bitiminde ise, külliyenin avlu duvarı ve basık kemerli girişi yer alır.

4.2.7. ŞEHZADE KÜLLİYESİ'NDEKİ TÜRBELER

Şehzade Külliyesi bütünlüğünde, Şehzade Camisi haziresinde yer alan türbeler, İbrahim Çallı'nın resmettiği yapılar arasındadır.

1543'te ölen Şehzade Mehmed için Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan Şehzade Külliyesi'nin inşasına 1543'te başlanmıştır. Bulunduğu bölgeye adını veren külliye, Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Külliye, cami, medrese, tabhane, ahır, mektep, imaret ve şehzade Mehmed'in türbesinden oluşuyordu.³⁶⁴ Sonrasında çeşitli türbeler, çeşme, sebil gibi yapılar eklenmiştir. Caminin kible yönünde, Şehzade Mehmed Türbesi, Rüstem Paşa Türbesi (1554-55), Fatma Hanım Sultan Türbesi, Bosnalı İbrahim Paşa Türbesi (1603) ve Hatice Sultan Türbesi yer alır. Farklı tarihlerde inşa ettirilen türbelerden başka, hazirede çok sayıda mezar taşı vardır.

---

³⁶⁴ Doğan Kuban, **a.g.e.**, 103.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Türbeler

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Şehzade Külliyesi haziresinde, Şehzade Mahmud Türbesi, Hatice Sultan Türbesi ve Rüstem Paşa Türbesi

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1325/1907-1908

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 81.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0079-IC

Res.164

Foto.151- Haziran 2006

İbrahim Çallı'nın doğrudan mimariyi konu alan yağlıboya resminde, Şehzadebaşı'ndaki Şehzade Külliyesi'nin avlusundaki türbelerin bir bölümünü resmetmiştir. Solda çok az bir bölümü görülen Şehzade Mahmud Türbesi, sağdaki Hatice Sultan Türbesi, ortada mezar taşları olan hazire gerisindeki ise Rüstem Paşa Türbesi'dir.

Şehzade Mahmud Türbesi, kubbe örtülü, altıgen planlıdır ve alt kısımda her cephede dikdörtgen açıklıklı birer pencere vardır ve üst kısımda baklavali başlıklı mermer sütunları birbirine bağlayan sivri kemerler arası da pencere açıklığı olarak değerlendirilmiştir. Resmin solunda türbenin bir cephesi görülür. Sağ tarafta ise kenarda hazire ve yine çokgen planlı, kubbe örtülü olan Hatice Sultan Türbesi, altta demir parmaklıklı dikdörtgen açıklıklı birer pencereye, üstlerde de sivri kemerli küçük birer pencereye sahiptir. Resimde kubbe örtülü türbenin basamaklı girişinin de olduğu üç cephesi görülür.

Ortada, mezar taşları gerisinde yükselen sekizgen planlı planlı, kubbe örtülü Rüstem Paşa Türbesi'nin de her cephesinde altta dikdörtgen, üstte sivri kemerli birer pencere açıklığı vardır.

İbrahim Çallı, izlenimci nitelikte, ışığın ve rengin önem kazandığı, açık havada çalıştığı resminde, genel görünüm itibariyle yapıları gerçeğe uygun olarak aktarmıştır. Sanatçının Şehzade Camisi haziresinde yer alan türbeleri konu alan başka bir resmi daha vardır.³⁶⁵

Hikmet Onat'ın da İbrahim Çallı'nın Sabancı Müzesi'ndeki resmine çok benzeyen bir tablosu vardır. Onat'ın tablosunda bakış açısı çok az fark etmekte ve ön planda yer alan bir ağaç gövdesi, kompozisyonu ikiye bölmektedir.

Her iki resim de bir araya getirildiğinde, izlenimci kuşağın bu iki isminin beraberce gidip Şehzade Camisi'ndeki türbeleri resmettikleri akla gelmektedir.

³⁶⁵ **Artı Mezat 15. Müzayede Kataloğu**, 225 numaralı resim, sayfa 148-149 ve kapak.

Res.165- Hikmet Onat, Peyzaj, tuval üzerine yağıboya, 73 x 60 cm, Özel Koleksiyon. (Hikmet Onat, 199)

4.1. TÜRK RESMİNDE SARAYLAR, KÖŞKLER, KASIRLAR

Tez kapsamı içerisinde incelenen resim örneklerinden, “Türk Resminde Saraylar, Köşkler, Kasırlar, Yalılar” başlığı adı altında, Dolmabahçe Sarayı, Sa’dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı, Tekfur Sarayı, Topkapı Sarayı, Yıldız Sarayı, Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı Selamlık Köşkü, Ayazağa Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk, Ihlamur Kasırları’ndan Mabeyn/Merasim Köşkü, İmrahor Köşkü, Küçüksu Kasrı, Poligon Kasrı ve Reşit Paşa Köşkü incelenmiştir.

Yıldız Sarayı resimleri, genellikle Darüşşafakalı öğrenciler tarafından resmedilmiş olup, hepsi Türk Primitifleri tarzında, Yıldız Albümleri’ndeki fotoğraflardan çalışılmıştır. Sa’dâbâd Sarayı/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı, Ayazağa Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk, Ihlamur Kasrı, İmrahor Köşkü, Küçüksu Kasrı, Poligon Kasrı resimlerinin tümü ve Topkapı Sarayı resimlerinin birkaçı da Türk Primitifleri tarzındadır. Diğer örnekler ise açık havada çalışılmış, izlenimci nitelikte örneklerdir.

4.3.1. DOLMABAĞÇE SARAYI

Resimlere konu olan yapılardan biri de deniz kenarında boğaza hâkim konumuyla Dolmabahçe Sarayı'dır. Mustafa Cezar'ın, "Muhteşem Dolmabahçe Sarayı 19. yüzyıl Boğaziçi yapılarının efendisidir."³⁶⁶ dediği yapı, Hoca Ali Rıza, Mehmet Ruhi Arel, İbrahim Çallı, Cevat Dereli, İlhami gibi Türk ressamın yanında, Brindesi, Luigi Querana ve Fausto Zonaro gibi yabancı sanatçılar tarafından da resmedilmiştir. Dolmabahçe Sarayı, Şeref Akdik ve Şefik Bursalı da olduğu gibi Dolmabahçe Camisi ile birlikte Ayaspaşa'dan bakışla da resmedilmiştir. Bu örnekler Dolmabahçe Camisi resimleri içinde incelenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılı tarzdaki saray örneklerinden biri olan yapı, planında Türk ve Batı; iç ve dış süslemelerinde Barok, Rokoko ve Ampir özellikleri gösteren eklektik bir anlayışı yansıtır. Dolmabahçe Sarayı, hem yönetim hem de yaşam mekânı olmuş ve bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik yapılardan oluşan büyük bir komplekstir.³⁶⁷ Yapının yerinde, öncesinde çeşitli köşkler, kasırlar, Beşiktaş Sarayı Hümâyûnu olduğu bilinir. Bu yapılar Melling'in gravüründe³⁶⁸ görülmektedir. Sultan Abdülmecid tarafından Beşiktaş Sahil Sarayı'na ait köşkler ve kasırlar yıktırılarak günümüzdeki saray inşa ettirilmiştir. 1842-43'te inşasına başlanan ve 1856'da tamamlanan Dolmabahçe Sarayı'nın yapımında, Sermimar Abdülhalim Bey, mimar ağası ve bina emini Altunizade İsmail Zühtü Paşa, inşaat işleri başında Garabet Balyan ve yardımcı olarak Nikoğos Balyan ve çeşitli hassa kalfaları görev almıştır.³⁶⁹

³⁶⁶ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 555.

³⁶⁷ Bu komplekste, Saat Kulesi, Hazine Kapı, Hazine-i Hassa Dairesi, Eski Mefruşat Dairesi, Saltanat Kapı, Resmi Daires (Selamlık), Muayede Salonu, Harem Dairesi, Cariyeler Dairesi, Koltuk Kapı, Uzun Yol, Camlı Köşk, Kuşluk Binası, Kuşluk Köşkü, Kuş Hastanesi, İç Hazine Dairesi, Valide Kapı, Gedikli Cariyeler Dairesi, Kızlarağası Dairesi, I. Hareket Köşkü, II. Hareket Köşkü, Sünnet Köşkü, Sera, Veliaht Dairesi, Dokumahane, Musâhibân Dairesi, Matbah-ı Amire, Baltacılar Dairesi, Agavat Diresi, Bezm-i Alem Valide Sultan Camii, Bendegân Dairesi, Servis Yapıları, Atiyye-i Seniyye Binaları, İstabl-ı Amire, Tiyatro Binası, Serasker Dairesi, Hamlahâne vardır. Bu yapılardan İstabl-ı Amire, Tiyatro Binası ve Hamlahâne örneklerinde olduğu gibi, bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Saray kompleksindeki yapılar için bkz. **Dolmabahçe Sarayı**, ed. Ömer Taşdelen-Aydan Gürün, TBMM Millî Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:28, Ankara 2005.

³⁶⁸ M. Melling, **Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore**, Paris 1819, pl. No:28.

³⁶⁹ **Dolmabahçe Sarayı**, 18.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dolmabahçe Sarayı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe Sarayı

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 78.5 x 63 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/171

Res.166

Foto.152- Dolmabahçe Sarayı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90530/1, B. Kargopoulo

Foto.153- Dolmabahçe Sarayı, Abdullah Frères. (Konstantiniyye'den İstanbul'a I, 191)

Foto.154- Dolmabahçe Sarayı, 21 Ocak 2007

Yıldız Albümleri'nde yer alan bir fotoğraftan yapıldığı açıkça ortada olan ve sanatçısı bilinmeyen yağlıboya tabloda, Ayaspaşa'dan bakışla, Dolmabahçe Sarayı kompleksi, Boğaz ve Anadolu yakası resmedilmiştir.

Sanatçı, 1891’de çekilen bir fotoğrafı renklendirerek ve ayrıntıları da net biçimde tuvale aktarmıştır. Ön planda madeni fenerler ve henüz fidan olan ağaçlık alan görülür. Orta planda ise Dolmabahçe Sarayı kompleksi bütünlüğündeki yapılar sıralanır.

Resimde görülen yapılar Dolmabahçe Sarayı kompleksi vaziyet planına³⁷⁰ göre, İstabl-ı Amire’nin gerisindeki ağaçlık alan Bayıldım Bahçesi’dir. Sağdan sola doğru, Dolmabahçe Sarayı’nın Hazine Kapı, Eski Mefruşat Dairesi, Hazine-i Hassa Dairesi, Selamlık Bahçesi, Resmi Daire (Selamlık), Muayede Salonu ve Saltanat Kapı seçilmekle birlikte, arka tarafta saray kompleksinin diğer yapılarının üst kısımları belirir. Ayrıca, en solda ise Çırağan Sarayı ve Ortaköy Camisi de resimde yer almıştır.

Res.167- Resim 166’dan ayrıntı

Tabloda orta plandaki kırmızı kiremit kaplı çatı grubu, İstabl-ı Amire’dir. Günümüze ulaşmayan yapı grubunda, geniş dörtgen bir avlu etrafında, at ve arabaların geçebileceği genişlikte düzenlenen kapı aralarında, Ahır Nalbanthane, Koğuş, Tavla ve Arabalık bölümleri vardı. Avlu ortasında neoklasik cepheli kubbeli ve kafesli Raht Hazinesi yer alıyordu. Sultan III. Selim’in yenilettiği Beşiktaş Sahil Sarayı’nın Tüfenkhanesi’nin değiştirilmesiyle yapılan İstabl-ı Amire, 1881 yılındaki yangında büyük zarar görmüştür. 1947’de İstabl-ı Amire kaldırılarak yerine günümüzdeki İnönü Stadı yapılmıştır.³⁷¹

³⁷⁰ Dolmabahçe sarayı kompleksi vaziyet planı için bkz. **Dolmabahçe Sarayı**, 29.

³⁷¹ Deniz Esemeli, **Osmanlı Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı**, İstanbul 2002, 218.

Foto.155- 20. yüzyıl ortalarında Dolmabahçe Sarayı İstabl-ı Amiresi ve Dolmabahçe Gazhanesi. (Dolmabahçe Sarayı, 27)

Sanatçının fotoğraftan tuvale aktardığı yağlıboya resimde, Dolmabahçe Sarayı kompleksi gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir ve bu yağlıboya resim, sarayın günümüze ulaşmayan yapıları için görsel belge değeri taşır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dolmabahçe Sarayı Önleri

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe Sarayı

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1930öncesi

Tekniği: kağıt üzerine karakalem ve karışık teknik

Ölçüleri: 18 x 32 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 2054

Res.168

Hoca Ali Rıza'nın resminde, denizden bakış açısıyla sağdan sola doğru Dolmabahçe Sarayı, Dolmabahçe Camisi ve gerisinde Kabataş, Fındıklı sahili ve yamaçlardaki yapılar sıralanır. Sanatçının bölgenin silüetini de aktardığı resimde, sağda Dolmabahçe Sarayı ile başlayan kompozisyon, solda üst kısımdaki Cihangir Camisi ile sonlanır. Sarayın deniz kenarındaki madeni parmaklılarının devamı ile cami arasında görülen yapı da yine günümüze ulaşmayan Serasker Dairesi olabilir.³⁷² Sanatçı, güçlü bir çizimle yapıları gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

³⁷² Saat Kulesi ile cami arasındaki alanda, sarayın Seraskerlik makamıyla bağlantısını sağlamak amacıyla kullanılan Serasker Dairesi vardı. Mustafa Cezar, **XIX. Yüzyıl Beyoğlusu**, İstanbul 1991, 326.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Atatürk'e İstikbal

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe Sarayı

Sanatçısı: Mehmet Ruhi Arel (1880-1931)

Yapıtın Tarihi: 1927

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 93 x 119 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 732

Res.169

Mehmet Ruhi Arel'in 1927 tarihli yağlıboya tablosunda, Dolmabahçe Sarayı denizden görülür. Tabloda soldan sağa doğru, Dolmabahçe Sarayı'nın denize bakan cephesiyle Resmi Daire (Selamlık), iki katlı Muayede Salonu, Harem Dairesi ve Velihaht Dairesi sıralanır. Ön planda kayıklar içinde kalabalık bir halk sahnesi yer alır. Bayraklarla donatılmış tekneler, kayıklardaki coşku içindeki halk, İstanbul'a gelen Atatürk'ü karşılamaktadır. Tablonun sağ alt tarafındaki kayığın bayrak dalgalanan direkleri arasında da eski yazı ile "sefalar geldin gazimiz" yazılıdır. Atatürk,

1 Temmuz 1927'de İstanbul'a gelerek Dolmabahçe Sarayı'na gitmiştir. Ruhi Arel de bu tarihi olayı tüm canlılığıyla tuvale aktarmıştır.

Foto.156- Dolmabahçe Sarayı, 21 Ocak 2007

Çelik Gülersoy, Dolmabahçe ile ilgili kitabında, Atatürk'ün İstanbul'a ve Dolmabahçe Sarayı'na gelişiyle ilgili olarak "Bu heyecan dolu günün havasını yansıtan 'sevimli' bir eser olarak, Ruhi Bey'in ünlü tablosunun röprodüksiyonunu bu sayfalarda vermekteyim."³⁷³ demekte ve kitapta tablonun altında "Ruhi bey'in tarihî tablosu. Atatürk'ün ilk gelişi 1927."³⁷⁴ ibaresi yer almaktadır.

---

³⁷³ Çelik Gülersoy, **Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III**, İstanbul 1984, 130.

³⁷⁴ Çelik Gülersoy, **a.g.e.**, 132.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dolmabahçe Sarayı'ndan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe Sarayı

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapım Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 38 x 47 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi 274

Res.170

İbrahim Çallı'nın eskiz boyutundaki küçük yağlıboya tablosunda, Dolmabahçe Sarayı'nın denize bakan cephesi görülür. Yarısından fazlasını ön plandaki denizin kapladığı resimde, denize paralel olarak soldan sağa doğru, Resmi Daire (Selamlık), iki katlı Muayede Salonu, Harem Dairesi ve Veliht Dairesi'ni resmetmiştir. Arka planda tepe boyunca yerleşim ve gökyüzüyle kompozisyon sonlanır. Sanatçı, açık havada çalıştığı izlenimci nitelikteki resminde, saray yapılarını ayrıntılarına girmeden genel görünümüleriyle, doğru oranlarla aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kabataş Rıhtımı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kabataş'tan Dolmabahçe Camisi ve Dolmabahçe Sarayı

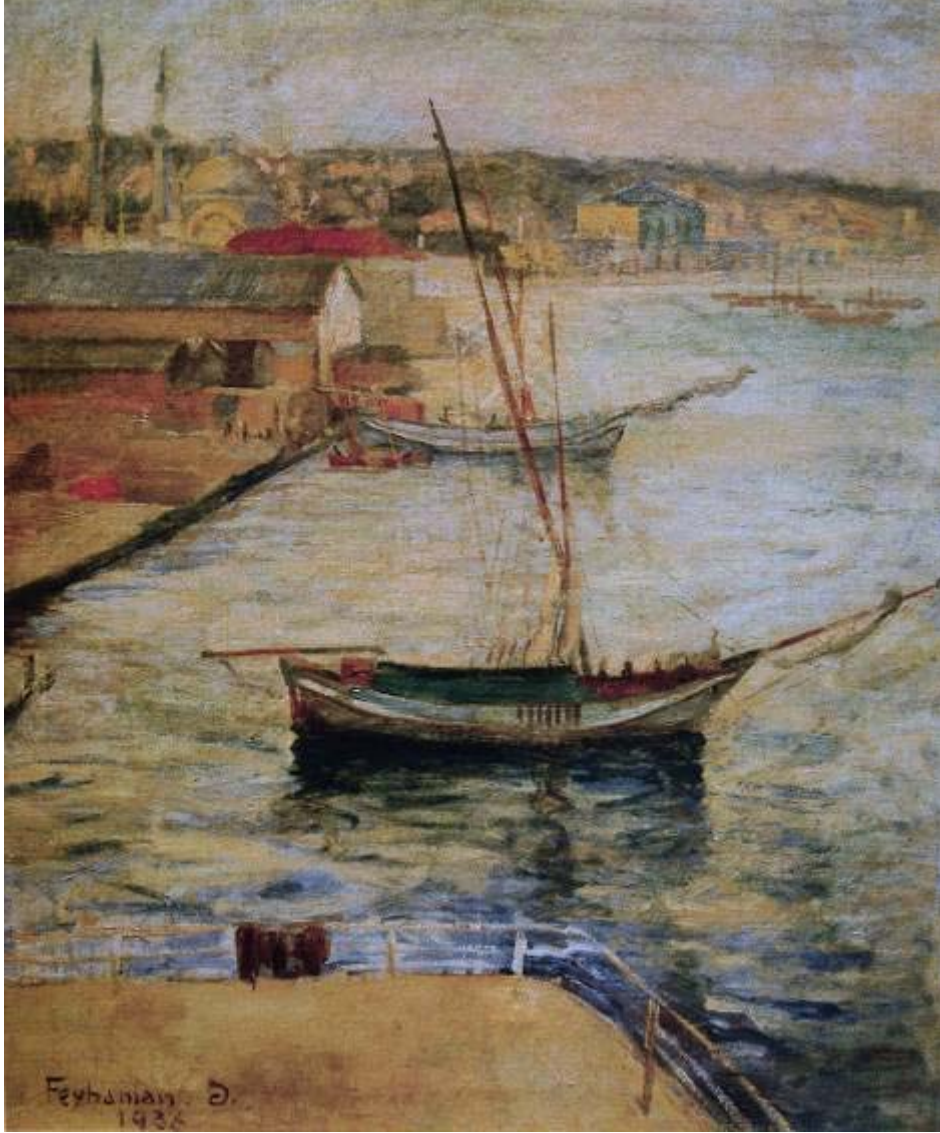
Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1936

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 89 x 74 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0055-FD

Res.171

Feyhaman Duran'ın açık havada çalışılmış olduğu anlaşılan izlenimci nitelikteki yağlıboya resminde, Kabataş sahilindeki yapılar, Dolmabahçe Camisi ve Dolmabahçe Sarayı resmedilmiştir. 1951'de emekli olana kadar Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretmenlik yapan sanatçı, okulun rıhtımından bakışla burayı resmetmiştir. Sol tarafta sahil boyunca eğimli çatılı depolar, kayık iskelesi ve geriye doğru Dolmabahçe Camisi'nin minareleri ve üst kısmıyla, sağ üst köşeye doğru Dolmabahçe Sarayı belirir.

Sanatçının resmi, 1936 yılının Kabataş ve Dolmabahçe görünümünü belgeler niteliktedir. Ön planda görülen depolar günümüzde yoktur. Buradaki yapılar, 1956-1957 imar faaliyetleri sırasında yıktırılmıştır.

Foto.157- Kabataş'tan Dolmabahçe Camisi ve Dolmabahçe Sarayı, 21 Ocak 2007

Feyhaman Duran'ın resmindeki yapılar, Cevat Dereli (1900-1989) tarafından da resmedilmiştir. Cevat Dereli'nin yatay gelişen kompozisyonunda, Fındıklı-Kabataş yönünden bakışla, Dolmabahçe Camisi ve Dolmabahçe Sarayı ile Kabataş'tan Ortaköy'e kadar tüm sahil yer almıştır.

Res.172- Cevat Dereli, Boğazdan Görüntü, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 72 cm, T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu. (T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu, 48)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Fındıklı'da Takalar

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kabataş'tan Dolmabahçe Camisi ve Dolmabahçe Sarayı

Sanatçısı: İlhami (?-?)

Yapım Tarihi: 1957 öncesi³⁷⁵

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 39.5 x 46.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 1090

Res.173

İlhami'nin ön planda kayıkların yer aldığı "Fındıklı'da Takalar" adlı yağlıboya tablosunda, Cevat Dereli'nin resmindeki gibi Fındıklı'dan bakışla sahildeki depolar, Dolmabahçe Camisi, Dolmabahçe Sarayı ile sahil uzayıp gider. Cevat Dereli'nin tablosunda Ortaköy Camisi'ne kadar sahildeki yapılar sıralanırken, resimsel niteliklerin ön planda olduğu İlhami'nin tablosunda Dolmabahçe Sarayı'ndan sonraki yapılar resmedilmemiştir.

³⁷⁵ 1956-57de arasında bu bölgede imar çalışmaları olmuş ve yapılar yıktırılmıştır.

4.3.2. SA'DÂBÂD/ÇAĞLAYAN SARAYI ve ÇAĞLAYAN/ÇADIR KASRI

Avrupa yakasının gözde mesire yerlerinin başında gelen Kâğıthane'de yer alan Sa'dâbâd Sarayı ve Çağlayan Kasrı/Çadır Köşkü ile civarı, birçok resme konu olmuştur. Sa'dâbâd Sarayı ve Çağlayan Kasrı, günümüze ulaşamamış olmasına rağmen, yabancı sanatçılar yanında, Süleyman, İ. Hüsnü, Üsküdarlı Cevat, Mehmet Kangır ve adı bilinmeyen Türk sanatçılar tarafından yapılan çeşitli resimler sayesinde tanınabilmektedir.

Lale Devri'nde Sultan III. Ahmed zamanında inşa edilen Sa'dâbâd'ın büyük bölümü, 1730'daki Patrona Halil İsyanı sırasında yıkılmıştır. İsyan sırasında, çevredeki köşk ve kasırlar yıkılmış, saray ve kaskadlar tahrip olmuştur. Sa'dâbâd Sarayı, Sultan I. Mahmud döneminde eski mimarisine uygun olarak yenilenmiştir. I. Mahmud'un kullanmadığı ve zamanla köhneleşen sarayı, Sultan III. Selim onartmış ve askeri faaliyetleri gerekçe göstererek kullanmaya başlamıştır.³⁷⁶ Sa'dâbâd Sarayı'nın, Hilair ve L'Espinasse'nin gravürlerindeki³⁷⁷ görünümü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı'nda yer alan Fazıl Enderûni'nin 1798 tarihli "Hubannâme ve Zenannâme" adlı eserindeki bir tasvirde de görülür.

³⁷⁶ Hüseyin Irmak, **Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün**, ikinci baskı, İstanbul 2003, 6.

³⁷⁷ Sultan I. Mahmud'un tamir ettirip yenilediği Sa'dâbâd, Hilair ve L'Espinasse'nin gravürleri sayesinde tanınabilmektedir. Hilair'in 18. yüzyıl sonunda resmettiği ve Gouffier'nin Voyage Pittoresque de la Grèce, C.II, Pl. No:92'de yer alan "Sadâbad Sarayı" gravüründe, sağda havuz üzerinde subasmana oturan Kasr-ı Neşad ve sola doğru havuz kenarında, eğimli çatılı, uzun bir yapı olan ve iki uçta beden duvarlarına oturan cumbalarıyla saray görülür. L'Espinasse'nin D'Ohsson'un Tableau Générale C.II'deki "Sâdabad Sarayı" gravürü, geniş bir bakış açısı ve ayrıntılı bir görünüm sunar. Gravürde, ön planda eğlenen insanların gerisindeki duvarla çevrili alan içinde, sağda sütunlarla taşınan dörtgen planlı, tonoz örtülü üç kamarıye, küçük çağlayan, havuzun kaskadları, sola doğru havuzda ejder başlı fiskiye ve gerisinde eğimli çatılı Kasr-ı Neşad yer alırken havuzun diğer kıyısında da Ab-ı Nur Çeşmesi görülür. Sola doğru havuzda üç fiskiye ve gerisinde Kasr-ı Neşad yanında havuz kenarında, L planlı, iki sıra pencereci, iki katlı ve eğimli çatılı örtüsüyle sarayın Harem-i Hümayunu ve gerisinde diğer yapıları görülür. Bilgi için bkz. Neclâ Arslan, **a.g.e.**, 112.

Res.174- Fazıl Enderûnî, Kağıthane, minyatür, 1798, Hubannâme ve Zenannâme, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, 1527/24. (Oryantalistlerin İstanbulu, 268)

Res.175- Resim 174'ten ayrıntı. (Oryantalistlerin İstanbulu, 268'den)

Tekrar harabe haline gelen saray, Sultan II. Mahmud tarafından yıktırılarak, 1809-1814 yıllarında Kırkor Balyan'a yeniden inşa ettirilmiş, saray çevresine binalar, kasırlar yapılarak bir kez daha eski güzelliğine kavuşturulmuştur.³⁷⁸ II. Mahmud'un inşa ettirdiği Sa'dâbâd Sarayı,

³⁷⁸ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 268.

Préault'nun litografisinde³⁷⁹ ve Miss Pardoe ve Bartlett tarafından yapılan gravürlerde görülür.³⁸⁰ İstanbul'daki İsveç sefiri Carl-Gustaf Löwenhielm'in suluboya "Kâğıthane" resminde de Sâdabad betimlenmiştir. Solda çeşme ve çayır, arada havuzlar, havuzun diğer kıyısında saray ve perdeleri çekili Çağlayan Kasrı ile sağda Çağlayan bendi üzerinde, yuvarlak planlı, mermer sütunlu, yıldızlı metalden, dekoratif kubbemsî örtülü üç kameriye yer alır. Sanatçı yapıları, kameriyelerin yan kısmındaki çayırılıktan bakış açısıyla resmetmiştir.

Res.176- Carl-Gustaf Löwenhielm, Kağıthane, kağıt üzerine suluboya, 38 x 48 cm, İstanbul İsveç Sarayı. (Oryantalistlerin İstanbulu, 269)

1880'lerde İstanbul'a gelen Salvatore Valeri, Löwenhielm'in resmine benzer bir resim yapmıştır. Valeri, sağda yuvarlak planlı iki kameriye

³⁷⁹ Litografi için bkz. Charles Pertusier, **Atlas des Promenades Pittoresques dans Constantinople et sur les Rives du Bosphore**, Paris 1817. Litografide, sağda, ikisi bend üzerinde ve biri havuzda olmak üzere, yuvarlak planlı, dört sütunla taşınan kubbe örtülü dekoratif üç kameriye, ortada önceden Kasrı Neşad'ın olduğu yerde kasrın mermer sofası üzerine inşa edilen Çağlayan Kasrı ile gerisinde, asıl saray ve solda havuza paralel, tek katlı, dört çıkmalı, eğimli çatı örtülü harem vardır. Neclâ Arslan, **a.g.e.**, 115.

³⁸⁰ Bartlett, Pardoe'nun yaptığı desenden yola çıkarak gravürünü oluşturmuştur. Birbirinin hemen hemen aynı olan iki gravürde de ön planda mermer havuz; solda havuza paralel harem, havuzun ortasında gövdesi burmalı ejder başlı fiskiye ve gerisinde küçük şelale ve yine yuvarlak planlı, dört sütunla taşınan kubbe örtülü dekoratif üç kameriye yer alır.

görülebcek biçimde, kameriyelerin olduğu kısımdan kuğuların yüzdüğü havuzları, ortada Çağlayan Kasrı'nı ve gerisinde su kenarındaki II. Mahmud dönemindeki Sa'dâbâd Sarayı'nı betimler. Sanatçının İstanbul'a gelip resmini yaptığı süreçte, Sultan Abdülaziz'in yeni ahşap sarayı vardır. Dolayısıyla Valeri, bu resmini İnankur ve Germaner'in de belirttiği gibi bir gravür ya da fotoğrafa bakarak yapmış olabilir.³⁸¹

Res.177- Salvatore Valeri, Sa'dâbâd Sarayı, tuval üzerine yağlıboya, 117 x 86 cm, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2559

Sultan II. Mahmud'un sarayı kısa süre sonra terk etmesi üzerine, yapı zamanın tahribatına bırakılmış ve yerine, 1862-1863'te Sultan Abdülaziz tarafından Agop ve Sarkis Balyan'a Avrupai tarzda, iki katlı yeni saray yaptırılmıştır. Sultan Abdülaziz'in inşa ettirdiği saray, buradaki çağlayandan dolayı Çağlayan Sarayı olarak da adlandırılmıştır. Çağlayan Sarayı, vadide yer alan diğer yapılarla beraber, Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışıyla birlikte hemen tamir ettirilmiştir. Bu tamirat işi, Bahriye Nezareti tarafından gerçekleştirilirken çalışmalar, Bahriye Nazırı Hasan

³⁸¹ Semra Germaner-Zeynep İnankur, **a.g.e.**, 269.

Paşa tarafından fotoğraflandırılıp, bir albüm olarak padişaha sunulmuştur.³⁸²

Abdullah Biraderler tarafından çekilmiş bir fotoğrafta, Çağlayan Kasrı'nın yanında Sultan Abdülaziz'in inşa ettirdiği saray görülür.

Foto.158- Çağlayan Kasrı ve Sa'dâbâd Sarayı. Abdullah Frères. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu.

Meşrutiyet'ten sonra, "Çağlayan Dar-ül Eytamı" adıyla kızlar yetimhanesi olarak kullanılan yapı, 1917'de üç ay gibi kısa bir süre Erkân-ı Harp Mektebi (Harp Akademisi) olarak hizmet vermiştir. 1920 yılında İstanbul'un işgali sırasında işgal kuvvetleri komutanlığı yapılması düşünülen ve buna uygun bulunmayan yapı, 1928'lere kadar kızlar yetimhanesi olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Boşaltılan binanın 1943'te restore edilmesi düşünülmüş ve yazışmalar devam ederken, aynı yıl yıktırılmıştır. Saray'ın yerine 1952 yılında İstihkâm Okulu inşa ettirilmiştir. 1990 yılında okulun buradan taşınmasıyla, bina boş kalmış ve tahrip olmuştur. 1998 yılında Kağıthane Belediyesi tarafından restore edilen bina,

³⁸² Hüseyin Irmak, **a.g.e.**, 8.

günümüzde Kağıthane Belediyesi Binası olarak kullanılır³⁸³ ve yapı önünde, eski Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı'nın temelleri ile önündeki Cedvel-i Sim ve çağlayanın kalıntıları seçilebilmektedir.

Foto.159- Çağlayan Dar-ül Eytamı olarak kullanıldığı dönem. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu.

Foto.160- Sol tarafta, Kağıthane Belediye Binası önünde, Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı ile Cedvel-i Sim'in olduğu yerin günümüzdeki görünümü, Mayıs 2005.

³⁸³ Hüseyin Irmak, **a.g.e.**, 8.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Sadâbâd Sarayı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sa'dâbâd Sarayı ve Çağlayan Kasrı

Sanatçısı: Süleyman (?-?)

Yapım Tarihi: 1266/1849

Tekniği: suluboya ile renklendirilmiş baskı

Ölçüleri: 28 x 44.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2776

Res.178

Dersaadet Mekteb-i İdadisi öğrencilerinden olan Süleyman tarafından yapılan renklendirilmiş suluboya baskı resim, Sultan Abdülmecid döneminde Mekteb-i Fünûn-u Harbiye'de tab ve tersim edilmiştir.³⁸⁴

Sağ alt köşeden başlayıp sola doğru diyagonal bir yerleştirmeye, birinci planda saray havuzunun yer aldığı resimde, sol taraf ağaçlık olup, sağ tarafta ise yine ağaçlar ve havuz boyunca yapılar sıralanır. Resim sağ alt köşesinde, dekoratif metal aksamı kameriyeler, ortada Çağlayan Kasrı ve sütunlu yapısı, dalgalı saçağı açıkça belli olan kasrın gerisinde ise Sa'dâbâd Sarayı yer alır. Renklendirilmiş baskı resim, Salvatore Valeri'nin Dolmabahçe Sarayı Koleksiyonu'ndaki yağlıboya "Sadâbâd Sarayı" tablosuyla hemen hemen aynı görünümü sunar.

³⁸⁴ Sema Öner, "Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu Işığında Saray, Köşk ve Kasırlar", **Türkiyemiz**, Yıl:25, S.74, Ocak 1995, 30.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kağıthane Çağlayan Kasrı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kağıthane, Çağlayan Kasrı

Sanatçısı: İ. Hüsnü (?-?)

Yapım Tarihi: 18.7

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 70 x 57 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/1390

Res.179

Sağ alt köşede “İ. Hüsnü” imzalı resimde, Kağıthane’deki günümüze ulaşmayan Çağlayan Sarayı önündeki havuzdan bakışla Çağlayan Kasrı, Cedvel-i Sim,³⁸⁵ havuzlar, çağlayan, kaskad üzerinde kameriyeler ve kasrın karşısındaki çeşme görülür. Ön plandaki havuz, geriye doğru, perspektif

³⁸⁵ İlk Sa’dâbâd Sarayı ile birlikte yaptırılan Sedvel-i Sîm, dere yatağı boyunca beyaz kesme taşlarla oluşturulmuştur. Kanaldan gelen su, diğerlerinden daha ağır ve dayanıklı olan ve Çağlayan-ı Evvel olarak adlandırılan birinci kaskada ve birince havuza ulaşır ve oradan Çağlayan-ı Sani denilen ikinci kaskada ve ikinci havuza akar. Dekoratif kameriyeler, Çağlayan-ı Evvel’in üzerinde yer alır. Sarayın ve kasrın önüne denk gelen havuzda, biri birbirine dolanmış yılan gövdeli, ejderha başlı olan fiskiyeler vardır. Günümüze ulaşmayan bu kaskad, çağlayan ve havuzları son olarak Sadrazam Fuad Paşa tamir ettirmiştir. 1940’lardan itibaren başlayan tahrip ve 1955 yılında, yağmurlarla oluşan su baskınında, suyun önüne açmak için çağlayanlar dinamitle patlatılarak parçalanmıştır. Hüseyin İrmak, **a.g.e.**, 14-17.

kurallarına uygun olarak resmedilmiştir. Solda, havuz boyunca mermer korkuluklar ile sütunlu gövdesi ve gösterişli üst örtüsüyle Çağlayan Kasrı; sağda ağaçlar, çeşme ve duvar; ortada ise Çağlayan-ı Evvel'in üzerinde yer alan dekoratif üç kameriye sıralanır. İki yandaki ağaçlar, kıvrımlı dere yatağı ve arka plandaki bulutlu gökyüzü ile kompozisyon sonlanır.

Resimdeki yapı, Sultan II. Mahmud'un yeniden inşa ettirdiği saray sırasında burada var olan Kasr-ı Neşat/Kasr-ı Cenân'ın yerine yaptırdığı Çadır Kasrı'dır. Çadır Kasrı, 1940 yılına kadar gelebilmiş ancak, bu tarihte üzerine devrilen büyük bir çınar tarafından yıkılmıştır.³⁸⁶ Yağlıboya resim, günümüze ulaşamayan yapılar için, görsel belge değeri taşır.

Foto.161- Çeşme ve çağlayandan günümüze kalanlar. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu.

³⁸⁶ Hüseyin Irmak, **a.g.e.**, 10.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara:Çağlayan Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapım Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 92 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 23/436

Res.180

Sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resimde, ortada havuz kenarında, ağaçlar arasında dörtgen bir podyum üzerine oturan, sütunları arasında rulo perdeleri ve üstünde kurşun kaplı dalgalı saçağa sahip üst örtüsüyle günümüze ulaşmayan Çağlayan Kasrı ve su kıyısı boyunca kasrın gerisinde, Sultan Abdülaziz döneminden kalan Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı'nın bir kısmı resmedilmiştir. Kasrın, mermer sütunlarının oturduğu alanı çevreleyen panolarda süsleme olarak çelenkler, aylama askılar ve dört eyvanlı planın ortasında da fiskiye seçilir. Kasrın sütunları arasından ve soldaki ağacın dalları arasından da, sarayın alt katındaki dikdörtgen açıklıklı pencerelerinde dekoratif parmaklıklar olduğu görülür. İki katlı sarayın alt katı, dikdörtgen pencerelerle aydınlanırken üst katında, dikdörtgen pencereler yanında, kasrın arka kısmına denk düşen çıkmalı

alandaki yuvarlak kemerli pencere açıklıkları da vardır. Yapının üzeri resimden anlaşıldığı gibi, kiremit kaplı çatı ile örtülüdür.

Özel Koleksiyon'da yer alan "Selâhattin" imzalı yağlıboya tablo, MSGSÜ İRHM'deki sanatçısı bilinmeyen "Çağlayan Köşkü" resmiyle hemen hemen aynıdır. Aradaki farklılık, yine fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan bu tabloda, küçük boyutlarda erkek figürlere yer verilmesi ve ağaç yapraklarının dokularındır. Selâhattin, fotoğraftaki figürleri de resme aktarırken, MSGSÜ İRHM ve Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki resimlerde figürlere yer verilmemiştir.

Res.181- Selâhattin, Kağıthane'de Çadır Köşkü, tuval üzerine yağlıboya, 120 x 90 cm, Özel Koleksiyon. (Çağdaş Türk Sanatı, 89)

Foto.162- Kartpostal. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çağlayan Kasrı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı

Sanatçısı: Mehmet Kangır³⁸⁷

Yapım Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: rantuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 72,5 x 92,5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 708

Res.182

Mehmet Kangır'ın yağlıboya resmi, MSGSÜ İRHM'deki sanatçısı bilinmeyen resim ile özel koleksiyonda yer alan Selahattin imzalı resmin bir benzeridir. Resimde, aynı bakış açısıyla ve aynı yapılar resmedilmiştir. Yine fotoğraftan çalışılmış olduğu anlaşılan resimde, Çağlayan Kasrı ve Sultan Abdülaziz döneminde inşa edilen Çağlayan Sarayı görülür.

³⁸⁷ Mehmet Kangır adıyla geçen kişi Darüşşafaka'nın 1311/1895 yılı mezunlarından Kangırlı Mehmed Efendi olmalıdır. Mezun olduktan sonra Galata Ticaret-i Dahiliye muayene memuru olarak görev almıştır. Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler, **a.g.e.**, 116.

MSGSÜ İRHM'deki sanatçısı bilinmeyen resim ile Mehmet Kangır ve Selahattin imzalı resimlerde görülen yapılardan günümüze kalanlar, Cedvel-i Sim'e çıkma yapan Çağlayan Kasrı'nın sofasından bir bölüm ile sarayın aynı yöndeki temel kalıntılarıdır. Arka kısımda, 1952'de İstihkâm Okulu olarak inşa edilen ve 1998'de restore edilerek Kağıthane Belediye Binası olarak kullanılan bina yer alır.

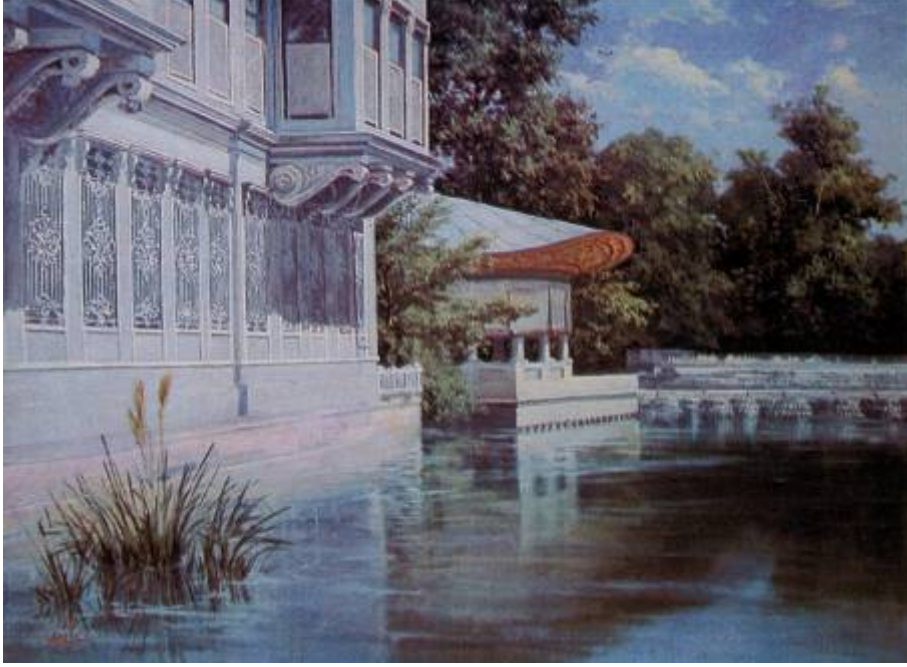

Foto.163- Çağlayan Kasrı ve Saray ve havuzdan günümüze ulaşanlar. (Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, 11)

Üsküdarlı Cevat'ın yaptığı ve bazı kaynaklarda İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde yer aldığı gösterilen, fakat müze koleksiyonunda bulunmayan 100 x 76 cm ölçülerinde tuval üzerine yağlıboya, "Yıldız Sarayı'ndan"³⁸⁸ adlı tabloda da, iki katlı Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı'nın bir bölümü ile Çağlayan Kasrı ve çağlayan betimlenmiştir. Diyagonal bir düzenle diğer örneklerden farklı olarak, resmin solunda ön planda alt kat pencereleri, pencere şebekeleri ve dekoratif ikinci kat konsolları ile bu katın şebekesiz pencerelerinin ayrıntılı olarak görüldüğü Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı'ndan bir bölüm ve merkezde de, havuza oturan mermer kaidesi,

³⁸⁸ **Sanat Dünyamız 88 Başlangıcından Bugüne Türk Resmi İçin Bir Müze Denemesi**, İstanbul 2003, 42; Günsel Renda-Turan Erol, **Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi**, İstanbul 1981, 149.

sütunları, yarıya kadar çekilmiş rulo perdeleri ve alt kısmı altın yaldızlı olduğu anlaşılan geniş dalgalı saçağından bir bölümle Çağlayan Kasrı yer alır. Sağ kısımda, havuz ve geriye doğru şelaleleri seçilir. Fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan tablo, diğerleri gibi ayrıntılı bir çalışmanın ürünüdür.

Res.183- Üsküdarlı Cevat, Yıldız Sarayı'ndan, tuval üzerine yağlıboya, 100 x 76 cm.(Sanat Dünyamız, S.88, 42)

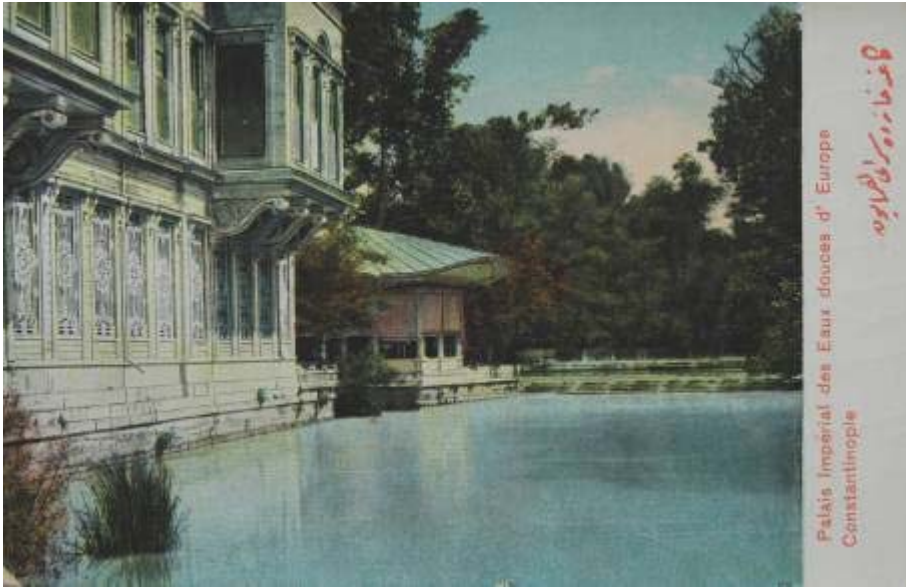

Foto.164- Kartpostal. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu.

Foto.165- IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90489/6

Foto.166- Üsküdarlı Cevat'ın, "Yıldız Sarayı'ndan" adlı resminde görülen yerin günümüzdeki hali. (Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, 9)

4.3.3. TEKFUR SARAYI

Tez kapsamında incelenen resimler arasında, Nazmi Dayan'ın Tekfur Sarayı'nı resmetmiş olduğu görülür.

Edirnekapı ile Eğrikapı arasında, İstanbul kara surları, Theodosios Suru arasına inşa edilmiş bir Bizans yapısı olan Tekfur Sarayı'nın ne zaman kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, 10. yüzyılda Konstantinos VIII. Porpyrogennetos tarafından yaptırıldığı düşünülüp Porpyrogennetos Sarayı olarak da adlandırılmıştır. Yapının Geç 13. yüzyıl ya da Erken 14. yüzyılda, büyük olasılıkla yakınındaki Blakhernai Sarayı kompleksinin bir parçası olarak yaptırıldığı anlaşılmıştır.³⁸⁹ Üç katlı olan yapının kemerlerle açılan avlusu ile en üst katta, kuzey ve güneyde yedişer, doğu ve batıda ikişer penceresi vardır.

1719'da Sadrazam Damad İbrahim Paşa'nın kararıyla sarayın avlusunda, III. Ahmed Çeşmesi'nin cephelerinde de kullanılmış olan çinilerin üretildiği bir çini atölyesi kurulmuş ve İznikli ustalar tarafından işletilen atölye kısa süre sonra kapanmıştır. Saray avlusunda cam fabrikası da kurulmuştur. 1864'te çıkan yangınla sarayın büyük bölümü, zarar görmüştür. Cam fabrikasının yerinin değiştirilmesinin ardından 1955 yılında, Ayasofya Müzesi yönetiminde avludaki fabrikanın molozları temizlenmiştir.³⁹⁰ Yapıda, 2006 yılında kapsamlı bir restorasyon çalışması başlatılmıştır.

³⁸⁹ John Freely-Ahmet S. Çakmak, **a.g.e.**, 208.

³⁹⁰ Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 244-246.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Tekfur Sarayı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Tekfur Sarayı

Sanatçısı: Nazmi Dayan (1893-?)

Yapıtın Tarihi: 1946

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 77.5 x 89 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4179

Res.184

Foto.167- Tekfur Sarayı, 15 Nisan 2006

Foto.168- Tekfur Sarayı, 15 Nisan 2006

Sağ alt köşede “Nazmi Dayan 946” yazılı olan ve doğrudan mimariyi esas alan yağlıboya resimde, Tekfur Sarayı resmedilmiştir. Yıkık duvarlarıyla harabe halindeki anıtsal yapının ön kısmında, ağaçlı bahçe ve evler yer alır. Günümüzde bu alan evler görülmez, burası parka dönüştürülmüştür.

Taş-tuğla dizisiyle örülmüş olan Tekfur Sarayı'nın arka cephesindeki küçük cumba ve köşe payelerinin üstünde, üst katı çevreleyen galeri ve diğer duvar kalıntıları gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Resim, 1946 yılında yapı kalıntıları ve çevresini belgelemektedir.

4.3.4. TOPKAPI SARAYI

Türk sanatçılar tarafından resmedilen yapılar içinde, İstanbul'un ve Osmanlı İmparatorluğu'nun simgesi olan Topkapı Sarayı önemli bir yere sahiptir. Türk sanatçılar gibi batılı sanatçılar da Topkapı Sarayı'na büyük ilgi göstermişlerdir. L'Espinasse, Choiseul-Gouffier, Antoine Ignace Melling, William Henry Barttlet, John Frederick Lewis, Thomas Allom, Eugène Flandin, Michel François Préault, Jouannin, Gaspere Fossati, Guiseppe Fossati gibi batılı sanatçılar, Topkapı Sarayı'nın çeşitli yapılarını ve avlularını gösteren resimler ve gravürler yapmıştır. Saray kompleksi, başta, Feyhaman Duran, Güzin Duran, Hikmet Onat, Şevket Dağ, Abdullah Çizgen, Ali Avni Çelebi, Şefik Bursalı olmak üzere, Fevzi, İbrahim Ali Sabit Efendi Kulları, Kulları Mülazım-ı evvel Ali, Kulları Nusret, Mimar Zühtü, Gedikpaşalı Cemal, Hamdi Kenan, Nazmi Dayan ve adı tespit edilemeyen sanatçılar tarafından da resmedilmiştir.

İmparatorluğun yönetim merkezi olan ve Fatih Sultan Mehmet döneminden başlayarak surlarla çevrili alanlarda, dört büyük avlu içinde ve etrafında çok sayıda yapı inşa ettirilmiştir. Bu yapıların büyük bölümü, gerek batılı sanatçıların gravürleri ve resimleri, gerekse Türk sanatçıların resimleriyle tanınabilmektedir. Saray kompleksi içinde günümüze ulaşmayan bazı köşkların ve diğer yapıların da varlığı, yine bu gravür ve resimler sayesinde ortaya çıkmaktadır.

Topkapı Sarayı'nın III. Avlusu ve IV. Avlusu, bu bölümlere girilmenin yasak olması nedeniyle, batılı sanatçılar tarafından resmedilememiştir. Batılı sanatçılar daha çok, İstanbul panoramalarında, tarihi yarımada'nın genel hatlarına uygun olarak sarayın yapılarını uzaktan genel görünümüleriyle ve sahil kısmında, denizden rahatlıkla görülebilen yerlerini resmetmiştir. Türk sanatçılar ise, genelde Cumhuriyet'in ilanı sonrasında, sarayın müze haline getirilmesinin ardından burayı resimlerine aktarmışlardır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kompozisyon (Topkapı Sarayı)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Top Kapısı/Toplu Kapı ve Mermer Köşk

Sanatçısı: Fevzi (?-?)

Yapım Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 48 x 58 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/472

Res.185

Res.186- Gravür. Jouannin et Jules Van Gaver, Topkapı Sarayı Mermer Köşk, Turquie, Paris 1840. (Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, 92)

Sol alt köşede eski yazıyla “Fevzi” imzalı suluboya resimde, denizden bakış açısıyla Sarayburnu’nda, Topkapı Sarayı’nın günümüze ulaşmamış bölümlerinden olan deniz kenarındaki bazı yapıları resmedilmiştir.

Ön planda deniz ve kayıkların olduğu kompozisyonda, orta planda, sağda Mermer Köşk, ortada anıtsal iki kuleli Top Kapısı/Toplu Kapı ve sola doğru eğimli çatı örtülü diğer yapılar sıralanır. Topkapı Sarayı’na adına veren Top Kapısı, resimde görüldüğüne göre, iki yanında kurşun kaplı külâh örtülü birer çokgen kule, kuleler arasında dörtgen açıklıklı ikişer sıra pencereyi iki kata ve altta kapı açıklığına sahiptir. Kapının sol tarafında üst katta çıkmalı bölüm, kulenin solunda da yine daha büyük çıkmalı bir bölüm görülür.

Suluboya resim, görünüm itibariyle Jouannin et Jules Van Gaver’nin, 1840’da Paris’te yayınlanan “Turquie” adlı kitabında yer alan bir gravüre³⁹¹ çok benzemektedir. Sanatçı, bu gravürü renklendirmiş olmalıdır.

Resimde sağda, sur önündeki dört yöne eğimli kırmızı renkli çatısı olan Mermer Köşk ise iki katlı olup, alt katı yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanan sütunlarla üç yönde revakla çevrilidir. Üst katta ise kapalıdır ve dörtgen açıklıklar biçiminde pencere görünüşleri vardır. Aslında üst katta, alt kat gibi sütunludur ve bu alanlar dolama perdelerle kapatılmıştır.³⁹² Resimde görülen dörtgen açıklıklar dolama perdelerin toplanmış halidir.

Mermer Köşk ve Top Kapısı, 1816’da³⁹³ ya da 1862’deki büyük yangın sırasında³⁹⁴ ortadan kalkmıştır.

Resmin altındaki arma içerisinde, “Topkapı Sarayı Hümayunun hey’eti âtikası Mehmed Fuad bendeleri tersim eylemiştir. Sene 1293” yazılıdır. “Mehmed Fuad bendeleri tarafından tersim eylemiştir” ibaresi resmin Mehmed Fuad tarafından yapıldığını düşündürmekte, ancak resmin solundaki Fevzi imzasıyla çelişki uyandırmaktadır.

³⁹¹ Jouannin Sultan II. Mahmud döneminin sonlarına doğru İstanbul’a gelmiştir. Necla Arslan, Jouannin’in köşkü görmüş olma olasılığının çok az olduğunu ve bu gravürü Hilair’in yaptığı gravürden kopya çalışmış olabileceğini ve ikisi arasında farklılıklar olduğu belirtir. Neclâ Arslan, **a.g.e.**, 92.

³⁹² Sedat H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, İstanbul 1969, 96.

³⁹³ Sedat H. Eldem, **a.g.e.**, 94.

³⁹⁴ Neclâ Arslan, **a.g.e.**, 92.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yalı Köşkü Önünde Türk Donanmasının Geçit Merasimi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Tarihi Yarımada'da Topkapı Sarayı

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 70 x 132 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 1748

Res.187

Sol alt köşede "İ. Çallı" yazılı olan yağlıboya resimde, Galata'dan bakışla, tarihi yarımada Topkapı Sarayı, sarayın sahildeki çoğu günümüze ulaşmayan yapıları ve Haliç'ten çıkmış, Marmara'ya açılan Osmanlı donanması resmedilmiştir. Sanatçı, tarihi bir olayı canlandırmıştır ve fon olarak Topkapı Sarayı manzarasını kullanmıştır.

Ön planda donanmanın olduğu resimde, geri planda sağdan sola doğru, üstte dört minaresiyle birlikte Ayasofya, yanında Aya İrini, saray bahçesi, Adalet Kulesi ve saraydaki diğer yapılar sıralanır. Yeşillik alan halindeki büyük bahçenin sahil kısmında ise, sıralanan yapılar içinde, yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanan kalın ayaklar üzerindeki Sepetçiler Köşkü ve kurşun kaplı kubbe ve geniş saçaklı çatısıyla günümüze ulaşmayan Yalı/Sinan Paşa Köşkü dikkati çeker.

Res.188- Resim 187'den ayrıntı

Foto.169- Topkapı Sarayı, 4 Nisan 2006

Foto.170- Sepetçiler Köşkü, Mayıs 2006

İbrahim Çallı'nın yağlıboya resminin bir benzeri daha vardır. Özel Koleksiyonda yer alan resmi, diğerinden farklı olarak dekoratif kartuş formu içindedir.

Res.189- İbrahim Çallı, Donanmayı Hümayun Sarayburnu'nda, tuval üzerine yağlıboya, 52 x 72 cm, Özel Koleksiyon. (İbrahim Çallı, 84)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çinili Köşk

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Çinili Köşk

Sanatçısı: Gedikpaşalı Cemal (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1305/1889

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 75 x 100 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 14/427

Res.190

Foto.171- Çinili Köşk, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90819/17, Abdullah Frères

Foto.172- Çinili Köşk, Nisan 2006

Türk ressamlar tarafından resmedilen yapılar arasında, Topkapı Sarayı'nda Sur-u Sultani içinde yapılan ilk binalardan biri olan³⁹⁵ ve günümüzde çini ve seramiklerin sergilendiği bir müze olarak kullanılan Çinili Köşk de yer alır. Sol alt köşede, “Mekteb-i Harbiye-i Şahanesinde üçüncü sene şakirdlerinden Gedikpaşalı Cemal Efendi Kulları 1305” yazılı³⁹⁶ olan yağlıboya resimde, Topkapı Sarayı bütünlüğünde Fatih Sultan Mehmed tarafından, 1472’de sarayın birinci avlusundan Haliç girişine doğru inen yamaca inşa ettirilen³⁹⁷ Çinili Köşk resmedilmiştir. Türk Primitifleri tarzındaki resimde, ortada anıtsal olarak yer alan yapının sağında ağaçlık; sol kısmında da geriye doğru yapılar sıralanır. İki katlı olan Çinili Köşk’ün içinde ve ön cephesinde çini kaplamalar yer alır. 1737’deki bir yangınla harap olan yapının cephesi, yangın sonrasındaki onarımla değişmiştir.

Ön cephesinde iki kat revaklı olan yapı, 19. yüzyılda da bakımsız kalmış ve yüzyıl sonunda müzeye dönüştürülmüştür. Üst kata dışarıdan giriş sağlayan iki yönlü merdiven yapılmıştır. Yağlıboya resimde de tam cepheden resmedilen köşkün, girişini oluşturan büyük eyvana denk gelen

³⁹⁵ Sedad H. Eldem, **a.g.e.**, 61.

³⁹⁶ Adnan Çoker, “Fotoğraftan Resim ve Darüşşafakalı Ressamlar”, **Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi**, S.2/9, Ocak, 1983, 6.

³⁹⁷ Semavi Eyice, “Çinili Köşk”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul 1994, 517.

kısımın birinci katında, bu iki yönlü merdiven görülür. Bu merdivenler 1942'de başlayan tamiratlarla kaldırılmış ve günümüzdeki haline kavuşturulmuştur. Girişe denk gelen büyük eyvanın gerisinde, orta sofanın çokgen kasnağa oturan kurşun kaplı kubbe örtüsü yükselir. Kasnak etrafında az da olsa eğimli olarak kiremit çatı seçilir. Sonraki onarımlarda bu örtü sistemi de değiştirilmiştir. Üzeri kurşun kaplı düz taraça haline getirilmiştir. Pencere açıklıkları olan dörtgen kaide üzerinde çokgen kasnağa oturan kubbenin etrafında sivri külahlı bacalar yer alır.³⁹⁸ Ayrıca resimde cephenin üst kısmında, her birinde sekiz kollu yıldızlar biçiminde oymalar görülen korkuluk levhaları da sökülmüştür. Dolayısıyla Cemal'in resmi, Çinili Köşk'ün 19. yüzyıl sonundaki görünümünü sunan görsel belge değerine sahiptir.

Sanatçı, yapının tüm süsleme ayrıntılarını gerçeğe uygun olarak tuvale aktarmıştır. 1891 yılında, köşkün karşısına Arkeoloji Müzesi yapılmıştır. Bu durum yapının, Cemal'in resmindeki gibi tam cepheden görülmesini engeller.

Foto.173- Çinili Köşk, 23 Nisan 2006

³⁹⁸ Semavi Eyice, **a.g.m.**, 519.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çinili Köşk

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Çinili Köşk

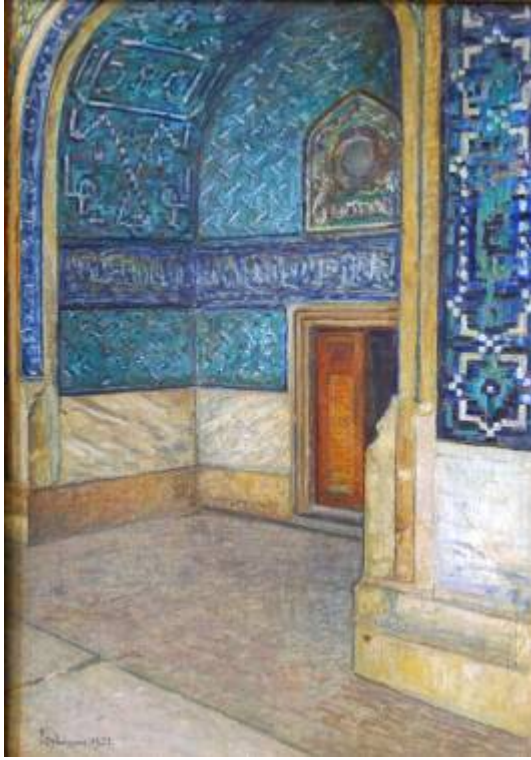
Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1952

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 47 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/633

Res.191

Foto.174- Çinili Köşk eyvanlı giriş,
23 Nisan 2006

Topkapı Sarayı ile ilgili çok sayıda resim yapan Feyhaman Duran, sarayın Sur-u Sultanisi içinde yer alan Çinili Köşk'ün çinilerle kaplı eyvanlı giriş bölümünü de resmetmiştir. Doğrudan mimariyi konu alan ve Çinili Köşk'ten bir bölüm sunan resimde, sanatçı hem mimariyi hem de mimariye bağlı süslemeler olan çinileri gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kompozisyon (Topkapı Sarayı I. Avlu)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı'nda Bâb-ı Hümâyûn ile Bâbü's Selam arasındaki I. Avlu

Sanatçısı: Darüşşafaka sekizinci sene şakirdlerinden İbrahim Ali Sabit Efendi Kulları (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 81 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/725

Res.192

Res.193- Gaspare Fossati, Ayasofya'nın kuzeydoğu minaresinden Topkapı Sarayı. (Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya, 552)

İmzasız olan tablonun arkasında, “Darüşşafaka sekizinci sene şakirdlerinden İbrahim Ali Sabit Efendi kullarından tersim edilmiştir.”³⁹⁹ biçiminde eski yazı ile yazılmış bir etiket vardır. Bilindiği gibi, Darüşşafaka’daki resim dersleri kapsamında öğrencilere fotoğraflardan, kartpostallardan ve diğer resimlerden çalışmalar yaptırılıyordu. Darüşşafaka sekizinci sınıf öğrencilerinden İbrahim Ali Sabit Efendi de Gaspare Fossati’nin, Ayasofya onarımları sırasında hazırladığı bir resmi yağlıboya ile tuvale aktarmıştır.

Yağlıboya tabloda ön planda sağda, Bâb-1 Hümayun ve sola doğru Soğukçeşme Sokağı’ndaki üçer katlı ahşap yapılar sıralanır. Bu sıralamanın arkasında sarayın suru ve I. Avlu’da solda istiflenmiş keresteler ve gerisinde Aya İrini görülür. Sağ tarafta günümüzde var olmayan iki katlı üst kat düzenlemesiyle Bâb-1 Hümayun gerisinde ise, dikdörtgen planlı, kiremit kaplı eğimli çatı örtülü yapılar sıralanır. Geriye doğru ortada, iki kulesiyle Bâbü’s Selam belirir. Bâbü’s Selam’ın arkasında yeşillik, sağında mutfakların bacaları ve solunda ise Adalet Kulesi seçilir. Ön plandan geriye doğru üçgen oluşturan bu alanın etrafında, Marmara denizi ve şehrin Anadolu ve Rumeli topraklarındaki yerleşimleri de gözler önüne serilir. Resimde, Bâb-1 Hümayun ile Bâbü’s Selam arasında toprak yollar vardır ve bu bölge ağaçsızdır. Günümüzde bu alanda oldukça yoğun ağaçlı olduğundan aynı şekilde yapılar açık seçik görülememektedir. I. Avlu’da ağaç pek yokken, geri plandaki II. Avlu’da ağaçların çok fazla olduğu dikkati çeker.

---

³⁹⁹ Topkapı Sarayı Müzesi Resim Envanter Defteri, 725/13/2996, 44.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı Giriş Kapısı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn ve Sultanahmet Camisi

Sanatçısı: Nazmi Dayan (1893-?)

Yapıtın Tarihi: 1946

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 66 x 57 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı

Res.194

Foto.175- Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn ve Sultanahmet Camisi, 23 Ocak 2007

Nazmi Dayan'ın yağlıboya resminde, Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn'un saray avlusundan görünümü verilmiştir. İki yanda yeşil mermer kum saati biçimli sütunceler, basık kemerli giriş, girişin kilit noktasında madalyon içerisinde tuğra ayrıntılı olarak resme aktarılmıştır. İki renkli basık kemer gerisinde, açık kapı kanatları ve diğer kemerler sıralanır. Saray avlusuna giriş sağlayan, meydana bakan basık kemerli girişin gerisinde ise ışıklı olarak Sultanahmet Camisi fonda belirir. Sanatçının doğrudan mimariyi konu alan resmi, gerçeğe uygun bir görünüm sunar.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı Orta Avlu (iç bahçe)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı'nda Bâbü's Selam

Sanatçısı: Ali Avni Çelebi (1904-1993)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 46 x 61 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 377

Res.195

Foto.176- Topkapı Sarayı'nda Bâbü's Selam ve orta avlu, Mart 2006

Ali Avni Çelebi'nin yağlıboya resmi, Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusu içinden Bâbü's Selam'ın kurşun kaplı, sekiz köşeli külah örtülü kulesine bakış sunar. Soldaki dilimli kemerli yer, Bâbü's Selam'a eklenen revak ve ikinci avlunun revak sırasıdır. Ön planda sağda yer alan gövdesi oyuk çınar ağacı ve çınarın arkasındaki çeşme ile günümüzde de aynı görünümü sergiler.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı'nda Bâbü's Selam

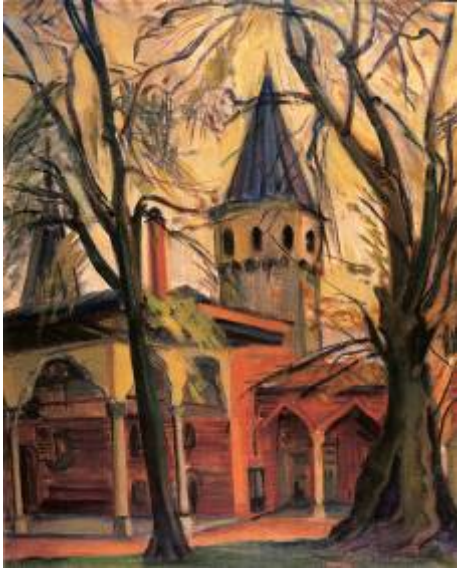
Sanatçısı: Ali Avni Çelebi (1904-1993)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 97 x 78.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0241-AAC

Res.196

Foto.177- Bâbü's Selam ve orta avlu, Mart 2006

Ali Avni Çelebi'nin Sakıp Sabancı Müzesi'ndeki yağlıboya resmi, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki resmiyle aynı yeri gösterir ve ondan farklı olarak Bâbü's Selam'ın iki kulesini de görmek mümkündür. Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusu içinden Bâbü's Selam'ın kurşun kaplı, sekiz köşeli külah örtülü kuleleri ve Bâbü's Selam'a eklenen dilimli kemerli revak ile ön planda sağda yer alan gövdesi oyuk çınar ağacı ve çınarın arkasındaki revaklı bölüm, genel görünüm itibariyle gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı Avlusu

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı II. Avlusu

Sanatçısı: Şefik Bursalı (1903-1990)

Yapıtın Tarihi: 1951

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 34.5 x 48 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 4449

Res.197

Foto.178- Bâbü's Selam'ın dilimli kemerli revakından II. Avlu ve mutfaklar, Mart 2006

Şefik Bursalı'nın 1951 tarihli rengin öne çıktığı yağlıboya resmi, Topkapı Sarayı'nda, Bâbü's Selam'dan II. Avlu'ya bakış sunar. Dîvân-ı Hümayûn'un yer aldığı ve Adalet Meydanı veya Divân Meydanı da denilen⁴⁰⁰ avludan, Bâbü's Selam'ın dilimli kemerli revakından mutfaklar bölümü görülür.

Sanatçının resmini yaptığı yer günümüzde, müze olan sarayın bilet kontrolünün, turnikeli girişin ve sarayın bölümlerini gösteren maketlerin olduğu yerdir.

---

⁴⁰⁰ Zarif Orgun, "İkinci Avlu", **Sanat**, S.7, Nisan 1982, 17.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı Valide Sultan Dairesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Harem'de Valide Sultan Taşlığı/Avlusu

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapım Tarihi: 1945

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 47 x 56 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Resim Koleksiyonu 14213

Res.198

Foto.179- Topkapı Sarayı Harem'den Valide Sultan Taşlığı/Avlusu, Mayıs 2006

Sol alt köşede "Feyhaman 1945" olarak imza ve tarih olan yağlıboya resimde Feyhaman Duran, Topkapı Sarayı'nın Valide Sultan Taşlığı/Avlusu'ndan bir görünüm sunar.

Saray Ustaları Koğuşu'nun yer aldığı revaktan bakış sunan resimde, ön planda revakın baklava başlıklı mermer sütununun yer alır. Kompozisyonda, taş döşemeli avluda solda çok az bölümü görülen geniş saçaklı yer, 18. yüzyılda yapılan Valide Hamamı ve Külhanı ile 16. yüzyıl

yapısı olan Hünkâr Hamamı ve Külhanı'nın olduğu bölümün taşığa açılan giriş cephesidir. Tam karşıda, cepheden görülen yer ise 17. yüzyıl yapısı olan Ocaklı Sofa'nın girişidir. Üstte sivri kemerli üç pencere açıklığı olan yapının çini kaplamaları olan alt katında, iki yanda dikdörtgen açıklıklı demir parmaklıklı birer pencere ve ortada Ocaklı Sofa'ya açılan 16. yüzyıl eseri olan basık kemerli Saltanat Kapısı yer alır. Saltanat Kapısı'nın sağındaki pencere önündeki iki yönlü merdivenli alan binek taşıdır. Sağdaki üç katlı bölüm ise 15 yüzyıl yapısı olan Hasekiler Dairesi'nin taşığa açılan cephesidir.⁴⁰¹

Feyhaman Duran, gözleme dayalı, ışığın ve rengin öne çıktığı resminde, yapıları gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır.

---

⁴⁰¹ Yapıların tespiti, Mualla Anhegger-Eyüboğlu'nun "Topkapı Saray'ında Padişah Evi (Harem)" kitabının ekleri olan planlardan yapılmıştır. Bkz. Mualla Anhegger-Eyüboğlu, **Topkapı Saray'ında Padişah Evi (Harem)**, İstanbul 1986, plan 4.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı Kızlarağası Dairesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Harem'de Veliahd Dairesi/Çifte Kasırlar

Sanatçısı: Şevket Dağ (1876-1944)

Yapıtın Tarihi: 1333/1917

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 91 x 64.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3147

Res.199

Foto.180- Topkapı Sarayı, Harem'de Veliahd Dairesi/Çifte Kasırlar, Mayıs 2006

Sağ alt köşede, Şevket Dağ'ın imzası ve Osmanlıca "1333" olan yağlıboya resimde, Topkapı Sarayı'nda Harem bölümünden Veliahd Dairesi/Çifte Kasırlar'dan bir bölüm görülür. Solda kesilmiş olarak görülen köşkün mimarisi ve süslemeleri gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Cephesi çini kaplamalı olan yapının iki kat sıralı dikdörtgen açıklıklı pencereleri ve üstte köşeye gelen bölümü yuvarlatılmış geniş saçağı vardır.

Resimde, ön planda taş döşemeli avlu ve sağ tarafta, mermer korkuluk gerisinde Boğaz manzarası yer alır.

Ön planda mermer korkulukla sınırlanan alana kadar olan bölüm, kubbe örtülü Kubbeli Kasır'dır. Mermer korkuluk sonrasında, ek olarak devam eden çıkmalı bölüm ise IV. Mehmed Kasrı'dır. Kubbesiz olan IV. Mehmed Kasrı ile Kubbeli Kasır, 18. yüzyılda geniş saçaklı, kurşun kaplı bir çatı altına alınmıştır.⁴⁰² Taşıktaki kubbeli kasrın devamı gibi görünen IV. Mehmed Kasrı, Kubbeli Kasra 17. yüzyılın ikinci yarısında eklenmiştir ve alt kısımda havuz içine oturan taşıyıcı ayaklar üzerinde yer alır. Kubbeli Kasır ile IV. Mehmed Kasrı, 18. yüzyıl sonra iç hacimleri birleştirilerek ortak kullanıma sokulmuştur.⁴⁰³

Foto.181- Topkapı Sarayı Avlusu, 1880-1893, Abdullah Frères, Abdülhamid II Koleksiyonu. Library of Congress. (www.loc.gov)

Günümüzde yapının üst kat pencere açıklıklarıyla saçığının değişmiş olduğu görülür. Resimdeki kenarları yuvarlatılmış olan saçak yerine, keskin köşeli saçak vardır. Yine, alt ve üstte görülen dikdörtgen

⁴⁰² Mualla Anhegger-Eyüboğlu, **a.g.e.**, 66.

⁴⁰³ Mualla Anhegger-Eyüboğlu, **a.g.e.**, 75.

açıklıklı pencereler yerine, üstteki pencereler sivri kemerli pencerelere dönüştürülmüştür. 1961-1971'de yapılan onarımda⁴⁰⁴ yapının pencere açıklıkları ve saçağı değiştirilmiştir.

Foto.182- Veliahd Dairesi/Çifte Kasırlar'ın Gözdeler Taşlığı'ndan onarım öncesi görünümü. (Topkapı Saray'ında Padişah Evi (Harem), 64)

Bu onarımlar sırasında ayrıca, Kubbeli Kasır'da, avluya bakan cephede, yağlıboya resimde de üst kat çini kaplamalı olarak görülen yerde, burada daha önceden var olduğu bilinen pencereler açığa çıkarılmıştır. Ortaya çıkarılan bu üç pencereden soldaki kapı, ortadaki ocak, sağdaki ise iç kısımda dolap olarak kullanılmıştır.⁴⁰⁵

Sanatçının resmi, yapının eski görünümünü açısından görsel belge değerine sahiptir.

⁴⁰⁴ Mualla Anhegger-Eyüboğlu, **a.g.e.**, 63-69.

⁴⁰⁵ Mualla Anhegger-Eyüboğlu, **a.g.e.**, 64.

Foto.183- Onarımlar sırasında ekler söküldükten sonra üst katta ortaya çıkan üç pencere. (Topkapı Saray'ında Padişah Evi (Harem), 64)

Foto.184- Onarımlar sırasında üst kattaki dikdörtgen pencere açıklıklarının üst kısmı söküldükten sonra ortaya çıkan kemerler. (Topkapı Saray'ında Padişah Evi (Harem), 65)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çifte Kasırlar

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Harem'de Veliahd Dairesi/Çifte Kasırlar

Sanatçısı: Abdullah Çizgen (1909-1987)

Yapıtın Tarihi: c.1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 80 x 94 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Resim Koleksiyonu
8532

Res.200

Sağ alt köşede "A.Çizgen" imzalı olan yağlıboya resim, Topkapı Sarayı Harem'deki Veliahd Dairesi/Çifte Kasırlar'ı gösterir.

Şevket Dağ'ın Veliahd Dairesi/Çifte Kasırlar'ı resmettiği yağlıboya resmine benzer görüntüler, Abdullah Çizgen'in fırçasından da tuvale aktarılmıştır. Çizgen'in yağlıboya resminde de kasırların onarım öncesi hali görülür.

Abdullah izgen'in Topkapı Sarayı Müzesi'nde görev yaptığı ve saray ressamlığı göz önüne alındığında, onun fırçasından çıkan Topkapı Sarayı görüntüleri de ayrı bir değer taşır. Sanatçının resimleri gözleme dayalı ve gerçeğe uygundur. Işığı ve rengi yetiştiği kuşak itibariyle izlenimcilere benzer. İzlenimci nitelikte, ancak gerçeğe uygun resimleriyle, eski görünümleri belgelemiştir.

Res.201- Abdullah izgen, Topkapı Sarayı-Harem ifte Kasırlar (şehzadeler Dairesi), tuval üzerine yağlıboya, 75 x 60 cm. (54. Artium Sanat Evi Kış Müzayedesi 22 Aralık 2005, Müzayede Kataloğu, 193)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara/Topkapı Sarayı Müzesi Kulesinden Bogaziçi Görünümü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Dış Hazine ve III. Avlu'daki yapılar

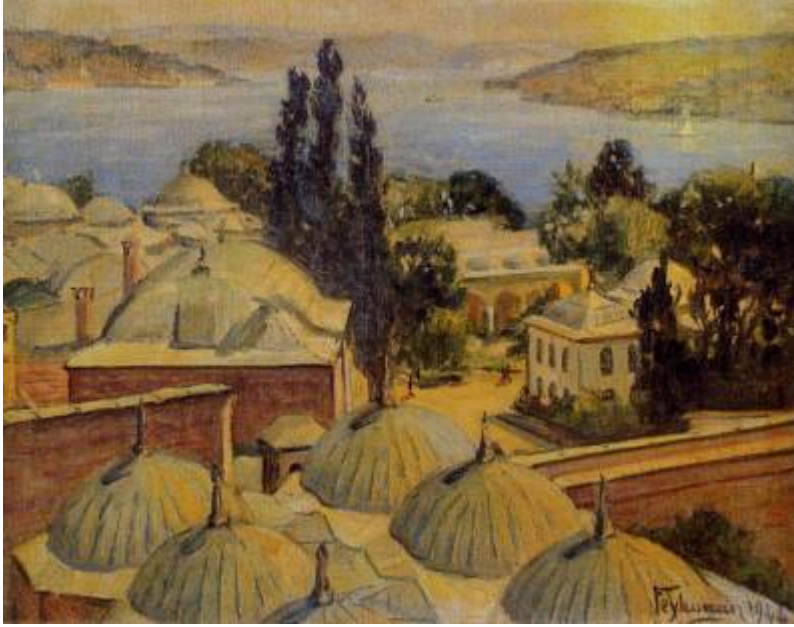
Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1946

Tekniği: duralit/çuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 48 x 61 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 5/2000

Res.202

Foto.185- Adalet Kulesi'nden bakış, Haziran 2005

Sanatçı, resmini II. Avlu'da yer alan Adalet Kulesi'nden bakarak yapmıştır. Ön planda, esasında sekiz kubbe örtülü Dış Hazine Binası'nın kurşun kaplı altı kubbesi sıralanır. Dış Hazine Binası'nın gerisinde yüksek duvarlar ve bu duvarların ötesinde, solda III. Avlu'daki yapılardan, Ağalar Camisi'nin tonozlu üst örtüsü ve Has Odalılar Koğuşu ile Hırka-i Saadet Dairesi'nin kubbeleri sıralanır. Ağalar Camisi'nin ön kısmındaki açıklık alanda, sağda Enderun Kitaplığı ile kitaplığın gerisinde, Hazine-i Hümayun Hademeleri Koğuşu ve revakları görülür. Arka planda ise Boğaz manzarası yer alır. Feyhaman Duran'ın açık havada çalıştığı resmi, yapıları ve konumlarını doğru olarak aktarır ve aynı zamanda, mimariyi esas alan bir boğaz manzarası sunar.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara/Topkapı Sarayı Müzesi Kulesinden Bogaziçi Görünümü Eskizi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Dış Hazine ve III. Avlu'daki yapılar

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: c.1946

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 45.5 x 54 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 307/2000

Res.203

Feyhaman Duran'ın aynı koleksiyonda yer alan resmi, hemen hemen aynı ölçülere sahip "Manzara/Topkapı Sarayı Müzesi Kulesinden Boğaziçi Görünümü" adıyla geçen resmin eskizi niteliğindedir. Tarih atılmamış olan resim, tamamlanmış olanı 1946 tarihli olduğuna göre, ona yakın bir zamanda yapılmıştır. Sanatçı ve kendisi gibi ressam olan eşi Güzin Duran, 1943-1947 yılları arasında Topkapı Sarayı Müzesi'nde çalışmalar yapmışlardır.⁴⁰⁶ Savaş sırasında müze koleksiyonunun bir bölümü Niğde'ye taşındığından, müzeye ziyaretçi alınmamıştır.⁴⁰⁷ Feyhaman ve Güzin Duran bu süreçte, çok sayıda ve ayrıntılı olarak hem iç mekân hem de dış mekân görünümelerini resimlerine aktarmışlardır.

⁴⁰⁶ Gül İrepoğlu, **Feyhaman**, İstanbul 1986, 38.

⁴⁰⁷ A. Gül İrepoğlu, **İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek Koleksiyonu**, ed. V.Belgin Demirsar Arlı, İstanbul 2004, 134.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Arz Odası Girişi

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 75.5 x 112.3 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 1445

Res.204

Foto.186- Bâbü-s Saade'den bakışla Arz Odası, Haziran 2005

İbrahim Çallı'nın yağlıboya resminde, yine Topkapı Sarayı'ndan bir köşe resmedilmiştir. Sanatçı, III. Avlu'daki Arz Odası'nın Bâbü-s Saade'ye bakan revaklı giriş cephesini resmetmiştir. Mukarnas başlıklı somaki ve granit sütunlar ve kamataşı geçmeli klasik kemerlere sahip anıtsal revakın sütunları arasındaki mermer korkulukları ve yapının basık kemerli elçi kapısı, iki yanındaki çini panolar, panolar üzerinde yapıya son şeklini veren Sultan Abdülmecid tuğraları ile kapının sağında, Sultan Kanuni Sultan Süleyman'ın adını veren⁴⁰⁸ çeşmesi görülür. Çallı, doğrudan mimari ve süsleme olarak yapıyı tanıtıcı nitelikte çalışmıştır.

Foto.187- Arz Odası önündeki çeşme, Haziran 2005

⁴⁰⁸ Deniz Esemeli, "Mekânlar-Zamanlar", **Topkapı Sarayı**, İstanbul 2000, 54.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dış Mekan (Topkapı Sarayı; Arz Odası)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Arz Odası Girişi

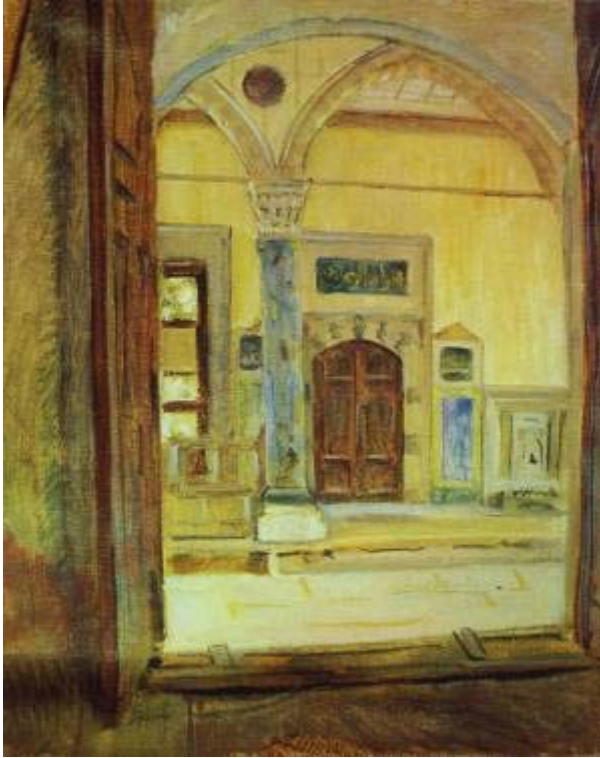
Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: c.1943-1947

Tekniği: çuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 57 x 47 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 490/2000

Res.205

Feyhaman Duran'ın yağlıboya resminde, İbrahim Çallı'nın da resmetmiş olduğu, Topkapı Sarayı III. Avlu'daki Arz Odası'nın Bâbü-s Saade'ye bakan revaklı giriş cephesi görülür. Sanatçı, çuval üzerine boyadığı ışıklı resminde, ön planda açık kapı kanatlarıyla Bâbü-s Saade'ye de yer verdiği resminde, süsleme detaylarına girmeden, genel hatlarıyla gerçeğe uygun bir görünüm sergiler.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Mimari, Topkapı Sarayı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Arz Odası ve III. Avlu

Sanatçısı: Kulları Mülazım-ı evvel Ali (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 97.5 x 73.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 12/2806

Res.206

Foto.188- Topkapı Sarayı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90751/12, B. Kargopoulo

Foto.189- Enderun Meydanı'ndan Arz Odası, Nisan 2006

Sol altta, “Kulları Mülazım-ı evvel Ali” imzalı ve fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan yağlıboya resimde, sarayın III. Avlusu/Enderun Meydanı'ndaki, Arz Odası betimlenmiştir.

Enderun Meydanı'nda, Bab-üs Saade/Akağalar Kapısı'nın girişinin hemen karşısında yer alan yapı, orta kısımda dörtgen bir iç mekân ile bunu saran sütun ve iki renkli mermerli kemerleri olan revaka sahiptir. Yapının üzeri, çok geniş saçağa sahip, kurşun kaplı geniş bir çatı ile örtülüdür. İki taraflı merdivenli girişi olan yapının revaklarında, kemerli mermer korkuluklar vardır. Fatih Köşkü/İç Hazine önünden bakışla resmedilen yapının, merdivenli giriş cephesi ile alt ve üstte ikişer pencere açıklığı olan yan cephesi görülür. Solda Enderun koğuşlarından Büyük Oda Koğuşu sağda ise, Harem'in Enderun Avlusu'na açılan kapısı ve saray kuşhanesi ve diğer çevresindeki yapılar sıralanır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi, Arz Odası

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Enderun Avlusu'nda solda Arz Odası ve ortada III. Ahmet Kütüphanesi

Sanatçısı: Kulları Nusret (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 97.5 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı. Hazine-i Hassa Dairesi 11/169

Res.207

Foto.190- Enderun Avlusu'nda, solda Arz Odası ve ortada III. Ahmet Kütüphanesi, Nisan 2006

Sol altta, “Kulları Nusret” imzalı resim, Topkapı Sarayı’nda padişahlara ait yapılar ve sultanların hizmetindeki saray ağalarına eğitim yapılan koğuşların yer aldığı, III. Avlu/Enderun Meydanı’ndan bir görünüm sunar. Resimde, Enderun Kitaplığı’nın yan cephesi ve revaklı giriş cephesi ve üst örtü sistemi açıkça verilmiştir. Yapı, Havuzlu Köşk’ün yerine 1718-1719 yılında Sultan III. Ahmed tarafından Enderun Ağalarına vakıf kütüphanesi olarak yaptırılmıştır.⁴⁰⁹ Zemin kat üzerinde iki katlı olan yapının⁴¹⁰ giriş cephesinde yuvarlak kemer olarak görülen kemerler, gerçekte sivri kemerdir ve resimde giriş revakı, parmaklık biçimli camlı çerçevelerle kapatılmış olarak görülmektedir. Günümüzde ise bu bölümler açıktır. Fotoğrafçı Andrimenos tarafından çekilen ve Max Fruchtermann’ın 1901-1906 arasında yayımladığı kartpostallar arasında, 1318 numarayla yayımlanan fotoğrafta da bu bölümü örten camekan açıkça görülür.

Foto.191- Kartpostal, Topkapı Sarayı III. Ahmed Kütüphanesi. (Max Fruchtermann Kartpostalları II, 459)

⁴⁰⁹ Deniz Esemeli, **a.g.m.**, 55.

⁴¹⁰ Zemin katta, dörtgen açıklıklı pencereleri ve buraya girişi sağlayan bir kapıya sahiptir. Kütüphaneye asıl girişin yapıldığı ön cephede ise alttaki zemin kat boyunca yükselen iki yönlü merdivenli girişe sahiptir. Giriş bölümünde üç kubbeli revaka sahip olan yapının orta mekânı kubbe ve iki yanda uzanan yan mekânları tonoz örtülüdür. Üst örtü sistemi kurşun kaplı olan kütüphanenin, tonoz örtülü yan mekânları altta dikdörtgen açıklıklı ve üstte sivri kemerli açıklıklara sahip pencerelerle aydınlanır. Girişteki üç kubbeli revakın sütun ve kemer sistemi, bu iki kat boyunca yükselir.

Kütüphanenin girişinin olduğu bölümün zemin katının cephesinde, giriş revakının iki sütunu arasına Lale Devri özelliklerini yansıtan bir çeşme yerleştirilmiştir.

Foto.192- Enderun Kitaplığı önündeki çeşme, Haziran 2005

Solda, iki kollu merdivenlerinin olduğu giriş cephesi ile iki renkli kemerleri, revakı, gösterişli girişi ve etrafını çevreleyen Bursa kemerli mermer revak korkuluklarıyla Arz Odası ve Arz Odası ile kitaplık arasında yer alan ağacın arkasında da Adalet Kulesi'nin üst kısmı görülür. En sağda çok az bölümü görülen yapı ise kütüphane olarak kullanılan Ağalar Camisi'dir. Resimde, cephesi sıvalı olan cami, günümüzde sıvasızdır ve taş-tuğla almaşık duvarlı yapısı ortadadır. Sanatçı, yapıları gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kompozisyon (Enderun Avlusu)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Enderun Avlusu

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 1840⁴¹¹

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 56 x 100 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/709

Res.208

Resmin alt kısmındaki eski Türkçe ifadeye göre, “Topkapı Sarayı hümayunu has odası dairesinden akağalar kapısı görünen hazineyi hümayundan arz odasının, ağalar kütüphanesi, ağalar kapısı tarafından Enderun avlusunun görünüşü”⁴¹² olarak bir açıklama vardır.

Sedad Hakkı Eldem, bu resmi Topkapı Sarayı kitabında da kullanmış ve resim için, “Hazne iç cephesi ve avluya ait eski (1840) bir suluboya. Revakın önündeki geniş saçak çift furuşla tutturulmuştur.”⁴¹³ şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Enderun Meydanı'nı saran eski ahşap revak, 1858 civarında kâgir olarak yeniden yapılmıştır.

⁴¹¹ Sedad H. Eldem-Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı**, İstanbul 1982, L:183.

⁴¹² **Topkapı Sarayı Müzesi Resim Bölümü Envanteri II (608-984)**, 709-3/2758, 38.

⁴¹³ Sedad H. Eldem-Feridun Akozan, **a.g.e.**, L:183.

Enderun avlusunda yer alan binaların düzeninde, 1851 ve 1858'de değişiklikler olmuştur. Avluda, 1856'da meydana gelen yangından sonra 1858'de kapsamlı bir faaliyet gerçekleşmiştir.⁴¹⁴

---

⁴¹⁴ Sedad H. Eldem-Feridun Akozan, **a.g.e.**, Enderun planları 65-66. Enderun Avlusu ve yapıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sedad H. Eldem-Feridun Akozan, **a.g.e.**,73-77.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Saray (Topkapı Sarayı)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Enderun Avlusu'ndan Arz Odası, III. Ahmet Kütüphanesi, Hırka-i Saadet Dairesi, Silahtar Hazinesi ve Hazine Kethüdaları Koğuşu

Sanatçısı: Hamdi Kenan (1870-?)

Yapıtın Tarihi: 1891

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 64.6 x 38.2 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 1452

Res.209

Foto.193- Nisan 2006

Foto.194- Nisan 2006

Foto.195- Nisan 2006

Hamdi Kenan'ın 1891 tarihli yağlıboya resminde de Topkapı Sarayı III. Avlusu'ndan bir görünüm sunulur. Doğrudan mimariyi konu olan resimde, soldan sağa doğru, Akağalar Koğuşu, Arz Odası, III. Ahmet Kitaplığı ve Has Oda/Hırka-i Saadet Dairesi, Silahtar Hazinesi ile bugün sergi mekânı olarak kullanılan Hazine Kethüdaları Koğuşu'nun revakı sıralanır.

Topkapı Sarayı'ndaki Enderun Mektebi'nde resim hocası olan Hamdi Kenan, Enderun ve Seferli Koğuşu'nun önünden bakış açısıyla avludaki

yapıları, genel görünüm ve oranlar açısından gereğ'e uygun olarak resme aktarmıştır. En solda yer alan Akağalar Koğuşu'nun olduğu bölüm günümüzde, tabloların olduğu depodur. Has Oda/Hırka-i Saadet Dairesi, Kutsal Emanetler Dairesi ve Silahlar Hazinesi de değerli saatler sergi salonu olarak hizmete devam etmektedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Has Oda/Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler Hazinesi/Silahtar Hazinesi

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 80 x 60 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 64/2145

Res.210

Foto.196- Hırkai Şerif, 1880-1893, Abdullah Frères, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

Foto.197- Topkapı Sarayı, Has Oda/Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler Hazinesi/Silahtar Hazinesi, Nisan 2006

Sanatçısı bilinmeyen yağlıboya tabloda, Topkapı Sarayı'nın III. Avlu'da sol köşedeki, dört kubbeli Has Oda/Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler Hazinesi/Silahtar Hazinesi ve önlerindeki revaklar resmedilmiştir. Has Oda/Hırka-i Saadet Dairesi, 1516-1522 tarihlerinde mukaddes emanetlere tahsis edilmek üzere yapılmıştır.⁴¹⁵

Işığın ve rengin öne çıktığı resimdeki yapılar, genel görünüm ve oranlar açısından gerçeğe uygun resmedilmiştir. Revaklarda, mermer sütunlar sivri kemerlerle birbirine bağlanmış ve üzeri kurşun kaplı düz çatı ve çokgen kasnaklara oturan kurşun kaplı kubbelerle örtülmüştür. Revaklar gerisinde, Hırka-i Saadet Dairesi'nin çinilerle kaplı girişi ve duvarlarda üstte sivri kemerli, altta ise dikdörtgen açıklıklı pencereler yer alır. Resmin ön planı açıktır ve setle çevrili serviler yükselir.

⁴¹⁵ Topkapı Sarayı, Enderun Avlusu'nun batı ve doğu köşelerinde yer alan Fatih Köşkü (İç Hazine) ve Hırka-i Şerif (Has Oda)'nın kesin yapılış tarihleri belli değildir. Fatih devri ya da Sultan II. Bayezid zamanında tamamlanmış olabilir. Sedad H. Eldem-Feridun Akozan, **a.g.e.**, 74-75.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Enderun Avlusu'nda III. Ahmet Kütüphanesi ve Arz Odası

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 51 x 64 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 141

Res.211

Foto.198- Solda Enderun Kitaplığı, ortada Arz Odası ve sağda Ağalar Camisi, Haziran 2005

İbrahim Çalı'nın açık havada çalıştığı, ışığın ve rengin ön planda olduğu İzlenimci nitelikteki yağlıboya resminde, Topkapı Sarayı III. Avlu'daki III. Ahmet Kütüphanesi, Arz Odası ve Ağalar Camisi görülür.

Hırka-i Saadet Dairesi önünden bakışla resmedilen resimde, solda kütüphanenin tonoz örtülü yan mekânı, zemin kat pencereleri, üstteki dikdörtgen ve en üstte kemerli pencere açıklıklarıyla genel olarak doğru görünüm ve oranlarda yer alır. Kütüphanenin yanında, ortada, mermer sütunlu, kemerli revaklarıyla Arz Odası'nın yan cephesi resmedilmiştir. Sağda ise tuğla-taş almaşık duvar yapısı ve sadece yuvarlak kemerli bir pencere açıklığıyla Ağalar Camisi'nden bir görünüm sunulmuştur.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Ağalar Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Ağalar Camisi

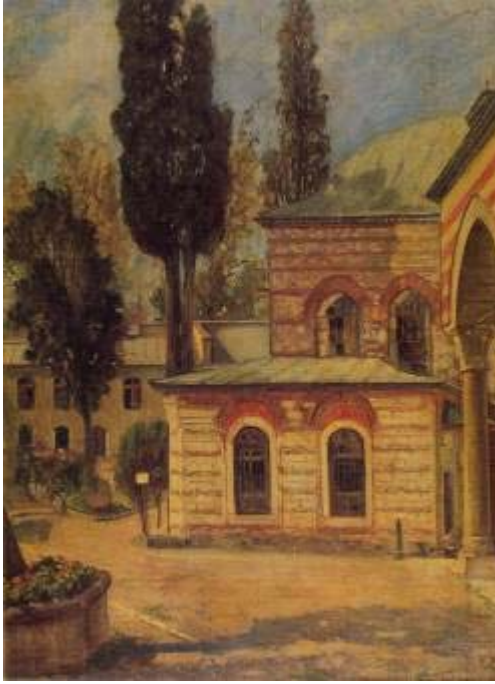
Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1947

Tekniği: çuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 110 x 78 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 77/2000

Res.212

Foto.199- Ağalar Camisi, Nisan 2006

Feyhaman Duran 1947 tarihli resminde, Topkapı Sarayı'nda III. Avlu'da yer alan Ağalar Camisi'ni resmetmiştir. Topkapı Sarayı'nın müze olmasından sonra saray kütüphanesi olarak kullanılan yapı, Fatih Sultan Mehmed zamanında, akağalar ve içoğlanları için inşa ettirilmiştir. Taş-tuğla almaşık duvarlı caminin, alt kat pencereleri yuvarlak, üstteki pencereleri ise sivri kemerlidir. Avluda kible yönü nedeniyle avluya diyagonal olarak yerleştirilen caminin, orta mekânı 18. yüzyılda geniş bir tonozla kapatılmıştır. Resimde, caminin kurşun kaplı tonoz örtüsü ve taş-tuğla almaşık duvarlarından bir bölüm görülür. Solda Akağalar Koğuşu ve en sağda da Has Odalılar Koğuşu'nun revakı seçilir. Resimdeki yapılar gözleme dayalı ve gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Ağalar Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Ağalar Camisi ve Akağalar Koğuşu

Sanatçısı: Güzin Duran (1898-1981)

Yapıtın Tarihi: c.1947

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 27 x 34 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 507/2000

Res.213

Foto.200- Ağalar Camisi ve Akağalar Koğuşu, Nisan 2006

Güzin Duran'ın eskiz boyutundaki yağlıboya resmi, Feyhaman Duran'inki gibi Topkapı Sarayı'nda III. Avlu'da yer alan ve günümüzde kütüphane olarak kullanılan Ağalar Camisi'ni gösterir. Feyhaman Duran ile hemen hemen aynı bakış açısını yansıtan ve açık havada yapıldığı anlaşılan resimde, sağ kısımda Ağalar Camisi'nin bir bölümü görülür. Feyhaman Duran, 1947'de Topkapı Sarayı'ndaki Ağalar Camisi'nin resmini yaparken, muhtemelen aynı sırada eşi Güzin Duran da bu resmi yapmıştır. Geride Feyhaman Duran'ın resmindeki gibi, iki katlı pencereleriyle Akağalar Koğuşu yer alır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dış Mekan/Topkapı Sarayı; İftariye Kameriyesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Sofa-i Hümayun Taşlığı'nda İftariye Kameriyesi/Mehtaplık

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: c.1943-1947

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 27 x 19 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 641/2000

Res.214

Foto.201- Topkapı Sarayı, Sofa-i Hümayun Taşlığı'nda İftariye Kameriyesi/Mehtaplık, Haziran 2005

Feyhaman Duran'ın Topkapı Sarayı'nda resmettiği yerler arasında, Sofa-i Hümayun'da mermer terastaki İftariye Kameriyesi/Mehtaplık da yer alır. Bağdat Köşkü ile Sünnet Odası arasındaki Sofa-i Hümayun Taşlığı olarak adlandırılan taşlıktaki dekoratif İftariye Kameriyesi, Sultan I. İbrahim zamanında, 1640'da inşa ettirilmiştir.⁴¹⁶ Açık havada çalışıldığı

⁴¹⁶ Sedad H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, İstanbul 1969, 329.

anlaşılan bol ışıklı ve renkli resimde, konsollar üzerine kurulu madeni kameriyenin dört sütun tarafından taşınan ve tepesinde alemi de olan tekne tonoz biçimli üst örtüsü ve bu üst örtüyü taşıyan sütunların üst kısmında birer topuz vardır. İftariyeyi üç yandan saran oymalı korkuluk, iki yanda da devam eder. Kompozisyon, geri planda Boğaz ve gökyüzü ile sonlanır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Bağdat Köşkü'nden Revan Köşküne Bakış

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı'nda solda Bağdat Köşkü ve sağda Revan Köşkü

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: c.1943-1947

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 27 x 19 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 1059/2000

Res.215

Foto.202- Topkapı Sarayı'ndan Bağdat Köşkü ve Revan Köşkü, Nisan 2006

Feyhaman Duran, eskiz boyutundaki yağlıboya resminde, Topkapı Sarayı'nda Bağdat Köşkü'nün girişi önünden bakış açısıyla, hem Revan Köşkü'nden hem de Bağdat Köşkü'nden bir görünüm sunar. Sofa-i Hümayun'daki Revan Köşkü 1635'te, Bağdat Köşkü ise 1638'de Sultan IV.

Murad tarafından inşa ettirilmiştir.⁴¹⁷ Ön planda, Bağdat Köşkü'nün mukarnas başlıklı mermer sütunlu, kemerli revaklı bölümü ve solda çokgen gövdesinden birer pencere açıklığı görülür. Sağ tarafta ise Revan Köşkü'nün geniş saçaklı çatısı ve yapının pencereli cephesinden bir görünüm verilmiştir. Sanatçı, gözleme dayalı açık havada çalıştığı izlenimci nitelikteki resminde, yapıları gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

---

⁴¹⁷ Sedad H. Eldem–Feridun Akozan, **a.g.e.**, 78.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Bağdat Köşkü'nden Revan Köşküne Bakış

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı'nda solda Bağdat Köşkü ve sağda Revan Köşkü

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: c.1943-1947

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 55 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 486/2000

Res.216

Feyhaman Duran'ın aynı koleksiyonda, bir önceki resimle benzer olan bu yağlıboya resminde, yine Topkapı Sarayı'ndan bir görünüm verilmiştir. Solda Bağdat Köşkü ve sağda Revan Köşkü ile iki köşk arasındaki taşlık resmedilmiştir. Sanatçı, Bağdat Köşkü'nün ikinci katındaki çini kaplamaları ve penceresindeki şebekeleri de resminde belirtmiştir. Revan Köşkü'nün cephe süslemeleri pek seçilememektedir. Revan Köşkü, cephedeki ayrıntılara girilmeden genel hatlarıyla resimde yer almıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Revan Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Revan Köşkü

Sanatçısı: Mimar Zühtü (?-?)

Yapıtın Tarihi: 25.11.8

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 57.5 x 37cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/684

Res.217

Sol alt köşede, Osmanlıca “Mimar Zühtü 25.11.8” olarak imza ve tarih olan suluboya resimde, Lala/Lale Bahçesi/IV. Avlu’dan bakışla Revan Köşkü resmedilmiştir. Doğrudan mimariyi konu alan resimde, Revan Köşkü gerek süsleme, gerekse mimari olarak gerçeğe uygun olarak resme aktarılmıştır. Esasında, sekizgen gövdeli, kubbe örtülü ve üç yönde cephe çıkıntısı şeklinde eyvanlı olan köşkün, Lale Bahçesi tarafındaki cephesi ve geniş saçağı ile yapının tüm ayrıntılarını resimde görmek mümkündür. Gerçeğe uygun sağlam bir desen üzerine renklendirme yapılmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Revan Köşkü

Sanatçısı: Şevket Dağ (1876-1944)

Yapıtın Tarihi: 1927

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50.5 x 60 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 1980/8265

Res.218

Sol alt köşede, imza ve tarih olan yağlıboya resimde, Revan Köşkü resmedilmiştir. Şevket Dağ, Lale Bahçesi'nden bakışla, doğrudan mimariyi konu alan ve açık havada çalıştığı anlaşılan izlenimci nitelikteki resminde, genel olarak yapının görünümünü gerçeğe uygun olarak aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Revan Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Revan Köşkü

Sanatçısı: Güzin Duran (1898-1981)

Yapıtın Tarihi: c.1943-1947

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 27 x 34 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 503/2000

Res.219

Foto.203- Topkapı Sarayı Revan Köşkü, Nisan 2006

Güzin Duran'ın açık havada çalıştığı anlaşılan yağlıboya resminde, Topkapı Sarayı'ndaki Lale Bahçesi'nden bakışla Revan Köşkü betimlenmiştir. Ön planda bahçe düzenlemesinin görüldüğü resimde, köşk geniş yer tutar. Esasında, sekizgen gövdeli, kubbe örtülü ve üç yönde cephe çıkıntısı şeklinde eyvanlı olan köşkün, çıkma yapan eyvanlı cephesinin ikisi ve geniş saçağı görülür. Çıkma yapan eyvanların ikinci katında sivri kemerli iki pencere, birinci katında ise dikdörtgen açıklıklı iki pencere ve yine pencere görünümü veren üç dikdörtgen pano vardır. Resimde, bu alanda sanki beş pencere açıklığı varmış gibi görülür. Ancak sanatçı, pencere açıklıkları olan bölümlerin içlerini koyu yaparak, bunların pencere olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Çıkma yapan diğer eyvanlı bölümün ikinci katında, sivri kemerli pencere açıklıkları yerine, bu cephe geniş bir sivri kemerle hareketlendirilmiştir. Burası yapının girişinin olduğu bölümdür ve sağ tarafta, yüksek zemin kattan ikinci kattaki girişe ulaşan merdivenler ve geride diğer yapılar sıralanır.

Sanatçı, Lale Bahçesi/IV. Avlu'dan bakışla, süsleme detaylarına girmeden, köşkün genel hatlarını resme aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: ---

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı Lala/Lale Bahçesi/IV.

Avlu'dan şadırvan ve Revan Köşkü

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 70 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3102

Res.220

Foto.204- Lala Bahçesi/IV. Avlu'dan şadırvan ve Revan Köşkü, Nisan 2006

Çallı'nın resminde, Topkapı Sarayı'ndaki Lale Bahçesi'nden bakışla Revan Köşkü betimlenmiştir. Ön planda Yıldız Sarayı'ndan getirilen fiskiyeli havuzun yer aldığı resimde, sağda Revan Köşkü, solda ise Mustafa Paşa Köşkü'nden bir bölüm ve geride bahçe düzenlemesi görülür. Açık havada çalışıldığı anlaşılan yağlıboya resimde, yapılar gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir.

İbrahim Çallı'nın aynı yeri resmettiği bir resmi daha vardır. Daha küçük ölçüye sahip bu resim, diğer resimle hemen hemen aynıdır.

Res.221- İbrahim Çallı, Topkapı Sarayı, kontrplak üzerine yağlıboya, 38 x 45 cm. (Antik A.Ş. 230. Müzayede, 12 Şubat 2005, Müzayede Kataloğu, 97, resim no.147)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dış Mekan/Topkapı Sarayı; Revan Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Revan Köşkü

Sanatçısı: Güzin Duran (1898-1981)

Yapıtın Tarihi: c.1943-1947

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 34 x 27 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 293a/2000

Res.222

Foto.205- Topkapı Sarayı, Revan Köşkü, Haziran 2005

Güzin Duran'ın aynı koleksiyonda yer alan bir diğer yağlıboya resminde, yine Revan Köşkü betimlenmiştir. Açık havada çalışıldığı anlaşılan ve diğerinden farklı olarak dikey gelişen kompozisyonda, Revan Köşkü, yine Lale Bahçesi'nden bakış açısıyla resmedilmiştir. Ön planda bahçe ve ağaçlar; orta planda yüksek zemin katı, dikdörtgen pencere açıklıklı birinci katı ve sivri kemerli pencere açıklıklarının olduğu ikinci kat, geniş saçağı ve üst örtüsü ile cephedeki süsleme ayrıntılarına girilmeden, yapının genel hatları doğru olarak aktarılmıştır. Resimsel nitelikler ön planda olmakla birlikte, yapıyı tanıtıcı niteliktedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Topkapı Sarayı Revan Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, Revan Köşkü

Sanatçısı: Abdullah Çizgen (1909-1987)

Yapıtın Tarihi: 1942

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 81 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 1678/7641

Res.223

Güzin Duran'ın resmindeki görünüm, Abdullah Çizgen tarafından yapılmış bir resimde de görülür. Sağ alt köşeye, "A. Çizgen 942" şeklinde imza ve tarih atan Abdullah Çizgen, doğrudan mimariyi konu alan resminde, Revan Köşkü'nü Lale Bahçesi'nden bakışla gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara: Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Topkapı Sarayı, IV. Avlu'da solda Revan Köşkü, ortada Bağdat Köşkü ve sağda Mustafa Paşa Köşkü

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 58.5 x 91 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 841/4781

Res.224

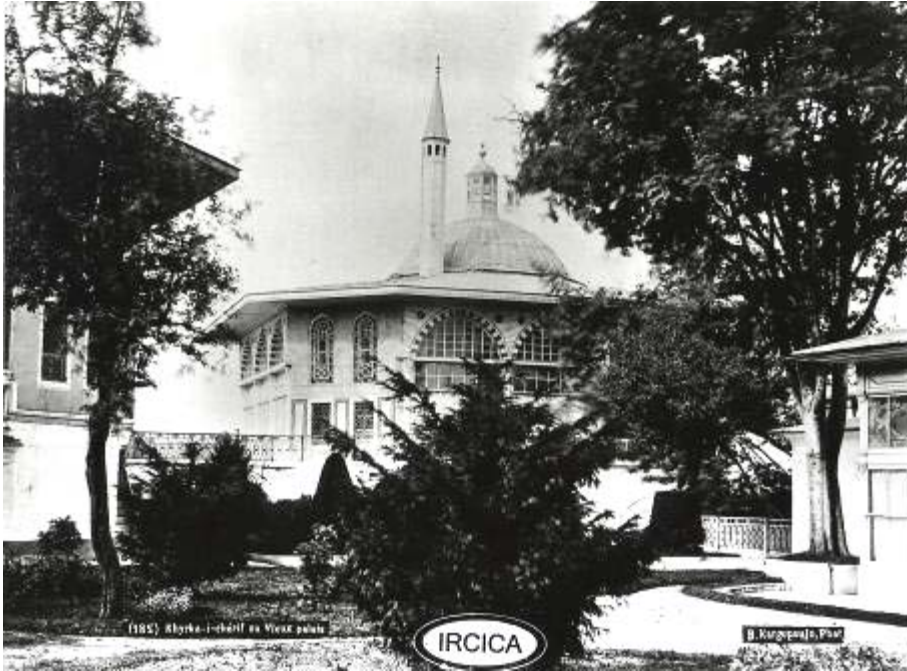

Foto.206- IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90751/8, B. Kargopoulo

Foto.207- Revan Köşkü, Bağdat Köşkü ve Mustafa Paşa Köşkü, Nisan 2006

Yağlıboya resimde, pavyonlar halinde ayrı ayrı yapılardan oluşan Topkapı Sarayı'nın IV. Avlusu'ndan, bahçeden görünümle, ortada kurşun kaplı baca ve aydınlık fenerli kubbe örtülü Bağdat Köşkü ve iki yanında yarım kesilmiş olarak, solda Revan Köşkü ve sağda da Mustafa Paşa Köşkü resmedilmiştir. Bağdat Köşkü'nün üç kemerli olan revakı kumaş örtülerle örtülüyordu. Sanatçı, bu örtüleri de resmetmiştir. Günümüzde bu alanlar camekânla kapatılmıştır.

17. yüzyıl sonlarında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa tarafından inşa edildiği sanılan ve bu yüzden Mustafa Paşa Köşkü olarak da adlandırılan Sofa Köşkü, 1704 yılında Sultan III. Ahmed zamanında şimdiki plan ve görünümünü almıştır.⁴¹⁸

Türk Primitifleri tarzında olan ve fotoğraftan çalışıldığı düşünülen resim, genel olarak yapıları tanıtıcı bir nitelik taşımaktadır.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde ressam olarak görev yapmış olan Abdullah Çizgen'in de Revan Köşkü ve Mustafa Paşa/Sofa Köşkü'nü birlikte gösteren bir resmi vardır. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu'nda "Topkapı Sarayı Çinili Köşk" adıyla kayıtlı olan yağlıboya resimde, Lala/Lale Bahçesi'nden görünüm sunulmuştur. Ön planda bahçe düzenlemesinin yer

⁴¹⁸ Sedad H. Eldem-Feridun Akozan, **a.g.e.**, 79.

aldığı resimde, solda Revan Köşkü'nün cepheleri ve merdiveni; sağda ise kalın gövdeli bir ağaç gerisinde dörtgen gövdeli, kurşun kaplı çatı örtülü olan Mustafa Paşa Köşkü'nün bir cephesi görülür. Sanatçı, Revan Köşkü'nün cephesindeki çini süslemeleri de resme aktarmıştır.

Res.225- Abdullah Çizgen, Topkapı Sarayı Çinili Köşk, 1941, yağlıboya, 64 x 80 cm, Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu. (Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu, 72)

Foto.208- Revan Köşkü ve Mustafa Paşa Köşkü, Haziran 2005

Foto.209- Lala/Lale Bahçesi'nde Mustafa Paşa/Sofa Köşkü, Haziran 2005

4.3.5. YILDIZ SARAYI

Fotoğraftan çalışan Darüşşakalı ressamılar içinde isimleri bilinen Fatihli Mustafa, Kasımpaşalı Hilmi, Ziya, Vidinli Osman Nuri, Salih Molla Aşki, Lofçalı Ahmet, Şamlı Ahmet Ziya, Fahri Efendi, Ahmet Ragıp, Darüşşafakalı Hüseyin, Hüseyin Giritli, Darüşşafakalı Şevki Efendi, Necip ve ismi bilinmeyen pek çok kişi tarafından Yıldız Sarayı bünyesindeki yapıları gösteren çok sayıda yağlıboya resim yapılmıştır. Büyük çoğunluğu günümüzde MSGSÜ İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan resimler ayrı ayrı yapılardan oluşan sarayın yapılarını, park ve bahçelerini betimler. Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde, TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu'nda ve bazı özel koleksiyonlarda da bu türde yağlıboya resimler vardır.

Yıldız/II. Abdülhamid Albümleri'ndeki fotoğraflardan tuvale aktarılan Yıldız Sarayı, Sultan II. Abdülhamid'in (1876-1909) saltanatı süresince devletin yönetim merkezi olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman zamanından beri av sahası olarak kullanılan Yıldız tepesinde yer alan saray kompleksinin arazisine, Sultan III. Selim (1789-1807) annesi Mihrişah Sultan için bir kasır ve babası Sultan III. Mustafa için bir çeşme yaptırmıştır. Sultan II. Mahmud'un (1808-1839) 1834-35'te burada bir köşk inşa ettirdiği bilinir. Sultan Abdülmecid (1839-1861), burada varolan yapıları yıktırıp annesi Bezmiâlem Valide Sultan için Kasr-ı Dilküşa adlı köşkü inşa ettirmiştir. Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde, Büyük Mabeyn Köşkü, Çit Kasrı, Malta Köşkü, Çadır Köşkü ve burada yaşamaya başlayan Sultan II. Abdülhamid döneminde ise Küçük Mabeyn, Harem Binaları, Cariyeler Dairesi, Kızlarağası Köşkü, Cihannüma Köşkü, Şale Köşkü, Yıldız/Hamidiye Camisi, Tiyatro, Marangozhane, Eczahane, Tamirhane, Kilithane, Çini Atölyesi, Kütüphane ve Şehzadeler Köşkü inşa ettirilmiştir.⁴¹⁹ Saray bütünlüğündeki bu yapıların büyük bölümü yağlıboya tablolarında görülmektedir.

⁴¹⁹ Bülent Bilgin, **Geçmişte Yıldız Sarayı/Only Yesterday at Yıldız Sarayı**, İstanbul 1988, 13-14.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü ve Yıldız/Hamidiye Camisi

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 67 x 83 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 723

Res.226

Foto.210- Büyük Mabeyn Dairesi ve Hamidiye Camii, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90815/2, Abdullah Frères

Türk Primitifleri tarzındaki sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resmin sol tarafındaki ağaçlık alanda, teraslı düzenleme ile Büyük Mabeyn Köşkü ve Set Köşkü ile orta kısımda Yıldız Sarayı giriş kapısı olan Koltuk Kapısı, 19. yüzyıl sonundaki görünüşleriyle aktarılmıştır.

Res.227- Resim 226'dan ayrıntı, Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü, Set Köşkü ve Koltuk Kapısı

Resmin sağ üst köşesinde ise Yıldız/Hamidiye Camisi minaresinin olduğu cephe ve anıtsal cephe düzenlemesinin olduğu giriş cephesi görülecek biçimde verilmiştir. Caminin hemen sağında geride ise Dış Karakol binası görülür.

Res.228- Resim 226'dan ayrıntı, Yıldız/Hamidiye Camisi ve Dış Karakol Binası

Yağlıboya resim, fotoğraftan yapılmıştır ve fotoğrafta cami önündeki boş alanda görülen atlı askerler ve halk resme aktarılmamıştır. İnsanlardan arındırılarak sadece mimari ve doğa tuvale geçirilmiştir. Resimde, havuzun olduğu kısım, günümüzdeki Barbaros Caddesi'nin geçtiği yerdir. Fotoğraftan tuvale aktarılan resim, Yıldız'ın ve günümüz Barbaros Caddesi'nin olduğu alanın 19. yüzyıl sonlarındaki görünümünü belgelemesi açısından önemlidir. Resimde, Saat Kulesi'nin henüz inşa edilmediği görülür. Yıldız Camisi gibi Oryantalist ve Neogotik üslup karması eklektik üsluptaki üç katlı kule, caminin avlusunun kuzeybatısına 1890'da inşa edilmiştir.⁴²⁰ Dolayısıyla resim Saat Kulesi yapılmadan önce, 1890 öncesinden görünüm sunar.

Günümüzde tablodaki görünümü bu bölgedeki ağaçlandırma ve park düzenlemesi nedeniyle aynı açıklıkla görmek mümkün değildir.

---

⁴²⁰ Afife Batur, "Yıldız Sarayı Saat Kulesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, 527.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız/Hamidiye Camisi

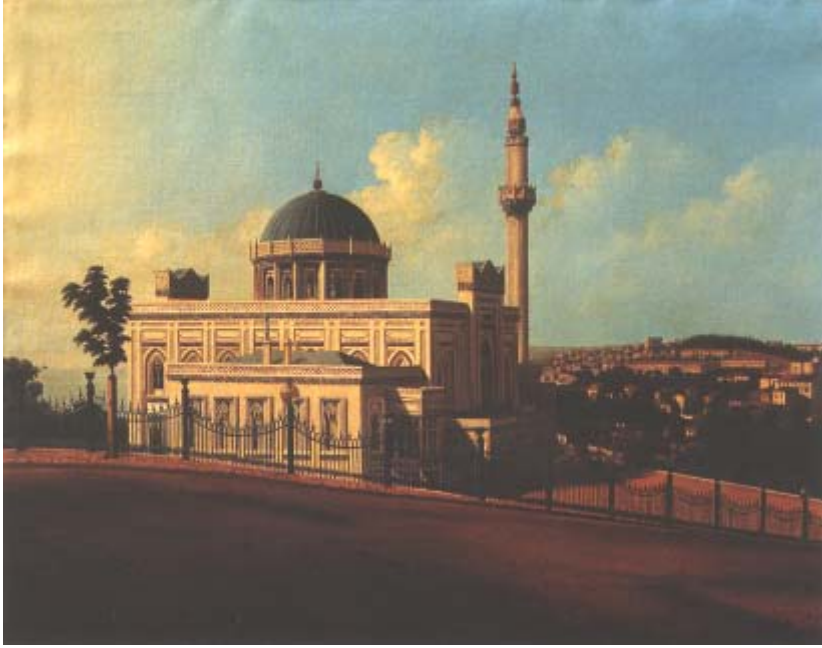
Sanatçısı: Necip (1867-1913 öncesi)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu/c.1886-1889

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 73 x 92 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 418/831

Res.229

Foto.211- Yıldız Hamidiye Camii, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90819/3, Abdullah Frères

Foto.212- Yıldız/Hamidiye Camisi, Nisan 2006

1879'da Darüşşafaka'ya kaydolup 1889'da mezun olan Necip tarafından fotoğraftan tuvale aktarılan yağlıboya resim, Yıldız/Hamidiye Camisi'ni betimler. Caminin kuzey cephesinden bakılarak ön cephesi de resmedilmiştir. Boş bir alan içinde yer alan caminin solunda geriye doğru deniz, sağında ise tepeler boyunca yapılar doğa içerisinde resme aktarılmıştır. 1877'de Yıldız'a taşınan Sultan II. Abdülhamid tarafından Yıldız Sarayı'nın hemen yanı başında 1885-86'da inşa ettirilen kubbe örtülü caminin, girişinin ve mihrabının olduğu cephelerde, taçkapı biçiminde düzenleme ve pencerelerinde de Neogotik düzenleme vardır. Kuzey cephesinde hünkâr kasrı olan cami, selamlık törenlerine görkemli bir dekor oluşturmuştur.⁴²¹

Resimde, caminin girişinin olduğu cephede, girişin iki yanının camekânla kapatıldığı görülür. Günümüzde bu camekânlar yoktur. Ayrıca cami çevresindeki yoğun ağaçlandırmadan dolayı, camiyi tablodakiyle aynı bakışla görmek mümkün değildir.

⁴²¹ Selçuk Batur, "Yıldız Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, 514-515.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı Bahçesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü

Sanatçısı: Giritli Hüseyin (1873-1913 öncesi)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu/c.1883-1891

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 64.5 x 80.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 710

Res.230

Foto.213- Büyük Mabeyn Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90817/1, Abdullah Frères

1883'te Darüşşafaka'ya kaydolup 1891'de mezun olan Giritli Hüseyin, Yıldız Sarayı'nda, Büyük Mabeyn Köşkü'nü resmetmiştir. Seyir Köşkü ile Büyük Mabeyn Köşkü arasındaki irtibat koridoru yapılmadan önce, Dış Karakol binasının bulunduğu yönden çekilmiş bir fotoğrafı⁴²², büyük bir titizlikle tüm ayrıntılarıyla tuvale aktarmıştır. Sultan Abdülaziz tarafından 1866 yılında dinlenme köşkü olarak Mimar Sarkis Balyan'a inşa ettirilmiştir. Zemin kat üzerinde kâgir iki katlı bir yapıdır ve Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız'a taşınmasının ardından mabeyncilere tahsis edilmiştir.

Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki tablo ile hemen hemen aynı bir yağlıboya resim daha vardır.

Res.231- Sanatçısı Bilinmiyor, tuval üzerine yağlıboya, 73 x 92 cm. (Antik A.Ş. 211. Müzayede, İktisat Bankası Tablo Koleksiyonu, 27 Ocak 2002, Müzayede Kataloğu, 255, r.266)

⁴²² Bülent Bilgin, **a.g.e.**, 90.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı Bahçesinden

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Cihannüma Köşkü

Sanatçısı: Hüseyin Darüşşafaka (1873-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu/c.1885-1891

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 73 x 92 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 771

Res.232

Foto.214- Yıldız Hasbahçe'de Şale Köşkü, 1880-1893, II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

1885’de Darüşşafaka’ya kayıt yaptırıp 1891’deki mezuniyet sonrasında, vilayet tercümanı, mabeyn şifre eski kâtibi olarak görev alan ve ticaretle meşgul olan Darüşşafakalı Hüseyin, Yıldız Sarayı’nda önemli bir yapı olan, Cihannüma Köşkü’nü resmetmiştir. Yağlıboya resim, Sultan II. Abdülhamid Koleksiyonu’nda yer alan bir fotoğraftan tuvale aktarılmıştır. Bu fotoğraf İstanbul’daki Abdülhamid/Yıldız Albümleri’nde yer almayıp, Library of Congress’deki koleksiyonda mevcuttur.

Resmin birinci planında, iki yanında ağaçlar ve madeni fenerler olan ve geriye doğru kıvrılarak devam eden havuz ve havuzun bitiminde orta planda resmin merkezinde köşk yer alır. Oldukça süslü olan köşk, iki yönlü merdiveniyle altta zemin kat, merdivenle çıkılan giriş katı ve üstte devam eden ikinci kat ile en üstte iki yana eğimli çatı örtülü çatı katından oluşur. Hasbahçe’nin güneydoğu ucunda yer alan yapı, Neottoman üslubun erken örneklerinden biridir⁴²³ ve fazla değişime uğramadan günümüze ulaşmıştır.

Foto.215- Cihannüma Köşkü, Mayıs 2005

⁴²³ Afife Batur, **a.g.m.**, 524.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı Bahçesinden

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Hasbahçe'de Güzel Sanatlar Binası

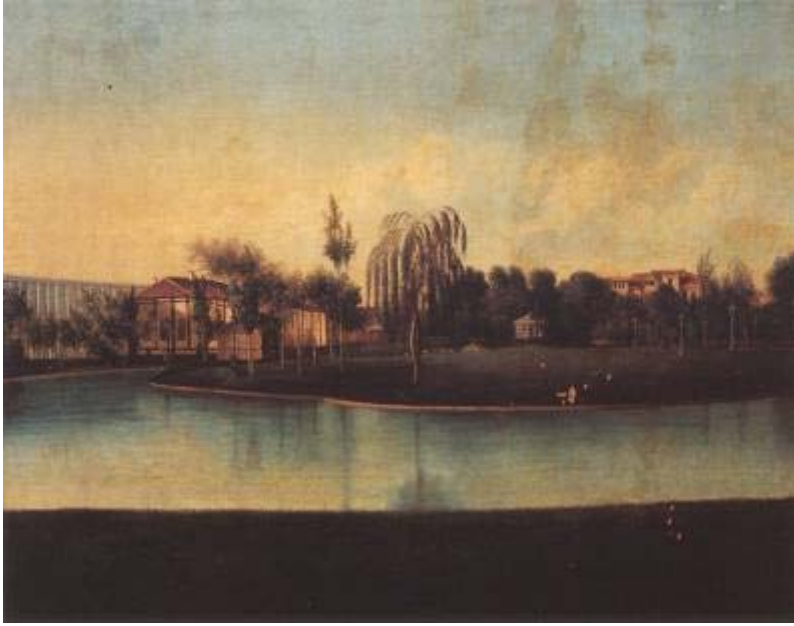
Sanatçısı: Salih Molla Aşki (1869-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu/c.1881-1892

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 72.5 x 91.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 8/421

Res.233

Foto.216- Yıldız Sarayı Has Bahçesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90614/2, Abdullah Frères

Salih Molla Aşki'nin resmi, Yıldız Sarayı Hasbahçe'den bir görünüm sunar. 1881'de Darüşşafaka'ya kayıt yaptıran ve 1892'de mezun olduktan sonra, Beyoğlu Telgrafhanesi'nde muhaberat memuru olarak görev yapmış olan sanatçının resminde, birbirine paralel düzenlemelerde, iki kara arasında havuz ve geride yapılar yer alır. Hasbahçe'de Cihannüma Köşkü önünden bakışla, solda Güzel Sanatlar Binası, ilerisinde Kışlık Kameriye Köşkü ve sağda ağaçlar arkasında diğer yapılar görülür. Hasbahçe'den genel bir görünüm sunan yağlıboya resimde, fotoğraftaki kayığa yer verilmeyip, merkezdeki ağacın suya düşen yansımasına kadar her şey titizlikle tuvale aktarılmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı'ndan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Hasbahçe'de Güzel Sanatlar Binası ve Kışlık Kameriye Köşkü

Sanatçısı: Şamlı Ahmet Ziya (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 73 x 92 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 417/830

Res.234

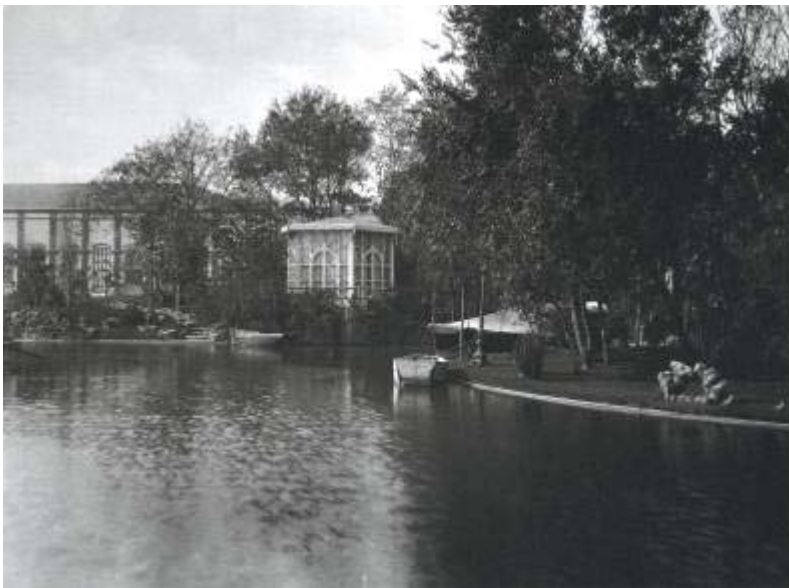

Foto.217- Yıldız Sarayı Has Bahçesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90614/15, Abdullah Frères

Şamlı Ahmet Ziya tarafından resmedilmiş olan resim, Hasbahçe'den bir görünüm sunar. Ön planda gölün yer aldığı resmin sağında, ağaçlık alan; ortada Kışlık Kameriye Köşkü ve solunda Güzel Sanatlar Binası'nın bir kısmı görülür.

Ahmet Ziya'nın yağlıboya olarak tuvale aktardığı fotoğrafta, göl kıyısında görülen sandallar resimde yer almamaktadır. Buna karşılık fotoğrafta görülen diğer unsurlar aynen tuvale aktarılmıştır.

Foto.218- Kışlık Kameriye Köşkü, Mayıs 2005

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı Limonluk Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Hasbahçe'de III. Selim Çeşmesi, Kışlık Kameriye Köşkü

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 79 x 57 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2799

Foto.219- Yıldız Sarayı'nda Kameriye Köşkü ve Selim III. Çeşmesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/3

Dolmabahçe Sarayı'nda yer alan bu yağlıboya tablo, Yıldız Sarayı Hasbahçe'den görünüm sunar. Önde havuzun yer aldığı resimde, orta planda merkezde Sultan III. Selim'in inşa ettirdiği mermer çeşme ve namazgâh⁴²⁴, en solda Kışlık Kameriye Köşkü'nün bir bölümü ve çeşmenin gerisinde ise sarayın diğer yapıları yer alır. Çeşmenin sağındaki ağacın arkasında, iki yana eğimli çatısıyla Hünkâr Hamamı/Mehtap Köşkü ve ilerisinde Hünkâr Dairesi'nin çok az bir bölümü görülür. Resmi yapan sanatçı, fotoğrafta gölde yer alan iki kuğu ve kayığı tuvale aktarmamış, ancak tüm mimari ayrıntıları ve doğayı olabildiğince gerçekçi olarak yansıtmıştır.

Foto.220- Sultan III. Selim Çeşmesi, 2005 Foto.221- Namazgâh taşı, 2005

⁴²⁴ Yıldız tepesinde yaptırılan ilk eser olan çeşme, Sultan III. Selim tarafından babası Sultan III. Mustafa için 1804/1805'te yaptırılmıştır. Kare planlı, dört cepheli, cepheleri oval madalyon içinde ışınal dallarla bezeli meydan çeşmesinin üzeri, kurşun kaplı geniş saçaklı, ortada büyük dört köşede küçük birer kubbecik ile örtülüdür. Namazgâhın mihrap taşındaki kitabeden de 1897'de diktirildiği anlaşılır. Bkz. Bülent Bilgin, **a.g.e.**, 18.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı'ndan Köşkler

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Hasbahçe'de Hünkâr Hamamı/Mehtap Köşkü, Kaskat, Valide Sultan Köşkü/Hünkâr Dairesi

Sanatçısı: Kasımpaşalı Hilmi (1867-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu/c.1881-1889

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 89 x 116 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 819/4530

Res.236

Foto.222- Yıldız Sarayı'nda Limonluk Köşkü (Mehtap Köşkü) ve Valide Sultan Köşkü/Hünkâr Dairesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/23

Kasımpaşalı Hilmi tarafından yapılan tuval üzerine yağlıboya, “Yıldız Sarayı’ndan Köşkler” adlı resim, sarayda önünde havuzuyla birlikte Hünkâr Hamamı ve önündeki kaskatı betimler. Kasımpaşalı Hilmi, 1881’de Darüşşafaka’ya kayıt yaptırıp 1889’da mezun olmuş ve Dersaadet Gümrüğü Estimatörü (Gümrük Muayene ve Tahkik Memuru) olarak görev yapmıştır.

Sanatçı, ön planda havuzun görüldüğü resminde, orta planda paralel olarak, tuğla örtülü iki yana eğimli çatılarıyla yapıları tüm ayrıntılarıyla resmetmiştir. Buna karşılık, fotoğrafta görülen yelkenli ve diğer kayıklar yağlıboya resme aktarılmamıştır. Solda, kaskat üzerinde, tek katlı ahşap bir yapı ve sağa doğru camekân yer alır. Gösterişli ahşap yapı, Hünkâr Hamamı⁴²⁵ ve Mehtap Köşkü olarak da kayıtlarda geçer. Mehtap Köşkü, benzeri köşklerle beraber Sultan II. Abdülhamid’in 1877’de Dolmabahçe Sarayı’ndan Yıldız Sarayı’na geçişi sırasında yaptırılmıştır.⁴²⁶

Hamamın yanındaki bu camekânın yerine daha sonra Küçük Mabeyn Köşkü yapılmıştır.⁴²⁷ Küçük Mabeyn Köşkü, Sultan II. Abdülhamid tarafından kendisi için 1900’de inşa ettirilecektir. Camekânın yanındaki, yüksek bir zemin kat üzerinde, kiremit kaplı çatısı olan ve basık kemerli pencere dizisiyle aydınlanan yapı ise günümüzde de var olan Valide Sultan Köşkü/Hünkâr Dairesi’dir.

Yağlıboya resimde, kaskat üzerinde solda görülen ve kiremit kaplı çatısıyla kayıtlarda Hünkâr Hamamı/Mehtap Köşkü olarak geçen yapının yerinde günümüzde başka bir yapı vardır ve burası da hamam olarak kullanılmıştır. Bugün, Yıldız Sarayı Müzesi’nin ziyaret edilebilen mekânlarından biridir. Resimdeki camekânlı alanın yerinde ise Küçük Mabeyn Köşkü yer alır. Yapılar değişmiş olmasına karşılık, kaskat ve önündeki havuz özgün halini koruyabilmiştir. Camekânın olduğu yere inşa edilen Küçük Mabeyn Köşkü⁴²⁸, resimdeki iki katlı Hünkâr Dairesi’nin görülmesini engeller.

⁴²⁵ Bülent Bilgin, **a.g.e.**, 60, 92.

⁴²⁶ Ekmeleddin İhsanoğlu, **İstanbul Geçmişe Bir Bakış**, İstanbul 1992, 42.

⁴²⁷ Bülent Bilgin, **a.g.e.**, 92.

⁴²⁸ Artnouveau üslubu özellikleri yansıtan ve iki kat üzerinde sonradan eklendiği sanılan üçüncü bir kata sahip olan Küçük Mabeyn Köşkü, büyük olasılıkla R. d’Aronco tarafından tasarlanmıştır. Afife Batur, “Yıldız Sarayı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, 523.

Yağlıboya resimdeki Hünkâr Hamamı/Mehtap Köşkü, Sultan II. Abdülhamid'in kızı Şadiye Osmanoğlu'nun anılarını anlattığı bir yazı dizisinde yer alan bir fotoğrafın altındaki, "Birçok saray mensubunun çocuklarıyla birlikte, muharririn de tatlı hâtıralarının bulunduğu Yıldız Sarayı bahçesindeki mektep." ifadesiyle mektep olarak da gösterilir.⁴²⁹

Birçok Saray mensubunun çocuklarıyla birlikte, muharririn de tatlı hâtıralarının bulunduğu Yıldız Sarayı bahçesindeki mektep.

Foto.223- Yıldız Sarayı'ndan. (Hayat, S.3, 10 Ocak 1963, 15)

Foto.224- Yıldız Sarayı'nda Hünkâr Hamamı ve camekânın olduğu yerin günümüzdeki hali. Solda yeni hamam, sağda Küçük Mabeyn Köşkü, önde kaskat ve havuz, 2005

⁴²⁹ Şadiye Osmanoğlu, "Tarihi Bir Vesika: II. Abdülhamid Devrinde Harem Hayatı 3/Haremde Kızlar Orkestrası", **Hayat**, S.3, 10 Ocak 1963, 15.

Foto.225- Yıldız Sarayı müdüriyet binası önünden günümüzde Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörlük Binası olarak kullanılan Valide Sultan Köşkü/Hünkâr Dairesi, 2005

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız'dan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Hasbahçe'de Hünkâr Hamamı/Mehtap Köşkü ve Kaskat

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 71.5 x 91 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 923

Res.237

Foto.226- Yıldız Sarayı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90407/34, B. Kargopoulo

Sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resimde, Yıldız Sarayı Hasbahçe'den bir görünüm sunulmuştur. Türk Primitifleri tarzında ve muhtemelen Darüşşafakalı bir öğrenci tarafından yapılmış olan yağlıboya resim, Darüşşafakalı diğer ressamıar gibi fotoğraftan çalışılmış olmalıdır. Ön planda havuzum yer aldığı resimde iki yanda ağaçlar ve orta planda mektep ve mehtap köşkü olarak da gösterilen Hünkâr Hamamı/Mehtap Köşkü ve Kaskat görülür.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara Yıldız Sarayı Bahçesinden

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Hasbahçe'de Hünkâr Dairesi,
Hususi Daire ve Şale Köşkü

Sanatçısı: Fahri (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 80.5 x 100 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 6/419

Res.238

Foto.227- IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90407/35, B.
Kargopoulo

Şasi üzerinde “Fahri Efendi” yazılı olan yağlıboya resim, Hasbahçe'deki köşkleri betimler. Ön planda, etrafında fenerler ve ağaçlar yer alan ve bir akarsu gibi kıvrımlı olarak geriye doğru giden havuz; orta planda ise yanyana sıralanmış köşkler ağaçlar arasından görülür. Sağda eğimli çatısıyla Hünkâr Dairesi'nin bir bölümü, ilerisinde günümüze ulaşmayan Hususi Daire ve arkasında Şale Köşkü ile duvar devam eder.

Günümüzde aynı bakış açısıyla bu görünümü görmek mümkün değildir. Fotoğraftan çalışılmış olduğu anlaşılan yağlıboya resim, sarayın günümüze ulaşmayan bazı yapıları ve o yıllardaki görünümü için görsel belge değeri taşır.

Res.239- Resim 238'den ayrıntı

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı Bahçesinden

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Hususi Daire ve Şale Köşkü

Sanatçısı: Hüseyin Zekai Paşa (1860-1919)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 95 x 134 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 21/434

Res.240

Foto.228- Yıldız Sarayı Hususi Daire, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90468/9

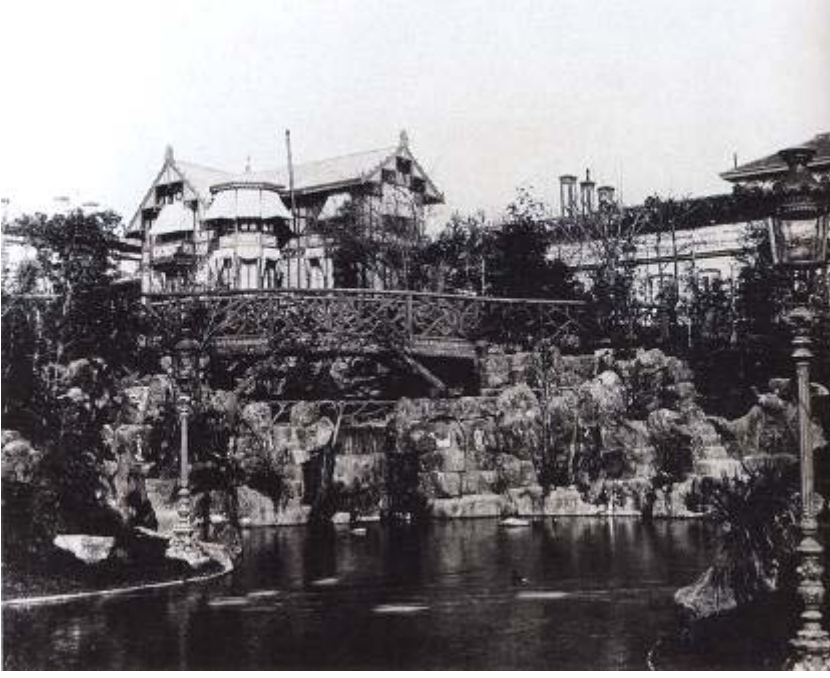

Foto.229- Yıldız Sarayı'nda Hususi Daire/Yeni Köşk, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/3

Foto.230- Günümüze ulaşmayan Hususi Daire'nin olduğu yer ve günümüzde burada yer alan Müdüriyet Binası, 2005

Sol alt köşede Osmanlıca "Zekai kulları" imzalı olan yağlıboya resim, Yıldız Sarayı bünyesinde yer alan köşklere Hususi Daire'yi betimler. Sanatçı iki figüre de yer verdiği resimde yapının önündeki ağaçlıklı bahçe düzenlemesini de aktarmıştır. Geride ise sol kısımda duvar arkasında Şale Köşkü'nün üst kısmı görülür. Bağdadi, iki katlı, eğimli çatı örtülü oldukça

süslü bir yapı olan Hususi Daire, Sultan Vahdettin zamanında yanmıştır.⁴³⁰ Tablo, günümüze ulaşmayan Hususi Daire için görsel belge değerine sahiptir.

Geride ise sol kısımda duvar arkasında, Şale Köşkü'nün üst kısmı görülür.

Foto.231- Şale Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90469/21

---

⁴³⁰ Bülent Bilgin, **a.g.e.**, 92.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara Yıldız Sarayı Bahçesinden

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Hususi Daire

Sanatçısı: Vidinli Osman Nuri (1871-1913 öncesi)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu/c.1884-1891

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 73 x 92 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 3/416

Res.241

1884 yılında Darüşşafaka'ya kayıt yaptırarak 1891 yılında mezun olan Vidinli Osman Nuri'nin yağlıboya resminde de yine Hususi Daire betimlenmiştir. Bahçe düzenlemesinin, ağaçların ön planda olduğu resimde, ağaçların arasında kalmakla birlikte yapının çatısı ve üst katının bir bölümü görülebilmektedir.

1307/1891 mezunu Osman Nuri Bey, Darüşşafaka'nın fahri muallimler arasında yer alır ve coğrafya ile hesap derslerini okutmuştur.⁴³¹

⁴³¹ Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kâmi Beyler, **a.g.e.**, 91.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı'ndan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Hasbahçe ve Hususi Daire

Sanatçısı: Hüseyin (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 73 x 92 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 414/827

Res.242

Hasbahçe'den bir görünüm sunan resimde, ön planda kıvrım yaparak geriye doğru giden, iki yanı ağaçlı ve fenerli havuz yer alır. Resmin orta planında, ağaçlar arkasında bazı yapılar görülür. Bunlardan solda olanı, iki yana eğimli çatısı ve basık kemerli olduğu seçilebilen pencere açıklıklarıyla Hünkâr Dairesi ve sağ taraftaki yapı ise günümüze ulaşmayan diğer Hususi Daire olmalıdır.

Yağlıboya resim, fotoğraftan çalışan Darüşşafakalı ressamların yaptıkları resimler tarzındadır. Bu tabloda yine, Darüşşafakalı olması çok güçlü olan Hüseyin tarafından fotoğraftan tuvale aktarılmış olmalıdır.

Darüşşafaka'dan mezun öğrenciler arasında, çok sayıda Hüseyin ismine rastlanmaktadır.

Res.243- Resim 242'den ayrıntı

Foto.232- Yıldız Sarayı'nın bahçesindeki tahta köprünün Abdülhamit devrinde alınmış resmi. (Hayat, S.5, 24 Ocak 1963, 15)

Abdülhamid Albümleri içinde, aynı yerde iki farklı Hususi Daire altında iki ayrı yapı görülür. Yapının alt kısmında görülen kaskat ve köprünün aynı olması her iki yapının da birbiri arkasına burada inşa edilmiş olduğunu gösterir.

Foto.233- Yıldız Sarayı'nda Hususi Daire, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90614/17, Abdullah Frères

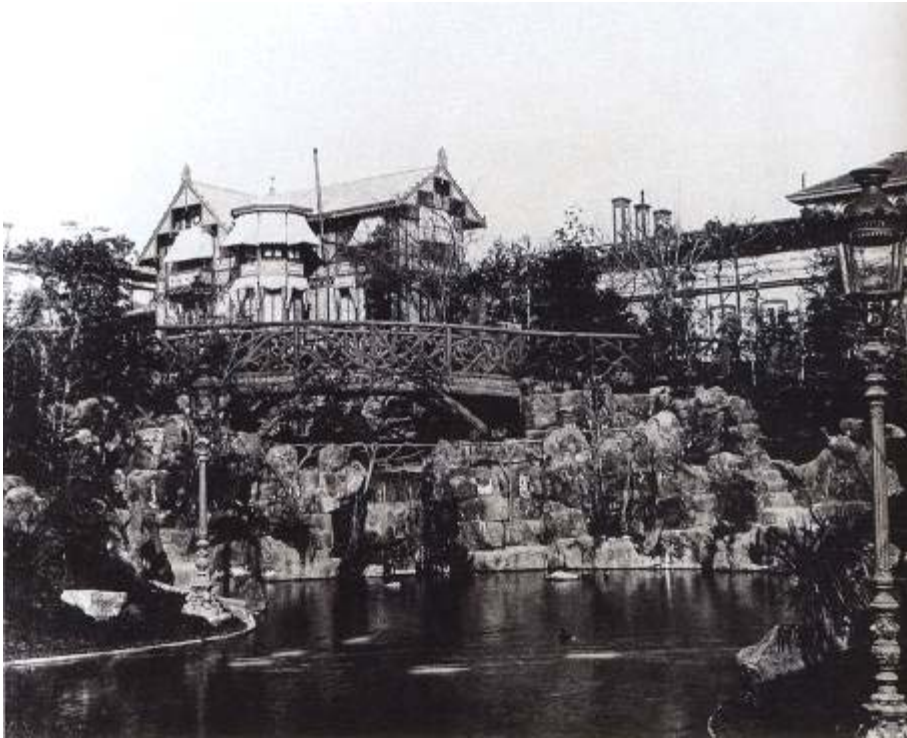

Foto.234- Hususi Daire, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/3, Diğer Hususi Daire

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı Bahçesi'nde Köşk

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Şale Köşkü

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 128 x 90 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 14/2248

Res.244

Foto.235- Şale Kasrı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90751/17, B. Kargopoulo

Ön planda resmin ortasına doğru daralarak giden ve resmin ortasında bitip, buradan itibaren genişleyen gökyüzünün olduğu kompozisyonda, sağda ön planda kaskat ve su ile gökyüzünün birleştiği orta kısımda da iki katlı, kiremit kaplı eğimli çatı örtülü bir yapı görülür. Yıldız Albümleri içerisinde, 90751/17 numarayla kayıtlı olan B. Kargopoulo'nun bir fotoğrafı da hemen hemen aynı görünümü sunar. Resimdeki yapı, Şale Karı'nın ilk hali olmalıdır. Üzeri eğimli çatı örtülü ve iki katlı olduğu anlaşılan yapının alt katta dikdörtgen açıklıklı pencerelere, üst katlarda ise yuvarlak kemerli pencerelere sahiptir. Yapının ayrıntıları ve genel yapısı, Şale Kasrı'nın birinci bölümüne ait fotoğraflarla karşılaştırıldığında, fotoğraflarla uyum içerisindedir.

Bodrum üzerine iki katlı olarak inşa edilen yapı, farklı tarihlerde yapılan eklemelerle üç bölümden oluşmuştur. Yapım tarihi kesin olarak belli olmayan ilk bölümden sonra, ikinci bölüm, Sultan II. Abdülhamid'i ziyaret edecek olan Alman İmparatoru II. Wilhelm ve eşini ağırlamak amacıyla Sarkis Balyan'a yaptırılmış ve 1889'da tamamlanmıştır. Merasim Köşkü olarak bilinen üçüncü bölüm ise, yine II. Wilhelm ve eşinin ikinci ziyareti sırasında, 1898'de mimar Raimondo D'Aronco'ya yaptırılmıştır.⁴³² Ayrıca, Şale ile birlikte Küçük Şale adında bir başka köşkün 1887'de sermimar Sarkis Balyan'a ihale edildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Harem bahçesindeki havuzun önünde inşa edilen bu köşk günümüze ulaşmamıştır.⁴³³

Sema Öner, bir makalesinde Dolmabahçe Sarayı'ndaki bu tabloyu, Yıldız Sarayı yapılarından Yeni Köşk olarak tanıtmıştır. Yeni Köşk, geçirdiği yangın nedeniyle günümüze ulaşmamıştır.⁴³⁴

⁴³² **Yıldız Sarayı Şale Kasrı Hümâyunu**, İstanbul 1993, 20-21; Feryal İrez-Vahide Gezgör, "Yıldız Sarayı Kasrı Hümâyunlarından Şale", **Milli Saraylar 1992**, Ankara 1992, 97. Ayrıca, D'Aronco'nun yaptığı bölüm için bkz. Afife Batur, "Mimar Raimondo D'Aronco ve Milli Saraylar'daki Çalışmaları", **Milli Saraylar 1993**, Ankara 1993, 45-53.

⁴³³ Feryal İrez-Vahide Gezgör, **a.g.m.**, 4.

⁴³⁴ Sema Öner, **a.g.m.**, 32-34.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara: Yıldız Sarayı Bahçesinden

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Çadır Köşkü

Sanatçısı: Darüşşafakalı Şevki Efendi (1869-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu/c.1879-1891

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 73 x 92 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 413/826

Res.245

Foto.236- Yıldız Sarayı Çadır Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90614/18, Abdullah Frères

Darüşşafakalı Şevki Efendi'nin fırçasından tuvale aktarılan yağlıboya resim, Yıldız Sarayı Dışbahçe'deki Çadır Köşkü'nü betimler. Darüşşafakalı Şevki, 1879'da Darüşşafaka'ya kaydolup 1891'de mezun olmuştur. Paket Postanesi Müdür Muavinliği ve sonrasında Edirne Posta Müdürü olarak görev yapmıştır. Fotoğraftan çalışılmış olduğu anlaşılan ve ön planda havuzun görüldüğü resimde, iki yanda kıvrımlı merdivenleri olan Çadır Köşkü ağaçlar arasında kalır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden Malta Köşkü ve Orhaniye Kışlası

Sanatçısı: Ahmet Ragıp (1871-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu/c.1882-1890

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 72.5 x 91.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 399/812

Res.246

Foto.237- Yıldız Sarayı Hasbahçesi'nden görünüş, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90468/33

1882'de Darüşşafaka'ya kayıt yaptırıp 1890'da mezun olan Ahmet Ragıp da Yıldız Sarayı'ndan görünüm sunan resim yapmıştır. Telgrafhanede memur olarak görev yapmış olan Ahmet Ragıp'ın öğrenciliği sırasında fotoğraftan tuvale aktardığı yağlıboya resimde, ön planda sarayın havuzlu bahçesi bir su yatağı şeklinde kıvrımlı ve iki yanı ağaçlı olarak yer alırken geriye doğru Malta Köşkü ve Orhaniye Kışlası da ağaçlar arasında yer alır.

Res.247- Resim 246'dan ayrıntı

İstanbul Merkez Komutanlığı olarak kullanılan Orhaniye Kışlası ve II. Abdülhamid tarafından 1884'te kışlanın ortasına yaptırılan kurşun kaplı kubbeli ve tek minareli cami ve iki katlı Malta Köşkü gerçeğe uygun olarak resme aktarılmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı Kaskad Kasrı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Kaskat Kasrı/Saatli Köşk

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 89 x 70 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2558

Res.248

Foto.238- Saatli Köşk, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90751/74, B. Kargopoulo

Türk Primitifleri tarzında, fotoğraftan çalışılmış olduğu anlaşılan ve sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resim, Yıldız Sarayı bahçesi içinde yer alan, Neogotik tarzda sivri kemerli pencereli ve ikinci katındaki iki pencere arasında üstte yuvarlak bir duvar saatinin yer aldığı Saatli Köşk'ü betimler. Günümüze ulaşmayan yapının öne çıkma yapan orta bölümünde sivri kemerli iki penceresi arasında kalan kapı açıklığı, pencerelerle aynı tarzda kemerlidir, ancak daha yüksek tutulmuştur. Bu bölümün üst kısmında ikinci kat önünde, parmaklıklı bir balkon yer alır.

Resim, önünde göl görünümünde büyük havuzu ve etrafında ağaçlarla güzel bir park düzenlemesi yapılmış olan köşkün 19. yüzyıl sonlarındaki görünümünü sunar.

Res.249- Resim 248'den ayrıntı

Foto.239- Foto.238'den ayrıntı

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara: Yıldız Sarayı Bahçesi'nden
Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Kaskat Kasrı/Saatli Köşk
Sanatçısı: Bilinmiyor
Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu
Tekniği: tuval üzerine yağlıboya
Ölçüleri: 90 x 129.5 cm
Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 39/452

Res.250

Sanatçısı bilinmeyen yağlıboya tabloda, Yıldız Sarayı içinde yer alan ve günümüze ulaşmayan Saatli Köşk, önündeki bahçe düzenlemesi ve havuzla birlikte, köşkün tüm mimari detaylarını gösterecek biçimde resmedilmiştir. Ortada öne çıkma yapan iki katlı giriş bölümünün iki yanında tek katlı birer kanat vardır. Bu bölümler gotik tarzda sivri kemerli pencerelere sahiptir. Giriş bölümü su üzerinde olan yapının iki yanda bahçeye geçit veren merdivenleri ve köprüsü ile ayrıca havuza inilen bir merdiveni vardır.

Bu resimde, diğer örneklerde olduğu gibi fotoğraftan çalışılmış olmalıdır. Ancak aynı açıdan çekilmiş fotoğrafa henüz ulaşmak mümkün olmamıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Yıldız Sarayı, Saatli Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Sarayı Kaskat Kasrı/Saatli Köşk

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 100 x 78 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 12/2848

Res.251

Foto.240- Yıldız Sarayı Bahçesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90407/40, B. Kargopoulo

Dolmabahçe Sarayı'nda yer alan, sanatçısı bilinmeyen Türk Primitifleri tarzındaki yağlıboya resimde, su kıyısındaki bir köşkün bir kısmı betimlenmiştir. Diğerleri gibi fotoğraftan yapılan resimde sağda, az bir bölümü görülen köşkün mimari ayrıntıları, buranın Yıldız Sarayı bahçesindeki Saatli Köşk olduğunu gösterir. Yapının önündeki köprülü merdiven düzenlemesi ve yanındaki kaskat ayrıntılı olarak görülür.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kaleli Bir Ev

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yıldız Çini Fabrikası

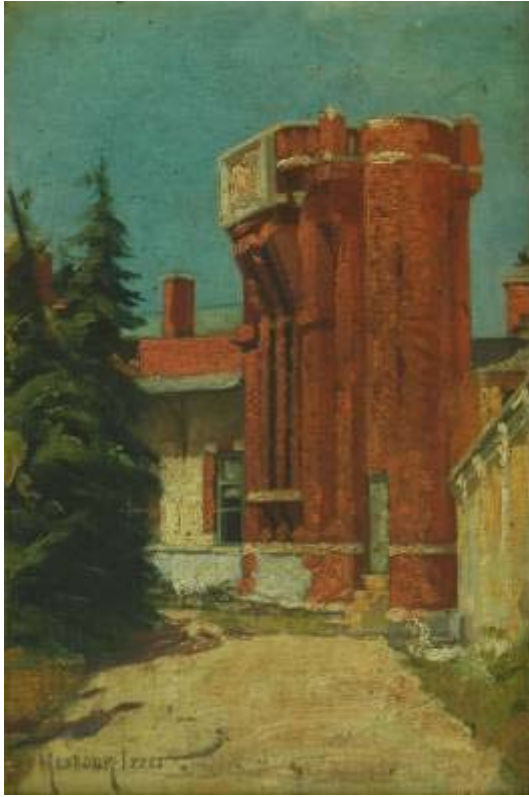
Sanatçısı: Mesrur İzzet (1873-1952)

Yapıtın Tarihi: 1952 öncesi⁴³⁵

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 21 x 30 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 1144

Res.252

Foto.241- Yıldız Çini Fabrikası, Nisan 2006

Yıldız Sarayı dış bahçesinin doğu tarafında yer alan ve 1890'da Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu adıyla kurulan Yıldız Çini Fabrikası, Mesrur İzzet tarafından resmedilmiştir.

⁴³⁵ Mesrur İzzet Bey'in, 1896'dan itibaren Yıldız Çini Fabrikası üretimi porselenler üzerinde resimleri ve imzası görülür. 1912-1916 arasında da Yıldız Çini Fabrikasında müdür olarak görev almıştır. Yağlıboya tabloyu da bu süreçte yapmış olabilir.

Sol alt köşede, “Mesrour İzzet” imzalı yağlıboya tabloda, sanatçı, gerçeğe uygun olarak Yıldız Çini Fabrikası’ndaki sırlı tuğlalı, yüksek bacayı ve yanındaki tek katlı atölye bölümlerini resmetmiştir.

D’Aronco’nun tasarımı olan yapı, bahçede dirsek yaparak döner. Tek katlı, yatay ve beyaz renkli sade atölye bölümlerine karşılık, yapının portali ve bacası sırlı tuğla ile örülmüştür ve diğer tek katlı bölümlerden yüksek tutulmuştur. Düşey kırılmalar, konsol taşmalar, köşeli ve yuvarlak biçimlerin karşıtlığı kullanılarak portal ve bacaya plastik bir anlatım kazandırılmıştır.⁴³⁶

Foto.242- Yıldız Çini Fabrikası, Nisan 2006

1912’de Yıldız Çini Fabrikasında müdür olarak göreve başlayan Mesrur İzzet Bey, yağlıboya resimler yanında porselen resimleri de yapmıştır. Mesrur İzzet Bey imzasını taşıyan çeşitli Yıldız Çini Fabrikası üretimi porselenler de vardır. İlki 1896 tarihini taşıyan bu porselenlerde genellikle, Kız Kulesi, Ortaköy Camisi, Küçüksu Çeşmesi gibi İstanbul’dan çeşitli görünüşler vardır.⁴³⁷

⁴³⁶ Afife Batur, “Yıldız Sarayına İlişkin Bazı Belgeler ve Türkiye’de Bu Belgeleme Çalışmalarının Sorunları”, **Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler**, 15-17 Kasım 1984 Yıldız Sarayı/Şale, İstanbul 1985, 92-93.

⁴³⁷ Nedret Bayraktar, “Yıldız Porselenleri”, **Milli Saraylar Koleksiyonu’nda Yıldız Porseleni**, İstanbul 1998, 26-27.

Sultan II. Abdülhamid'in Fransız Sèvres Porselen Fabrikası'nın desteğiyle kurduğu fabrika, 1894'teki depremde zarar görmüş ve aynı yıl mimar Raimondo d'Aronco tarafından onararak hizmete açılmıştır. 1908'e kadar üretimini düzenli olarak sürdüren fabrikanın, 1909'da Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle faaliyetleri durmuştur. Müze-i Hümayun Müdürlüğü'ne bağlanması düşünülmüş ve Osman Hamdi Bey'in ölümüyle Halil Edhem tarafından çalışmalar yürütülmüştür. 1911'de yeniden üretime başlanmış ve Sanayi-i Nefise Mektebi hocalarından ressam Adil Bey'in fabrika müdürlüğünden istifasıyla 1912'de Mesrur İzzet Bey müdür olarak burada göreve başlamıştır. Savaş yıllarında telgraf tellerini birbirine bağlayan kaolin telgraf fincanlarının üretimi yapılmıştır. 1916'da İsa Behzat Bey müdür olmuş ve 1920'de tekrar kapanmıştır. 1936-38 yılları arasında Milli Emlak idaresi tarafından tasfiye edilen yapının 1957'de yeniden açılması için girişimlerde bulunulmuş ve 1959'da Sümerbank'a devredilmiştir. Sümerbank Yıldız Porselen Sanayi-i Müessesesi olarak adı değiştirilmiş ve 1961'de ise Yıldız Çini ve Porselen Sanayii Müessesesi adıyla üretime geçmiştir.⁴³⁸ 1995'ten beri Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı bir müze-fabrika olarak hizmet veren Yıldız Çini Fabrikası'nda geleneksel porselen üretimine devam edilmektedir.⁴³⁹

---

⁴³⁸ Önder Küçükerman, "Yıldız Çini Fabrikası", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, 515-516; Önder Küçükerman, "Türk Sanayi ve Tasarım Tarihi İçinde Yıldız Çini Fabrika-i Hümayûnu ve TBMM Milli Saraylar Koleksiyonu'ndaki Eserler", **Milli Saraylar Koleksiyonu'nda Yıldız Porseleni**, İstanbul 1998, 19-20.

⁴³⁹ **Milli Saraylar Yıldız Çini ve Porselen İşletmesi**, ikinci baskı, Ankara, 5.

4.3.6. AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA/KÖPRÜLÜ YALISI SELAMLIK KÖŞKÜ

Resimlere konu olan yapılar arasında, Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı'nın Selamlık Köşkü de yer almaktadır. Tez kapsamı içerisinde, Hoca Ali Rıza, Şevket Dağ, Hayri Çizel, Feyhaman Duran ve Nazlı Ecevit'in resimleri incelenmiştir.

Anadoluhisarı'nda, Körfez Caddesi No:47 (Ada 66/parcell2) koruma no:83'te kayıtlı⁴⁴⁰ olan Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı'nın Selamlık Köşkü, yalı ile birlikte 1699'da yapılmıştır. Ahşap köşk geçirdiği onarımlar ve değişikliklerle günümüze kadar ulaşabilmiş, köşkten biraz daha ileride olan harem dairesi ise günümüze ulaşmamıştır. T planlı olan köşkün divanhanesinin bir bölümü denize çıkma yapmaktadır. Ortasında havuzu olan yapının orta kısmı kubbeye yükseltilmiş ve üç yan kol tekne tavan ile örtülmüştür.⁴⁴¹ Bu üst örtü dışta kiremit kaplı eğimli çatılıdır. Yapının arka kısmında da odalar, hamam, mutfak, hizmet binası gibi bölümleri vardı.⁴⁴² Yapı, 1947'de Yüksek Mimar Cahide Tamer tarafından restore edilmiş ve 1953'te tekrar onarım gündeme gelerek 1954'te onarım gerçekleşmiştir. 1969'da da tekrar onarım için keşif yapılmış, 1971-1972'de onarım gerçekleştirilmiştir.⁴⁴³ Günümüzde ise oldukça harap durumdadır.

Foto.243- Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı'nın Selamlık Köşkü, 18 Aralık 2006

⁴⁴⁰ Orhan Erdenen, **Boğaziçi Sahilhaneleri 1 Beykoz-Anadoluhisarı**, İstanbul 1993, 136.

⁴⁴¹ Cahide Tamer, **Amcazâde Yalısı ve Manzumesi Onarımları**, İstanbul 2001, 11.

⁴⁴² Sedad H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar II**, İstanbul 1974, 160-163; Sedad H. Eldem, **Boğaziçi Yalıları II Anadolu Yakası, İstanbul 1994**, 83.

⁴⁴³ Onarımlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cahide Tamer, **a.g.e.**, 21-30.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj, Amcazade Paşa Yalısı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı
Selamlık Köşkü

Sanatçısı: Şevket Dağ (1876-1944)

Yapıtın Tarihi: 1944 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 48 x 40 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 48

Res.253

Şevket Dağ'ın yağlıboya tablosunda, Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı Selamlık Köşkü resmedilmiştir. Sanatçının resmindeki görünüm, günümüzde yoktur.

Şevket Dağ'ın resmi, Fransız ressam Th. Frère'nin Köprülü Yalısı'na ait olduğu tahmin edilen yağlıboya tablodan yapmış olması muhtemeldir. Bu görünüm, yapının 19. yüzyıl ortalarındaki vaziyeti olarak düşünülmektedir.⁴⁴⁴ Ayrıca, Th. Frère'nin resmi, yapının 1972'ye kadar yapılan onarımına destek olması için Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından tebrik kartı olarak bastırılmıştır.⁴⁴⁵ Resimde, deniz kenarında,

⁴⁴⁴ Sedad H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar II**, İstanbul 1974, 154; Orhan Erdenen, **a.g.e.**, 137.

⁴⁴⁵ Cahide Tamer, **a.g.e.**, 30.

altında yuvarlak kayık iskelesi ve önünde kayık olan yapının denize çıkma yapan cephesi elibögründelere oturmaktadır ve bu bölümde dörtgen pencere açıklıkları, kayikhane üzerindeki kısımda ise yuvarlak kemerli açıklıklar görülür. Yapının üzeri eğimli çatı örtülüdür. Benzer görünüm Şevket Dağ'ın resminde de vardır.

Res.254- Fransız ressam Th. Frère'nin Köprülü Yalısı'na ait olduğu tahmin edilen yağlıboya tablosu. (Amcazâde Yalısı ve Manzumesi Onarımları, 30, foto.22.)

Yapının bu görünümüne ait benzer resim daha vardır.

Res.255- Anonim, Amcazade Yalısı, duralit üzerine yağlıboya, 48.5 x 34 cm. (Antik A.Ş. 211. Müzayede Kataloğu, İktisat Bankası Tablo Koleksiyonu, 27 Ocak 2002, s.17 r.6.)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Amucazade Yalısı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı
Selamlık Köşkü

Sanatçısı: Hayri Çizel (1891-1950)

Yapıtın Tarihi: 1946

Tekniği: yağlıboya

Ölçüleri: 38 x 50 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 629

Res.256

Foto.244- Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın Selamlık Köşkü, 1947.
(Amcazâde Yalısı ve Manzumesi Onarımları, 36, foto.5)

Sağ alt köşede “Hayri Çizel 946” yazılı olan yağlıboya resimde, Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın Selamlık Köşkü, karadan bakışla resmedilmiştir. Ön planda yeşillik alan olan resimde ahşap yalı yandan görülür. Bu yeşillik alan, yapının bahçesidir. Sol tarafta deniz ve yeşillikler içindeki Rumeli yakası ve geri plandaki mavi gökyüzüyle kompozisyon sonlanır. Sanatçının açık havada çalışmış olduğu anlaşılan ışıklı resminde, denize uzanan kısmı direkler üzerindeki yalı, gerçeğe uygun olarak resme aktarılmıştır.

Resimde, divanhanenin denize çıkma yapan bölümünün ağaç direklere oturduğu görülmektedir. Aslında bu bölüm duvara oturtulmuş olan elibögründelerle taşınmaktadır. Zamanla oluşan harabiyet sonucu, denize çakılan servi direklerle bu bölüm sağlama alınmaya çalışılmıştır. Bu servi direkler de zamanla harap olduğundan 1947'de Cahide Tamer denetiminde alttaki taşıyıcı duvar onarılmış, servi direkler kaldırılmış ve duvara oturtulan elibögründelerle çıkma desteklenmiştir.⁴⁴⁶ Hayri Çizel'in 1946 tarihli resmi de yapının onarımından bir yıl önce, servi direkli halini belgelemektedir.

Hoca Ali Rıza'nın karakalem çiziminde de Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın 1930 öncesi durumu görülür. Çizimin, alt orta kısmından sola kadar eski yazılı ile yazılmış yazıdan da anlaşılacağı gibi Anadolu Hisarı iskele başından körfeze doğru, deniz kıyısındaki yalılar resmedilmiştir. En solda, Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı Selamlık Köşkü, bahçesi ve sağa doğru günümüze ulaşamamış olan harem bölümü ile burada yer alan diğer ahşap yalılar sıralanır.

Çizimde de görüldüğü gibi, Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı Selamlık Köşkü, düz ahşap direkler üzerinde denize çıkma yapmaktadır. Sanatçı yapıyı, görünüm olarak gerçeğe uygun resmetmiştir. Yapının solundaki bahçe tarafında sıralanan yapılar harem dairesi ve hamamıdır.

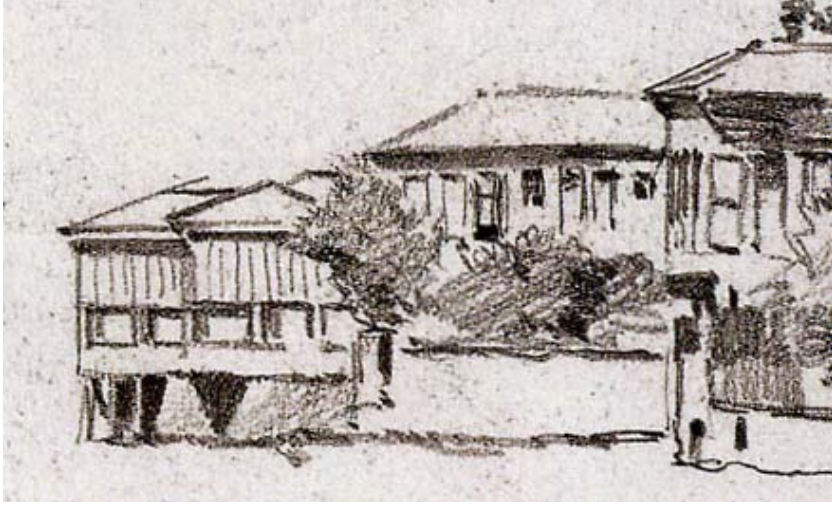
---

⁴⁴⁶ Cahide Tamer, **a.g.e.**, 14-15.

Res.257- Hoca Ali Rıza, Anadolu Hisarı İskele Başından Körfeze Doğru, kağıt üzerine karakalem, 10.3 x 19 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 636

Res.258- Resim 257'den ayrıntı

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara (Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı
Selamlık Köşkü

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1947 sonrası⁴⁴⁷

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 19 x 27 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 315/2000

Res.259

Foto.245- Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın Selamlık Köşkü, 1947.
(Amcazâde Yalısı ve Manzumesi Onarımları, 37, foto.8)

⁴⁴⁷ 1946 tarihli Hayri Çizel'in resminde, yapının denize çıkma yapan bölümü düz ahşap direklerle taşınıyordu. 1947'deki onarımla birlikte bu direkler kaldırılmıştır.

Feyhaman Duran'ın açık havada çalışmış olduğu anlaşılan eskiz boyutundaki resminde, Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın Selamlık Köşkü resmedilmiştir. İzlenimci nitelikteki yağlıboya resimde, yapı, sahilden bakışla yandan görülür. Resmin ön planında ve solda deniz devam eder. Sanatçı pitoresk bir görünüm olarak deniz kıyısındaki kırmızı boyalı bu küçük yapıyı resme aktarmıştır.

Feyhaman Duran'ın resminde yapının denize çıkma yapan bölümü eliböğründelerle taşınmaktadır. 1947'de yapılan onarımla bu alan eliböğründelerle taşınır hale getirilmiştir. Hayi Çizel'in 1946 tarihli resminde bu alan da düz ahşap direkler vardı. Feyhaman Duran'ın resmi, yapının 1947'deki onarım sonrasını göstermektedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Boğaz'dan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı
Selamlık Köşkü

Sanatçısı: Nazlı Ecevit (1905-1985)

Yapıtın Tarihi: 1963

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 40 x 48 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim
Koleksiyonu 346

Res.260

Sağ alt köşede “Nazlı Ecevit 1963” yazılı olan yağlıboya resimde, deniz kenarındaki Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın Selamlık Köşkü resmedilmiştir. Ön planda yalının yansımasının da düştüğü deniz, resimde geniş yer tutar. Sağdan sola doğru ağaçlık alan olarak bahçe ve orta kısımda, deniz üzerine taşan ahşap yapı yandan görülür.

4.3.7. AYAZAĞA KASIRLARI'NDAN ÇİNİLİ AV KASRI/ÇİNİLİ KÖŞK

Türk Primitifleri tarafından resmedilen yapılar içinde, Ayazağa Kasırları'ndan Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk de yer alır.

Foto.246- Ayazağa Kasırları'ndan Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk, 2 Eylül 2005

Foto.247- Ayazağa Kasırları'ndan Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu

Ayazağa Kasırları; biri iki katlı, diğeri üç katlı olan birbirlerine yüz metre uzaklıkta iki kasır ve yakınlarındaki vadide, koru içinde yer alan av kasrından oluşur. Maslak'ta Ayazağa Köyü yakınlarındaki Haznedar Çiftliği arazinde yer alan kasırlar, Sultan Abdülaziz döneminden günümüze

ulaşmıştır ve mimarı Sarkis Balyan'dır.⁴⁴⁸ Burada ilk olarak Sultan II. Mahmud döneminde, masrafı Hazine-i Hassa'dan karşılanarak sultanın gözde bendelerinden Berberbaşı Ali Ağa için bir kasır yaptırılmıştır. Aynı zamanda sultanın da sık sık gittiği bir dinlenme yeri iken, Ali Ağa'nın saraydan uzaklaştırılması, ayrıca savaşlar ve reform hareketleri gibi sebeplerle Sultan II. Mahmud'un eğlencelere vakit ayıramamasıyla, Ayazağa Kasrı uzun süre kullanılmamış ve harap olmuştur. Kasır, Sultan Abdülaziz zamanında temelinden yenilenmiştir. Ayrıca Sultan Abdülaziz, Sarkis Balyan'a, bu kasırdan yüz metre ileriye üç katlı olarak Yıldız Sarayı'ndaki Şale Kasrı'nı anımsatan ikinci bir kasır daha yaptırmıştır.⁴⁴⁹ Bu iki kasırdan biraz aşağıda kuru içinde yer alan ahşap av kasrı da 19. yüzyıl eseridir ve önünde, küfeki taşından yapılan boyu 100 metre, eni ise 20 metre olan bir havuzu vardır. Sultan II. Mahmud'un ilk hükümdarlık yıllarında yapılan bina, havuz başında musiki meclislerinin kurulduğu, ayrıca sazende, hanende ve rakkas oğlanların bindirildiği sandalların dolaştırıldığı ve padişahı eğlendirmek için genç enderun ağalarının yüzdüğü havuzuyla birlikte, bir eğlence ve av kasrı olmuştur.

1826'dan sonra Sultan II. Mahmud buraya gelmemeye başlamış ve yapı zamanın tahribatına uğramıştır. I. Dünya Savaşı'nda diğer iki kasra Süvari Küçük Zabıt Mektebi yerleştirildiğinde, bu av kasrı da okul kumandanlığına geçmiştir.⁴⁵⁰ İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı kullanımında olan yapı, 2000 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası finansmanlığında restore edilmiştir ve günümüzde oldukça iyi durumdadır.

---

⁴⁴⁸ Reşat Ekrem Koçu, "Ayazağa Kasrı", **Türkiyemiz**, S.9, Şubat 1973, 41-42; Afife Batur, "Ayazağa Kasırları", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1993, 470.

⁴⁴⁹ Reşat Ekrem Koçu, **a.g.m.**, 40-42.

⁴⁵⁰ Reşat Ekrem Koçu, **a.g.m.**, 43-44. Kasırlar, 1960 yılında jandarma kuvvetlerine tahsis edilmiş ve 1973'te onarılmıştır. Sonrasında kültürel amaçlı kullanım için 49 yıllığına İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'na verilmiştir. Afife Batur, **a.g.m.**, 470.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Havuzlu Köşk

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayazağa Kasırları'ndan Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk

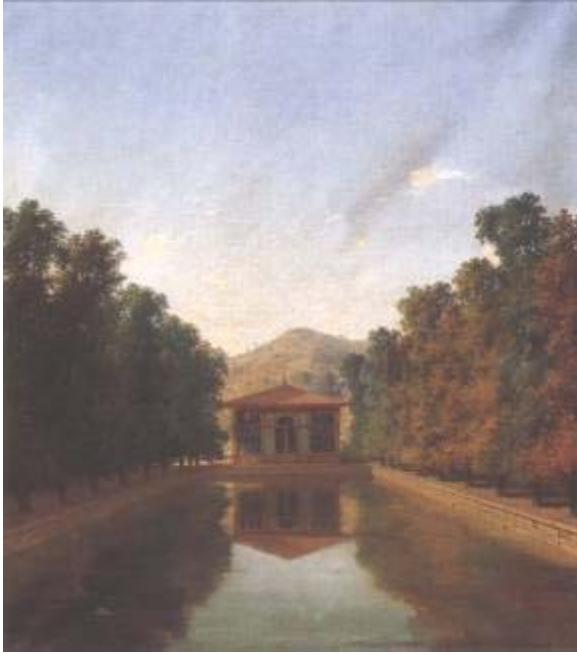
Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 90 x 79 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 2042/8334

Res.261

Foto.248- 2 Eylül 2005

Sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resimde, önde perspektif kurallarına uygun olarak geriye doğru giden ve üzerine yansımalar düşen su dolu bir havuz vardır. Havuzun iki yanı ağaçlıdır ve orta planda, havuz bitiminde üzeri kiremit kaplı, eğimli çatısıyla küçük bir yapı yer alır. Arka planda ise tepe ve açık gökyüzü ile kompozisyon devam eder. Resimde, önünde havuzla birlikte görülen küçük yapı, Ayazağa Çinili Av Kasrı'dır ve kasrın birebir görüntüsü de suya yansımıştır.

Yapı, mimari ve süslemeleriyle gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Fotoğraftan yararlanılarak resmedildiği anlaşılan resimde, kasrın havuza bakan cephesinde, üstte sivri kemerli pencere dizisi, alt kısımda da birbiriyle kesişen ahşap yuvarlak kemerlerden oluşan pencere açıklıkları vardır. Yapı, aslına uygun olarak restore edildiğinden, günümüzde resimdekiyle aynı görünümü sergiler. Buna karşılık, yapının etrafındaki görünümde değişim olmuştur. Resme göre, soldaki alanda fazla bir değişiklik olmazken, sağ tarafta inşaat halindeki yüksek binalar görünümü bozar.

Res.262- Resim 261'den ayrıntı

4.3.8. IHLAMUR KASIRLARI'NDAN MABEYN/MERASİM KÖŞKÜ

MSGSÜ İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan sanatçısı bilinmeyen ve biri de İbrahim imzalı olan iki resim ile Askeri Müze'deki bir resim, Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkünü betimler. Süleyman Sami Kulları ve Civanyan tarafından yapılmış iki resimde de yine bu yapı görülür.

Beşiktaş'taki Ihlamur Kasrı⁴⁵¹, Sultan Abdülmecit tarafından 1849-1855 yılları arasında Nikoğos Balyan'a inşa ettirilmiştir.⁴⁵² Av köşkü ve ok talimlerinde dinlenme yeri ve Biniş Kasrı olarak iki ayrı kasır yaptırılmıştır.⁴⁵³ Resimlere konu olan yapı, günümüzde müze olarak hizmet veren Mabeyn/Merasim Köşküdür. Maiyet Köşkü'ne göre daha süslü olan Merasim Köşkü, yüksek bir zemin kat zerinde oldukça hareketli bir cepheye sahiptir. İki taraflı merdivenle ulaşılan giriş ve iki yandaki pencere açıklıklarını taçlandıran ve yapıya hareket katan, girlandlar, istiridye kabukları, vazolar ve sütuncelerden oluşan bezemelere sahiptir.

Yapılar, 1923'ten sonra TBMM'ye bağlanmış ve 1951'de İstanbul Belediyesi'ne devredilmiştir. Yapılar restore edilerek 1952'de Maiyet Köşkü, Tanzimat Müzesi; Mabeyn Köşkü ise Köşk Tarihi Müzesi olarak halka açılmıştır. 1966'da iki müze de kapatılmış ve yapılar yeniden TBMM'ye devredilmiştir. 1976-1985 arasında yapılan restorasyon ve bahçe düzenleme çalışmalarının ardından 1985'te yapılar tekrar halka açılmıştır.⁴⁵⁴

Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkü, önündeki havuz ve içinde bulunduğu park-bahçe düzenlemesi ile tuvale aktarılmıştır.

⁴⁵¹ Yapıldıktan hemen sonra "sevinç, tazelik, ferahlık" anlamına gelen Nüzhetiye sözcüğü ile anılmaya başlanarak, Nüzhetiye Kasrı olarak da adlandırılmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde de aynı adla anılmış, Sultan II. Abdülhamid döneminden sonra ise Ihlamur Kasrı adı yaygın olarak kullanılmıştır. **Ihlamur Kasırları**, İstanbul 1994, 27.

⁴⁵² Daha öncesinde, Hacı Hüseyin Bağları olarak geçen alanda, Hacı Hüseyin Bağı Köşkü olarak anılan ve Sultan I. Abdülhamit, III. Selim ve II. Mahmut tarafından da kullanılmış olan bir bağ evi inşa ettirilmiştir. Metin Sözen, **Devletin Evi Saray**, İstanbul 1990, 158-159.

⁴⁵³ Tülay Artan, "Ihlamur Kasrı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul 1994, 112.

⁴⁵⁴ Dilek Dişbudak, "Geçmişten Günümüze Ihlamur Mesiresi", **Milli Saraylar 1992**, Ankara 1992, 166.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ihlamur Kasrı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkü

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 90 x 80 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 38/451

Res.263

Foto.249- Ihlamur Kasrı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90474/26, Abdullah Frères

Sanatçısı bilinmeyen ve fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan yağlıboya tabloda Ihlamur'daki Mabeyn/Merasim Köşkü, tam cepheden betimlenmiştir. Bulutlu gökyüzünün geniş yer tuttuğu resmin birinci planında, bahçe peyzajı ile ortada yapay göl ve gerisinde iki yanı ağaçlı Merasim Köşkü yer alır. Köşk, resmin merkezindedir ve kompozisyonun tamamına simetri ve denge hâkimdir.

Önünde havuz olan yapının, havuzla arasında yer alan yoğun ağaçlardan dolayı resimdeki görüntüyü yakalamak mümkün

olamamaktadır. Resimde, yapı önünde görülen havuz ve etrafındaki peyzaj günümüzde oldukça farklıdır.

Foto.250- Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkü ve önündeki havuz, Nisan 2006

Foto.251- Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkü, Nisan 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ihlamur Kasrı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkü

Sanatçısı: İbrahim (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 62 x 92 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 9/422

Res.264

Foto.252- Ihlamur Kasrı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90751/53, B. Kargopoulo

Foto.253- Mabeyn/Merasim Köşkü ve önündeki havuz, Nisan 2006

İbrahim imzalı yağlıboya resim, fotoğraftan yapılmıştır. Yeşillikler içindeki mermer yapı, resmin solunda orta planda yer alır. Ön planda, bahçe düzenlemesi ve yapay göl, orta planda ise soldan sağa doğru, köşk ve fenerler sıralanır. Geride, ağaçlıklı alan ve arkasındaki gökyüzü ile kompozisyon sona erer. Köşkün ön cephesindeki bezemeler ve iki kollu merdivenleri ayrıntılı olarak resme aktarılmıştır. Yeşiller, kahverengiler içinde yapının dokusu, açık renklerle ve ışıklı olarak verilmiştir. Önceki resimdeki gibi, havuz ve yapı arasındaki yoğun ağaçlardan dolayı, günümüzde aynı görüntüyü görmek mümkün olmamaktadır.

Foto.254- Mabeyn/Merasim Köşkü ve önündeki havuz, Nisan 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Ihlamur Kasrı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkü

Sanatçısı: imzası okunamadı

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 98 x 74 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Askeri Müze Resim Koleksiyonu 1057

Res.265

İmzası okunamayan yağlıboya resimde, Ihlamur'daki Mabeyn/Merasim Köşkü, havuza bakan ön cephesiyle tam cepheden resmedilmiştir. Ön planda havuz ve bahçe peyzajı olan resimde, mermer köşk merkezde yer alır ve gerisinde ağaçlık alan ve gökyüzüyle kompozisyon sonlanır. Sanatçı, muhtemelen fotoğraftan çalışmış olduğu resme, yapıyı gerçeğe uygun olarak aktarmıştır.

Özel koleksiyonlarda yer alan Süleyman Sami Kulları ve Civanyan'ın yağlıboya resimlerinde de yine Ihlamur'daki Mabeyn/Merasim Köşkü görülür. Yazmaciyan'ın 1905 tarihli tablosunda, önündeki havuz ve bahçe düzenlemesi ile Merasim Köşkü'nün ön cephesi resmedilmiştir. Yazmaciyan'ın resmi, Askeri Müze'deki resme yakın bir bakış açısı sunar.

Resmin genel özellikleri diğer resimlerle hemen hemen aynı olmasına karşılık, yapı biraz şematik olarak verilmiştir.

Süleyman Sami Kulları'nın yağlıboya resmi, Türk Primitifleri tarzındadır ve fotoğraftan çalışılmıştır. Resimde, Yazmaciyan'ın resminde olduğu gibi, önündeki havuz ve bahçe düzenlemesi ile Merasim Köşkü'nün ön cephesi görülür. Sanatçı, yapıyı gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır.

Res.266- Yazmaciyan, Ihlamur Kasrı, 1905, tuval üzerine yağlıboya, 59.5 x 73 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 74)

Res.267- Süleyman Sami Kulları, Ihlamur kasrı, tuval üzerine yağlıboya, 120 x 90 cm, Özel Koleksiyon. (Çağdaş Türk Sanatı, 84)

4.3.9. İMRAHOR KÖŞKÜ/MİR-İ AHUR KASRI

TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu kapsamında, ikisi Dolmabahçe Sarayı'nda ve biri de Beylerbeyi Sarayı'nda olmak üzere, görsel belge değerine sahip üç resim, günümüze ulaşmayan İmrahor Köşkü'nü betimler.

İmrahor Köşkü, ünlü mesire yeri olan Sa'dabad'da, Kağıthane Deresi'nin hemen yanında yer alıyordu. Saray ahırları emiri için kurulan mirî bina, aynı zamanda Sa'dabad'daki biniş köşklerinden biridir ve biniş köşkü olması nedeniyle, dereye bakan cephesinde bir de iskelesi vardır. Fotoğraf ve resimleri sayesinde tanınabilen yapı, Abdülaziz döneminde yeniden inşa ettirilen köşktür.⁴⁵⁵ İmrahor Köşkü de daha ilerisinde yer alan Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı ile birlikte, 1943 yılında bir gece aniden yıktırılmıştır.⁴⁵⁶

Foto.255- İmrahor Köşkü. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu

⁴⁵⁵ İki katlı ahşap yapı, eğimli, geniş saçaklı çatı örtülü olup, dış görünümüyle Abdülaziz döneminde moda olan Orta Avrupa şaleleri tarzında, iç mekân tasarımında ise, geleneksel merkezi sofalı plan tipine sahiptir. M. Baha Tanman, "İmrahor Köşkü", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul 1994, 168.

⁴⁵⁶ Hüseyin İrmak, **a.g.e.**, 40.

Foto.256- İmrahor Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90854/6

Foto.257- İmrahor Köşkü'n n olduğu yerin günümüzdeki hali. (Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, 40)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kağıthane'de İmrahor Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kağıthane'de İmrahor Köşkü

Sanatçısı: Kulları Ziya (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1306/1888-1889

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 93 x 72 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/127

Res.268

Foto.258- Kartpostal. Kağıthane Belediyesi Koleksiyonu.

Türk Primitifleri tarzındaki “Kulları Ziya” imzalı ve 1306 tarihli resimde, İmrahor Köşkü'nün yanı sıra Kağıthane Deresi'nde, kayıklarda ve kıyıda gezinen, dönemine uygun kıyafetlerde kadınlı erkekli çeşitli figürler de resmedilmiştir. Bu yönüyle Kağıthane Mesiresi'nin gündelik yaşamından bir kesit de sunan resimde, birinci planda Kağıthane Deresi yer alır ve perspektif kurallarına uygun olarak geriye doğru kıvrılarak devam eder. Fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan resimde, köşk orta planda ortada, yeşillikler içinde, kiremit kaplı çatısıyla uzaktan görülür. Sanatçı, perspektif bilgisini gösterdiği resimde, köşkü, dereyi ve çevresini gerçeğe uygun olarak tuvale aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kağıthane'de İmrahor Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kağıthane'de İmrahor Köşkü

Sanatçısı: Şemseddin Kulları (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 93.5 x 72 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/1389

Res.269

Foto.259- Kağıthane'de İmrahor Köşkü, c.1891-92, Abdullah Frères.
(Dersaadet'in Fotoğrafçıları, C.2, 692)

Sağ alt kısımda eski Türkçe “Şemseddin Kulları” imzalı olan resimde, kiremit kaplı çatı örtüsüyle, iki katlı İmrahor Köşkü betimlenmiştir. Türk Primitifleri tarzındaki resmin solunda, birinci plandan başlayarak geriye doğru çayırılık alan ve toprak gezinti yolu uzanır. Köşkün çevresi hakkında da fikir veren resimde, figüre yer verilmemiştir. Kâğıthane Deresi kenarındaki köşk, ayrıntılarıyla gerçeğe uygun olarak tuvale aktarılmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: İmrahor Köşkü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kağıthane'de İmrahor Köşkü

Sanatçısı: Mülazım Nureddin Kulları (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1318/1902-1903

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 97 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 12/2834

Res.270

Foto.260- İmrahor Köşkü, 1894, Sebah Joaillier. (Sébah & Joaillier'den Foto Sabah'a Fotoğrafta Oryantalizm, 121)

Foto.261- İmrahor Köşkü, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90474/35

Sol altta eski yazı ile “Alay 65 Tabur 1 Bölük 2 Mülazım Nureddin Kulları sene 1318” şeklinde imza ve tarih olan Türk Primitifleri tarzındaki resimde, su kenarında, ağaçlar arasında, sarı renkli iki katlı bir yapı olarak İmrahor Köşkü resmedilmiştir. “Şemseddin Kulları” imzalı resimle hemen hemen aynı bakış açısını taşıyan köşk, Mülazım Nureddin tarafından daha yakından resmedilmiştir. Birinci plandaki suya, köşkün yansıması düşmektedir. Fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan resimde, yapının ayrıntıları başarıyla verilmiştir ve doğrudan İmrahor Köşkü’nü tanıtır.

4.3.10. KÜÇÜKSU/GÖKSU KASRI

Tez kapsamı içinde incelenen resimler arasında, Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Meydan Çeşmesi görünüşleri de vardır. Çeşmeyle ilgili resimler, su yapıları içinde incelenmiştir.

Sultan Abdülmecid tarafından 1856-57'de yaptırılan Küçüksu Kasrı'nın yerinde önceden, Sultan I. Mahmud zamanında, Divitdar Mahmed Paşa tarafından yaptırılan ve inşası 1752'de tamamlanan ahşap köşk vardı.⁴⁵⁷ 1792-93'te yapı kapsamlı bir onarım geçiren köşk, Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud dönemlerinde de onarılmıştır. Sultan Abdülmecid döneminde yıktırılmış ve yerine Nikogos Balyan'a günümüzdeki kârgir kasır yaptırılmıştır. İhlamur Kasrı gibi oldukça zengin süslemeleri olan mermer kaplamalı küçük kasır, bodrum kat üzerinde iki katlıdır.

Gözde mesire yerlerinden biri olan Küçüksu'daki kasır her zaman revaçta olmuştur. Kasır, 1970'lere kadar özel günlerde devlet adamlarının kabulünde kullanılmış ve 1983'te müzeye dönüştürülmüştür. Yapı, 1994 yılında kapsamlı bir restorasyon görmüştür.

---

⁴⁵⁷ Eski ahşap kasır, Melling, Préault, Thomas Allom, Josef Warnia-Zarzecki, Amedeo Preziosi gibi sanatçıların resimlerinden tanınabilmektedir. Küçüksu Kasrı için bkz. Hakan Gülsün, **Küçüksu Kasrı**, Haz. Aydan Gürün-Esin Öncü vd., İstanbul 1995.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Küçüksu Kasrı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Meydan
Çeşmesi

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 62.5 x 84.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 1598/7136

Res.271

Foto.262- Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Çeşmesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi,
Yıldız Albümleri, 90751/32, B. Kargopoulo

Foto.263- Küçük Kasrı ve Küçük Meydan Çeşmesi, 17 Aralık 2006

Fotoğraftan çalışılmış olduğu anlaşılan suluboya resimde, Küçük Kasrı ve Küçük Meydan Çeşmesi gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Ön planda yeşillik alan orta planda ise, sağda çeşme ve namazgâh taşı, sola doğru önündeki madeni parkalıklı bahçe duvarı ve girişiyle birlikte anıtsal kasır yer alır. Oldukça yıpranmış olan resimde de görüldü gibi, dikdörtgen planlı, iki katlı ve barok karakterli yapının cepheleri zengin, hareketli süslemelere sahiptir.

Küçük Kasrı, Küçük Meydan Çeşmesi ve namazgâh taşlarını gösteren sanatçısı bilinmeyen benzer bir resim daha vardır.

Res.272- Sanatçısı Bilinmiyor, Küçük Kasrı ve Çeşmesi, yağlıboya. (Osmanlı Başkenti İstanbul, 569, resim 379)

4.3.11. POLİGON KASRI

Günümüze ulaşmayan yapılardan biri olan Kağıthane'deki Poligon Kasrı, resim ve fotoğrafları sayesinde tanınabilmektedir.

1888'de Almanya'da satın alınan Mauser tüfeklerinin denenmesi için yapılan atış poligonu yakınına, padişahın atış talimlerini izleyebilmesi ve istirahat etmesi amacıyla yaptırılmıştır.⁴⁵⁸ Sultan II. Abdülhamid döneminde inşa edilen yapı, Batı mimari üslubunda, ortada enine geniş bir sofa ile iki yanındaki kuleli kanatlardan oluşan tek katlı bir yapı idi. 1956 yılında, Havagazı İdaresi Gazhanesi yaptırılmak için yıktırılmıştır. Günümüzde ise yapının olduğu alanda TEM otoyolunun viyadük ayakları yükselir.⁴⁵⁹

Foto.264- Günümüze ulaşmayan Poligon Kasrı'nın olduğu yer. (Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün, 37)

⁴⁵⁸ Hüseyin Irmak, **a.g.e.**, 36.

⁴⁵⁹ Hüseyin Irmak, **a.g.e.**, 36.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara: Kağıthane Poligonu

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Poligon Kasrı

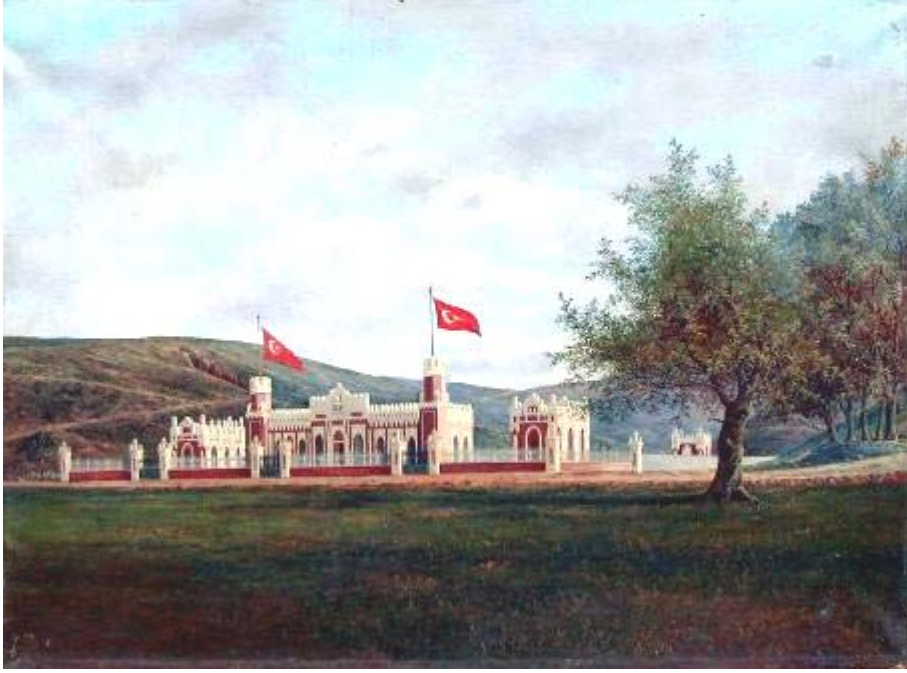
Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 100 x 134 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 20/433

Res.273

Foto.265- Poligon Kasrı, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90479/22

Fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan Türk Primitifleri tarzındaki yağlıboya resimde, orta planda Poligon Kasrı, gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Önde, iki yanda birer kanat ile bunlar arasında yer alan uzun sofa bölümünün iki kulesinde Türk bayrağı dalgalanır ve parmaklıklı duvarla çevrili alanın gerisine doğru diğer kanat görülür. Arkasında ise tepelik alan ve resmin yarısını kaplayan bulutlu gökyüzü yer alır. Resim, günümüze ulaşmayan yapı için görsel belge değeri taşır ve aynı zamanda, Kağıthane'nin 19. yüzyıl sonlarındaki yeşil alan durumunu gösterir.

4.3.12. REŞİT PAŞA KÖŞKÜ

Kurbağalıdere kıyısındaki Reşit Paşa Köşkü, Halil Paşa ve Hasan Vecih Bereketoğlu'nun Kurbağalıdere resimlerinde yer alır.

Kadıköy konakları ile ilgili yapılan bir çalışmada, Kurbağalıdere kenarında, Yoğurtçu Parkı karşısında, Sultan Hamid döneminde askeri savcı ve mirimiran rütbesi olan Reşit Paşa'nın üç katlı, ahşap, beyaz boyalı bir köşkü olduğu ve bu köşkün dere kenarında tek katlı bir de selamlık bölümüne sahip olup köşkün, 1940'ta yandığı belirtilir.⁴⁶⁰ Günümüze ulaşmayan ahşap Reşit Paşa Köşkü'nün bahçesindeki selamlık kısmında, Fenerbahçe Futbol Kulübü'nden ayrılan as oyuncular Altınordu Kulübü'nü kurmuş ve bu takım yedi yıl karada ve denizde çeşitli spor dallarında şampiyon olmuştur.⁴⁶¹

---

⁴⁶⁰ Müfid Ekdal, **Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları**, İstanbul 2005, 109.

⁴⁶¹ Müfid Ekdal, **Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy**, İstanbul 1996, 105.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj Kalamış'tan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kurbağalıdere ve Reşit Paşa Köşkü

Sanatçısı: Halil Paşa (1857-1939)

Yapıtın Tarihi: 1924

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 48 x 79 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 1806/7857

Res.274

Sağ alt köşede “Halil” yazılı olan yağlıboya resimde, Kurbağalıdere'nin denize döküldüğü kısmı ve Reşit Paşa Köşkü resmedilmiştir. Sanatçı, ön planda solda, ahşap kayık iskelesi, kayık ve dere kenarında iki figür yer verdiği resminde, sol tarafta ağaçlık alan gerisinde kiremit kaplı, eğimli çatı örtülü, açık renkte Reşit Paşa Köşkü ve ilerisinde yine kiremit kaplı, eğimli çatı örtülü diğer yapıları sıralamıştır. Yapıların bitiminde geride, Fenerbahçe burnu ve fener ile resmin sağında, ağaçlık Yoğurtçu Parkı'ndan bir parça görülür.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kurbağalıdere

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kurbağalıdere ve Reşit Paşa Köşkü

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi: c.1940 öncesi

Tekniği: duralit üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 46 x 70 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 921

Res.275

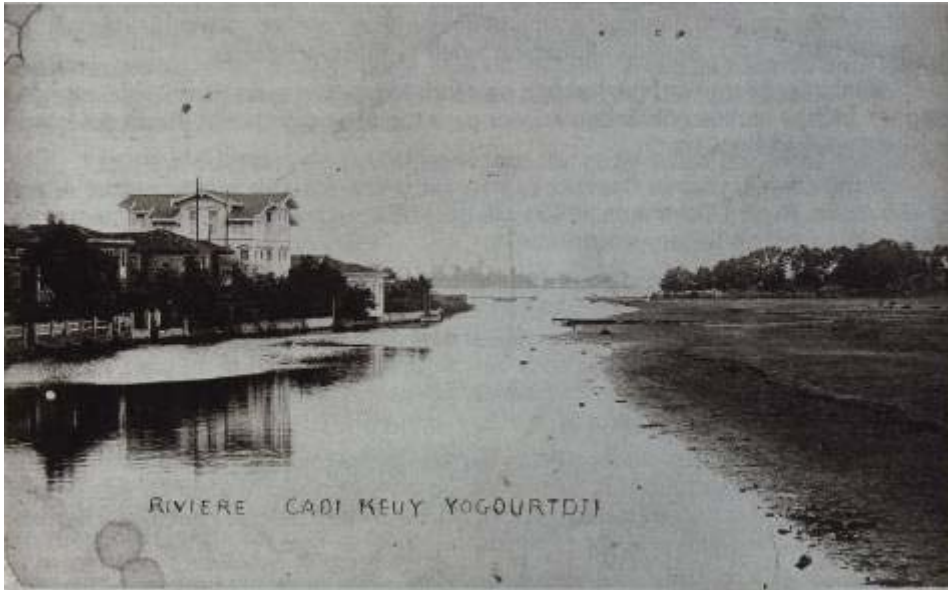

Foto.266- Reşit Paşa Köşkü, Kurbağalıdere ve Yoğurtçu Parkı. (Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy, 117)

Sağ alt köşede “H. Vecih” yazılı olan yağlıboya resimde, Kurbağalıdere'nin denize döküldüğü kısmı resmedilmiştir. Ön planda sağ alt köşeden başlayan dere, kıvrım yaparak geride denizle birleşir ve siluet halinde geride Fenerbahçe'deki Fener de seçilir. Açık havada çalışılmış olan resimde ön planda ahşap bir kayık iskelesi ile bir kayık ve geriye doğru sol tarafta ağaçlık alan ve günümüze ulaşmayan bir köşk ile diğer yapılar sıralanır. Yağlıboya resimde de Yoğurtçu Parkı'nın karşı tarafında dere kenarında görülen bu yapı, görünüm itibariyle 1940'ta yanan Reşit Paşa Köşkü'ne uymaktadır. Köşkün fotoğrafları da resimdeki yapıya uymaktadır.

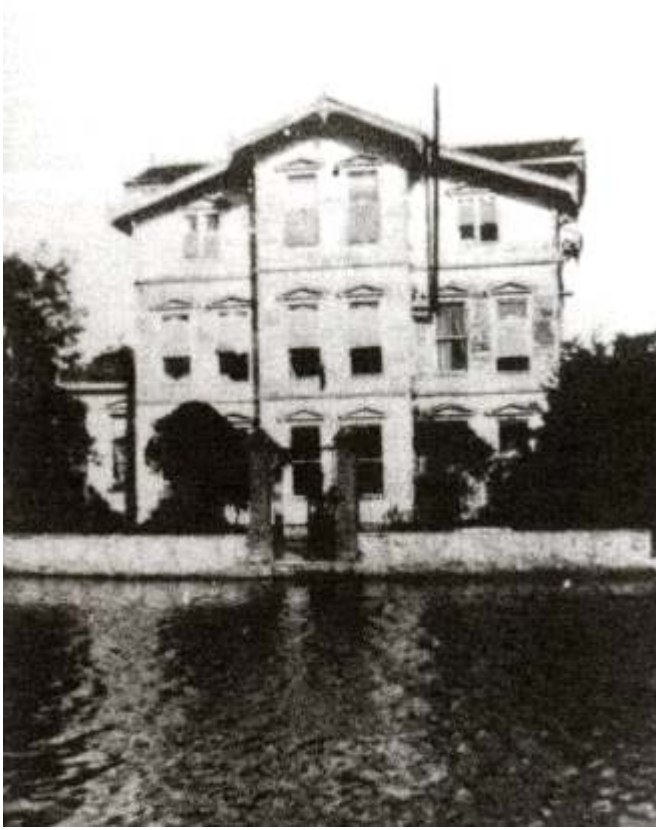

Foto.267- Reşit Paşa Köşkü, 1940'ta yanmadan önce. (Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları, 109)

Resmin sağında görülen yeşillik arazi, Yoğurtçu Parkı'nın olduğu alandır. 1980'li yıllarda adeta çöplük görünümünde olan arazi, Kenan Evren tarafından verilen ıslah emriyle, kısa sürede düzenlenmiştir.⁴⁶² Günümüzde burası yeşillik, bakımlı bir parktır. Ancak, Kurbağalıdere'nin

⁴⁶² Müfid Ekdal, **a.g.e.**, 117-118.

lağım kokusu bu güzelliği etkilemektedir. Sahil biçiminde görülen dere kenarı da oldukça değişmiştir.

Foto.268- Kurbağalıdere, Haziran 2006

Hasan Vecih Bereketoğlu'nun Kurbağalıdere'yi konu alan çok sayıda resmi vardır. Ankara Devlet Resim ve heykel Müzesi'nde yer alan ve sağ alt köşede "H. Vecih" yazılı olan bir başka yağlıboya resminde de Kurbağalıdere kıyısındaki günümüze ulaşmayan köşkler resmedilmiştir. Sol alt köşeden başlayıp sağa doğru yönelen ve resmin ortasında sonlanan derenin sol tarafında bazıları tek katlı, bazıları ikişer, üçer katlı olan dönemin ahşap evleri sıralanır.

Hasan Vecih'in yağlıboya resmindeki görünüm 1930'lu yıllara ait bir fotoğrafla uyum içerisindedir. Solda ön planda görülen köşk ve sağa doğru sıralanan yapılar da genel görünüm olarak yağlıboya resme uymaktadır. Fotoğrafta en sağdaki köşk, Reşit Paşa Köşkü'dür. Dolayısıyla resimde, gri tonlarında, çatısı kiremit kaplı olduğu anlaşılan yapı, Reşit Paşa Köşkü'dür.

Res.276- Hasan Vecih Bereketoğlu, Kurbağalıdere, tuval üzerine yağlıboya, 64.5 x 50 cm, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3101

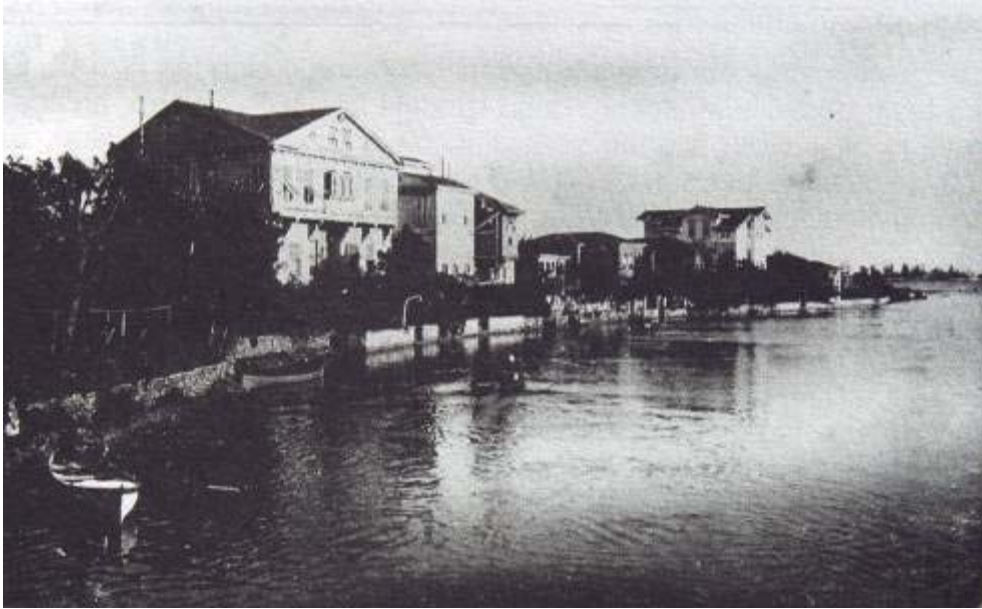

Foto.269- Kurbağalıdere 1930'lar. (Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy, 105)

Foto.270- Kurbağalıdere, Haziran 2006

4.4. TÜRK RESMİNDE ÇEŞME ve SEBİLLER

Türk resminde sanatçıların ele aldığı görünümeler arasında çeşmeler ve sebiller önemli yer tutar. Özellikle mimari betimlemeler içinde İstanbul'un adeta birer kuyumculuk eseri olan ve ölçüleri insana oldukça yakın olan sebiller çok sayıda resme konu olmuştur. Sebil ve çeşme resimleri, Türk ressamlar dışında yabancı sanatçıların da ilgisini çekmiş ve pitoresk görünümüleriyle resimleri yapılmaya değer bulunmuştur. Bir zamanlar sırf hayır amaçlı olarak susuzlara değişik soğuk içecekler sunulan ve etrafında sosyal bir yaşam gelişen su yapılarından olan sebiller, tıpkı çeşmeler gibi küçük birer toplanma yeri de olmuştur. Gerek meydan çeşmelerinin, gerekse sebillerin etrafındaki gündelik yaşamın da resimlere aktarıldığı görülür.

Tez kapsamı içerisinde incelenen yağlıboya ya da suluboya resim örneklerinde, Ali Ağa Çeşmesi, Alman Çeşmesi, Bayram Paşa Sebili ve Çeşmesi, Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi, Emirgân Meydan Çeşmesi, Gazanfer Ağa Sebili, Güngörmez Sebili ve Çeşmesi, Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi, Hamidiye Sebili ve Çeşmesi, Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili, Kısıklı Çeşmesi, Küçüksu Meydan Çeşmesi, Mimar Sinan/Süleymaniye Sebili, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili ve Çeşmesi, Paşabahçe Beyaz Erguvan Caddesi'ndeki Çeşme, Saraçlar Çeşmesi, Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, Üsküdar Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi, Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili, Yakup Kethüda Çeşmesi incelenmiştir. Resimlerin bir kısmında doğrudan çeşme ya da sebil ele alınırken bir kısmında da bağlı buldukları yapı ve külliyyeden bir görünümle resmedilmişlerdir.

Resimlerde adlandırma yapılırken bazı sebillerin türbe olarak isimlendirildiği de dikkati çeker. Bazı sebiller, türbelerle birlikte inşa edilmiştir ve mimari olarak da ölçüleri birbirine yakındır. Resimler isimlendirilirken genelde türbenin ismi verilmiştir. Bunlar, yeri geldikçe belirtilecektir.

Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, Azapkapı Saliha Sultan Meydan Çeşmesi ve Sebili, Mehmet Emin Ağa Çeşmesi ve Sebili gibi bazı örneklerde, çeşme ve sebil birlikteliği vardır. Sebil, hayır amaçlı olarak insanlara soğuk içecekler sunulan yapılardır. Çeşmeler de sebiller gibi su

yapılarıdır ve çeşmelerde akan su vardır. Sebillerde ise içilebilecek nitelikte su vardır ve bu su, su verilen bakır ya da piriç tasların doldurulmasından ve bu taslar ile küplerin temizliğinden sorumlu kişi olan sebilci tarafından taslarla halka sunulur.

4.4.1. ALİ AĞA ÇEŞMESİ

Üsküdar, Doğancılar'daki Ali Ağa Çeşmesi, Osman Asaf ve Hoca Ali Rıza tarafından resmedilmiştir.

Kesme taştan, sivri kemerli klasik Osmanlı mimari geleneğini yansıtan Ali Ağa Çeşmesi'nin arkasında dörtgen su haznesi vardır. Çeşmenin ön cephesinde sivri kemerli niş ve Mühr-ü Süleyman ile servi motifleriyle bezeli mermer aynasının iki yanında da yine sivri kemerli birer küçük niş yer alır. Yol genişletilmesi sırasında yıkılan⁴⁶³ çeşme, sonradan günümüzde olduğu yere, caminin avlusu içinde yeniden monte edilmiştir. Sivri kemerin üst kısmında dikdörtgen kitabe bölümü olan yapının kitabesi yerinde yoktur. Çeşmenin kitabesi kırılmış ve yerine konulmamıştır. Cami haziresinde kırık olarak yer alan kitabe H.1114/M.1702 tarihlidir.⁴⁶⁴

---

⁴⁶³ İbrahim Hakkı Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi**, C.1, İstanbul 1976, 12.

⁴⁶⁴ İbrahim Hilmi Tanışık, **İstanbul Çeşmeleri II Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri**, İstanbul 1945, 290.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Üsküdar Doğancılar

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ali Ağa Çeşmesi ve Doğancılar Maksemi

Sanatçısı: Osman Asaf (1869-1935)

Yapıtın Tarihi: 1888-1889

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 46 x 32 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 53/466

Res.277

Sanatçı, sol alt köşede Osmanlıca "O.Asaf" imzalı yağlıboya resminde, Doğancılar'daki Doğancılar Maksemi, Ali Ağa Çeşmesi ve Doğancılar Camisi'ni⁴⁶⁵ betimlemiştir. Resmin solunda yarısı görülen, çokgen gövdeli, tepesi alemli kurşun kaplı kubbe örtülü yapı, Doğancılar

⁴⁶⁵ Çakırcıbaşı Hasan Paşa tarafından 1548 senesinde Mimar Sinan'a yaptırılan cami, mermer söveli kapısı ve kesme taştan minare kaidesi orijinal kalarak eski kimliğinden farklı olarak 1858-59'da Sultan Abdülmecit'in üçüncü ikbali Sayeste Kadınefendi tarafından onartılmıştır. Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.1, İstanbul 2000, 136.

Maksemi/Şerefâbâd Kasrı Maksemi'dir.⁴⁶⁶ Maksem, sekizgen gövdeli, kurşun kaplı kubbeli, bir sıra kesme mermer, iki sıra tuğla hatıllı bir yapıdır. Maksem'in çokgen gövdesini, dörtgen pencere açıklıkları üzerinde başlayan mermer bir kuşak halinde Nedim'in talik hattıyla yazılan kitabe çevreler.

Maksem'in ön planda görülen iki kenarından birinde, önünde teknesi de olan küçük mermer aynalı çeşme ve diğer kenarda yuvarlak kemerli kapı ve üst kısmında küçük dörtgen pencere açıklığı vardır. Sanatçı, maksem'in çokgen gövdesini dolanan mermer kitabe kuşağını da resmetmiştir.

Maksem'in gerisinde, resmin ortasında önünde çardağıyla birlikte cepheden görülen yapı Ali Ağa Çeşmesi'dir. Sivri kemerli klasik tarzdaki çeşmenin sağında da iki katlı, üst katı çıkmalı ve dikdörtgen pencereleri olan bir yapı ile arkasında Doğancılar Camisi'nin minaresi ve en sağda caminin pencerelerinden bir görünümle kompozisyon kesilir.

Osman Asaf'ın resminde görülen doku bugün binalar arasında kaybolmuştur. Osman Asaf'ın resmindeki çeşme ve diğer yapılar değişime uğramış olmasına karşılık, Doğancılar Maksemi fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Yapının kapısı ve çeşmenin olduğu cephe günümüzde binalar arasında kaldığından dolayı yoldan görülememektedir. Harabe halinde, odun deposu olarak kullanılan maksem'in girişi ve çeşme apartman bahçesi içinde kalmıştır. Osman Asaf'ın resminde görülen saçağı günümüzde yoktur.

Yoğun yapılaşma, çok katlı binalar resimde görülen tarihi dokuyu yok etmiştir. Osman Asaf'ın 1888-1889 tarihinde resmi yaparken baktığı açıdan aynı manzarayı görmek mümkün olamamaktadır. Asaf'ın resmi, Doğancılar Meydanı'nın ve buradaki yapıların özgün konumlarını ve durumlarını göstermesi açısından görsel belge değeri taşır.

---

⁴⁶⁶ Doğancılar Meydanı'ndan İmrahor'a giderken Doğancılar Caddesi'nde sol tarafta yer alan Doğancılar Maksemi, Lale Devri baş mimarı Kayserili Mehmet Ağa tarafından 1728'de Şerefâbâd Kasrı'na su temini ve tanzimi amacıyla yapılmıştır. Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.3, İstanbul 2000, 1223.

Foto.271- Doğancılar Maksemi, 2002

Foto.272- Ali Ağa Çeşmesi, 2002

Osman Asaf'ın yağlıboya resmindeki görünümün bir benzeri, Hoca Ali Rıza tarafından da resmedilmiştir. Hoca Ali Rıza'nın karakalem deseninde, Doğancılar Meydanı görülmektedir. Sanatçı, Doğancılar'daki maksemi, Ali Ağa Çeşmesi'ni ve çeşme ilerisindeki yapıları resmetmiştir. Çokgen gövdeli maksemin üç cephesi, tepesi alemlı kurşun kaplı kubbe örtüsü ve saçağıyla genel olarak yapının mimarisini tanıtıcı niteliktedir. Buna karşılık maksemin solundaki çeşme, şematik olarak belirlemektedir. Sanatçının

küçük boyutlu deseni, genel olarak meydandaki yapıları ve konumlarını doğru olarak aktarmaktadır.

Res.278- Hoca Ali Rıza, Manzara, kağıt üzerine karakalem, 22.5 x 16.5 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 775

Hoca Ali Rıza tarafından Doğancılar Maksemi olmaksızın, aynı yer 1920 yılında da resmedilmiştir. Hoca Ali Rıza resminde, Doğancılar Maksemi'ni resmine almamış, maksemin olduğu yerden bakış açısıyla resmini yapmıştır. Hoca Ali Rıza'nın ön planda üç figüre yer verdiği suluboya resminde, sağ kısımda Osman Asaf'ın tablosunda görülen iki katlı yapı ve arkasındaki Doğancılar Camisi aynı görünümle yer alır. Hoca Ali Rıza'nın resminde, Osman Asaf'ın resminde oldukça bakımlı görülen yeşil boyalı yapının yer yer dökülen cephe sıvası altından ahşap, kârgir yapısı görülür. Her iki resmin yapılış tarihlerine bakıldığında aradaki yaklaşık oniki yıllık süreçte, yapının zaman içinde uğradığı tahribat ortaya çıkar. Resimde görülen yapı, günümüze ulaşmamıştır. Solda, ağaçlar arkasında

kalan Ali Ağa Çeşmesi, cepheden betimlenmesine karşılık fazla ayrıntı içermez.

Res.279- Hoca Ali Rıza, Sokak, 1336/1920, kağıt üzerine guaj, 32 x 24 cm, Özel Koleksiyon. (Su Resimleri: Süleyman Seyyid'den Günümüze Türk Resminde Suluboya, 29)

Ali Ağa Çeşmesi, yol genişletilmesi sırasında söküldüğü için bugün cami avlusu içinde yer alır. Gerek Osman Asaf'ın resmi, gerekse Hoca Ali Rıza'nın resmi, Ali Ağa çeşmesinin özgün konumunu ve çevresini bize aktaran görsel belge değerine sahiptir.

4.4.2. ALMAN ÇEŞMESİ

Resimlere konu olan çeşmeler arasında, Alman Çeşmesi de vardır. Günümüzde Sultanahmet Meydanı'nda eski görkemini taşıyan çeşmenin, 20. yüzyıl başındaki görünümü, Bedri Kulları tarafından tuvale aktarılmıştır.

Almanya'da tasarlanarak parçalar halinde İstanbul'a getirilen ve Sultanahmet Meydanı'na monte edilip, 27 Ocak 1901'de törenle açılışı yapılan çeşme, Kayzer II. Wilhelm tarafından Sultan II. Abdülhamid'e hediye edilmiştir. Tasarımı, II. Wilhelm'in bir deseninden geliştirilen ve planı, Wilhelm'in özel danışmanı Mimar Spitta tarafından çizilen çeşmeyi, mimar Schoele ve Carlitzik ile İtalyan mimar Joseph Antony yapmıştır.⁴⁶⁷

Tüm masrafları II. Wilhelm tarafından karşılanan çeşme, gerek Avrupa çeşmelerinden, gerekse İstanbul'daki diğer Türk çeşme mimarisinden oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Daha çok yine bir su yapısı olan şadırvanı andıran çeşme, sekizgen planlıdır ve yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanan sekiz sütunla taşınan, açık yeşil renkte bakır kaplı bir kubbeyle örtülüdür. Sütun gövdeleri, koyu yeşil somaki mermer ve sütun tabanları ile başlıkları kabartma desenli tunç dökümdür. Sekizgen planın güney yönündeki sekiz basamakla girişi vurgulanan çeşmenin ortasında mermer su haznesi ve çeşmenin giriş cephesi dışında kalan yedi kenarında, önlerinde geniş, uzun teknelere sahip çeşmeler yer alır.

---

⁴⁶⁷ Afife Batur, "Alman Çeşmesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1993, 208.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Alman Çeşmesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Alman Çeşmesi

Sanatçısı: Bedri Kulları (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1319/1901-1902

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 84 x 110 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 772

Res.280

Foto.273- Alman Çeşmesi ve Ayasofya, Ocak 2007

Bedri Kulları imzalı resimde, Sultanahmet Meydanı'ndaki Alman Çeşmesi, Dikilitaş'ın olduğu yöne bakan girişinin olduğu cepheden bakış açısıyla betimlenmiştir. Resimde, merdivenle çıkılan, sütunlu, yuvarlak kemerli, üzeri kubbe örtülü, sekizgen planlı çeşme, anıtsal olarak resmedilmiştir. Çeşme merkezde yer alır ve oldukça dengeli olarak, etrafı parmaklıklı yeşil alan düzenlemesi ve iki madeni lamba ile simetri sağlanmıştır. Çeşmenin etrafında, resmi üniformaları içinde askerler ve gündelik kıyafetleriyle kadınlar, çocuklar ve diğer erkekler de kalabalık olarak görülür. Alman Çeşmesi'nin gerisinde, yatay bir hat oluşturacak biçimde ağaçlar sıralanmıştır. Sağ kısımdaki ağaçların arkasında, dört minaresiyle birlikte Ayasofya Camisi de tüm görkemi ve ayrıntılarıyla resimde yer almıştır.

Sanatçı, yapının tüm süsleme ayrıntılarını, basmakların olduğu tarafta, yuvarlak su haznesindeki bronz kitabe plakasını, yuvarlak kemerlerdeki bezeme şeritlerini ve kubbenin iç kısmındaki altın renkli mozaikleri dahi gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

Resimde merdivenli girişin iki yanında görülen çeşmelerin musluklarının üst kısmındaki kuşaklarda, tam ortada yuvarlak madalyonlar vardır. 20. yüzyıl başındaki kartpostal fotoğraflarda da resimdeki gibi, muslukların üst kısmındaki, süsleme kuşaklarının ortalarında yuvarlak birer madalyon görülür. Günümüzde ise resimdekinden farklı olarak, bir şerit halinde içiçe geçen yuvarlaklardan oluşan bir kuşak vardır.

Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde yer alan tablo, gerek mimari ve süsleme ayrıntıları, gerekse çevre düzenlemesi yönünden Alman Çeşmesi'nin ilk yıllarındaki özgün durumunu yansıtır. Sanatçının, fotoğraftan yararlandığı anlaşılan resmindeki ayrıntılar ve genel görünüm, belgesel açıdan önemlidir. Gökyüzünün geniş yer tuttuğu resim, yapıları ve gündelik yaşamıyla birlikte Sultanahmet Meydanı'nın, 20. yüzyıl başındaki görünümünü sunar.

Sanatçının resmi dikkatlice incelendiğinde, perspektifte bir takım problemler olduğu görülür. Çeşmenin görünümü resimdekiyle aynı aldığımızda, Ayasofya'nın dört minaresi de aynı şekilde resme girmemektedir. Çeşmenin sütunlarını, resimdekine göre ayarladığımızda,

Ayasofya'nın minarelerinden biri çeşmenin arkasında kalmaktadır. Aynı şekilde meydandaki figürler arasında da boyut olarak perspektif yönünde uyumsuzluk söz konusudur. Resimde sanatçı, adeta çeşme ve Ayasofya'yı tüm ayrıntılarıyla gösterebilmek için kolaj yapar gibi, çeşmenin sağına Ayasofya'yı tüm ayrıntılarıyla, dört minaresi de görülecek biçimde eklemiştir.

Foto.274- Alman Çeşmesi ve Ayasofya, Ocak 2007

Res.281- Resim 280' den ayrıntı

4.4.3. BAYRAM PAŞA SEBİLİ ve ÇEŞMESİ

Haseki'de, Keçi Hatun Mahallesi'nde, Bayram Paşa Türbesi'nin önünde yer alan Bayram Paşa Sebili ve Çeşmesi Şerif Ferit tarafından resmedilmiştir.

Sebil, 1634 yılında Sadrazam Bayram Paşa tarafından Mimar Kasım'ın mimarbaşılığı zamanında yaptırılmıştır ve medrese, sıbyan mektebi, tekke, türbe, hazire, çeşme ve dükkânlardan meydana gelen Bayram Paşa Külliyesi'ne dâhildir. Kare planlı ve giriş dışındaki cephelerde birer eyvana sahip olan türbenin kuzeydoğu kenarındaki eyvanına bitişen sebil, sekizgen planlıdır ve sekizgenin beş kenarı dışa taşmaktadır. Köşe sebilleri grubuna giren sebil, klâsik üslûp özellikleri gösterir ve üzeri kurşun kaplı kubbe örtülüdür. Uzun yıllar harabe olarak kalan sebil, 1995 yılında restore edilmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Haseki

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bayram Paşa Sebili, Çeşmesi ve Türbesi

Sanatçısı: Şerif Ferit (1871-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65.5 x 51.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 3731

Res.282

Foto.275- Bayram Paşa Sebili, Çeşmesi ve Türbesi, Nisan 2006

Şerif Ferit'in yağlıboya tablosu, Bayram Paşa Külliyesi'nden bir görünüm sunar. Kompozisyonda merkezde yer alan sebilin arkasında, Bayram Paşa Türbesi yer alır ve kompozisyon, sağa doğru külliyenin diğer yapılarından olan çeşme ile en sağda Haseki Camisi'nin kubbe ve minaresiyle sonlanır. Sanatçının cepheden resmettiği sebil, türbeye bitişiktir ve üzeri saçaklı, kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür.

Resimde, sebil, taş döşemeli yolun eğimine göre üç basamaklı bir set üzerinde yer alır. Dörtgen, süslemesiz mermer panolardan oluşan etek bölümü üzerinde sütunlar arasında yuvarlak kemerli dört pencere açıklığı görülün çokgen gövdeli sebilin her yüzünde, sütun başlıklarına oturan sivri kemerler olduğundan daha uzun resmedilmiştir.

Resimde Gotik sivri kemerler gibi görülen kemerler aslında daha yuvarlak hatlara sahip sivri kemerlerdir ve kilit noktalarına birer gülçe işlenmiştir. Alınlıklarında şimdiki mermer oyma şebekelerden farklı kompozisyonlara sahip bitkisel kompozisyonlu oyma şebekelere sahip oldukları görülür. Günümüzde bu alanlarda, alternatif olarak geometrik geçmeli altı kollu yıldızlar ve rumilerden meydana gelen kompozisyonlara sahip oyma mermer şebekeler vardır. Sebilin resimde görülen yuvarlak kemerli açıklıkları, günümüzde dilimli kemerler halindedir. Yine resimde sivri kemerli açıklıklarda, içiçe geçen altıgenlerden oluşan geometrik kompozisyona sahip şebekeler vardır. Günümüzde ise dilimli kemerli açıklıklara göre gelişen şebekeler, yine geometrik kompozisyonlu olup, içiçe geçen ve birbiri ile kesişen dairevi şekilli onikigenler ile elde edilmiştir.⁴⁶⁸

Arkadaki türbenin pencere açıklıklarındaki kemerler de gerçekte sebildekiyle aynıdır ve resimdekinden farklı olarak, günümüzde bunlar yuvarlaklardan oluşan alçı şebekelerle örtülüdür. Sanatçı, türbeyi kütleli olarak ele almış ve dörtgen planlı yapının planını ve çokgen kasmağa oturan kubbesini, köşedeki trompları, iki kat halindeki pencereleri doğru aktarmaya çalışmıştır. Pencere açıklıklarındaki sivri kemer formlarında ve sebilin bağlı bulunduğu eyvanın üst kısmına gelen çokgen kasnak yüzeyindeki sivri kemeri, basık kemer şeklinde vermiştir.

---

⁴⁶⁸ Şebeke kompozisyonu düşey olarak üstte büyük bir onikigen, tam ortasında altı kollu yıldız olan ve su verme aralığı üzerinde de aynı çokgenin yarım hali karşımıza çıkmaktadır. Her bir onikigenin merkezinde altı kollu yıldız ve bu yıldızları bağlayan altıgenler ve diğer geometrik şekiller mevcuttur.

Res.283- Resim 282'den ayrıntı

Foto.276- Bayram Paşa Sebili ve türbesi, Nisan 2006

Sağ kısımda, külliye'nin çevre duvarındaki çeşme, sivri kemerli nişe ve iki eliböğründe ile taşınan geniş saçağa sahiptir. Çeşmenin bağlı

bulunduğu duvar gerisinde de türbenin girişi ve avluya girişi sağlayan kapının kubbesi, çeşmenin sağında ise duvarın dikdörtgen açıklıklı pencereleri ve geride Haseki Kllyesi'ne bağlı Haseki Camisi'nin payandalı kubbe kasnağı, kurşun kaplı kubbesi ve minaresi görülür.

Foto.277- Bayram Paşa eşmesi, 14 Mayıs 2006

Sanatçı, sebildeki ayrıntılardaki bu farklılıklar dışında genel olarak kurşun kaplı kubbeli sebili, arkasında yaslandığı türbeyi ve diğer yapıları, sağlam bir desen anlayışıyla doğru oranlar ve genel hatlarla betimlemiştir.

Foto.278- 4 Aralık1938, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 60/2166

4.4.4. DOLMABAĞÇE/MEHMET EMİN AĞA SEBİLİ ve ÇEŞMESİ

Resimlere konu olan yapılardan biri de, Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi'dir. Yapı, Miralay Cemal ve ismi bilinmeyen sanatçılar tarafından resmedilmiştir.

Dolmabahçe'de, Dolmabahçe Camisi'nin karşısında yer alan yapı, 1740'ta Sipahiler Ağası Mehmet Emin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Cephe sebilleri grubuna giren sebil ve yanındaki çeşme; türbe, hazire, mektep, hamam ve dükkândan meydana gelen küçük bir külliye dâhil iken, bugün külliyenin sadece sebil, hazire ve çeşmesi ayaktaadır. Bu yapılar topluluğunun merkezinde yer alan sebilin iki yanında, simetrik bir düzenleme ile kemer ve süsleme özellikleri aynı olan bir çeşme ve hazireye giriş kapısı vardır. Yapı, 1937 yılında, Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan II. Türk Tarih Kongresi nedeniyle⁴⁶⁹ onarım görmüştür. 1957 yılında, Dolmabahçe Meydanı'nın tamiri, yeni yol yapımı nedeni ile hazire, mektep, dükkân ve sebil yıktırılmış ve sadece sebil ile müştemilatı yeniden kurulmuştur.⁴⁷⁰ 1964 yılında, sebil ile müştemilatı tekrar sökülerek daha geriye alınmıştır.⁴⁷¹ 1968 yılında, Vakıflar tarafından bir süre çaycıya kiralanmış ve uzun yıllar boş kalmıştır. Günümüzde yol kenarında kalan sebil, haziresiyle birlikte iyi durumdadır.

---

⁴⁶⁹ Aziz Ogan, "İstanbul Çeşme ve Sebilleri", **Yeni İstanbul Gazetesi**, 25 Kasım, 1951, 5.

⁴⁷⁰ Semavi Eyice, sebilin, 1959 yılında, cadde genişletmek için, söküldüğünü ve sonra, eksik bir hâlde yeniden inşa olduğunu ve bu arada hususiyetlerinin çoğunu kaybettiğini söylemektedir. Semavi Eyice, "İstanbul (Tarihi Eserler)", **İslâm Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, 1967, 1214/98.

⁴⁷¹ Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II**, İstanbul, 1969, 57.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Dolmabahçe Sebili

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi

Sanatçısı: Miralay Cemal (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 63.5 x 79 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 497/951

Res.284

Foto.279- Mehmet Emin Ağa Sebili, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90763/52, Basile Kargopoulo

Foto.280- Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi, 14 Temmuz 2006

Miralay Cemal, Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi, hazire ve günümüze ulaşmayan iki katlı yapıları ve resmin sağındaki çeşme grubunu resmetmiştir. Miralay Cemal'in resmi, fotoğraftan çalıştığı anlaşılmaktadır.

Resimde de görüldüğü gibi, çeşme ve hazire duvarıyla aynı saçağı paylaşan sebil, bağlı bulunduğu cepheden yarım yuvarlak olarak dışa taşar ve üzeri, çokgen kaskak üzerinde yükselen piramidal külahla örtülüdür. Sebilin tezgâh kısmı üzerinde, mermer sütunlar arasında, Rokoko karakterli oldukça dekoratif S ve C'lerden oluşan kemerlere sahip pencere açıklıkları vardır. Demir parmaklıklı pencere açıklıklarının su verme aralıklarında sıra sıra su taşları dizilidir ve bu taşlarla su içen iki figür, sebilin fonksiyonunu sürdürdüğünü gösterir.

Sebilin sol tarafında görülen iki katlı yapılar, günümüze ulaşmayan ve alt katı dükkân olan sıbyan mektebi ile yanındaki tekke binasıdır.⁴⁷² Üst kısımda görülen yapılar ise Ayazpaşa konaklarıdır.⁴⁷³

Mermerden konik külah örtülü sebilin rokoko karakterli kemerli pencere açıklıklarını örten yaldız boyalı madeni parmaklıklar, yaldızsız

⁴⁷² Behçet Ünsal, **a.g.m.**, 57, dipnot 126; Çelik Gülersoy, **a.g.e.**, 18.

⁴⁷³ Çelik Gülersoy, **a.g.e.**, 20.

olarak günümüzde de olmasına karşılık, kemer alınlıklarına gelen yerde bunları taçlandıran dekoratif şebekelerden hiçbir iz kalmamıştır. Hazirenin önündeki branda saçak ve altındaki tabureler ile burada oturan figürler, buranın bir açık kahve olarak kullanıldığını gösterir.

Foto.281- Dolmabahçe Sebili, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 2142

Foto.282- Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebil ve Çeşmesi, Mayıs 2005

Resim, sebil ve çevresinin günümüze ulaşmayan özgün halini yansıtan görsel belge niteliğine sahiptir.

Miralay Cemal'in suluboya resmindeki görünüm, sanatçısı bilinmeyen bir yağlıboya tabloda da görülür.

Res.285- Sanatçısı Bilinmiyor, Dolmabahçe, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı, tuval üzerine yağlıboya, 55.5 x 78 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 73)

Yağlıboya tabloda, figürlerdeki farklılık dışında, yapılar Miralay Cemal'in resmiyle aynı görünümü verir. Miralay Cemal'in suluboya resmi gibi bu yağlıboya tablonun da yapı ve etrafındaki günümüze ulaşmayan diğer yapıları göstermesi açısından belgesel değeri vardır.

4.4.5. EMİRGÂN MEYDAN ÇEŞMESİ

Sultan I. Abdülhamid'in Emirgân'da inşa ettirdiği Emirgân Meydan Çeşmesi ve çeşmenin bulunduğu Çınaraltı Meydanı, başta İbrahim Çallı olmak üzere, Sabiha Bozcalı, Sırrı Eldem, Mehmet Ali Laga, Hulusi Mercan gibi pek çok sanatçının resmine konu olmuştur. Tez kapsamı içerisinde, İbrahim Çallı'nın resimleri incelenmiştir.

1779-1780'de Sultan I. Abdülhamid tarafından Emirgân'da büyük bir cami, hamam ve dükkânlar ile birlikte inşa ettirilen Emirgân Meydan Çeşmesi, çokgen planlı, mermer ve üzeri kurşun kaplı geniş bir saçak ve yüksek çokgen kasnağa oturan kubbeden oluşan iki kademeli üst örtü sistemine sahip görkemli bir meydan çeşmesidir.⁴⁷⁴

Cami; meydan çeşmesi, günümüze ulaşmayan hamam, fırın, değirmen gibi yapılarla beraber bir külliye şeklinde, Emurgüneoğlu Yusuf Paşa'nın yaptırdığı sahilsarayın yerine inşa edilmiştir.⁴⁷⁵ Çınaraltı Meydanı'ndaki tarihi çeşme ve hemen yan tarafında, Ağa Hüseyin Paşa'nın 1844 yılında yaptırdığı Emirgân Muvakkithanesi, Sarıyer Belediyesi tarafından 1995 yılında onarılmıştır. Bugün çınarlar arasında kalan küçük Çınaraltı Meydanı, cafe ve çay bahçeleriyle doludur ve çeşme ile muvakkithane bu kalabalığın içinde kalmıştır.

---

⁴⁷⁴ Esasında, dörtgenin kenarlarının kesilmesinden oluşan sekizgen planda, daha geniş olan dört cephenin üçünde çeşme ve birinde niş yer alırken daha dar olan kesilmiş kenarlar ise düz bırakılmıştır. Çokgen gövdenin üst kısmındaki alanda kitabeler, kartuşlar yer alır.

⁴⁷⁵ Belgin Demirsar, "Emirgân Camii", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1994, 169. Hüsamettin Aksu-Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Emirgan Meydan Çeşmesi", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.11, İstanbul Aralık 1992, 19.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çınaraltı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Emirgân Meydan Çeşmesi ve Emirgân Hamid-i Evvel Camisi

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapım Tarihi: c.1950⁴⁷⁶

Tekniği: kontrplak üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 61 x 85 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Koleksiyonu 2889

Res.286

Foto.283- Emirgân Meydan Çeşmesi ve Emirgân Camisi, Eylül 2005

⁴⁷⁶ Mümtaz Sağlam-Halil Akdeniz, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sanat Koleksiyonu 1 Batılı Anlamda Türk Resim Sanatının Gelişme Aşamaları ve Koleksiyondan Örnekler**, Ankara 2004, 69.

Çallı, Emirgân'daki meşhur Çınaraltı Meydanı'nın birçok resmimi yapmıştır. İzlenimci paletin renkleri ve ışıklı atmosfer içinde, ön planda masalar etrafında sandalyelerde oturan insanlara yer verdiği yağlıboya resimde, orta planda, çokgen planlı, üstü kurşun kaplı iki kademeli üst örtüyle örtülü Emirgân Meydan Çeşmesi yer alır. İki yanda, mermer çeşmenin boyunu aşan çınarlarla sınırlanan kompozisyonda, sağ taraftaki çeşme genel hatları ve oranlarıyla doğru olarak yansıtılmıştır.

Çeşmenin solunda, çok az bir kısmı görülen ve alt katında sütunlar olduğu anlaşılan yapı ise Sultan I. Abdülhamid'in çeşmeyle aynı dönemde yaptırmış olduğu Emirgân Camisi adıyla bilinen Emirgân Hamid-i Evvel Camisi'dir.

Foto.284- Emirgân Camisi/Hamid-i Evvel Camisi, 26 Kasım 2004

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Emirgân

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Emirgân Meydan Çeşmesi

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 59 x 80 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2060

Res.287

İbrahim Çallı'nın İş Bankası Koleksiyonu'nda yer alan bir tablosunda da, Emirgân Meydan Çeşmesi ve önündeki çay bahçesi görülür.

Açık havada çalışılmış olan izlenimci nitelikteki resimde, ön planda koca gövdeli çınar ağaçlarının gölgesi altında, masa başlarında, sandalyelerde oturan çok sayıda vardır. Sağda, üst kısımlarında birbirine yaslanan iki ağaç gövdesi ve sol tarafta yine aynı şekilde birbirine yaslanan iki ağaçla resimde düşeylik vurgulanmıştır. Bu iki ağaç grubu arasında kalan açıklığın biraz gerisinde, sağda mermer çeşme ve solda ise Emirgân Hamid-i Evvel Camisi'nin bir bölümü kompozisyonda yer alır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Emirgân

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Emirgân Meydan Çeşmesi

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 39 x 53 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 700

Res.288

Çallı'nın İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda yer alan ve Emirgân Meydan Çeşmesi'ni konu alan bir diğer resminde de yine sağda, üst kısımlarında birbirine yaslanan iki ağaç gövdesi ve sol tarafta aynı şekilde birbirine yaslanan iki ağaçla resimde düşeylik vurgulanmıştır. Bu iki ağaç grubu arasında kalan açıklığın biraz gerisinde, çokgen gövdeli, geniş saçak ve kasmağa oturan kubbesiyle mermer çeşme görülür. Çeşmenin önünde eğilmiş bir figür, çeşmenin boyutlarını ve kullanımını vurgular. Sanatçı, çeşmenin genel olarak oranlarını ve yapısını doğru olarak resmetmiştir.

Çallı'nın resmi yaparken durduğu yerde, bugün büfeler vardır ve meydan yine çay bahçesi olarak oldukça kalabalık bir görünüm sergiler.

4.4.5. GAZANFER AĞA SEBİLİ

Mehmet Agâh Özbulan tarafından resmedilen yapılar içinde, Gazanfer Ağa Külliyesi'nin bir parçası olan Gazanfer Ağa Sebili de vardır.

Bir köşe sebili olan yapı, Atatürk Bulvarı ile Kovacılar Caddesi'nin birleştiği köşede yer alır. 16. yüzyıl sonlarında, III. Mehmed'in kapıağası ve hasodabaşısı olan Gazanfer Ağa tarafından Mimar Davud Ağa'nın mimarbaşılığı zamanında yaptırılan Gazanfer Ağa Külliyesi, medrese, türbe, küçük hazire ve sebilden oluşur. 1591 tarihli olan sebil, Klasik üslupta, üzeri kubbe örtülü, mermer, sekizgen planlıdır ve bağlı bulunduğu külliye duvarından beş kenarı dışa taşkındır. Dışa taşan beş kenarında, sivri kemerlerle birbirine bağlanan mukarnas başlıklı sütunlar arasında oluşan basık kemerli beş pencere açıklığına sahiptir. Tahrip olan külliye, 1943-44 yıllarında restore edilerek, 1945'te Belediye Müzesi ve 1989'dan beri günümüzde olduğu gibi Karikatür ve Mizah Müzesi olarak hizmet vermektedir.⁴⁷⁷ Sebil, günümüzde oldukça iyi durumdadır.

---

⁴⁷⁷ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Gazanfer Ağa Külliyesi, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, 375.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Gazanfer Ağa Sebili

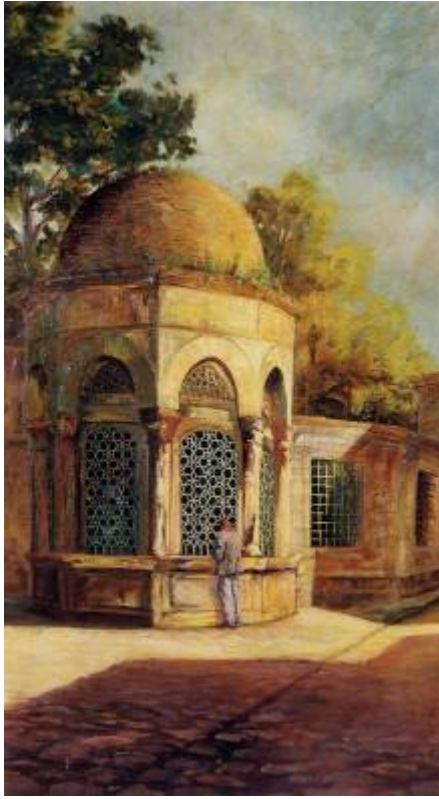
Sanatçısı: Mehmet Agâh Özbulan (?-1946)

Yapıtın Tarihi: c.1930'lar

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 121 x 70 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 1142

Res.289

Foto.285- Gazanfer Ağa Sebili, Mayıs 2006

Mehmet Agâh'ın İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda yer alan, "Peyzaj" resmi, Gazanfer Ağa Sebili'ni betimler. Resimde, anıtsal olarak yer alan mermer sebilin önünde, arkası dönük olarak bir figür de yer alır. Bu arkası dönük erkek figürü sebilin içine bakmakta ve muhtemelen içecek almaktadır. Bu da, sebilin işlemekte olduğunu gösterir. Sebilin sağında, avlu duvarının külliye girişi sağlayan kapısının solunda kalan, demir parmaklıklarla örtülü üç dikdörtgen pencereden ikisi ve külliye girişi sağlayan kapının çok az bir kısmı görülecek biçimde kompozisyon

kesilmiştir. Resimde oldukça ayrıntılı olarak aktarılan yapının, kurşun kaplaması olmayan kubbesini otlar kaplamıştır. Buna karşılık, sebilin gövdesi ve mukarnas başlıklı sütunlara oturan kemerler arasında kalan bölümlerin ve yine sütunlar arasındaki basık kemerli pencere açıklıkların şebekelerinin günümüzdeki şekliyle yerinde olduğu görülür. Basık kemerli açıklıkları örten bronz döküm şebekeler, içiçe geçen altıgenlerden oluşur ve yıldız çiçek görünümlü altı kollu yıldızlar ve altıgenlerden oluşan bir kompozisyona sahiptir. Basık kemerli pencere açıklıkları üzerinde kalan sivri kemerlerin aynalarında da oyma mermer şebekeler vardır. Gerek sebil şebekelerinde, gerekse diğer ayrıntıların çok gerçekçi olması, sanatçının fotoğraftan çalıştığı izlenimini uyandırır.

Sebil günümüzde kurşun kaplı kubbesi, saçağı ve genel görünümüyle oldukça bakımlı durumdadır. Buna karşın, 1930'lu yıllardaki eski fotoğraflarında harap halde görülmektedir. Mehmet Agâh'ın resmindeki gibi kubbesini otlar bürümüş ve pencere açıklıklarını belirleyen sütunlarda çatlaklar, kırıklar vardır. Dolayısıyla yağlıboya tablo, bu yıllarda yapılmış olmalıdır ve yapının 1930'lardaki halini gösteren bir belge değerine sahiptir.

Res.290- Resim 289'dan ayrıntı

Foto.286- Gazenfer Ağa Sebili, 1930'lar. (Su Güzeli İstanbul Sebilleri, 95)

4.4.6. GÜNGÖRMEZ SEBİLİ ve ÇEŞMESİ

Günümüze ulaşamayan yapılardan biri olan Güngörmez Sebili, Ahmet Ziya Akbulut'un tablosuna konu olmuştur.

Yapı, Sultanahmet'te, Tavukhane Sokağı'nda Sultanahmet Camisi'nin arkasındaki cenaze giriş kapısının solunda, Güngörmez Mescidi'nin önünde yer alır. Çokgen planlı üç pencerele sebilin yanında, bir de aynı saçağı paylaşan mermer çeşme vardır. Günümüze sebilin etek kısmı ve basık kemerli giriş kısmı ile mescitten bazı izler kalmıştır. Sebilin hemen yanındaki çeşmesi de günümüze ulaşan yapılar arasındadır.

Foto.287- Güngörmez Sebili ve Çeşmesi, Nisan 2005

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Sultan Ahmet Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sultan Ahmet Camisi, Güngörmez Sebili ve Çeşmesi

Sanatçısı: Ahmet Ziya Akbulut (1869-1938)

Yapıtın Tarihi: 1313/1897-1898

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 123 x 150 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 41/454

Res.291

Foto.288- Güngörmez Sebili ve Çeşmesi ile Sultanahmet Camisi, Mart 2006

Sağ alt köşede Osmanlıca "Ahmet Ziyaeddin 1313" yazan yağlıboya resimde, orta planda görülen yapı, günümüze ulaşmamış olan Güngörmez Sebili'dir. Resimde, sebilin yıkılmadan önceki, hatta çalışır durumdaki hali görülür. Resme göre, üç kenarlı olarak çokgen gövdesiyle dışa taşan sebil, solundaki çeşme ve sağındaki kapı ile birlikte üzeri tuğla kaplı eğimli, geniş saçaklı aynı çatı altında yer alıyordu. Mermer olan yapı grubunun yüzeyi bitkisel kompozisyonlarla bezeli olup, saçağa mukarnas dizisiyle geçildiği anlaşılıyor. Önünde teknesi olan çeşme sivri kemerli olup, aynasında tavus kuşu biçiminde dilimli ışınsal bir kemere sahiptir ve alınlık ile köşeler bitkisel bezemelidir.

Ortada yer alan sebilin etek kısmı mermer panolardan oluşur ve tezgâh üzerinde yükselen dört sütün arasında oluşan sivri kemerli üç pencere açıklığı geometrik kompozisyonlu madeni şebekelerle kapatılmıştır. Sebilin sağında basık kemerli kapı açıklığının olduğu alan ise daha sade bırakılmış olup, kemer üzerindeki geniş sıra kitabe kuşağının üzerinden itibaren, sebil ve çeşmede kesintisiz devam eden silme ile ortak kuşağa, mukarnas dizisine ve geniş saçağa geçilir.

Çeşmenin yanında, kırbasına su doldurmuş olan saka, kapı önündeki dilenci ve sırtından sepeti, elinde terazisiyle bir satıcı dönemin günlük yaşamından bir kesit sunar. Ayrıca, döküm şebekelerin kemerli su verme açıklıklarında dizili su tasları da yapının fonksiyonunu ve kullanılır olduğunu gösterir.

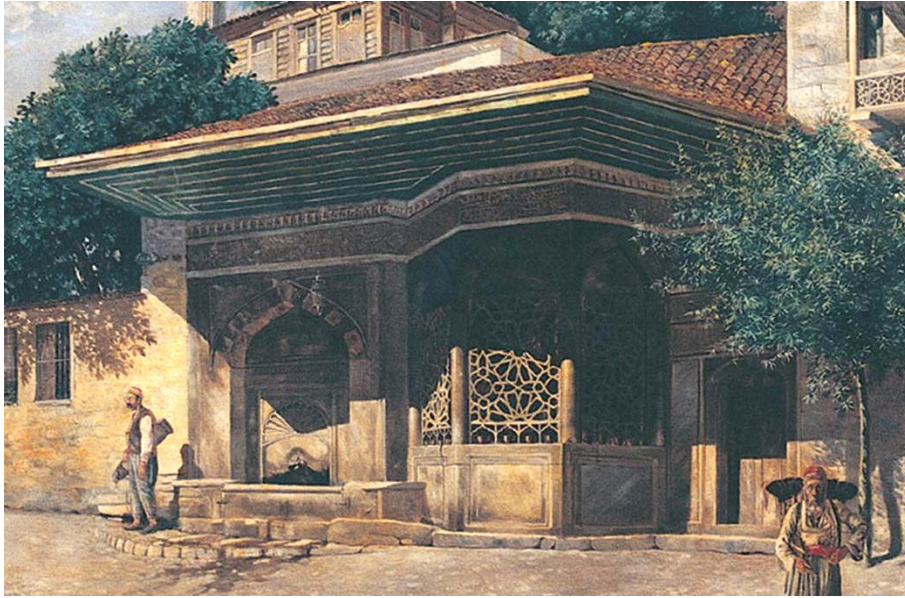
Sanatçı resminde, ortada yer alan sebil ve çeşme grubu dışında, sağda cenaze giriş kapısı, solda mescit ve çeşmenin arkasında geride Sultanahmet Camisi'nin kasnaktan itibaren kubbe ve minarelerini de betimlemiştir. Resimde görülen basık kemerli cenaze giriş kapısının üzerindeki balkonlu ikinci kat da günümüze ulaşmamıştır. Çeşme ve sebilin basık kemerli girişi ve üst kısmındaki mermer kitabe panosu görülmektedir. Akbulut'un yağlıboya resmi, görsel belge açısından önem kazanmaktadır.

1910'larda çekilmiş olan bir fotoğrafta ise üst örtüsü olmayan ve harap durumda olan yapı grubunda, Akbulut'un resminden farklı olarak sadece sebilin pencere açıklıklarındaki şebekelerin farklı olduğu görülür. Resimde madeni, geometrik geçmelerden oluşan bir kompozisyona ve dörder su verme aralığına sahip olan şebekeler fotoğrafta, mermerden ters

damla görünümünde farklı bir kompozisyona ve üçer su verme aralığına sahiptir. Sebilin şebekeleri dışındaki diğer özellikler aynıdır.

Foto.289- Gungörmez Sebili ve Çeşmesi, 1910. (Gungörmez Sebili, Arkitekt, S.432, 84)

Res.292- Resim 291'den ayrıntı

Akbulut, perspektif bilgisini, yağlıboya tablosunda başarıyla ortaya koymuştur. Sanatçının resmi, sebil şebekelerindeki farklılık dışında, yapı ve çevresi için belgesel değer taşır.

Güngörmez Sebili'nin fotoğrafta görülen pencere açıklıklarındaki şebeke sistemi, Hoca Ali Rıza'nın bir karakalem çiziminde de görülür. Sağda, üç cepheli Güngörmez Sebili'nin iki pencere açıklığının görüldüğü karakalem desende, sol tarafta da çeşme ayrıntılı olarak çizilmiştir. 1910 tarihli fotoğrafla uyum içinde olan çizimde, çeşme ve sebilin üzerinde yer alan saçaktan da bir bölüm görülür.

Res.293- Hoca Ali Rıza, Çeşme, kağıt üzerine karakalem, 21 x 13.5 cm, Özel Koleksiyon. (Hoca Ali Rıza, 2005, 189)

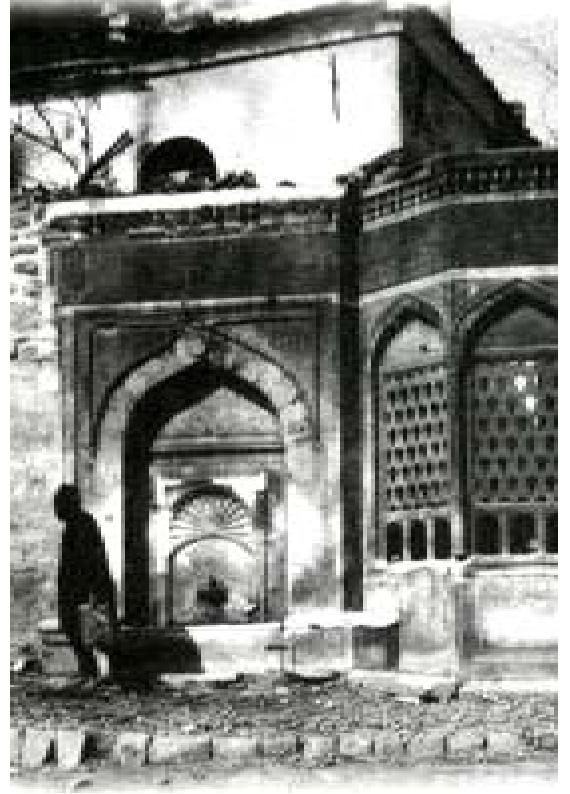

Foto.290- Foto.289'dan ayrıntı, sebil ve çeşme

4.4.8. GÜRCÜ MEHMED PAŞA ÇEŞMESİ

Resimlere konu olan yapılar arasında, Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi de yer alır. Çeşme, Hoca Ali Rıza'nın bir suluboya resminde görülür.

İbrahim Hilmi Tanışık, "İstanbul Çeşmeleri"nde, H.1035/M.1625 tarihli olan yapının Gürcü Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığını, Halıcılar'da Sultan Selim Medresesi ile Orta Cami arasında Öksüzce Hatip Camisi bitişiğinde olduğunu belirtirken⁴⁷⁸ Affan Egemen, çeşmenin bulunamadığını belirtmiştir.⁴⁷⁹ Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri I" adlı eserinde, Öksüzce Mescidi minaresinden bahsederken, Öksüzce Mescidi'nin yanına 1625'te Gürcü Mehmed Paşa'nın yaptırdığı çeşmenin üzerinde bulunduğunu, 1917 yangınında harap olan mescidin izi kalmadığını ve onbeş yıl kadar kısmen durabilen minarenin de artık tamamen yok olduğunu ve minarenin eski bir fotoğrafından Attar Halil Mescidi minaresini andırdığını belirtir.⁴⁸⁰ Tahsin Öz, "İstanbul Camileri" adlı eserinde, Sarıgözel Caddesi'ndeki Öksüzce Mescidi'nin banisinin Daye Hatun olduğunu ve Sultan II. Beyazıt döneminde yapılmış olan bu yapıdan eser kalmadığını bildirir.⁴⁸¹

---

⁴⁷⁸ İbrahim Hilmi Tanışık, **İstanbul Çeşmeleri I İstanbul Ciheti**, İstanbul 1943, 68.

⁴⁷⁹ Affan Egemen, **a.g.e.**, 576.

⁴⁸⁰ Semavi Eyice, **İstanbul Minareleri I**, İstanbul 1962, 34.

⁴⁸¹ Tahsin Öz, **a.g.e.**, 113.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Sarıgüzelde Mehmet Paşa Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sarıgüzeld'e Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi ve Öksüzce Mescidi Minaresi

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1930 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 17 x 12 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 228. albüm no:1/7

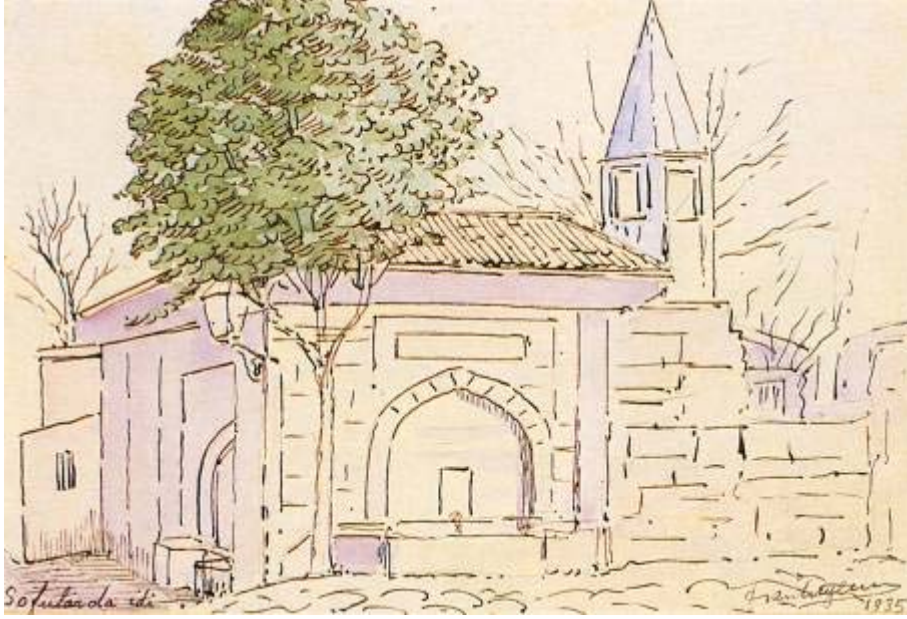
Res.294

Hoca Ali Rıza'nın tamamlanmamış olan suluboya resminin konusu, Sarıgüzeld'eki çeşme ve minaredir. Sanatçı, sağ üst köşeye yazdığı eski yazı ile "Sarıgüzeld'e Gürcü Mehmed Paşa Camii Şerifi yanmıştır" şeklinde bir not yazmıştır. Mescit, 1917'de yanmıştır, onbeş yıl ayakta kalan minare de yıkılmıştır.

Doğrudan mimariyi konu alan ve karakalem desen üzerine suluboya renklendirme yapılan tamamlanmamış resim, günümüze ulaşmamış olan minare ve çeşmeyi genel hatlarıyla aktarır. Çeşme, resimde görüldüğü üzere, kiremit kaplı eğimli çatı örtülü, iki cepheli bir yapıdır. Cephelerde, kitabe kuşağı altında, sivri kemer içerisinde mermer ayna taşı ve tekne ile

iki yanda birer set seçilir. Çeşmenin cepheden görülen bölümünün sağında, kesme taş olduğu anlaşılan kaide üzerinde, çokgen gövdeli dikdörtgen ve kurşun kaplı külah örtülü olan minare yükselir. Minare, fazla yüksek değildir ve sağ tarafında da tam seçilememekle birlikte harabe duvarlar belirmektedir. Bu alan 1917 yangınında yok olan mescid bölümü olmalıdır.

Hoca Ali Rıza'nın resmini, Süheyl Ünver de çizmiş ve boyamıştır. Resmin soluna, "Sofular'da idi." ve sağına da imzasıyla birlikte 1935 tarihini atan Ünver, resimle ilgili açıklamada bulunarak, "... Şu İstanbul'un pitoreskliğine yazık ediyoruz. Sofular denen semtde çeşme, yanında semtin en fakirane bir mescidi minaresi. Emsâli yok..."⁴⁸² diyerek Hoca Ali Rıza gibi, İstanbul'un pitoresk bir görünüm sunan ve yok olup giden bir köşesini daha belgelemeye çalışmıştır. Ünver ayrıca, aynı yerin karakalem bir çizimini de yapmıştır.

Res.295- Süheyl Ünver, 1935. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 32)

⁴⁸² İsmail Kara-Salih Pulcu, **A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u**, İstanbul 1996, 32.

Res.296- Süheyl Ünver, Halıcılar'da Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi ve minaresi. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 30)

4.4.9. HAMİDİYE SEBİLİ ve ÇEŞMESİ

Hüseyin Zekai Paşa'nın resmettiği yapılardan biri, Hamidiye Sebili ve Çeşmesi'dir.

Alemdar Caddesi'nde, Zeynep Sultan Camisi'nin avlu kapısının yanında yer alan yapı, Sultan I. Abülhamit tarafından 1777'de Tahir Ağa'nın mimarbaşılığı zamanında yaptırılmıştır.⁴⁸³ İlk yapıldığında imaret, sıbyan mektebi, medrese, mescit, türbe, hazire, kütüphane, sebil ve çeşmelerden meydana gelen Hamidiye Külliyesi'ne dahil olan yapı, sıbyan mektebinin Sirkeci'ye bakan köşesinde yer alıyordu.⁴⁸⁴ 1912-1915 yıllarında, Şeyhülislam Hayri Efendi'nin Evkaf Nazırlığı zamanında⁴⁸⁵ sıbyan mektebi ve imaret, 4.Vakıf Han'ın yapımı için yıktırılmış; çeşme ve sebil ise Zeynep Sultan Camisi'nin avlu yanına taşınarak yeniden kurulmuştur.⁴⁸⁶ Yapı, 1953 yılında Anıtlar Derneği tarafından tamir edilmiştir.⁴⁸⁷ Köşe sebilleri grubuna giren ve yuvarlak planıyla bir podyum üzerinde yer alan beş pencere açıklıklı sebinin iki yanında simetrik olarak Barok-Rokoko karakterli ve derin perspektifi olan iki mermer çeşmesi vardır. Günümüzde büfe olarak kullanılan sebil ve iki yanındaki çeşmeler günümüzde iyi durumdadır.

---

⁴⁸³ İzzet Kumbaracılar, **İstanbul Sebilleri**, İstanbul 1938, 45.

⁴⁸⁴ İ. Birol Alpay, "Hamidiye Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, 1993, 36. (36-37)

⁴⁸⁵ İzzet Kumbaracılar, **a.g.e.**, 45.

⁴⁸⁶ İhtifalci Mehmed Ziya Bey, **İstanbul ve Boğaziçi Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası**, C.1, Haz. Murat A. Karavelioğlu vd., ikinci baskı, İstanbul 2004, 357.

⁴⁸⁷ Ömer Faruk Şerifoğlu, **Su Güzeli İstanbul Sebilleri**, İstanbul 1995, 76.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Sebül

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Hamidiye Sebili ve Çeşmesi, Sıbyan Mektebi

Sanatçısı: Hüseyin Zekai Paşa (1860-1919)

Yapıtın Tarihi: 1919 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 98.5 x 78 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 64/2167

Res.297

Foto.291- Abdülhamid I. Sebili, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90763/31, Basile Kargopoulo

Foto.292- Hamidiye Sebili ve Çeşmesi ile Zeynep Sultan Camisi. Aralık 2004

Sol alt köşede eski Türkçe 'Zekai' yazılı olan tabloda, merkezde anıtsal olarak Hamidiye Sebili ve çeşmeleri resmedilmiştir.

Mimariyi konu alan resimde, Hamidiye Sebili ve iki yanındaki çeşmeleri, özgün konumunda verilmiştir. Bugünkü 4. Vakıf Han'ın yerinde görülen yapı, 1913 yılından önce Vakıf inşaatı için yıktırılan, iki katlı, ikinci katta dikdörtgen pencereleri olan sıbyan mektebinin önünde yer alıyordu. Mektebin köşesinin kesilmesiyle buraya yuvarlak planlı sebil oturtulmuş ve yanlarındaki çeşmeleri de mektebin duvarları önünde yer almıştır. Böylece, oldukça sade olan sıbyan mektebi, Barok-Rokoko karakterde oldukça süslü sebil ve çeşmelerle gösterişli bir görünüme kavuşmuştur.

Sebilin solunda geriye doğru devam eden sokağa ilerleyen, kırmızı tenteli bir öküz arabası görülür. Resmin en solunda çok az bir bölümü görülen yapı, Sultan I. Abülhamid Türbesi'dir. Geriye doğru giden sokak boyunca çeşitli yapılar sıralanır.

Merkezdeki sebilin tüm süsleme ayrıntıları büyük bir titizlikle tuvale aktarılmıştır. Altın yaldız boyalar, mermerin dokusu, hatta çeşmelerle sebilin ortak saçağının alt kısmındaki süslemeler dahi, en ince ayrıntısına

kadar resimde yer almıştır.⁴⁸⁸ Rokoko kartuşlar içinde dörder satır halinde, metni Hayri Efendi'ye, hattı ise Yesarizade Mehmed Esad Efendi'ye ait kitabe kuşağı da yine resimde yer alır. Sebinin altın yaldız boyalı döküm pencere şebekelerinin su verme aralıklarında yine aynı renkte, sıra sıra dizili su tasları da vardır. Yapının üzerini kasnak üzerinde kurşun kaplı bir kubbe ve çeşmelere kadar uzanan geniş bir saçak örter.

Türk Primitifleri tarzında, fotoğraftan yapılmış olan resim, yapıların genel görünümü ve ayrıntıları açısından gerçeğe uygun olmakla birlikte, gerek, günümüze ulaşmayan sıbyan mektebini göstermesi, gerekse Hamidiye Sebili ve çeşmelerinin özgün konumunu göstermesi açısından oldukça önemli bir görsel belge değeri taşır.

---

⁴⁸⁸ Resimde görüldüğü gibi sebinin etek bölümü pilastrlarla bölümlendirilmiş olup, yüzeyinde ve aralardaki mermer panolarda Rokoko kartuşlar vardır. Tezgâh üzerine oturan tunç bilezikli, kompozit başlıklı, ince uzun altı mermer sütun demeti arasında, Rokoko karakterinde dalgalı ve kilit noktalarında dekoratif istiridye kabuğu motifleri yer alan kemerlere sahip pencere açıklıkları vardır. Pencere açıklıkları, kemer kıvrımlarına uygun çerçeveler içinde, düşey eksende sıralanan demir çubuklar arasındaki C'lerden oluşan ve döküm tekniği ile tek parça halinde hazırlanan dışbükey formlu şebekelerle örtülüdür. Sütun başlıkları üzerinden saçak altına kadar, kademeli olarak perspektif veren pilastrlar vardır. Cephede kabartma olarak Rokoko motifler, kartuşlar, madalyonlara yer verilmiştir.

4.4.10. HEKİMBAŞI ÖMER EFENDİ SEBİLİ

Mehmet Agâh Özbulan tarafından resmedilen yapılar arasında günümüze ulaşmayan Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili de vardır.

Resimlerden tanınabilen sebil; Fındıkzade'de, 1723 tarihli, medrese, sıbyan mektebi, hazire ve çeşmeden oluşan Hekimbaşı Ömer Efendi Külliyesi'ne dahil idi. Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili, 1930'lu yıllarda yıkıktır⁴⁸⁹ ve 1934 yılındaki fotoğraflarında⁴⁹⁰ sebilin olması gereken yerin boş olduğu görülür. Medrese, 1956 yılına kadar bakımsız bir halde ayakta kalmayı başarmış, ancak bu tarihte caddenin genişletilmesi sırasında yıktırılmıştır. Yıldız Albümleri'ndeki sebile ait bir fotoğrafa göre, klasik üslup özellikleri gösteren sebilde, yüksek ve geniş tutulmuş çokgen cephe üzerinde, kurşun kaplı bir kubbe yükselir. Kubbe eteği açılarak aynı zamanda saçak oluşturur. Cephede, beş mermer sütun arasında oluşan dört pencere açıklığı vardır. Sütun başlıkları sivri kemerlerle birbirine bağlanmaktadır ve pencere açıklıkları basık kemerlere sahiptir. Fotoğrafta pencerelerden ikisinin sıvanarak kapatılmış olduğu ve bu kapalı pencerelerden birinin önünde küçük bir kulübe olduğu görülmektedir. Sebil önündeki iki asker/polis ve bu kulübe buranın karakol ya da inzibat noktası olarak kullanıldığını göstermektedir. Pencerelerde parmaklık ya da şebeke yoktur. Dolayısıyla bunlar hakkında hiçbir bilgi de yoktur.

---

⁴⁸⁹ İzzet Kumbaracılar, **a.g.e.**, 35.

⁴⁹⁰ Fotoğraflar için bkz. A. Süheyl Ünver, "Molla Gürani Semtinde Çok Sahibi Olmasından Yıkılan Medresesinden Ötürü Hekimbaşı Ömer Efendi Hayatı ve Eserleri", **İstanbul Risaleleri**, C. 4, Haz. İsmail Kara, İstanbul 1996, 200-201.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Mimar Sinan Türbesi'nin Eski Hali

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili

Sanatçısı: Mehmet Agâh Özbulan (?-1946)

Yapım Tarihi: 1946 öncesi

Tekniği: karton üzerine suluboya

Ölçüleri: 26 x 37 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 1614/7316

Res.298

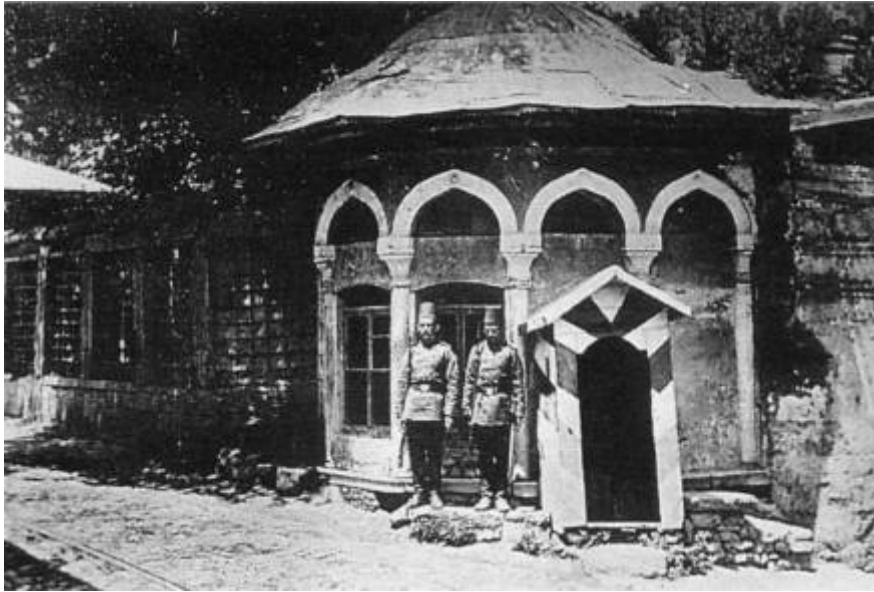

Foto.293- Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili, Molla Gürani'de sebil karakolhanesi, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, Yıldız Albümleri, 90821/29, Abdullah Frères. (III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri, 162, Res.100a)

Sanatçı, “Mimar Sinan Türbesi’nin Eski Hali” adıyla kayıtlı suluboya resminde, günümüze ulaşmamış olan, Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili’ni resmetmiştir.

Fotoğraflarından tanıma fırsatı bulduğumuz sebil, resmin ana konusudur ve kompozisyonda merkezde yer alır. Tepesinde alem olan, kurşun kaplı kubbeli olan sebilin dört yüzü betimlenmiştir. Bunlardan ikisinde çerçeveli pencere varken diğer ikisinin duvar örgüsüyle kapatılmış olduğu görülür. Dolayısıyla basık kemerli pencere açıklıklarında olması gereken şebekeler hakkında bir fikir edinilemiyor. Çokgen gövdeli sebilin tezgâh bölümü üzerinde yükselen mermer sütunlar sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır ve kemer aynalarında da herhangi bir şebeke yoktur. Merkezde yer alan sebilin bir köşe sebili olduğu anlaşılmaktadır. Sağında ve solunda Hekimbaşı Ömer Efendi Külliyesi’nin dörtgen açıklıklı, lokmalı demir parmaklıklı açıklıkları olan duvarı ve sola doğru cümle kapısı resmedilmiştir. Sebilin ve duvarların gerisinde ağaçlar yükselir.

Sanatçının görsel belge değeri taşıyan bu resmi, “Mollagürani Sebili” adıyla 1940 yılındaki 24. Galatasaray Resim Sergisi’nde sergilenmiştir. Sanatçı, 24. Galatasaray Resim Sergisi’ne Mollagürani Sebili resminin yanında Saraçhanebaşı (Amuca Hüseyin Paşa Sebili), Çarşıkapı Sebili, Süleymaniye: Mimar Sinan Türbesi resimleriyle katılmıştır.⁴⁹¹

Süheyl Ünver, Hekimbaşı Ömer Efendi ile ilgili bilgi verirken Agâh Bey’in resmine de değinir ve şöyle der:

“Darüşşafaka resim muallimi Agâh Bey resmini yaparken üstünü kurşun örtülü gösterdiğine göre kubbesi kurşunludur. Bugün bu sebilin eğer rahmetli Agâh Bey resmini yapmasaydı bu yukarki hatıra da elimizde olmayacaktı. İstanbul’umuzun bu köşesini süsleyen bu parça oradan maalesef ebediyen kalkmıştır. Ressam, yan sokağın kesme taş zaviyesini az göstermiştir. Lâkin bu yerinde çok geniştir. Soldaki kadar bir mesafe kalmaktadır. Yoksa sebilin o kısma uzanan ciheti burasını örtermiydi, bir şey denemez. Asıl tablo 1940’da Galatasaray resim sergisinde teşhir olunmuştur.”⁴⁹²

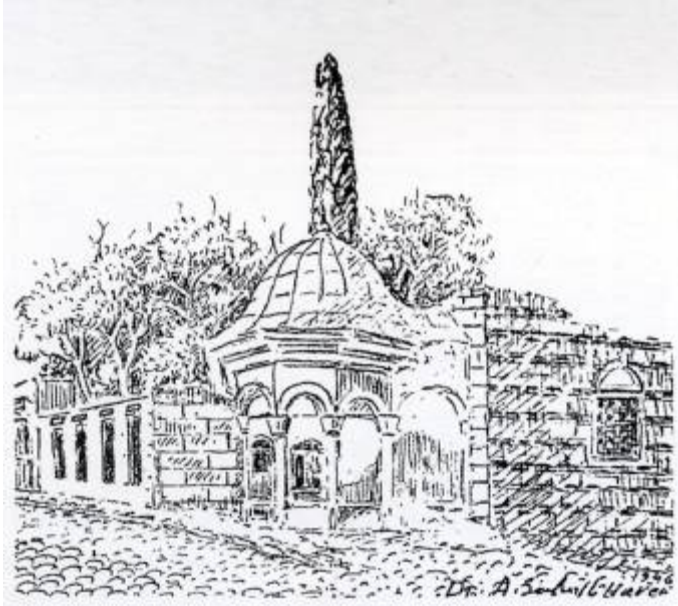
⁴⁹¹ **Güzel San’atlar Birliği Resim Şubesi 24 Üncü Galatasaray Resim Sergisi 1940**, sergi broşürü, 1940, 10-11.

⁴⁹² İsmail Kara-Salih Pulcu, **a.g.e.**, 63; A. Süheyl Ünver, “Molla Gürani Semtinde Çok Sahibi Olmasından Yıkılan Medresesinden Ötürü Hekimbaşı Ömer Efendi Hayatı ve Eserleri”, **İstanbul Risaleleri**, C.4, Haz. İsmail Kara, İstanbul 1995, 198.

Süheyl Ünver de Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili'ni gösteren çizimler yapmıştır. Ünver'in 1940 ve 1946 tarihli resimlerinde görülen sebil, o yıllarda yıkıktır. Ünver, Mehmet Agâh'ın resminden ve fotoğraflardan yola çıkarak bu resimleri yapmıştır.

Res.299- Süheyl Ünver, 1940. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 63)

Res.300- A. Süheyl Ünver, 1946. (İstanbul Risaleleri, C.4, 198)

4.4.11. KISIKLI ÇEŞMESİ

Kısıklı Meydanı'nda yer alan eski Kısıklı Çeşmesi, Hamdi Kenan ve Osman Asaf'ın resimleriyle günümüze ulaşmıştır.

Günümüzdeki, kitabedeki tarihi 1914 (H.1333) olan Kısıklı Çeşmesi, Kısıklı'da Abdullah Ağa tarafından yaptırılan Kısıklı Camisi'nin avlu köşesinde, ana yol üzerinde yer alır.⁴⁹³ Cami, 1927'de tamir edilmiştir. Osmanlı'nın son dönem Klasik mimari örneklerinden biri olan mermer çeşmenin kitabedeki tarihi, çeşmenin yenilenme tarihidir. Konyalı, çeşmeyi ilk olarak Kısıklı Camisi'nin banisi, Sultan III. Murad'ın Bostancı Başısı Abdullah Ağa'nın yaptırdığını,⁴⁹⁴ Mehmet Nermi Haskan ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki bir vakfiyeye dayanarak çeşmenin ilk olarak Çelebi Sultan Mehmet'in kendi şeyhi olan İvaz Fakih Efendi'ye iki Çamlıca arasını mülk olarak vermiş olduğunu, İvaz Fakih Efendi'nin bu yerleri vakfettiğini ve ilk çeşmenin onun tarafından yapılmış olma ihtimali olduğunu⁴⁹⁵ belirtir.

---

⁴⁹³ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.1, İstanbul 2001, 242.

⁴⁹⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, **a.g.e.**, 1977, 60.

⁴⁹⁵ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.2, İstanbul 2001, 570-571; Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.3, İstanbul 2001, 1102.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çamlıca'dan Manzara

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Eski Kısıklı Çeşmesi ve Kısıklı Camisi

Sanatçısı: Hamdi Kenan (1870-?)

Yapıtın Tarihi: 1902

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 130 x 90 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 536/1493

Res.301

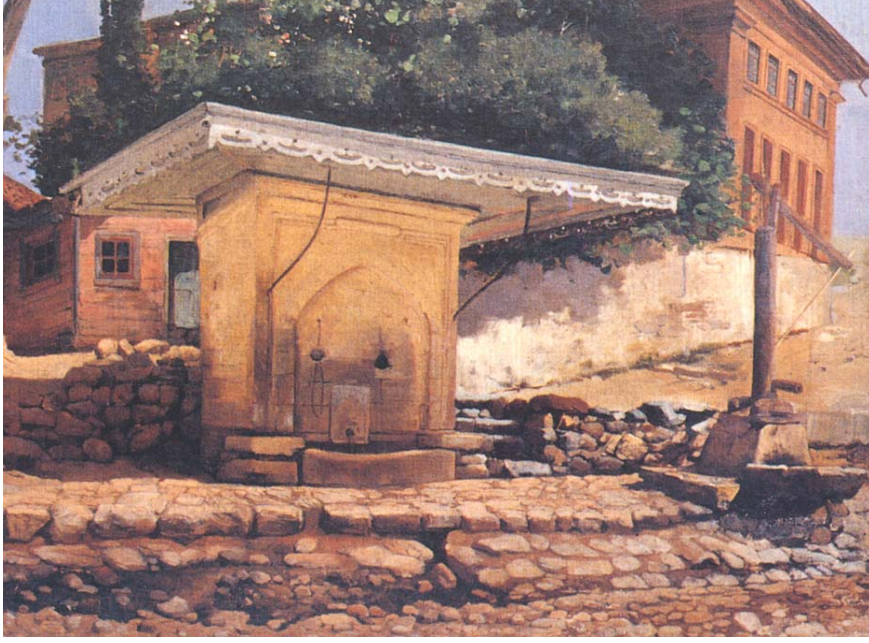

Foto.294- Kısıklı Çeşmesi ve Kısıklı Camisi, Nisan 2006

Sol alt köşede Osmanlıca "Hamdi Kenan" yazan resimde, Kısıklı Meydanı'nda yer alan Kısıklı Çeşmesi ve Kısıklı Camisi/Abdullah Ağa Camisi resmedilmiştir. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk mezunları arasında yer alan Hamdi Kenan, Üsküdar Kısıklı'daki çeşme ve camiye betimlediği tablosunda da görüldüğü gibi, perspektif kurallarına bağlıdır ve güçlü desen anlayışıyla resmini meydana getirmiştir.

Hamdi Kenan'ın yağlıboya tablosunda, ortada geniş saçaklı, önünde teknesi olan sivri kemerli, klasik tarzda bir çeşme, taş döşemeli bir set üzerinde yer alır. Arkasında ağaçlar ve gerisinde diyagonal yerleştirmeye beyaz minaresi de görülen cami, solda tek katlı ahşap bir ev ve geri planda

mavi gökyüzü devam eder. Çeşmenin sağında ayrıca günümüze ulaşamayan bir tulumba görülür.

Res.302- Resim 301'den ayrıntı

Foto.295- Kısıklı Çeşmesi, 10 Haziran 1943, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi, 5292

Yağlıboya resimde görülen çeşme, günümüzdeki çeşmeden önceki çeşmenin görünümü olmalıdır. Sivri kemerli çeşme, üzerinde iki eliböğründe ile taşınan, oldukça geniş, kenarları süslemeli ahşap saçaklı bir üst örtüyle birlikte oldukça ayrıntılı resmedilmiştir. Hatta çeşme aynasında zincirlerle bağlı iki su taşı bile resimde yer alır. Günümüzde çeşmenin solundaki alan lokanta olarak kullanılmakta, taş döşeli yerlerin yerini ise asfalt yol almıştır. Kısıklı Meydanı'nda döneminde küçük bir meydan çeşmesi olarak işlev gören Kısıklı Çeşmesi, günümüzde duvara bitişik, ana yol üzerinde işlevini sürdürmektedir. Ayrıca cami de günümüzdeki camiden daha farklıdır, günümüzdeki caminin tamir öncesi eski halidir.

Osman Asaf'ın özel koleksiyonda bulunan suluboya "Çamlıca'dan Kısıklı Çeşmesi" adlı resminde de yine aynı yapı resmedilmiştir. Sol altta, 1330 tarihi ve eski yazıyla açıklaması olan suluboya resimde, Kısıklı Meydanı betimlenmiştir. Meydanda ortada yer alan, geniş saçaklı, dikdörtgen çeşme, Hamdi Kenan'ın yağlıboya resminde de görülen, kitabedeki tarihi 1914 (H.1333) olan Kısıklı Çeşmesi'nden önceki çeşmedir. Önünde tulumbası da yer alan çeşme, yandan resmedilmiştir.

Res.303- Osman Asaf, H.1330/M.1911, Çamlıca'dan Kısıklı Çeşmesi, kağıt üzerine suluboya, 26 x 34 cm. (P Osmanlı Sanat Eserleri Tablo ve Hat Müzayedesı "Namik", 14 Mayıs 2000, 12, r.25.)

Res.304- Resim 303'ten ayrıntı

Günümüzde önünde tulumba olmayan çeşmenin gövdesi mermerdir ve üst örtüsü de farklıdır. Resimdeki elibögründelerle taşınan geniş saçak yerine, mermerden çeşme genişliğinde daha basit, saçaksız bir çatı sistemi vardır. Osman Asaf'ın 1911 tarihli resminde görülen çeşme, Hamdi Kenan'ın resmindeki çeşme ile aynıdır. Çeşmenin gerisinde ise bir kısmı günümüze özgün olarak ulaşamayan iki katlı ahşap evler yol boyunca sıralanmıştır.

Hamdi Kenan'ın ve Osman Asaf'ın resimleri, eski Kısıklı Çeşmesi ve Kısıklı Meydanı ile buranın 1900'lü yılların başındaki durumunu belgeleyen görsel belge değeri vardır.

4.4.12. KÜÇÜKSU MEYDAN ÇEŞMESİ

Göksu'da Küçüksu Kasrı'nın hemen yanında yer alan Küçüksu Meydan Çeşmesi, William Henry Barttlet, John Frederick Lewis, Thamos Allom, Josef Warnia-Zarzecki gibi pek çok Batılı sanatçı gibi, Hüseyin Zekai Paşa, Nazmi Ziya, Ahmet Doğuer, Naci Kalmukoğlu başta olmak üzere, Türk sanatçıları tarafından da aynı ilgiyle çok sayıda resme konu olmuştur. Gerek yabancı sanatçılar, gerekse Türk sanatçılar tarafından en çok resmedilen yapılardan biri olan çeşme, kuşkusuz, mesire yeri olan Küçüksu'daki konumu, Boğaziçi'ndeki pitoresk görünümüyle sanatçıları etkilemiştir.

1806 yılında Sultan III. Selim tarafından annesi Mihrişah Sultan için yaptırılmıştır. Dörtgen planlı, kubbe örtülü yapı, çok yakın bir zamanda restore edildiğinden oldukça iyi durumdadır.

Foto.296- Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı, 17 Aralık 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Küçüksu Çeşmesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı

Sanatçısı: Hüseyin Zekai Paşa (1859-1919)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 85.5 x 58.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Beylerbeyi Sarayı 03/0316

Res.305

Foto.297- Küçüksu Çeşmesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90614/52, Abdullah Frères

Zekai imzalı resim, günümüzde IRCICA Koleksiyonu'nda yer alan Abdullah Frères tarafından çekilen bir fotoğrafın yağlıboyaya aktarılmış halidir. Ortada üç basamaklı bir podyum üzerinde anıtsal olarak yer alan Küçüksu Meydan Çeşmesi'nin iki yanında ağaçlar ve birer namazgâh taşı vardır. Ön planda sağda bir simitçi, otlayan üç koyun ve solda da yine üç koyun arkasında dönemin kıyafetleri içinde bir figür yer alır. Çeşmenin arkasında ise deniz, İstanbul'un Avrupa yakası ve buradaki yapılar sıralanır.

Resimde de görüldüğü gibi, deniz kenarında, basamaklı bir podyum üzerinde yer alan mermer çeşme, dörtgen planlıdır ve kurşun kaplı geniş bir saçak, yüksek kasmağa oturan bir kubbe ve dört köşedeki küçük kulelerden oluşan görkemli bir üst örtüye sahiptir. Köşelerinde ince uzun dekoratif sütunların olduğu dörtgenin her yüzünde, yuvarlak kemerli nişler içinde rokoko karakterli birer çeşme nişi vardır ve cepheler kabartma süslemeli olup, oldukça süslü ve gösterişli olan geniş saçağında da yine çok zengin mermer süslemeler yere alır.

Eski fotoğraflarda ve resimlerde, çeşmenin sağında ve solunda birer namazgâh taşı olduğu görülür. Ancak, bu taşlar günümüzde mevcut değildir. Tablo, çoban olduğu anlaşılan figürdeki çok az farklılık dışında, aynen fotoğraftaki haliyle karşımıza çıkar. Resim, çeşme ve namazgâhın özgün durumlarını belgeleyen görsel belge değerine sahiptir.

Hüseyin Zekai Paşa'nın resminin figürsüz yorumu niteliğinde, Fahri Kaptan'ın da bir resmi vardır. Fahri Kaptan, figüre yer vermediği tablosunda, çeşmeyi anıtsal olarak tüm süsleme ayrıntılarıyla aktarmıştır. Sanatçının resmi fotoğraftan çalışmış olduğu açıktır. Sanatçı, çeşmenin arkasına doğru ağaçların arasından deniz gerisinde Avrupa yakasını ve sahildeki yapıları da ayrıntılı olarak aktarmıştır. Resim, çeşme ve namazgâhın 20. yüzyıl başındaki orijinal durumunu belgeler.

Fahri Kaptan'ın Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı'nı gösteren resminin figürlü yorumu olarak sanatçısı bilinmeyen yağlıboya bir resim daha vardır.

Res.306- Fahri Kaptan, Küçüksu Çeşmesi ve Namazgâhı, R.1327/M.1911, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 84cm. (P Tablo, Osmanlı ve Selçuklu Sanat Eserleri 29 Nisan-29 Mayıs 2004, Müzayede Kataloğu, 107)

Res.307- Anonim, Çeşmeli ve Simitçi, prestual üzerine yağlıboya, 70 x 103cm. (Antik A.Ş. 211. Müzayede, İktisat Bankası Tablo Koleksiyonu, 27 Ocak 2002, Müzayede Kataloğu, 251)

Foto.298- Küçüksu Çeşmesi, yaklaşık 1870, B. Kargopoulo. (Dersaadetin Fotoğrafçıları II, 604, r.613.)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Küçüksu Çeşmesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı

Sanatçısı: Kulları Kolağası Hasan Behçet (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 97.5 x 72 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Hazine-i Hassa Dairesi 11/82

Res.308

Sol alt köşede eski yazı “Kulları Kolağası Hasan Behçet” yazılı olan Türk Primitifleri tarzındaki yağlıboya resimde, Küçüksu Meydan Çeşmesi ve iki yanındaki namazgâh taşlarıyla birlikte namazgâhı resmedilmiştir. Fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan resimde, podyum üzerindeki çeşme ve namazgah, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başındaki görünümüyle gerçeğe uygun olarak aktarılmıştır. Çeşmenin iki yanındaki ağaç gövdeleri arkasından deniz ve Rumeli yakası belirir.

Çeşmenin sol tarafındaki namazgâh taşı ve iki ağaç gövdesi arkasında, Rumeli Hisarı ve hisarın surla çevrili alanı içerisinde yoğun yapılaşma dikkati çeker.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara Boğaziçinden Küçüküsu

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Küçüküsu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı

Sanatçısı: Nazmi Ziya Güran (1881-1937)

Yapıtın Tarihi: 1937 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 42 x 60 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 124/537

Res.309

Sağ alt köşede “N. Zia” yazılı olan resim Küçüküsu Meydan Çeşmesini gösterir. Nazmi Ziya, köşe bucak İstanbul’u gezerek açık havada birçok resim yapmıştır. Boğaziçi’nde pitoresk bir köşe olan Küçüküsu Çeşmesi ve Namazgâhı da sanatçının resmetmek istediği yerlerden biri olmuştur. Sanatçı, çeşmeyi merkeze alarak çevresini ve bu güzel mesire yerinde gezinen insanları resmetmiştir. Sanatçı ışığın ve rengin öne çıktığı, pitoresk bir görünüm sunan çeşmeyi, İzlenimci teknikte, yapının süsleme ayrıntılarına girmeden, genel hatları ve oranlarıyla tuvale aktarmıştır.

Nazmi Ziya’nın Küçüküsu Meydan Çeşmesi’ni betimleyen suluboya⁴⁹⁶ çalışması da vardır.

⁴⁹⁶ Nazmi Ziya, Küçüküsu, kağıt üzerine suluboya, 21 x 28 cm., Özel Koleksiyon. Atila Taşpınar, **a.g.e.**, 292.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Göksu Çeşmesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı

Sanatçısı: Ahmet Doğuer (1890-1944)

Yapım Tarihi: 1942

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 58 x 69 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Koleksiyonu 1856

Res.310

Ahmet Doğuer, 1942 tarihli yağlıboya resminde, merkezde anıtsal olarak Küçüksu Meydan Çeşmesi'ni resmetmiştir. Figüre yer verilmeyen resimde, çeşme genel hatları ve oranları bakımından doğru olarak resmedilmiştir. Üç basamaklı podyum üzerinde yer alan çeşmenin iki yanında ağaçlar, gerisinde Boğaz ve Rumeli yakası görülür.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Küçüksu Çeşmesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Küçüksu Meydan Çeşmesi

Sanatçısı: Naci Kalmukoğlu (1898-1951)

Yapıtın Tarihi: 1951 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 26 x 39 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 707

Res.311

Naci Kalmukoğlu, mimariyi konu alan yağlıboya resminde, Küçüksu Meydan Çeşmesi'ni resmetmiştir. Sanatçı, serbest fırça darbeleriyle soyutlamaya giderek, genel hatlarıyla yapıyı tuvale aktarmıştır. Resimsel nitelikler ön planda olmakla birlikte, yapı genel olarak tanınabilmektedir.

4.4.13. MİMAR SİNAN/SÜLEYMANİYE SEBİLİ

Ahmet Ziya Akbulut ve Mehmet Agâh Özbulan tarafından resmedilen yapılardan biri olan Mimar Sinan/Süleymaniye Sebili, Süleymaniye Camisi'nin kuzeyinde, Mimar Sinan Sokağı ile Fetva Yokuşu'nun kesiştiği köşede yer alır.

Sultan III. Murat'ın 1587 tarihli fermanı ile Kanuni Sultan Süleyman'ın ruhu için yaptırılan⁴⁹⁷ klasik üsluptaki sebil, köşe sebilleri grubuna girer.⁴⁹⁸ 1933-34 yılları arasında türbe ve hazire ile birlikte esaslı bir onarımdan geçirilmiştir. Dış yapısı bozulmamakla birlikte, iç yapısı çok değiştirilmiştir. Ayrıca iki ayrı bölüm olan hazire ve sebil arasındaki hazire duvarı kaldırılarak tek bir hacim oluşturulmuştur.⁴⁹⁹ Yapı, günümüzde bakımlı durumdadır.

Foto.299- Mimar Sinan/Süleymaniye Sebili, Aralık 2004

⁴⁹⁷ Aygen Bilge ve Zarif Orgun, Başbakanlık Arşivi'nde Maliyeden Devrolunan Defterler serisinde bulunan 7150 numaralı defterde, sebinin III. Murat'ın emri ile Kanuni Sultan Süleyman'ın ruhu için 1587 yılında inşa edildiğini (Mimar Sinan'ın ölümünden bir yıl önce) belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi ve belge için Bkz. Aygen Bilge, "Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar II", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.V, İstanbul, 1973, 141-145.

⁴⁹⁸ Mermer kaide üzerinde yükselen yapı, sekizgen planlıdır ve altı cephe demir şebekeli dikdörtgen açıklıklı pencerelerle dışa açılır. Arkada kalan cephede ise sebile dışarıdan bitişen su haznesine bakan dilimli kemerli bir pencere ve giriş kapısı bulunur.

⁴⁹⁹ Onarımla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Aygen Bilge, **a.g.m.**, 156-162.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Mimar Sinan Türbesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Mimar Sinan Türbesi ve Sebili/Süleymaniye Sebili

Sanatçısı: Ahmet Ziya Akbulut (1869-1938)

Yapıtın Tarihi: 1327/1909-1910

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 38 x 54.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 709

Res.312

Foto.300- Mimar Sinan Türbesi ve Sebili, 26 Nisan 2006

Ahmet Ziya Akbulut, geometrik kompozisyonlu mermer şebekeli ve palmet tepelikli hazire duvarını, duvar gerisindeki açık türbeyi ve duvar bitiminde yer alan klasik üslupta, çokgen gövdeli, mermer, dörtgen pencere açıklıklarında dökme demirden şebekeler yer alan, kurşun kaplı kubbe örtülü sebili ve sebil ilerisindeki sarı boyalı iki katlı yapıyı resmetmiştir. Resmin solundaki iki katlı, alt katında yuvarlak kemerli sağır nişler, ikinci katında üçgen alınlıklı dikdörtgen pencerelere sahip olan yapı, İstanbul Müftülüğü'nün girişinin olduğu cephedir.

Tabloda görüldüğü gibi oldukça sade olan sebil cephesi tamamen mermer kaplıdır. Mermer kaide üzerine oturan etek kısmı pilastrlarla bölünmüş ve aralarda düşey düz dikdörtgen mermer panolar yer almıştır. Yapının profilli mermer söveli, lentolu dikdörtgen pencere açıklıkları vardır. Yapının üzeri saçaklı bir kubbe ile örtülüdür.

Sebildeki bitkisel kompozisyonlu dökme demir şebekeler de oldukça ayrıntılı, gerçeğe uygun olarak tuvale aktarılmıştır. Sebil şebekeleri günümüzde de aynı olmakla birlikte, hazire duvarındaki oyma mermer şebekeler farklılık gösterir. Sebile yakın olan dikdörtgen açıklıkta, altı kollu yıldızlar ve altıgenlerden oluşan geometrik kompozisyon, sağa doğru büyük dörtgen açıklıkta dörtgen açıklıklı parmaklık ve yine altıgenlerden, altı kollu yıldızlardan oluşan şebeke, sağında geometrik geçmeli bir başka kompozisyon ile en sağda yeniden altıgen ve altı kollu yıldızlardan oluşan şebeke görülür. Günümüzde ise sadece sağdaki şebeke grubundan ortada yer alan çokgen geçmeli mermer şebeke örneğinde şebekelerle hazirenin dikdörtgen açıklıkları örtülmüştür.

Resme göre, günümüzde üç basamaklı mermer podyum üzerinde yükselen sebil, o dönemlerde tek basamak üzerinde yer alıyordu. Resmin 1933-34'teki onarımdan önce yapıldığı açıktır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Mimar Sinan Türbesi'nin yeni hali

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Mimar Sinan Türbesi ve Sebili/Süleymaniye Sebili

Sanatçısı: Mehmet Agâh Özbulan (?-1946)

Yapıtın Tarihi: 1946 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 23 x 30.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 1615/7334

Res.313

Çok sayıda sebil resmi olan Mehmet Agâh Özbulan'ın, Mimar Sinan Sebili'ni betimlediği kağıt üzerine suluboya resminde, Mimar Sinan Türbesi'nin olduğu lokmalı demir parmaklıklı geniş dörtgen pencere açıklığı, solunda altı kollu yıldızlar ve altıgenlerden oluşan geometrik kompozisyona sahip oymalı mermer şebekeli dikdörtgen pencere açıklığının olduğu hazire duvarı ve bitiminde çokgen gövdeli sebilin iki cephesi görülür. Lokmalı demir parmaklıklı geniş hacet penceresi önünde içerideki açık türbe içinde yer alan mezar taşını da resmeden sanatçı, genel olarak yapıları gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

Mehmet Agâh'ın resmi, Ahmet Ziya Akbulut'un Ankara Resim ve Heykel Müzesi'ndeki 1327 tarihli, yağlıboya "Mimar Sinan'ın Türbesi" resminde görülen ayrıntıları içermesi bakımından, yapının 1933-34'deki

onarımından önce yapıldığını ortaya koyar. Dolayısıyla her iki resimde hazire duvarında görülen, sebilin hemen yanındaki dörtgen açıklığı örten oyma mermer şebekenin altıgenler ve altı kollu yıldızlardan oluşması, bunların orijinalinde bugünkülerden farklı olarak Mehmet Agâh'ın ve Ahmet Ziya Akbulut'un resimlerindeki gibi olduğu ortaya çıkar. Her iki resim, onarım öncesi yapıldığı için önemli bir belge değeri taşır.

Res.314- Resim 313'ten ayrıntı

Foto.301- Mimar Sinan Sebili, 2006

Res.315- Resim 313'ten ayrıntı

Foto.302- Mimar Sinan Türbesi, 2006

4.4.14. NEVŞEHİRLİ DAMAT İBRAHİM PAŞA SEBİLİ ve ÇEŞMESİ

Batılı sanatçılar ve Türk sanatçıların resimlerine konu olan sebillerden biri de Şehzadebaşı'ndaki Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili ve Çeşmesi'dir.

Şehzadebaşı Caddesi ile Dede Efendi Caddesi'nin kesiştiği yerde, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Külliyesi'nin kuzeybatı köşesinde yer alan Damat İbrahim Paşa Sebili ve Çeşmesi, Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından 1719'da Mimar Bekir'in başmimarlığı zamanında yaptırılmıştır.⁵⁰⁰

Köşe sebilleri grubuna giren sebil; darülhadis ve kütüphane olarak yaptırılan, Damat İbrahim Paşa Külliyesi'ne⁵⁰¹ dâhildir. Çeşme ve sebil külliye inşasının tamamlanmasından bir yıl önce yapılmıştır. Şehzadebaşı Caddesi yönünde de, hemen yanında küçük bir hazire vardır. Hazirede, başta Damat İbrahim Paşa olmak üzere padişah damatları olan, kendi oğlu Damat Mehmet Paşa ve Damat Mustafa Paşa'nın mezarları ile başka mezarlar bulunur.⁵⁰²

Sebilin eski fotoğraflarında, etek kısmı tamamen görülürken bugün yarıya kadar yol seviyesinin altında kalmıştır.

---

⁵⁰⁰ İzzet Kumbaracılar, **a.g.e.**, 33; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", **Taç**, C.1, S.3, İstanbul, Eylül 1986, 18.

⁵⁰¹ Külliye genel olarak, mescit, kütüphane, hazire, çarşı, sebil ve çeşmeden oluşur. Darülhadis'in dershanesi mescit olarak kullanılmış ve minare eklenmiştir.

⁵⁰² Doğan Kuban, **a.g.e.**, 145.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara Şehzadebaşı'nın eski hali ve İbrahim Paşa Türbesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili ve Çeşmesi

Sanatçısı: Lofçalı Ahmet (1870-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu/c.1892

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 75 x 101 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 24/437

Res.316

Foto.303- Şehzadebaşı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90819/66

Foto.304- Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili, çeşmesi, hazire ve mescid, Nisan 2006

Darüşşafaka'da öğrenim gören ve 1892'de mezun olan Lofçalı Ahmet, yağlıboya resminde, Şehzadebaşı'ndaki Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Külliyesi'nden bir görünüm sunar. Sol alt köşede Osmanlıca "Ahmed" imzalı resmin solunda, duvar, tek minareli cami, çeşme, yuvarlak planlı sebil ve sağında geriye doğru hazire duvarı devam eder. Fotoğraftan çalıştığı anlaşılan resimde, ön planda iki yanında henüz desteklerle ayakta durabilen fidanlar, arnavut kaldırımlı sokak, sağda çok az bir bölümü görülen iki katlı sarı boyalı bir ev ve ağaçlıklı olarak geriye doğru giden yolun solunda külliye'nin metal parmaklıklarla örtülü hazire duvarı, sanatçının perspektif bilgisini de ortaya koyar. Solda bir kısmı görülen duvar, Şehzade Külliyesi'nin çevre duvarıdır.

Köşe başında cepheden resmedilen sebil, kurşun kaplı aynı saçağı paylaştığı solundaki çeşme, saçağın gerisinde yükselen minare, solda kubbe örtülü kütleli cami ile birlikte ayrıntılı olarak resmedilmiştir. Resimde de görüldüğü gibi, Lale Devri'nin karakteristik özelliklerini gösteren sebil, kuzeybatı köşede yuvarlak dışbükeyli planıyla köşeden dışarı taşar. Üzeri kurşun kaplı küçük bir kubbe ile örtülü olan sebil, Dede Efendi Caddesi yönündeki çeşme ile aynı kurşun kaplı saçağı paylaşır. Sebil ile sivri

kemerli çeşme arasında basık kemerli bir kapı ve kapı ile çeşme arasında da dekoratif, kum saati biçimli bir sütunce vardır.

Res.317- Resim 316'dan ayrıntı,

Sanatçı, tüm süsleme ayrıntılarını titizlikle tuvale aktarmıştır. Sebilin etek kısmı üzerinde mukarnas başlıklı mermer sütun ve S ve C'lerden oluşturulmuş basık kaş kemerler arasında oluşan pencere açıklılıkları şebekelerle örtülüdür. Bu şebekeler, diyagonal hatların birbirleri ile kesişmelerinden meydana gelen baklava motiflerinden oluşan kompozisyona sahiptir. Şebeke kompozisyonunun tam ortasında, dilimli ve ortasında yarım küre şeklinde dışarı taşan bir gülçe vardır. Sütun başlıkları üzerinden itibaren saçağa kadar bütün cephe hiç boşluk bırakılmadan frizler halinde süslemelerle kaplıdır. Resimde, mermer etek kısmı yol seviyesi üzerinde görülen sebilin, günümüzde etek kısmı yarıya kadar yol seviyesinin altında kalmıştır.

Sanatçı, hazire duvarının dikdörtgen sövelerindeki, dörtgen açıklı madeni parmaklıkları da gerçeğe uygun olarak resmetmiştir. Hazire duvarının bitiminde, günümüze ulaşmayan meşhur Direklerarası da görülür. Damat İbrahim Paşa Külliyesi'ne gelir sağlamak için yaptırılan kâgir dükkânların önündeki mermer sütunlu revaklardan adını alan Direklerarası'ndaki, resimde de görülen mermer sütunlar 1910 yılında

elektrikli tramvay hattının yapımı sırasında yıktırılmıştır.⁵⁰³ İbrahim Paşa tarafından külliye ile birlikte inşa ettirilen dükkânlar, üstü açık bir arasta biçiminde külliye eklenmiştir.⁵⁰⁴

Yağlıboya tablonun sağ tarafında görülen madeni parmaklıklı türbe, Osman Baba Türbesi'dir. Resim, Süheyl Ünver'in belirttiği gibi, Direklerarası'nın, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa medrese ve cami karşısında eski odaların 61 inci Kapısı yanından görünüşünü ve Osman Baba Türbesi'nin de eski durumunu gösterir.⁵⁰⁵ Eski Odalar, Fatih tarafından yaptırılmıştır ve bu odaların 61 inci kapısı yanındaki Osman Baba Türbesi, yola taşıdığı için 1910 yılında tramvay yolu yapımı sırasında yıktırılmış, Osman Baba'nın kemikleri ise Şehzade Camisi mezarlığına nakledilmiştir.⁵⁰⁶

Res.318- Resim 316'dan ayrıntı

19. yüzyılın en önemli eğlence ve kültür merkezi olan Direklerarası'nın yerine, günümüzdeki Şehzadebaşı Caddesi çok yoğun bir trafiğe sahne olmaktadır. Loççalı Ahmet'in yağlıboya resmi, Şehzadebaşı'nın

⁵⁰³ Raşit Çavaş, "Direklerarası", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1994, 60. (60-61)

⁵⁰⁴ Doğan Kuban, **a.g.e.**, 146.

⁵⁰⁵ Süheyl Ünver, **Fatih'in Oğlu Bayezid'in Su Yolu Haritası Dolayısıyla 140 Sene Önceki İstanbul**, İstanbul 1945, 56.

⁵⁰⁶ Süheyl Ünver, **a.g.e.**, 10-11.

19. yüzyıl sonundaki görünümünü belgelemesi açısından oldukça önemlidir.

Foto.305- Kartpostal. Şehzadebaşı'nda Nevşehirli damat İbrahim Paşa Sebili, Direklerarası ve sağda Osman Baba Türbesi

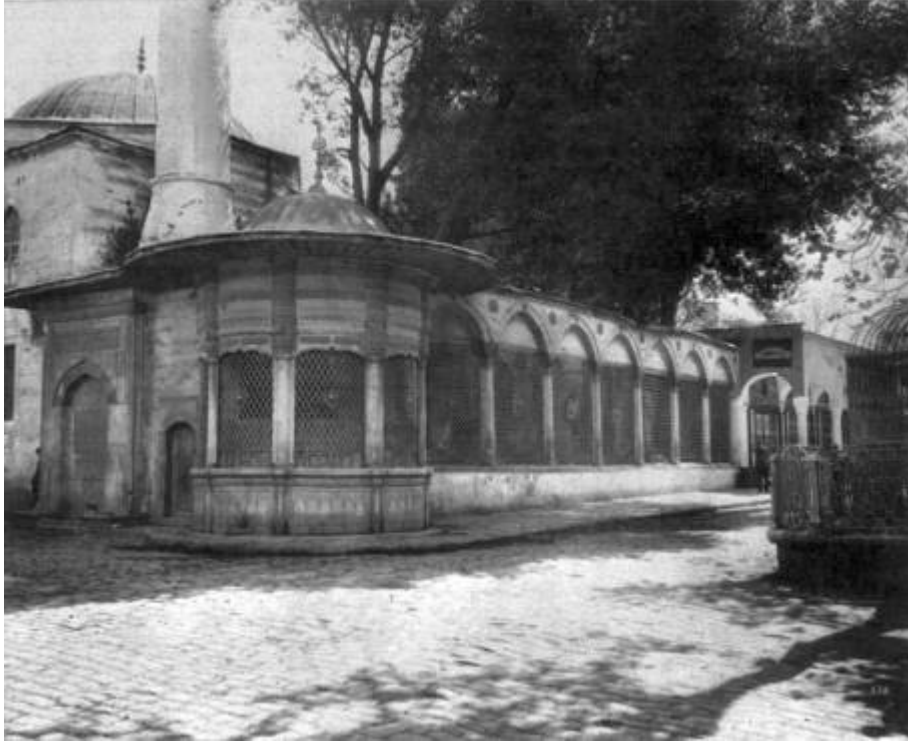

Foto.306- Şehzadebaşı Sebili, 1880-1893, Abdullah Frères, Sultan II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

4.4.15. PAŞABAHÇE, BEYAZ ERGUVAN CADDESİ'NDEKİ ÇEŞME

Hoca Ali Rıza'nın resmettiği yapılar arasında, Beykoz Paşabahçe'de, Beyaz Erguvan Caddesi üzerindeki çeşme de yer alır.

Paşabahçe'de meydana yer alan bir meydan çeşmesi olan yapı, günümüze ulaşmamıştır. 1998'de çeşmenin yerine, Beykoz Belediyesi tarafından, öncekine hiç benzemeyen basit bir çeşme yaptırılmıştır. Affan Egemen, İstanbul çeşmeleri ve sebilleriyle ilgili kitabında, "Beyaz Erguvan Caddesindeki Çeşme" başlığıyla 1972'de çekilmiş bir fotoğrafını da koyarak yapı hakkında bilgi vermiştir. Egemen, Paşabahçe'de Beyaz Erguvan Caddesi'nin ilerisindeki kitabesi olmayan bu meydan çeşmesinin haznesinin kaba taşlarla örülmüş ve kireçle beyazlatılmış olduğunu; üzerinin beşik çatı ile örtüldüğünü; cephesinde yuvarlak bir kemer içerisinde iki yanında birer tas yuvası bulunan düz mermerden dikdörtgen bir ayna taşının varlığını ve teknesinin esas şeklini kaybeden çeşmenin suyunun akmadığını bildirir.⁵⁰⁷

Foto.307- Beyaz Erguvan Caddesi'nde 1998'de yapılan yeni çeşme,14 Aralık 2006

⁵⁰⁷ Affan Egemen, **a.g.e.**, 202.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: İncir Köyü'nden

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Paşabahçe, Beyaz Erguvan Caddesi'ndeki
Çeşme

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1930 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 31 x 23 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Milli Kütüphane Resim
Koleksiyonu 197

Res.319

Foto.308- Çeşme 1972. (İstanbul'un Çeşmeleri ve Sebilleri, 201)

Hoca Ali Rıza, Paşabahçe, Beyaz Erguvan Caddesi'ndeki Çeşmeyi resmetmiştir. İki yanda ağaçların olduğu suluboya resmin merkezindeki çeşme, resimde de görüldüğü gibi, kiremit kaplı iki yana eğimli çatı örtü altında dikdörtgen planlı hazneye sahiptir. Yuvarlak kemerli niş içerisinde, iki yanda birer tas yuvası ve pek seçilememekle birlikte mermerden ayna taşına sahiptir. Önünde tekne olan çeşmenin iki yanında da birer seki yer alır.

Res.320- Resim 319'dan ayrıntı

Yapıya ait 1972 tarihli bir fotoğrafı, Hoca Ali Rıza'nın resmindeki görünümü belgeler. Çeşmenin yerine, 1998'de eskisiyle hiç alakası olmayan yeni bir çeşme yapılmıştır.

Hoca Ali Rıza'nın resminde görülen çeşme günümüze ulaşmamıştır. Bu açıdan sanatçının suluboya resmi, çeşme için görsel belge değerine sahiptir.

4.4.16. SARAÇLAR ÇEŞMESİ

Resimlere konu olan yapılardan biri olan Saraçlar Çeşmesi, Hoca Ali Rıza'nın bir suluboya resminde görülür. Çeşme, namazgâh ve kahve Leonardo de Mango tarafından da resmedilmiştir.

Günümüze ulaşmayan çeşme, Saraçlar Çeşmesi Sokağı (şimdiki adıyla Dr. Eyüp Aksoy Caddesi) üzerinde bir menzil çeşmesiydi. Sol tarafında, Haydar Paşa mezarlığı yer alan ve ön kısmından Seyyid Ahmed Deresi'nin aktığı Saraçlar Çeşmesi'nin arka kısmında bir çınar ağacı altında namazgâh ile kahve de vardı. Mermer ayna taşı ve kitabesi olan çeşmenin önündeki tekne dışında iki yanında da hayvanlar için birer tekne bulunuyordu. Saraçlar kâtibi Abdullah Efendi'nin yaptırdığı çeşme, kitabesine göre 1776 tarihli idi. Yapı, 1956 yılında buradan geçirilen kara yolu düzenlemesi ile toprak altında kalmıştır.⁵⁰⁸ Eski Karacaahmet'ten İbrahimağa'ya giden eski Bağdat Yolu üzerindeki çeşmenin üst kısmındaki namazgâh, çeşme ile birlikte 1776'da yaptırılmıştır.⁵⁰⁹ Çeşme, namazgâh ve kahveden oluşan yapı grubu, çok işlek bir güzergâh üzerinde olduğundan döneminde oldukça meşhurdu. Ancak günümüzde bu pitoresk köşe, üzerinden geçen bulvar nedeniyle resimler sayesinde tanınabilmektedir.

---

⁵⁰⁸ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.3, İstanbul 2001, 1141-1143.

⁵⁰⁹ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.2, İstanbul 2001, 1010.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Haydarpaşa Saraylar Kahvesi ve Çeşmesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Haydarpaşa'da Saraçlar Çeşmesi, Namazgâhı ve kahvesi

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1930 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 38 x 24 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 265. albüm no:5/6

Res.321

Hoca Ali Rıza'nın tamamlanmamış olan suluboya resminin konusu, Haydarpaşa'daki Saraçlar Çeşmesi, namazgâh ve kahvedir. Karakalem çizim üzerine suluboya ile renklendirme yapan sanatçı, çeşme, çeşmenin iki yanındaki taş duvar ve kahvenin bir kısmını boyamış, kahvenin iki yanındaki ağaçlar boyanmamıştır.

Bu açıdan sanatçının suluboya resmi, çeşme için görsel belge değerine sahiptir.

Hoca Ali Rıza, 1898'den itibaren on yıl kadar kahve yakınındaki İbrahimağa Mahallesi'nde ahşap bir konakta yaşamıştır. Kendisi de yazlık ve kışlık olan kahvenin müdavimlerinden olan sanatçı, buradaki kahve ve odalarının, kahve eşyalarının çeşitli resimlerini yapmıştır. Döneminde meşhur bir kır kahvesi olan yer, genelde kalabalık olup, çeşmenin

suyundan da çok kişi yararlanmıştır. Yol alışmaları sırasında, bu tarihi yer, eşme ve kitabesi buldozerlerle tahrip edilmiş ve eşme yok olmuş, asırlık ınarlar da kesilmiştir.⁵¹⁰ Hoca Ali Rıza'nın birçok resmi, yok olup giden eşme ve kahve için görsel belge değeri taşır.

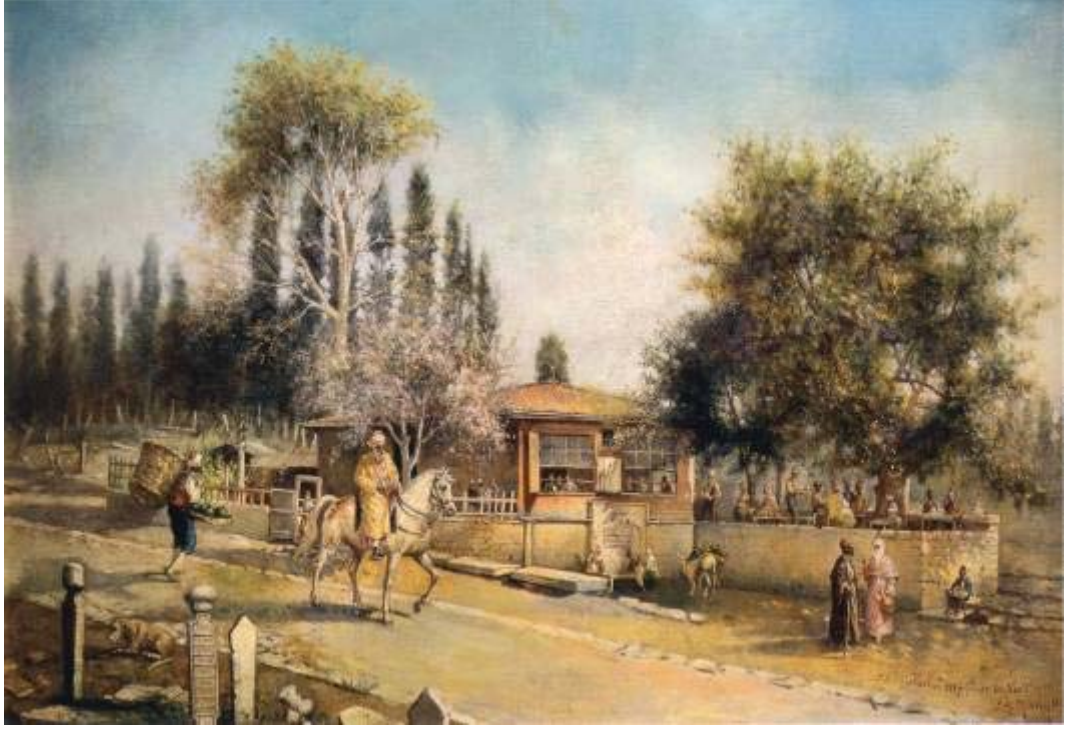
Res.322- Hoca Ali Rıza, Haydarpaşa'da Saraylar eşmesi, 1900, kağıt üzerine karakalem, 52 x 18 cm, Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 259. albüm no:4/7

Res.323- Resim 322'den ayrıntı

Haydarpaşa'daki Saraçlar eşmesi, kahve, namazgâh ve mezarlık Leonardo de Mango'nun yağlıboya tablosunda da ayrıntılı olarak görülür. Sanatçı figürlere de yer verdiği resminde, bu yapı grubu çevresindeki gündelik yaşamı aktarmıştır. eşme başındaki insanlar, tekneden su içen hayvan, kahvede oturan insanlar, satıcılar dönemini yansıtır.

⁵¹⁰ A. Süheyl nver, "Ressam Ali Rıza Bey'e Göre Yarım Asır nce Kahvehanelerimiz ve Eşyası", **İstanbul Risaleleri**, C.5, Haz. İsmail Kara, İstanbul 1996, 37-38, 56-59.

Res.324- Leonardo de Mango, Haydarpaşa, 1897, tuval üzerine yağlıboya, 37 x 53 cm, Özel Koleksiyon. (Beyoğlu'nda Bir Oryantalist Leonardo de Mango, 156)

Foto.309- Saraçlar Çeşmesi. (İstanbul Çeşmeleri II, 375)

4.4.17. SULTAN III. AHMET MEYDAN ÇEŞMESİ ve SEBİLİ

Topkapı Sarayı'nın Bâb-1 Hümâyûn önünde yer alan Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, adeta küçük bir su köşkü görünümüyle L'Espinasse, Choiseul-Gouffier, Antoine Ignace Melling, William Henry Barttlet, John Frederick Lewis, Thomas Allom, Eugène Flandin, Brindesi, Amadeo Preziosi gibi batılı sanatçılar ve Hilmi, Hüseyin Zekai Paşa, Şevket Dağ başta olmak üzere pek çok Türk sanatçı tarafından da resmedilmiştir.

Lale Devri'nin ve İstanbul'daki çeşme-sebil mimarisinin en güzel örneği olan yapı, Sultan III. Ahmet tarafından, 1728'de Kayserili Mehmet Ağa'nın mimarbaşılığı zamanında, yaptırılmıştır.⁵¹¹ Bâb-1 Hümâyûn önündeki meydan çeşmesinin dört cephesinde birer çeşme ve dört köşesinde de yarım yuvarlak olarak dışa taşan birer köşe sebili vardır. Her cephenin tam ortasına sivri kemerli birer çeşme ve bu çeşmelerin iki yanına, biri hariç, simetrik olarak mukarnas kavsaralı birer niş yerleştirilmiştir. Günümüzde oldukça iyi durumda olan yapı, 1995 yılında restore edilmiştir.

---

⁵¹¹ İzzet Kumbaracılar, **a.g.e.** 35.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: III. Ahmet Çeşmesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili

Sanatçısı: Hüseyin Zekai Paşa (1860-1919)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 100 x 136 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 679

Res.325

Foto.310- Sultan Ahmed Çeşmesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Seyfeddin Özege Koleksiyonu No:24, 90763/28, Basile Kargopoulo

Foto.311- Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, Mayıs 2006

Türk Primitifleri tarzındaki yağlıboya tabloda, Bâb-ı Hümâyûn önündeki, Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve köşe sebilleri betimlenmiştir. Bab-ı Hûmayun Caddesi ile Soğukçeşme Sokağı'nın birleşiminde, Ayasofya İmareti'nin görkemli Barok kapısının olduğu yerden bakış açısı sunar.

Hüzeyin Zekai Paşa'nın resminde, merkezde anıtsal meydan çeşmesi, solda sarayın sur duvarı, sağda geri planda ise evler yer alır. Yapının, Ayasofya'ya bakan cephesi tüm ayrıntısıyla görülürken solda, sarayın sur duvarına bakan cephe, perspektif kurallarına bağlı kalınarak verilmiştir. Yarım yuvarlak planlı olarak dışa taşan köşe sebilleri ve cephelerdeki mukarnas kavsaralı birer niş arasında yer alan sivri kemerli çeşmeleri, gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Ayasofya'ya bakan cephedeki tek satırlık kitabe, Sultan III. Ahmet'in kendisi tarafından söylenmiş, celi sülüs hat ile yazılan tarih kasidesidir. İki köşe sebili arasında yer alan kitabe, sivri kemerli çeşme ve iki yanındaki mukarnas kavsaralı nişlerin genişliğince cephede yer alır. Yan cephedeki kitabe ise çeşme genişliğinde ve beş satırdır.

Resimde de görüldüğü gibi sebillerin cephelerinde, mukarnas başlıklı mermer sütunlar arasında, basık kemerin dilimli hali ile ortaya konan kemerlere sahip pencere açıklıkları oluşturulmuştur. Bu açıklıklar oldukça dekoratif madeni şebekelerle örtülmüştür. Yapının cepheleri saçak altına

kadar panolara halinde yoğun bir bezemeye sahiptir ve yapının üzeri, kurşun kaplı ve ortasında büyük bir kubbe yer alan dört yana meyilli bir üst örtü ile örtülüdür. Ayrıca sebillerin üst kısımlarında da kasnaklı ve yine kurşun kaplı küçük birer kubbe vardır.

Hüseyin Zekai Paşa'nın fotoğraftan çalışmış olduğu anlaşılan resmi, ayrıntıların aktarılması açısından gerçeğe uygundur.

Hüseyin Zekai Paşa'nın Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi'ni betimleyen benzer bir tablosu daha vardır. Hüseyin Zekai Paşa'nın bu tablosunda, İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndan farklı olarak, anıtsal yapının kurşun kaplı üst örtüsünde, geniş saçaktaki kabartma ve kalem işi süslemeler de görülür. Soldaki sur duvarındaki dörtgen gövdeli, dendanlı kulesinin üzerinde basık, eğimli bir çatı sistemi vardı, buradaki resimde bu çatı yoktur. Ayrıca, sağındaki evler görülmez ve bu alan yeşil yaprakları olan ağaçlarla doldurulmuştur. Sanatçının her iki tablosu da yapının gerek mimarisini, gerekse süslemelerini ayrıntılı olarak aktarmaktadır.

Res.326- Hüseyin Zekai Paşa, III. Ahmet Çeşmesi, tuval üzerine yağlıboya, 70 x 88 cm. (Antik A.Ş. 227. Müzayede, 12 Aralık 2004, Müzayede Kataloğu, 256-257)

Yapıdaki mermer, çini ve madeni malzemeler tüm dokularıyla verilmiştir. Ayasofya'ya bakan cephedeki tek satır halinde nesih hatla yazılan tarih kasidesi de ayrıntılı olarak resme aktarılmıştır. Aynı şekilde,

köşelerdeki sebillerin etek kısımlarındaki kabartma süslemeler, sivri kemerli çeşmenin yine mermer kabartma süslemelerinde, vazolar içinde çiçekler ve dönemin mobilyasını da yansıtan sehpa üzerindeki vazolarda yer alan çiçekler vardır. Lale Devri'nin en güzel örneklerinden biri olan yapıda bütün cepheler, ayrı ayrı panolar halinde yanyana sıralanan yoğun bir süslemeye sahiptir. Sanatçı tüm bu ayrıntıları olduğu gibi resme aktarmıştır.

Çeşmenin fotoğraftan çalışılmış resim örnekleri arasında, Maçkalı Tefvik'in bir yağlıboya resmi vardır.

Res.327- Maçkalı Tefvik, III. Ahmet Çeşmesi, tuval üzerine yağlıboya, 65.5 x 93 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 83)

Foto.312- Sultan Ahmed Çeşmesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90819/24, Abdullah Frères

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kompozisyon (III. Ahmed Çeşmesi)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili

Sanatçısı: Hilmi (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1319/1903

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 80 x 100 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/762

Res.328

Sol alt köşede eski yazı Hilmi 319 ve alt orta kısımda “Ayasofya’da Sultan Ahmed Han hazretlerinin hayratı celileleridir” yazılı olan yağlıboya resim, Türk Primitifleri tarzındadır.

Fotoğraftan çalışılmış olduğu düşünülen resmin merkezinde Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili anıtsal olarak yer alır. Hüseyin Zekai Paşa’nın resmine benzeyen resimde, yapının Ayasofya’ya bakan cephesindeki çeşme ile sarayın Sur-u Sultanisi’ne bakan cephedeki çeşme ve köşelerdeki sebilleri ve kurşun kaplı üst örtüsüyle yapı, gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Soldaki surun dörtgen kulelerinin üzeri de çatı örtülüdür. Sağda ise çeşme gerisinde ev ve ağaçlar sıralanır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: III. Ahmed Çeşmesi ve Feraceli Kadınlar

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili

Sanatçısı: Şevket Dağ (1876-1944)

Yapıtın Tarihi: 1910

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 87.5 x 63.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0285-SD

Res.329

Foto.313- Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, Aralık 2004

Sanatçı, solda çok küçük olarak iki kadın figürüne de yer verdiği tablosunda, Sultan III. Ahmet Meydan Çeşme ve Sebili'nden bir bölüm sunar. Sağda, anıtsal yapının yan cephesinde yer alan sivri kemerli çeşmenin yarısıyla başlayan kompozisyon, sola doğru sivri kemerli çeşmenin yanında mukarnas kavsaralı niş ve köşeyi yuvarlatan yuvarlak planlı sebil ile önünde kadınlar, solda geriye doğru evler, gözü derinlere çekerek perspektif yaratır ve deniz manzarasıyla sonlanır.

Sanatçı, oldukça titiz bir çalışmanın sonucunda çeşme ve sebilin tüm ayrıntılarını resme aktarmıştır. Sebilin dilimli kemerli pencere açıklığını

örten madeni şebekenin kompozisyonu ve motif detayı ile alttaki mermer etek kısmındaki süslemesinden buranın sarayın sur duvarı önünde ve İshak Paşa Caddesi'ne bakan köşedeki sebili olduğu anlaşılır. Sebiller, plan, mimari özellikler ve bezemeleri yönünden birbirinin eşi gibi görünseler de bezemelerinde ve özellikle pencere açıklıklarındaki madeni şebekelerinde farklılıklar vardır. Dört köşede yer alan dört sebin kemerli açıklıklarındaki madeni döküm şebekelerin kompozisyonları ilk bakışta birbirine benzemekle birlikte, hepsi de farklıdır.⁵¹² Sanatçı, çeşme üzerinde yer alan kitabenin yazılarını da bir hattat edasıyla oldukça okunaklı biçimde vermiştir. Yapıda kullanılan mermer, çini ve madeni malzemenin tüm dokusu ve tüm süsleme unsurları oldukça başarılı ve gerçeğe uygun olarak tuvale aktarılmıştır.

---

⁵¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Gül Sarıdikmen Ahraz, **17.-19. Yüzyıl İstanbul Sebillerindeki Madeni Şebekeler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 2001, 248-254.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: III. Ahmet Çeşmesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili

Sanatçısı: Şevket Dağ (1876-1944)

Yapıtın Tarihi: 1912-1913

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 33.5 x 20.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 2304/9102

Res.330

Sanatçının yağlıboya resmi, Sabancı Koleksiyonu'ndaki resmi gibi Sultan III. Ahmet Meydan Çeşme ve Sebili'nden bir görünüm sunar. Sağ alt köşede imza ve tarih olan resimde, daha geniş bir bakış açısı kullanarak yapının saçak ve üst örtüsüne de yer vermesine karşılık, eskiz boyutundaki resminde süsleme ayrıntılarına girmemiştir.

1912-1913 tarihli resimde, bir önceki tabloda görülen, sarayın sur duvarına bakan cephesini ve köşedeki sebili resmetmiştir. Solda, sarayın Sur-u Sultani'sinden bir bölüm ve geride deniz ve açık gökyüzü devam eder. Sağda cephedeki nişin yarısı kesilmiş olarak verilirken ortada çeşme, diğer niş ve köşede yuvarlak planlı sebilin bir bölümü genel olarak verilmiştir. Diğer resimlerinde görülen ışıklılık ve ayrıntıcılık eskiz boyutundaki bu resimde görülmez.

4.4.18. SULTAN III. AHMET MEYDAN ÇEŞMESİ, ÜSKÜDAR

Üsküdar İskele Meydanı'ndaki Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi, Michel François Préault, John Frederick Lewis, Eugène Flandin, William Henry Bartlett, Thomas Allom gibi birçok sanatçı tarafından resmedilmiştir. Ahmet Ziya Akbulut ve Üsküdarlı Cevat Göktengiz de aynı çeşmeyi resmeden sanatçılar arasındadır.

Lale Devri'nin ve Üsküdar'ın en meşhur çeşmesi, Sultan III. Ahmed tarafından H.1141/1728-1729'da annesi Emetullah Gülnuş Valide Sultan için yaptırılmıştır. Mermer, dört yüzlü, anıtsal meydan çeşmesinin her yüzünde sivri kemerli, bezemeli ve önlerinde tekneleri olan birer çeşme yer alır ve Lale Devri'nin diğer meydan çeşmelerinden farklı olarak, tüm yüzeyi değil, sadece cephelerde çeşmelerin olduğu alanlar bezenmiş, yan taraflar düz mermer levhalarla kaplanmıştır.⁵¹³

1932-1933 yıllarında büyük bir onarım geçiren yapı, Üsküdar'daki rıhtımın inşasıyla birlikte musluk seviyelerine kadar çukurda kalmış, tekne seviyesine basamaklarla inilmek zorunda kalınmış ve 1955 yılında Sular İdaresi tarafından 1 metre 45 santim yerden yükseltilmiş, daha önce olmayan mermer podyum eklenmiştir.⁵¹⁴ Yapı, son yıllarda geçirdiği restorasyonla oldukça iyi durumdadır.

---

⁵¹³ Esasında dörtgen olan yapının köşeleri kesilmiş ve gövdesi çokgene dönüşmüştür. Bu köşeler, gövdesi burmalı sütunlarla yuvarlatılmış ve aynı zamanda dekoratif bir görünüm almıştır. Üstte, sütunlar arasında yer alan dekoratif konsollarla yapı tekrar dörtgene dönüşmekte ve dekoratif silme kuşaklarla üst örtüye geçilmektedir. Kesilmiş köşelerde, burmalı sütunlar arasında küçük birer çeşmecik yer alır. Denize bakan cephede ayrıcalıklı olarak, çeşmenin sivri kemerli nişinin iki yanında mihrap biçiminde birer bölme daha vardır. Yapının üzeri eskiden iki kademeli, kurşun kaplı, kenarları süslemeli geniş saçaklı iken, sonrasındaki onarımlarda tek kademedede, üzeri kurşun kaplı, dört yöne eğimli kırma çatıya dönüştürülmüştür.

⁵¹⁴ Naci Yüngül, **Üsküdar Üçüncü Sultan Ahmet Çeşmesi**, İstanbul 1955, 23; Hatice Aynur-Hakan T. Karateke, **III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)**, İstanbul 1995, 189.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Üsküdar Mihrimah Sultan Camii

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi ve Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi

Sanatçısı: Ahmet Ziya Akbulut (1869-1938)

Yapım Tarihi: 1938 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 100 x 80 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 40/453

Res.331

Foto.314- IRCICA Fotoğraf Arşivi,
Yıldız Albümleri, 90819/43,
Abdullah Frères

Ahmet Ziya Akbulut'un yağlıboya tablosunda, Üsküdar İskele Meydanı'ndaki Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Mihrimah Sultan Camisi ile çevresi betimlenmiştir. Akbulut, yapıyı, güney cephesi ve denize bakan batı cephesini gösterecek biçimde resmetmiştir. Birinci planda kara görülür ve ortada büyük, üzeri kurşun kaplı, dört yöne eğimli kırma çatısıyla çeşme, çeşmenin arkasında anıtsal Mihrimah Sultan Camisi ve caminin iki yanında evler görülür. Resimde, hem caminin, hem de çeşmenin planları, mimari yapıları açıkça görülebilmektedir.

Resmin üst kısmında bulutlu gökyüzü geniş yer tutar. Akbulut'un resmi, yapının onarımdan önceki, altta mermer podyumu olmadan yol seviyesindeki halini belgesel olarak aktarır.

Genelde mimari yapıları konu alarak, perspektif kurallarını bu resimlerine aktaran sanatçı, yapıları gerçeğe uygun olarak resmetmeye özen göstermiştir. Perspektife çok önem veren Akbulut için mimarileri resmetmek, perspektif bilgisini göstermek için bir araç olmuştur denilebilir.

Sanatçının yağlıboya resmi, IRCICA'da yer alan Yıldız Albümleri fotoğraflarından birine çok benzemekte ve neredeyse onun figürsüz yorumu gibidir. Ahmet Ziya Akbulut, 1887'de Harbiye Mektebi'nden mezun olmuştur. Asker ressamlarından biri olan sanatçı, 1914'te Sanayi-i Nefise Mektebi'nde perspektif öğretmeni olarak görev almıştır. Perspektif kurallarına çok önem veren sanatçı, yağlıboya tablosunu bu fotoğraftan yola çıkarak yapmış olabilir. Resmin solundaki ağaç, sağındaki brandalar, çeşmenin sağ gerisindeki brandalı dükkânlar, caminin üst kısmında Sultantepe'deki köşkler, caminin minaresinin kurşun kaplı kubbeye düşen gölgesi ve çeşmenin üst örtüsündeki geniş saçaktan cephelere düşen gölgeler gibi bütün ayrıntılar ve genel görünüm, yağlıboya resmin Abdullah Frères tarafından çekilmiş fotoğraftan çalışılmış olduğunu gösterir.

Foto.315- Üsküdar Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Mihrimah Sultan Camisi, Mart 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Üsküdar İskele Başı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Üsküdar Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi

Sanatçısı: Üsküdarlı Cevat Göktengiz (1875-1939)

Yapım Tarihi: 1939 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 37 x 24 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 129

Res.332

Üsküdarlı Cevat'ın suluboya resminde, anıtsal olarak Üsküdar'daki Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi resmedilmiştir. Resmin merkezinde yer alan çeşmenin etrafında yer alan insanlarla çeşme etrafında gelişen gündelik yaşam da resme aktarılmıştır. Mimarinin ağır bastığı resimde, çeşmenin kurşun kaplı geniş saçağı, gövdesindeki mermer kaplamalar ve süslemeler açıkça görülmektedir. Sağ kısımda, Mihrimah Sultan Camisi'nin revaklarından bir bölüm ve solda günümüze ulaşmayan evler yer alır. Çeşme gerek mimari, gerekse süslemeleri açısından, gözleme dayalı, gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir.

4.4.19. ŐEHÜLİSLAM ARIF HİKMET BEY SEBİLİ

Üsküdar'da Bağlarbaşı'nda Nuhkuyusu Caddesi üzerindeki Őeyhüislam Arif Hikmet Bey Sebili, Hoca Ali Rıza ve Üsküdarlı Cevat gibi Üsküdarlı iki ressam tarafından resmedilen yapılardan biri olmuştur.

Sebil, 105. Osmanlı Őeyhüislamı Arif Hikmet Bey tarafından 1858'de yaptırılmıştır. Cephe sebilleri grubuna giren ve Ampir üslup özellikleri gösteren yapı, bağlı bulunduğu duvardan yarım yuvarlak olarak dışa taşar. Yapının üzeri çimento sıvalı bir kubbe ile örtülüdür ve arkasında dörtgen planlı su haznesi vardır. Dışa taşkın ön cephesi ve iki yandaki içbükey-dışbükeylerle hareketlendirilmiş duvarlar tamamen mermer kaplıdır. Bu duvarlarda, sövelerinin köşe noktalarına kabartma olarak çiçek işlenmiş olan Ampir karakterli madeni şebekeyle örtülü birer dörtgen pencere açıklığı vardır.

Sebilin hemen yanında, içinde Arif Hikmet Bey'in de mezarının bulunduğu bir hazire vardır. Nuhkuyusu Caddesi ve Kartal Baba Caddesi'nin birleştiği köşede yer alan hazirenin, iki caddenin birleştiği köşe kesilerek buraya şimdi silinmiş olan Sultan Abdülmecid'in tuğrasını⁵¹⁵ taşıyan bir madalyon ve perde motifleriyle süslü mermer çeşme yerleştirilmiştir.

---

⁵¹⁵ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.3, İstanbul 2001, 1172.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Nuh Kuyusu'nda Şeyh-ül İslam Arif Efendi Türbesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Nuhkuyusu'nda Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1930 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 13 x 19.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 694

Res.333

Foto.316- Nuhkuyusu'nda Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili ve Kartalbaba Tekkesi Mescidi, 2004

Hoca Ali Rıza, Nuhkuyusu'ndaki Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili ve etrafındaki yapıları resmetmiştir.

Soldan sağa doğru; çıkmalı, üç katlı bir konut, ortada kubbe örtüsüyle birlikte, iki pencere açıklığı görülen sebil, hazire duvarı ve devamında iki katlı, üzeri kiremit kaplı çatılı bir yapı ve ahşap konutlar sıralanır. Hazirenin devamındaki üzeri kiremit kaplı eğimli çatı örtülü iki katlı yapı, Kartal Ahmet Baba Tekkesi Mescidi'dir. Kadirî Tekkesi olan yapının alt katı türbe, üst katı mescit olarak kullanılan semahane idi. 1942'de iki kat arasındaki döşeme çatı çökmüş ve yapı yeniden yaptırılmıştır.⁵¹⁶ Mehmet Nermi Haskan, yapının sağında Nuhkuyusu Caddesi üzerindeki cumbalı iki katlı ahşap yapının şeyh evi olduğunu ve 1976'da yıktırıldığını belirtir.⁵¹⁷ Dolayısıyla Hoca Ali Rıza'nın resminde hazirenin ilerisinde görülen yapılar, Kartal Baba Tekkesi'nin önceki hali ve şeyh evidir. İki katlı, dikdörtgen pencereli, kiremit kaplı eğimli çatısı olan cami, günümüzde de suluboya resimdekine benzemektedir.

Foto.317- Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili ve Kartalbaba Tekkesi. (Bir Ulu Rüyaı Görenler Şehri Üsküdar, 167)

Sebilin günümüzde, metal doğrama camlı pencerelerle kapatılmış olan pencere açıklıklarında, Hoca Ali Rıza tarafından yapılmış olan suluboya resminde, altta sütun kemer sisteminden oluşan su verme açıklıkları da görülen madeni şebekeler olduğu görülür. Ancak, sebilin iki

⁵¹⁶ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.1, İstanbul 2001, 453.

⁵¹⁷ Mehmet Nermi Haskan, **a.g.e.**, 454.

yanındaki mermer kaplamalı duvarlardaki pencere açıklıkları görülmemektedir. Resimde yol seviyesindeki yapı, günümüzde yol seviyesinden oldukça yukarıda, bir podyum üzerinde yer alır ve önüne de büyük bir otobüs durağı yerleştirilmiştir. Ahşap cumbalı evlerin yerinde ise betonarme, çok katlı apartmanlar yer alır.

Foto.318- Kartalbaba Tekkesi. (Bir Ulu Rüyaı Görenler Şehri Üsküdar, 169)

Foto.319- Kartalbaba Tekkesi Şeyh Evi. (Bir Ulu Rüyaı Görenler Şehri Üsküdar, 168)

Hoca Ali Rıza'nın eskiz boyutundaki bu küçük suluboya resmi, sebil ve çevresinin eski görünümünü açısından görsel bir belge niteliğine sahiptir. Bugün oldukça yoğun bir trafiğe sahne olan Nuhkuyusu Caddesi'nin eski halini gösterir. Sanatçı, suluboya resminin sağ üst kısmına eski yazıyla "Üsküdar Nuh Kuyusunda Şeyhülislam Arif Efendi Türbesi", şeklinde bir not düşerek, nerenin resmini yaptığını belirtmiştir.

Üsküdarlı Cevat'ın da aynı yeri ve yapıları resmettiği suluboya resmi vardır. Sanatçı, Hoca Ali Rıza gibi Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili'ni ve Nuh Kuyusu Caddesi'ni resmetmiştir. Diyagonal olarak, sol alt köşeden başlayarak resmin sağına doğru, evler, kubbe örtülü sebil, ağaçlıklı hazire, iki katlı Kartal Baba Tekkesi Mescidi ve hemen yanında şeyh evi ile iki, üç katlı ahşap cumbalı evler devam eder.

Res.334- Hoca Ali Rıza, Üsküdar'da Şeyhülislam Arif Efendi Türbesi, karton üzerine suluboya, 13 x 20 cm. (56. Artium Sanatevi Bahar Müzayedesi Kataloğu, 7 Mayıs 2006, resim no.137, sayfa 147.)

Res.335- Üsküdarlı Cevat, Sokak, kağıt üzerine suluboya, 12 x 17 cm, Özel Koleksiyon. (Su Resimleri: Süleyman Seyyid'den Günümüze Türk Resminde Suluboya, 40)

4.5.20. YAKUP KETHÜDA ÇEŞMESİ

Tez kapsamında incelenen örnekler arasında, Ahmet Uzelli'nin resmettiği Yakup Kethüda Çeşmesi de yer alır.

Edirnekapı'daki Kuru Çınar Sokağı sonunda yer alan ve önündeki çınardan dolayı "Çınarlı Çeşme" de denilen kesme taştan klasik üsluptaki Yakup Kethüda Çeşmesi, Mesih Paşa'nın Kethüdası Yakup Ağa tarafından H.993/M.1585'de yaptırılmıştır.⁵¹⁸ Köşe başındaki ahşap bir evin alt katındadır ve çeşme üzerinde çıkma yapan ahşap ev, aynı zamanda çeşmeye saçak vazifesi de görür.

Foto.320- Yakup Kethüda Çeşmesi, 15 Nisan 2006

---

⁵¹⁸ Affan Egemen, **a.g.e.**, 827.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Edirne Kapı Neslişah Mahallesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yakup Kethüda Çeşmesi

Sanatçısı: Ahmet Uzelli (1904-1978)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 39 x 27,5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 3275

Res.336

Foto.321- Yakup Kethüda Çeşmesi, 1936, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi 5/136 ayrıntı

Ahmet Uzelli'nin açık havada çalıştığı anlaşılan küçük boyutlu yağlıboya resminde, Edirnekapı'daki Yakup Kethüda Çeşmesi, üzerindeki ahşap evle birlikte resmedilmiştir. Çeşme başında su dolduran iki figüre de yer veren sanatçı, gerçeğe uygun olarak, mermer çeşmenin kemerindeki kıvrımları dahi ayrıntıyla resmetmiştir. Resmin sağında çınar ağacının bir bölümü görülürken, sol kısımda geriye doğru sokak devam eder.

Günümüzde, çeşmeyle bütünleşen ahşap ev yanmış ve harabeye dönmüştür. Çeşme de, yeşil tonlarında yağlıboya ile boyanmıştır.

Ahmet Uzelli'nin aynı yeri resmettiği bir yağlıboya resmi daha vardır. Çeşme, figürler ve ağaç aynı olup sol tarafta sokak devam etmekte ve buradaki ahşap evler ayrıntılı olarak görülebilmektedir.

Res.337- Ahmet Uzelli, Üsküdar'da Bir Sokak, tuval üzerine yağlıboya, 68 x 84 cm, Özel Koleksiyon. (39. Artium Sungur Sanat Evi Güz Müzayedisi Kataloğu, Klasik ve Çağdaş Türk Resmi, 24 Kasım 2002, Müzayede Kataloğu, 176 numaralı resim, 158-159)

4.5. TÜRK RESMİNDE HİSARLAR

İstanbul'un fethinde önemli rol alan Anadolu Hisarı ve Rumeli Hisarı, İstanbul'da en çok resmedilen yapılar arasındadır. Buna karşılık, Yedikule Hisarı pek fazla resmedilmemiştir.

Sezer Tansuğ, "Resimlerde Boğaziçi" adlı makalesinde, "Boğaziçi pitoreskini konu alan ve 'Veduta' misali bir tür oluşturduğu anlaşılan resim örneklerinin tarihsel serüveni, 16. yüzyılın ünlü haritacı ve peyzaj ressamı Matrakçı Nasuh'un aynı zamanda belgesel bir kroki niteliği taşıyan İstanbul resmi ile başlatılabilir. Ancak İstanbul'un fethiyle ilgili yapılar olarak, böyle bir peyzaj geleneğinin başlangıç noktasına yerleştirilmesi gereken örnekler Rumeli ve Anadolu hisarlarının tasvirleri olmalıdır. Bu yapıların bir Hamse-i Atâi kopyasında yer alan minyatürleri Boğaziçi resimlerinin ilk örneklerini oluşturmaktadır."⁵¹⁹ diyerek, Rumeli ve Anadolu Hisarı tasvirlerinin Boğaziçi resimlerinin öncüsü olduğunu vurgulamıştır. Yine, Sezer Tansuğ'un belirttiği gibi hisar resimlerinden önceki resim örneklerinde, genellikle İstanbul limanı, kent görünümleri ve tarihsel yerleşimle yakın bağlantısı nedeniyle Haliç'i vurgulayan⁵²⁰ tasvirler yoğunken, sonrasında fethin de simgesi olan hisar tasvirleri ile Boğaziçi resimleri ağırlık kazanmıştır. Gerek Boğaziçi resimlerinin öncüsü olarak, gerek fethin simgesi olarak, gerekse resmi yapılmaya değer pitoresk görünümler sunan, Boğaz'da karşılıklı duran Anadolu ve Rumeli hisarlarının yabancı sanatçılar tarafından yapılmış gravür, suluboya ve yağlıboya resim örnekleri yanında, Türk ressamlar tarafından yapılmış çok sayıda yağlıboya ya da suluboya resmi vardır.

Gerek Rumeli Hisarı, gerek Anadolu Hisarı, Batılı sanatçılar tarafından genellikle askeri, stratejik konumları itibariyle gravür ve resimlere konu olmasına karşılık, Türk sanatçılar tarafından ise İstanbul'un fethinde kilit nokta olan her iki hisar, askeri, tarihi işlevleri dışında Boğaz'daki doğal güzellikleri yönünden resmedilmişlerdir.

---

⁵¹⁹ Sezer Tansuğ, "Resimlerde Boğaziçi", **İstanbul Armağanı 2 Boğaziçi Medeniyeti**, İstanbul 1996, 210.

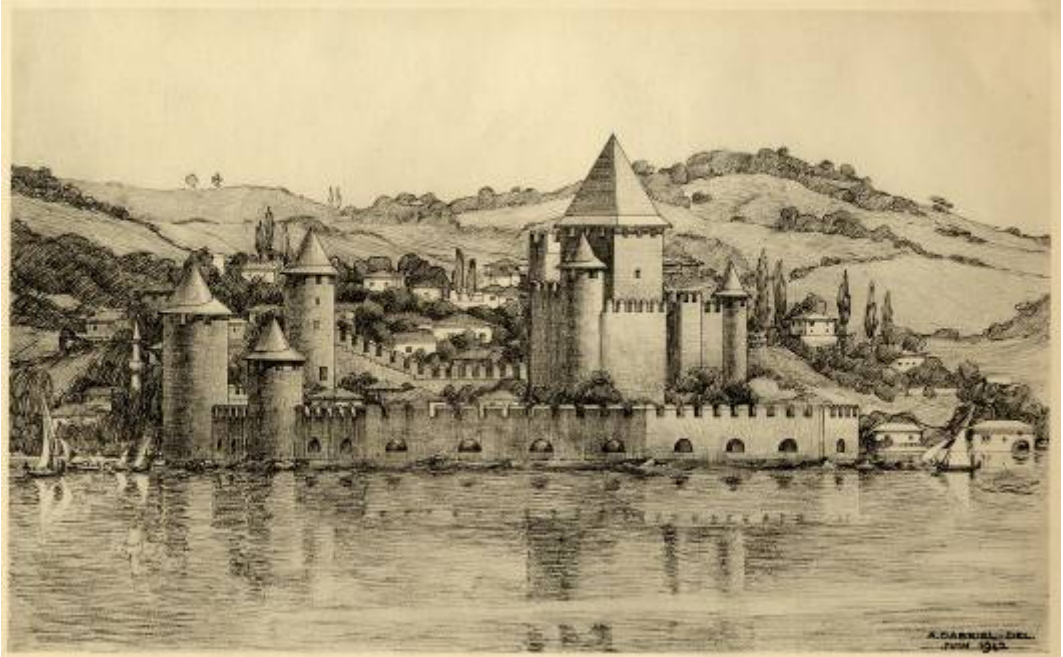
⁵²⁰ Sezer, Tansuğ, **a.g.m.**, 210.

4.5.1. ANADOLU HİSARI

Yıldırım Bayezid tarafından inşa ettirilen Anadolu Hisarı, 1914 Kuşığı sanatçıları tarafından en çok resmedilen yapılardan biridir. Yabancı sanatçılar yanında, Ali Arif Bey, Feyhaman Duran, Hasan Vecih Bereketoğlu, Hikmet Onat, Ahmet Uzelli, Cevat Erkul, Şeref Akdik, Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi pek çok Türk sanatçı yapı ve çevresini resmetmiştir.

1830'lu yıllara kadar Anadolu Hisarı'nın dörtgen planlı, dört katlı üzeri tonoz örtülü kulesi ve burçları üzerinde, günümüze ulaşmayan kurşun kaplı ahşap külahlar olduğu bilinir. Anadolu Hisarı'nın kule ve burçlarını külah örtülü olarak gösteren resimler vardır. Albert Gabriel'in hazırladığı ve Anadolu ile Rumeli Hisarı ve Yedikule hakkında kapsamlı bir çalışma örneği sunan "Chateaux Turcs Du Bosphore" adlı eserde yer alan Anadolu Hisarı resim örneği ve Melling'in hisarların 18. yüzyıldaki görünümünü sunan gravürleri, Anadolu Hisarı'nın külah örtülerini gösterir.

Res.338- Albert Gabriel, Anadolu Hisarı, restitüsyon. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş A.)

İstanbul'un fethinden sonra, Rumeli Hisarı gibi, Anadolu Hisarı da hapisane olarak kullanılmış ve buraya suçlu yeniçeriler hapsedilmiştir. 18. yüzyılda, bölgede yerleşimlerin artmasıyla tamamen faaliyet dışı kalan hisarın, 19. yüzyıl ortalarına kadar mimari bütünlüğü korunmuş olmasına

karşılık, 1830'larda hisar duvarları ile Göksu Deresi arasındaki kıyı doldurularak ahşap yalılar yapılmıştır. Sonrasında, sur duvarından dışa açılan iki kapı yıktırılarak ana yol için duvara iki büyük delik açılmıştır. 1928 yılında Hisar'ın bazı bölümleri tamir edilmiş, iç avludaki bazı evler yıktırılmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Anadolu Hisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 84 x 152 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 280/693

Res.339

Res.340- Resim 339'dan ayrıntı

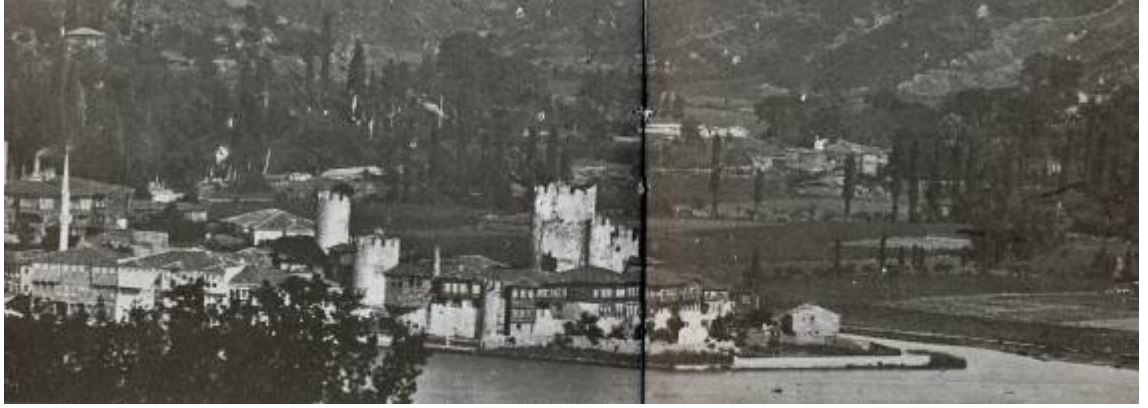

Foto.322- Anadolu Hisarı. (Boğaziçi Yalıları II Anadolu Yakası, 76-77'den ayrıntı)

Foto.323- Anadolu Hisarı, Nisan 2006

Sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resim, Anadolu Hisarı ve çevresinin 19. yüzyıl sonlarındaki durumunu belgeler niteliktedir. Resimde de görüldüğü gibi, Anadolu Hisarı, esasında dörtgen büyük bir kule ve etrafını saran çevre duvarından oluşur. Fatih Sultan Mehmed, 1452'de Rumeli Hisarı'nı yaptırırken, Anadolu Hisarı'na yapı bütünlüğünü güçlendirmek amacıyla, yuvarlak üç kuleyle desteklenen ve üzeri mazgallı seğirdim yoluyla biten duvarları ve top yuvalarını inşa ettirmiştir.

Resmin solunda, birinci planda deniz, ikinci planda hisarın kıyıdaki mazgallı duvarlar gerisinde, günümüze ulaşmayan ahşap iki katlı surüstü köşkleri ve gerisinde Anadolu Hisarı, hisarın solunda Fatih Sultan

Mehmed'in inşa ettirdiği Anadolu Hisarı Mescidi'nin minaresi ve hisar etrafındaki yapılaşma ve sur önünde duvarla çevrili alanda Anadoluhisarı Namazgâhı vardır. Hemen sağda eski ahşap Göksu Köprüsü, geri planda ağaçlıklı Otağtepe yükselir. Resimde boş alan olarak görülen Otağtepe, günümüzde yapılarla dolmuştur. Resmin sağ kısmı, diğer tarafa göre boştur, bu alan yeşillik arazi olan Küçükusu Çayırı'dır. Sur içinde görülen ahşap yalılar, hisarın 1928'deki onarımı sırasında kaldırılmıştır. Geri plandaki bulutlu gökyüzü, resmin yarısını kaplar.

Res.341- Resim 339'dan ayrıntı

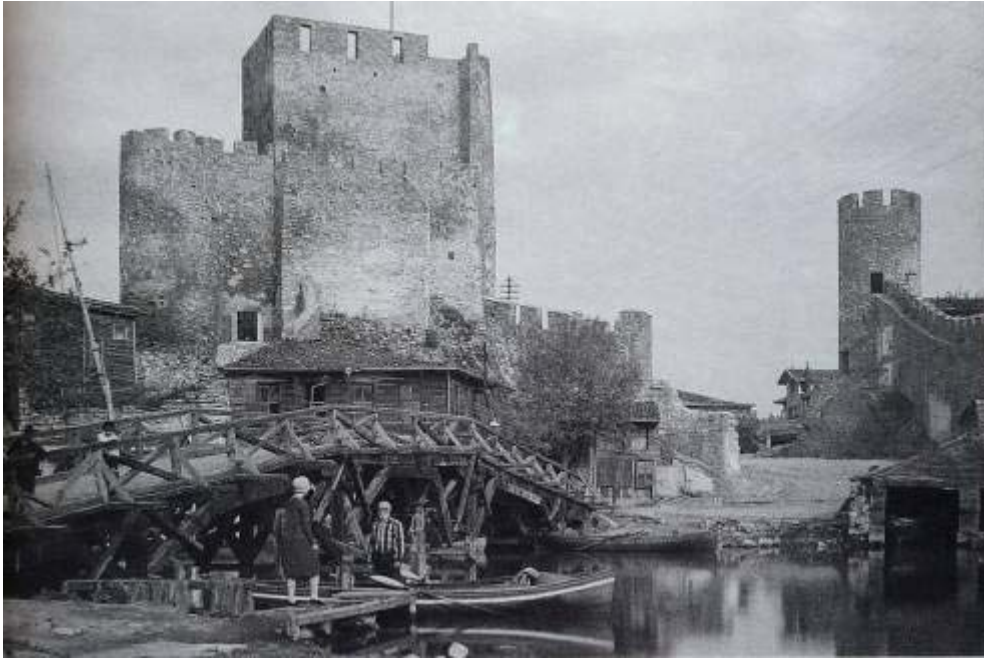

Foto.324- Göksu Köprüsü ve Anadolu Hisarı. (Bir Zamanlar Beykoz)

Foto.325- Göksu Köprüsü ve Anadolu Hisarı.

Resimdeki ahşap Göksu Köprüsü, günümüze ulaşmamıştır. Ahşap köprü yıkılıp, yerine günümüzdeki betonarme köprü yapılmıştır. Ahşap Göksu Köprüsü Ali Arif Bey'in (1856-?) yağlıboya resminde de görülür.

Res.342- Ali Arif Bey, Eski Göksu, tuval üzerine yağlıboya, 67 x 92 cm, ayrıntı

Res.343- Ali Arif Bey, Eski Göksu, tuval üzerine yağlıboya, 67 x 92 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2347

Foto.326- Anadoluhisarı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90450/40, Gülmez Frères. (İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'ndan Örneklerle Manzara, 117)

Ali Arif Bey'in, fotoğraftan tuvale aktardığı yağlıboya resminde, Göksu Deresi ve çevresi resmedilmiştir. Birinci plandaki Göksu Deresi geriye doğru daralarak ahşap köprünün olduğu yerde denize kavuşur. Solda, yeşillik düz arazi, sağda ise dere boyunca kıyıda yalılar ve ahşap köprü yanında Anadolu Hisarı yer alır. Derenin sol kıyısı çayır olarak görülmekle birlikte, günümüzde aynı manzarayı görmek mümkün değildir. Bu çayırılık alan çeşitli yapılarla doldurulmuş ve sağ tarafta görülen yalılar da değişime uğramış, çoğu yanıp yok olmuştur.

Foto.327- Göksu Deresi, köprü ve hisar, 17 Aralık 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara/Anadoluhisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 19.4 ?

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 95 x 75 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 87/2000

Res.344

Feyhaman Duran'ın izlenimci nitelikteki yağlıboya resminde, Anadolu Hisarı ve çevresi betimlenmiştir. Sarı, yeşil ve mavinin egemen olduğu, bol ışıklı resimde, ön planda altta Toplar Önü Sokağı'nın olduğu yuvarlak kemerli top gözleriyle mazgallı sur, sur gerisinde yeşillikler içinde, hisarın kulesi anıtsal olarak yükselir. Resmin sağında ise, yine yeşillikler içinde evler yer alır.

Anadolu Hisarı'nı en çok resmeden sanatçı, 1914 Kuşağı'nın önde gelen isimlerinden Feyhaman Duran olmuştur. Sanatçı, eşiyle birlikte, kışı Beyazıt'taki evinde, yazları ise Anadoluhisarı'nda geçirmiştir.

Feyhaman Duran'ın eşi ressam Güzin Duran (1898-1981) da benzer bakış açısı ve kompozisyon sunan bir yağlıboya resim yapmıştır. Birbirine çok benzeyen iki resimden Güzin imzalı olanda, ön planda bir ağaç yer alır. Orta planda, hisarın kemerli top gözlerinin olduğu mazgallı duvarı, sur gerisinde ağaçlar ve hisarın dörtgen kulesi anıtsal olarak yükselir.

Res.345- Güzin Duran, Manzara/Anadoluhisarı, duralit üzerine yağlıboya, 80 x 59 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 283/2000

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara/Anadoluhisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1953

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 41 x 32.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 1705/2000

Res. 346

Feyhaman Duran'ın bir önceki resmiyle aynı bakış açısıyla ancak yapıyı daha yakından gösteren yağlıboya resim, hisarın gece görünümünü sunar. Eskiz boyutundaki resimde, altta mazgallı surdan bir bölüm, duvar gerisinde ağaçlar ve hisarın anıtsal dörtgen kulesi ışıklı olarak yükselir. Resmin yapıldığı yıl olan 1953'te, İstanbul'un fethinin 500. yılı olduğundan dolayı, etkinlikler kapsamında, Hisar gece ışıklandırılmıştır. Feyhaman Duran da bu ışıklandırmayı resme aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara/Anadoluhisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1955

Tekniği: duralit üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 155 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 116/2000

Res.347

Anadolu Hisarı'nın surları, kuleleri ve burçlarıyla en genel görünümü, Feyhaman Duran'ın üçlü panosunda görülür. Soldaki panoda, önde kırmızı kiremit kaplı eğimli çatılar, ağaçlar ve hisarın mazgallı iki yuvarlak burcu resmedilmiştir. Ortadaki geniş panoda, soldakinin devamı olarak sol alt köşede, kırmızı çatının ucu ve mazgallı yuvarlak burç ile mazgallı sur, duvar gerisinde ağaçlar ve tepesine Türk bayrağı dalgalanan anıtsal kule yükselirken sağdaki panoda, önde yuvarlak kemerli top gözüyle sur devam eder. Orta planda, Göksu Köprüsü, geri planda ise yeşil çayır ve yamaçta evler sıralanır.

Feyhaman Duran, Anadolu Hisarı ve çevresinin 1955 yılındaki görünümünü belgesel nitelikte aktarmıştır.

Feyhaman Duran'ın 1965 tarihli bir tablosu, yine Anadolu Hisarı'nı konu alır. Farklı bir bakış açısıyla ön planda evlerin çatıları ve bacaları, orta planda ise kütleli olarak hisarın mazgallı dörtgen kulesi ve köşelerdeki yarım yuvarlak burçları görülür.

Res.348- Feyhaman Duran, Manzara/Anadoluhisari, 1965, duralit üzerine yağlıboya, 86 x 116 cm, T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 102/2000

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Anadolu Hisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1959

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 61 x 81 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 529

Res.349

Foto.328- Anadoluhisarı Sur Üstü Yalı Köşkü. (Boğaziçi Sahilhaneleri 1 Beykoz Anadoluhisarı, 179)

Anadolu Hisarı'nı resmeden Hikmet Onat, izlenimci tarzda yaptığı 1959 tarihli resminde, Göksu'nun karşı kıyısından bakış açısıyla dörtgen kuleyi, anıtsal olarak resmetmiştir. Resimde birinci planda, Göksu üzerindeki kayıklar yer alır.

Orta planda, sur üzerinde ahşap bir yapı görülür. Cepheden betimlenen bu ahşap yapı, Sur Üstü Yalı Köşkü'dür. Köşkün arkasında ise anıtsal olarak dörtgen kule yükselir. Toplarönü Sokağı, 9 numarada yer alan ahşap Sur Üstü Yalı Köşkü, 18. yüzyıl sonunda inşa edilmiş ve 1971 yılında yanmıştır. Yapı, Sultan Abdülmecid zamanında Hisar'ın birinci surunun güney bölümünü oluşturan yalya ait bir müstemilat idi.⁵²¹

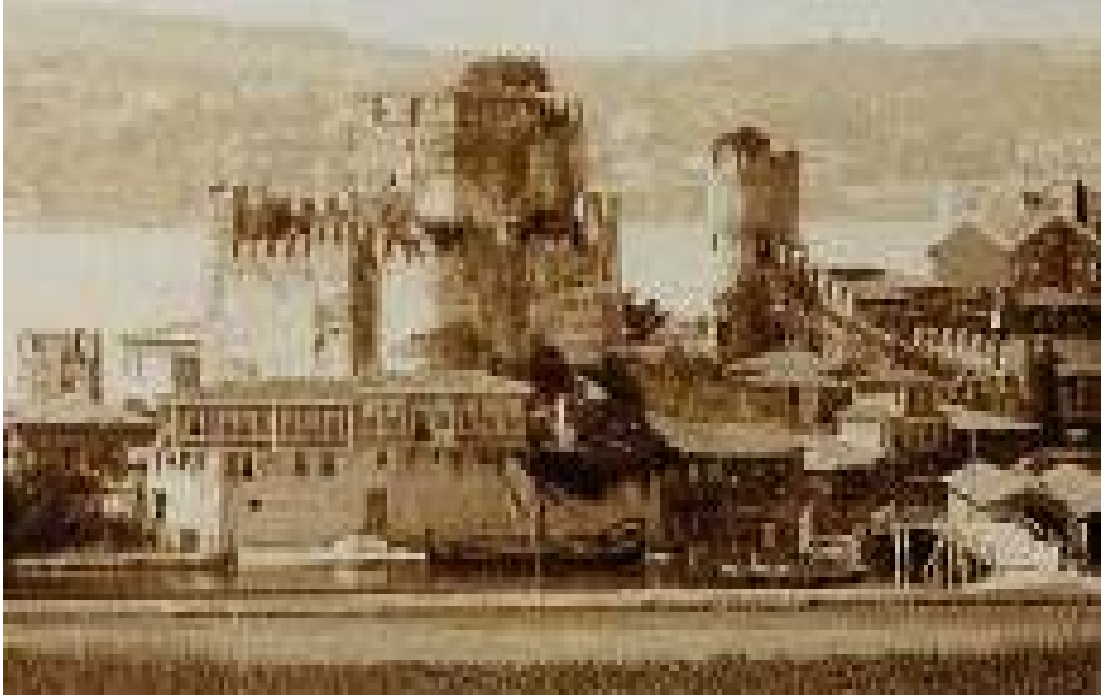

Foto.329- Anadolu Hisarı, 1889, Sébah & Joaillier. (Dersaadet'in Fotoğrafçıları II, 657, foto.663'ten ayrıntı)

Resimde, günümüze ulaşmayan ahşap yapının hemen sağ alt köşesinde, küçük ahşap bir kulübe yer alır. Kulübe ilerisinde, sur bitiminde ağaçlıklı bir alan vardır ve buradaki yapı da Göksu Kahvesi'dir. 1986-1987 yıllarında yanan yapı, eski tarzına yakın olarak yeniden inşa edilmiştir.⁵²² Günümüzde bu alan, yine kahve olarak işlevini sürdürmektedir.

⁵²¹ Sur duvarı üzerindeki ahşap Sur Üstü Yalı Köşkü için bkz. Orhan Erdenen, **Boğaziçi Sahilhaneleri 1 (Beykoz-Anadoluhisarı)**, İstanbul 1993, 179.

⁵²² Orhan Erdenen, **a.g.e.**, 182.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Anadolu Hisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

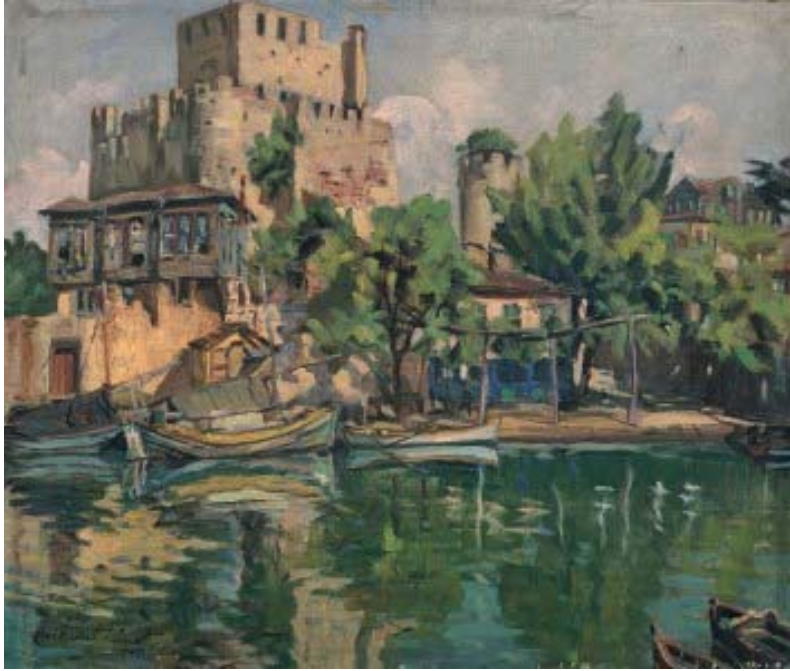
Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: c.1959

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 60 x 72 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 2943

Res.350

Foto.330- Anadolu Hisarı, 17 Aralık 2006

Hikmet Onat'ın açık havada çalıştığı anlaşılan izlenimci nitelikteki yağlıboya resminde, İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki yağlıboya resminde olduğu gibi, Göksu'nun karşı kıyısından bakışla Anadolu Hisarı, sur üzerindeki Sur Üstü Yalı Köşkü, hisarın sağındaki Göksu Kahvesi resmedilmiştir. Göksu Kahvesi'nin arkasında, ağaçlar arasından hisarın yolun karşı tarafında kalan yuvarlak kulesi de resimde görülür. Sanatçı, yapıları gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır, bu açıdan resim, hisar ve çevresindeki günümüze ulaşmayan yapılar için görsel belge değerine sahiptir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Anadolu Hisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 44 x 54 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 486

Res.351

Foto.331- Anadolu Hisarı, Mart 2006

Hikmet Onat'ın resmindekine benzer bir görünüm, Feyhaman Duran tarafından resmedilmiştir. Aynı koleksiyondaki yağlıboya resimde, hisar anıtsal olarak yer alır. Sanatçı, Göksu'nun karşı kıyısından bakış açısıyla doğrudan mimariye konu edinerek hisarı ve önündeki sur üzerindeki günümüze ulaşmayan ahşap Sur Üstü Yalı Köşkü ile hemen sağ alt tarafındaki küçük kulübeyi gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Anadoluhisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Cevat Erkul (1897-1981)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 54 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 389

Res.352

Foto.332- Anadolu Hisarı, Mart 2006

Hikmet Onat'ın resmine yakın bir bakış açısıyla, çağdaşı Cevat Erkul da Anadolu Hisarı'nın resmini yapmıştır. Pitoresk bir görünüm sunan, sarı ve yeşillerin egemen olduğu bol ışıklı yağlıboya resimde, birinci planda Göksu ve suya yansıması düşen kayıklar, geride solda küçük kulübe, sur üzerinde, ahşap Sur Üstü Yalı Köşkü ve arkasında Anadolu Hisarı'nın anıtsal kulesi yükselir. Resmin sağında ise kahve önünde, sandalye ve masalarıyla Göksu Kahvesi açık bir şekilde görülür. Kahvenin gerisinde, ağaçlar arasında, hisarın caddenin diğer tarafında kalan yuvarlak burcu yükselir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Anadoluhisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

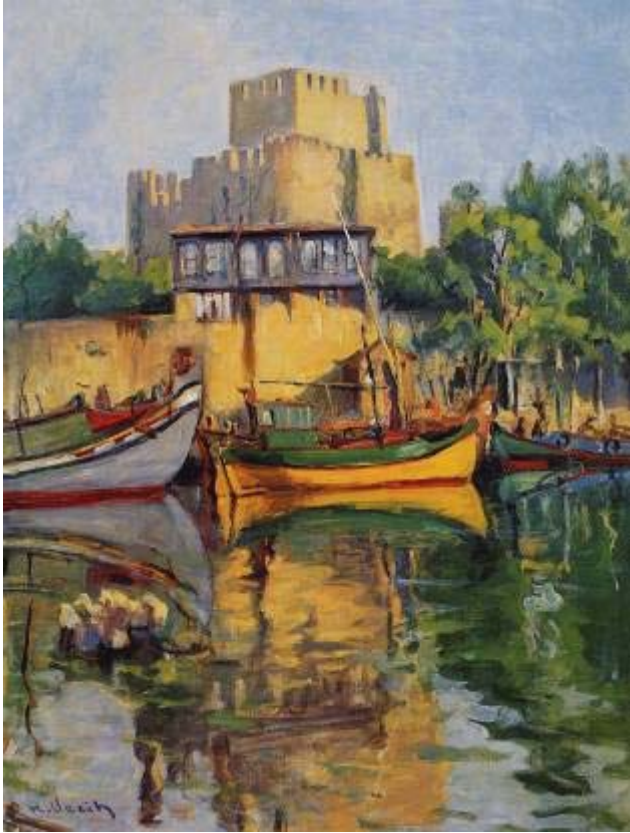
Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 81 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2473

Res.353

Hasan Vecih Bereketoğlu da Anadolu Hisarı'nın birçok resmini yapmıştır. Türkiye İş Bankası Koleksiyonu'ndaki resmi, diğer resimlerle hemen hemen aynı bakış açısıyla verilmiştir. İzlenimci tarzdaki resimde, resmin yarıya yakınına oluşturan birinci planda, üzerine kayıkların ve ağaçların yansımalarının düştüğü Göksu, kıyıda kayıklar, gerisinde sur duvarı, duvar üzerinde ahşap Sur Üstü Yalı Köşkü ve hemen arkasında hisarın dörtgen kulesi yükselir.

Sanatçının aynı koleksiyonda, izlenimci nitelikte, açık havada resmettiği, "Anadoluhisarı" adlı benzer iki resmi daha vardır.

Res.354- Hasan Vecih Bereketoğlu, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya,
32 x 40 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 524

Res.355- Hasan Vecih Bereketoğlu, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya,
32 x 40 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 236

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Anadoluhisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Şeref Akdik (1899-1972)

Yapıtın Tarihi: 1962

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 33 x 41 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2467

Res.356

Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği üyelerinden olan Şeref Akdik'in 1962 tarihli "Anadolu Hisarı" adlı resminde de, Anadolu Hisarı ve sur duvarı üzerindeki ahşap Sur Üstü Yalı Köşkü betimlenmiştir. Akdik'in oldukça canlı renklere sahip izlenimci nitelikteki resminde, birinci planda Göksu Deresi ve kayıklar, orta planda küçük kulübe, sur duvarı üzerinde yalı ve gerisinde anıtsal olarak hisarın kulesi yükselir. Sur duvarı üzerindeki ahşap yalı, resmin sağında yer alır ve tam cepheden değil, ön cephesi yanında sağ yan cephesi de görülecek biçimde resmedilmiştir.

İş Bankası Koleksiyonu'nda yer alan İbrahim Safi'nin (1898-1984) ve Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun (1911-1975) yağlıboya resimlerinde de yine aynı görünüm sergilenir. İstanbul resimleriyle öne çıkan İbrahim Safi'nin Anadolu Hisarı'nı betimleyen izlenimci nitelikteki resminde, birinci planda

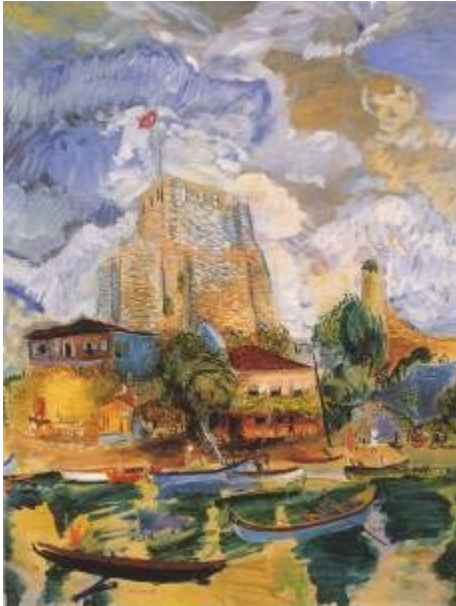

kayıklar, geride sur duvarı önünde küçük kulübe, sur duvarı bitiminde sağda eski Göksu Kahvesi, sur duvarı üzerinde ahşap Sur Üstü Yalı Köşkü ve hisarın dörtgen kulesi ile sağ tarafta yuvarlak burcu yer alır.

Res.357- İbrahim Safi, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya, 33 x 44 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 289

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Anadolu Hisarı'nı resmettiği yağlıboya resminde, serbest renk ve kalın fırça vuruşlarını kullanmıştır. Rengin biçimin önüne geçtiği yağlıboya resimde, İbrahim Safi'nin resminde görülen yapılar seçilir.

Res.358- Bedri Rahmi Eyüboğlu, Anadoluhisarı, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 65 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 42

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Anadolu Hisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Anadolu Hisarı

Sanatçısı: Ahmet Uzelli (1904-1978)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 29.5 x 45 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 4663

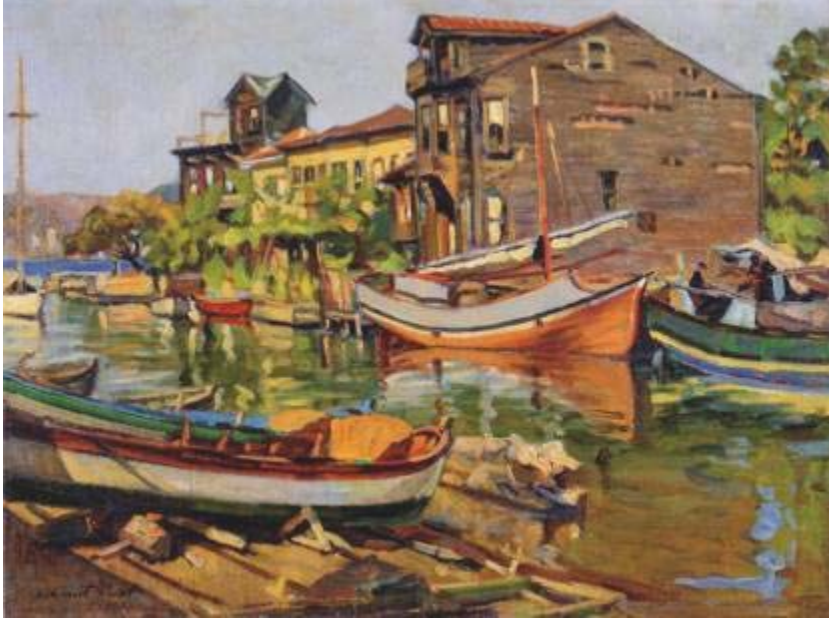

Res.359

Anadolu Hisarı ve çevresinin gerçekçi görünümünden biri, Ahmet Uzelli tarafından resmedilmiştir. Önde Göksu üzerinde kayıklar, geride ahşap kulübe, sur duvarı üzerinde Sur Üstü Yalı Köşkü ve anıtsal hisarın yer aldığı resimde ayrıca, diğer örneklerden farklı olarak, sol kısımda altında kayıkhanesi de olan iki katlı ahşap yalı görülür.

Alta kayıkhanesi olan ahşap yalı, Hikmet Onat ve Cevat Erkul tarafından da resmedilmiştir. Yalının sol tarafında da yalılar vardır ve bu yan yana sıralanan yalılar ile Göksu denize kavuşur. Göksu Deresi girişindeki bu yalılar, II. gurup eski eser olarak tescillenmiştir. Birbirinden farklı ahşap yalılar, restore edilmiş olarak günümüze ulaşmıştır. Yalılardan en sağdaki, üç katlı ve üst katında balkonu olan, 1993'te restore edilmiş ve

cephesi beyaza boyanmıştır. Yan tarafındaki iki katlı görülen ve önünde bahçesi olan sarı boyalı diğer yalı da restore edilmiş ve bordo renge boyanmıştır. Solda görülen diğer yalı üç katlıdır ve üst katı cihannüma biçimindedir. Cephesi günümüzde beyaz boyalıdır. Son onarımlarda cihannümasının çatısı kırma çatılı olmuştur.⁵²³

Res.360- Hikmet Onat, Anadolu Hisarı, 1957, tuval üzerine yağlıboya, 51 x 70 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 34

Foto.333- Göksu Deresi girişindeki yalılar, 17 Aralık 2006

⁵²³ Koruma no: 102-103-104-105-106 olan bu yalılar için bkz. Orhan Erdenen, **a.g.e.**, 176-177.

Res.361- Hikmet Onat, Göksu, 1960, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 72 cm, Taviloğlu Koleksiyonu. (Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi, 116)

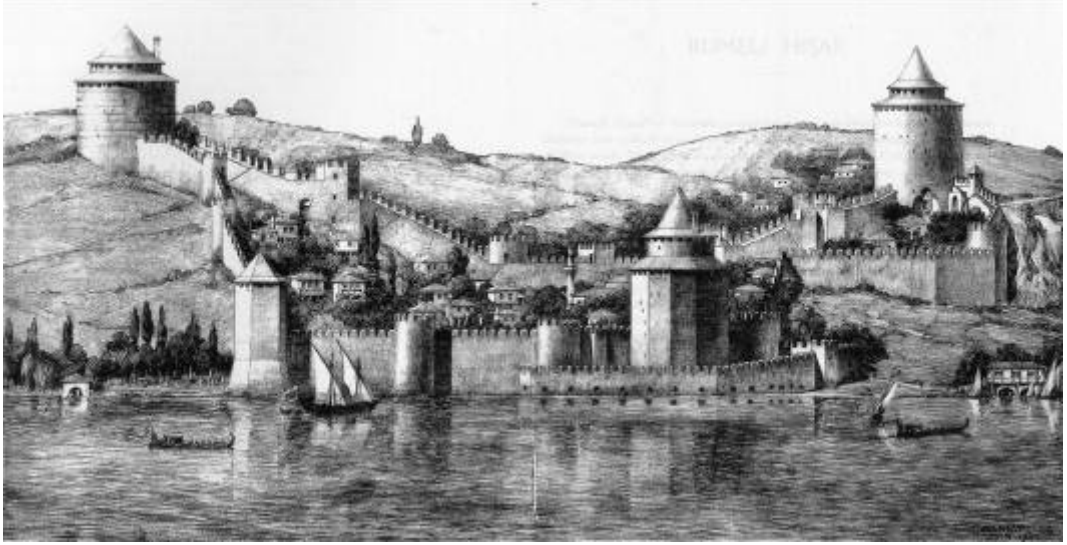

Res.362- Cevat Erkul, Boğaziçi, Tarihi Yalılar, tuval üzerine yağlıboya, 54 x 73 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 557

4.5.2. RUMELİ HİSARI

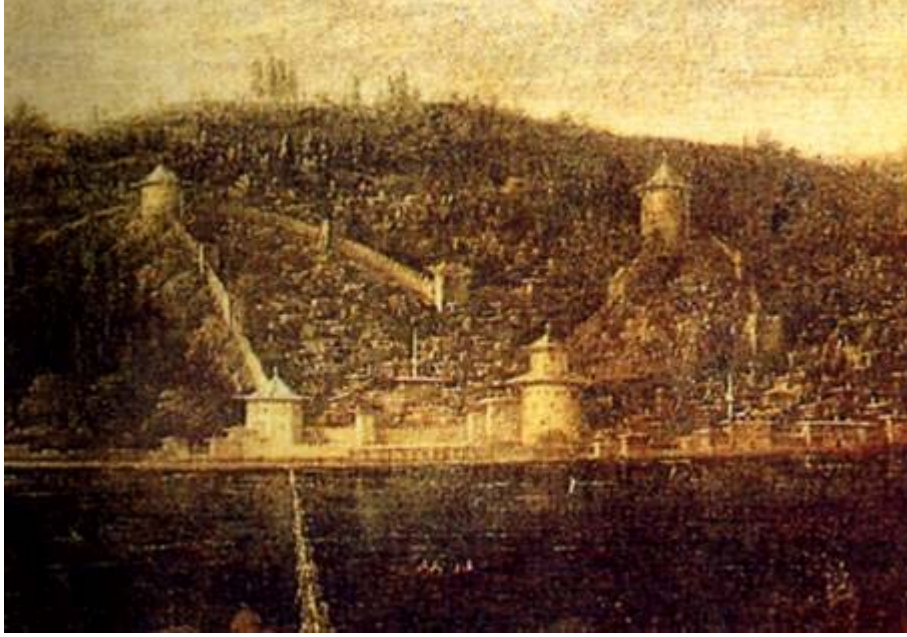
Anadolu Hisarı gibi, Fatih Sultan Mehmed tarafından 1452 yılında inşası başlatılan Rumeli Hisarı'nın da çok sayıda resmi yapılmıştır. Yapı ve çevresi, yabancı sanatçılar yanında, İhsan, Şevket Dağ, Hayri Çizel, İbrahim Çallı, Feyhaman Duran, Naci Kalmukoğlu, Sırrı Eldem, Sami Lim gibi pek çok Türk ressamın tablosuna konu olmuştur.

Günümüze ulaşmamakla birlikte, Anadolu Hisarı'ndaki gibi Rumeli Hisarı'nın kulelerinin üst katlarında da külahlar olduğu bilinir. Külahların varlığı, Albert Gabriel'in çizimi ve Melling'in gravürleri dışında, 27 Kasım 1725 yılında "Kralın Doğudaki Ressamı" unvanını alan⁵²⁴ ünlü Fransız sanatçı Jean-Baptiste Van Mour'un (1671-1737) Amsterdam Rijksmuseum Koleksiyonu'nda yer alan "Türk Düğünü" adlı yağlıboya resminde de açıkça görülür.

Res.363- Albert Gabriel, Rumeli Hisarı, restitüsyon, Chateaux Turcs Du Bosphore, planş B.

⁵²⁴ Auguste Boppe, **a.g.e.**, 22.

Res.364- Van Mour, Türk Düğünü, 59 x 90 cm, yağlıboya, Amsterdam Rijksmuseum. Ayrıntı, Rumeli Hisarı. (Boğaziçi Ressamları, 15)

Hisar, İstanbul'un fethinin ardından stratejik önemini yitirerek hapisane olarak işlevini sürdürmüştür. 1509 yılındaki büyük depremde zarar gören hisar, hemen tamir edilmiştir. 17. yüzyıl ortalarında yangın geçirdiği bilinen hisar, III. Selim döneminde (1789-1807) onarılmıştır.⁵²⁵ I. Dünya Savaşı sırasında, Bahriye Nazırı Cemal Paşa tarafından restore ettirilerek Deniz Müzesi'ne dönüştürülmesi istenmiş ve çalışmalara başlanmıştır. Ancak, 1918 yılında savaşın kaybedilmesiyle birlikte, bu faaliyet durdurulmuştur.⁵²⁶ 1954 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın isteğiyle yapının restorasyon hazırlıklarına başlanmış ve 1955-1957 yılları arasında hisar tamamen tamir edilmiştir. Bu sırada, daha önceden avluyu işgal edecek biçimde yapılan evler istimlak edilmiş ve açık hava tiyatrosu ile birlikte bazı tesisler eklenmiştir. 1995'de de küçük bir onarım geçiren yapı, günümüzde müze olarak hizmet vermektedir.

---

⁵²⁵ Semavi Eyice, "Rumeli Hisarı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, İstanbul 1994, 356.

⁵²⁶ Cahide Tamer, **Rumeli Hisarı Restorasyonu: Belgelerle ve Anılarla (1955-1957)**, İstanbul, 2001, 6.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Rumeli Hisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: İhsan (1882-1906)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 94 x 138 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 2085/8377

Res.365

Ressam İhsan, 19. yüzyıl sonuna tarihlendirilen yağlıboya resminde, hisarın yer aldığı tepeden bakış açısıyla yapının belirli bir bölümünü resmetmiştir. Resmin solunda, orta plandan sağ alt köşeye doğru diyagonal olarak, yuvarlak planlı, yüksek Saruca Paşa Kulesi, mazgallı duvarlar ve burçlar, paralelinde deniz tarafındaki duvarlar ve kuleler görülür. Arada yer alan Marmara Denizi, iki kıtayı ayırır ve resmin sağında Anadolu kıyısı uzanır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Surlardan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı, Fatih Kulesi yanı Kuzey Kapısı

Sanatçısı: Şevket Dağ (1876-1944)

Yapıtın Tarihi: 1933

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 101 x 90 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 361

Res.366

Foto.334- Rumeli Hisarı, Fatih Kulesi yanı Kuzey Kapısı, Nisan 2006

Sol tarafında “Şevket 1933” yazılı olan yağlıboya resimde, mazgallı bir sur ve kemerli kapı açıklığından Boğaz manzarası görülür. Burası, Rumeli Hisarı'nın Fatih Kulesi yanındaki Kuzey Kapısı'nın hisar içinden görünümüdür. Günümüzdeki görünüm tablodakinden farklıdır. Ancak, hisarın 1955-57'deki restorasyon çalışmaları sırasında çekilmiş fotoğrafları arasında, bu kapının onarım sırasında ve sonrasında çekilmiş fotoğrafları vardır. Onarım öncesi fotoğraf⁵²⁷, tabloyla uyum içindedir.

Ön plandaki, üzerinde otlar büyümüş olan taş surda, yuvarlak kemerli kapı açıklığı ve üst kısmında tuğla örgüyle belirtilen yuvarlak kemerli alanın içi yine taş dolguludur. Onarım sonrasında, kemer içindeki bu taş dolgulu duvar açılmış ve alttaki esas kapı açıklığı da basık kemerli olmuştur.

Foto.335- Fatih Kulesi yanındaki Kuzey Kapısı'nın hisar içinden görünümü. (Rumelihisarı Restorasyonu (Belgelerle-Anılarla) 1955-1957, 62)

---

⁵²⁷ Cahide Tamer, **a.g.e.**, 62.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Koman Arslanlarım

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: Hayri Çizel (1891-1950)

Yapıtın Tarihi: 1950 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 80 x 130 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 112

Res.367

Foto.336- Rumeli Hisarı, 1943 öncesi. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş 9-2)

Hayri Çizel, Rumeli Hisarı'nın birçok kez resmini yapmıştır. Tarihsel konulu resmi, hisarı inşa edilirken gösterir. Fatih Sultan Mehmed'in hisarın yapımına bizzat katıldığı ve inşaatı denetlediği bilinir. Hayri Çizel de temsili olarak bunu aktarmıştır.

Hisar'ın yer aldığı tepeden, Aşiyân'daki girişin olduğu Kale Kapısı önünden bakış açısıyla yapılan resim, hisarın inşasını aktarır. Diyagonal kompozisyonlu resmin birinci planında, solda at üzerinde Fatih Sultan Mehmed, yanındaki ve arkasındaki topluluğa inşaatı süren kuleyi göstermektedir. Topluluğun gerisinde tamamlanmış olarak Saruca Paşa Kulesi ve arazinin eğimine uygun gelişen surlar görülür. Resmin sağında, inşaatı süren iskele kurulu kule, Zağanos Paşa Kulesi'nin yanındaki Kale Kapısı ve yuvarlak burcudur ve önünde inşaat işinde çalışan kalabalık işçi topluluğu görülür. Arka planda, deniz ve Anadolu yakası, gerisinde bulutlu gökyüzüyle kompozisyon sonlanır.

Resimdeki bakış açısı, yoğun ağaçlar nedeniyle günümüzde yakalanamamaktadır. Ancak, eski fotoğraflarda bu görünüm yakalanabilir. Sanatçı, hisarı gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Hisar'dan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: Hayri Çizel (1891-1950)

Yapıtın Tarihi: 1949

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 70 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 40

Res.368

Hayri Çizel'in bir başka yağlıboya resmi, Rumeli Hisarı'nı tamamlanmış olarak gösterir.

Hisarın bulunduğu tepeden bakış açısıyla, yeşillikler içinde Saruca Paşa Kulesi yükselir. Saruca Paşa Kulesi ile Zağanos Paşa Kulesi arasında yer alan ve arazinin eğimine göre gelişen mazgallı duvarlar ve diğer küçük kule ve burçlar ile resmin sağında, küçük yuvarlak kulenin üst kısmı görülür. Paralel olarak Saruca Paşa Kulesi ile Halil Paşa Kulesi arasında yer alan duvarlar ve küçük kulelerin de görüldüğü resimde, Zağanos Paşa ve Halil Paşa kuleleri görülmez. Figüre yer verilmeyen resimde, Anadolu yakasının kıyı şeridindeki yapılar da belirir.

Resimde, sur boyunca kule dibinde yine günümüzde olmayan evler de resimde yer alır.

Foto.337- Rumeli Hisarı, 1943 öncesi. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş 9-2'den ayrıntı)

Foto.338- Rumeli Hisarı, Saruca Paşa Kulesi, Mayıs 2005

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Rumeli Hisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: Hayri Çizel (1891-1950)

Yapıtın Tarihi: 1947

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 40.5 x 55.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 628

Res.369

Hayri Çizel'in sol alt köşede imza ve tarih olan 1947 tarihli yağlıboya resmi de, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu'nda yer alan resimle hemen hemen aynı bakış açısını sunar. Diyagonal kompozisyonda, solda Saruca Paşa Kulesi yükselir ve sağa doğru mazgallı duvarlar ile aralardaki küçük kuleler devam eder. Zağanos Paşa ile Saruca Paşa Kulesi arasında yer alan küçük yuvarlak kule üstten görülür.

Boğaz manzarası sunan ve birbirine çok benzeyen her iki resimde de hisar içinde, 1955-1957 restorasyonunda istimlak edilecek olan evler vardır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara/Rumelihisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı ve evler

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1947

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 33 x 41 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 671/2000

Res.370

Feyhaman Duran'ın bu tablosu, Ressam İhsan, Şevket Dağ ve Hayri Çizel'in resimlerindeki gibi, sol üst köşede yer alan yuvarlak gövdeli, mazgallı yüksek Saruca Paşa Kulesi, resmin sağ alt köşesine doğru diğer küçük kuleler ve mazgallı surdan oluşan kompozisyonu ve görünümü tekrarlar.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Hisar

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı ve evler

Sanatçısı: Naci Kalmukoğlu (1898-1951)

Yapıtın Tarihi: 1951 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 26 x 32 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2573

Res.371

Foto.339- Rumeli Hisarı, 1943 öncesi. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş 12)

Foto.340- Rumeli Hisarı, Saruca Paşa ve Halil Paşa kulesi, 20 Nisan 2006

Rumeli Hisarı, yarı-akademik, yarı-izlenimci resimler yapan Naci Kalmukoğlu tarafından da değişik açılardan resmedilmiştir. Kalmukoğlu, yağlıboya resminde, diyagonal kompozisyonda, sağ alt köşede çokgen gövdesiyle Halil Paşa Kulesi, sola doğru mazgallı duvarlar, burçlar, evler ve sol üstte yuvarlak Saruca Paşa Kulesi'ni betimlemiştir. Zağanos Paşa Kulesi'nin olduğu taraftan bakış açısı sunan kompozisyonda, resmi sağ alttan sol üste doğru ikiye ayıran hisarın solunda, 1955-1957'de istimlâk edilecek olan evler, sağında ise gökyüzü yer alır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Hisar

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı Saruca Paşa Kulesi ve evler

Sanatçısı: Naci Kalmukoğlu (1898-1951)

Yapıtın Tarihi: 1951 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 31 x 43 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 1710

Res.372

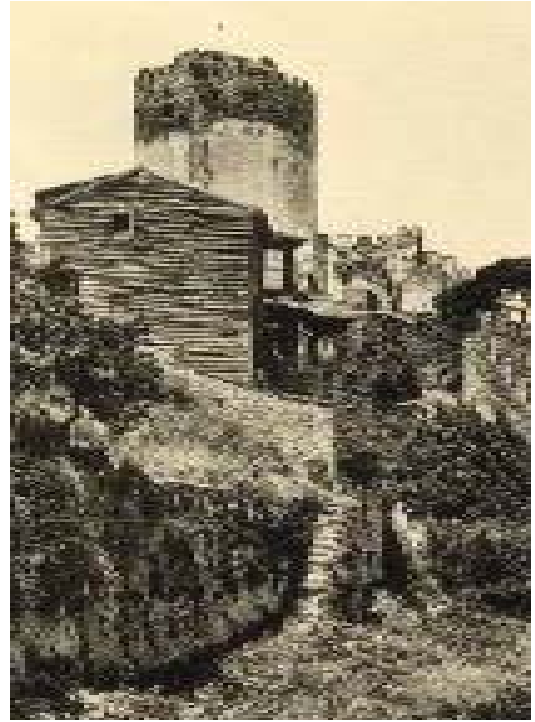

Foto.341- Rumeli Hisarı, 1943 öncesi. (Chateaux Turcs Du Bosphore, planş 16-1'den ayrıntı)

Sanatçının yine “Hisar” adıyla geçen bir başka yağlıboya resmi, diğerine göre daha canlı renklere sahip olmasının yanında, geniş renk alanlarından oluşur.

Rengin öne çıktığı resimde, ahşap evler gerisinde sadece, hisarın yuvarlak Saruca Paşa Kulesi yükselir ve mazgallı surun bir kısmı resimde yer alır. Eskiz boyutundaki resim, resimsel nitelikler ön planda olmakla birlikte, hisar içindeki yapılaşmayı belgelemektedir.

Foto.342- Rumeli Hisarı, Saruca Paşa Kulesi, 20 Nisan 2006

1955-1957 arasındaki restorasyonda istiklak edilecek olan evler, Maliye Bakanlı Sanat Eserleri Koleksiyonu'nda yer alan Şevket Dağ'ın yağlıboya resminde de görülür.

Naci Kalmukoğlu'nun resmine benzer bir kompozisyon sunan Şevket Dağ'ın eskiz boyutundaki bol ışıklı resminde, dönemin ahşap evlerinin yer aldığı taş döşemeli bir sokak görünümü resmedilmiştir. Ön plandaki sokakta sıralanan evler gerisinde, Rumeli Hisarı'nın yuvarlak planlı, üst kısmı mazgallı Saruca Paşa Kulesi ve yanındaki kemerli kapı ile surdan bir bölüm görülür. Sanatçı, yapıları gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

Res.373- Şevket Dağ, Rumeli Hisarı
prestual üzerine yağlıboya, 46 x 33 cm
T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri
Koleksiyonu. (T.C. Maliye Bakanlığı
Sanat Eserleri Koleksiyonu, 17)

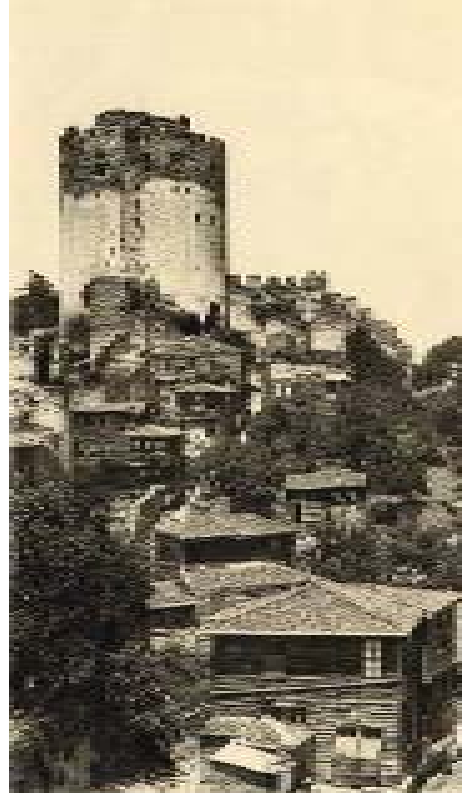

Foto.343- Rumeli Hisarı, 1943
öncesi. (Chateaux Turcs Du
Bosphore, planş 12'den ayrıntı)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Hisar'dan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: Naci Kalmukoğlu (1898-1951)

Yapıtın Tarihi: 1951 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 30 x 36 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 84

Res.374

Sağ alt köşede imza olan bol ışıklı ve renkli izlenimci nitelikteki yağlıboya resimde, Rumeli Hisarı'nın kulelerinden bir bölüm görülür. Ön planda renk lekeleri halindeki çiçekli çayırılık alan gerisinde, orta planda hisarın büyük kulelerinden biri olan Zağanos Paşa Kulesi ve yanındaki mazgallı küçük kule ve suru sıralanır. Mavi deniz görünümü gerisinde de Anadolu yakası devam eder. Pitoresk bir görünüm sunan resimde, Boğaz'ın her iki yakasında yeşillik alanlar ağırlıktadır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara/Rumelihisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1952

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 104 x 150 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 115/2000

Res.375

Foto.344- Anadoluhisarı'ndan Rumeli Hisarı, Mart 2006

Rumeli Hisarı'nın çok sayıda resmini yapan Feyhaman Duran, 1952 tarihli tablosunda, resmin üçte ikisinde denize yer vererek mavi deniz arkasında yatay bir hatla Rumeli Hisarı'nın bulunduğu yamacı resmetmiştir. Hisarın tüm kule ve mazgallı duvarları, gerçeğe uygun olarak Anadolu yakasından bakış açısıyla görülür.⁵²⁸

Res.376- Resim 375'ten ayrıntı

Foto.345- Foto.344'ten ayrıntı, Anadoluhisarı'ndan Rumeli Hisarı, Mart 2006

Sur içinde kalan alanda evler vardır. Hisarın arkasındaki tepenin boş bir alan olduğu dikkati çeker. İzlenimci tarzdaki bol ışıklı resim, hisar ve çevresinin 1952 yılındaki görünümünü belgeler. Resimde, sur içinde kalan evler yıktırılmış olmakla birlikte, sur dışındaki yapılaşma günümüzde de

---

⁵²⁸ Rumeli Hisarı, A Kulesi, B Kulesi ve C Kulesi olmak üzere üç büyük kuleye ve bu büyük kuleler dışında, savunmadaki işlevlerinin yanında, yüksek sura da destek olan dikdörtgen, çok kenarlı ve daire planlı olmak üzere onüç küçük kuleye sahiptir. Güneybatı'da yer alan C Kulesi üzerindeki kitabeden, bu kulenin kesin olarak Zağanos Paşa'nın nezaretinde yapıldığı Kuzeybatı'daki A Kulesi'nin Saruca Paşa, kıyıda kalan B Kulesi'nin ise Halil Paşa tarafından yaptırıldığı söylenir. İç kısımları ahşapla katlara bölünmüş olan bu yapılardan Saruca ve Zağanos Paşa kuleleri daire, Halil Paşa Kulesi ise oniki kenarlı plana sahiptir. Ayrıca sahilde yer alan Halil Paşa Kulesi'nin önünde ayrı bir hisarpeçe vardır.

mevcuttur. Resmin sol üst köşesindeki yapılar, bugün Boğaziçi Üniversitesi'nin binaları olarak hizmet verir. Saruca Paşa ve Zağanos Paşa kuleleri arasında yer alan gerideki tepelik alanın boşluk olduğu görülmekle birlikte, bu boş arazi günümüzde ağaçlarla kaplıdır. Ayrıca tepede çeşitli yapılar sıralanmaktadır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara/Rumelihisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: Feyhaman Duran (1886-1970)

Yapıtın Tarihi: 1954

Tekniği: kontrplak üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 47 x 55.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. İstanbul Üniversitesi
Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek 16/2000

Res.377

Feyhaman Duran, 1954 tarihli tablosunda, gece aydınlatılmış bir görünüm sunan Rumeli Hisarı'nı, Anadolu yakasından bakış açısıyla resmetmiştir. Ön planda deniz, orta planda koyuluklar içinde ışıklı olarak hisarın kuleleri ve sur duvarlarıyla hisarın yerleşim planı okunacak biçimde görülür. Sanatçının aynı koleksiyonda 1105/2000 demirbaş numarada kayıtlı, aynı görünümü sunan 19 x 27 cm ölçülerindeki karton üzerine yağlıboya bir eskizi de vardır.⁵²⁹

---

⁵²⁹ İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek Koleksiyonu, 149, resim 243.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Boğaziçi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 38 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 207

Res.378

Rumeli Hisarı'nı resmeden bir diğer ressam, İbrahim Çallı'dır. Sanatçı, Rumeli Hisarı'nı betimlediği yağlıboya resminde, Anadolu yakasından bakışla hisarın resmini yapmıştır. Resmin solunda deniz, kayık içinde insanlar ve geride Rumeli yakasında tepe boyunca yükselen mazgallı kuleleri ve sur duvarıyla hisar, resmin sağında ise Anadolu sahilinde yer alan iki katlı ahşap yalılar görülür. Solda tepede Zağanos Paşa Kulesi, orta kısımda Saruca Paşa Kulesi ve yalılara yakın görünen de Halil Paşa Kulesi'dir. Sanatçı, surdaki tüm kule ve burçları resme aktarmamıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Rumeli Hisarı-Baltalimanı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı Zağanos Paşa Kulesi

Sanatçısı: İbrahim Çallı (1882-1960)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 38 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 207

Res.379

Hisarı değişik açılardan resmeden Çallı'nın, kış peyzajı niteliğindeki resminde, Rumeli Hisarı'nın Zağanos Paşa Kulesi, Aşyan'dan bakışla resmin merkezinde yer alır. Pitoresk bir görünüm sunan hisar ve hisarın yer aldığı tepe ile karşıdaki Anadolu yakası, beyaz karlar altında verilmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Bir Tarihi Sahne

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı Zağanos Paşa Kulesi

Sanatçısı: Ali Sami Yetik (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: duralit üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 81.6 x 62.3 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 926

Res.380

Yağlıboya resimde, Aşıyan'dan bakışla, Rumeli Hisarı'nın Zağanos Paşa Kulesi resmedilmiştir. Ön planda Aşıyan'dan kuleye doğru çıkan yol ve mezarlık ile bu yolda yürümeye çalışan bastonlu, sarıklı, cüppeli bir figür yer alır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kompozisyon (Rumeli Hisarı)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı

Sanatçısı: Sırrı Eldem (1901-?)

Yapıtın Tarihi: 1960 öncesi

Tekniği: karton üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 26 x 45 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/661

Res.381

Sol alt köşede “Sırrı Eldem” imzalı olan yağlıboya resimde, ön planda, sağ alt köşeden başlayıp sol üst köşeye kıvrım yapan kuru ağaç dalları gerisinde, yeşil ağaçlar arasından Rumeli Hisarı'nın kuleleri görülür. Sanatçı, pitoresk bir görünüm olarak doğa içerisinde kulelere yer vermiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Rumeli Hisarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Rumeli Hisarı ve sahili

Sanatçısı: Sami Lim (1905-1986)

Yapıtın Tarihi: 1951

Tekniği: kağıt üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 35 x 55 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 776

Res.382

Sol alt köşede “Sami Lim 1951” yazılı olan yağlıboya resimde, Rumelihisarı sahilinden bir görünüm sunulmuştur. Açık havada çalışılmış olduğu anlaşılan izlenimci nitelikteki resimde, soldan sağa doğru diyagonal düzenlemeyle, önde ahşap iskele, ağaçlar arasında yükselen minaresiyle Hacı Kemaleddin Camisi ve Rumeli Hisarı'nın kuleleri tepe boyunca sıralanır. Hacı Kemaleddin Camisi, 1739'da yapılmış ve 1743 yılında Sultan I. Mahmud tarafından yenilenen fevkâni bir yapıdır. Sahildeki Halil Paşa Kulesi'nin devamında, şehrin Anadolu yakasının doğa ve mimarisi devam eder ve geride bulutlu gökyüzü ile resim sonlanır.

4.6. TÜRK RESMİNDE İSKELELER

Tez kapsamı içerisinde incelenen resim örnekleri arasında iskele binalarının da resmedilmiş olduğu görülmüştür. Bu örneklerle bağlı olarak, Beylerbeyi İskelesi, Çengelköy İskelesi, Kandilli İskelesi, Moda İskelesi ve eski Salacak İskelesi resimleri incelenmiştir.

Deniz ulaşımının yaygınlaşmasıyla birlikte iskele ve çevreleri de önemli toplanma mekânlarına dönüşmüştür. Genellikle iskele resimleri, açık havada çalışılmış örneklerdir. Tez kapsamında incelenen örneklerde, Diyarbakırlı Tahsin ve Hoca Ali Rıza ile birlikte, 1914 Kuşağı ve sonrası sanatçılarının, iskele resimleri tespit edilmiştir.

4.6.1. BEYLERBEYİ İSKELESİ

Tez kapsamı içerisinde incelenen resim örnekleri arasında, Beylerbeyi İskelesi görüntüleri de yer alır. Cevat Erkul, Şeref Akdik, Hikmet Onat, Hasan Vecih Bereketoğlu ve Selahattin Teoman başta olmak üzere birçok ressam tarafından yapılmış yağlıboya resim, iskele ve çevresini gösterir.

Beylerbeyi'nde Beylerbeyi Camisi'nin hemen yanı başındaki iskele, dikdörtgen planlı olup, üzeri kiremit kaplı eğimli çatı örtülüdür. İskelenin camiye bakan dar cephesinde geniş sivri kemer açıklıklı tek pencere, vapur yanaşma mahalli olan geniş yüzünde ise kapalı yolcu bekleme bölümünde geniş sivri kemerli üç ve biri dikdörtgen açıklıklı olmak üzere dört pencere açıklığı ile geniş kemerli yolcu çıkış bölümü vardır. İskelenin yanında kayıklar için de küçük bir iskele vardır. Boğaz'daki son ahşap iskelelerden biri olan yapı,⁵³⁰ günümüzde, İskele Meydanı'ndaki, hediyelik eşya dükkânları, çay bahçeleri ve lokantalarla oldukça hareketli ve kalabalık bir görünüm sergiler.

Foto.346- Beylerbeyi İskelesi, 3 Temmuz 2006

⁵³⁰ Eser Tutel, **Gemiler... Süvariler... İskeleler...**, İstanbul 1998, 91.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Beylerbeyi İskelesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Beylerbeyi İskelesi ve çevresi

Sanatçısı: Cevat Erkul (1897-1981)

Yapıtın Tarihi: 1938

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 54 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. Merkez Bankası Resim Koleksiyonu 3962

Res.383

Foto.347- Beylerbeyi İskelesi ve meydan, 28 Aralık 2006

Cevat Erkul'un Beylerbeyi İskelesi ve çevresini gösteren yağlıboya resmi, Beylerbeyi Camisi'nin denize bakan cephesindeki rıhtımından bakışla resmedilmiştir. Ön planda solda kahvehane, ortada geriye doğru kayık iskelesi, gerisinde ahşap iskele binasının geniş sivri kemerli tek pencere açıklığı olan dar cephesi, dükkânlar, evler ve sağ tarafta iskele binasının ahşaptan vapur yanaşma mahalli ve vapur yer alır. Oldukça renkli ve ışıklı olan resimde, iskele ve çevresi gerçeğe uygun olarak betimlenmiştir. Resimde, iskeleye yanaşmış, dumanı tüten vapur, iskele ve meydandaki insanlarla gündelik yaşam da resme aktarılmıştır. Sanatçının 1938'deki iskele ve çevresindeki görünümü aktaran resmi, belgesel nitelikte sayılabilir. Resimdeki görünüm günümüzde biraz değişmiştir. En büyük değişim, arka fona eklenen Boğaziçi Köprüsü olmakla birlikte, sol kısımda görülen kafeterya, çıkmalarla deniz üzerine biraz daha taşırılmıştır. Ahşap vapur yanaşma mahalli betonarmeye dönüştürülmüştür. Kayık iskelesinin beton iskelesindeki madeni döküm fener kaldırılmış ve biraz gerisine günümüz sokak lambalarından dikilmiştir. İskelenin arkasında kalan binalar da oldukça değişmiştir.

Cevat Erkul'un resmine çok benzer bir resim, Selahattin Teoman tarafından yapılmıştır. İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda adı "Beşiktaş Barbaros İskelesi" olarak geçen resimde, Beşiktaş'taki Barbaros İskelesi değil, Beylerbeyi İskelesi ve çevresi resmedilmiştir.

Res.384- Selahattin Teoman, Beşiktaş Barbaros İskelesi, tuval üzerine yağlıboya, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Beylerbeyi Sahili

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Beylerbeyi İskelesi ve çevresi

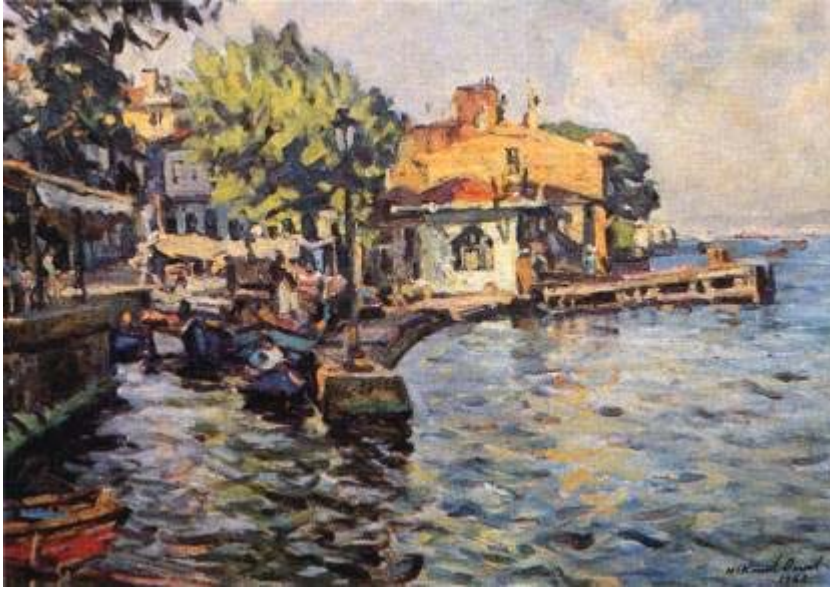
Sanatçısı: Hikmet Onat (1892-1977)

Yapıtın Tarihi: 1963

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 53 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 811

Res.385

Hikmet Onat'ın izlenimci nitelikteki yağlıboya resminde, Cevat Erkul'un resmindekine benzer bir bakışla Beylerbeyi İskelesi ve çevresi resmedilmiştir. Resimsel niteliklerin ön planda olduğu resim, önündeki ahşap vapur yanaşma mahalliyle birlikte iskele ve çevresinin 1963'deki görünümünü aktarır.

Hikmet Onat'ın 1957 tarihli, 54 x 73 cm ölçülerindeki tuval üzerine yağlıboya bir resminde de hemen hemen aynı görünüm tekrarlanır. Resmin karkası arkasına sanatçı tarafından yazılmış olan "Beylerbeyi İskelesi, 30 Temmuz 1957, Sayı 7"⁵³¹ yazısı, sanatçının bir dizi halinde Beylerbeyi iskelesi resmi yaptığını ortaya koyar.

⁵³¹ P Portakal Sanat ve Kültür Evi Raffi Portakal Osmanlı Şaheserleri Sergisi, 8 Kasım-8 Aralık 2001, sergi kataloğu, İstanbul 2001, 80.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak İskelesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Beylerbeyi İskelesi ve çevresi

Sanatçısı: Şeref Akdik (1899-1972)

Yapıtın Tarihi: 1962

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 243

Res.386

Foto.348- Beylerbeyi İskelesi, 17 Aralık 2006

Şeref Akdik'in İş Bankası Koleksiyonu'nda "Salacak İskelesi" adıyla geçen yağlıboya resmi de Cevat Erkul, Hikmet Onat, Selahattin Teoman'ın

resimleri gibi, Beylerbeyi İskelesi ve çevresini gösterir. Erkul'un resmindeki gibi, Beylerbeyi Camisi'nin denize bakan cephesindeki ritiminden bakışla resmedilmiştir. Kompozisyonda farklı olarak, ön planda solda kahvehane görülmez. Burada kayık iskelesi ve sıra sıra dizili kayıklar yer alır. Sağ alt köşeden başlayıp diyagonal olarak sol arkaya uzanan betonarme kayık iskelesi bitiminde, sol arka köşede açık mavi renkte ahşap iskele binası ve yine önünde ahşaptan vapur yanaşma mahalli görülür. İzlenimci nitelikteki resimde, iskele ve çevresi gerçeğe uygun olarak betimlenmiştir.

Şeref Akdik'e benzer bir kompozisyon da Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971) tarafından yapılmıştır. Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda adı "Anadoluhisarı, İskele" olarak geçen ve Beylerbeyi İskelesi ve çevresini gösteren tarihsiz yağlıboya resim, 1971 öncesinden görünüm sunar. Ön planda deniz, kayık iskelesi, geride solda mavi renkli iskele binası ve sağında iskeleye yanaşmış bir vapur görülür. Sanatçının eskiz boyutundaki, açık havada çalışmış olduğu izlenimci nitelikteki yağlıboya resmi, resimsel niteliklerin ön planda olmasıyla birlikte, Boğaziçi Köprüsü'nün henüz inşa edilmemiş olduğu dönemi belgeler.

Res.387- Hasan Vecih Bereketoğlu, Anadoluhisarı, İskele, tuval üzerine yağlıboya, 32 x 40 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 542

4.6.2. ÇENGELKÖY İSKELESİ

Resimlere konu olan yapılar arasında eski Çengelköy iskelesi de yer alır. İskele binası, pitoresk bir görünüm sunan Boğaz manzarası ve Çengelköy resimlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Hasan Vecih Bereketoğlu, Saip Tuna gibi ressamlar, Boğaz ve Çengelköy resimlerinde iskeleyi de resmetmişlerdir. İskele binası kendisi resmin ana konusu olmamakla birlikte, Halil Paşa'nın Çengelköy resimlerinde de yer almıştır.⁵³²

Çengelköy İskelesi'nin yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İskele, 1990 yılında yenilenmiştir.⁵³³ Betonarme üzerine ahşap kaplamalı olarak yenilenen iskele binasının, dar bir sokaktan girilen ve iki yanında birer kule olan giriş bölümünden yolcu bekleme salonuna girilir. Eski fotoğraflarında, kara tarafında kalan girişin iki yanında bu iki kulenin kurşun kaplı kubbe örtülü ve iskele binasının önündeki vapur yanaşma mahallinin de ahşap olduğu açıkça görülmektedir. Günümüzde ise hem yolcu bekleme salonunun, hem de bu kulelerin üzeri kiremit kaplı eğimli çatı ile örtülüdür.

Foto.349- Eski Çengelköy İskelesi. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 111)

⁵³² Halil Paşa'nın Çengelköy İskelesi civarını konu alan resim örnekleri için bkz. Sezer Tansuğ, **Halil Paşa**, İstanbul 1993, 142, 162, 165.

⁵³³ Eser Tutel, **a.g.e.**, 91.

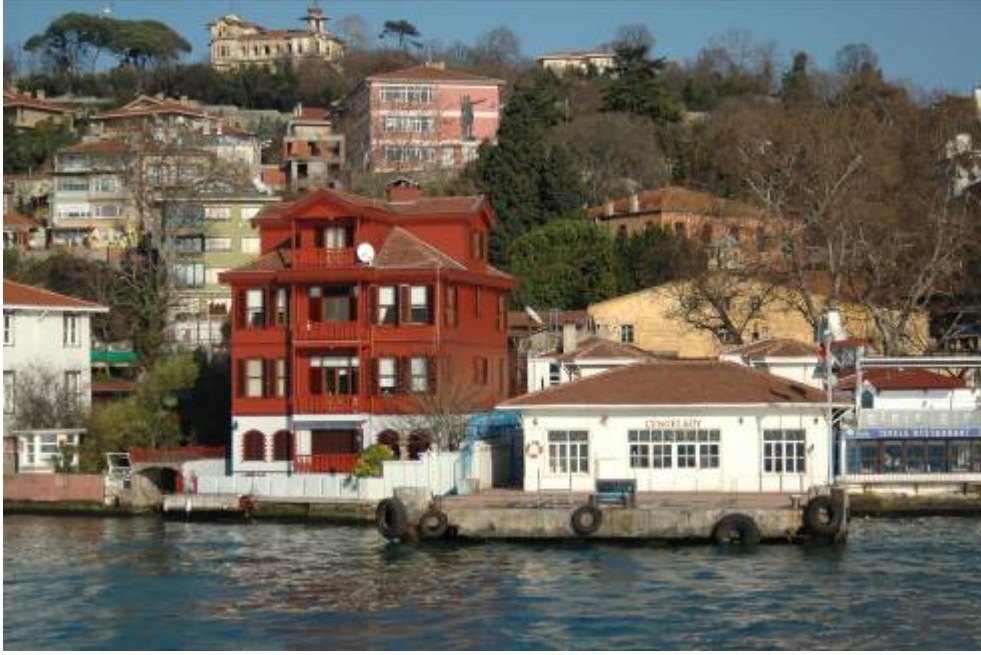

Foto.350- Çengelköy İskelesi, 28 Aralık 2006

T.C. Kültür Bakanlığı İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu izni ile restorasyon gerçekleştirilmiş ve iskele binası ahşap kaplama olarak inşa edilmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çengelköy

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Çengelköy İskelesi ve çevresi

Sanatçısı: Saip Tuna (1904-1974)

Yapıtın Tarihi: 1950

Tekniği: duralit üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 46 x 61 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Resim Koleksiyonu 5560

Res.388

Foto.351- Çengelköy İskelesi, 28 Aralık 2006

Saip Tuna'nın rengin öne çıktığı yağlıboya resminde, eski Çengelköy İskelesi görülür. Ön planda kayıkların olduğu kompozisyonda, sağda sahildeki yapılar arasında, kiremit kaplı, eğimli çatı örtülü iskele binası ve kulesi belirir. Devamında Boğaz manzarası sunan resim, günümüzde betonarme üzerine ahşap kaplama olarak yenilenmiş olan eski iskeleyi tanıtıcı niteliktedir.

Sanatçı, Çengelköy'ün tarihi mekânlarından biri olan, asırlık çınar ağacının bulunduğu Çınaraltı Meydanı'ndaki, çay bahçelerinin olduğu alandan bakışla resmini yapmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Çengelköy İskelesi ve çevresi

Sanatçısı: Saip Tuna (1904-1974)

Yapıtın Tarihi: c.1950

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 53 x 80 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu 915

Res.389

Saip Tuna'nın yağlıboya resminde, Çengelköy İskelesi ve çevresi resmedilmiştir. Ön planda kırmızı rengiyle dikkati çeken kayık gerisinde, başka kayıklar da sıralanır ve önünde ahşap vapur yanaşma mahalli ile eski Çengelköy İskelesi yer alır. İki yanda yalılar arasında kalan iskele binasını tanıtıcı olarak kurşun kaplı kubbe örtülü kuleleri de resimde görülür. Saip Tuna'nın Merkez Bankası'ndaki resminin bir benzeri olan yağlıboya resim yine, Çınaraltı Meydanı'ndaki çay bahçelerinin olduğu alandan bakış sunar.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çengelköy İskelesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Çengelköy İskelesi ve çevresi

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 46 x 61 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 536

Res.390

Vecih Bereketoğlu da İzlenimci nitelikte açık havada yaptığı resimlerinde, Çengelköy İskelesi ve çevresindeki yapıları resmetmiştir. Serbest fırça vuruşları ve ışık, renk gibi resimsel niteliklerin öne çıkmış olmasına karşılık, Çengelköy İskelesi ve çevresindeki yapılar tanınabilmektedir. İskeleye yanaşmış olan vapur gerisinde, tepelik alanlarda, henüz boş araziler olarak görülmektedir.

Hasan Vecih Bereketoğlu da Saip Tuna gibi, tarihi Çınaraltı Meydanı'ndaki çay bahçelerinin olduğu alandan bakışla iskele ve çevresindeki yapıları resmetmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çengelköy'den İskele

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Çengelköy İskelesi ve çevresi

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 27 x 40 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 231

Res.391

Hasan Vecih Bereketoğlu, değişik zamanlarda, İzlenimci nitelikte açık havada yaptığı resimlerinde, Çengelköy İskelesi ve çevresindeki yapıları resmetmiştir. Bir önceki resmine benzer kompozisyon ve resimsel özellikleri taşıyan yağlıboya resmi, tarihi Çınaraltı Meydanı'ndaki çay bahçelerinin olduğu alandan bakışla, Çengelköy İskelesi ve çevresindeki yapıları tanıtıcı niteliktedir.

4.6.3. KANDİLLİ İSKELESİ

Tez kapsamı içerisinde incelenen resim örnekleri arasında, Kandilli İskelesi resimleri de yer alır. Hikmet Onat ve Selahattin Teoman'ın yağlıboya resimleri, iskele ve çevresini gösterir.

Kandilli'deki iskele, dörtgen planlı olup, üzeri kiremit kaplı eğimli çatı örtülüdür. Aynı çatı altında sol tarafta, geniş yolcu çıkışı, sağ tarafta da dikdörtgen açıklıklı pencerelerle aydınlanan kapalı yolcu alanı vardır. İskele Meydanı'nda çeşme ve biraz yukarısında solda, 1775'te yaptırılan Sultan I. Mahmud Camisi/Kandilli Camisi yer alır.

Kandilli kıyısının önünün çok akıntılı ve derin olmasından dolayı, vapurların yanaşması için duba bağlanmış ve duba aracılığıyla iskeleye geçiş sağlanmıştır. Şirket-i Hayriye tarafından yaptırılan Kandilli İskelesi, kısa süre sonra 1916'da yanmış ve yerine yeni iskele yapılmıştır. Yeni yapılan iskele ise 1978'de gemi çarpmasıyla parçalanmıştır. Yerine, önündeki duba kaldırılarak beton iskele yapılmıştır.⁵³⁴

---

⁵³⁴ Eser Tutel, **a.g.e.**, 90.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Boğaz'dan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kandilli İskelesi

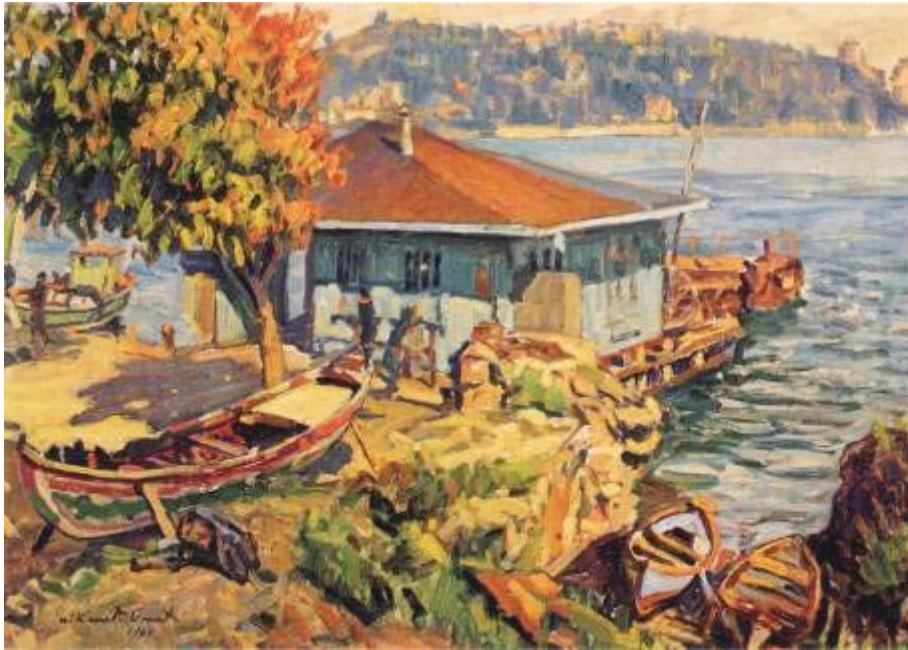
Sanatçısı: Hikmet Onat (1892-1977)

Yapıtın Tarihi: 1960

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 84

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 293

Res.392

Foto.352- Kandilli İskelesi, 17 Aralık 2006

Foto.353- Kandilli İskelesi ve Kandilli Çeşmesi, 6 Mart 2006

Sol alt köşede “Hikmet Onat 1960” yazılı olan yağlıboya resimde, Kandilli’deki vapur iskelesi resmedilmiştir.

Sanatçının açık havada çalışmış olduğu anlaşılan izlenimci nitelikte, ışığın ve rengin öne çıktığı resimde, merkezde dörtgen planlı, üzeri kiremit kaplı eğimli çatı örtülü iskele binası yer alır. Ön planda, karaya çekilmiş kayıklar ve ağaçlık iskele meydanının görüldüğü resimde, sağ üst köşede Rumeli Hisarı’nın iki büyük kulesi belirir. Sanatçının resmini yaptığı yerde, günümüzde park düzenlemesi vardır. Hikmet Onat’ın resminde açık mavi boyalı cephesi olan iskele, artık beyaz boyalıdır. Sanatçının resmi, iskele ve çevresinin 1960 yılındaki görünümünü belgelemektedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Boğaz'dan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kandilli İskelesi

Sanatçısı: Selahattin Teoman (1901-1980)

Yapıtın Tarihi: 1960

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 46 x 54 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 195

Res.393

Selahattin Teoman'ın 1960 tarihli resmi, Hikmet Onat'ın resmindeki gibi, Kandilli İskelesi'ni betimler. Ön planda kayıkların sıralandığı resimde, kiremit kaplı çatısı olan iskele binası mavi boyalıdır. Geri planda, Rumeli yakası ve sağ üst köşede Rumeli Hisarı'nın büyük kuleleri sıralanır. Sanatçı, Hikmet Onat gibi, günümüzde park düzenlemesi olan yerden bakışla resmini açık havada gerçekleştirmiştir. Resim, iskele ve çevresinin 1960 yılındaki görünümünü belgelemektedir.

4.6.4. MODA İSKELESİ

Tez kapsamı içinde incelenen resim örnekleri arasında, Moda'daki Moda İskelesi resimleri de yer alır. Diyarbakırlı Tahsin ve Hoca Ali Rıza'nın resimleri iskeleyi gösterir.

Kitabesinde 1335 olarak tarih olan yapı, 1917 veya 1919'da Mimar Vedat Tek tarafından yapılmıştır. Yapı, kıyıdan yaklaşık 60 metre açıktaki dolgu yolla ulaşılan bir mendirek/platform üzerinde yer alır.⁵³⁵ Dikdörtgen planlı iskele binasını iki katlıdır ve üzeri kiremit kaplı kırma çatı örtülüdür. Yapının dört cephesinde de farklı düzenlemeler vardır.

Moda da yaşayan İngilizlerin kurmuş olduğu İngiliz Yat Grubu Tarihi Moda İskelesi'nin üst katında faaliyete başlamış ve kulüp 1935'te Türk üyelerin katılımıyla Türk-İngiliz Kulübü adını almıştır. Bir süre sonra Türk-İngiliz Kulübü buradan taşınmış ve iskeleye, Moda Su Sporları Kulübü yerleşmiştir. Atatürk, İsmet İnönü, İngiltere Kralı Edward, İran Şahı Rıza Pehlevi, Irak Kralı Faysal gibi önemli şahsiyetlerin de ziyaret ettiği iskele, uzun yıllar sportif ve sosyal aktivitelere ev sahipliği yapmıştır. Zamanla sosyal yönünü kaybeden mekânda, 1986'da da yolcu azlığı nedeniyle, vapur seferleri kaldırılmıştır. Yapı, kullanım dışı kalmasıyla birlikte harabeye dönüşmeye başlamıştır. 2000'de, Türkiye Denizcilik İşletmeleri Yönetim Kurulu Başkanlığı ile Türkiye Deniz Ticaret Odası Başkanlığı, iskelenin restorasyonu için çalışmalara başlamış ve yapı, 1 Temmuz 2001'de Kabotaj Bayramı ile tekrar hizmete girmiştir. Tarihi Moda İskelesi'nin alt katında, sanatsal, kültürel faaliyetler gerçekleştirilmekte ve üst katında da restoran yer almakta ve iskelede vapur seferleri de yapılmaktadır.

---

⁵³⁵ Afife Batur, **M. Vedat Tek Kimliğinin İzinde Bir Mimar**, İstanbul 2003, 158.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Bostancı Vapur İskelesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Moda İskelesi

Sanatçısı: Hasan Tahsin (Diyarbakırlı Tahsin) (1874-1937)

Yapıtın Tarihi: 1926

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 60 x 80 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 767

Res.394

Foto.354- Moda İskelesi, 14 Haziran 2006

Sol alt köşede, Osmanlıca imza ve tarih olan yağlıboya resimde, manzara içerisinde Moda İskelesi resmedilmiştir. İskelenin üst kısmındaki tepelik alandan bakış sunan resimde, ön planda solda ağaç dalları ve deniz, kıydan denize uzayan dolgu yol ve dikdörtgen planlı, iki katlı, üzeri kiremit kaplı çatı örtülü iskele binası ve geride yine deniz ve sahil devam eder. İskele binasının cepheleri farklı tasarımlara sahiptir. Resimde de görüldüğü gibi karaya bakan kuzey cephede, ortada kemerli üç açıklık ve iki yanında duvarda dikdörtgen açıklıklı ve sivri kemerli alınlıklarla taçlandırılan iki pencere vardır. Daha dar olan batı cephesinde ise iki yanda, yine duvarda dikdörtgen pencereler, çıkma yapan orta bölümde de aynı tarzda pencere yer alır.⁵³⁶ Üst kat, teras gibi değerlendirilmiş ve rüzgârdan korunmak amacıyla pencerelerle kapatılmıştır.

Yağlıboya resim gerçeğe uygun bir görünüm sunar.

---

⁵³⁶ Resimde görülmeyen g

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Moda İskelesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Moda İskelesi

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1930 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 47 x 56 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0094-HAR

Res.395

Foto.355- Moda İskelesi (Yandan Çarklıdan Günümüze İstanbul Vapurları, 65)

Foto.356- Moda İskelesi. ("İskeleler Kenti İstanbul", İstanbul, Nisan 1997, 40)

Sabancı Müzesi'nde yer alan yağlıboya resimde de Hasan Tahsin'in resminde olduğu gibi, tepeden bakışla Moda İskelesi resmedilmiştir. Ön planda, soldaki toprak alandaki ağaçlar kompozisyonun büyük bölümünü kaplamaktadır. Sağ tarafta kalan açıklık alanda ise deniz ve kıyıya uzanan dolgu yoluyla iki katlı, kiremit kaplı çatılı iskele binası görülür. Geri planda sahil şeridi, dağlar ve gökyüzüyle kompozisyon sonlanır. Açık havada çalışıldığı anlaşılan resim, genel olarak gerçeğe uygun bir görünüm sunar.

4.6.5. SALACAK İSKELESİ

Günümüze ulaşmayan yapılardan biri olan eski Salacak İskelesi, Salacak manzarası sunan resimlerde görülebilmektedir. Halil Paşa, Dr. Hikmet Hamdi Bey, Hikmet Onat, Nazlı Ecevit, Şeref Akdik, Hasan Vecih Bereketoğlu, Celal Uzel gibi pek çok isim, pitoresk bir görünüm sunan Salacak kıyılarını, hem doğa, hem de mimarisiyle resimlerine aktarıırken, Salacak sahilinin ayrılmaz parçası olarak iskele de bu resimlerde yer almıştır.

Eski resim ve fotoğraflarından tanınabilen Salacak İskelesi, denizin burada sığ olmasından dolayı ahşap ayaklarla bir köprü gibi denize uzanan vapur yanaşma mahalli ve ahşap kulübe şeklinde iskele binasından oluşur. Sahilde Salacak Camisi'nin ayakta olduğu süreçteki fotoğraflarda, ahşap iskele binası, köprü gibi uzanan vapur yanaşma mahalli ucunda görülür.

Foto.357- Eski Salacak İskelesi. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 79)

1940'lı yıllarda Salacak Camisi, kullanımdan çıkarak burası konut olarak kullanılmaya başlanmıştır. Minaresi kaldırılan ve iki katlı bir bina görünümü kazanan yapının bu görünümünün yer aldığı fotoğraflarda, iskele binasının yolcu bekleme salonu yine ahşap olarak, ama köprü gibi uzanan ahşap bölümün sahile yakın kısmında yer alır.

Foto.358- Eski Salacak İskelesi. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 67'den ayrıntı)

Foto.359- Kartpostal. Salacak sahili. (Üsküdar Hatırası, 136)

Salacak İskelesi, Üsküdar-Harem arasında uzanan sahil yolu düzenlemesi sırasında ortadan kaldırılmıştır. Kara tarafında kalan ahşap iskele binası bir süre bir dernek tarafından çay bahçesi olarak kullanılmıştır.⁵³⁷

⁵³⁷ Eser Tutel, "İskeleler Kenti İstanbul", **İstanbul**, Nisan 1997, 38-39.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak İskelesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Salacak İskelesi ve Kız Kulesi

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1943

Tekniği: ahşap üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 41 x 50 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 1113

Res.396

Sağ alt köşede imza ve tarih olan yağlıboya resimde, eski Salacak İskelesi ve Kız Kulesi resmedilmiştir. Sanatçı, izlenimci nitelikteki yağlıboya resminde, kayıkların olduğu Salacak kıyılarını, ahşap iskele binasını ve Kız Kulesi'ni gerçeğe uygun olarak betimlemiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak'ta Sabah

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Salacak İskelesi ve Salacak sahili

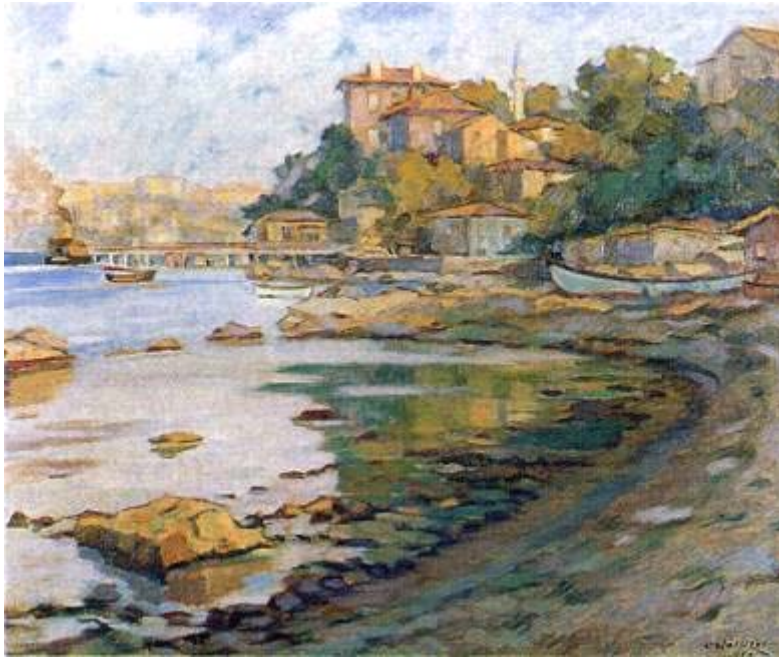
Sanatçısı: Celal Uzel (1901-1965)

Yapıtın Tarihi: 1952

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 54 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2469

Res.397

Foto.360- Eski Salacak İskelesi. (Bir Ulu Rüyayı Görenler Şehri Üsküdar, 78)

Sağ alt köşede “ Celal Uzel” imzalı olan yağlıboya resimde, Salacak kıyılarından bakışla, kayalık liman, Salacak İskelesi ve kıyıdaki yapılar resmedilmiştir.

Açık havada çalışılmış olduğu anlaşılan izlenimci nitelikteki yağlıboya resimde, ön planda sahil ve geride iskele ile cami yer alır. Denize doğru uzayan ahşap iskeleye de bir vapur yanaşmıştır. İskelenin hizasında yer alan dikdörtgen planlı, kiremit çatılı Salacak Camisi'nin minaresi yoktur, artık burası konut olarak kullanılmaktadır.

Foto.361- Salacak kıyıları, 28 Aralık 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak'tan

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Salacak İskelesi ve çevresi

Sanatçısı: Nazlı Ecevit (1900-1985)

Yapıtın Tarihi: 1959

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 55 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 982

Res.398

Sol alt köşede “Nazlı Ecevit 1960” yazılı olan yağlıboya resim, genel bir Salacak görünümünü sunar. Nazlı Ecevit’in Salacak’ta bir evi olduğu ve buradan Salacak resimleri yaptığı bilinmektedir. İzlenimci nitelikteki bol ışıklı ve renkli resimde, ön planda demir parmaklılık pencereleri olan bir evin yarısı ve ağaçlar yer alır. Daha geride ise, sola doğru Salacak İskelesi ve kıyıda eskiden cami olarak kullanılan dikdörtgen planlı yapı ve diğer yalılar, evler ile Fatih Sultan Mehmet Camisi’nin minaresi belirir. Resim, 1960 Salacak’ını, günümüze ulaşmayan iskele ve diğer yapıları aktarması açısından önemlidir.

Sanatçının 1967 tarihli bir yağlıboya resminde de eski Salacak İskelesi tüm ayrıntılarıyla resme aktarılmıştır. Nazlı Ecevit’in açık havada çalışmış olduğu anlaşılan yağlıboya resminde, Salacak sahilinden resmettiği

Salacak İskelesi ve gerisinde de Kız Kulesi belirir. Resim, adeta ahşap bir köprü görünümünde denize uzayan rıhtım ve ahşap iskeleyi belgelemektedir.

Res.399- Nazlı Ecevit, Salacak İskelesi'nden Kızkulesi, 1967, tuval üzerine yağlıboya, 50 x 73 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 165

Foto.362- Eski Salacak İskelesi ve Kız Kulesi. (Üsküdar Hatırası, 106)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Salacak İskelesi ve çevresi

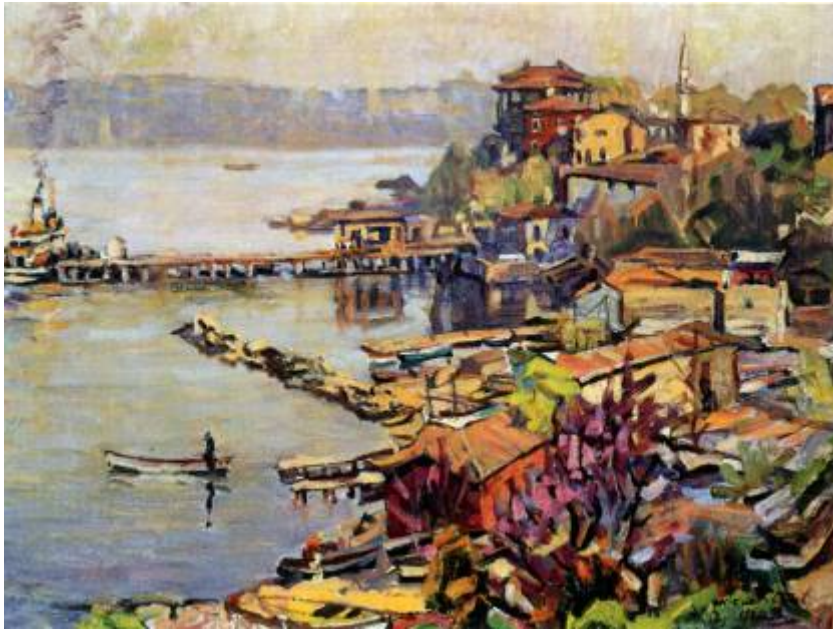
Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1960

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri:

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu s.190

Res.400

Sağ alt köşede “Hikmet Onat 1960” yazılı olan yağlıboya resimde de yine Salacak resmedilmiştir. Hikmet Onat’ın renk tuşlarıyla oluşturduğu resimde, Salacak’taki evler, yalılar ve denize uzayan Salacak İskelesi görülür. İskeleye yanaşmış bir vapur, bu iskelenin faal durumda olduğunu gösterir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Salacak

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi: c.1960

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 684

Res.401

Sol alt köşede “H. Vecih” yazılı olan yağlıboya resimde, Salacak kıyıları, Salacak İskelesi ve bu bölgedeki yapılar resmedilmiştir. Ayrıca, resmin solunda beyaz gövdesiyle Kız Kulesi de belirir. Sanatçının açık havada çalışmış olduğu izlenimci nitelikteki resimde, iskele ve eskiden cami olan dörtgen yapı, bu resimde bir kez daha belgelenmektedir. Tabloda, resimsel nitelikler ön planda olmakla birlikte, iskele gibi günümüze ulaşmayan yapıları göstermesi açısından önemlidir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Salacak İskelesi ve çevresi

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi: c.1960

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 675

Res.402

Foto.363- Kartpostal. Salacak sahili. (Üsküdar Hatırası, 174)

Sol alt köşede “H. Vecih” yazılı olan yağlıboya resimde, bir önceki resimde olduğu gibi, Salacak kıyıları, Salacak İskelesi, bu bölgedeki yapılar ve en solda yarım olarak Kız Kulesi görülmektedir.

Hasan Vecih Bereketoğlu'nun Kurbağalıdere resimleri gibi, çok sayıda Salacak ve Kız Kulesi resmi vardır. Sanatçı açık havada, aynı bölgelerde, farklı günlerde, şartlarda, değişik ışık ve şartları altında, aynı yerin farklı açılardan, kimi zaman da aynı açıdan görünümünü aktarmıştır. Sanatçının resimleri de bize değişen İstanbul'u göstermektedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak'tan Kızkulesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kız Kulesi

Sanatçısı: Şeref Akdik (1899-1972)

Yapıtın Tarihi: 1960

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2704

Res.403

Eski Salacak İskelesi ve Kız Kulesi, Şeref Akdik tarafından da resmedilmiştir. Sol alt köşede “Şeref Akdik 1960” yazılı olan yağlıboya resimde, ön planda küçük ahşap kayık iskelesi yer alır ve sandaldan yük indiren bir figür görülür. Geride ise, sağda eski Salacak İskelesi ve denize uzayan ahşap rıhtım ve beyaz gövdesiyle Kız Kulesi seçilir. Sanatçının açık havada çalışmış olduğu resim, Salacak İskelesi ve Kız Kulesi çevresinin 1960'daki görünümü göstermesi açısından güzel bir örnektir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak İskelesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Salacak İskelesi ve çevresi

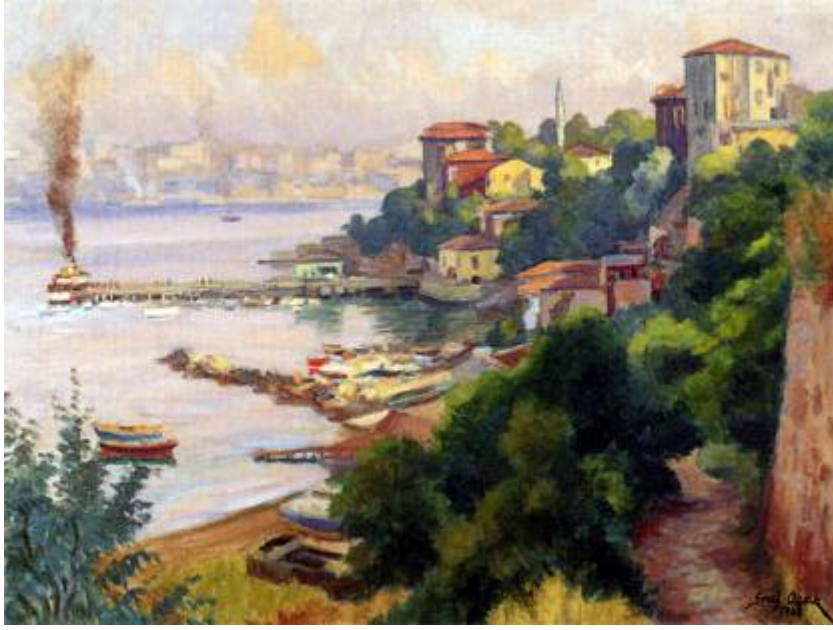
Sanatçısı: Şeref Akdik (1899-1972)

Yapıtın Tarihi: 1962

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 59 x 50 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2468

Res.404

Sağ alt köşede “Şeref Akdik 1962” yazılı olan yağlıboya resimde Salacak manzarası görülür. Işık ve rengin öne çıktığı Şeref Akdik’in resmi de Hikmet Onat, Hasan Vecih Bereketoğlu’nun resimlerindeki gibi, günümüze ulaşmayan eski Salacak İskelesi ve eskiden cami olan dörtgen yapı gibi yine günümüze ulaşmayan yapılarla, Salacak’ın 1962’deki görünümünü aktarır.

4.7. TÜRK RESMİNDE DİĞER YAPILAR

“Türk Resminde Diğer Yapılar başlığı” altında, tez kapsamında daha az örnekleri tespit edilmiş olan hanlardan Çuhacı Han, Simkeşhane-i Amire/Sırmakeş Hanı, köprülerden Galata Köprüsü, Kurbağalıdere Köprüsü ile Fenerbahçe Feneri, Galata Kulesi, Kız Kulesi, Haliç Tersanesi/Tersane-i Amire, Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi, Bayezid İmaret-i Meşruta Köşkü/Vakıf Odası, Ayasofya İmaret-i Kapısı ve Soğukçeşme Sokağı, Bâb-ı Seraskeri/Serasker Kapısı ve Yangın Kulesi, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve Üsküdar Yeni Valide Külliyesi’nden görünüşleri ile Sultanahmet’teki Ziraat, Orman ve Maadin Nezaret-i Binası incelenmiştir.

4.7.1. ÇUHACI HAN

Tez kapsamı içerisinde incelenen resim örneklerinden biri, Nuruosmaniye Camisi yanında, Mahmutpaşa yokuşu başındaki, Kılıççılar Sokağı ile Çuhacı sokak arasında yer alan Çuhacı Han'dan bir görünüm sunar. Yağlıboya resim, Celal Uzel tarafından yapılmıştır.

Çuhacı Han, 18. yüzyılda Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır.⁵³⁸ İki katlı, tek avlulu olan yapının, depo olarak kullanılan bir bodrumu da vardır. Cephelerde, taş-tuğla almaşık duvarlı olan yapının revak kemerleri tuğla sivri kemerlerdir ve kare kesitli taş payelere otururlar.

Yapı, geçirdiği onarımlar ve değişikliklerle günümüzde işlevini sürdürmektedir.

---

⁵³⁸ Ceyhan Güran, **Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi**, İstanbul 1978, 117.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Çulhacı Hanı-İstanbul

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Çuhacı Han ve Nuruosmaniye Camisi

Sanatçısı: Celal Uzel (1901-1965)

Yapıtın Tarihi: 1944?

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 54 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 2470

Res.405

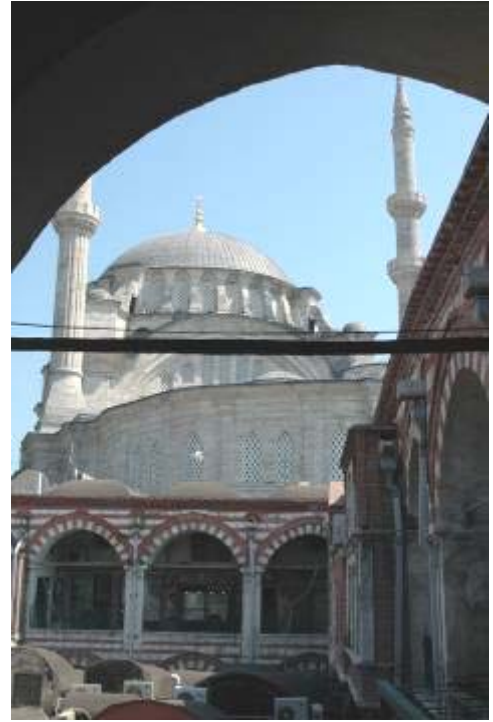

Foto.364- Çuhacı Han ve Nuruosmaniye Camisi, Temmuz 2006

Sağ alt köşede imza ve tarih olan yağlıboya resimde, bir han içinden görünüm ile cami resmedilmiştir. Doğrudan mimariyi konu alan resimdeki han, Çuhacı Han ve gerisindeki iki minareli, kubbeli cami de Nuruosmaniye Camisi'dir.

Sanatçı hanın ikinci katındaki revaktan bakışla, bir sivri kemerli bölüm arasından hanın avlusunu ve camiyi gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır. Açık havada çalışıldığı anlaşılan resimde, revaktaki sivri kemerler, kare kesitli taş payeler ve cephelerdeki taş-tuğla almaşık duvar örgüsü ve iki katlı yapısı ve resmin solunda devam eden revakta, yapının

tonoz üst örtüsü de açıkça görülmektedir. Sağda görülen bölüm, hanın ana girişinin olduğu yöndür. Resimde de görüldüğü gibi, kemerli girişin üzerindeki revakta, dışarı çıkma yapan bindirmelik vardır.

Ayrıca, resmin sol alt kısmında da görüldüğü gibi, avluda değişik üst örtülere sahip çeşitli dükkânlar vardır.

Foto.365- Çuhacı Han ve Nuruosmaniye Camisi, Temmuz 2006

4.7.2. SİMKEŞHANE-İ AMİRE/SIRMAKEŞ HANI

Resimlere konu olan yapılardan biri Nazmi Dayan tarafından resmedilmiş olan Beyazıt'taki Simkeşhane-i Amire/Sırmakeş Hanı'dır.

Günümüzde, Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi olarak kullanılan eski Simkeşhane-i Amire binası, ilk olarak 1470-1475 arasında para bastırımı için Darphane-i Amire olarak inşa ettirilmiştir. Çeşitli yangın ve depremlerle zamanla harap olan yapı, 1707 yılında Sultan III. Ahmed'in başkadını olan Ümmetullah Hatun tarafından mescid, sebil, çeşme ve mekteple birlikte⁵³⁹ Simkeşhane-i Amire olarak yeniden yaptırılmıştır. Ortası avlulu, üç yönde avluyu kuşatan, üçer katlı yapı blokları olan Simkeşhane'nin 161 odası, 21 dükkanı, tuvalet, tav ocağı ve altın ile gümüş çekmek için büyük dolap yeri vardı. Altta mahalle sakinleri, üstte ise Simkeşhane'de çalışanlar için iki mescidi olan yapının avlusunda, su haznesi, çeşme ve kuyular,⁵⁴⁰ ayrıca avluda üç katlı bir bina daha yer alıyordu. 1926'ya kadar Simkeşhane olarak işlevini sürdüren yapı, bu tarihten itibaren harap olduğu için boşaltılmıştır. 1928 yılında yapının orta avlusunda Bizans Teodosius takının kalıntıları çıkarılmıştır.⁵⁴¹ 1957-1958'de yol genişletme çalışmaları sırasında Simkeşhane'nin ön cephesi kesilmiş ve sebinin yer aldığı kuzey bloku da kaldırılmıştır. Çalışmalar sırasında yol seviyesi, kalıntıların temellerine kadar indirilmiştir. 1960'lı yıllarda İstanbul Şehir Kütüphanesi Kurma ve Yaşatma Derneği tarafından yapının restorasyonuna başlanmış ve Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla 1976'da restorasyon tamamlanmıştır. 1981'de İstanbul İl Halk Kütüphanesi buraya taşınmış ve 2001'de adı Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi olarak değiştirilmiştir. Ayrıca 2001'de de sebil yeniden yaptırılmıştır.

⁵³⁹ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Simkeşhane" **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, No.169, Şubat 1956, 3.

⁵⁴⁰ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, **a.g.m.**, 3.

⁵⁴¹ Bu kalıntılar, İstanbul'da Hipodrum'da çalışan İngiliz arkeologlar Casson ve Rice tarafından, Müzeler idaresiyle ortaklaşa, arkeolog Makridi'nin teknik idaresi altında ortaya çıkarılmıştır. İstanbul IV No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Encümen Arşivi 555, Aziz Ogan'ın notları.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Şarki Romanın ...

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Beyazıt Simkeşhane-i Amire

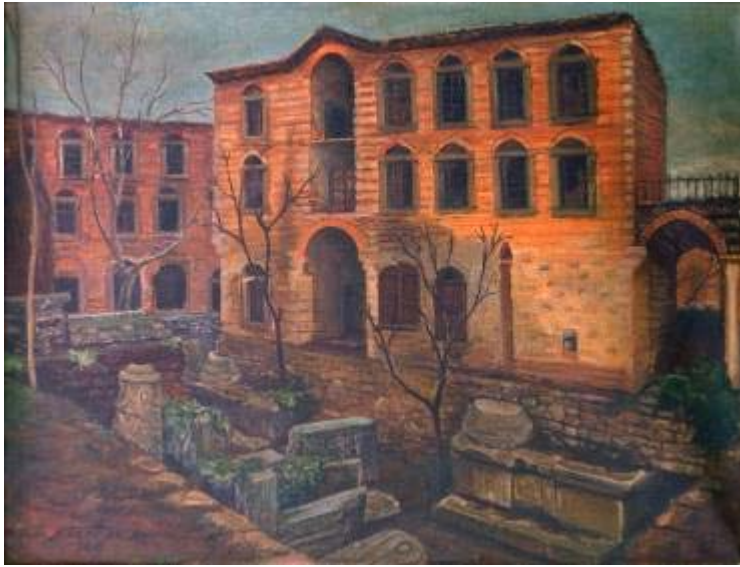
Sanatçısı: Nazmi Dayan (1893- ?)

Yapıtın Tarihi: 1946

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 61.5 x 81.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Atatürk Kitaplığı 3967

Res.406

Foto.366- Simkeşhane, 12 Şubat 1941, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Fotoğraf Arşivi, 555/4095

Nazmi Dayan'ın yağlıboya tablosunda, Simkeşhane-i Amire binasının avlusu resmedilmiştir. Ön planda Teodosius takının⁵⁴² kalıntılarının görüldüğü resimde, kalıntıların gerisinde günümüze ulaşmayan üç katlı yapı yer alır. Yan tarafında mermer sütunlu ve sivri kemerli revak tarzı küçük bir eke sahip olan yapının girişi, mermer kalıntıların olduğu alandadır. Giriş bölümü vurgulanan binanın üst kısmında da girişin olduğu bölüm üçgen olarak sonlanır. Girişin sol tarafında bir, sağ tarafında ise dörder penceresi olan yapının solunda da Simkeşhane'nin bir bölümü görülür. Teodosius takının kalıntıları yapılarla oranla daha alçakta kalmaktadır.

Nazmi Dayan'ın 1946 tarihli resmi, Simkeşhane'nin 1946'daki durumunu belgeler. Sanatçı, yapıları gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır. Günümüzde, resimde görülen üç katlı bina yoktur ve Teodosius takının kalıntıları da yol seviyesindedir.

Foto.367- İstanbul Orhan Kemal İl Halk Kütüphanesi olarak kullanılan Simkeşhane-i Amire'den günümüze ulaşanlar, 10 Nisan 2006

⁵⁴² Forum Theodosius/Tauri için bkz. Wolfgang Müller-Wiener, **a.g.e.**, 258-265.

4.7.3. FENERBAHÇE FENERİ

Türk resminde, sanatçıların resmettikleri yapılar arasında Fenerbahçe'nin simgesi olan deniz kıyısındaki Fenerbahçe Feneri de yer alır. Tez kapsamında Hasan Şükrü, Hoca Ali Rıza ve Hasan Vecih Bereketoğlu'nun resimleri incelenmiştir. Leonardo de Mango ve Mıgırdiç Civanyan'ın da Fenerbahçe Feneri'ni konu alan çok sayıda resmi vardır.

Fenerbahçe Burnu'nda yer alan bölgeye adını veren Fenerbahçe Feneri'nin ilk inşa tarihi tartışmalıdır. Bizanslılar zamanında bu bölgede bir deniz feneri olduğu sanılmaktadır. Osmanlılar zamanında da 1562 civarında buraya deniz feneri yapıldığı bilinmektedir. Sultan II. Mahmud döneminde 1837-1838'de her gece ışık veren bugünkü, Fenerbahçe Feneri inşa edilmiştir.⁵⁴³

---

⁵⁴³ "Fenerbahçe Feneri", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1994, 285-286.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj (Fenerbahçe)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fenerbahçe Feneri

Sanatçısı: Hasan Şükrü (?-?)

Yapıtın Tarihi: 1321/1905-1906

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 44 x 56 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/689

Res.407

Foto.368- Fenerbahçe Feneri, 27 Eylül 2006

“Hasan Şükrü 321” imzalı olan suluboya resimde, Fenerbahçe burnundaki Fenerbahçe Feneri resmedilmiştir. Ön planda denizde kayalık

ve bir sandal, orta planda, sağda yeşillik alan ve beyaz fener yükselir. Ortadaki fenerin solunda dumanı tüten bir vapur ve tarihi yarımada siluet halinde belirir. Suluboya resim, fener ve çevresinin 20. yüzyıl başlarındaki görünümünü belgelemektedir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Deniz Peyzajı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fenerbahçe Feneri

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 59 x 81 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 2039/8331

Res.408

Türk Primitifleri tarzındaki sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resimde, Fenerbahçe Burnu, fener ve çevresi resmedilmiştir. Ön planda kayalık ve bir sandal, sağda ağaçlık alan ve orta planda, merkezde Fenerbahçe Feneri yer alır. Ay ışığında romantik bir manzara sunan resim, fener ve çevresinin 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başındaki görünümünü aktarır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Fenerbahçe

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fenerbahçe Feneri

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1929

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 54 x 112 cm

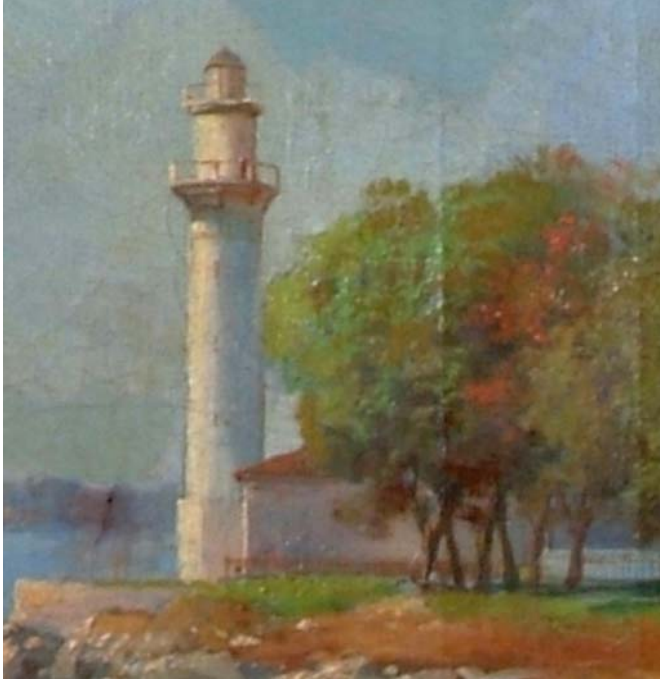
Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Resim Koleksiyonu
4597

Res.409

Foto.369- Fenerbahçe, 1900 civarı, Sébah & Joaillier. (Die Häffen von Byzantion Konstantinupolis İstanbul, tafel 56, 2)

Res.410- Resim 409'dan ayrıntı

Foto.370- Foto.369'dan ayrıntı

Hoca Ali Rıza'nın yağlıboya resminde, merkezde Fenerbahçe Feneri olmak üzere, Fenerbahçe'den bir görünüm sunulmuştur. Resmin sağında Fenerbahçe Burnu'ndaki ağaçlık alan, solunda ise deniz ve geride yatay bir hat halinde tarihi yarımadanın olduğu kara parçası siluet halinde gerilerde

belirir. Pitoresk bir görünüm sunan Fenerbahçe Burnu ve Fenerbahçe Feneri gerçeğe uygun olarak resme aktarılmıştır. Fenerbahçe Feneri'nin çevresi günümüzde oldukça değişmiştir. Sanatçının resmi, fener ve çevresinin 1929'daki görünümünü belgelemesi açısından önemlidir.

Hoca Ali Rıza'nın Fenerbahçe Burnu'ndaki feneri gösteren karakalem bir çizimi de vardır. Hoca Ali Rıza'nın önde kayalıklar ve denizde sandalın yer aldığı karakalem deseninde, orta planda resmin merkezinde Fenerbahçe Feneri yer alır. Fenerin solunda, ağaçlık Fenerbahçe Burnu ve sağında deniz, geride bulutlu gökyüzü belirir. Fener, çevresiyle birlikte gerçeğe uygun çizilmiştir.

Res.411- Hoca Ali Rıza, Fenerbahçe Burnu, kağıt üzerine karakalem, 15.3 x 19.5 cm, Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Fenerbahçe'den

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Fenerbahçe Feneri

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 634

Res.412

Sol alt köşede "H. Vecih" yazılı olan yağlıboya resimde, Fenerbahçe Burnu'ndan bir görünüm sunulmuştur. İzlenimci nitelikte, açık havada çalışılmış olan yağlıboya resmin sağ tarafında ağaçlık Fenerbahçe Burnu ve resmin soluna doğru, deniz kenarında beyaz gövdesiyle Fenerbahçe Feneri belirir.

4.7.4. GALATA KULESİ

Tez kapsamında incelenen resim örnekleri içinde, Galata Kulesi'ni konu alan resimler de vardır. Galata Kulesi özellikle şehre gelen, Julia Pardoe, Edmondo de Amicis, İstanbul İsveç elçisi Carl Gustaf Löwenhielm, Antonie Louis Castellan, V. Adam gibi pek çok batılı sanatçının ilgisini çekmiş, değişik görünümelerini gösteren gravür ve resimleri yapılmıştır.

Kule, MS 474-491 yılları arasında İmparator Zenon ya da İmparator I. Anastasius Dikoros tarafından fener ve gözetleme kulesi olarak inşa ettirilmiştir. Bir başka görüşe göre de Bizans'ın savunma önlemleri içinde MS 500'lerde yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir. 1267'de Cenovalılar Galata'ya yerleşmiş ve 1315'de çıkan yangından sonra 1316'da Cenovalılar kuleyi sağlamlaştırıp Christea Turrus adıyla yeniden inşa etmişlerdir. Galata surları sürekli güçlendirilmiş, 1387-1447 arasında kule dışında Galata surlarına burçlar eklenmiş ve kapılar yapılmıştır. 1445-46 arasında Vali Baldasare Maruffo tarafından kule yükseltilmiş ve güçlendirilmiştir. 1453'te İstanbul'un fethiyle kule, Sultan II. Mehmed'e teslim edilmiştir. Osmanlı egemenliğinde yüzyıllar boyunca çeşitli deprem ve yangınlara maruz kalarak zarar gören yapı, çok sayıda onarım ve değişik geçirmiştir.⁵⁴⁴

---

⁵⁴⁴ Galata Kulesi ve kulede yapılan onarımlar için bkz. Köksal Anadol-Ersin Arıoğlu, "Galata Kulesi", **Geçmişten Günümüze Beyoğlu**, C. I, İstanbul 2004, 151-174.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj (Galata Kulesi)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Galata Kulesi ve Büyük Hendek Caddesi

Sanatçısı: Üçüncü sınıf talebelerinden Safiyettin (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 61 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/697

Res.413

Foto.371- Kartpostal. (Geçmişten Günümüze Beyoğlu II, 781)

İmza olmayan ancak, sol alt köşede yapıştırılmış olan etikette Osmanlıca, “üçüncü sınıf talebelerinden Safiyettin” yazılı olan yağlıboya resimde, tepesinde dalgalanan Türk bayrağıyla Galata Kulesi resmedilmiştir. Arnavut kaldırımlı sokakta iki yanda cumbalı, fenerli evler sıralanır. Geriye doğru daralan sokakta, resmin merkezinde ışıklı olarak Galata Kulesi yükselir. Fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan resim, gerek üslubu, gerekse boyutları itibariyle Topkapı Sarayı’ndaki diğer Enderun Mektebi öğrencilerinin resimleriyle uyum içindedir.

Foto.372- Galata Kulesi, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90763/45, B. Kargopoulo

Foto.373- Büyük Hendek Caddesi'nden Galata Kulesi, 28 Aralık 2006

Resimde, Galata Kulesi'nin kurşun kaplı sivri külahlı üst örtüsü görülmez. Külah örtülü olan yapı, çeşitli onarımlar geçirmiş ve üst örtü sürekli yenilenmiştir. Sultan II. Mahmud'un yaptırdığı onarımda da ahşap külah kurşun kaplı olarak yenilenmiştir. Ancak bu külah, 1875'te çıkan kuvvetli fırtınada uçmuş ve yerine küçük ahşap katlar yapılmıştır. 1964 yılında kulenin tekrar restorasyonu gündeme gelerek dönemin belediye başkanı olan Haşim İşcan tarafından Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu'na bildirilmiş ve aynı yıl restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Yapının rölöve-restitüsyon ve restorasyon projeleri Y. Mimar Köksal Anadol ve Y. Müh. Ersin Arıoğlu tarafından yapılmıştır. Kuleye tekrar külah yapılmış ve katlarda gece kulübü, lokanta, gibi düzenlemelerle turistik hale getirilerek 1967'de belediye tarafından hizmete açılmıştır. 1997'de İstanbul Büyükşehir belediyesi tarafından yapının tekrar restorasyonu gündeme

getirilmiştir. 1997-2000 arasında yapının dışı restore edilmiş ve kûlahın kurşunları yenilenmiştir.⁵⁴⁵

Safiyeddin tarafından yapılmış olan yağlıboya resimde, Galata Kulesi'nin 1875'te uçan kûlahı sonrasında, yerine yapılan ahşap katlı görünümü verilmiştir. Büyük Hendek Caddesi'nden bakışla hem caddedeki karşılıklı cumbalı evler, hem de kulenin eski hali belgelenmiştir. Günümüzde kule, kurşun kaplı sivri kûlah örtülüdür ve caddenin görünümü de çok değişmiştir.

---

⁵⁴⁵ Köksal Anadol-Ersin Arıoğlu, **a.g.m.**, 154-156.

4.7.5. KIZ KULESİ

İstanbul'un simgelerinden biri olan ve pitoresk görünümüyle herkesi etkileyen Kız Kulesi yüzyıllardır hem yabancı, hem de Türk sanatçılar tarafından resmedilmiştir. Kulenin farklı zamanlardaki farklı görünümüleri, Jean Baptiste Hilair, Julia Pardoe, William Henry Bartlett, Eugène Flandin, Thomas Allom, Carlo Bossoli, Leonardo de Mango, Fausto Zonara gibi yabancı sanatçılar ve Ziya, Hoca Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat Göktengiz, Nazlı Ecevit, Hasan Vecih Bereketoğlu, Hikmet Onat, Celal Uzel, başta olmak üzere, pek çok Türk sanatçı tarafından da tuvale aktarılmıştır.

Salacak kıyısına yakın bir kayalık üzerinde yer alan Kız Kulesi, ilk olarak 12. yüzyılda Bizans İmparatoru Manuel Komnenos tarafından yaptırılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed, buraya yeni bir kule yaptırmış ve bu kule, 16. yüzyılda depremde zarar gördüğü için Sultan I. Selim tarafından onartılmıştır. 18. yüzyılda harap olan kule, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından 1725-26'da yeniden yaptırılmıştır. Sultan II. Mahmud zamanında da onarım geçiren yapı, çeşitli eklemeler ve değişikliklerle günümüze ulaşmıştır. 1943'te yapının etrafına büyük kayalar yerleştirilmiştir.⁵⁴⁶ 2000'de de oldukça kapsamlı restorasyon geçiren yapı, günümüzde ziyarete açıktır.

Foto.374- Kız Kulesi, 18 Aralık 2006

⁵⁴⁶ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.3, İstanbul 2001, 1480.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Peyzaj (Kız Kulesi)

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Üsküdar'dan Kız Kulesi ve tarihi yarımada

Sanatçısı: Ziya Kulları (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 61 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/721

Res.414

Sağ alt köşede Osmanlıca “Ziya Kulları” yazılı olan yağlıboya resimde, gece karanlığında havai fişek kutlamalarıyla aydınlanan Kız Kulesi ve tarihi yarımada ve diğer kıyı şeridi görülür. Resimde Kız Kulesi ve gerideki sahil boyunca görülen yapılar, Ayasofya ve diğer camiler ışıklandırılmıştır. Saltanat kayıklarının da yer aldığı resimde, bir kutlama canlandırılmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kız Kulesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kız Kulesi

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1930 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 17.5 x 12 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu 747

Res.415

Hoca Ali Rıza'nın suluboya resminde de pitoresk ve romantik bir manzara olarak, ay ışığında Üsküdar sahilinden bakışla Kız Kulesi resmedilmiştir. Küçük boyutlu bu suluboya resimde ay ışığıyla aydınlanan Kız Kulesi, genel hatlarıyla gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Giriş önündeki aydınlatma sistemi ışıltılı suya yansımakta ve sağ tarafta karanlıklar içinde bir yelkenli belirlemektedir. Geri planda da karanlıklar içinde yer yer şehrin Avrupa yakasının ışıkları resme canlılık katmaktadır.

Hoca Ali Rıza'nın özel koleksiyonlarda Kız Kulesi'ni konu alan çok sayıda resmi vardır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kız Kulesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kız Kulesi

Sanatçısı: Hoca Ali Rıza (1858-1930)

Yapıtın Tarihi: 1930 öncesi

Tekniği: mukavva üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 43 x 26 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu 161

Res.416

Hoca Ali Rıza'nın oval formdaki yağlıboya resminde de yine pitoresk bir görünüm sunan Kız Kulesi ve sağ tarafındaki tarihi yarımada Üsküdar'da sahilden bakışla resmedilmiştir. Işıklı resimde, Kız Kulesi genel görünüm itibariyle gerçeğe uygun olarak tuvale aktarılmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak'ta Sandallar

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kız Kulesi

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1951

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 60 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 1727

Res.417

1914 Kuşağı/İzlenimci kuşağın önde gelen isimlerinden olan Hikmet Onat, sağ alt köşede "Hikmet Onat 1951" yazılı olan izlenimci nitelikteki yağlıboya resimde, Salacak sahilinden bakışla Kız Kulesi'ni resmetmiştir. Işığın ve rengin öne çıktığı resimde, ön planda bazıları karaya çekilmiş, bazıları da denizde olan kayıkların yer aldığı resimde, sağ tarafta beyaz gövdesiyle Kız Kulesi görülür. Arkada yatay bir hat olarak, tarihi yarımada, Eminönü, Galata, Karaköy, siluet halinde belirir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kız Kulesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kız Kulesi

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1957

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 60 x 70 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 258

Res.418

Hikmet Onat, 1957 tarihli pitoresk bir görünüm sunan izlenimci nitelikteki yağlıboya resminde, Salacak'tan bakışla Kız Kulesi'ni resmetmiştir. Işığın ve rengin öne çıktığı, izlenimci resimde ön planda kompozisyonun üçte ikisini deniz tutar. Dikey gelişen kompozisyonda, denizdeki Kız Kulesi'nin yansıması da suda belirir. Kız Kulesi'nin arkasında fon olarak tarihi yarımada ve gökyüzü yer alır. Sanatçı, kuleyi gerçeğe uygun olarak resmetmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kız Kulesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kız Kulesi ve Salacak İskelesi

Sanatçısı: Nazlı Ecevit (1900-1985)

Yapıtın Tarihi: 1960

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 61 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 299

Res.419

Foto.375- Salacak'tan Kız Kulesi, 28 Aralık 2006

Sağ alt köşede “Nazlı Ecevit 1960” yazılı olan resimde Salacak ve Kız Kulesi manzarası görülür. Nazlı Ecevit’in Salacak’tan açık havada resmettiği yağlıboya resminde, ön planda ağaçlar ve evler, sağda günümüze ulaşmayan eski Salacak İskelesi ve orta kısımda Kız Kulesi yer alır. Nazlı Ecevit, hayatının bir bölümünü Salacak’taki evinde geçirmiştir. Sanatçı, Salacak, Kızkulesi ve boğazdan görünüşler sunan pek çok resim yapmıştır.

Nazlı Ecevit’in resminde görülen Kız Kulesi ve eski Salacak İskelesi, Şeref Akdik’in İş Bankası Resim Koleksiyonu’ndaki 1960 tarihli ve Celal Uzel’in 1962 tarihli resminde de Kız Kulesi ve çevresi aynı şekilde görülür.

Res.420- Resim 403’ten ayrıntı, Salacak’tan Kız Kulesi ve iskele

Res.421- Celal Uzel, Kız Kulesi, 1962, tuval üzerine yağlıboya, 45 x 53 cm, Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 166

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak'tan İstanbul

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kız Kulesi

Sanatçısı: Celal Uzel (1901-1965)

Yapıtın Tarihi: 1965 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 53 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 695

Res.422

Celal Uzel'in ön planda karaya çekilmiş kayıkları vurguladığı resminde, deniz geniş yer tutar ve solda Kız Kulesi uzaktan görülür. Geri planda silüet halinde belli belirsiz şehrin Avrupa yakası seçilir. İzlenimci nitelikteki resimde, Kız Kulesi manzara içinde kaybolur.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kız Kulesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kız Kulesi

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 45 x 55 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 248

Res.423

Hasan Vecih Bereketoğlu'nun açık havada çalıştığı izlenimci nitelikteki resimleri arasında da Kız Kulesi görünümleri yer alır. Sanatçının eskiz boyutundaki resminde, Kız Kulesi gerisinde tarihi yarımada belirir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Salacak'tan Kızkulesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kız Kulesi

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 27 x 40 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 231

Res.424

Hasan Vecih Bereketoğlu'nun açık havada çalıştığı izlenimci nitelikteki, eskiz boyutundaki resminde ön planda karaya çekilmiş sandallar ve geride Kız Kulesi yer alır.

4.7.6. HALIÇ TERSANESİ/TERSANE-İ AMİRE

Haliç Tersanesi/Tersane-i Amire, tezimiz kapsamında İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu'nda yer alan Katip Hüsnü Tengüz, Kaymakam İsmail Hakkı, İnşaiyeci Yakup Efendi tarafından yapılan resimlerde görülmektedir.

Osmanlı donanmasının merkezi olan Haliç Tersanesi bütünlüğünde, Kasımpaşa'da, İstanbul'un fethinden günümüze kadar beş Divanhane yapılmıştır. Deniz kuvvetlerinin hareket ve idare merkezi olan bu divanhanelerden dördünün 1455 ile 1864 arasında yapıldığı tespit edilmiştir. Günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Karargâh Binası olarak kullanılan yapı, beşinci Divanhane binasıdır. 1864'te inşasına başlanan yapı, 1867'de tamamlanmıştır.⁵⁴⁷

İlk olarak İstanbulun fethiyle birlikte, Fatih Sultan Mehmed zamanında Kasımpaşa civarında hangi tarihte yıktırıldığı bilinmeyen Divanhane ile Divanhane Mescidi'nin yaptırıldığı bilinir. Yavuz Sultan Selim döneminde tersane çok geliştirilmiştir. Tersane inşası, Piri Paşa tarafından hızla tamamlattırılmıştır. Haliç Tersanesi'nin 1515'de üçüncü ve esaslı inşası, Yavuz Sultan Selim'in Kaptanı Deryası Cafer Paşa'nın nezaretinde yapılmıştır. Sadrazam Piri Mehmet Paşa da, tersanenin Hasköy tarafına doğru büyümesinde etkin olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman zamanında da tersane genişletilmiştir. Güzelce Kasım Paşa ve Barbaros Hayrettin Paşa tarafından gelişmeler devam ettirilmiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde Cafer Paşa ya da Kanuni Sultan Süleyman döneminde Sokullu Mehmet Paşa'nın Kaptan-ı Deryalığı döneminde (1546-1550) ikinci Divanhane yaptırılmıştır. Sultan I. Ahmed döneminde ikinci Divanhane onarılmış ve önüne bir çeşme ile 1660-61'de bir iskele, Sultan III. Ahmed dönemi sadrazamlarından Çorlulu Ali Paşa da 1707'de bir cami yaptırmıştır. Sultan III. Ahmed zamanında, sultanın emriyle 1722'de ikinci Divanhane yıktırılarak yerine 1723'te üçüncü Divanhane; Sultan II. Mahmud zamanında da üçüncü Divanhane 1819'da yıktırılarak yerine, Dördüncü Divanhane yaptırılmıştır.⁵⁴⁸

⁵⁴⁷ Rasim Ünlü, **Bahriye'nin Haliç Serüveni "İstanbul'un Fethinden Son Divanhaneye"**, İstanbul 2005, 60.

⁵⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rasim Ünlü, **a.g.e.**, 61-128.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kalyon Devrinde Haliç Tersanesi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Haliç Tersanesi/Tersane-i Amire

Sanatçısı: Katip Hüsnü Tengüz (1876-1950)

Yapıtın Tarihi: 1950 öncesi

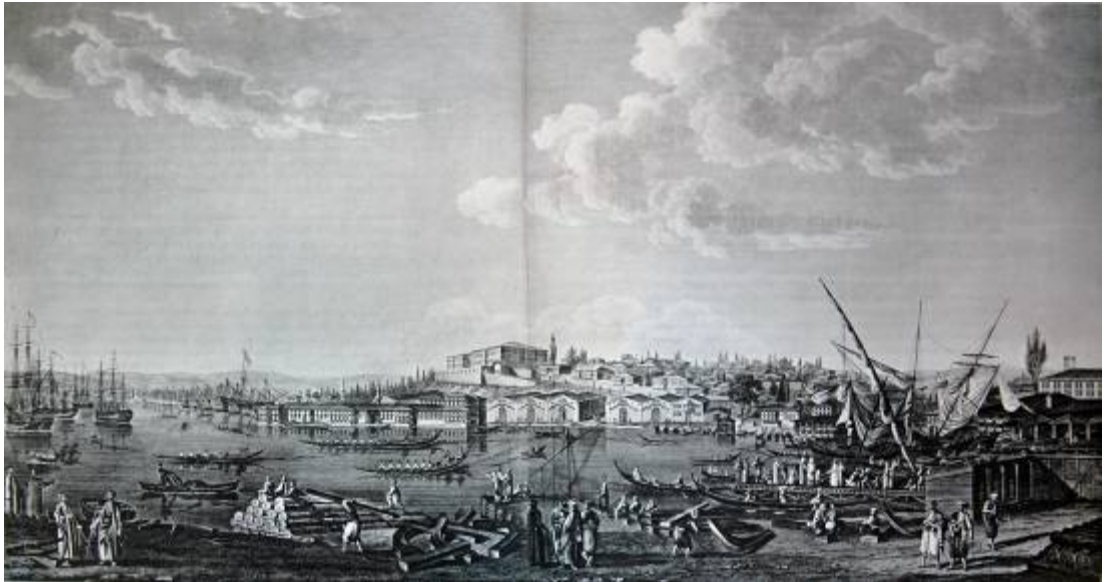
Tekniği: kağıt üzerine guvaş

Ölçüleri: 24 x 70 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 1510

Res.425

Res.426- Antoine Ignace Melling, gravür, Vue de l'Arsenal de Constantinople. (Voyage Pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore, Pl. No:18.)

Bahriye ressamlarından Katip Hüsnü Tengüz'ün resmi, Azapkapı tarafından bakışla Tersane-i Amire'yi betimler. Sanatçı, Üçüncü Divanhaneyi resmetmiştir. Hüsnü Tengüz'ün resmi, Melling'in Paris'te 1819'da yayımlanan kitabındaki gravürünün renklendirilmiş halidir. Üstte tepede yer alan etrafı duvarla çevrili yapı, Cezayirli Hasan Paşa Konağı'dır. Yuvarlak kemerli girişle bahçesine girilen yapının, duvarlar gerisinde dörtgen pencere açıklıklı üç katı ve çatısı görülür. Bu yapı daha sonra yıktırılarak, 1838'de günümüzde Kasımpaşa Deniz Hastanesi olarak kullanılan Bahriye Mektebi yaptırılmıştır.

Melling'in gravüründe ve Hüsnü Tengüz'ün resminde ön planda, Meyit İskelesi ve gemi yapımında kullanılacak odunlar, keresteler, çalışan insanlar görülür. İskele gerisinde deniz ve orta planda tersane binaları sıralanır. Soldan sağa doğru, Üçüncü Divanhane Binası, üçer gözlü, eğimli çatı örtülü depolar yer alır. Divanhane'nin en sol ucunda, dışa iki çıkma yapan bölüm, Kaptan Paşa'ya ait olan yerdir. Divanhane'de de çıkmalar vardır ve yapıya biri küçük, biri büyük olan yuvarlak kemerli galerilerle giriş sağlanmıştır. Alt kat pencereleri dikdörtgen açıklıklı olan yapının üst kat pencereleriinn daha küçük olduğu görülür. Büyük kemerli girişin arka kısmında divanhane camisinin minaresi yükselir. Divanhanenin arka kısmında ve sağ tarafında ambarlar sıralanır. Üçerli gruplar halindeki ambarların denize bakan cephelerinde kemer görünümü veren süslemeler vardır. Bu ambarlardan, en sağda cumbalı olanı Ambar Emini'nin idare binasıdır.⁵⁴⁹

Katip Hüsnü Tengüz'ün Melling'in gravüründen renklendirdiği resmi, günümüze ulaşmayan Üçüncü Divanhane, ambarlar ve Cezayirli Hasan Paşa Konağı ile o dönemdeki tersane ve bölgedeki yapılaşmayı göstermesi açısından önem kazanmaktadır. Günümüzdeki görünüm oldukça değişmiştir.

---

⁵⁴⁹ Rasim Ünlü, **a.g.e.**, 123.

Res.427- Resim 425'ten ayrıntı

Res.428- Resim 426'dan ayrıntı

Foto.376- Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Karargâh Binası olarak kullanılan beşinci Divanhane Binası, Deniz Hastanesi ve çevresi, Nisan 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Mahmudiye Kalyonu Kasımpaşa Önünde

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Haliç Tersanesi/Tersane-i Amire

Sanatçısı: İnşaiyeci Yakup Efendi (?-1903)

Yapıtın Tarihi: 1314/1898

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 50 x 75 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 536

Res.429

Res.430- Brindesi, Tersane, gravür, Atatürk Kitaplığı. (Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, 17)

Res.431- Resim 429'dan ayrıntı

Res.432- Resim 430'dan ayrıntı

Foto.377- Dördüncü Divanhane Binası ve Camisi ile Deniz Hastanesi. (Bahriye'nin Haliç Serüveni "İstanbul'un Fethinden Son Divanhane", 183'ten ayrıntı)

Sanatçının sol alt köşede eski yazıyla imza ve "314" olarak tarih olan yağlıboya resminde, Dördüncü Divanhane, denize bakan cephesinden görülür. Resimde de görüldüğü gibi, Divanhane binasının tek minareli bir de camisi vardır ve bu cami, 1864'de divanhane ile birlikte yıktırılmıştır.⁵⁵⁰ Fotoğraflarından cephelerinde, altışar sütunun taşıdığı üçgen alınlıklı girişleri olan Ampir üsluptaki, iki katlı Dördüncü Divanhane'nin üst

⁵⁵⁰ Rasim Ünlü, **a.g.e.**, 180.

kısımında, hastane yokuşu devam eder ve solda, tepede Hastane Binası yer alır. Cezayirli Hasan Paşa'nın Konağı'nın yerine, 1838'de Bahriye Mektebi olarak yapılan bina, 1852'den itibaren Deniz Hastanesi olmuştur.⁵⁵¹

Sanatçının resmindeki görünüm, Brindesi'nin, Atatürk Kitaplığı'nda yer alan bir litografisini akla getirir. İkisi karşılaştırıldığında, yağlıboya resmin, bu litografiden yapılmış olduğu ortaya çıkar. Sanatçı, litografide, önde görülen bazı küçük kayıkları resme aktarmamıştır.

Resimdeki görünüm, günümüzde oldukça farklı bir görüntü sergiler.

Foto.378- Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Karargâh Binası olarak kullanılan beşinci Divanhane Binası, Deniz Hastanesi ve çevresi, Nisan 2006

⁵⁵¹ Rasim Ünlü, **a.g.e.**, 207-210.

- Yapıtın Koleksiyondaki Adı:** Tersanenin Tepebaşı'ndan Görünüşü
Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Tepebaşı'ndan Haliç Tersanesi/Tersane-i Amire
Sanatçısı: Katip Hüsnu Tengüz (1876-1950)
Yapıtın Tarihi: 1891
Tekniği: kağıt üzerine suluboya
Ölçüleri: 21 x 30 cm
Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Deniz Müzesi 1538

Res.433

Hüsnu Tengüz'ün resmi, Tepebaşı'ndan bakışla Kasımpaşa'daki Beşinci Divanhane'yi gösterir.⁵⁵² Ön planda, Tepebaşı'nda mezarlıktaki mezar taşları, ilerisinde ahşap evler ve orta planda deniz kenarında, iki katlı beşinci Divanhane binasının denize bakan bir cephesiyle yola bakan cephesi görülür. 10 Temmuz 1864'de temeli atılmış olan iki katlı dikdörtgen binası 1868'de tamamlanmıştır.⁵⁵³ Sağ tarafta ise Divanhane ile evler arasında Paşa Yokuşu olarak adlandırılan yol ve evler gerisinde, kulesinde bayrak dalgalanan Deniz Hastanesi belirir.

Sanatçının resmi, 1891'de Tepebaşı'ndan bakışla Tersane bölgesini, Divanhane çevresi ve karşı yamaçtaki yapılaşmayı ve şehir silüetini gösterir.

⁵⁵² Rasim Ünlü, **a.g.e.**, 227.

⁵⁵³ Rasim Ünlü, **a.g.e.**, 223.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Tersane-i Amire

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Haliç Tersanesi/Tersane-i Amire

Sanatçısı: Kaymakam İsmail Hakkı (1863-1926)

Yapıtın Tarihi: 1892

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 82 x 138 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Deniz Müzesi 1266

Res.434

1881'de Bahriye Mektebi'ne girip 1884'te harbiye sınıfına geçen ve 1886'da inşaiye sınıfından teğmen olarak mezun olan İsmail Hakkı, 1890-1899 arasında Donanma İnşaiye Dairesi ve Resimhanesi'nde görev almıştır.

Yüzbaşı rütbesinde iken resmettiği yağlıboya tablosunda, solda donanma, sağa doğru, tersane'nin çeşitli yapıları, en sağda ise Divanhane ile Bahriye Mektebi görülür. Resimde, günümüzde artık Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Karargâh Binası olarak kullanılan beşinci Divanhane Binası görülmektedir.

Res.435- Resim 434'ten ayrıntı

Foto.379- Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Karargâh Binası olarak kullanılan beşinci Divanhane Binası, Deniz Hastanesi ve çevresi, Nisan 2006

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Selimiye Fırkateyni'nin Denize İndirilişi

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Haliç Tersanesi/Tersane-i Amire

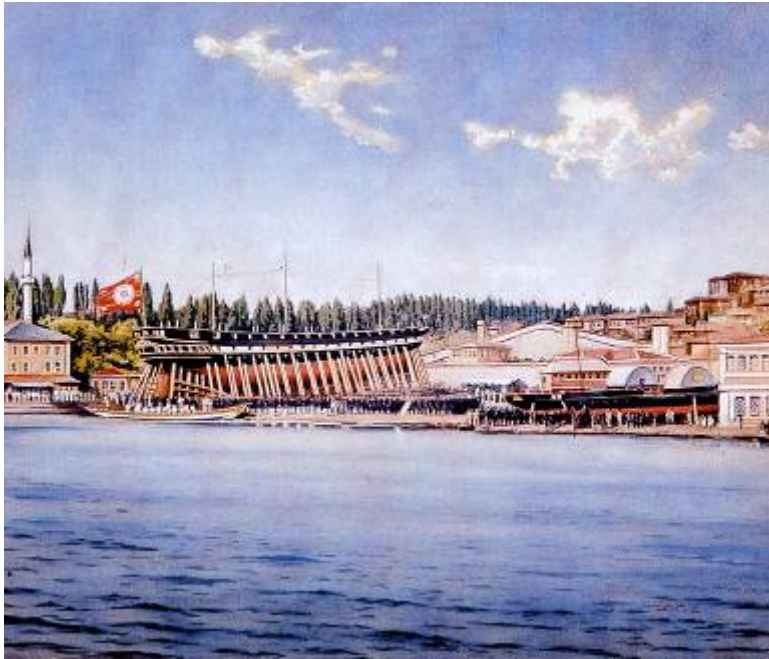
Sanatçısı: Katip Hüsnü Tengüz (1876-1950)

Yapıtın Tarihi: 1902

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 34 x 41 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu 1539

Res.436

Foto.380- Osmanlı Donanması, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri 90925/4

Res.437- Resim 436'dan ayrıntı

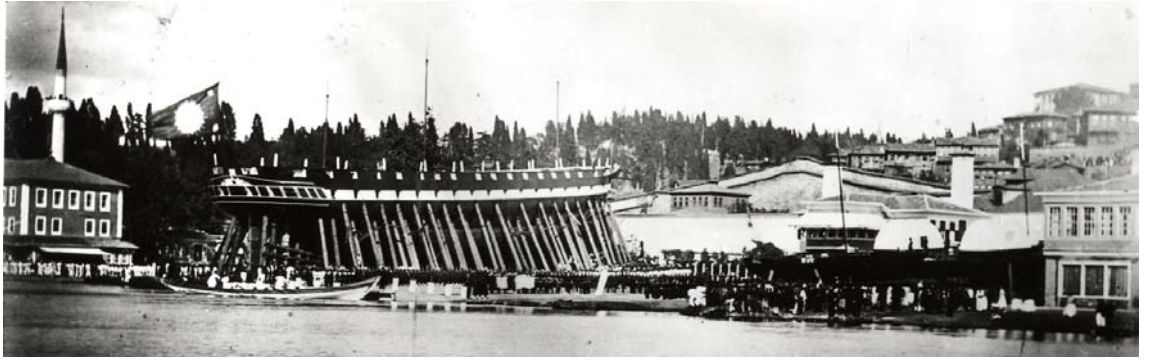

Foto.381- Foto.380'den ayrıntı

Hüsnü Tengüz'ün suluboya resmi, Çorlulu Ali Paşa Camisi'ni ve Camialtı bölgesini göstermektedir.⁵⁵⁴ Sanatçının suluboya resmindeki görünüm, Yıldız Albümleri içinde yer alan bir fotoğrafla aynıdır. Sanatçının resmi, bu fotoğraftan yaptığı anlaşılmaktadır. Burada, esas konu olarak tarihi bir sahne, Selimiye Fırkateyni'nin denize indiriliş töreni resmedilmiştir. Resmin ana konusu olmamakla birlikte, olayın geçtiği bölge ve Çorlulu Ali Paşa Camisi de resimde yer almıştır.

1705 tarihli Çorlulu Ali Paşa Camisi resimde de solda görüldüğü gibi, dörtgen planlı ve üzeri çatı örtülüdür. Tek minareli olan caminin cephelerinde dörtgen açıklıklı pencereleri vardır. Sadrazam Çorlulu Ali Paşa (1670-1711) tarafından Camialtı bölgesinde, iki katlı olarak inşa ettirilen yapı, orijinal görünümünü yitirmiştir. Oldukça fazla değişikliğe uğrayan yapının üst kat pencereleri de dikdörtgen iken, renkli camlarla hareketlendirilerek sivri kemerli hale getirilmiştir. 1970'li yıllarda yapılan

⁵⁵⁴ Rasim Ünlü, **a.g.e.**, 237.

onarımında yapının orijinal bölümü değişmiş ve minare kaidesi yenilenmiştir.⁵⁵⁵

Günümüzde, bu bölgenin görünümü oldukça değişmiştir. Resimde, cami yanında kızakta yer alan büyük geminin görüldüğü alanda, denizcilik işletmelerinin spor tesisleri yer almaktadır.

Foto.382- Çorlulu Ali Paşa Camisi ve çevresi, Nisan 2006

Foto.383, Çorlulu Ali Paşa Camisi, Nisan 2006

⁵⁵⁵ Ergün Eğin, “Çorlulu Ali Paşa Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul 1994, 527.

4.7.7. HAMİDİYE ETFAL HASTAHANE-İ ÂLİSİ

Şişli'de günümüzde yerinde Etfal Hastanesi olan Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi, Ahmed Bedri tarafından resmedilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid tarafından 12 Şubat 1898'de sekiz aylıkken ölen kızı Hatice Sultan anısına yaptırılan hastane binası, Türkiye'deki ilk çocuk hastanesi ve modern hastaneciliğin uygulandığı ilk sağlık kurumudur. 2 Haziran 1898'de inşasına başlanan ve 5 Haziran 1899'da Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi adıyla hizmete giren hastanede, tüm Osmanlı çocukları ücretsiz olarak tedavi edilmiştir. İlk yapıldığında, merkez bina, bakteriyoloji ve kimya laboratuvarı, muayenehane Müşahadat-ı Tıbbiye Dairesi, beş pavyon, mutfak ve çamaşırhane ile etüv ve kalorifer dairesi⁵⁵⁶ bulunan yapı kompleksine, zamanla başka bölümler de eklenerek daha da geliştirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in 1908'de tahtan indirilip, Selanik'e gönderilmesiyle birlikte hastane ihmal edilmiş ve önce Maliye Nezareti'ne, kısa süre sonra İstanbul Belediyesi Sağlık İşleri Müdürlüğü'ne devredilmiş 1 Ekim 1908'de ise tamamen Belediye'ye bağlanmıştır. 1922'den itibaren Şişli Çocuk Hastanesi adını alan ve yönetimi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlanan hastane, çocuklarla birlikte yetişkinlere de hizmet vermeye başlamıştır.⁵⁵⁷ Hastane, ihtiyaçlara göre çeşitli eklemelerle ve eskilerinin yıktırılıp yenilerinin yaptırılmasıyla, eski görünümünü yitirmiştir.

⁵⁵⁶ İlker Faruk, **Şişli Çocuk Hastanesi (Hamidiye Etfal hastanesi) Tarihi**, İstanbul 1976, 19-21; Arslan Terzioğlu-Engin Seber, **Şişli Etfal Hastanesi (Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi) 100. Yılı**, İstanbul 1999, 5-6.

⁵⁵⁷ Arslan Terzioğlu-Engin Seber, **a.g.e.**, 52-53.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Etfal Hastanesinin eski hali

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi

Sanatçısı: Ahmet Bedri (1871-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 54 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 4/417

Res.438

داخدا كورخسە

Foto.384- Hamidiye Etfal Hastanesi'nin dahilden görünüşü, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 91279/2b, Kaymakam Hüsameddin

Sol alt köşede Osmanlıca "Ahmet Bedri kulları" imzalı olan yağlıboya resimde, Şişli'deki Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi resmedilmiştir. Fotoğraftan çalışıldığı anlaşılan resimde, yapı gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir.

Resimde, Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi'nin açılışından sonraki görünümü sunulmuştur. Sultan II. Abdülhamid, temel atma töreninde olduğu gibi hastanenin açılış töreninde de bulunmamıştır. Ressam Ahmed Bedri Bey tarafından yapılan yağlıboya tablosu sultana sunulmuş ve Dolmabahçe Sarayı'na alınmıştır.⁵⁵⁸ Çizgisel olarak sağlam bir desen anlayışını gösteren yağlıboya resimde, ön planda ortada park düzenlemesi ile hastane binaları oldukça dengeli olarak kompozisyona yerleştirilmiştir. Merkezde, geriye doğru perspektif kuralları da gözetilerek iki uçta kuleli olarak sonlanan iki katlı hastane merkez binası ile sağ ve solda kiremit kaplı çatılı ve önlerinde teras olan tek katlı pavyonlar vardır. Bu pavyonların güneye bakan cepheleri teraslıdır. Resimde, sağdakilerin terasları açıkça görülür. Ortadaki park düzenlemesi ve pavyonların etrafındaki yeşillik alanlarda, yeni dikilmiş fidanlar ve aralarda fenerler yer alır.

Ahmed Bedri'nin yağlıboya tablosu, günümüze ulaşmayan Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi için görsel belge değerine sahiptir.

---

⁵⁵⁸ Arslan Terzioğlu–Engin Seber, **a.g.e.**, 4.

4.7.8. BAYEZİD İMARETİ MEŞRUTA KÖŞKÜ/VAKIF ODASI

Ahmet Ziya Akbulut'un MSGSÜ İRHM'de yer alan üç resmi, Beyazıt'ta Bayezid Külliyesi dâhilinde yer alan, ancak günümüze ulaşmamış olan İmaret Binası'nın kapısı üzerindeki bağdadi yapıyı belgeler.

Eskiden bir avluyu çeviren kubbeli mutfak, yemek, erzak ambarı gibi mekânlardan oluşan imaretin avlusunun üstü, sonradan modern bir çatıyla kapatılarak, kütüphane haline getirilmiştir. Yapının olduğu yer, günümüzde Beyazıt Devlet Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Sedad Hakkı Eldem, Bayezid Camisi Aşhanesi kapısı üzerine bilinmeyen bir tarihte ve ne amaçla yapıldığı bilinmeyen, birkaç odalı köşkü mimari özelliklerine dayanarak 17. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemekte, "Bayezid Meşruta Köşkü" olarak adlandırdığı yapının 19. yüzyıl başlarında bazı değişiklikler geçirdiğini ve 1974'te yayımlanmış olan kitabında da 20-30 yıl önce yıktırıldığını⁵⁵⁹ belirtir. Günümüze ulaşmayan bu yapıyı, Ahmet Ziya Akbulut'un resimleri sayesinde tanımak mümkündür.

---

⁵⁵⁹ Sedad H. Eldem, **Köşkler ve Kasırlar II**, İstanbul 1974, 101. Eldem, köşkün planını ve ayrıntılı çizim ile resimleriyle yapı hakkında ayrıntılı bilgi verir. Sedad H. Eldem, **a.g.e.**, 100-109.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Beyazıt Eski İmaret Binası

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bayezid İmaret Meşruta Köşkü/Vakıf Odası

Sanatçısı: Ahmet Ziya Akbulut (1869-1938)

Yapıtın Tarihi: 1922

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65.5 x 90 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 59/472

Res.439

Foto.385- Bayezid Meşruta Köşkü avludan görünüş. (Köşkler ve Kasırlar II, 105)

Sol alt köşede Osmanlıca "Ahmet Ziya" imzalı olan resimde, anıtsal mimarlık örneği olarak, Bayezid İmaretı avlusundan bakışla bağdadi köşk görülür. Harap haldeki ahşap binanın tüm mimarisi gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Perspektif konusunda oldukça başarılı olan sanatçı, yapıyı belgeleyecek nitelikte resme aktarmıştır.

Süheyl Ünver, "Bayezid semti bizim üniversite yeri. Buradaki vakıf odasını pek beğenmiş, içten ve dıştan resimlerini yapmışım. İç kısmını ressam, muvakkit, Belediye Kütüphanesi müdürü, binbaşı A. Ziya Bey hezarfenimize yaptırdım. Halen Resim ve Heykel Müzesi'ndedir."⁵⁶⁰ diyerek, Beyazıt İmaret Binası Vakıf Odası'nın resmini, Ahmet Ziya Akbulut'a yaptırdığını belirtir. Sanatçı, imaretin içindeki avludan bakışla resmi yapmıştır. Süheyl Ünver'in de bu yapıyı belgeleyen resimleri vardır.⁵⁶¹ Ünver, "Bu ahşap bina Bayezid Camii vakfına ait İmaret'i Amire (Şimdi Bayezid Devlet Kütüphanesi) kapısı üzerinde, XIX-XX. asır modası bir çeşit bâlâhane. Bu nevi yapıları taştan medreselerde de görürüz. Ne yazık ki bu tür binalar üzerinde bir toplama ve yayın yapılmamıştır. Ben gördüklerimin üzerinde durdum. Bayezid ve Bayrampaşa'dakilerin (Haseki) resimlerini yaptım."⁵⁶² diyerek buranın işlevi hakkında da bilgi vermekte ve bâlâhane olduğunu açıklamaktadır.

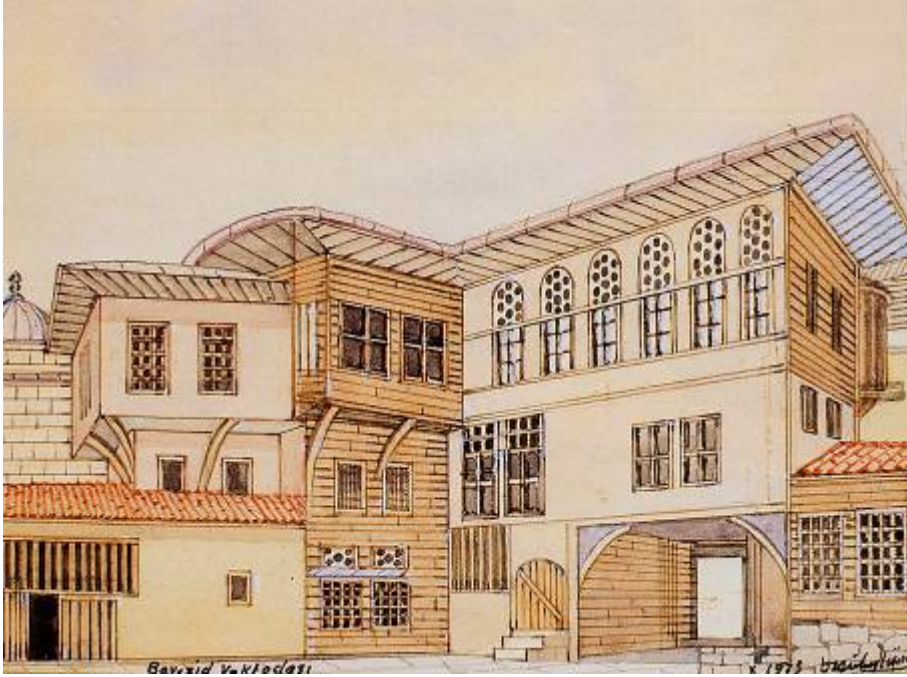
⁵⁶⁰ İsmail Kara-Salih Pulcu, **a.g.e.**, 96.

⁵⁶¹ Resimler için bkz. İsmail Kara-Salih Pulcu, **a.g.e.**, 96-98.

⁵⁶² İsmail Kara-Salih Pulcu, **a.g.e.**, 96. Ünver, ayrıca, "Ben İstanbul'da dört bâlâhane gördüm. Biri Beyazid'de İmaret girişi üstünde. Bence en eskisi bu idi. XVIII. Asır ilavesi idi. Vakıf odası denen bu bâlâhane, biri büyük diğer üçü küçük odalardan meydana geliyor. Ben resmini yaptığım tarihlerde tam gezemedim, çünkü iç ahşap merdiveni yıkılmıştı. Bayezit vakıf odalarının iki resmini çizdim." diyerek yapı hakkında ayrıntılı bilgi verir. İsmail Kara-Salih Pulcu, **a.g.e.**, 50.

Res.440- Süheyl Ünver, Bayezid Vakıf Odaları, 1336. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 97)

Res.441- Süheyl Ünver, Bayezid Vakıf Odası, 1973. (A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, 96)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Beyazıt Eski İmaret Binası

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bayezid İmaret Meşruta Köşkü/Vakıf Odası

Sanatçısı: Ahmet Ziya Akbulut (1869-1938)

Yapıtın Tarihi: 1339/1923

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 48 x 31.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 68/481

Res.442

Sol alt köşede Osmanlıca "Ahmet Ziya 1339" imzalı olan resimde, yine Beyazıt'taki İmaret avlusunda, duvar boyunca yükselen bağdadi köşkü resmetmiştir. Ahmet Ziya Akbulut, yine avludan bakışla yapının bir bölümünü ele almıştır. Oldukça ayrıntılı olarak sıvaları dökülmüş, alçı pencereleri kırılmış olan yapının tüm harabiyetini ve genel olarak mimarisini belgelemiştir. Resmin sağ tarafında, imaretin yüksek avlu duvarı da görülür.

Eldem'in, "Avlu tarafında giriş geçidinin üzerindeki büyük açıklık kemer şeklinde karşılıklı desteklerle örtülmüş, aynı inşaat asma katta da

tekrarlanmış ve kemer hafifletilmiştir. Buradaki askı duvarı dolma olmayıp bağdadidir. Dış satırlar horasan sıvası ve aşı rengindedir. Alçı pencereler ve bordürleri beyaz tutulmuş ve böylece güzel bir renk kontrastı elde edilmiştir.”⁵⁶³ biçimindeki ifadeleri, Akbulut’un resminde adeta görsellik kazanır.

---

⁵⁶³ Sedad H. Eldem, **a.g.e.**, 106.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Bayezit Sahaflar ve Eski İmaret Binası

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bayezid İmareti Meşruta Köşkü/Vakıf Odası ve Sahaflar

Sanatçısı: Ahmet Ziya Akbulut (1869-1938)

Yapıtın Tarihi: 1938 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 35 x 46 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 76/489

Res.443

Foto.386- Bayezid Meşruta Köşkü. (Köşkler ve Kasırlar II, 102)

Akbulut, Beyazıt İmaretı ile birlikte Sahaflar arşısı'ndan da bir görünüm sunar. Burada, imaretin yüksek taş duvarlı ve giriş üzerinde ahşap eliböğründelerle desteklenen çıkmalı bölümüyle, önceki iki resimde avlu içinden görünen yapının, Sahaflar arşısı'ndan görünümü verilmiştir. Henüz fidan sayılabilecek çınarların olduğu çarşıda, dönemin kıyafetleri içinde figürler de vardır. Resmin sağ tarafında tek katlı dükkânlar sıralanır ve sanatçı, dükkânların tabelalarını dahi resmetmiştir. En sağda, önünde sehpaı üzerinde o dönemki teknoloji ürünü olan bir fotoğraf makinesi duran dükkân, fotoğraf stüdyosudur. Akbulut, yapılarla birlikte buradaki gündelik ve sosyal yaşamı da aktarmıştır.

Sanatçının yağlıboya resmindeki görünümün bir benzeri de, Eldem'in kitabında yer alır. Akbulut'un resmindeki fidanların büyümüş olduğu gözlemlenen fotoğrafta, sağ alt köşede dükkânlardan da bir bölüm görülür. Buradaki dükkânlar yıktırılmış, biraz daha geriye alınarak, bir kapı ile giriş sağlanmış ve günümüzdeki Sahaflar arşısı oluşturulmuştur.

Foto.387- Beyazıt Devlet Kütüphanesi olarak kullanılan İmaret, Mart 2006

4.7.9. AYASOFYA İMARETİ'NİN KAPISI

Tez kapsamı içerisinde incelenen resim örnekleri arasında, Hüseyin Zekai Paşa'nın bir resminde, Ayasofya İmaretinin Soğukçeşme Sokağı'na açılan Barok karakterli anıtsal merasim kapısı ve Soğukçeşme Sokağı'ndaki ahşap evler görülür.

Ayasofya İmaretini, Sultan I. Mahmud tarafından "havâl-i cami'-i merkumda vâki talebe-i ulûm ve fukarânın" istifade etmeleri için aşhane-imaret olarak yaptırılmış ve açılışı 19 Ocak 1743'te bizzat Sultan Mahmud'un katılımıyla gerçekleşmiştir. Taş-tuğla almasıık örgülü imaretin doğu avlusunda Bâb-ı Hûmayûn tarafına geçişi sağlayan Barok üsluptaki anıtsal kapının kitabesinin metni Nimet Efendi, hattı ise Beşir Ağa hattıdır. Müstakil üç kısımlı bir bina, ön ve arka tarafta iki avlu ve iki kapıdan oluşan imaretin fırın, mutfak, yemekhane ve zahire depoları vardır. Çeşitli onarımlar geçiren imaret, muhtemelen 1920'lerden itibaren Vakıf Baş Müdürlüğü Deposu olarak kullanılmaya başlanmış ve 1970'li yıllara kadar bu kullanım sürmüştür ve bir süre kurşun levha hazırlama atölyesi olmuştur. 2004'ten itibaren Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kurşun, kalas ve hırdavat deposu olarak kullanılmıştır.⁵⁶⁴ Ayrıca bu imaretin avlusu içinde, Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü ve DÖSİM Gümüş Eşya ve Satış Mağazası yer alır.

---

⁵⁶⁴ Ahmet Akgündüz-Said Öztürk-Yaşar Baş, **a.g.e.**, 447-452.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: ---

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Ayasofya İmaretinin kapısı ve Soğukçeşme Sokağı'ndaki evler

Sanatçısı: Hüseyin Zekai Paşa (1859-1919)

Yapıtın Tarihi: 1919 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 64 x 80.5 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 922

Res.444

Foto.388- İstanbul-Ayasofya İmaretin Kapısı ve Soğukçeşme Sokağı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, SÖ010352, Seyfettin Özege Koleksiyonu, B. Kargopulo

Foto.389- Ayasofya İmaretî'nin kapısı ve Soğukçeşme sokağındaki evler, Haziran 2006

Hüseyin Zekai Paşa'nın fotoğraftan tuvale aktardığı resimleri arasında, Ayasofya İmaretî'nin Soğukçeşme Sokağı'na açılan Barok karakterli anıtsal merasim kapısı da vardır. Doğrudan mimariyi konu alan resimde, merkezde anıtsal kapı, solda dörtgen iki pencere açıklığı görülen duvar, gerisinde kurşun kaplı imaretin bir bölümü ve bahçe seçilir. Sağ tarafta ise, adını buradaki çeşmeden alan Soğukçeşme Sokağı'ndaki üçer katlı evler sıralanır ve bu sokak resme derinlik kazandırır.

Türk Primitifleri arasında çeşitli resim örnekleri yer alan sanatçı, yapıları gerçeğe uygun olarak resme aktarmıştır. Hüseyin Zekai Paşa'nın fotoğraftan çalışmış olduğu resmindeki görünümü, günümüzde de yakalamak mümkündür.

Resimde, Topkapı Sarayı Sur-u Sultanisi önünde sıralanan evlerin çoğunu günümüzde de yeniden yapılmış olarak görmek mümkündür. İlk olarak 18. yüzyılda oluşturulduğu düşünülen Soğukçeşme Sokağı'ndaki yapılar, Topkapı Sarayı ve Ayasofya personelinin kullanımındaydı. Saray kapısı yönündeki ilk yapı, Naziki Tekkesi şeyhinin evidir. Babası Şûra-yı Devlet azası olan altıncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün doğduğu ev de bu sokaktadır. Zaman içerisinde ve hanedanlığın da Dolmabahçe Sarayı'na geçmesiyle birlikte, buradaki sosyal konumda da değişme olmuş ve buralara orta sınıf halk yerleşmeye başlamıştır. 1940'lı yıllara kadar kendini koruyan bölge, ailelerin buradan taşınmasıyla birlikte, oda oda yoksul

halka kiralanmaya başlamıştır. Tahrip olan evler 1970'lerde harabe haline dönüşmüştür. Çelik Gülersoy'un girişimleriyle Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu öncülüğünde, Ayasofya ile Topkapı Sarayı arasındaki bu dar sokaktaki dokuz ahşap ev, 1985'de satın alınıp yeniden aslına uygun olarak yapılmaya başlanmış ve 1986 yılında Soğukçeşme Sokağı, Turing tarafından eski haline uygun şekilde restore edilmiş olarak trafiğe kapalı bir sokak halinde turizme açılmıştır.⁵⁶⁵

---

⁵⁶⁵ Çelik Gülersoy, "Soğukçeşme Sokağı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, 26-27.

4.7.10. BÂB-I SERASKERÎ/SERASKER KAPISI

Tez kapsamında, Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu içinde yer alan tablolardan birinde, Beyazıt'daki Bâb-ı Seraskerî'yi ve Yangın Kulesi betimlenmiştir.

1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra, Beyazıt'ta Fatih Sultan Mehmed döneminden kalan Eski Saray alanı, Bâb-ı Seraskerî olarak kullanılmaya başlanmış ve Sultan Abdülaziz döneminde 1864'te inşasına başlanarak 1867'de tamamlanan yeni Bâb-ı Seraskerî, daha sonra Harbiye Nezâreti olarak adlandırılmıştır. Neo-Rönesans üslubundaki ana yapının inşasını, Altunizade Zühtü Paşa'nın bina eminliğinde, Mühendishane'den yetişmiş olan Ali Paşa yapmıştır.⁵⁶⁶ Bâb-ı Seraskerî'nin etrafını saran yüksek duvarlar ve meydana açılan barok karakterli geniş dalgalı saçaklı büyük kapısı yıktırılmış ve duvarların yerini demir parmaklıklar, barok kapının yerini de günümüzdeki iki yanında köşk biçiminde birer bina olan oryantalist nitelikte seçmeci üsluba sahip anıtsal kapı almıştır. Kapı ve köşkların mimarı olarak Fransız mimar Bourgeois ve mühendis Bekir Paşa'nın adı geçer.⁵⁶⁷ Kapı üzerinde, 1865 tarihini veren sülüs kitabe ve Sultan Abdülaziz tuğrasının yer aldığı madalyon vardır. At nalı biçiminde kemere sahip orta bölüm daha geniş ve yüksek, iki yandaki kemerler ise daha alçak ve küçük tutulmuştur. Kemerli açıklıkları olan anıtsal kapının iki yanındaki dendanlı, çokgen gövdeli, iki katlı kulelerde birer saat yer alır. Bâb-ı Seraskerî, Cumhuriyet'in ilanından sonra da 1933'te İstanbul Üniversitesi adını alacak olan, İstanbul Darülfünunu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası'dır ve anıtsal kemerli kapı da üniversitenin girişi olarak kullanılmaktadır.

⁵⁶⁶ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 509-511; Cengiz Can, "Harbiye Nezareti Binası", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1994, 550-551.

⁵⁶⁷ Cengiz Can, **a.g.e.**, 551.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kompozisyon

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Bâb-ı Seraskerî/Serasker Kapısı ve Yangın Kulesi

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 33.5 x 41 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu 17/718

Res.445

Foto.390- Bâb-ı Seraskerî/Serasker Kapısı ve Yangın Kulesi, 10 Nisan 2006

Türk Primitifleri tarzındaki sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resimde, bugün İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt Meydanı'na bakan anıtsal girişi olan Bâb-ı Seraskerî/Serasker Kapısı ve Beyazıt Yangın Kulesi resmedilmiştir. Eski Harbiye Nezareti'nin giriş kapısının iki yanında demir parmaklıklar ve sağda parmaklıklar gerisinde Beyazıt Yangın Kulesi⁵⁶⁸ yükselir. Kapının ön kısmında kırmızı çizgili nöbetçi kuleleri yer alır. O dönemlerde, günümüzdeki ağaçların olmaması nedeniyle, at nalı kemerli kapı açıklıklarından gerideki Bâb-ı Seraskerî/Harbiye Nezareti'nin bir bölümü de görülür. Fotoğraftan çalışılmış olduğu düşünülen resimde, kapı ve yangın kulesi gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir.

Bâb-ı Seraskerî/Serasker Kapısı ve Yangın Kulesi'nin benzer bir görünümü, Osman Nuri Paşa (1839-1906) tarafından da resmedilmiştir. Osman Nuri Paşa, yapıyı daha da ayrıntılı olarak resme aktarmıştır. Anıtsal kapının üzerindeki kitabeler ve tepedeki oval madalyon içindeki Abdülaziz tuğrası seçilebilmektedir. Günümüzde bu madalyondaki tuğra silinmiş durumdadır.

Res.446- Mustafa Nuri Paşa, Bâb-ı Seraskerî, tuval üzerine yağlıboya. (Osmanlı Başkenti İstanbul, 510)

⁵⁶⁸ Eski Saray alanı içinde yer alan ahşap yangın kulesi, 1828'de kâgir olarak yeniden yaptırılmıştır. Mustafa Cezar, **a.g.e.**, 510.

Foto.391- Seraskerlik Kapısı, IRCICA Fotoğraf Arşivi, Yıldız Albümleri, 90476/23, Abdullah Frères

4.7.11. GALATA KÖPRÜSÜ

Tez kapsamı içerisinde incelenen resimler içerisinde, Mustafa Nuri Paşa ve Aksaraylı Mustafa tarafından yapılmış iki yağlıboya resim, Üçüncü Galata Köprüsü'nü göstermektedir.

Galata üzerinde inşa edilen ilk köprü, Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan Birinci Galata Köprüsü'dür. Ahşap olan köprünün yapımı, 1845'te tamamlanmıştır. 1863'te yerine yine ahşap olarak İkinci Galata Köprüsü yapılmıştır.⁵⁶⁹ Kısa sürede kullanılamaz durumda olan ahşap köprü yerine, büyük kısmı demirden olan Üçüncü köprü yapımı gündeme gelmiş ve Sultan Abdülaziz tarafından inşaatına başlanmış ve 1875'te inşası kabaca tamamlanmış olan köprünün açılışı, Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve Rus savaşının çıkmasıyla Sultan Abdülhamid'in saltanatının ilk yılında, 1877'de olmuştur.⁵⁷⁰ 1912'ye kadar hizmet veren köprü, bu tarihten itibaren Unkapanı-Azapkapı arasına yerleştirilmiş ve orada 23 yıl daha kullanılmıştır.⁵⁷¹ Dubalar üzerinde demir ayaklı ve yuvarlak kemerli açıklıkları olan köprünün üst kısmı ahşap ve kenarlarında bitkisel motifli madeni korkuluklar vardı.

---

⁵⁶⁹ Birinci ve ikinci Galata köprüleri için bkz. Burçak Evren, **Galata Köprüleri Tarihi**, İstanbul 1994 , 63-88.

⁵⁷⁰ Burçak Evren, **a.g.e.**, 106.

⁵⁷¹ Burçak Evren, **a.g.e.**, 113.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Galata Köprüsü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Üçüncü Galata Köprüsü ve Yeni Cami

Sanatçısı: Mustafa Nuri Paşa (1840-1905)

Yapım Tarihi: 1905 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 79 x 117 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 748

Res.447

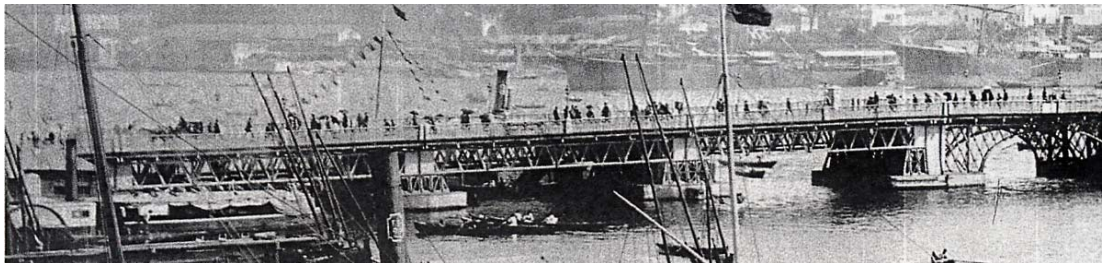

Foto.392- Üçüncü Galata Köprüsü. (Galata Köprüleri Tarihi, 107'den ayrıntı)

Sol alt köşede eski yazı imza olan yağlıboya resimde, eski Galata Köprüsü ve Yeni Cami resmedilmiştir. Solda kayıkta figürlerin ve iskeleye

yanamış vapurların yer aldığı resimde, sol alt köşeden resmin ortasına diyagonal olarak köprü uzanır. Köprü'nün bitiminde, Yeni Cami ve arkada fon olarak mavi gökyüzüyle kompozisyon sonlanır. Köprü'nün dubalara oturan ayakları metaldir ve yuvarlak kemerli açıklıkları vardır. Üst kısmında kenarlarında madeni parmaklıkları olan köprüde, ellerinde şemsiyeleriyle kadınlar ve erkekler de görülür. Köprü üzerindeki madeni fenerler köprülerin aydınlatılması konusunda da ipucu verir.

Yağlıboya resim, günümüze ulaşmayan köprü ve Yeni Cami önündeki iskelenin o dönemlerdeki görünümünü göstermesi açısından belge niteliği taşır.

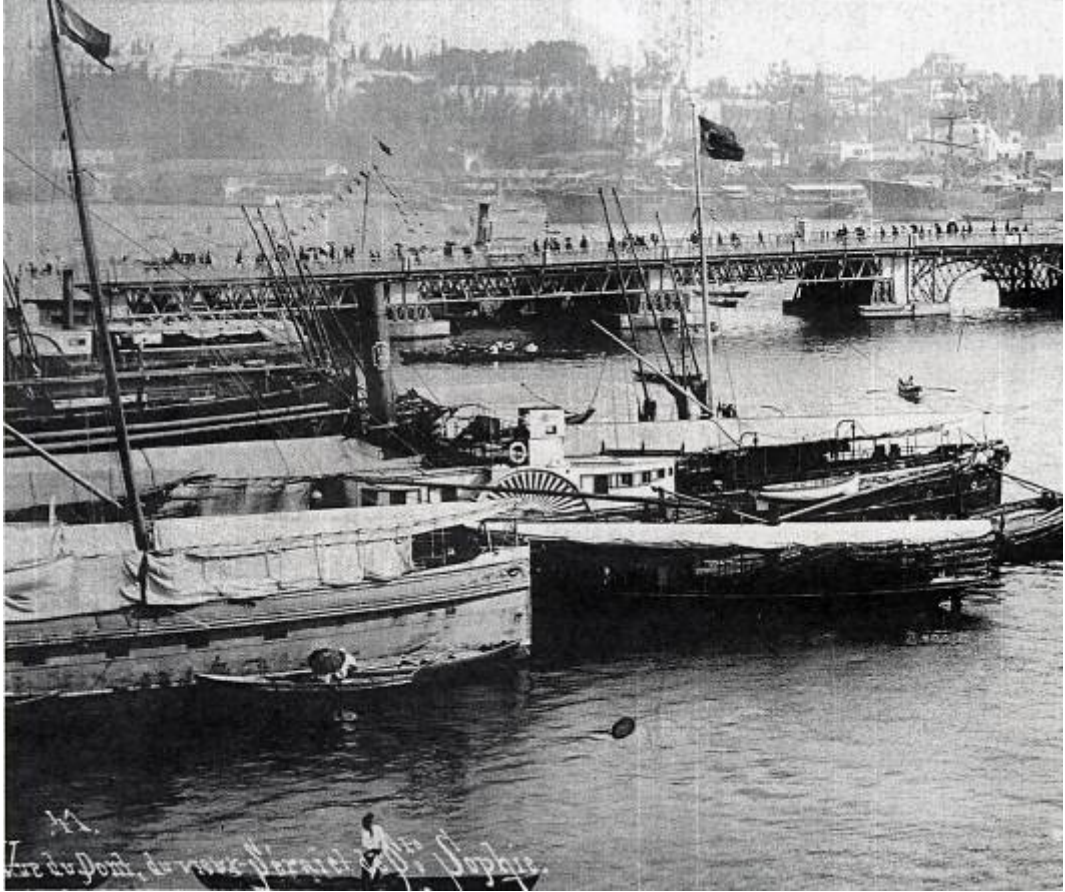

Foto.393- Üçüncü Galata Köprüsü. (Galata Köprüleri Tarihi, 107)

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Galata Köprüsü

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Üçüncü Galata Köprüsü ve Yeni Cami

Sanatçısı: Kulları Mustafa (Aksaraylı Mustafa) (?-?)

Yapıtın Tarihi: 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 77 x 137 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu. Şehir Müzesi 4521

Res.448

İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki yağlıboya resimle hemen hemen aynı olan tabloda, yine aynı köprü ve Yeni Cami görülür. İskele, iskeleye yanaşmış vapurlar, köprü'nün altından geçecek olan kayık ve diğer ayrıntılar, her iki resmin aynı kaynaktan yararlanılarak yapıldığını gösterir. Her iki resimde, günümüze ulaşmayan Üçüncü Galata Köprüsü ve Yeni Cami önündeki iskelenin durumu için görsel belge değeri taşır.

Günümüzde burada son yapılan betonarme köprü yer alır.

Foto.394- Galata Köprüsü ve Yeni Cami, Mayıs 2006

Foto.395- Galata Köprüsü, Nisan 2006

4.7.12. KURBAĞALIDERE KÖPRÜSÜ

Kurbağalıdere üzerindeki Kurbağalıdere Köprüsü, farklı zamanlardaki farklı görünümüleriyle resimlere konu olmuştur. Hikmet Onat ve Hasan Vecih Bereketoğlu'nun yağlıboya Kurbağalıdere'yi konu alan resimlerinde, Kurbağalıdere'deki köprüleri takip edebilmek mümkündür.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kurbağalıdere

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kurbağalıdere Köprüsü

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1317/1899

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 53.5 x 65 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0069-HO

Res.449

Sağ alt köşede eski yazıyla imza ve tarih olan yağlıboya resimde, Kurbağalıdere'den bir görünüm sunulmuştur. Açık havada çalışılmış olan izlenimci nitelikte, ışığın ve rengin öne çıktığı resimde, ön planda dere, geride ahşap Kurbağalıdere Köprüsü ve sağ tarafta bir kısmı dereye yansımış olan evler sıralanır. Ahşap köprü gibi, evler de günümüze ulaşmamıştır.

Ahşap köprü, Kuşdili Çayırı'nın başında, sadece insanların geçebileceği dar bir köprüydü. Kurbağalıdere'nin ıslahıyla birlikte betona dönüştürülmüş ve biraz daha genişletilmiştir. 1996'da yayımlanan Kadıköy ile ilgili kitapta, "Kırk beş yıl kadar önce şiddetli yağın yağmurlar dolayısıyla dere yükselmiş, akıntı bu köprüyü söküp Tahtaköprü'nün altına

sıkıştırmıştı. Ters dönmüş bir masa gibi tablası aşağıda bacakları yukarda bir vaziyette günlerce durdu, sonra sökülüp kaldırıldı.”⁵⁷² denilmektedir.

Foto.396- Kurbağalıdere'deki tahta köprü. (Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy, 136)

---

⁵⁷² Müfid Ekdal, **Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy**, İstanbul 1996, 136.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kurbağalıdere

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kurbağalıdere Köprüsü

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi: c.1930

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 55 x 81 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu 200-0258-HVB

Res.450

Sağ alt köşede eski yazı “Hasan Vecih” yazılı olan yağlıboya resimde, Kurbağalıdere resmedilmiştir. Çık havada çalışılmış olan İzlenimci nitelikteki resimde, ön planda, sağ alt köşeden başlayan dere, kıvrım yaparak geriye doğru uzanmaktadır. Geride günümüze ulaşmayan ahşap körü ve bazı evler seçilmektedir. Köprü ve evler, Hikmet Onat’ın 1900 tarihli resmindeki gibidir.

Hasan Vecih Bereketoğlu’nun resmi ve özel koleksiyonlarda çok sayıda Kurbağalıdere resmi vardır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kurbağalı Dereden

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kurbağalıdere Köprüsü

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi: 1939 öncesi⁵⁷³

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 53.5 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: MSGSÜ İRHM 168/581 ve 2005/8296⁵⁷⁴

Res.451

Sol alt köşede “H. Vecih” yazılı olan yağlıboya resimde, Kurbağalıdere resmedilmiştir. Açık havada çalışılmış olan izlenimci nitelikteki resimde, sanatçının bir önceki resminde olduğu gibi, ön planda başlayan ve geriye doğru giden Kurbağalıdere’de, geride ahşap Kurbağalıdere Köprüsü ve iki tarafta evler sıralanır.

⁵⁷³ Envanter bilgilerinde resmin müzeye geliş tarihi 20.07.1939 olarak geçmektedir.

⁵⁷⁴ Envanter defterine çift kayıt yapılmıştır.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Manzara

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kurbağalıdere Köprüsü

Sanatçısı: Hasan Vecih Bereketoğlu (1895-1971)

Yapıtın Tarihi:

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 65 x 81 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 1314

Res.452

Sol alt köşede “H. Vecih” yazılı olan izlenimci nitelikteki yağlıboya resimde de Kurbağalıdere ve günümüze ulaşmayan ahşap köprü resmedilmiştir.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Kurbağalıdere

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Kurbağalıdere Köprüsü

Sanatçısı: Hikmet Onat (1882-1977)

Yapıtın Tarihi: 1932

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 66.5 x 84 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 729

Res.453

Sağ alt köşede “Hikmet Onat 1932” yazılı olan yağlıboya resimde, yine açık havada Kurbağalıdere resmedilmiştir. Ön planda derenin yer aldığı 1932 tarihli olan resimde, gerideki köprü artık ahşap değildir. Sol alt köşeden başlayıp resmin ortasında geriye doğru giden derenin kenarında sandallar vardır ve geriye doğru ahşap yapılar sıralanır. Resim, Kurbağalıdere'nin 1932'deki görünümünü göstermesi açısından önem kazanmaktadır.

Resimde görülen köprünün yerinde önceden Tahtaköprü adında, ahşap köprü vardı ve 1927-1928'de Kadıköy-Suadiye arasına konulan otobüs seferleri nedeniyle köprü yenilenmiş ve sonrasında, 1930'da

betonarme olarak yapılmış ve genişletilmiştir. Kadıköy'ün artan trafiği nedeniyle iki sefer daha genişletilerek günümüzdeki görünümünü almıştır.⁵⁷⁵

Foto.397- Kurbağalıdere Köprüsü, Haziran 2006

Foto.398- Kurbağalıdere ve köprü, Haziran 2006

---

⁵⁷⁵ Müfid Ekdal, **a.g.e.**, 135-136.

4.7.13. HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlusunda yer alan kütüphane, hazire, açık türbe ve şadırvan, resmedilen yapılar arasında görülür.

Fatih, Davutpaşa-Kocamustafa Paşa arasında yer alan Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa tarafından yaptırılmış ve 1147/1734-35'te tamamlanmıştır. Cami, türbe, kütüphane, çeşmeler, sebil, şadırvan ve hazireden oluşur. Külliye'nin avlusuna giriş, sebilin yanındaki kapıdan ve kütüphanenin olduğu yöndendir. Kütüphane, avluya girişin sağlandığı beşik tonoz örtülü geçit üzerinde yer alır. Geçitin yanındaki merdivenle çıkılan kütüphane, aynalı tonoz örtülü revaklı bir hayat ile yine aynalı tonoz örtülü kapalı mekândan oluşur.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Türbe

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi avlusunda kütüphane, hazire, açık türbe ve şadırvan

Sanatçısı: Bilinmiyor

Yapıtın Tarihi: 20. yüzyıl başı

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 60 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi 667

Res.454

Foto.399- Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, 1919 (İşgal İstanbul'undan Fotoğraflar İstanbul 1919: Images D'occupation, 74)

Foto.400- Kütüphane, Nisan 2006

Foto.401- Türbe, Nisan 2006

Foto.402- Şadırvan, türbe, hazire ve kütüphane, Nisan 2006

Sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resimde, türbe, hazire, şadırvan ve alt katı kemerli bir yapı resmedilmiştir. Burası, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi'nin avlusudur. Ön planda yuvarlak bir set içerisinde kompozisyonu ikiye bölen bir ağacın yer aldığı resimde, sağda, çokgen gövdeli mermer şadırvan ve demir parmaklıklı duvar; ağacın gerisinde ise

bir figür ile madeni şebekeli bir açık türbe, hazire ve altta kemerli olan, üstü ise tonoz örtülü kütüphane yer alır. Tablodaki görünümü günümüzde birebir yakalamak pek mümkün değildir. 1977'deki onarım sırasında şadırvan yenilenmiştir.⁵⁷⁶ Mermer gövde üzerinde ahşapla kapatılmış olan bölüm camekânla kapatılmış, kurşun kaplı örtüsü de aynı formda ancak, yine camekânlı hale getirilmiştir. Ayrıca, şadırvanın üzeri, ahşap sütunlara oturan geniş saçaklı, ahşap örtü sistemi ile örtülmüştür. 1919 yılında ait bir fotoğrafta,⁵⁷⁷ avluda yer alan şadırvanın üst kısmının madeni aksamı ve harap durumda olduğu görülür.

Madeni aksamı açık türbe, çok şematik olarak verilmiştir. Mermer kitabe panosu üzerinde durmaktadır.

Resimde, kütüphanenin üst katında, ana cephede dört kemerli bir bölümlenme görülür. Burası gerçekte dört değil, üç kemerlidir. Yapının kurşun kaplı tonoz örtüsü ve hazire ile şadırvana bakan yan cephedeki iki kemerli bölünme ve iki pencere açıklığı gerçeğe uygundur.

---

⁵⁷⁶ Doğan Kuban, **a.g.e.**, 150.

⁵⁷⁷ Fransız Ordusu Sinema-Fotoğraf Servisi, Romeo Martinez Arşivi'nde yer alan fotoğrafta, açıklama olarak, "Davud Paşa Camii avlusunda bir türbe.", bilgisi verilmiştir. Emre, Öktem, **İşgal İstanbul'undan Fotoğraflar İstanbul 1919: Images D'occupation**, İstanbul 1996, 74. Burası Davud Paşa Camisi avlusu değil, Hekimoğlu Ali Paşa Camisi avlusudur.

4.7.14. YENİ VALİDE/GÜLNUŞ EMETULLAH VALİDE SULTAN KÜLLİYESİ

Tez kapsamı içerisinde Üsküdarlı Cevat'ın resimlerinden birinde, Yeni Valide/Gülnuş Emetullah Valide Sultan Külliyesi'nin kuzey avlu kapısı üzerindeki sıbyan mektebi, imaret ve Sineperver Valide Sultan Çeşmesi resmedilmiştir.

Üsküdar meydanındaki, Yeni Valide Külliyesi, cami, hünkâr mahfi, çeşme, sebil, türbe, muvakkithane, mektep, imaret, şadırvan, havuz, su deposu, çarşı, bedesten ve meşruta evlerinden oluşur.⁵⁷⁸

Yeni Valide Külliyesi'nin imaretinin köşesinde, külliyenin kuzeye açılan dış avlu kapısı karşısında, Balaban Caddesi üzerindeki kavşakta yer alan 1780 (H.1194) tarihli Sineperver Valide Sultan Çeşmesi, IV. Mustafa'nın 1828 yılında vefat eden annesi Ayşe Sineperver Valide Sultan tarafından, ölmüş olan oğlu Şehzade Ahmet için yaptırılmıştır.⁵⁷⁹

Sıbyan mektebi, 1708-1711 tarihleri arasında, külliye ile birlikte Sultan III. Ahmed'in annesi Gülnuş Emetullah Valide Sultan tarafından mimar Kayserili Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır. Taş merdivenle çıkılan yapının iki odası ve tuvaleti vardır.⁵⁸⁰

Yeni Valide İmareti ise, kesme taş, tuğla almaşık duvarlı olup, yine 1708-1711 tarihleri arasında, Sultan III. Ahmed'in annesi Gülnuş Emetullah Valide Sultan tarafından mimar Kayserili Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır. L şeklinde avlusu olan yapı iki bölümden oluşur; sağ taraftaki bölümü aydınlık fenerli iki büyük kubbe ve sol taraftaki bölümü beşik çatı ile örtülüdür. Burada imaretin fonda fırını yer alır. Yapı, 1965-1970'de restore edilmiştir.⁵⁸¹ 2006 itibariyle imaret de kapsamlı bir restorasyon çalışmasına başlanmıştır.

⁵⁷⁸ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.1, İstanbul 2001, 379.

⁵⁷⁹ İ. Hilmi Tanışık, **İstanbul Çeşmeleri 2 Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri**, İstanbul 1945, 380.

⁵⁸⁰ Mehmet Nermi Haskan, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.2, İstanbul 2001, 940.

⁵⁸¹ Mehmet Nermi Haskan, **a.g.e.**, 991.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Üsküdar'da Bitpazarı

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Yeni Valide Külliyesi'nin kuzey avlu kapısı üzerindeki sıbyan mektebi, imaret ve Sineperver Valide Sultan Çeşmesi

Sanatçısı: Üsküdarlı Cevat (Göktengiz) (1875-1939)

Yapıtın Tarihi: 1939 öncesi

Tekniği: kağıt üzerine suluboya

Ölçüleri: 26 x 42 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu 1759

Res.455

Foto.403- Yeni Valide Külliyesi'nin kuzey avlu kapısı üzerindeki sıbyan mektebi, imaret ve Sineperver Valide Sultan Çeşmesi, 2003

Üsküdarlı Cevat'ın mimariyi konu alan suluboya resminde, Üsküdar'dan bir köşe resmedilmiştir. Burada, solda görülen yapılar, Yeni Valide/Gülnuş Emetullah Valide Sultan Külliyesi'nin kuzey avlu kapısı yönündeki imaret ve Sineperver Valide Sultan Çeşmesi,⁵⁸² ortadaki yapı, kuzey avlu kapısı ile üzerindeki sıbyan mektebidir.

Üsküdarlı Cevat'ın açık havada çalışmış olduğu suluboya resminde, soldaki iki katlı, kesme taş, tuğla almaşık duvarlı, kirpi saçaklı imaretin bitiminde, üç cepheli olan çeşmenin sadece denize bakan kısımdaki sol yan yüzü saçağıyla birlikte görülmekte ve süslemesi pek seçilememektedir. Resimde, tam ortada külliye'nin kuzeydeki basık kemerli dış avlu kapısı ve üzerindeki tuğla-kesme taş almaşık duvarlı, kirpi saçaklı, tonoz örtülü ve demir parmaklıklı dikdörtgen açıklıklı pencereleri olan sıbyan mektebi ve gerisinde caminin iki minaresi yükselir.

Üsküdarlı Cevat'ın gerçeğe uygun olarak resmetmiş olduğu, kuzey avlu kapısı ve üzerindeki sıbyan mektebi, çeşme, çeşmenin bağlı olduğu imaret ve sağdaki iki katlı ahşap yapının benzeri, günümüzde de görülmekte ve bu alanda pek fazla bir değişim olmadığı ortaya çıkmaktadır.

---

⁵⁸² İmaret duvarına bitişik olarak köşe başında yer alan çeşme, bulunduğu köşeyi yuvarlatır ve üç yüzlü olan çeşme, pilastrlarla bölünmüştür. Ortadaki daha geniş olan üç yüzlü çeşmenin alt kısmında su tekneleri, ortada C'lerden oluşan kemer sistemine sahip ayna taşları, üst kısımda yatay silmelerle sınırlanan ikişer geniş kuşakta kartuşlar içinde kitabe ve dekoratif bezeme örnekleri görülmektedir. Yapının yol üzerindeki mermer kaplı cephesinin gerisinde taştan bir su haznesi vardır. Mermer çeşme, geometrik motiflerle süslü taştan dilimli saçak, saçağın üst kısmında çokgen kaskak ve üzerinde alemli, kurşun kaplı kubbeli bir üst örtüye sahipken, onarımlar sırasında bu kubbenin yerini iki tarafı kubbeciklerle sınırlandırılmış betonarme tonoz sistemi almıştır. H. Örcün Barışta, "Sineperver Valide Sultan Çeşmesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, 10.

4.7.15. ZİRAAT, ORMAN ve MAADİN NEZARETİ BİNASI

Sultanahmet'te günümüzde Marmara Üniversitesi Rektörlük binası olarak kullanılan yapı, Diyarbakırlı Tahsin tarafından resmedilmiştir.

Anıtsal yapı, Mekteb-i Sanayi binası olarak kullanılmıştır ve 1894 depremi sonrasında, Ziraat, Orman ve Maadin Nezareti Binası, 1894-1900'de İtalyan mimar Raimondo D'Aronco tarafından restore edilmiş, aynı zamanda Yeniçeri Müzesi de yapılmıştır. Mimar D'Aronco yeniden yapım çalışmalarında, bina cephesini Neo-Ottoman öğelerle tasarlamıştır.⁵⁸³ Yapının Raimondo D'Aronco tasarımından önceki hali, Yıldız Albümleri'nde yer alan bir fotoğrafta görülebilmektedir.

Foto.404- Dikilitaş, 1880-1893, Abdullah Frères. II. Abdülhamid Koleksiyonu, Library of Congress. (www.loc.gov)

Eski Mekteb-i Sanayi binası, Ziraat, Orman ve Maden Bakanlığı ve Yeniçeri Müzesi olarak kullanılan bina, 1977 yılında meydana gelen yangında hasar görmüştür. Sonrasında, yapı restore edilmiş ve kökeni Ticaret, Ziraat, Orman ve Maadin Nezareti'ne bağlı olarak, 16 Ocak 1883'de, Suphi Paşa tarafından, Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi adı altında kurulan Yüksek Ticaret Okulu'na kadar uzanan Marmara Üniversitesi Rektörlük binası olarak kullanılmaya başlanmıştır.

⁵⁸³ Diana Barillari-Ezio Godoli, **İstanbul 1900 Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekânları**, Çev. Aslı Ataöv, İstanbul 1997, 59-60.

Yapıtın Koleksiyondaki Adı: Sultanahmet Meydanı ve Dikilitaşlar

Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı: Sultanahmet Meydanı'nda Dikilitaş, Burmalı ve Örme Sütun ile Ziraat, Orman ve Maadin Nezareti Binası

Sanatçısı: Diyarbakırlı Tahsin (1874-1937)

Yapıtın Tarihi: 20. yüzyıl başı-1937 öncesi

Tekniği: tuval üzerine yağlıboya

Ölçüleri: 97 x 73 cm

Bulunduğu Yer ve Envanter/Demirbaş No: TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu. Dolmabahçe Sarayı 11/80

Res.456

Foto.405- Sultanahmet'te Dikilitaş, Örme Sütun ve Marmara Üniversitesi Rektörlüğü, Ocak 2007

Türk Primitifleri tarzındaki yağlıboya resimde, Sultanahmet Meydanı'ndaki Dikilitaş, Burmalı Sütun, Örne Sütun ve bugün Marmara Üniversitesi Rektörlük Binası olarak kullanılan yapı görülmektedir.

Tablonun şasisindeki eski harflerle "Tahsin Diyerbekir" yazısı, Diyarbakırlı Tahsin'in erken dönem çalışmaları arasında değerlendirilebilir.

Yağlıboya resimde, anıtsal yapının sağında, saçağından çok az bir bölümü görülen yer İtfaiye Müzesi'nin olduğu bölümdür. Yapının girişinin olduğu bölümün tepesinde günümüze ulaşmayan saltanat arması yer alır.

Res.457- Resim 456'dan ayrıntı

Foto.406- Marmara Üniversitesi Rektörlük Binası ve Yeniçeri Müzesi olarak inşa edilen yapı, 23 Ocak 2007

5. SONUÇ

“Türk Resminde İstanbul’un Mimarlık Örnekleri (1860-1960)”, adlı çalışmada, 19. yüzyıl ikinci yarısından sonra, 1960'lara kadar olan zaman dilimi içerisinde, Türk resminden seçilen örneklerle, İstanbul’un anıtsal mimarlık örnekleri ve bu örneklerin resimlere ne şekilde yansıdığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Batılı sanatçıların, gravür, yağlıboya tablo, suluboya resim gibi birçok resmine konu olan İstanbul’un mimarlık örnekleri, Batı tarzı resim yapan ilk Osmanlı ressamı ve Cumhuriyet dönemi Türk sanatçıların da resimlerine konu olmuştur. Malik Aksel, Üsküdarlı ressamlar ve Üsküdar resimleri üzerine yazdığı “Resamın Şehri Üsküdar” adlı makalesinde, Türk sanatçıların, batılı sanatçıların İstanbul’a bakışı konusunda, yerinde bir değerlendirme yapmıştır. Aksel’in de belirttiği gibi, eski İstanbul’un resim sanatı yönünden iki yüzü vardır ve bunlardan biri, Avrupalı ressamların yaptıkları resimlerde, diğeri ise Türk ressamların resimlerinde seçtikleri konularda görülür. Batılılar genelde, şehrin Kapalıçarşı ve Bedesten içi gibi, rengârenk poturlu, şalvarlı, sarıklı, cepkenli insanlarla dolu yerlerini, harem hayatı, kafes arkasında sürmeli gözlü, ayakları halhallı, çıplak, beyaz esireler, bunları muhafaza eden eli yatağanlı, büyük kavuklu akağalar, yarı çıplak abanoz vücutlu harem ağaları, kadınlar hamamı, batılı ressamların ilham kaynağı olup, bunları hayal gücüne bağlı olarak yaptıkları ilavelerle süslemişlerdir. Bir kısım Avrupalı realist ressam ise, ahşap evler arasında köpeklerle dolu daracık sokakları, yangınları, tulumbacıları, çeşme başında kırbalı sakaları, şerbetçileri, macuncuları, su muhallebicilerini, Yeni Cami berberlerini, manda arabalarıyla teferrüce gidişleri, Göksu kayık safalarını, Kâğıthane’de çingenelerin fal bakmalarını, oyunları, mesireleri, kahveleri, Mevlevî âyinlerini, Rûfaî tekkesini, Galata Rıhtımı’nı, balıkçıları gibi mahalli, milli yönü ağır basan, toplumsal hayatı öne çıkaran unsurları resimlerine taşımışlardır. Hoca Ali Rıza, Süleyman Seyit, Şeker Ahmet Paşa, Hüseyin Zekai Paşa, Halil Paşa, Ahmet Ziya Akbulut, Üsküdarlı Cevat, Üsküdarlı Osman, Osman Asaf gibi Türk ressamı ise, İstanbul’un Avrupalılarca cazip olan oryantalist tarafını değil, Üsküdar’ın Anadolu yakasının تنها, sessiz köşelerini ve manzaralarını resimlerine konu edinmişlerdir. Batılılar, toplu yaşayışımızı biraz da abartarak görmek istedikleri şekilde göstermeye

çalışırken, Türkler ise buna önem vermemişler, cemiyet hayatımızı ihmal etmekle beraber mahalli renk ve üslupta, yapmacıklıktan uzak, gördüklerini gerçeğe uygun olarak aktarmaya çalışmışlardır. Avrupalı ressamaların tersine, resimlerini figürlerle dolu değil, tabiata bağlı Türk manzara geleneğini yaratmışlardır. Batılılar, kendilerine oldukça yabancı ve renkli bir kültürü resimlerine taşıırken, Türk sanatçılar, kendi kültürlerini, yaşadıkları mekânları resimlere aktarmışlardır.

Batılı sanatçılar, İstanbul'un mimarlık örnekleri içinde, genelde tarihi yarımada da Topkapı Sarayı ve çevresi, Ayasofya, Sultanahmet Meydanı ve Sultanahmet Camisi, Süleymaniye Camisi ve çevresi, Yeni Cami, Galata Köprüsü, Haliç'teki tersane ve civarını, Galata civarı ve Galata Kulesi'ni, elçilik binalarını, Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camisi, Tophane Meydan Çeşmesi, Nusretiye Camisi, Dolmabahçe Sarayı ve çevresi, Tophane ve Selimiye'deki kışlalar, Anadolu Hisarı ve Rumeli Hisarı gibi askeri yapıları, Kız Kulesi, Küçüksu mesiresindeki Küçüksu Meydan Çeşmesi ve elçilik binaları gibi birçok yapıyı resmetmişlerdir.

Türk ressamlar da katalog bölümünde incelenen Haliç Tersanesi, Topkapı Sarayı, Nusretiye Camisi gibi örneklerde görüldüğü gibi bazı resimlerinde, doğrudan batılı sanatçıların gravür ya da yağlıboya resimlerinden faydalanarak yapıları resmetmişlerdir.

Türk resminde batılılaşmanın ilk örnekleri 18. yüzyıl başında, yaklaşık III. Ahmet dönemi ile başlayıp 19. yüzyıl ortasında Abdülmecit dönemi ile sona eren yüzeli yıllık bir süre içinde görülmektedir.⁵⁸⁴ 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren elimize ulaşan batı tarzı yağlıboya tuval ve suluboya resimlerin, genellikle manzara ağırlıklı olduğu görülür. Manzara içinde mimari de oldukça önemli yer tutar. Osmanlı'da batı tarzı resmin gelişimi, ilk olarak askeri okulların ders müfredatına konulması ve burada yetişen askerlerin de askerlik bilgisi kapsamında fen bilimi niteliğinde ve perspektif bilgilerini geliştirmeleri kapsamında olmuştur. Askeri okullarda, topografya ve teknik resim amaçlı resim dersleriyle, kopya resimler yanı sıra, açık havaya, araziye yönelik doğa ilgisi ve perspektif bilgisini pekiştirici arazi çalışmaları, doğa görünümleri ağırlıklı olarak manzara resminin öne

⁵⁸⁴ Günsel Renda, **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850**, Ankara 1977, 11.

geçmesine sebep olmuştur. Konumuz kapsamında da manzara geleneği içerisinde, gerek doğa içerisinde mimari, gerekse başlı başına doğrudan mimariyi öne çıkaran resimler yapılmıştır.

Genellikle ellerindeki fotoğraf, gravür tarzı bir modelden yağlıboya resimlere aktarılan ilk çalışmalar, genellikle başkent İstanbul'dan değişik manzaralar sunar. İstanbul dışında Bursa, Edirne görünüşleri de bu dönem resim örnekleri arasındadır. Sultan II. Abdülhamid'in egemenliği altındaki toprakların gösterişli anıtsal yapılarını belgeleme amaçlı fotoğraflar çektiği bilinmektedir. Günümüzde, çoğunluğu İstanbul Üniversitesi Kitaplığı'nda Yıldız/Abdülhamid Albümleri, IRCICA Yıldız/Abdülhamid Albümleri, Library of Congress Abdülhamid Koleksiyonu ve bazı kopyaları özel koleksiyonlarda olan bu fotoğraflardan bazı örneklerin yağlıboya olarak tuvale aktarıldığı eldeki tablolardan anlaşılmaktadır. Genel olarak "Türk Primitifleri" ve "Darüşşafakalı Ressamlar" olarak adlandırılan ve askeri okullar ile Darüşşafaka gibi sivil okul öğrencileri ve resim hocalarının ellerinden çıkan bu tablolar, sultanın oturduğu Yıldız Sarayı başta olmak üzere, Yıldız/Hamidiye Camisi, Dolmabahçe Sarayı, Dolmabahçe Camisi, Kağıthane'deki İmrahor Kasrı, Sa'dábâd/Kağıthane/Aziziye Camisi, İhlamur Kasrı, Küçüksu Kasrı, Küçüksu Meydan Çeşmesi, Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, gibi birçok yapı bu fotoğraflar üzerinden tuvale aktarılmıştır.

Bir kısmının sanatçısı bilinmemekle birlikte, askeri okul ve Darüşşafaka öğrencileri arasında, Salih Molla Aşki, Şamlı Ahmet Ziya, Vidinli Osman Nuri, Ahmet Ragıp, Giritli Hüseyin, Necip, Mustafa, Kasımpaşalı Hilmi, Şevki, Lofçalı Ahmet, Mehmet Kangır, Fahri, Selahattin, İbrahim, Hüseyin, Maçkalı Tevfik, Kulları Ziya, Kulları Şemseddin, Mülazım Nureddin Kulları, Üsküdarlı Osman, Hüseyin Zekai Paşa, Kulları Kolağası Hasan Behçet, Miralay Cemal, Kulları tamirhane-i hümayunlarında Onbaşı Ömer bin Mustafa, Fahri Kaptan, gibi birçok isim fotoğraflardan yararlanarak İstanbul'daki birçok yapıyı resmetmiştir.

Sanatçısı bilinmeyen birçok yağlıboya resim, günümüze ulaşmayan bazı yapıları gerçeğe uygun olarak betimledikleri için birer görsel belge değerine sahiptir. Bunlar arasında, MSGSÜ İRHM'deki günümüze ulaşmayan yapılardan biri olan Kağıthane'deki Poligon Kasrı'nı betimleyen

yağlıboya tablo, Yıldız Sarayı Kaskat Kasrı/Saatli Köşk, Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı Dolmabahçe Sarayı'ndaki Yıldız Sarayı Kaskat Kasrı/Saatli Köşk'ü gösteren yağlıboya iki tablo, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki Yıldız Sarayı Hasbahçe'de Hünkar Hamamı ve Kaskat'ını gösteren resimler sayılabilir.

Sanatçısı bilinmeyen resimler arasında da MSGSÜ İRHM'deki Küçüksu Kasrı ve Küçüksu Çeşmesi ile namazgâhını betimleyen suluboya resim, Ihlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşk'ünü, Ayazağa Kasırları'ndan Çinili Köşk/Çinili Av Kasrı'nı, Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı'nı gösteren yağlıboya tablolar, Milli Saraylar Resim Koleksiyonu Dolmabahçe Sarayı'ndaki, Dolmabahçe Sarayı ve çevresinin görünümü, Yıldız Sarayı Hasbahçe'de III. Selim Çeşmesi, Kışlık Kameriye Köşkü görünümü, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü ve Yıldız Camisi'ni gösteren resim örnekleri, yine aynı görsel belge değerine sahiptir.

Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki sanatçısı bilinmeyen Ayasofya Camisi resmi, ayrıca yine sanatçısı bilinmeyen ve Küçük Ayasofya Camisi'nin özellikle minare ve çevresindeki değişimi gösteren tablo, bu grup içerisinde yer alır.

MSGSÜ İRHM'deki sanatçısı bilinmeyen Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camii ve Dolmabahçe Tiyatrosu'nu betimleyen tablo, hem bu bölgenin eski görünümünü, hem muvakkithanenin orijinal konumunu, hem de günümüze ulaşmayan tiyatro binasını belgeler.

Genel görünümler arasında da Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Kadri Kulları imzalı olan tablo, Üsküdar Salacak sahilini, buradaki günümüze ulaşmayan yapıları o dönemdeki görünüşleriyle aktarır. Aynı şekilde, Türk Primitifleri tarzında sanatçısı bilinmeyen bir resimde, Kefeliköy'ün eski hali görülür ve Kefeliköy sahilinde, günümüze ulaşmayan Hasan Paşa Mescidi, Abraham Paşa/Kevork Eramyan Yalısı ve diğer yalılar belgelenir.

Sanatçısı bilinmeyen resimler yanında sanatçısı tespit edilen örnekler arasında da, MSGSÜ İRHM'de Ahmet Bedri imzalı ve günümüze ulaşmayan Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi'ni gösteren tablosu ile Milli Saraylar Resim Koleksiyonu'ndaki İ. Hüsnü imzalı Kağıthane Çağlayan Kasrı görünümü, Ziya, Şemseddin Kulları ve Mülazım Nureddin Kulları imzalı, İmrahor Kasrı

görünümünü aktaran yağlıboya üç tablo, doğrudan belgesel değere sahiptir. Bu tablolar, günümüze ulaşmayan yapıların fotoğraflarıyla karşılaştırınca, tablolarda yapının tüm ayrıntılarının ve genel görünümünün gerçeğe uygun olarak aktarılmış olduğundan, adı geçen yapılar için görsel belge niteliği kazanmaktadırlar.

Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki Hüseyin Zekai Paşa'nın Ayasofya İmareti'nin kapısı ve Soğukçeşme Sokağı'ndaki evleri gösteren tablosu, Soğukçeşme Sokağı'ndaki yapıları ve değişimi belgeler. Aynı şekilde, Milli Saraylar Koleksiyonu kapsamında Beylerbeyi Sarayı'ndaki sanatçısı bilinmeyen Kağıthane/Aziziye/Sa'dâbâd Camisi'ni gösteren tablo, cami çevresindeki değişimi belgeler niteliktedir.

Dolmabahçe Sarayı'ndaki Hüseyin Zekai Paşa'nın resmi, Dolmabahçe Hazinei-i Hassa Dairesi'ndeki Kulları Kolağası Hasan Behçet imzalı tablo, özel koleksiyonlarda yer alan Fahri Kaptan imzalı ve sanatçısı bilinmeyen tablolar, Küçüksu'daki Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı'nı betimler. Bu tablolar da çeşmenin iki yanında yer alan ancak günümüze ulaşamayan namazgâh taşlarını görmek mümkündür.

Katalog bölümünde de incelediğimiz tablolarla bu örnekler daha da çoğaltılabilmektedir.

Yıldız Sarayı'nın bazı köşkleri, Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı, İmrahor Kasrı, İhlamur Kasrı başta olmak üzere, İstanbul'da kendisinden hiçbir iz kalmayan ya da gerek kendi bünyesinde, gerekse çevresindeki değişimlerle günümüze ulaşabilen anıtsal yapıları, fotoğraflarıyla tespit edebildiğimiz, örnekler ışığında değerlendirdiğimizde, gerçeğe uygun görünüm sergiledikleri ortaya çıkmaktadır. Sanatçılar, boyayı ve fırçayı oldukça disiplinli kullanmışlar, perspektife önem vermişler ve doğrudan dış gerçekliğe uygun görünümleri belgelercesine tuvallere aktarmışlardır.

Bu dönem sanatçıları arasında askeri okul çıkışlı olup yurt dışında eğitim alan sanatçılar da vardır. Miralay Süleyman Seyyid, Şeker Ahmed Paşa, Halil Paşa, bu gruptadır. Yurt dışına gitmemiş Hoca Ali Rıza ve Türk Primitifleri kuşağında da bahsettiğimiz Hüseyin Zekai Paşa ile bu adı geçen ressam, Türk resminin klasikleri arasındadır. Süleyman Seyyid'in açık havada yaptığı manzaralar, Şeker Ahmet Paşa'nın manzaraları, doğaya yönelik çalışmalardır. Halil Paşa, Hoca Ali Rıza ve Hüseyin Zekai Paşa'nın

doğaya yönelik manzaraları yanında, manzara içersinde mimariyi ya da doğrudan mimariyi esas alan resimleri, incelediğimiz örneklerde de görüldüğü gibi yine aynı şekilde belgesel değer taşırlar. Halil Paşa daha çok Çengelköy, Beylerbeyi, ağırlıklı Boğaz manzaraları ve yalılarına yönelmişken, Hüseyin Zekai Paşa'nın Erenköy görünümüleri ağırlıktadır.

Hoca Ali Rıza, kendisi başlı başına bir okul sayılabilir. Onun tabloları, suluboya resimleri ve çizimleri, yaşadığı dönemin İstanbul'unu yapılarıyla birlikte belgelemek gibi doğrudan belirli bir amaca yöneliktir.

Eski İstanbul'u görmek isteyenlerin başvurabilecekleri en güzel kaynak, Hoca Ali Rıza'nın resimleridir demek, yanlış bir tespit olmayacaktır. Birtakım hayali görünümüleri de olmakla birlikte, bunları üzerlerine yazdığı notlarla belirten Hoca Ali Rıza, doğrudan belgesel nitelikte çalışmıştır. Açık havada çalıştığı suluboyaları, her daim yanında taşıyıp sürekli çizimler yaptığı defterleri, yağlıboya tabloları, adeta ölüm yılı olan 1930'a kadar olan süreçteki İstanbul'un fotoğraflarını sunarlar. Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu başta olmak üzere, MSGSÜ İRHM'de, aile üyelerinde ve özel koleksiyonlarda yer alan albümleri konumuz kapsamında oldukça önemlidir. Sanatçı, çoğu resminin üzerine neresi olduğunu belirten notlar almıştır. Gerek İstanbul'un pitoresk görünümüleri, gerekse çeşme, türbe, cami gibi anıtsal yapılar, gerekse ahşap, cumbalı, kafesli evlerin sıralandığı sokaklar, gözleme dayalı, gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Günümüzde etrafındaki yapılar arasında sıkışmış ve oldukça değişmiş olan Bulgurlu'daki Çilehane Mescidi, Hoca Ali Rıza'nın Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki ve onun ekolündeki Osman Asaf'ın İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki tablolarıyla dönemindeki görünümünü yansıtır. Günümüzde yerinde bambaşka bir çeşme bulunan Beykoz İncirköy'deki çeşme, Hoca Ali Rıza'nın Milli Kütüphane'deki suluboya resminde hayat bulur. Üsküdar merkez alınarak, neredeyse İstanbul'un tüm Anadolu toprakları sanatçının elinden resimlere aktarılmıştır. Sanatçı, Anadolu yakası gibi şehrin diğer yakasından da mimariyi yansıtan resimler yapmıştır.

Genel olarak, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başında, Asker Ressamlar ve Türk Primitifleri kuşağı sanatçıları, doğrudan dış gerçeğe bağlı kalarak, doğaya dönük, gerçeğe uygun betimlemeler yapmışlardır. Akademik resim

eğitimi yönünde de Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk mezunları arasındaki Muallim Naci, Hamdi Kenan gibi sanatçılar da, bu nitelikte resimler yapmışlardır. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin 1910'larda yurt dışına resim eğitimi amacıyla gönderdiği bir grup öğrenci ile de Türk resminde yeni bir dönem açılmıştır. Bir kısmı da kendi olanaklarıyla yurt dışına çıkan ve savaş nedeniyle 1914'te yurda dönüş yapmak zorunda kalan İbrahim Çallı, Feyhaman Duran, Hikmet Onat, Sami Yetik, Avni Lifij, Namık İsmail gibi isimlerle Türk izlenimcileri olarak adlandırılan grup oluşmuştur. 1914 Kuşağı/Türk İzlenimcileri/Çallı Kuşağı gibi adlar verilen sanatçı grubu, izlenimci nitelikte, açık havada, serbest fırça kullanımı, ışığın ve rengin önem kazandığı resimler yapmışlardır. Desen önemlidir, ancak resimsel öğeler önem kazanmaya başlamıştır. Ancak yine de bu grup sanatçılarının fırçasından İstanbul'un pitoresk köşeleri, doğa görünüşleri ve bu görünüşler içinde mimari önemini korumuştur. Portre, çıplak, figür, çalışmaları önemli olmakla birlikte, konumuz kapsamında, doğrudan mimariyi esas alan çalışmalar da sayıca çoğunluktadır.

Grup üyelerinin açık havada yaptığı manzaralarında Boğaziçi, Bebek, Küçüksu, Göksu, Tophane, Süleymaniye, Üsküdar, Kurbağalıdere, Salacak, başta olmak üzere İstanbul'un birçok köşesi resme aktarılmıştır. İbrahim Çallı, Feyhaman Duran, Hikmet Onat gibi isimler, büyük bir kompleks olan Topkapı Sarayı'nı hem iç mekan, hem de dış görünüşleriyle adeta karış karış resimlerine taşımışlardır. Bebek Camisi, Emirgân Meydan Çeşmesi, Rumeli Hisarı, Anadolu Hisarı, Dolmabahçe Sarayı, Kız Kulesi, en çok resmedilen yapılar arasında görülür. Sanatçıların kendi oturdukları, yaşamlarını geçirdikleri, semtler, bölgeler de onların resimlerinde ele aldıkları, seçtikleri semt görünüşleri ve anıtsal yapı tercihlerine yansımıştır.

Bunlar da genellikle değişen atmosfer olaylarını, ışık etkilerini göstermek amaçlı yapılmışsa da birçoğunda, oldukça sağlam desen anlayışıyla gerçekçi betimlemeler yapılmıştır ve görsel belge değeri ilk gruba göre zayıf kalmakla birlikte, yine de büyük çoğunluğu bu değere sahiptirler. Daha çok pitoresk görünüşler sunan Boğaziçi ve sokak görünüşleri çok sayıda olmasına karşılık, anıtsal yapılar da ele alınmıştır. Neresi olduğu tespit edilemeyen çok sayıdaki sokak resimlerinde, dönemin evleri

resmedilirken anıtsal yapıların yer aldığı resimlerde bölgenin, semtin belirlenmesi daha da kolaylaşmaktadır.

Tezin katalog bölümünde, “Türk Resminde İbadet Yapıları” başlığı altında incelenen örneklerde de görüldüğü gibi, Ahmediye Camisi, Aksaray Valide/Pertevniyal Valide Sultan Camisi, Anadoluhisarı Namazgâhı, Aya İrini, Ayasofya, Ayazma Camisi, Bebek Camisi, Beyazid Camisi, Beylerbeyi Camisi, Bodrum/Mesih Paşa Camisi, Çilehane/Musalla Mescidi, Çınarlı/Hamdullah Paşa Camisi/Çengelköy Mescidi, Dolmabahçe/Bezmiâlem Valide Sultan Camisi, Fatih Camisi, Fenari İsa/Molla Fenari İsa/Kilise Camisi, Fındıklı/Molla Çelebi Camisi, Hırka-i Şerif Camisi, Kadirga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa/Cerrah Mahmud Efendi Camisi, Kariye Camisi, Küçük Ayasofya Camisi, Mimar Sinan Mescidi, Mahmud Paşa Camisi, Üsküdar Mihrimah Sultan/İskele Camisi, Salacak/Teşrifatçı Camisi, Nusretiye Camisi, Ortaköy/Büyük Mecidiye Camisi, Sa’dâbâd/Çağlayan/Kağıthane/Aziziye Camisi, Rüstem Paşa Camisi, Süleymaniye Camisi, Tezkereci Osman Efendi/Kuruçeşme Camisi, Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsameddin Mescidi ve Yeni Cami başta olmak üzere, birçok dini yapı resimlere konu olmuştur.

Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Cerrah Mahmud Efendi Camisi, Aksaray Valide Camisi, Ayasofya, Beylerbeyi Camisi, Dolmabahçe Camisi, Kariye Camisi, Hırka-i Şerif Camisi, Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camisi, Küçük Ayasofya Camisi ve Sa’dâbâd Camisi, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı resimlere konu olurken, bunlardan Dolmabahçe Camisi, Ayasofya ve Kadirga Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi, 1914 Kuşağı ve çağdaşlarının da resimlediği yapılar olmuştur. 1914 Kuşağı ve çağdaşlarıyla birlikte, Ahmediye Camisi, Anadoluhisarı Namazgâhı, Aya İrini, Ayasofya, Ayazma Camisi, Beyazid Camisi, Bebek Camisi, Bodrum/Mesih Paşa Camisi, Çınarlı/Hamdullah Paşa Camisi/Çengelköy Mescidi, Dolmabahçe Camisi, Fatih Camisi, Fenari İsa Camisi, Fındıklı/Molla Çelebi Camisi, Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi, Nusretiye Camisi, Ortaköy Camisi, Rüstem Paşa Camisi, Süleymaniye Camisi, Tezkereci Osman Efendi/Kuruçeşme Camisi, Tulumcu Hüsam Mescidi, Yeni Cami başta olmak üzere, birçok cami, mescit resimlere aktarılmıştır. Bunların bir kısmı,

belgesel değere sahip olmakla birlikte, bir kısmı resimsel niteliğin öne çıktığı, konunun biçim altında kaldığı resimlere konu olmuştur.

Günümüzdeki durumlarıyla karşılaştığımızda, katalogda incelenen dini yapılardan, Bodrum/Mesih Paşa Camisi, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa/Cerrah Mahmud Efendi Camisi, Çilehane/Musalla Mescidi, Çınarlı Cami/Çengelköy Mescidi, Dolmabahçe Camisi, Fenari İsa Camisi, Fındıklı/Molla Çelebi Camisi, Kariye Camisi, Hırka-i Şerif Camisi, Küçük Ayasofya Camisi, Mimar Sinan Mescidi, Sa'dâbâd Camisi ve Tulumcu Hüsam Mescidi'ni gösteren resimlerde, bu yapıların kendilerinde ya da çevrelerinde değişimler meydana geldiği görülür. Nazmi Dayan'ın resmettiği, Mimar Sinan Mescidi'nin sadece minaresi orijinal olup, diğer kısımları yeniden yapılmıştır. Avni Lifij'in izlenimci nitelikte bir dizi resmine konu olan Tulumcu Hüsam Mescidi tamamen ortadan kaldırılmıştır ve günümüzde yerinde bambaşka bir cami yer almaktadır. Avni Lifij'in resmettiği yapılardan biri olan, Bodrum Camisi ve Sami Boyar'ın resmettiği Fenari İsa Camisi, resimlerde harap halleriyle görülür. Bodrum Camisi'nin ayrıca Sami Yetik'in yaptığı ve Atatürk Kitaplığı'ndaki imzası okunamayan bir başka yağlıboya resimde de harabe haliyle belgelenir. Günümüze kadar yapılan onarımlar sayesinde bu yapılar, resimlerde kalan harabe hallerinden kurtulmuştur. Ancak, çevreleri çayırılık, yeşil alan görünümündeyken bunlar yapılar arasında kalmıştır.

İbrahim Çallı'nın İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki "Cihangirden Üsküdar'a" adlı resminde Cihangir'den Anadolu yakasına bakış sunan resminde, Fındıklı Camisi de görülür. İzlenimci nitelikteki resim, Fındıklı Molla Çelebi Camisi'nin son cemaat yeri önünde yer alan Koca Yusuf Paşa Sebili'ni orijinal yerinde gösterir. Sebil, caminin önünden kaldırılıp, yolun karşısına başka bir yere monte edilmiş ve caminin önüne günümüzdeki kubbeli revaklı son cemaat yeri yapılmıştır. Çallı'nın izlenimci nitelikteki resmi, doğrudan camiye konu almamakla birlikte, kompozisyonda yer alan cami ve önündeki sebil ile çevresindeki yapılar ve değişimi göstermesi açısından belgesel değere sahiptir.

Hikmet Onat'ın resmettiği yapılar arasında yer alan, Çınarlı Cami/Çengelköy Mescidi, günümüzde bambaşka bir görünüm sergiler.

Onat, izlenimci nitelikteki resminde, caminin o yıllardaki görünümünü, orijinal ahşap minaresini belgelemiştir.

1914 Kuşağı ve çağdaşlarının en çok resmettiği camiler arasında Dolmabahçe Camisi ve Bebek Camisi dikkati çeker. Dolmabahçe Camisi'nin Türk Primitifleri tarzında sanatçısı bilinmeyen yağlıboya resmi olmakla birlikte, Bebek Camisi, özellikle 1914 Kuşağı ve çağdaşı sanatçılarıyla birlikte resimlere konu olmuştur. Başta İbrahim Çallı olmak üzere, Hikmet Onat, Sami Yetik, Ali Sami Boyar, Feyhaman Duran ve Naci Kalmukoğlu gibi sanatçılar izlenimci nitelikte caminin resimlerini yapmıştır. Bu resimlerde belgesel nitelikten çok, resimsel değerler ön plandadır.

Tez kapsamında incelenen resimlerden yola çıkılarak, "Türk Resminde Türbeler" başlığı altında, Sünbül Efendi Tekkesi avlusundaki türbeler, Ayasofya Sultan II. Selim Türbesi, Şehzade Külliyesi Türbeleri, Eyüp Sultan Türbesi, Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi, Fatih Türbesi, Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi Haziresi, incelenmiştir. Bunlardan Sünbül Efendi Tekkesi avlusundaki türbeler, Üsküdarlı Osman'ın külliye avlusunda Emine Hanım Sebili'nin önünden bakış sunan yağlıboya resminde, çeşmeler ve şadırvanla belgesel nitelikte, gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Beylerbeyi Sarayı'nda yer alan A. Remzi imzalı resimde Eyüp Sultan Türbesi ve Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili yine gerçeğe uygun olarak resmedilmiştir. Ayasofya Sultan II. Selim Türbesi, katalogda incelen Muallim Naci, Şevket Dağ, Şerif Ferit başta olmak üzere, Osman Hamdi, İbrahim Çallı gibi sanatçılar tarafından da resmedilmiştir. Resimler, yapının 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başındaki görünümünü gerçeğe uygun olarak belgesel nitelikte aktarmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu Şehir Müzesi'ndeki Şerif Ferit'in Sultan II. Selim Türbesi ve aynı koleksiyondaki Mustafa Nuri'nin Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi Haziresi'nin giriş bölümünü betimleyen resimlerinde, yapıları gerçeğe uygun olarak aktarmış oldukları görülür. İbrahim Çallı, Sultan II. Selim Türbesi dışında, Şehzade Külliyesi haziresindeki, Şehzade Mahmud Türbesi, Hatice Sultan Türbesi ve Rüstem Paşa Türbesi'ni de izlenimci nitelikte ve gözleme dayalı, genel hatlarıyla gerçeğe uygun olarak resmine konu edinmiştir. Çallı'nın resminin bir benzeri de Hikmet Onat'ın resimleri arasında görülür. Hikmet Onat, bir

İstanbul ressamı olarak şehrin anıtsal yapılarından Beşiktaş'taki Barbaros Türbesi'ni de 1940 yılında gerçeğe uygun olarak tuvale aktarmıştır. Fatih külliyesi avlusu'nda yer alan anıtsal Fatih Türbesi ise resmin ana konusu olarak Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurucularından olan Zeki Kocamemi tarafından resmedilmiştir. Sanatçı, kübist, konstrüktivist nitelikteki diğer resimlerine karşılık, 1950 tarihli yağlıboya resminde türbeyi, gözleme dayalı ve gerçeğe uygun olarak tuvale aktarmıştır.

Katalogda, "Türk Resminde Saraylar, Köşkler, Kasırlar" başlığı altında; Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı, Yıldız Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Topkapı Sarayı, Tekfur Sarayı, Ayazağa Kasırları'ndan Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk, İhlamur Kasırları'ndan Mabeyn/Merasim Köşkü, İmrahor Köşkü, Küçüksu Kasrı, Poligon Kasrı, Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı Selamlık Köşkü ve Kurbağalıdere'deki Reşit Paşa Köşkü incelenmiştir. Bunlardan günümüze ulaşabilen ya da ulaşamayan bölümleriyle Yıldız Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı, günümüze ulaşamayan Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı, İmrahor Köşkü, Poligon Kasrı, günümüze ulaşabilen, ancak çevresi değişen Ayazağa Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk, İhlamur Kasrı ve Küçüksu Kasrı'nın görünümünü sunan, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başına yapılmış olan Türk Primitifleri tarzındaki resim örnekleri, belgesel niteliktedir. Dolmabahçe Sarayı, genelde 1914 Kuşağı sanatçıları ve aynı dönem sanatçıları tarafından daha çok resmedilmiştir. Aynı şekilde Topkapı Sarayı da 1914 Kuşağı sanatçıları ve çağdaşları tarafından resmedilmiştir. Yıldız Sarayı, Ayazağa Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk, İhlamur Kasrı, İmrahor Köşkü, Poligon Kasrı ve Sa'dâbâd/Çağlayan Sarayı ve Çağlayan Kasrı, Cumhuriyet dönemi ve sonrası sanatçılarının resimlerine konu olmamıştır. Küçüksu Kasrı, meydan çeşmesi ve namazgâhı da yine, Dolmabahçe ve Topkapı sarayları gibi 1914 Kuşağı ve çağdaşları tarafından resmedilmiş olan yapılar arasında görülür. Tekfur Sarayı ise, Nazmi Dayan'ın resmine konu olmuştur.

Resimlerde karşılaşılan ve günümüzde oldukça harap durumda ayakta görülen bir diğer yapı, deniz kıyısındaki ahşap Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın Selamlık Köşkü'dür. Katalogda incelenen Hoca Ali Rıza'nın karakalem çizimi ve Hayri Çizel'in yağlıboya resminde, yapının 1947 onarımı öncesindeki görünümü belgelenirken, Feyhaman Duran ve Nazlı

Ecevit'in tabloları 1947 sonrasındaki görünümünü belgelemektedir. Kurbağalidere'deki günümüze ulaşmayan Reşit Paşa Köşkü de Halil Paşa, Hasan Vecih Bereketoğlu'nun resimlerinden tanınabilmektedir.

“Türk Resminde Çeşme ve Sebiller” başlığı altında incelediğimiz resimlerden de anlaşılacağı üzere, İstanbul'un mütevazı ölçülerde ve hemen hemen her köşe başında, sokakta yer alan ve günümüzde şehrin aksesuarları gibi görünen, ancak zamanında halkın yaşamında hayati önemi olan su ihtiyacının karşılandığı yapılar olan, çeşme ve sebiller ele alınmıştır.

Çeşmelerin sayılarının çokluğu belki oldukça fazla sayıda resme konu olmaları da sağlamıştır. Sayılarının çokluğu yanında, pitoresk görümleri de sanatçıların severek resmetmelerine neden olmuştur. Özel koleksiyonlarda çok sayıda örneği olmasına karşılık, tez kapsamında, başta meydan çeşmeleri olan Üsküdar Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi, Bâb-ı Hümayun önündeki Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, Küçüksu Meydan Çeşmesi, Emirgân Meydan Çeşmesi olmak üzere, Alman Çeşmesi, Ali Ağa Çeşmesi, Kısıklı Çeşmesi, Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Sebili, Bayrampaşa Sebili ve Çeşmesi, Paşabahçe Beyaz Erguvan Caddesi'ndeki çeşme, Dolmabahçe/Mehmet Emin Ağa Sebili ve Çeşmesi, Gazanfer Ağa Sebili, Güngörmez Sebili ve Çeşmesi, Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi, Hamidiye Sebili ve Çeşmesi, Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili, Mimar Sinan/Süleymaniye Sebili, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sebili ve Çeşmesi, Saraçlar Çeşmesi ve Yakup Kethüda Çeşmesi, incelenmiştir.

En çok resmedilen su yapıları, meydan çeşmeleri olan Üsküdar Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi, Bâb-ı Hümayun önündeki Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Sebili, Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Emirgân Meydan Çeşmesi olmuştur. Bunlardan Emirgân Meydan Çeşmesi, 1914 Kuşağı sanatçılarıyla birlikte resimlere konu olmakla birlikte, diğerleri 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında, Türk Primitifleri ve asker ressamı ile 1914 Kuşağı, çağdaşları ve D Grubu ve sonrasında da resimlere konu olmuştur. Katalogda incelenen örneklerden de anlaşılacağı gibi suluboya ya da yağlıboya resimlerin bir kısmında görülen çeşme ve sebiller günümüze ulaşmamıştır. Gerçeğe uygun betimlenmelerinden dolayı, resimlerin görsel belge değeri de ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında, Hoca Ali Rıza'nın

karakalem çiziminde ve Ahmet Ziya Akbulut'un MSGSÜ İRHM'deki yağlıboya resminde görülen Sultanahmet'teki Güngörmez Sebili ve Çeşmesi, Mehmet Agah Özbulan'ın aynı koleksiyondaki suluboya resmindeki Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili, Hoca Ali Rıza'nın Milli Kütüphane Koleksiyonu'nda yer alan suluboya resimleri arasındaki, Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi, Paşabahçe'de Beyaz Erguvan Caddesi'ndeki çeşme ve Saraçlar Çeşmesi resmi sayılabilir.

TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu kapsamında, Dolmabahçe Sarayı'ndaki Hüseyin Zekai Paşa'nın Hamidiye Sebili ve Çeşmesi'ni gerçeğe uygun olarak betimleyen Türk Primitifleri tarzındaki tablosu, yapının ve çevresinin orijinal konumunu ve görünümünü belgelemektedir. Yağlıboya tabloda görüldüğü gibi, Hamidiye Külliyesi'ne dahil olan yapı, sıbyan mektebinin Sirkeci'ye bakan köşesinde yer alıyordu ve 1912-1915 yıllarında, Şeyhülislam Hayri Efendi'nin Evkaf Nazırlığı zamanında, sıbyan mektebi ve imaret, 4.Vakıf Han'ın yapımı için yıktırılmış, sebil ve çeşme de yerinden kaldırılmış ve Zeynep Sultan Camisi önüne taşınarak burada yeniden kurulmuştur. Resimler arasında, Küçüksu Meydan Çeşmesi ve Emirgân Meydan Çeşmesi'nin gerçeğe uygun betimlemeleri yanında, resimsel niteliklerin öne çıktığı betimlemeleri de vardır.

“Türk Resminde Hisarlar” başlığı altında ise, Anadolu Hisarı ve Rumeli Hisarı'nı konu edinen resimler incelenmiştir. İncelenen resim örnekleri, bu iki hisarın çok sayıda resme konu olduğunu gösterirken, Yedikule Hisarı pek fazla resmedilmemiştir. MSGSÜ İRHM'deki 19. yüzyıl sonunda, Mülazım İhsan'ın Rumeli Hisarı'nı konu alan resmi yanında, sanatçısı bilinmeyen ve Anadolu Hisarı ile çevresini gösteren yağlıboya resim dışında, gerek Anadolu Hisarı, gerekse Rumeli Hisarı'nın 1914 Kuşatışı ve çağdaşları ile D Grubu'nun etkin olduğu süreçte ve sonrasında da oldukça rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Resimlerden, Rumeli Hisarı'nın surları içinde kalan evler ve Anadolu Hisarı'nın suru üzerindeki ve çevresindeki evlerin varlığı da yine günümüze ulaşmayan ancak varlıkları da yine bu resimlerden anlaşılmaktadır. Boğaziçi'nde şehrin karşılıklı iki yakasında yer alan hisarlar, pitoresk görünüşleriyle, pek çok ressamın ilham kaynağı olmuş ve resimlerle çevrelerindeki ve kendilerindeki değişimler belgelenmiştir. Boğaziçi resimlerinin öncüsü olan bu iki hisarın

görünümleri, özellikle Rumeli Hisarı betimlemelerinde olduğu gibi, çoğu zaman Boğaziçi peyzajı niteliğindedir. Buna karşılık, Anadolu Hisarı resimleri daha çok yapı üzerinde yoğunlaşmıştır.

“Türk Resminde İskeleler” başlığı altında ayrı bir grup olarak incelenen örneklerde de Beylerbeyi İskelesi, Çengelköy İskelesi, Kandilli İskelesi, Salacak İskelesi ve Moda İskelesi ele alınmıştır. Şirketi Hayriye'nin vapur seferleriyle birlikte, şehrin ulaşım sorununa deniz yoluyla katkıda bulunan iskele binaları, günümüzde oldukça değişmiş, yenilenmiş olarak hizmetlerine devam etmektedir. İlk yapıldıkları dönemde ahşap olup, zaman içinde tahrip olmuş, yerlerine yenileri yapılmış ya da onarımlar geçirmişlerdir. Sakıp Sabancı Müzesi'ndeki Hoca Ali Rıza'nın yağlıboya resmi ve Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ndeki Diyarbakırlı Tahsin'in yağlıboya resminde, tarihi Moda İskelesi ve çevresi gerçeğe uygun olarak belgesel nitelikte betimlenmiştir. Üsküdar'daki Salacak İskelesi, günümüze ulaşmamıştır. Bu ahşap iskele, Salacak ya da Kız Kulesi'ni konu alan çok sayıda resimde görülebilmektedir. Genelde iskeleler, 1914 Kuşağı ve çağdaşları ile sonrasında çok sayıda ressamın fırçasından tuvale aktarılmıştır. Ahşap Beylerbeyi İskelesi ve çevresi, Beylerbeyi Camisi'nin denize bakan iskelesi tarafından bakışla, Hikmet Onat, Hasan Vecih Bereketoğlu, Cevat Erkul, Şeref Akdik, Selahattin Teoman tarafından izlenimci nitelikte tuvale aktarılmıştır. Resmin ana konusu olmamakla birlikte, eski Çengelköy İskelesi ve çevresindeki yapılar da, Halil Paşa'nın Boğaz'daki yalıları gösteren resimleri yanı sıra, Hasan Vecih Bereketoğlu ve Saip Tuna gibi ressamlar tarafından da aynı şekilde resmedilmiştir. Kandilli İskelesi ise, Hikmet Onat ve Selahattin Teoman'ın Boğaz manzarası sunan resimlerinde resmin merkezinde yer almıştır. Her iki sanatçının resmi de belgesel niteliğe sahip olup, yenilenen eski ahşap dubalı iskeleyi gösterir. Günümüzde betondan vapur yanaşma mahalli olan ahşap iskele binası hizmet vermektedir.

Tez kapsamında incelenen resimler arasında, günümüze büyük değişimler ve yapım aşamaları geçirerek ulaşan Haliç Tersanesi de yer alır. Genelde asker ressamı olarak deniz ressamı olarak tabir edilen ressamı arasında, Katip Hüsnü Tengüz, İnşaiyeci Yakup Efendi, Kaymakam İsmail Hakkı'nın İstanbul Deniz Müzesi'ndeki resimlerinde

tersane ve çevresi görülür. Bu resimler arasından, İnşaiyeci Yakup Efendi'nin 1898 tarihli "Mahmudiye Kalyonu Kasımpaşa Önünde" yağlıboya resmi, Brindesi'nin litografisinden, Hüsnü Tengüz'ün "Kalyon Devrinde Haliç Tersanesi" resmi Melling'in gravüründen ve 1902 tarihli suluboya "Selimiye Fırkateyni'nin Denize İndirilişi" resmi ise Yıldız Albümleri'ndeki bir fotoğraftan resme aktarılmıştır.

Tez kapsamında incelenen resimlerden İş Bankası Koleksiyonu'ndaki Mustafa Nuri Paşa'nın ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koleksiyonu'ndaki Aksaraylı Mustafa'nın yağlıboya resimleri, günümüze ulaşmayan yapılardan üçüncü Galata Köprüsü'nü belgeler niteliktedir. Birbirinin hemen hemen aynı kompozisyona sahip resimlerde, 1912'ye kadar hizmet veren dubalar üzerinde demir ayaklı, demir parmaklıklı, ahşap köprü ile birlikte Yeni Cami de resmedilmiştir.

Günümüze ulaşmayan, ancak resimler sayesinde tanınabilen yapılardan biri, Ahmet Ziya Akbulut tarafından resmedilmiş olan Beyazıt İmaret'i'nin ahşap Meşruta Köşkü/Vakıf Odası'dır. MSGSÜ İRHM'deki ikisi yağlıboya, biri suluboya olan üç resmi de yapı için görsel belge değerine sahiptir. Sanatçı, gözleme dayalı, değişik yönlerden bakış açılarıyla, ayrıntılı ve gerçeğe uygun olarak yapıyı betimlemiştir.

Kız Kulesi gerek konumu, gerek pitoresk, romantik görünümüyle ressamların en çok resmettiği yapılar arasında görülür. Kulenin farklı zamanlardaki farklı görünümüleri, Jean Baptiste Hilaire, Julia Pardoe, William Henry Bartlett, Eugène Flandin, Thomas Allom, Carlo Bossoli, Leonardo de Mango, Fausto Zonara gibi pek çok sanatçı tarafından resmedilmiştir. Ziya, Hoca Ali Rıza, Üsküdarlı Cevat Göktengiz, Nazlı Ecevit, Hasan Vecih Bereketoğlu, Hikmet Onat, Celal Uzel, başta olmak üzere, pek çok Türk sanatçı tarafından da tuvale aktarılmıştır. Kız Kulesi başlı başına resmin konusu olabildiği gibi, Salacak görünümünün de ayrılmaz parçası olmuştur.

Fenerbahçe'deki Fenerbahçe Feneri de Kız Kulesi gibi, Hoca Ali Rıza, Hasan Vecih Bereketoğlu gibi sanatçıların açık havada resmettikleri yapılar arasında görülür. Özellikle Hasan Şükrü ve Hoca Ali Rıza'nın gerçeğe uygun resimleri, Fenerbahçe Feneri'nin 20. yüzyıl başlarındaki görünümünü ve günümüzde oldukça değişmiş olan çevresinin doğal görünümünü aktarır.

Buna karşılık Bereketoğlu'nun resminde, resimsel nitelikler ön plana çıkmıştır.

Sultanahmet'te günümüzde Marmara Üniversitesi Rektörlük binası olarak kullanılan Ziraat, Orman ve Maadin Nezareti Binası, Diyarbakırlı Tahsin tarafından resmedilmiştir ve günümüze ulaşmayan saltanat arması bu resimden tespit edilebilmektedir.

Doğrudan bir yapı ya da yapılar grubu üzerine odaklanan resimler yanında, bir bölgenin ya da sokağın genel görünümünü aktaran resimler de hem o bölgenin doğal yapısı, hem de buradaki mimariler belgelenmiştir. Genel görünümünün başında, Salacak, Kurbağalıdere, Göksu, Kabataş sahili gelmektedir. Bu bölgelerdeki yapılardan, yapı türlerine göre gruplamalarda bahsedilmiştir.

Salacak görünümü sunan pek çok resim, günümüze ulaşmayan eski Salacak İskelesi ve buradaki Salacak/Teşrifatçı Camisi için de belgesel değere sahiptir. Başta Halil Paşa olmak üzere, Nazlı Ecevit, Hasan Vecih Bereketoğlu, Hikmet Onat, Celal Uzel, Şeref Akdik farklı zamanlarda, bu bölgeyi resimlerinde belgelemişlerdir.

Salacak görünümü gibi özellikle İzlenimci Kuşak sanatçılarının resimlerine konu olan yerlerden birisi de Kurbağalıdere olmuştur. Günümüzde oldukça değişmiş olan Kurbağalıdere ve çevresi, bu resimler sayesinde, günümüze ulaşmayan köprüleri, dere kenarındaki ahşap konakları, köşkleri ve pitoresk görünümüyle belgelenmektedir. Başta Halil Paşa, Hikmet Onat, Hasan Vecih Bereketoğlu, gibi birçok sanatçı tarafından resmedilmiştir.

Göksu Deresi ve dere kenarındaki köşkler, yalılar, yine ressamların ilgisini çeken yapılar arasında görülür. İş Bankası Resim Koleksiyonu'ndaki Ali Arif Bey'in yağlıboya tablosu dere kenarındaki ahşap yalılarla birlikte, yine günümüze ulaşmayan eski ahşap köprüyü ve Anadolu Hisarı'nı da gösterir. Aynı koleksiyonda, İzlenimci kuşaktan Hikmet Onat ve Cevat Erkul da derenin denizle birleştiği yerdeki ahşap yalıları resmetmişlerdir.

Katalogda incelenen resimlerde, resimlerin hem sanatsal, hem de belgesel değerleri üzerinde durulmuştur. İzlenimci kuşakla birlikte resimsel değerler ön plana çıkmaya başlamakla birlikte, bu kuşak ve sonrası pek çok sanatçının çoğu resminde, gerçeğe uygun betimlemelerin devam ettiği

görülmüştür. Resimsel niteliklerin ön plana çıktığı örneklerde bile, yapıları genel olarak tanımlamak mümkün olabilmektedir.

Koleksiyonlarda bazı resimlerde yapı bazında, isim hataları yapılmıştır. Tezde, resim isimlendirmeleri de ele alınarak, hem “Yapıtın Koleksiyondaki Adı”, hem de “Yapıtta Betimlenen Yer/Yapı” maddeleriyle, yapının koleksiyondaki adı ve gerçekte neresinin resmi olduğu belirtilmiştir. Bu belirleme ile resimlerin doğru adlandırılması da yapılmış olmaktadır.

MSGSÜ İRHM’de sanatçısı bilinmeyen “Havuzlu Köşk” resmi, “Ayazağa Kasırları’ndan Ayazağa Çinili Av Kasrı/Çinili Köşk”, sanatçısı bilinmeyen “Çinili Camii” resmi, “Fatih’te Hırka-i Şerif Camii”, Hikmet Onat’ın “Manzara” resmi “Çınarlı/Hamdullah Paşa Camisi/Çengelköy Mescidi”, Üsküdarlı Cevat Göktengiz’in “Cami” resmi “Mihrimah Sultan Camisi avlusu ve sıbyan mektebi”, Süleyman Abduraman’ın “Cami Kapısı” resmi “Süleymaniye Camisi ve Hazire girişi”, Hüseyin Avni Lifij’in “Manzara” resmi “Tulumcu Hüsam/Şeyh Hüsamettin Mescidi”, Muallim Şevket’in “Cami Kapısında İki Adam” resmi “Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi Girişi”, Osman Asaf’ın “Üsküdar Doğancılar” resmi “Ali Ağa Çeşmesi ve Doğancılar Maksemi”, Ahmet Ziya Akbulut’un “Sultan Ahmet Camii” resmi “Sultan Ahmet Camisi ve Güngörmez Sebili ve Çeşmesi”, Mehmet Ağâh Özbulan’ın “Mimar Sinan Türbesi’nin Eski Hali” resmi “Hekimbaşı Ömer Efendi Sebili”, Mehmet Ağâh Özbulan’ın “Mimar Sinan Türbesi’nin yeni hali” resmi “Mimar Sinan Türbesi ve Sebili”, Hamdi Kenan’ın “Çamlıcadan Manzara” resmi “Eski Kısıklı Çeşmesi ve Kısıklı Camisi”, Ahmet Ziya Akbulut’un “Mimar Sinan Türbesi” resmi “Mimar Sinan Türbesi ve Sebili”, Ahmet Ziya Akbulut’un “Üsküdar Mihrimah Sultan Camii” resmi “Üsküdar Mihrimah Sultan Camii ve Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi”, Halil Paşa’nın “Peyzaj Kalamış’tan” resmi, “Kurbağalıdere ve Reşit Paşa Köşkü” olarak belirlenmiştir.

Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi’nde Halil Paşa’nın “Peyzaj” resim, “Salacak”, Hoca Ali Rıza’nın “Mezarlık Yolu” resmi, “Üsküdar, Tavaşi Hasan Ağa Mahallesi’nde Gündoğumu Caddesi”, Hoca Ali Rıza’nın “Manzara” resmi “Çilehane/Musalla Mescidi”, Hüseyin Zekai Paşa’nın isimsiz resmi “Ayasofya İmareti’nin kapısı ve Soğukçeşme Sokağı’ndaki evler”, sanatçısı bilinmeyen “Türbe” resmi “Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi

avlusunda kütüphane, hazire, açık türbe ve şadırvan”, Ahmet Uzelli'nin “Edirne Kapı Neslişah Mahallesi” resmi “Yakup Kethüda Çeşmesi”, Diyarbakırlı Tahsin'in “Bostancı Vapur İskelesi” resmi “Moda İskelesi” olarak belirtilmiştir.

İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde Hikmet Onat'ın “Kuruçeşme'deki Eski Ev” resmi “Tezkereci Osman Efendi/Kuruçeşme Camii ve Köprülü Hemşiresi Çeşmesi”, Şevket Dağ'ın “Türbe Önünde Dilenci” resmi “Ayasofya Sultan II. Selim Türbesi Girişi” olarak düzeltilmiştir.

Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu'nda, Hikmet Onat'ın “Camili Peyzaj, Üsküdar'dan” resmi “Ahmediye Külliyesi'nden Ahmediye Camisi ve Medrese Odaları”, Celal Uzel'in “Rüstem Paşa Camii Avlusu” resmi “Bayezid Camisi Avlusu”, Osman Asaf'ın “Peyzaj” resmi “Çilehane/Musalla Mescidi”, Celal Uzel'in “Süleymaniye Camii” resmi “Yeni Cami”, İbrahim Çallı'nın “Emirgân” resmi “Emirgân Meydan Çeşmesi ve Emirgân Hamid-i Evvel Camisi”, İbrahim Çallı'nın bir diğer “Emirgân” resmi Emirgân Meydan Çeşmesi, Mehmet Agâh Özbülân'ın “Peyzaj” resmi “Gazanfer Ağa Sebili”, Şeref Akdik'in “Salacak İskelesi” resmi “Beylerbeyi İskelesi ve çevresi”, Hasan Vecih Bereketoğlu'nun “Anadoluhisarı, İskele,” resmi “Beylerbeyi İskelesi ve çevresi”, Selahattin Teoman'ın “Beşiktaş Barbaros İskelesi” resmi “Beylerbeyi İskelesi ve çevresi”, Hikmet Onat'ın “Boğaz'dan” resmi “Kandilli İskelesi”, Selahattin Teoman'ın “Boğaz'dan Peyzaj” resmi “Kandilli İskelesi”, Üsküdarlı Cevat Göktengiz'in “Üsküdar'da Bitpazarı” resmi “Yeni Valide Külliyesi'nin kuzey avlu kapısı üzerindeki sıbyan mektebi, imaret ve Sineperver Valide Sultan Çeşmesi”, Nazlı Ecevit'in “Boğaz'dan” resmi “Amcazade Hüseyin Paşa/Köprülü Yalısı Selamlık Köşkü” olarak belirtilmiştir.

Topkapı Sarayı Müzesi Resim Koleksiyonu'nda Hasan Şükrü'nün “Büyükdere'den” resmi “Büyükdere, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa/Cerrah Mahmud Efendi Camisi”, Enderun-u Hümâyün bendeganından Ahmet Kemal bin Hüseyin Fikri Kulları'nın “Kompozisyon (Ayasofya Cami)” resmi “Kadırga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi avlusundan medrese ve dersane önündeki avlu girişi”, sanatçısı

bilinmeyen “Kompozisyon” resmi “Seraskerlik Kapısı ve Yangın Kulesi” olarak tespit edilmiştir.

TBMM Milli Saraylar Resim Koleksiyonu kapsamında, Dolmabahçe Sarayı’ndaki Avni Lifij’in “Manzara” resmi “Kadırga Sokullu/Sokullu Şehit Mehmet Paşa Camisi avlu ve şadırvan”, Hüseyin Zekai Paşa’nın “Sebil” resmi” Hamidiye Sebili ve Çeşmesi, Sıbyan Mektebi”, Beylerbeyi Sarayı’ndaki A. Remzi’nin “Eyüp” resmi “Eyüp Sultan Camisi avlusunda, Eyüp Sultan Türbesi ve Sultan I. Ahmet/Mustafa Ağa Sebili” olarak tespit edilmiştir.

Milli Kütüphane Resim Koleksiyonu’nda Üsküdarlı Cevat Göktengiz’in “Üsküdar İskele Başı” resmi “Üsküdar Sultan III. Ahmet Meydan Çeşmesi”, Hoca Ali Rıza’nın “İncir Köyü’nden” resmi “Paşabahçe, Beyaz Erguvan Caddesi’ndeki Çeşme”, “Haydarpaşa Saraylar Kahvesi ve Çeşmesi” resmi “Haydarpaşa’da Saraçlar Çeşmesi, Namazgâhı ve kahvesi”, “Sarıgüzelde Mehmet Paşa Camii” resmi ise “Sarıgüzel’de Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi ve Öksüzce Mescidi Minaresi” olarak belirtilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu Şehir Müzesi’ndeki Şerif Ferit’in “Cami Avlusu” resmi “Ayasofya, Sultan II. Selim Türbesi”, Şerif Ferit’in “Haseki” resmi “Bayram Paşa Sebili, Çeşmesi ve Türbesi”, Mustafa Nuri’nin “Evler ve Tekke” resmi “Harem İskele/Mehmet Tahir Efendi Camisi Haziresi”, Atatürk Kitaplığı’ndaki Nazmi Dayan’ın “Şarki Romanın ...” resmi “Beyazıt Simkeşhane-i Amire”, Mesrur İzzet’in “Kaleli Bir Ev” resmi ise “Yıldız Çini Fabrikası” olarak belirlenmiştir.

Yapı ve Kredi Bankası Resim Koleksiyonu’nda, İbrahim Çallı’nın “Ortaköy Camisi” resmi “Nusretiye Camisi”, Şevket Dağ’ın “Camii İçi” resmi, “Rüstem Paşa Camisi Son Cemaat Yeri” olarak belirlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Koleksiyonu’ndaki İbrahim Çallı’nın “Çınaraltı” resmi “Emirgân Meydan Çeşmesi ve Emirgân Hamid-i Evvel Camisi” ve T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu’ndaki Saip Tuna’nın “Peyzaj” resmi, “Çengelköy İskelesi ve çevresi” olarak belirtilmiştir.

Sakıp Sabancı Müzesi’nde, Mehmet Ali Laga’nın “Sahilde Yalılar” resmi “Rumeli Hisarı sahilindeki yalılar”, Hikmet Onat’ın “Kariye Camii” resmi “Ayazma Camisi”, İbrahim Çallı’nın “Türbeler” resmi “Şehzade

Külliyesi haziresinde, Şehzade Mahmud Türbesi, Hatice Sultan Türbesi ve Rüstem Paşa Türbesi” olarak belirlenmiştir.

Yıldız Sarayı’nı konu alan resimlerde de genel olarak “Yıldız Sarayı Bahçesinden”, “Manzara Yıldız Sarayından”, “Yıldız Sarayı’ndan” gibi isimlerde, saray kompleksinde betimlenen yapıların isimleri tespit edilerek yazılmıştır. Aynı şekilde Topkapı Sarayı’nı konu alan resimlerde de saray bütünlüğündeki yapılar tespit edilerek isimleri verilmiştir. Rumeli Hisarı’nı konu alan resimlerden de anlatımlarında Rumeli Hisarı’nın farklı kulelerinin isimleri belirtilmiştir. Yukarıda bahsedilen örnekler dışında, diğer resimler de doğrudan yapı adına indirgenen tespitler yapılmıştır. Genelden özele indirgeme yoluyla, yapıların isimlerini doğru olarak belirleme yoluna gidilmiştir.

Gerek 19. yüzyıl sonunda başlayan doğaya bağlı, gerçekçi betimlemelerin egemen olduğu resimler, gerekse soyutlamanın yaygınlaştığı 1960’lı yıllara kadar incelenen resim örnekleri, İstanbul’daki mimarlık örneklerinin tespitinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle, günümüze ulaşamayan ya da değişime uğrayan yapılar açısından bu resimlerin sanatsal değerleri yanında, karşılaştırmalı olarak kullanılan fotoğraflarla resimlerin görsel belge değerleri de ortaya çıkarılmıştır.

Tezde incelenen sanatçılar dışında, kimi hayatta, kimi ise hayatta olmayan ressamlardan, Salim Özudoğru, Ayetullah Sümer, Bedia Güleriyüz, Şerif Renkgörür, Kadri Aytolon, Selim Pertev Boyar, İbrahim Safi, Hulusi Mercan, Naile Akıncı, Hüseyin Cahit Derman, Faruk Cimok, Ahmet Fazıl Aksoy, Ayhan Türker, Ahmet Yakupoğlu, Erol Deran başta olmak üzere, birçok sanatçının eserlerinde de görüldüğü gibi, değişen İstanbul resimlere konu olmuştur ve her geçen gün yenilenen yüzüyle de resmedilmeye devam edilmekte ve mimarlık örnekleri de bu resimlerde yer almaktadır.

6. KAYNAKLAR

6.1. KİTAPLAR

- (1332), **Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye Salnamesi**, Hikmet Matbaası, Dersaadet.
- (1332), **Galatasaraylılar Yurdu 332 İlkbahar Resim Sergisi**, Birinci Sene, sergi broşürü, Hilal Matbaası, Dersaadet.
- (1340), **Türk Ressamlar Cemiyeti Altıncı Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul Matbaa-yı Milli.
- (1936), **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 20 inci Galatasaray Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul.
- (1938), **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 22 inci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul.
- (1939), **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 23 üncü Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul.
- (1940), **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 24 Üncü Galatasaray Resim Sergisi 1940**, sergi broşürü, İstanbul.
- (1941), **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi 25 inci Galatasaray Resim Sergisi**, sergi broşürü, İstanbul.
- (1944), **Cumhuriyet Halk Partisi Resim Sergisi**, sergi kataloğu.
- (1946), **Güzel San'atlar Birliği Resim Şubesi Galatasaray Resim Sergisi 30 uncu Yıl 1916-1946**, sergi broşürü, İstanbul.
- (1947), **Güzel San'atlar Birliği 31 inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916-1947**, sergi broşürü, İstanbul.
- (1948), **Güzel San'atlar Birliği 32 inci Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916-1948**, sergi broşürü, İstanbul.
- (1949), **Güzel San'atlar Birliği 33 üncü Yıl Galatasaray Resim Sergisi 1916-1949**, sergi broşürü, A. Hilmi Matbaası, İstanbul.
- (1951), **Türk İstanbulun 500. Yılına Hazırlık İstanbul Manzaraları**, sergi broşürü,
- (1954), **Azapkapı Çeşmesi**, T.C. İstanbul Belediyesi Sular İdaresi Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.

- (1956), **Yüz Senelik Türk Resmi Sergisi**, Maarif Basımevi, İstanbul.
- (1957), **İstanbul'un Kitabı, Kitap 1**, İstanbul.
- (1959), **İstanbul Manzaraları Sergisi**, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları No:9, İstanbul.
- (1991), **Fâtih Câmileri ve Diğer Târihî Eserler**, Türkiye Diyanet Vakfı Fatih Şubesi, İstanbul.
- (1991), **İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu/Greater İstanbul Municipality Painting Collection**, ed. Bârika Göncü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:4, İstanbul.
- (1992), **T.C. Ziraat Bankası Resim Koleksiyonu/T.C. Ziraat Bankası Art Collection**, T.C. Ziraat Bankası Kültür-Sanat Etkinlikleri, Ankara.
- (1995), **Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri/Vedute di Venezia ed İstanbul Attaraverso i Secoli**, Istituto Italiano di Cultura/İtalyan Kültür Merkezi, İstanbul.
- (1998), **T.C. Maliye Bakanlığı Sanat Eserleri Koleksiyonu/Ministry of Finance Art Craft Collection**, Ankara.
- (2001), **Askeri Müze Resim Koleksiyonu**, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Yayını, İstanbul.
- (2001), **P Portakal Sanat ve Kültür Evi Raffi Portakal Osmanlı Şaheserleri Sergisi, 8 Kasım-8 Aralık 2001**, sergi kataloğu.
- (2002), **39. Artium Sungur Sanat Evi Güz Müzayedesini, Klasik ve Çağdaş Türk Resmi, 24 Kasım 2002**, Müzayede Kataloğu.
- (2002), **Antik A.Ş. 211. Müzayede İktisat Bankası Tablo Koleksiyonu, 27 Ocak 2002**, Müzayede Kataloğu.
- (2002), **Portakal Kültür ve Sanat Evi 2002 Kış Müzayedesini "Karahisari"**, Müzayede Kataloğu.
- (2003), **Sanat Dünyamız 88 Başlangıcından Bugüne Türk Resmi İçin Bir Müze Denemesini**, Ed. Mine Haydaroğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- (2004), **Antik A.Ş. 227. Müzayede Koleksiyonluk Tablolar ve İznik Seramikler, 12 Aralık 2004**, Müzayede Kataloğu.
- (2004), **Artı Mezat 14. Müzayede 25 Şubat 2004**, Müzayede Kataloğu.
- (2004), **Artı Mezat 15. Müzayede 24 Ekim Pazar**, Müzayede Kataloğu.

- (2004), **Doğumunun 150. Yılında Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro**, Haz. Ömer Faruk Şerifoğlu, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- (2004), **İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu/Istanbul Naval Museum Painting Collection**, Haz. Rasim Ünlü-Şükrü Özpınar vd., Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, İstanbul.
- (2004), **P Tablo, Osmanlı ve Selçuklu Sanat Eserleri 29 Nisan-29 Mayıs 2004**, Müzayede Kataloğu.
- (2004), **Sanayi-i Nefise Muallimleri Resim ve Heykel Sergisi, Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne 1: 1883-1928**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- (2005), **54. Artium Sanat Evi Kış Müzayedesini Geleneksel ve Çağdaş Resim, 22 Aralık 2005**, Müzayede Kataloğu.
- (2005), **Antik A.Ş. 230. Müzayede, 12 Şubat 2005**, Müzayede Kataloğu.
- (2005), **Dolmabahçe Sarayı**, ed. Ömer Taşdelen-Aydan Gürün, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:28, Ankara.
- (2006), **Beyoğlu'nda Bir Oryantalist Leonardo De Mango**, ed. Ömer Faruk Şerifoğlu, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- (tarihsiz), **Milli Saraylar Yıldız Çini ve Porselen İşletmesi**, ikinci baskı, Ankara.
- ADİL, Fikret (1947), **"D" Grubu ve Türkiye'de Resim**, İstanbul Halk Basımevi, İstanbul.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet-ÖZTÜRK, Said-BAŞ, Yaşar (2005), **Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- AKKUTAY, Ülker (1984), **Enderûn Mektebi**, Gazi Üniversitesi Yayın No:38, Ankara.
- AKSEL, Malik (2000), **İstanbul'un Ortası**, ikinci baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları/255, Ankara.
- ANHEGGER-EYÜBOĞLU, Mualla (1986), **Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem)**, Sandoz Kültür Yayınları No:9, İstanbul.
- ARSEVEN, Celal Esad (1328), **Eski İstanbul: Abidat ve Mebanisi: Şehrin Tesisinden Osmanlı Fethine Kadar**, Muhtar Halid Kütüphanesi, İstanbul.

- ARSLAN, Necla (1992), **Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul 18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl**), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:9, İstanbul.
- ASLANAPA, Oktay (1986), **Osmanlı Devri Mimarisi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- AYNUR, Hatice-KARATEKE, Hakan T. (1995), **III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No.20, İstanbul.
- BARILLARI, Diana-GODOLI, Ezio (1997), **İstanbul 1900 Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekânları**, Çev. Aslı Ataöv, İstanbul.
- BATUR, Afife (2003), **M. Vedad Tek Kimliğinin İzinde Bir Mimar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BAYKAL, İsmail H. (1953), **Enderun Mektebi Tarihi**, C.1, İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı: 20 İstanbul.
- BERK, Nurullah (1977), **Türk ve Yabancı Resminde İstanbul/İstanbul Chez Les Peintres Turcs et Etrangers**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- BERK, Nurullah-ÖZSEZGİN, Kaya (1983), **Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi**, Türkiye İş Bankası, Ankara.
- BİLGİN, Bülent (1988), **Geçmişte Yıldız Sarayı/Only Yesterday at Yıldız Sarayı**, Yıldız Sarayı Vakfı Yayın No:3, İstanbul.
- BOPPE, Auguste (1998), **XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları**, (Çev.Nevin-Yücel-Celbiş), Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Alaattin Eser Kitaplığı Yayın No:13, İstanbul.
- BOYAR, Ali Sami (1943), **Ayasofya**, Maarif Matbaası, İstanbul.
- BOYAR, S. Pertev (1948), **Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devirlerinde Türk Ressamları Hayatları ve Eserleri**, Jandarma Basımevi, Ankara.
- CEZAR, Mustafa (1991), **XIX. Yüzyıl Beyoğlusu**, Akbank Yayınları, İstanbul.
- CEZAR, Mustafa (1995), **Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi**, C.I-II, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul.

- CEZAR, Mustafa (2002), **Osmanlı Başkenti İstanbul**, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları No:2, İstanbul.
- ÇAĞMAN, Filiz-MAHİR, Banu (1985), **Resimli Kaynaklarda Osmanlı Sarayı**, TBMM Milli Saraylar Sempozyumu 15-17 Kasım 1984, İstanbul.
- ÇALIKOĞLU, Levent-URAL, Murat (2001), **İstanbul Ticaret Odası Resim Koleksiyonu/İstanbul Chamber of Commerce Painting Collection**, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- ÇEÇEN, Kâzım-ŞENGÖR, Celâl A.M. (1988), **Mühendishâne-i Berrî-i Hûmâyun'un 1210/1795 Tarihli Kanunnâmesi**, İ.T.Ü. Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi Yayın No:4, İstanbul.
- ÇOKER, Adnan (1979), **Zeki Kocamemi, Toplu Sergiler 5**, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- ÇOKER, Adnan (1983), **Osman Hamdi ve Sanayi-i Nefise Mektebi, Toplu Sergiler 8**, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- ÇOKER, Adnan (1984), **Avni Lifij Poşadlar**, İstanbul.
- DELEON, Jak (2002), **Boğaziçi Gezi Rehberi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- DELEON, Jak (2005), **100 İstanbul**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- DEMİRSAR, Belgin (1989), **Osman Hamdi Tablolarında Gerçekle İlişkiler**, Kültür Bakanlığı yayınları:1058, Ankara.
- DEMİRSAR ARLI, Belgin (Ed.) (2004), **İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek Koleksiyonu**, İstanbul.
- DERMAN, M. Uğur (tarihsiz), **Üsküdar'lı Ressam Hoca Ali Rıza Bey**, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara.
- DÜRRÜOĞLU, Ayhan (1962), **Şeker Ahmet Paşa**, Eroğlu Matbaası, Ankara.
- EDGÜ, Amelié (Ed.) (1998), **Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri (1938-1943)**, Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul.
- EDGÜ, Ferit (Ed.) (1997), **Taviloğlu Koleksiyonu Türk Resmi**, İstanbul.
- EDHEM, Halil (1970), **Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu/Türk Resim Sanatı Tarihi**, Çev. Gültekin Elibal, birinci baskı, İstanbul.
- EGEMEN, Affan (1993), **İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil)**, Arıtan Yayınevi, İstanbul.

- EKDAL, Müfid (1996), **Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy**, Kadıköy Belediyesi Kültür ve Bilim Hizmetleri Dizisi, İstanbul.
- EKDAL, Müfid (2005), **Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ELDEM, S. Hakkı (1974), **Köşkler ve Kasırlar II / A Survey of Turkish Kiosks and Pavilions**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ELDEM, Sedad H. (1969), **Köşkler ve Kasırlar I / A Survey of Turkish Kiosks and Pavilions**, Devlet Güzel sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü Rölöve Kürsüsü, İstanbul.
- ELDEM, Sedad H. (1977), **Sa'dabad**, Kültür Bakanlığı Türk San'at Eserleri:12, Ankara, İstanbul.
- ELDEM, Sedad H.-AKOZAN, Feridun (1982), **Topkapı Sarayı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ELDEM, Sedad Hakkı (1979), **Boğaziçi Anıları**, İstanbul.
- ELDEM, Sedad Hakkı (1993), **Boğaziçi Yalıları I Rumeli Yakası**, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul.
- ELDEM, Sedad Hakkı (1994), **Boğaziçi Yalıları II Anadolu Yakası**, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul.
- ELVAN, Nihal (Haz.) 2002, **d grubu d group 1923-1951**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- ERDENEN, Orhan (1993), **Boğaziçi Sahilhaneleri 1 Beykoz-Anadoluhisarı**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları No:12, İstanbul.
- ERDENEN, Orhan (1993), **Boğaziçi Sahilhaneleri 2 Anadoluhisarı**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları No:12, İstanbul.
- ERDENEN, Orhan (1994), **Boğaziçi Sahilhaneleri 3 Sarıyer Yeniköy**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları No:12, İstanbul.
- ERDENEN, Orhan (1994), **Boğaziçi Sahilhaneleri 4 Yeniköy Ortaköy**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları No:12, İstanbul.

- ERGUN, Siraceddin (1948), **Darüşşafaka Türkiye’de İlk Halk Okulu**, Darüşşafakalılar Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- ESEMENLİ, Deniz (2002), **Osmanlı Sarayı ve Dolmabahçe**, Homer Kitabevi, İstanbul.
- EVREN, Burçak (1994), **Galata Köprüleri Tarihi**, Milliyet Yayınları, İstanbul,
- EYİCE, Semavi (1962), **İstanbul Minareleri I**, Güzel Sanatlar Akademisi Türk San’atı Tarihi Enstitüsü Yayınları:1, İstanbul.
- FARUK, İlker (1976), **Şişli Çocuk Hastanesi (Hamidiye Etfal Hastanesi) Tarihi**, İstanbul.
- FLANDEN, Eugene (1852), **L’Orient**, Gide Et J. Baundry, Paris. (tıpkı basım 1984, İstanbul: Karakuşak Basın ve Yayın LTD ŞTİ.)
- FREELY John-ÇAKMAK Ahmet S. (2004), **İstanbul’un Bizans Anıtları**, Çev. F. Gülru Tanman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- GABRIEL, Albert (1943), **Chateaux Turcs du Bosphore**, Memories De L’Institut Français D’Arhéologie de Stamboul, Paris,
- GALİTEKİN, Ahmed Nezih (2001), **Hadikatü’l- Cevâmi’ (İstanbul Câmileri ve Diğer Dîni-Sivil Mi’mârî Yapılar) Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi Alî Sâtî Efendi Süleymân Besîm Efendi**, İşaret Yayınları İstanbul.
- GENİM, M. Sinan (2006), **Konstantiniyye’den İstanbul’a XIX. Yüzyıl Ortalarından XX. Yüzyıla Boğaziçi’nin Rumeli Yakası Fotoğrafları**, C.I-II, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GERMANER, Semra-İNANKUR, Zeynep (1989), **Oryantalizm ve Türkiye**, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları, İstanbul.
- GERMANER, Semra-İNANKUR, Zeynep (2002), **Oryantalistlerin İstanbulu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GEZGÖR, Vahide-İREZ Feryal (1993), **Yıldız Sarayı Şale Kasr-ı Hümâyunu**, Haz. Aydan Gürün-Esin Öncü vd., TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını No:7, İstanbul.
- GİRAY Kıymet-DERMAN, M. Uğur-BODUR ERUZ, Fulya (1995), **Sabancı Koleksiyonu Hat-Resim-Heykel-Porselen**, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları:61, İstanbul.

- GİRAY, Kıymet (1982), **Mahmut Cûda**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- GİRAY, Kıymet (1995), **Hikmet Onat**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- GİRAY, Kıymet (2000), **Çallı ve Atölyesi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GİRAY, Kıymet (2000), **Türkiye İş Bankası Resim Koleksiyonu**, ikinci baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GİRAY, Kıymet (2002), **Mahmut Cûda**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GİRAY, Kıymet (2002), **Sabancı Üniversitesi, Sakıp Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonu'ndan Seçmeler**, İstanbul.
- GİRAY, Kıymet (tarihsiz), **İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu'ndan Örneklerle Manzara**, Türkiye İş Bankası Sanat Yayınları, İstanbul.
- GÖREN, Ahmet Kâmil (2001), **Avni Lifij**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- GÜLERSOY, Çelik (1984), **Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III**, İstanbul Kitaplığı, İstanbul.
- GÜLERSOY, Çelik (1986), **Kariye (Chora)**, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kitaplığı, İstanbul.
- GÜLERYÜZ, Ahmet (2005), **Yandan Çarklıdan Günümüze İstanbul Vapuruları**, Denizler Kitabevi, İstanbul.
- GÜLSÜN, Hakan (1995), **Küçükso Kasrı**, Haz. Aydan Gürün-Esin Öncü vd., TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını No:13, İstanbul.
- GÜLTEKİN, Gönül (1984), **Ali Çelebi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- GÜRAN, Ceyhan (1978), **Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- GÜRÇAĞLAR, Aykut (2005), **Hayali İstanbul Manzaraları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- HASKAN, Mehmet Nermi (1996), **Eyüpsultan Tarihi**, ikinci baskı, Eyüpsultan Belediyesi, Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul.
- HASKAN, Mehmet Nermi (2001), **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.1, Üsküdar Belediyesi Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No:3, İstanbul.

- HASKAN, Mehmet Nermi (2001), **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.2, Üsküdar Belediyesi Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No:3 İstanbul.
- HASKAN, Mehmet Nermi (2001), **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, C.3, Üsküdar Belediyesi Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No:3, İstanbul.
- IRMAK, Hüseyin (2003), **Kağıthane'de Geçmiş ile Bugün**, ikinci baskı, Kağıthane Belediye Başkanlığı Tarih Yayınları Dizisi, İstanbul.
- İhtifalci Mehmed Ziya Bey (1326), **Kariye Cami-i Şerifi**, Şems Matbaası, İstanbul.
- İhtifalci Mehmed Ziya Bey (1348), **İstanbul ve Boğaziçi Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası**, C.1, Haz. Murat A. Karavelioğlu vd., ikinci baskı, 2003, Bika Kültür Kitaplığı 1, İstanbul.
- İPŞİROĞLU, Mazhar Ş. (2005), **İslâmda Resim Yasağı ve Sonuçları**, yapı Kredi yayınları, İstanbul.
- İREPOĞLU, Gül (1986) **Feyhaman**, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul.
- İREPOĞLU, Gül (2001), **Feyhaman Duran Resme Adanmış Bir Yaşam**, Merkez Bankası Yayınları, Ankara.
- İREPOĞLU, Gül (2005), **Zeki Faik İzer**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İSLİMYELİ, Nüzhet (1965), **Asker Ressamlar ve Ekoller**, Asker Ressamlar Sanat Derneği Yayınları:1, Ankara.
- İSLİMYELİ, Nüzhet (1977), **Türk Resim Sanatından Desenler**, Ankara Sanat Dergisi Yayınları 6, Ankara.
- KAHRAMAN, Kemal-ÜNLÜ, Seyfettin vd (Haz.) (2003), **Souvenir of Üsküdar Hatırası**, Üsküdar Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No:8, İstanbul.
- KANGAL, Selmin (2000), **600 Yıllık Ayasofya Görünümleri ve 1847-49 Fossati Restorasyonu**, Kültür Bakanlığı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- KARA, İsmail-PULCU, Salih (1996), **Süheyl Ünver'in İstanbul'u**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:31, İstanbul.
- KATİPOĞLU, Halenur (Haz.) (1996), **Mimar Sinan Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu / The Collection of Istanbul**

Museum of Painting and Sculpture Mimar Sinan University, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

- KONYALI, İbrahim Hakkı (1976), **Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi**, C.1, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1977), **Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi**, C.2, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- KOVULMAZ, Begüm (Haz.) (2006), **Amadeo Preziosi**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- KUBAN, Doğan (1998), **Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- KUBAN, Doğan (2000), **İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul**, ikinci baskı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- KUMBARACILAR, İzzet (1938), **İstanbul Sebilleri**, Devlet Basımevi, İstanbul.
- KURAN, Abtullah (1986), **Mimar Sinan**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜKERMEN, Önder-BAYRAKTAR, Nedret-KARAKAŞLI, Semra (1998), **Milli Saraylar Koleksiyonu'nda Yıldız Porseleni**, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:12, İstanbul.
- Mehmed Esad (1312), **Mir'at-ı Mühendishane-i Berrî-i Hümâyun**, Karabet Matbaası, İstanbul.
- Mehmed İzzet, Mehmed Esad, Osman Nuri ve Ali Kamil Beyler (1927), **Darüşşafaka Türkiye'de İlk Halk Mektebi, Darüşşafaka Nasıl Doğdu, Ne Hizmetler Etti, Nasıl Yaşiyor?**, Evkafı İslamiyye Matbaası, İstanbul, Haz. Mehmet Kanar, 2000, Darüşşafakalılar Derneği, İstanbul.
- Mehmed Râ'if (1996), **Mir'at-ı İstanbul**, I. Cild (Asya Yakası), Haz. Günay Kut-Hatice Aynur, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul.
- MELLING, M. (1819), **Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore**, Paris.
- MÜLLER-WIENER, Wolfgang (1994), **Die Häffen von Byzantion Konstantinupolis İstanbul**, Deutsches Archaeologisches Institut Abteilung, Ernst Wasmuth verlag Tübingen, Berlin.

- MÜLLER-WIENER, Wolfgang (1998), **İstanbul'un Tarihsel Topografyası 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul**, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- NACİ, Elif (1933), **On Yılda Resim 1923-1933**, Gazetecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., İstanbul.
- OPÇİN, Tuncay (2001), **Değmesin Yağlıboya "Türk Resim Piyasasında Sahtecilik"**, İyihadam Yayınları, İstanbul.
- ÖKTEM, Emre (1996), **İşgal İstanbul'undan Fotoğraflar İstanbul 1919: Images D'occupation**, İstanbul.
- ÖNDEŞ, Osman (1999), **İstanbul Âşığı Ressam Kont Amedeo Preziosi**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul.
- ÖNDEŞ, Osman-MAKZUME, Erol (2003), **Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro**, ed. Ömer Faruk Şerifoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ÖNER, Sema (1994), **Ihlamur Kasırları**, Haz. Aydan Gürün-Esin Öncü vd., TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını No:10, İstanbul.
- ÖZ, Tahsin (1997), **İstanbul Camileri I.-II. Cilt**, üçüncü baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZDENİZ, Engin (1995), **İstanbul'daki Kaptan-ı Deryâ Çeşmeleri ve Sebilleri**, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları San'at Eserleri Dizisi No:4, İstanbul.
- ÖZDENİZ, Engin (2000), **Türk Deniz Subayı Ressamları/Turkish Naval Officer Painters**, ikinci baskı, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul.
- ÖZEL, Mehmet (tarihsiz), **Ankara Resim Ve Heykel Müzesi / Museum Of Fine Arts**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZEL, Mehmet (tarihsiz), **Ressamların Fırçasından İstanbul/Istanbul from Paintbrush of the Artist**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZENDEŞ, Engin (1999), **Sébah & Joaillier'den Foto Sabah'a Fotoğrafta Oryantalizm**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAN, Kaan (Haz.) (2001), **Su Resimleri: Süleyman Seyyid'den Günümüze Türk Resminde Suluboya**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZSEZGİN, Kaya (1993), **İbrahim Çallı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ÖZSEZGİN, Kaya (1997), **Sami Yetik**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- ÖZTUNCAY, Bahattin (2003), **Dersaadet'in Fotoğrafçıları**, 2 Cilt, Koç Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- PARDOE, Miss (1839), **The Beauties of the Bosphorus**, George Virtue, Ivy Lane, London.
- PARDOE, Miss J. (1838), **The Beauties of the Bosphorus**, London.
- PEROT, Jacques-HITZEL, Frédéric-ANHEGGER, Robert (2001), **Hatice Sultan İle Melling Kalfa Mektuplar**, Çev. Ela Gültekin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 112, İstanbul.
- PERTUSIER, Charles (1817), **Atlas des Promenades Pittoresgues dans Constantinople et sur les Rives du Bosphore**, Paris.
- RENDA, Günsel (1977), **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları C-17, Ankara.
- RENDA, Günsel-EROL, Turan (1980), **Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi**, C.1, Tıglat Basımevi, İstanbul.
- Ressam Hüsnü (1335), **Bedayi-i Asar-ı Osmani**, Matbaa-i Bahriye, İstanbul.
- Ressam Zekai (1329), **Mübeccel Hazine**, Şems Matbaası, Dersaadet.
- RONA, Zeynep (1992), **Namık İsmail**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- SAĞLAM, Mümtaz-AKDENİZ, Halil (2004), **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sanat Koleksiyonu 1 Batılı Anlamda Türk Resim Sanatının Gelişme Aşamaları ve Koleksiyondan Örnekler**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara.
- SALMANER, Ebru Ed. (2000), **Ferruh Başağa**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- SANDALCI, Mert (2000), **Max Fruchtermann Kartpostalları**, 3 Cilt, Koçbank, İstanbul.
- SANER, Turgut (1998), **19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"**, Pera Turizmve Ticaret A.Ş. Alâattin Eser Kitaplığı Yayın No:14, İstanbul.
- SARIDİKMEN AHRAZ, Gül (2001), **17.-19. Yüzyıl İstanbul Sebillerindeki Madeni Şebekeler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

- SARİS, Mayda (2006), **Bir İstanbul Ressamı Mıgırđıç Civanyan**, Ed. Ahsen Erdoğan, Raffi Portakal Antikacılık Müzayede Organizasyon ve Danışmanlık, İstanbul.
- SEVİM, Mustafa (Haz.) (2002), **Gravürlerle Türkiye İstanbul 1**, 2. basım, Kültür Bakanlığı Yayınları/1851, Ankara.
- SEVİM, Mustafa (Haz.) (2002), **Gravürlerle Türkiye İstanbul 2**, 2. basım, Kültür Bakanlığı Yayınları/1852, Ankara.
- SEVİM, Mustafa (Haz.) (2002), **Gravürlerle Türkiye İstanbul 3**, 2. basım, Kültür Bakanlığı Yayınları/1853, Ankara.
- SÖZEN, Metin(1990), **Devletin Evi Saray**, Sandoz Kültür Yayınları No:12, İstanbul.
- ŞEHSUVAROĞLU, Bedi N. (der.) (1959), **Ressam Ali Sami Boyar A Well Known Turkish Painter**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.
- ŞEHSUVAROĞLU, Halûk (1954), **Asırlar Boyunca İstanbul**, İstanbul.
- ŞENYAPILI, Önder (2000), **2000 Yılında Halkbank Koleksiyonu**, Halkbank Sanat Yayını, Ankara.
- ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk (1995), **Su Güzeli İstanbul Sebilleri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:22, İstanbul.
- ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk (2003), **Resim Tarihimizden: Galatasaray Sergileri 1916-1951**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk (Haz.) (2005), **Hoca Ali Rıza 1858-1930**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TAMER, Cahide (2001), **Amcazâde Yalısı ve Manzumesi Onarımları**, Türkiye Turing Otomobil Kurumu, İstanbul.
- TAMER, Cahide (2001), **Rumelihisarı Restorasyonu (Belgelerle-Anılarla) 1955-1957**, İstanbul.
- TANIŞIK, İbrahim Hilmi (1943), **İstanbul Çeşmeleri I İstanbul Ciheti**, Maarif Matbaası, İstanbul.
- TANIŞIK, İbrahim Hilmi, (1945), **İstanbul Çeşmeleri II Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri**, Maarif Matbaası, İstanbul.
- TANSUĞ, Sezer (1986), **Çağdaş Türk Sanatı**, birinci basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- TANSUĞ, Sezer (1993), **Halil Paşa**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TAŞPINAR, Atila (2004), **Nazmi Ziya**, İstanbul.
- TENGÜZ, Hüsnü (1995), **Osmanlı Bahriyesinin Mazisi**, Haz. İskender Pala, Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul.
- TENGÜZ, Hüsnü (2005), **Sanat Hayatım: Bahriye Ressamı Hüsnü Tengüz'ün Hatıraları**, Haz. Müge Kılıçkaya, İstanbul.
- TERZİOĞLU, Arslan-SEBER, Engin (1999), **Şişli Etfal Hastanesi (Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi) 100. Yılı**, İstanbul.
- TOLLU, Cemal (1967), **Şeker Ahmet Paşa**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- **Topkapı Sarayı Müzesi Resim Bölümü Envanteri II (608-984).**
- **Topkapı Sarayı Müzesi Resim Envanter Defteri I (1-608).**
- TURANİ, Adnan-BERK, Nurullah (1981), **Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi**, C.2, Tıglat Basımevi, İstanbul.
- TUTEL Eser (1998), **Gemiler... Süvariler... İskeleler...**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- UĞURLU, Veysel (1991), **Osman Asaf Resim Sergisi 16 Aralık 1991-9 Ocak 1992**, sergi broşürü, Yapı Kredi Kazım Taşkent Sanat Galerisi, İstanbul.
- UĞURLU, Veysel (1991), **Üsküdarlı Cevat Resim Sergisi 28 Ekim-28 Kasım 1991**, sergi broşürü, Yapı Kredi Kazım Satır Sanat Galerisi, İstanbul.
- UĞURLU, Veysel (1992), **Sami Lim Resim Sergisi 14 Eylül-9 Ekim 1992**, sergi broşürü, Yapı Kredi Kazım Taşkent Sanat Galerisi, İstanbul.
- UĞURLU, Veysel-AYDIN, Şennur (tarihsiz), **Hoca Ali Rıza**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ÜNLÜ, Rasim (2005), **Bahriye'nin Haliç Serüveni "İstanbul'un Fethinden Son Divanhaneye"**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul.
- ÜNLÜ, Seyfettin (2006), **Bir Ulu Rüeyayı Görenler Şehri Üsküdar**, Kaknüs Yayınları:307, İstanbul.
- ÜNVER, A. Süheyl (1967), **Ressam Ali Rıza Bey'e Göre Yarım Asır Önce Kahvehanelerimiz ve Eşyası**, Ankara Sanat Yayınları, Ankara.
- ÜNVER, Süheyl (1930), **İstanbul ve Boğaziçi Ressamı Ali Rıza Bey**, Şehremaneti Matbaası, İstanbul.

- ÜNVER, Süheyl (1945), **Fatih'in Oğlu Bayezid'in Su Yolu Haritası Dolayısıyla 140 Sene Önceki İstanbul**, İstanbul.
- ÜNVER, Süheyl (1949), **Ressam Ali Rıza Hayatı ve Eserleri (1858-1930)**, Kemal Matbaası, İstanbul.
- YAMAN, Zeynep Yasa (1993), **Kayıt**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- YAVUZ, Mustafa (2004), **Bir Zamanlar Beykoz**, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, Kültür Kitapları:1, İstanbul.
- YETİK, Sami (1940), **Ressamlarımız C.1**, Marifet Basımevi, İstanbul.
- YORGANCIOĞLU, Salim (2004), **Üsküdar Dergâhları**, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- YÜNGÜL, Naci (1955), **Üsküdar Üçüncü Sultan Ahmet Çeşmesi**, İstanbul Belediyesi Sular İdaresi Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- **6.2. MAKALELER**
- (1851), "Interior: Examens et Distribution Des Prix A L'école Militaire", **Journal de Constantinople**, 19 Haziran.
- (1963), "Abdülhamit Devrinde Harem Hayatı:5 Kıskançlık Yüzünden Sarayda Yangın Çıkaran Güzel Kız", **Hayat**, S.5, 24 Ocak: 14-15.
- (1979), "Kariye Düzenlemesi Üzerine Çelik Gülersoy'la Bir Söyleşi", **Çevre Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi**, S.3, Mayıs/Haziran: 54-56.
- (1993), "Askeri Müze", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 350-351.
- (1994), "Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 54.
- (1994), "Fenerbahçe Feneri", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 285-286.
- AKSEL, Malik (1937), "General Halil'in Ankara Halkevinde İkinci Resim Sergisi", **Ar**, S.7, Temmuz: 5.
- AKSEL, Malik (1971), "Bir Cami Ressamı", **Sanat ve Folklor**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 257.

- AKSEL, Malik (1971), “Bizde Resmin Geçtiği Yollar”, **Sanat ve Folklor**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 198-207.
- AKSEL, Malik (1971), “Ressamlar Şehri Üsküdar”, **Sanat ve Folklor**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 273-279.
- AKSU, Hüsamettin-ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa (1992), “Emirgan Meydan Çeşmesi”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.11, İstanbul Aralık: 19-22.
- ALPAY, İ. Birol (1993), “Hamidiye Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 36-37.
- ANADOL, Köksal-ARİOĞLU, Ersin (2004), “Galata Kulesi”, **Geçmişten Günümüze Beyoğlu**, C. I, İstanbul, 151-174.
- ARLI, Hakan (1994), “Bebek Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 116.
- ARTAN, Tülay (1994), “İhlamur Kasrı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 111-112.
- AYSU, Çiğdem (1994), “Büyükdere”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 359-361.
- BARIŞTA, Örcün (1994), “Sineperver Valide Sultan Çeşmesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 10.
- BATUR, Afife (1985), “Yıldız Sarayına İlişkin Bazı Belgeler ve Türkiye’de Bu Belgeleme Çalışmalarının Sorunları”, **Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler**, 15-17 Kasım 1984 Yıldız Sarayı/Şale, İstanbul, 89-96.
- BATUR, Afife (1993), “Alman Çeşmesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 208.
- BATUR, Afife (1993), “Ayazağa Kasırları”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 470-471.

- BATUR, Afife (1993), “Mimar Raimondo D’Aronco ve Milli Saraylar’daki Çalışmaları”, **Milli Saraylar 1993**, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:9, Ankara, 40-65
- BATUR, Afife (1994), “Hıdiva Sarayı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 63-65.
- BATUR, Afife (1994), “Yıldız Sarayı Saat Kulesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 527.
- BATUR, Afife (1994), “Yıldız Sarayı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 520-527.
- BATUR, Selçuk (1994), “Sa’dâbâd Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul: 386-388.
- BATUR, Selçuk (1994), “Yıldız Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 514-515.
- BAYRAKTAR, Nedret (1979), “Topkapı Sarayı Müzesindeki İstanbul Manzaralı Yıldız Porselenleri”, **Sanat Dünyamız**, Yıl:5, S.15, İstanbul Ocak: 29-35.
- BAYRAKTAR, Nedret (1998), “Yıldız Porselenleri”, **Milli Saraylar Koleksiyonu’nda Yıldız Porseleni**, İstanbul, 26-35.
- BERK, Nurullah (1981), “Türk Resminde Modern Eğilimlere İlk Adımlar”, **Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi**, C.2, Tıglat Basımevi, İstanbul, 9-134.
- BİLGE, Aygen (1973), “Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar II”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.V, İstanbul, 141-174.
- BOYAR, Sami (1947), “Güzel San’at Zevki”, Radyo Konferanslarından, **Radyo Mecmuası**, Mart 1947, C.6, 63’ten **Ressam Ali Sami Boyar A Well Known Turkish Painter**, 67-69.

- CAN, Cengiz (1994), “Harbiye Nezareti Binası”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 550-551.
- CAPELLEN, Jürg Meyer zur -BAĞCI, Serpil (2000), “İhtişam Çağı”, **Padişahın Portresi Tesavir-i Âl-i Osman**, İstanbul, 103, 120.
- CEZAR, Mustafa (1968), “Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Tarihçesi”, **Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1883-1968**, 3 Mart 1968 tarihinde Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nin 85. kuruluş yıldönümü münasebetiyle hazırlanan broşür, İstanbul.
- CEZAR, Mustafa (2004), “Sanayi-i Nefise’den Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’ne 1. Dönem: 1883-1928 Sanayi-i Nefise Mektebi”, **Sanayi-i Nefise Muallimleri Resim ve Heykel Sergisi, Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi’nden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’ne 1: 1883-1928**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 8-37.
- ÇAVAŞ, Raşit (1994), “Direklerarası”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 60-61.
- ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa (1994), “Gazanfer Ağa Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 375-377.
- ÇOKER, Adnan (1983), “Fotoğraftan Resim ve Darüşşafakalı Ressamlar”, **Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi**, S.2/9, Ocak: 4-12.
- DEMİRSAR, Belgin (1994), “Emirgân Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 169-170.
- DERMAN, Uğur (2005), “Giriş”, **Hoca Ali Rıza (1858-1930)**, Haz. Ömer Faruk Şerifoğlu, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, 11.
- DİŞBUDAK, Dilek (1992), “Geçmişten Günümüze Ihlamur Mesiresi”, **Milli Saraylar 1992**, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:4, Ankara, 156-167.
- EĞİN, Ergün (1994), “Çorlulu Ali Paşa Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 527.

- EROL, Turan (1980), “19. Yüzyıl Türk Ressamları”, **Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi**, C.1, Tıglat Basımevi, İstanbul, 79-170.
- EYİCE, Semavi (1967), “İstanbul (Tarihi Eserler)”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.5, ikinci baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1214/44-1215/147.
- EYİCE, Semavi (1993), “Anadoluhisarı Namazgâhı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 259-260.
- EYİCE, Semavi (1993), “Ayazma Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 471-472.
- EYİCE, Semavi (1994), “Ayasofya”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 446-457.
- EYİCE, Semavi (1994), “Bodrum Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 263-264.
- EYİCE, Semavi (1994), “Çadır Köşkü”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 457.
- EYİCE, Semavi (1994), “Çinili Köşk”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 517-519.
- EYİCE, Semavi (1994), “Çukur Çeşme Hamamı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 537-538.
- EYİCE, Semavi (1994), “Kariye Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 466-469.
- EYİCE, Semavi (1994), “Küçük Ayasofya Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, 146-149.
- EYİCE, Semavi (1994), “Rumeli Hisarı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 355-357.

- EYİCE, Semavi-TANMAN, M. Baha (1994), “Koca Mustafa Paşa Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 30-34.
- Feryal İREZ-Vahide GEZGÖR (1992), “Yıldız Sarayı Kasrı Hümayunlarından Şale”, **Milli Saraylar 1992**, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:4, Ankara, 94-125
- GERMANER, Semra (1996), “Batı Tarzı Resmin İstanbul Yaşamına Katılışı ve Yer Aldığı Ortamlar”, **19. Yüzyıl İstanbul’unda Sanat Ortamı Habitat II’ye Hazırlık Sempozyumu 14-15 Mart 1996 Bildiriler**, İstanbul, .
- GERMANER, Semra-İNANKUR, Zeynep (2006), “19. Yüzyılda Oryantalizm ve Türkiye”, **Osmanlı Sarayı’nda Oryantalistler**, Ed. Ömer Taşdelen, TBMM Milli Saraylar Dairesi Başkanlığı Yayın No:34, İstanbul, 9-31.
- GERMANER, Semra-İNANKUR, Zeynep (2006), “19. Yüzyılda Oryantalizm ve Türkiye”, **Osmanlı Saray Koleksiyonundan**, Ed. Ömer Taşdelen, TBMM Milli Saraylar Dairesi Başkanlığı Yayın No:36, İstanbul, 25-43.
- GÖREN, Ahmet Kamil (1996), “Geçmişten Günümüze Sanatçı Gözüyle Ayasofya”, **Sanatsal Mozaik**, S.9, Yıl:1, Mayıs: 30-43.
- GÖREN, Ahmet Kâmil (1996), “Türkiye’de Sanat Eğitimi Bağlamında Askeri ve Sivil Okulların Türk Resim Sanatındaki İşlevi”, **Antik & Dekor**, S.37, İstanbul, 62-70.
- GÖREN, Ahmet Kâmil (1997), “Türk Resminde Adı Konulmayan Yapıtlar: 2 Namık İstanbul’un Mısır Çarşısı”, **Tombak**, S.15, 84-88.
- GÖREN, Ahmet Kamil (2003), “Sanatçı-Konu İlişkisi Bağlamında Lifij’in Fırçasından Tulumcu Hüssam Camii”, **Artist**, S.9, İstanbul Haziran: 32-36.
- GÖREN, Ahmet Kâmil (2003), “Sanatçı-Konu İlişkisi Bağlamında Lifij’in Fırçasından Tulumcu Hüssam Camii”, **Artist**, S.9, İstanbul, Haziran: 32-36.
- GÜLERSOY, Çelik (1994), “Soğukçeşme Sokağı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 26-27.
- GÜLERSOY, Çelik (1994,) “Tophane”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 274-276.

- İNANKUR, Zeynep (2006), “İstanbul’un Hikâyesini Anlatan Ressam”, **Amedeo Preziosi**, Haz. Begüm Kovulmaz, İstanbul 2006, 7-25.
- İREPOĞLU, Gül (2004), “Feyhaman-Güzin Duran Koleksiyonu/Feyhaman Güzin Duran Collection”, **T.C. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilim ve Sanat Merkezi Resim Galerisi Pinakothek Katalog/Catalogue**, ed. V.Belgin Demirsar Arlı, İstanbul, 17-250.
- İSLİMYELİ, Nüzhet (1967), **Türk Plâstik Sanatçıları Ansiklopedisi**, C.I, Ankara Sanat Yayınları:2, Ankara.
- İSLİMYELİ, Nüzhet (1971), **Türk Plâstik Sanatçıları Ansiklopedisi**, C.III, Ankara Sanat Yayınları:2, Ankara.
- İŞLİ, Necdet (1995), “Yok Edilen Eski Eserler Dizisi No:4 Güngörmez Sebili”, **Arkitekt**, S.432, 84-85
- KOÇ, Havva (1994), ‘Beyazıt Devlet Kütüphanesi’, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 189-190.
- KOÇU, R. Ekrem (1965), “Çınarlı Cami”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, 3916-3917.
- KOÇU, R. Ekrem (1965), “Çilehane Mescidi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, 3979-3980.
- KOÇU, Reşat Ekrem (1973), “Ayazağa Kasrı”, **Türkiyemiz**, S.9, Şubat: 41-42.
- KÖKSAL, A. (1991), “Osman Asaf Bora”, **Osman Asaf Resim Sergisi 16 Aralık 1991–9 Ocak 1992**, Haz. Veysel Uğurlu, Yapı Kredi Kazım Taşkent Sanat Galerisi, İstanbul.
- KUBAN, Doğan (1994), “Küçüksu Çeşmesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 161.
- KUBAN, Doğan (1994), “Mahmud Paşa Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 269-271.
- KÜÇÜKERMEN, Önder (1992), “Topkapı Sarayı’ndaki ‘Ehl-i Hiref’ Topluluğundan ‘Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi’ne Uzanan Parlak Yol Üzerindeki Hereke Fabrika-i Hümayunu ve Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu

Türk Sanayi Tarihinin Büyük Bir Özenle Korunması Gereken İki Müze-Fabrikası”, **Milli Saraylar 1992**, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:4, Ankara, 142-155.

- KÜÇÜKERMEN, Önder (1994), “Yıldız Çini Fabrikası”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 515-516.
- KÜÇÜKERMEN, Önder (1998), “Türk Sanayi ve Tasarım Tarihi İçinde Yıldız Çini Fabrika-i Hümâyûnu ve TBMM Milli Saraylar Koleksiyonu’ndaki Eserler”, **Milli Saraylar Koleksiyonu’nda Yıldız Porseleni**, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:12, İstanbul, 10-21.
- MAHİR, Bânu (1988), “Topkapı Sarayı Müzesi Resim Galerisindeki Eserleriyle Joseph Schranz”, **Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-3**, İstanbul, 108-125.
- OGAN, Aziz (1951), “İstanbul Çeşme ve Sebilleri”, **Yeni İstanbul Gazetesi**, 25 Kasım: 5.
- ORGUN, Zarif (1982), “İkinci Avlu”, **Sanat**, S.7, Nisan: 17.
- OSMANOĞLU, Şadiye (1963), “Tarihi Bir Vesika: II. Abdülhamid Devrinde Harem Hayatı 3/Haremde Kızlar Orkestrası”, **Hayat**, S.3, 10 Ocak: 14-15
- ÖNER, Âdil (1959), “Ressam Sami Boyar’ın Hal Tercümesi”, **Ressam Ali Sami Boyar A Well Known Turkish Painter**, Der. Bedi N. Şehsuvaroğlu, İstanbul, 11-19.
- ÖNER, Sema (1995), “Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu Işığında Saray, Köşk ve Kasırlar”, **Türkiyemiz**, Yıl:25, S.74, Ocak: 26-43.
- ÖNER, Sema (1996), “Dolmabahçe Saray Kompleksini Oluşturan Yapıların Değerlendirilmesinde Yeni Bulgular”, **Milli Saraylar 1994/1995**, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın No:15, İstanbul, 114-135.
- RUNCİMAN, Steven (1943), “Sami Bey’in Aya Sofya Eseri ve Bir Kritik”, **Review**, no:20, 28 Ağustos: 19.
- SARIDİKMEN AHRAZ, Gül (2003), “Ressam Halit Naci”, **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VI. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler 10-12 Mayıs 2002**, İstanbul, 408-415.
- SARIDİKMEN AHRAZ, Gül (2004), “Resimler ve Gravürlerde Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi ve Sebili”, **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu**

Bildirileri 22-23 Mayıs 2003, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 445-458.

- SARIDİKMEN, Gül (2006), “Resimlerde Emirgân Meydan Çeşmesi”, **Fen Edebiyat MSGSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.5, İstanbul, 163-179.
- ŞEHSUVAROĞLU Halûk Y. (1956), “Simkeşhane” **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, No.169, Şubat: 3.
- ŞENYAPILI, Önder (1997), “İstanbul’un Adları 6”, **Antik & Dekor**, S.43, 164-171.
- TANMAN M. Baha (1998), “Kılıç Kuşanma Törenlerinin Eyüp Sultan Külliyesi İle Yakın Çevresine Yansıması”, **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler, 8-10 Mayıs 1998**, İstanbul, 76-93.
- TANMAN, M. Baha (1994), “Eyüb Sultan Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 237-243.
- TANMAN, M. Baha (1994), “Hırka-i Şerif Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 68-69.
- TANMAN, M. Baha (1994), “İmrahor Köşkü”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 168.
- TANMAN, M. Baha (1994), “Molla Çelebi Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 483-484
- TANMAN, M. Baha (1994), “Sünbül Efendi Tekkesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 105-107.
- TANMAN, M. Baha (tarihsiz), “Osmanlı Dönemi Eserleri”, **Fotoğraflarla Fatih Anıtları**, İstanbul, 47-127.
- TANSUĞ, Sezer (1982), “1820-1920 Pentürde İstanbul Sergisi”, **Sanat Çevresi**, S.44, Haziran: 4-7.
- TANSUĞ, Sezer (1990-1991), “İncelemeler Işığında Fotoğraflardan Çalışılmış Özgün Bir Üslubun Ustaları: 19. Yüzyıl Sonu Türk Primitif Ressamları”, **Antik & Dekor**, S.9, Aralık-Ocak: 144-146.

- TANSUĞ, Sezer (1993), “Boyar, Ali Sami”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, 280.
- TANSUĞ, Sezer (1996), “Resimlerde Boğaziçi”, **İstanbul Armağanı 2 Boğaziçi Medeniyeti**, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşler, Daire Başkanlığı Yayınları No:26, İstanbul, 209-217.
- TANYELİ, Gülsün (1994), “Laleli Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 190-193.
- TANYELİ, Uğur (1994), “Selim II Türbesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 504-505.
- TERZİ, Naci (1994), “Hayri Çizel (Hasan Hayrettin Çizel) 1891-1950”, **Hayri Çizel**, Haz. Veysel Uğurlu, İstanbul 2-3.
- TOROS, Taha (2002), “Naci Kalmukoğlu (1898-1951)”, **Antik & Dekor**, S.71, Özel Yat Sayısı, Haziran-Temmuz-Ağustos: 94-100.
- TUTEL, Eser (1997), “İskeleler Kenti İstanbul”, **İstanbul**, Nisan: 32-44.
- Tülay TAŞÇIOĞLU-Zeynep Tülin ÖZGEN, “Kuruçeşme”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1994, 130-132.
- UMUR, Suha (1994), “Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 96-97.
- UZELLİ, Gönül (1998), “Ölümünün Yirminci Yılında Ressam Ahmet Uzelli”, **Antik Dekor**, S.45, Şubat-Mart:94-98.
- ÜNSAL, Behçet (1969), “İstanbul’un İmarı ve Eski Eser Kaybı”, **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II**, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları:2, İstanbul, 6-61.
- ÜNSAL, Behçet (1986), “Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebül Anıtları”, **Taç**, C.1, S.3, İstanbul, Eylül: 16-25.
- ÜNVER, A. Süheyl (1954), “Azapkapısında Saliha Sultan Çeşmesi”, **Azapkapı Çeşmesi**, T.C. İstanbul Belediyesi Sular İdaresi Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- ÜNVER, A. Süheyl (1995), “Molla Gürani Semtinde Çok Sahibi Olmasından Yıkılan Medresesinden Ötürü Hekimbaşı Ömer Efendi Hayatı ve Eserleri”,

İstanbul Risaleleri, C.4, Haz. İsmail Kara, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:19, 171-205

- ÜNVER, A. Süheyl (1996), “Ressam Ali Rıza Bey’e Göre Yarım Asır Önce Kahvehanelerimiz ve Eşyası”, **İstanbul Risaleleri**, C.5, Haz. İsmail Kara, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:19, İstanbul, 15-60.
- ÜNVER, Süheyl (1930), “İstanbul ve Boğaziçi Ressamı Ali Rıza Bey”, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, nr.70, İstanbul, 349-355.
- ÜNVER, Süheyl (1966), “Ressam Hüsnü Yusuf Bey Hakkında”, **Ankara Sanat**, S.1, 1 Mayıs: 6-7.
- ÜNVER, Süheyl (1995), “İstanbul ve Boğaziçi Ressamı Ali Rıza Bey”, **İstanbul Risaleleri** C.1, Haz. İsmail Kara, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No:19, İstanbul, 23-32.
- YAMAN, Zeynep Yasa (2002), “d grubu 1933-1951”, **d grubu d group 1933-1951**, Haz. Nihan Elvan, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 7-40.
- YÜCEL, Erdem (1993), “Aya İrini Kilisesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 433-435.
- YÜKSEL, İ. Aydın (1993), “Ahmediye Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 136-137.

6.3. İNTERNET KAYNAKLARI

- www.turkishpaintings.com
- www.loc.gov

8. ÖZGEÇMİŞ

Gül Sarıdikmen, 19.03.1977'de İstanbul'da doğdu. 1994'te Haydarpaşa Lisesi'nden mezun oldu. 1994-1998 arasında T.C. Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü'nde Lisans öğrenimini birincilikle tamamladı. 1998'de T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bölümü Türk-İslam Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans'a başladı. 2000'de T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. Bu nedenle Yüksek Lisans tezini 2000-2001'de Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'ndan tamamladı ve "17.-19. Yüzyıl İstanbul Sebillerindeki Madeni Şebekeler" adlı teziyle mezun oldu. 2001'de T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bölümü Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Programı'nda doktora öğrenimine ve Araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen aynı kurumda çalışmalarını sürdürmektedir. Türk resmi ve İstanbul ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır.

- SARIDİKMEN AHRAZ, Gül (2003), "Ressam Halit Naci", **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VI. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler 10-12 Mayıs 2002**, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları 19, İstanbul, 408-415.
- SARIDİKMEN AHRAZ, Gül (2003), "Türk Resminde Anadolu ve Rumelihisarı Görünümleri", **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VII. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler 9-11 Mayıs 2003**, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları 21, İstanbul, 404-413.
- SARIDİKMEN AHRAZ, Gül (2004), "Gravür ve Resimlerle Üsküdar Çeşme ve Sebillerine Bakış", **Üsküdar Sempozyumu I 23-25 Mayıs 2003 Bildiriler**, C.2, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No:10, İstanbul, 155-181.
- SARIDİKMEN AHRAZ, Gül (2004), "Resimler ve Gravürlerde Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi ve Sebili", **Dünü ve Bugünü İle Haliç Sempozyumu Bildirileri 22-23 Mayıs 2003**, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 445-458.
- SARIDİKMEN Gül (2005), "Ressam Üsküdarlı Cevat (Göktengiz)", **Üsküdar Sempozyumu II Bildiriler 12-14 Mart 2004**, C.2, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No:10, İstanbul, 655-676.
- SARIDİKMEN, Gül (2006), "Resimlerde Emirgân Meydan Çeşmesi", **Fen Edebiyat MSGSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.5, İstanbul, 163-179.
- SARIDİKMEN, Gül (2006), "Türk Resminden Örneklerle Dolmabahçe Sarayı ve Çevresindeki Yapılar", **MS Milli Saraylar Dergisi**, S.3, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını 32, İstanbul, 87-102.
- SARIDİKMEN, Gül (2006), Resimde "Uzanan Çıplak" **ST Sanat Tarihi Araştırmaları**, S.1, Sezer Tansuğ Sanat Vakfı (STSV) Yayınları, İstanbul, 177-199.